Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

GÖTEBORGS UNIVERSITET

GÖTEBORGS UNIVERSITETSBIBLIOTEK
1001172825

BIBLIOTEK·GÖTEBORGS·UNIVERSITETS·

Centralbiblioteket
Biogr.
Sv.
(Bremer,Fredrika)

GÖTEBORGS UNIVERSITETSBIBLIOTEK
14000 000353684

FREDRIKA BREMERS BREV

III

1846—1857

FREDRIKA BREMERS BREV

SAMLADE OCH UTGIVNA

AV

KLARA JOHANSON OCH ELLEN KLEMAN

DEL III

1846—1857

STOCKHOLM

P. A. NORSTEDT & SÖNERS FÖRLAG

GÖTEBORGS STADSBIBLIOTEK

PAPPER FRÅN LESSEBO

STOCKHOLM 1917
KUNGL. HOFBOKTR. IDUNS TRYCKERI-A.-B.
170458

GÖTEBORGS UNIVERSITETSBIBL.

Originalbrev till denna del ha lämnats av:

Fröken *Elin Afzelius*, Stockholm,
34 — till Beata Afzelius.

Herrar *Björck & Börjesson*, Stockholm,
1 — till Georg Ameen.

Hovjägmästaren baron *Carl Bonde*, Ericsberg,
2 — till Charlotta Anckarsvärd f. Bonde och P. A. Huldberg

Hovstallmästaren greve *Carl Bonde* (Säfstaholms arkiv),
1 — till Lars von Röök.

Godsägaren *D. Böklin*, Täckhammar,
36 — till Per Böklin och Carolina Böklin f. Nilsson.

Fru *Ch. Croneborg* f. Wachtmeister, Stockholm,
1 — till Lotten von Rosen f. Wrangel.

Biskopinnan *Wilhelmina Fahlcrantz* f. Valerius,
6 — till Chr. Er. Fahlcrantz.

Landskapsmålaren *Hjalmar Falk*, Karlshamn,
1 — till Isidor Dannström (n:r 928).

Major *E. Grafström*, Boden,
3 — till A. A. Grafström.

Fru *Malla Grandinson* f. Lindblad,
8 — till Adolf Lindblad, Sophie Lindblad f. Kernell och Anette Sundin.

Fru *Therese Gyldén* f. von Knebel, Djursholm,
1 — till Per Erik Bergfalk.

Direktör *A. Hallner*, Stockholm,
1 — till Ulrika von Strussenfelt (?) (n:r 941).

Fru *Fanny Hernmark* f. Kempe, Stockholm,
3 — till Charlotte Franzén och Karl Kempe.

Fru *Anna Hierta-Retzius*, Stockholm,
6 — till Lars Johan Hierta.

Fru *Agnes von Horn* f. Grafström, Stocksund,
2 — till F. M. Franzén.

Fru *Lotten Isacsons arvingar*, Stockholm,
3 — till Olof Eneroth och Sophie Ahlbom.

Friherrinnan *Thyra Klinckowström* f. Gyldén, Stafsund,
1 — till en okänd.

Fröken *Helena Knös*,
14 — till Thekla och Alida Knös.

Friherrinnan *Agathe von Koch* f. Wrede, Stockholm,
5 — till Fabian Wrede.

Fru *F. E. von Kochs arvingar*,
4 — till Frances von Koch f. Lewin.

Översten baron *Wilhelm Leuhusen*,
7 — till Wilhelm Leuhusen.

Hovmarskalken greve *Adam Lewenhaupt*, Sjöholm,
3 — till Wulf Scheel-Plessen och J. A. Walldén.

Domprosten *H. Martensen-Larsen*, Roskilde,
11 — till Caroline Amalie av Danmark och Hans Martensen.

Mrs *Raymond Maude* f. Goldschmidt, London,
1 — till Jenny Lind-Goldschmidt.

Friherrinnan *Louisa Palmstierna* f. Montd'Or-Norderling, Stockholm,
7 — till Louisa Norderling f. Drummond Hay.

Fröken *Estrid Ribbing*, Lund,
5 — till Caroline Frumerie.

Bibliotekarien baron *Gustaf Rudbeck*, Uppsala,
23 — till Malla Silfverstolpe f. Montgomery.

Fröken *Petræa Scharling*, Köpenhamn,
2 — till Birgitte Örsted f. Ballum.

M:lle *Louise Secrétan*, Lausanne,
1 — till Marie Secrétan f. Müller.

Fröken *Mathilda Silow*, Stockholm,
1 — till Beata Afzelius (n:r 637).

Fru *Karin Sundström* f. Nygren, Stockholm,
1 — till C. F. Nygren.

Fröken *Magna Sunnerdahl*, Stockholm,
1 — till Charlotte Sunnerdahl f. Kemner.

Fru *Hilma Svedbom* f. Lindberg, Stockholm,
35 — till Ulla Limnell f. Löwenstedt, Fredrika Svedbom f. Forssberg och Per Erik Svedbom.

Friherrinnan *Signe Taube* f. Wennerberg, Uppsala,
1 — till Thekla Knös (n:r 954).

Gymnastikdirektören *Elisabeth Tjäder*, Stockholm,
7 — till Cajsen Lindström f. Cramér.

Regeringsrådet *August Wall*, Djursholm,
2 — till L. A. Weser.

Professor *Karl Warburg*, Stockholm,
1 — till Mathilda Möller.

Fröken *Hilda Wennberg*,
7 — till Lotten Wennberg.

Prosten *Magnus Wieselgren*, Göteborg,
1 — till Peter Wieselgren.

Fredrika-Bremer-Förbundet, Stockholm,
13 — till Carl Hallberg, S. A. Hedlund, Thorsten Rudenschöld (n:r 837) och Hans Christian Örsted (n:r 730).

British Museum, London,
2 — till C. F. Bergstedt (n:r 820) och Chr. Er. Fahlcrantz (n:r 787).

Det kongelige Bibliothek, Köpenhamn,
17 — till Hans Christian Andersen, Henriette Collin f. Thyberg, Hedvig von Krusenstjerna f. Lagerstråle och Thorsten Rudenschöld (n:r 737).

Det kongelige norske videnskabers selskab, Trondhjem,
1 — till Beata Afzelius (n:r 745).

Harvard College Library, Cambridge, Mass., U. S. A.,
1 — till S. Benzon.

Kungliga Biblioteket, Stockholm,
13 — till C. A. Bagge, C. F. Bergstedt (n:r 780), Abraham Bohlin, Agathe Bremer, Carl Wilhelm Böttiger, C. J. Fahlgren, Kungliga Biblioteket, Mary Plumb, Ulrika von Strussenfelt (?) (n:r 893) och Herman Sätherberg.

Kungliga Vetenskapsakademiens bibliotek, Stockholm,
1 — till Anders Retzius.

Köpenhamns Universitetsbibliotek,
3 — till Hans Christian Örsted.

Lunds Universitetsbibliotek,
3 — till C. A. Agardh, Henning Hamilton och Achatius Kahl.

Nordiska Museets bibliotek, Stockholm,
8 — till J. A. Hazelius, Adèle Mörner, P. A. Norstedt & Söner och N. H. Thomson.

Riksarkivet, Stockholm,
3 — till August von Hartmansdorff och Marie von Hartmansdorff f. Ehrencrona.

Sorö Akademis bibliotek,
4 — till Bernhard Ingemann.

Uppsala Universitetsbibliotek,
4 — till Johan Börjesson, Direktionen för gatuläggning i Stockholm, Malla Silfverstolpe och Thekla Knös, Ulrika von Strussenfelt(?) (n:r 898).

628. Till Leuhusen.

Bästa Leuhusen, min goda vän!

Kommen till staden för ett par dagar sedan har jag fått, genom Wredarne, höra att Du har bekymmer och oro. Det gör mig så hjerteligen ondt, och ondt gör det mig äfven att ej ha fått deltaga i din oro, ej tala, ej gråta med dig. Goda Leuhusen! Du förblir alltid en af de menniskor som äro mig kärast i verlden; — har jag då, för dig, blifvit så alls intet, att du ej vill låta mig deltaga i hvad som närmast ligger dig om hjertat?! Ack detta hjerta! Jag känner det och vet att det är för varmt, för kärleksrikt för sådana sorger och en sådan stumhet. —

Jag har varit hos Din Syster, för att få höra något om Dig. Hon sade mig att Du skulle komma till hufvudstaden emellan den 20de och tjugufjerde i denna månad. Jag skall då äfven komma hit. Min goda Leuhusen! jag får ju då se och tala med Dig, tala om sorgen, tala om hoppet ty — när kan man ej hoppas, och huru mycket kan ej bli bra och godt, som ser illa, ja, som ser aldrig så rasande ut! Jag har sett det så mången gång.

Vi ha ett par rum på Norrlandsgatan, i huset N° 5, (nära Carl d. 13des torg) 1 trappa upp. Får jag se dig der, när du kommer till Stockholm?! O ja, du kommer visst, och hugnar och gläder dermed

Din
lilla vän
Fredrika.

Stockholm d. 10de Sept. [okt.] 1846.

---

629. Till Fahlcrantz. Årsta d. 12 Sept. [okt.] 1846.

Tack goda Fahlkranz för den vänliga påminnelsen i det lilla fina brefvet! Opåminnt hade jag i alla fall låtit höra af mig i behof att få höra något om Dig och få säga litet om oss. Men detta lilla blir ändå alltför mycket för skriftlig meddelelse, jag lefver i hoppet på en snar muntelig och gläder mig emedlertid hjerteligen åt att veta Dig välbehållen i fäderneslandet åter, och att se oss åter der efter öfverståndna hotande farligheter. Ty mycket sjuk var min stackars Agathen på utresan och rätt svår var den. I Münden i Hanover blefvo vi liggande i tre veckor. Vi bodde på en liten ö som Fulda och Werra omfamnade. Vår enda glädje denna hela tid var botaniken och bekantskapen med de blommor som jag plockade under ensliga vandringar morgon och afton vid flodernas stränder och hemtade hem till min arma sjukling. Du var således der indirekte vår tröst och upplifning. 18 nya blommor lärde vi känna der. Sednare delen af vistandet utrikes har skänkt oss mången frukt välgörande för själ och kropp, framför alla hälsa åt Agathe, och i öfrigt mycket för känsla och tanke som är godt att besinna uti stillheten i Sverige. Mera derom muntligen. När blir det? Till Julen komma vi ej till Stockholm och ämna för öfrigt ej en familj slå oss ned i huset N° 5 på Norrlandsgatan. Dertill är ock utrymmet för knappt. Här är utrymme nog för oss och flera. En god vän vore här så hjertligt välkommen och skulle ej fara illa.

På Mrs Howitt är jag stött, 1mo derföre att hon besvärat Dig med ett så stort (onödigtvis stort) paket och 2° för det hon ser så »dann» ut. Hennes hälsning till Dig torde jag bäst utföra genom att afskrifva följande ur hennes bref:

»That good, cheerful-hearted man, Professor Fahlcranz, will tell you about us. I must tell you how much pleased we were with him. We do not speak Swedisch, but with German and his English we managed to get on very tolorably and even through these imperfect mediums we even were made aware what a merry and witty man he is. Do tell him what a favourable impression he has made on us all and that we shall rejoice to know that he will put in practice his of again visiting England.»

Några Tyskar träffade vi vid Rhen som hade sett Dig. Bra roligt skall det bli att höra hvad Du sett i England och huru Du funnit denna hafvets drottning.

Jag har ej ännu tackat Dig för Ansgarius som följde mig till Rhenstranden och lästes äfven der. Men huru skall jag kunna tacka Dig rätt för den?! Jag kan blott säga att den boken den sången är mig mycket, mycket kär och dyrbar, att dess anda lyfter och lifvar mig såsom ingen annan bok utom den heliga skrift. Jag har hjerteligen fröjdat mig öfver mången skön målning der, mången kraftfull bild, jag har ofta dykat ned med djup njutning i de djup af helig känsla och tanka, som der öpna sig och i hvilka själen badar sig skär och ren och fri — åtminståne för ögonblick — och mår så himmelskt väl deraf; men främst och kraftigast verkande står fram derur Ansgarii bild. O! denna gestalt, så ödmjukt stor — huru slår den ej och förödmjukar vårt hjerta! ja, mer än den skarpaste straffpredikan, och bättre, ty den upplyfter i det den nedböjer. Tack Fahlkranz tack!!!

Jag måste nu tala ett par ord om en helt annan andans man än Ansgarius, neml. om en Vice Comminister Åkerblom; men, goda Fahlcranz, det talet måste tills vidare förblifva strängt »entre nous». Mannen är anställd vid en församling åt roslagen till, omkr. 4 mil från Stockholm. Jag har, ty verr, ej fått reda på namnet på församlingen ej heller på Kyrkoherden derstädes, blott det vet jag att en liten gård vid namn Backa ligger der, tillhörig fröken H. Leuhusen, och der nära (men ej i samma församling) en större vid namn Beateberg der besagda fröken nu bor, och der enkeGrefvinnan Bunge förr bodde med henne. Åkerblom lärer höra till verrsta sorten af de såkallade läsarepresterna och har förstått att in-läsa och intala den rika H. Leuhusen till den grad att hon — vill gifta sig med honom. Hennes gamla Far och hela hennes slägt äro i hög grad emot detta giftermål, isynnerhet som de ej tro den tio år yngre älskaren om redliga afsigter i afseende på flickan, som han sätter upp mot sin far och har förvandlat från en god, sanningsälskande och förståndig menniska till oförståndig, endast läsande och sjungande figur som påstår att hennes salighet beror af giftermålet med Å. och att ingen och intet skall kunna hindra henne derifrån. Äfven han talar i bref till hennes far i hotande ton. Agathe och jag vilja påminna oss att Du en gång nämnt en prest af detta namn som för sina satser och beteenden blifvit tillrättavisad af Consistorium. Å. måste i alla fall lyda under Erkestiftet. Bästa Fahlcranz, vet Du något om Mannens seder och karakter? och huru äro dessa beskaffade? Det är af stort interesse för slägtingarne (Wredarne äro bland dessa) att veta något derom utom hvad som röjer sig i denna kärlekshistoria. Stor försigtighet får användas i denna sak ty båda contrahenterna synas desperata i sina viljor. Det är stor, stor synd med den gamle gode,

aktningsvärde fadern, som nog denna sorg för till grafven eller till hvad verre är. Bästa Fahlkrans, det är underligt att se huru i det stillaste hvardagslif rätt som det är passioner sjuda opp och konflicter uppstå, som hota och ofta förstöra lycka och lif. Man kan bli rädd för sig sjelf när man ser de lugnaste mest tråkiga karakterer på en gång kastas ur alla fogningar och bära sig åt som dårhushjon. Jag har ej tid att språka längre denna gång. Skänk mig snart några ord till svar, om du ej hellre vill — komma sjelf och gläda oss med Din närvaro! Min Mor och min Agathe hälsa ifrigt. Här är i hög grad höstligt och ruskigt ute, men inne är godt och varmt.

Din
tillgifnaste
Fredrika.

---

630. Till Fahlcrantz. Årsta d. 1 Nov. 1846.

På en stormig aftonstund sätter jag mig ned, bästa Fahlkranz, att tacka för och besvara Ditt bref. Ja, det brusar i afton just rätt hemskt kring vårt Blåsenborg, men midt under stormen hör jag Agathes röst tralla glädtiga visor vid fortepianot i salen, och det känns så trefligt. Gudskelåf! hon är rätt frisk och munter åter.

Hvad säger du om Ansgarius?! Det skulle göra mig rätt ondt om mina landsmän om jag kunde tro att de ej förstode hans värde, ej hade öpna sinnen och hjertan för hans ord. Men jag kan icke tro det. Bittra recensioner äro, från vissa håll, en heder, och bevisa ingenting om Allmänhetens tanka. Din Ansgarius är af dessa himmelska frön som sakta men säkert sjunka i folkets hjertan och uppspira i sinom tid bärande frukt hundradefallt. Han är ingen Dagslända och som hyllas af dagen, han är ett barn af evigheten och skall lefva för den i »det eviga folkets» ande och lif, om än han, liksom alla verkligt stora män, blott långsamt stiger till sin äras höjd och erkännes för hvad han är.

Om Akrells måste jag säga några ord, eller om min lilla berättelse af deras lifs roman. Jag erkänner mig verkeligen skyldig till dennas offentliggörande, och är oändeligen ledsen om min obetänksamhet härvid har förorsakat dem ett enda oangenämt ögonblick. Goda Fahlkrans, jag ber Dig, framför till dem min ursäkt och denna förklaring som får gälla hvad den kan!

Då jag, för några år sedan, i Upsala, på en fest hos Dig hörde denna berättelse af — tror jag — professorskan Åkerman, teknade jag genast upp den bland en samling små stycken som jag kallat: »Perlor ur lifsströmmen» och som innehåller vackra drag ur samtidiga menniskors lif, hvilka jag här eller der får höra. När flera år sednare Gubben Poppius och Herr Ekmark begärte af mig ett bidrag för skriften »läsning för folket» tog jag några af mina perlor men glömde rakt bort, att personerna som de angingo ännu kunde lefva, kunde få se dem, glömde att i denna berättelse förändra namn (eller åtminståne initialer) och biomständigheter hvilket jag eljest plär göra. Den lilla berättelsen fick stå qvar i sin första form (du är ock der, och som en talande person ehuru onämnd) och jag tänkte den och de andra Perlorne ej annorlunda än begrafna i nämda aktningsvärda men ej mycket lästa tidsskrift. Och det torde den väl ha varit om ej Aftonbladet (förlåt!!) nyligen upptagit den i sina spalter, der jag till min förvåning fick se den ett par dagar innan jag fick ditt bref. Jag har nu ej annat att göra än att rätt innerligen bedja de båda makarne förlåta min tanklöshet. Det välgörande intryck jag erfor af deras historia, har dock derigenom spridt sig till många och väckt glada och milda tankar; må detta äfven tala litet för mig, och må de ej se illa derpå om en och annan tacksam känsla för dessa smyger liksom min till deras boning!

Tack bästa Fahlkranz för underättelsen om Cominister Å. Jag har sedan talat vid Henrika Leuhusens Far, och får här, på hans vägnar framställa till dig en fråga och som tillika är en bön: vore det ej möjligt att Com. Å. kunde snart förflyttas på annan ort genom att få någon annan befattning, och derigenom komma ur tillfälle att, som nu, besöka Beateberg och verka personligen på H. L.?! Han brukar sitt inflytande på henne på ett högst ovärdigt sätt, och man vet ej hur långt det kan gå. Ett enda försök jemte detta återstår att göra för att lösa detta förhållande och det [— — —]

---

631. Till N. H. Thomson.

Det är med verklig ledsnad som jag erfar att Herr Tomson ansett såsom »ett halft löfte» hvad som å min sida blott var ett bemödande att på artigt sätt afböja en proposition om litterärt bidrag, som jag ej kunde ingå på. Förhållandet är äfven nu detsamma. Jag

kan ej samtycka dertill, Herr Tomson, för flera orsakers skull, och hoppas på Er billighet att ej misstyda eller misstycka det.

Fru Carléns vackra, allt mer växande, allt mer, äfven utomlands, värderade talang är en borgen för det arbetets lycka i hvilket hon tager del.

Högaktningsfullt
Fredr. Bremer.

Årsta d. 28 Nov. 1846.

---

632. Till Malla Silfverstolpe. Årsta d. 30 Nov. 1843 [46].

Tack hjerteligen goda Malla, för din så vänliga förfrågan, som jag nu skyndar att besvara! Så fort jag kom till Stockholm gick jag till Lindblad för att få höra om Dig, Geijer, Sophie, Ava, och fick då, till min glädje, höra godt om alla. Stackars Sophie har sedan återfallit i sitt bedröfliga tillstånd, — — Gud hjelpe henne! Med oss, Årstaboer, är det rätt bra för närvarande. Vi lefva i vår vanliga djupa stillhet, äro glada och tillfreds. Bättre skörd i trackten, mera välmåga bland folket bidrar till trefnaden. Gudskelåf för hvar stilla dag, och det lif som gror derunder!

Vår resa hade sina mörka och sina ljusa skiften. På utresan sjuknade Agathe och var en månad sjuk i Tyskland. I Münden i Hanover måste vi ligga i tre veckor. Det var allt en svår tid. Men vi bodde i ett landthus, på en liten förtjusande ö, ombrusad af Fulda och Werra, och botaniserandet längs med flodstränderna, i den sköna Mündnerdalen, skänkte mången ljuf stund. Mycket fördröjda blefvo vi emedlertid genom detta, och då vi ändteligen kommo fram till vårt Rhen-bad var Agathe för svag att tåla baden. Om en fjorton dagar kunde hon likväl fördraga dem och sedan gick det bra; och sedan — blef det ett lif af mångfaldig art för både själ och kropp, som var nästan litet för mycket för båda delarne. Bad, promenader, samtal nya bekantskaper, fester och partier af många slag jagade hvarandra. Jag var ofta litet utjägtad, men erfor ock månget intryck för hvilket jag skall vara evigt tacksam. Några samtal, några bekantskaper med älskvärda menniskor, ett par lustpartier, och de herrliga mornarne då man med stora klasor Muskatellerdrufvor i handen, vid solens uppgång vandrade på terrasserna i den dagg och doft-

fulla dalen — de äro mig kära och dyrbara minnen. Ack! hjertat är dock futtigt att det så lätt släpper sådana.

Ett eget kapitel förtjenar en liten resa jag gjorde på Rhen till det Fliednerska Diakoniss-institutet vid Kaiserswerth. På denna var jag äfven i Bonn, såg der den gamle Svensk-vännen Arndt, och Fröken Björnstjerna, den vänliga Gumman, som gjorde sig till min värdinna och gaf mig mången treflig stund. Hennes vänliga hälsning till dig låfvade jag framföra.

Det Katholska lifvet och spektaklet omkring Marienberg, med dess stora processioner afgudadyrkan och upptåg, var ock ett interessant kapitel isynnerhet genom kontrasten mellan vantron i detta, och otron som hissade sina flaggor på höjderne i Marienberg. Den religiösa rörelsen i Tyskland är en rörelse af högsta interesse i närvarande ögonblick. Den är en ström i hvilken otaliga små hvirflar uppstå, i beröring med hvilka man oupphörligen kommer, då man der lefver med ett större antal menniskor. Tros eller otrosbekännelser af alla arter och variationer höra till de vanligaste samtalsämnena. Under alla dessa hvirflar är det dock ej svårt för ett någorlunda rent öga att se strömmens riktning. Mig gläder den, men säga hvaruti och hvarföre — det blefve för långt.

Var vår utresa besvärlig, så var vår hemresa lätt och angenäm. Amsterdams bekantskap var mig af särdeles intresse. (Tack vare Ångfartyg och Jernvägar flögo vi emellan Coblentz och Amsterdam på 24 timmar.) I Amsterdam var Kermess (Hollands Carnava och målningsexpostion och mycket af interesse att se och förnimma Lifvet har ännu här mera originalitet i seder, drägter och fysionomier än i de kringliggande länderna.

På ångfartyget Gauthiod kommo vi (vid Calmar) helt oförmodadt tillsammans med Fabian Wrede och hans unga fru som från deras resa återvände hem. Se der, goda Malla, i hast och korthet en liten beskrifning öfver vår resa. Badkuren var — då den blef så kort — ej att tala om såsom kur, men torde utgöra begynnelsen till en längre i fäderneslandet. Ty att denna kur är den rätta för Agathe derpå tvifla vi icke.

Till Agathe W. skall jag snart skrifva. Var god söta Malla och hälsa henne emedlertid hjertligen från mig.

Tegnérs död var just en glad händelse tycker jag, befrielsen af en länge bunden ande. Som menniska var han mig kär. Jag höll riktigt hjerteligen af honom efter bekantskapen af några vexlade bref och några dagar som jag var tillsammans med honom. Han hade detta magnetiska för hjertat, som Geijer har, som Wallin ej hade och som få män ha om än snillen.

Jag undrar och andra undra om något paket Minnen torde skänkas oss till Julklapp?!! —

Lef väl söta Malla och hälsa de dina från

Din
alltid tillgifna
Fredrika.

Mor och syster hälsa hjertligen.

Fru Carléns »ensling» känner jag ej men har hört den berömmas af flera.

---

633. Till Leuhusen.

Min goda Leuhusen!

Ännu en tid tålamod min goda vän, och jag har den tro att allt skall reda och bestämma sig, på ett eller annat sätt. Och mycket som ser illa ut kan dock, om man tar det rätt, blifva godt till slut. Ett par vänliga ord från Hinrika med sista posten låta mig hoppas godt; — dock ser jag äfven tydligen att hon är allvarsamt sjuk — kanske mer till sinnet än egentligen till kroppen, och måste behandlas varsamt. Den svindel hon klagar öfver, och som tydligen röjer sig i hennes handskrift, är en åkåmma ej att narras med, och torde fordra läkarevård.

Närmare Jul, omkr. d. 18, 19 Dec. ämnar jag vara i Stockholm. Ämnar Du dig dit vid denna tid min goda Leuhusen? Gud låte dittills sakerna klarna så att något parti kan tagas! Jag känner med dig den närvarande slitningen och striden som ett nära nog odrägligt tillstånd. Men jag hyser det hopp att det kan och skall upphöra snart nog. Till Henrika har jag skrifvit långt och utförligt.

Ännu tålamod en liten tid, goda bästa Leuhusen!

Alltid
Din
tillgifna
Fredrika.

Årsta d. 7 Dec. 1846.

---

634. Till Böklin. Årsta d. 12 Dec. 1846.

I de himmelska landen, min goda Böklin, der väl — så påstod altid min goda fru Stina — communikations och transportmedlen äro betydligt lättare och ändamålsenligare än här, der kommer jag väl oftare till dig för att tala med dig och äfven höra något från dig än nu, än här. Det ligger på mitt samvete att föra till dig en hälsning från Rhen, men i den hälsningen ligger så mycket att jag aldrig kan rätt ordna det eller krama ihop det i ett bref. Muntligen skulle det gå så lätt och lustigt. Nu får det emedlertid komma fram så godt det kan och huller om buller som det ligger i mig. Om Rhenstränder och ruiner och vinberg m. m. vill jag dock ej berätta dig. Du kommer att se detta sjelf en dag och kanske tycker du då som jag att det icke är så mycket att tala om. Men om lifvet som nu rörer sig i Tyskland, och som äfven i många gestalter trängde sig till mig, derom ville jag orda litet. Vill du följa mig till höjderna vid Marienberg der jag hade min hufvudstation och se omkring dig derifrån?! Marienberg, fordom ett kloster och ett adeligt Jungfru-stift, nu en praktfull Kalltvattensbad-inrättning, ligger vid Rhenstranden två mil från Coblentz mitt i det starr-katholska tyskland. Dagligen omkretsades dessa höjder af processioner af 1500 à 2000 personer, af alla stånd, männer och qvinnor som under sånger och böner, med fanor och standarer gingo att tillbedja den undergörande madonnan vid Bornhofen, ungefär en fjerndels mil från vår bostad. De första gångorne jag såg dessa processioner draga utmed floden, vid Vinbergens fötter, som jag hörde dessa mäktiga chörer, som uppstego i den soliga, klara sommarluften, så tyckte jag — att det var skönt, och ville gerna ha gått med, äfven jag, låfsjungande på den sköna jorden under den sköna himmelen. Sednare såg jag dessa pilgrimsfärder på närmare håll och tyckte ej att det var skönt mer. Jag såg blott ett machineri ur hvilket andan flytt. Der syntes ej tecken till inre andakt; och sången var på nära håll hörd ej ren.

Men vid Bornhofen, vid Madonnabildens hem, midt ibland reliker och leksaker som såldes för heliga saker, der glömde jag all kritik för att blott tjusas af det rika pittoreska folklifvet som der rörde sig. Vid foten af höga klippor krönta af de dystra ruinerna »die Brüder» och deras blodiga saga, ligger den lilla vackra kyrkan med madonnabilden (en ohygglig bild!). Skaror af bedjande kommo der, från Cöln, från Coblentz, från alla kringliggande trackter; under de gröna träden skimrade i solen deras fanor än röda än med bilder på (t. ex. Jungfru Maria som krönes af Gud fader och Christus) De som ej

fingo rum i kyrkan, blefvo på terrassen utanför, än sjungande i grupper fyrstämmigt och ofta förträffligt än knäböjande. Längre ned vid stranden koktes Kaffe i en ofantlig kittel, och långa bord med koppar på, stodo der för pilgrimmerne. Från kyrkan brusade en skön Orgel och musiken var ofta äfven af stor skönhet, och lifvet — ja det var festligt, ehuru altid stilla midt under lifvet och bruset. Folket var allvarsamt och vänligt, qvinnorna ofta ädelt vackra i sina pittoreska drägter med flygande band från hufvudbonaderne. Här var jag mången morgon och afton med några vänner, åt surmjölk och drufvor i värdshuset byggt intill kyrkan, gick in i kyrkan och knäböjde bland folket, och såg ljusen brinna för Madonnan i hennes granna kapell, såg radband vigas, och såg uppriktigt andäktiga på knä framför bilden. Och sedan vid stranden skulle man se pilgrimerna inskeppa sig i stora båtar och flyta under sång utföre den breda strömmen, medan andra vallfärdare kommo i långa tåg upp mot kyrkan, — ja, goda Böklin, det var ett brokigt festligt lif, som man ej kunde se utan nöje oaktadt de sägner som gingo bland protestanterna om dessa vallfärders sedeslöshet, om deras elaka verkan på folkets själ och kropp (N. B. man tillbringar ofta nätterna under bar himmel) och den blinda vantro som lefver i dem och lifvas af dem.

Men medan Vantron svängde sina fanor och dyrkade sina bilder i dalen omkring oss, höjde otron sina flaggor på höjderna af Marienberg. Vi voro der en sjuttio à ottatio badgäster från alla länder, och nästan alla voro protestanter. Bland dem voro många, särdeles unga männer, som protesterade mot all tro, all religion, all Christendom åtminståne, och de ljusa sanningar den förkunnat. De voro deremot anhängare af Thomas Payne, af Feuerbachs och Bruno Bauers läror. Bland dessa män voro ett par, tydligen vandrande mot grafven, med hektiska flammor på kinden, och utmärkta genom hjertats godhet och renhet. Dessa unga Atheister skilja sig från de gammalfransyska genom sinnets riktning till det heliga och goda, genom moral-lagens dyrkan. Och denna det rättas och godas dyrkan, synes mig vara bryggan på hvilken detta unga Tyskland och dess Lichtfreunde kan gå öfver till att finna den evigt gode. En särdeles öppenhjertighet rådde emellan badgästerne; hvar dag kunde man få höra, om man ville det, en ny autobiografi; och under dessa stridande meningar och bekännelser blommade ett inre andelif af välvilja och ömsesidig vänlighet och hjelpsamhet. De religiösa ämnena äro nu i Tyskland samtalsämnena för dagen, och hvar man första eller andra gången talade med en person, på promenad eller i danssal, eller på Ångbåt, i stillhet eller bland vimlet af menniskor så erhöll man bekännelsen om hans tro eller om hans otro.

Hvad jag derunder oftast förnam var antingen en blind kyrklig tro som uteslöt alla från Christo, som ej antogo honom som Gud, och ej bekände sig till vissa dogmer, och på andra sidan en straussisk, i det pantheistiska tomma bortflytande uppfattning af Guds och menniskans lif.*) Och bättre blir det väl icke innan Kyrkan vidgar sina portar och uppenbarar sitt verldsomfattande lif. Nu tillsluter den sig, på många håll, allt trängre; den misskänner och den blir misskännd. Den herrlige Neander står som en frälsare emellan dessa fientliga partier, och talar framåtgåendets ord i det evigt förblifvandes namn; och många sluta sig till honom. Af de skriftliga manifestationerna innom den protestantiska kyrkan och som blifvit samlade ō utgifne af Bruno Theobald synes grundriktningen af rörelsen der gå ut på att gifva kyrkans författning mer frihet, och att hvar församling, »på den ena grunden som är Jesus Christus» skall få i frihet ordna sin kultus, sin religionsundervisning m. m. Dock synes mig i hög grad fela öfverenstämmelse i det positiva. Man känner de gamla formernas otillräcklighet, man vill något annat, något det utvecklade religions och verldsmedvetandet motsvarande, men hvari detta skall bestå, och huru detta skall vara beskaffat det vet man icke. Längre äro ej tyskKatholikerna komna, längre ej heller den ädle och storsinnte Neander.

Men troligen vet du allt detta, så väl och bättre än jag. Mig frapperade jäsningen i sinnena och det interesse som öfverallt rörde sig för Menskligheten högsta angelägenheter. — Och i bredd med de religiösa frågorna gå altid de politiska, och det eviga och timliga samhället synes känna allt mer sitt sammanhang. »Frihet, större frihet!» är fältropet på båda gebieten. Geijer tror att Tyskland är nära en revolution; Dahlmann (Göttingarn) anser det ej otroligt »denn man fängt es, von oben, so verkehrt an!» och mången tänkande man nära Fredrik Wilhelm, ser just i hans karakter**) profetian derom och att Preussen blir det första offer som skall blöda.

Geijer skrifver nu något, som snart utkommer om dessa tillstånd i Tyskland, som äfven mycket frapperat honom. Skall han kunna ge det lösningsord man söker? Jag har ej tro derpå. Och kanske kan blott tiden, samt en handlingens lika mycket som tankens man göra detta, när denna tid är kommen.

---

*) det förra mest hos fruntimmer, det sednare mest hos männer.

**) Han är ädelsinnad, varmhjertad men i högsta grad inconsequent, går fram och går tillbaka, förhetsar sig och ångrar, böjd för en svärmisk och ej förnuftig religiositet

Mycket hörde man om de arbetande klassernas nöd i vissa trakter, särdeles i de Katholska. Dahlman fruktade i denna materiella nöd revolutionens närmaste vehikel. Tillståndet i Tyskland gjorde på mig intrycket af en bred ström i hvilken otaliga små hvirflar svänga om hvar för sig. Äfven de flesta menniskor jag kom i beröring med voro i sitt inre sådana enskilta hvirflar vändande sig kring sin ide sin uppfattning*) af sakerna. Mot slutet af mitt vistande vid Marienberg gjorde jag, med en nyförvärfvad vännina, en fart utföre Rhen till det Fliednerska Diakonissinstitutet vid Kaiserswerth, som jag ville lära känna. Jag har skrifvit något derom som torde komma ut framdeles.

Att icke fått se och tala vid Neander var och är mig en verklig saknad. Men Agathes hälsa fördrog icke den långa landtresan och vagnens skakning; och vi reste derföre tillbaka ej öfver Berlin men öfver Amsterdam. Och Holland och Amsterdam voro bekantskaper som ej voro ledsamma. De ha en originell och helt treflig fysionomi. I Amsterdam var Kirmess, Hollands Karnaval, och ett lif och ett spektakel, som kunde låta tro att man befann sig hos det lifligaste folk i verlden och icke hos det mest flegmatiska. Men Kirmessan är en undantagstid och när denna är öfver, lärer äfven lifligheten vara öfver. Från Arnhem till Amsterdam, (vi flögo den vägen på Jernbana), idel nederländskt stilllebens utsigter; ändlösa ängsmarker, med feta svart-och-hvitfläckiga kor. I Amsterdam var expostion af nya taflor; en stor vacker exposition, men der få stora ämnen visade sig. Förträffliga sjöstycken, genre-taflor, Still-lebensscener ur stads och landtlifvet voro de flesta; trogen och vacker härmning af naturen deras största förtjenst. Ett par praktfulla blomsterstycken visade det gamla mästerskapet i denna gren af konsten. Prinsen af Oranien i sin sista stund; Mme Roland gående till Guillotinen voro de enligt min känsla mest betydande och mest tankeväckande stycken, isynnerhet det sista som var en förträfflig tafla. Detta nederland med sitt platta, sumpiga land, sin betydande historia, sin sköna, egendomliga konst, sitt liffulla, arbetsamma, under flegman enthusiastiska folk är dock ett kuriöst land!

Resan öfver de stora hafven, just under stormtiden, gick så bra man kunde önska sig det. Vid Dalarön stego vi i land 2 Oktober och ett par timmar derefter voro vi på vårt stilla Årsta, nästan förundrade att få i stillhet och behändighet vara der åter efter en rätt på en gång orolig och rolig resa. Den djupa tystnad här råder är en stor

*) det goda dervid kännes vara att hvar och en verkeligen sjelf tänker och söker göra sig reda för hvad han är och hvad han vill.

kontrast med det brus af både ånga och anda i hvilket vi en tid lefvat. I Rhentrackterna är lifvet en brusande ström af menniskor, som trängas på vägarne till vatten och lands. Öfverallt är det fullt. Mycket hade jag ännu att säga dig om lifvet i dessa trackter och om de hederliga tyskarne, men du gör väl bekantskap med dem sjelf en dag och lär så bäst att känna dem.

Hvad vår resas egentliga mål beträffar — Agathes hälsa — så kan det icke sägas vara vunnet. Agathe var en månad sjuk på utresan, och det gjorde att Marienbergskuren blef alltför kort för att göra verkan. Men något gjorde den ändå och nog för att låta henne fortsätta vattenkuren här hemma i Sverge i vår eller nästa höst. Hon är nu åter frisk — så länge! Vi bli denna vinter på landet, och besöka blott stockholm emellanåt. Jag är hjertligen nöjd åt detta lugn, och använder det så godt jag kan, deribland till att skrifva en stor lunta romantik, ej oförnuftig hoppas jag, och ej svärjande mot tid och rum. I Hemmet lät jag familjen fullborda sig innom sig sjelf; i denna bok för jag den ut i samhälslifvet på olika banor. Den blir ett summasummarum af hvad jag om familjelifvet har att säga.

Sedan jag, i går skref åfvanstående har jag läst ett bref på sexton fin-skrifna postpapper qvartbladssidor från en s. k. läsare-prest som vill omvända mig, som han påstår går i Belials tjenst på jorden, och är stadd i ondt och sjelfförblindelse, verkande med sött gift mycket ondt bland menniskorna. Han ber mig afsäga mig »för Guds skull» min philosophi, mitt förnuft och »krypa till Jesu kors» o. s. v. — fördömmer häftigt presterna i statkyrkans tjenst, som han kallar »legoherdar», prisar sitt lif och sin fröjd i Christo och gläder sig öfver de försmädelser han är utsatt för.

Denne man är ett slags praktexemplar af en besynnerlig upplaga Christne, eller som åtminstone kalla sig så, anse sig »nya kreatur» ha en mängd bibelspråk i munnen, fördömma sina medmeniskor med högmodets öfvermod och inskränkthet, och begå sjelfva rätt dåliga gerningar*) utan minsta skrupel — ifrande på sin inre helighet i sinnet i kärleken o. s. v. Denna klass menniskor tyckes tilltaga innom vårt land.

Lef väl min älskade B. Det var bra längesedan jag hörde ifrån dig! Men dervid har jag fått vänja mig. Vare du lycklig med de dina! *Fredrika.*

---

*) denne herre är af DomC. dömd till suspension för intriger mot den pastor hos hvilken han var Adjunkt, och håller nu på att förmå en förmögen och förnäm flicka till giftermål med sig emot den förtviflade faderns vilja och trotts hans böner och förtviflan.

635. Till Leuhusen.

Goda Leuhusen!

Tack min goda vän för brefvet af d. 14 dennes, af hvilket jag med ledsnad såg att du icke befann dig rätt väl. Bäst var att då blifva stilla och sköta sig och ej riskera att öka på förkylningen. Måtte den nu vara fullt öfverstånden! Jag har emedlertid följt ditt exempel, neml. att blifva stilla och ej fara till Stockholm före Jul. Men säg mig, min bästa Leuhusen, när ungefärligen du tror dig komma dit efter helgen, så skall jag derefter ställa min in-resa på det jag måtte få träffa dig. Något parti hoppas jag vi skola finna ut till beredande af lugnare dagar. Jag har haft bref från Hinrika i hvilket röjer sig ett ädelt sinnelag, ehuru hennes tanke är förvillad. Stackars Hinrika!

Och du min goda, älskade Leuhusen, det gör mig så ondt om dig och din störda hemfrid! Men med Guds hjelp kan allt ännu bli bättre och gladare. Lef väl bästa Leuhusen, och måtte jag snart få höra att du är frisk åter!

Din
hjertligt tillgifna
Fredrika.

Årsta d. 23 Dec. 1846.

---

636. Till Frances v. Koch. [Vintern 1847?]

My dear Frances! I feel that my head is going the wrong way, neml. to migraine, so after the dinner on which I must go, and hold it up as well as I can, I shall come home only to lay it down and sleep if I can. So I shall not be able to see you this evening. What do you say of to morrow between ten and twelfe before dinner? (at twelfe somebody will come and talk to me). If you do not think to go to church and are alone perhaps you would rather that I should come to you at that time than to go out yourself. Say a word how you wish it my dear Frances. Geijer has been just here and has engaged me so very kindly to come to him to morrow evening so that I wish to go. Yet I cannot possitivly leave town before having seen you and talked a little.

Yours affectionatly
Fredrika.
Lördag.

---

637. Till Beata Afzelius. Årsta d. 15 Jan. 1847.

Goda Mamsell Afzelius!

Skulle ej litet frisk landtluft och lugnt landtlif ibland goda vänner göra godt åt hufvud och sinne? Och vore det ej möjligt att Mamsell Afzelius, åtminståne på en otta a fjorton dagar kunde göra sig fri för pligterna i staden, nu eller längre fram, för att komma och smaka litet lugn och frihet här hos oss på landet? Det är Mor och döttrar Bremer, som fråga härom och hjerteligen bjuda på deras Årsta, och på — sig sjelfva. Det skulle vara dem mycket kärt att här få rå om M[l] Afzelius. Gif dem ett litet vänligt Ja-ord och var oss så hjertligen välkommen!*)

tillgifnast
Fredrika.

---

638. Till Böklin.

Jag tackar Dig hjerteligen, min goda Böklin, för din familjetafla samt allt annat godt du skänkt mig till Jul-klapp! Således en liten Arvid tillkommen! Han blir min gosse, det känner jag på mig. Arvid och Fredrika äro mina barn. Siri och David äro visst dråpliga ungar, men jag känner mig bestämt mindre slägt med dem än med de två andra. Ack! när skall jag se de små, och Dig, och ditt hem? När kommer den helgdagen? En helgdagstid i mitt lif skall det bli. Men ännu ser jag den icke nära. Och du ser så färdig ut min goda vän i ditt inre och yttre lif, i din mindre, i din större krets. Vore jag så med! .... Men troligen blir jag det aldrig. Och vissa naturer synes som de ej kunde bli det, åtminståne under den jordiska tillvarelsen. Det förefaller mig som om jag oupphörligen sträckte mig efter mig sjelf och dock aldrig nådde mig sjelf, ej kunde få fatt på mitt innehåll. Det blixtrar och slocknar, det dagas och — skymmer åter. Detta dock ej i allt. Det är månget ljus och mången synpunkt jag stadigt behåller och som ljusnar och starknar och vidgas alt mer. Men den oroliga själen vill allt högre, vill skåda allt friare omkring sig, och — det går ej som jag ville. Jag har ibland en underligt stark känsla — och hade den i hög grad under solståndsdagarne

*) Att vår vagn kommer att afhemta förstås af sig sjelf.

i förliden December — af storhet och af inskränkning. Jag känner vingarne innom ringarne af puppan, hur de röra sig, spränga, flämta och ville flyga genom Universum — och jag känner i det samma att solståndet är inne, att jag aldrig skall lyckas spränga puppan förrän kanske i döden. Dessa aningar (känningar) om tillvarelsens, ja om mitt eget väsens herrlighet äro dock mig outsägligt dyrbara äfven som profetior om nya utvecklingar för mig, för alla varelser, ty alla känna väl i större eller mindre mån detsamma.

Ett par böcker har jag haft och har stort nöje af den ena: »Nordens Myther», af Grundtvig, en kraftig, något grumlig men af klara snillestrålar genomlyst ande, den andra af Martensen: »den Menneskelige selvbevidsheds Autonomi.» Denne djupsinnige och klare tänkare synes mig stå i mycket nära dig, och hans bevis för sanningen i menniskans vetande emedan det är ett Samvetande med Gud den eviga sanningen och personlige skaparen, gör mig det största nöje så som han utför det. Ifrån denna sin ståndpunkt kritiserar han på klart och ädelt sätt Kants (Moral-theologiens) Schleiermacher och de Wettes (känslotheologiens) ståndpunkter innom Dogmatiken, samt Hegels som han kallar den speculativa rationalismens ståndpunkt. Jag är ännu midt i boken. Den reder och hjelper mig att tänka på ett sätt som lifvar och leder mig. Hos honom återfinner jag äfven din herrliga tanke om nödvändigheten af Guds incarnation i menskligheten oberoende af syndatillståndet, hvilket endast verkar modifierande på sättet i hans uppenbarelse men icke substantiellt. Martensen hänviser för denna åsigt äfven på flera Christliga theologer i äldre och nyare tid. Det är mig en stor glädje när jag ser sjelfständiga tänkare af olika länder och tider komma till samma åsigter i lifets stora frågor. Deri ser man att förnuftet är ett objektivt lif och spårar dess lagar. Ingenting gör mig lyckligare än sådana harmonier.

I Grundtvig möter jag äfven din ande i frågorna om folkmedvetandets ord och handlingar i Mytherna, och dessas förhållande till uppenbarelsens sanningar, samt till Folkandens eget verkliga lif och högsta sanning. Öfverallt i fornlifvets bildningar, så i saga som historia, ser han aningar som vår tids uppgift är att bringa till förklaring till andlig sanning och verklighet. Nordens Kæmpe Aand är honom synnerligen kär och vigtig, och deri har jag ej lust att strida med honom.

»Att tankens herrliga sol icke fått tränga igenom vår religionsundervisning» o ja! min goda B. du säger det, der är visst felet och skulden till både den vantro och den otro som råder innom den Evangeliska kyrkan. Men hur skulle det vara dermed annorlunda då den ej ännu fått genomtränga vår religionslära, då större delen af reli-

gionslärarne ännu polemisera mot förnuftet som ett den ondes vapen, och som något farligt för tro och Christendom, — då Bibeln ännu står som en stor Nebulosa inför mängdens ögon der denna ingenting kan urskilja med klarhet, ja ej ens vågar försöka det, ty »det är ju Guds heliga ord!»

De orediga begreppen som råda i dessa ämnen äro visst vållande till de flesta den religiösa känslans och tankens förirringar. Och ingenting kan reda detta Chaos utom uppgången af den sol du talar om. Men de klara, kraftiga andar som ha den inne, hvarföre låta de ej dess strålar utgå allmännare, kraftigare? Hvarföre lära de ej mängden förstå hvad de sjelfva så klart och skönt förstå?

Protestantismen borde lära förnuftet att tillbedja i förnuftets ljus, borde christna tanken och tänkandet. Det sker ock på höjderna; men i dalarna råder skymning och oroligt stillestånd.

Vantro och otro — ja, det ha vi godt om; men hvad är det som så ofta ses gå igenom den vantroendes och otroendes själ, som gör båda till goda menniskor och nästan — Christne oberoende af den yttre bekännelsen. Det finnes tror jag en anonym tro på Gud, som håller sig ren under dessa yttre förirringar, — — ett sedligt medvetande som leder och helgar lefvernet. — Så har jag funnit det hos många menniskor.

Jag håller så med dig i hvad du säger om »läsarne» och deras inskränkthet. Men ser man på denna riktning i dess sanning sådan den är hos de ädlaste pietister och s. k. läsare, så vill det alltid förefalla mig att här är det innerligaste af det Christna lifvet. Det synes mig att denna vändning från verlden, och dess nöjen, och innåt, till Gud allena, är — när den är fri från intolerans mot andra och all obarmhertighet — ändå det rättaste, det högsta, det omedelbaraste i förhållande till den högste. Att på denna lifsgrad det måste uppstå ett mera speciellt förhållande emellan Gud och Menniskan synes mig helt naturligt, och de underbara inre och yttre erfarenheter af en speciell Guds ledning som »uppväckta Christna» gerna tala om, synas mig alldeles i sin ordning. Har jag orätt min gode B? Ack! jag vill, jag behöfver se skönhet och konst och vettenskap och glädje till bords med Herran — de äro ju hans barn! — Men närmast honom — vid hans bröst, den Johannes som i hela verlden blott frågar efter honom och hans kärlek.

De »läsare» jag nu tillfälligtvis lärt känna äro utmärkta endast genom inskränkthet och högmod samt förmågan att vrida Bibelns ord efter egna afsigter. De sitta fast i bokstafven och ha ingen ide om ett högre sammanhang en i Christendomens idé gifven friare synpunkt. Men huru många hafva väl det? För de flesta Bibelläsare är kanske

Ordet ännu mera ett band än en befrielse för deras ande. Den andra Luther, den sanne bibeltolkaren och befriaren — när kommer han?

Geijers tyska bok angår egentl. religions-frågorna som röra sig i Tyskland. Den är tillika en verldsomfamning är hans »sista ord» efter hvilket han talat ut och har ingenting mer att säga säger han. Jag är storligen nyfiken på den. Den är nu utkommen i Tyskland der den blifvit tryckt. När jag får den skall jag sända den till dig. Geijer är präktig frisk och glad; — en lycklig menniska!

Såsom du har jag varit bra obelåten med Tegners firande, så utan urskiljning, saft och kraft, och jag har varit starkt frestad skrifva något sjelf öfver honom, hvartill ock min bekantskap med honom och flere bref jag har från honom ge mig goda materialier. Men Geijers Minnesord i Litteratursällskapet ha tillfredsställt mig till en viss grad. Dagrar och skuggor äro med mästare-hand antydda, ty det är blott en ebauche, men frisk och liflig som den Septembermorgon och den landsbygd han skildrar. Lef väl min älskade B! Blifve det nya året ett godt och gladt för Dig och de dina bland hvilka äfven jag ju får räkna Mig.

Din
Fredrika.

Årsta d. 22 Jan. 1847.

---

639. Till Carl Daniel Nygren.

Jag är ond på mig sjelf, som icke förr tackat för ert Julbref, icke förr sagt Er: godt nytt år! Brefvet var mig dock så kärt och välkommet, och kom som ett Julljus på sjelfva Julaftonen. Men dagarne gå, flyga, jag vet ej huru; mig tyckes de aldrig flugit så fort — och ändå gör jag — nästan ingenting! Var välkommen åter från den långa sjukdomen, och Gud gifve till en bättre, gladare hälsa än före denna! Det gör mig djupt ondt att veta Er under väldet af denna underliga sjuklighet, som nedtrycker kropp och sinne! Kunde Ni dock befrias derifrån; ty med denna är ingen lefnadsnjutning möjlig. Bästa Nygren! Kunde Ni blifva litet lyckligare! Och har Er långa kroppsliga sjukdom verkat till att borttaga det slags lidande hvaraf Ni vanligen plågas så — säg mig det dock snart.

Denna vinter tillbringar jag mest i stillhet på landet och har der sköna, lugna, liffulla dagar — hellst förmiddagarne, då jag är allena. Emellanåt tillbringar jag några dagar i Stockholm, ser folk af alla sorter, och ser vanligen en à två aftnar hos mig ett litet sällskap af vänner inne i dagens mest lefvande och interesseväckande frågor. Detta sätt att lefva passar mig, på det hela, bättre än något annat.

Bland de ämnen som längesedan discuterade och med experimenter analyserade utomlands, nu äfven börjat bli lefvande i Svenska tankar och ord, äro de Communistiska och Socialistiska samfundsfrågorna. För mig ha alltid dessa haft stort interesse; och med begärlighet har jag sökt och söker ännu det förnuft och den sanning, som måste ligga till grund för de Chimäriska byggnader, som dels theoretiskt, dels praktiskt blifvit uppresta på dessa idéer. Jag har äfven skriftligen sökt redogöra derför — men icke offentligt ännu. Jag förmodar att dessa frågor äro Er äfven bekanta och vore glad att höra er tanke om dem samt om de fattiga s. k. arbetande klassernas behof och hvad de förmögna kunna på förnuftigaste vis göra för att uppfylla dem. Jag vet att frågan är stor, att knappast någon individ, utan troligen blott tiderna, sakerna sjelfva kunna besvara den, och lösa den gordiska knut, i hvilken samhället med sin växande massa af proletärer, nu ligger invecklad; — men den man som med ett varmt hjerta, och en bildad, utvecklad tanke står i nära beröring med både den ena och andra klassen folk, kan bättre än någon se, på hvad frågan hänger. —

Ännu en fråga! Sedan jag sist skref till Er, har jag kommit i beröring — och just icke den vänligaste — med s. k. »läsare». Jag har ej förut trott på något sekteriskt hos detta slags folk. Nu mera ser jag att sådant verkligen finnes der, och hvad jag sett deraf, har ej varit till denna rigtnings fördel. Jag älskar varmt det religiösa lifvet, är till och med böjd för det excentriska deraf. Men der jag ser trång ensidighet, högmod, intolerans, obarmhertighet — under massan af bibelspråk, och stora ord om egen rättfärdighet och fröjd i den H. A. der — vänder jag mig bort med afsmak. Dock kan väl bland dessa »läsare» som nu hastigt växa till i vårt fädernesland, finnas en bättre klass än den jag lärt känna. Har Ni någon erfarenhet af dem, och vill Ni säga mig hurudan den är.

En öfvernaturlig upplysning och förändring i själ och sinne, synes vara hvad de skryta af och stödja sig på för att ha rätt att dömma och fördömma verlden.

Åtskilligt mera hade jag att tala med Er, men det har blifvit sent, och syster Agathina väntar mig snart till aftonläsningen. Denna begynnes hvar afton kl. ½ 8. Då kommer jag ur mitt rum, Agathe ur sitt och min mor ur sina (alla skiljda från hvarandra på olika sidor af huset) och komma tillsammans i det blå rummet (hörnrummet der vi voro förliden sommar) och der läses då högt. Den ena aftonen är det jag, den andra aftonen Agathe, som är föreläsande. Min mor lägger patience och hör på. Så går det tills mot nio, då vi i salen dricka the och äta en lätt qvällsvard, och sedan till 10 då vi skiljas åt och gå till hvila. I afton är det jag som skall föreläsa ur Gr^nan Ida Hahn Hahns Sibyl — en ledsam bok »im ganzen» och en repetition af hennes haltlösa och tröstlösa lifs- och verldsåsigt uttalad i Gräfin Faustine, Zwei Frauen m. fl. af hennes böcker. Jag läser henne ändå gerna; hon »regt mich an» ehuru ofta till »wiederspruch» — men det är dock något, det.

Jag längtar höra något från Er och Er hälsa, ert lynne. Den lilla idyllen med Aqvilina Euphemia var snäll och täck. Tack för den, och för det jag i Er känner mig äga en god och sann vän!

Er tillgifna

Årsta den 10 Febr. 1847. *Fredrika.*

640. Till Marie v. Hartmansdorff. Årsta d. 17 Febr. 1847.

Jag har skrifvit till Bonnier, goda fru Hartmannsdorf, och talat reson för honom och jag tror helt visst att han ger med sig. Min lilla afhandling är färdig, och står till tjenst när det behagas. Det hade varit mig ett nöje att få läsa upp den för fru Hartmansdorff och Presidenten innan den tryckes; och kommer jag till staden innan det kommer i fråga så — tittar jag opp en dag med den i piraten. Valet af den först utkommande boken är bra, som jag tror, och titeln: »kärlek och penningar» säkert den bästa af de två föreslagna, då både fattigdom och rikedom komma, i boken, i fråga såsom hvilande på — penningar.

Det är mig ett så riktigt nöje att kunna i något tjena fru Lövenhjelm att jag är uppriktigt tacksam derför.

Nu ser jag Presidenten och Presidentskan uppe i Carnavals-ståten, på fester och kalaser, och önskar dem hjertligen att der finna det »morsomt». Vi sitta här i snödrifvor, tjocka och stora, men landtfolket sjunger och för hvar dag ser man solen stiga litet högre på himmelen; domherrarne hvissla melodiskt i de snöiga träden, och små mesarne plocka Al-kottar och rönnbär med allrakäraste små fasoner och gladaste qvitter. Presidenten skulle tycka om det. Snart också skjuter Tallstrunten i mars-solen, och så, och så, kommer den ena vårfesten efter den andra med naturliga blommor och eklärering och musik af vår Herre!!!

Mor och syster bedja hjerteligen hälsa. Framför ock, goda Fru Hartmannsdorff vördnad och hälsning till Presidenten från bådas

tacksamt tillgifna
Fredrika Bremer

---

641. Till Leuhusen.

Min goda Leuhusen!

Du har haft fullkomligt rätt, bästa Leuhusen, och jag har haft orätt då jag trodde det vara möjligt att få Hinrika medelst förnuftsgrunder, ifrån sina fixa ideer.*) Hon beropar sig på en inre

*) Jag fick neml. för få dagar sedan ett långt bref från henne som öfvertygade mig derom.

uppenbarelse, en inre högre upplysning och har icke öra eller förnimmelse för annat än hvad den sagt henne. Och bland de saker den sagt henne är att Å. är en utkårad och förträfflig man, sänd af Gud för att göra henne lycklig, och hon anser sig, såsom hans maka inför Gud. Du har sagt mig allt detta förut, goda Leuhusen, men det har icke varit mig möjligt att tro på en sådan förblindelse, som Hinrikas. Jag ser nu huru fullkomligt rätt du har, och tror nästan att så för ditt eget lugn som för hennes väl, så vore det bäst att icke vidare stå emot hennes önskan. Skall Henrika en gång vakna till erkännande af sin förvillelse, så blir det efter men neppeligen före giftermålet. Hon är mild och lugn, är djupt öfvertygad att hon vet, vill och gör det rätta, — och är visserligen ren och aktningsvärd i sin vilja. Hennes religiösa svärmeri är ett phenomen, som man ser i alla länder i denna riktning, och tyckas tillhöra icke blott tiden utan Menniskonaturen. Och de sekter, som i följd deraf uppstått i Tyskland i England (der de äro kända under namn af »Dissenters») i Nord-Amerika m. fl. stater, hafva öfverallt samma kännetecken. Bland goda sådana äro personernas stilla och sedliga lif och — hos de renhjertade — uppriktiga Gudsfruktan och fromma vandel. Nästan öfverallt ser man, ty verr, äfven mycken intolerence och sträfhet mot annorlunda tänkande, brist på sann kärlek och ödmjukhet m. m. fel.

Kanske blir Henrika icke olycklig med den man hon valt, och hvilken jag tror, med allt sitt narraktiga högmod, dock är en uppriktig menniska; tör hända skall hon i föreningen med honom först vakna till insigt af så väl sina som hans brister, och bli mildare och ödmjukare mot andra, och bättre förstå den Fader, som hon dock älskar och vördar. Jag kan ej låta bli tro mycket godt om och hoppas mycket godt för Henrika. Ty en ädel flicka är hon, fast religions eller prestfanatismen nu farit sin kos med hennes förnuft och hjerta.

Min goda bästa Leuhusen! Fattig på allt utom på god vilja och vänskap kommer jag nu till dig för att säga att jag intet kunnat utträtta. Men du sade mig det på förhand. Jag kan nu blott innerligen önska att allt måtte gå så att ditt hjerta och dina dagar må få det lugn som du behöfver och så väl förtjenar. Det var bra roligt att se dig så lugn, så frisk och stark, som jag såg dig sist i Stockholm. Min Mor och lilla syster hälsa Dig på det hjertligaste och jag förblir

Din
trofast tillgifna
Fredrika

Årsta d. 17 Febr. 1847.

642. Till Fabian Wrede. Årsta d. 17 Febr. 1847.

Min goda Fabian!

Jag är riktigt brydd, bästa Fabian, för det bref jag nyss fått och här innelyckt tillskickar dig. Jag finner det så onödigt och barnsligt att St. Cyr, i denna sak, vänder sig till mig, ty hur skall jag kunna veta och dömma något om Charles' fallenheter i de ämnen, som äro i fråga, eller förorda*) något, som jag ej känner, och, uppriktigt sagt, ej tror på, Neml. hans förmåga, ihärdiga vilja o. s. v.? Jag förmodar att St. Cyr velat taga saken på känslans sida genom att tala om sin hustrus och sitt eget själslidande för att dermed verka på dig till förmån för sonen, och tyckt att han kunde lättare göra det genom mig, än att direkte dermed vända sig till befälhafvaren på Marieberg; — endast så kan jag förklara mig hans bref till mig. Jag kan åter icke göra annat än sända dig detta bref och bedja dig säga mig huru du vill med afseende derpå. Skall jag bedja St. Cyr (Fadern) vända sig direkte till dig, eller vill du tillskrifva mig ett svar angående Charles, som jag kan visa åt föräldrarne och som kan gälla som svar på deras önskningar framställda i detta St. Cyrs bref? Efter de ord du sade mig om Charles oförmåga i afseende på en vigtig del af den vettenskap han skulle studera, förefaller det mig att det är ett misstag af fadern att vilja poussera honom en väg der han ej kan — göra sin väg, i stället att välja för honom en mera i enlighet med hans anlag och förmåga; och om du så tycker, så skall jag skrifva till fadern och på denna grund afstyrka hans icke förnuftiga ifrande i denna sak. Vigtigast och verksammast blir i alla fall ett yttrande af dig derom till föräldrarne. Det är mig icke möjligt att tro på någon stark och ihärdig vilja hos Charles, i det som fadren talar om, helst jag i bevekelsegrunderna som uppgifvas, som så mägtiga, känner helt och hållet igen faderns egen fabrik, och de motiver med hvilka han alltid sökt verka på sonen och alltid misslyckats. De sattes i verket äfven för att förmå Charles att gå in vid Marieberg**) — ty han trodde sig ej derom — och Charles upp-talad af fadren

*) Och hvad slags afseende skulle du väl kunna göra derpå?!

**) jag var på Upperud om aftonen då saken kom i fråga och blef beslutad. —

sade (och säger vanl. altid) af godhet och svaghet ja till allt hvad han ville men rår ej sedan med att utföra det. Söta Fabian! om du finner för godt att afråda Charles återinträdande vid Marieberg, så gif meddetsamma Fadern något råd för hans framtid, och hvad du anser honom bäst duga till! St. Cyr gör sig och sonen en stor otjenst med att vilja forcera honom i en riktning, som är hans natur emot. Äfven tror jag att Charles borde i flera år stå under ett förmynderskap som gaf honom vana vid stadga och en viss ordning i arbete och lefnadsvanor. Han är för svag att stå på egen hand. Charles bref till mig vittnar om samma barnsliga men slappa sinne som kastar sig blindt hvart man vill och som vi förr sett hos honom. Det är synd om gossen ty han är god och harmlös, och synd om föräldrarne också. Goda Fabian, hjelp tillrätta hvad du kan för dem. Förlåt denna långa trada! Vi må väl, och ha det fridfullt och godt bland snödrifvorna. Agathe fägnar sig mycket åt att icke vara på Ex. I— —s stora maskerad. Hon och Mamma hälsa hjertligt till dig och de dina; hälsa dem äfvenså från Din

hjertligen tillgifna
Fredrika.

P. S. Ack Henrika! — Ja, nu har jag då kommit så långt att jag ser att man ej kommer ur fläcken med henne. Hon har fått »en högre uppenbarelse» och dermed — punktum. Hennes förbindelse med Å. står så orubbligt fast, som om de redan »vore vigda». Angenämt! Och särdeles uppmuntrande för den som blandar sig i sådana saker. Mig har emedlertid denna corespondens gjort en vigtig tjenst. Men stackars Leuhusen! Han får det icke roligt.

---

643. Till Börjesson.

Bästa Lektor Börjeson!

Jag ville svara på Ert bref, men huru och hvad? »Tack!» svarar icke emot hvad jag ville säga. Ingå i tal och svar öfver de åtskilliga ämnen det behandlar? Omöjligt! Jag skulle då skrifva volymer. Egentligen att säga känner jag icke behof att derpå säga eller skrifva någonting alls; men väl att trycka dens hand som skrifvit brefvet, och se honom rätt innerligt-vänligt-allvarligt och gladt i

ögat, se det ville jag för att något när uttrycka det hjertliga och lifliga nöje det skänkt mig, och det — kan jag icke nu!

Men ett deri har icke gjort mig nöje; ett deri har gjort mig ondt; det är beskrifningen på »det evigt grå enahanda, emellan gråberget och ler-träsket» och det hela lifvet igenom!... Men är det ej för mycket sagt? Kan jag e få slippa tro att så varit, att så är?! Alla vi nordboer hafva väl något af gråberg, och något af lera i vår lefnads deg, men bara gråberg och lera, och för en så utrustad natur?! Nej, jag kan icke tro det. Ni har för tillfället sett genom sotadt glas. Men vore blott två tredjedelar deraf verkligt, så — — huru beundransvärd den kraft, som under sådana omständigheter mäktar uppehålla den poetiska, skapande kraften, mäktar framdrifva skapelser sådana som — dem vi känna. Ack! Det är den äkta nordiska kraften, den som jag så älskar i alla sina uppenbarelser, i Lafvarnas stilla sjelfständiga lif på våra ur-berg, i Dalfolkets mödor och bragder, i Gustaf Wasas ihärdiga brottning med motgången, älskar i Erik den fjortonde af Börjeson, denna kraft som bryter berg genom tålamod och uthållighet, som närer sig af sig sjelf allena, eller af den gåfva, den eld som himlen gifvit, och som all jordens lera ej kan förqväfva!

Och er reslust med dess symptomer, också den grep mig i sinnet! O! Den som vore rik och finge — med er tillåtelse, — flytta Er till någon förtjusande villa vid Como-sjön! Der, med evig sommar nära omkring er, och snötäckta Alper i fjerran, skulle Ni hvila och dikta och skapa, och — kanske lära att mera älska det der snöiga höga norden, med sitt mäktiga poetiska lif under gråstenshällen.

Till Stockholm kommer jag ganska visst sednast i April månad. Låt mig då få veta hvar ni bor.*) Huru välkommen vore Ni icke till Årsta! Men jag fruktar att våra gästrum icke äro bra för vintern och första våren. För sommaren passa de bättre, och då — kanske då?! ... Emedlertid hoppas jag få snart se Er i Stockholm, och der munteligen säga Er min tacksamhet och hjertliga högaktning.

Fredrika.

P. S.

Skrifva fru Nordenflychts roman?! Nej, tack! Fru Stael har en gång för alla förherrligat det Saphoska idealet i sin ädla och sköna Corinna. Mina qvinnor äro icke de, som dö af kärlek, men de som genom att lefva för en idé, för en ädel verksamhet besegra hjertats

*) var god ring på köksdörren i halftrappan.

svagheter, som »den stora Gudens dyrkan skyddar för den lilla Gudens skott!»

Årsta d. 2 Mars 1847.

---

644. Till Ulla Limnell.

Min egen goda, snälla Ulla!

Här sitter jag både flat och glad vis-a vis ditt bref af d. 1 Mars. Glad (och rörd med) för det du skrifvit till mig så innerligen snällt; och flat emedan jag ser af ditt bref att du tycker om att få bref, att du önskat bref af undertecknad. Söta Ulla! Hade jag verkeligen trott det, huru gerna hade jag ej skrifvit flera gånger! Men jag har gått med en inrotad tro att brefvexling alls icke var din sak, — och medgif att du har, på ett tyst sätt, gjort allt hvad du kunnat för att öfvertyga mig derom!

Och sedan — jag vet icke hur, men redan förra vintern kom en liten hemskhet på mig; jag tyckte mig känna i luften att allt icke var så bra för dig, icke passade dig så väl som jag förr trodde det skulle passa der i Hedemora, och det satte en tyngd om känslan och om skrifvarehanden. Jag hade dock nu, före islossningen, säkert brutit isen och brusat ut öfver dig, som en storm med förebråelser och frågor om icke ditt bref afvändt den. Nu, så hjertligen och innerligen tack, min söta Ulla, för detta bref der jag ser dig sjelf så helt och hållet, och som jag gerna kan bränna opp (ehuru det är onödigt) emedan jag har det så väl uti mig, der det också är bäst i behåll och bäst gömdt. Och nu — hvad det vore roligt att vara med dig och nyttja mun i stället för pennan!... Och hade jag ej mitt hem, och der, de kära mina, så skulle jag bedja dig att vi skulle sätta hus tillsammans; och då skulle du se huru jag också kan hålla af, och vara lycklig med en menniska som jag håller af och hvars hela väsen är mig behagligt i allo. Ja, jag skulle riktigt lägga det an på att enlevera dig ifrån Lagman.

Men nu, — för närvarande vill mitt öde icke detta. Men hade jag icke de mina och vore med dem, så ville jag vara med Ulla! Är det sannt Ulla att du kommer till Stockholm i vår? Och kommer du då för längre tid? — Tänk om vi ännu kunde göra den der Norrlandsresan tillsammans, och se Midsommarnattssolen och Franzen! Den resan ligger mig alltjemt i hågen, och jag tror bestämt att den blir af en gång. Och då Ulla, skulle vi språka om så mycket, myc-

ket. Jag tänker mig den resan mycket roligare än alla konstresor i verlden i konstuppfyllda länder; och med dig i de der små fattiga kuststäderna på vägen skulle jag just ha kalas. Men ensamma skulle vi två vara, högst en betjent med, men ingen »Magnifiçens!» — Jag har genomlefvat mycket sedan jag sist såg dig; en del af den sort, som måste tigas med till domedag, en del af den som vore roligt meddela, och till denna hör Capitlet om resan. Denna var mera interressant i minnet än rolig medan den räckte. Agathe var mycket sjuk på utresan, och lifvet vid badet, då vi ändteligen kommo dit, var alltför strapserande, i synnerhet för kroppen. Men Tyskland är just nu ett i hög grad interessant land att visstas uti, ty det andliga lifvet är i full jäsning; religion och politik äro öfverallt talämnena och man får höra alla nuancer af tro och otro och vantro; och de mest motsatta öfvertygelser i alla ämnen; och allt yttras öppet; första eller andra gången som man talade vid en person (särdeles om han var af det manliga könet) så fick man hans tros eller otros bekännelse, hans lefnadsåsigt att höra. Badet der vi voro (Marienberg) ligger midt i det starrkatholska tyskland (vid Rhen), och det var [— — —] Och der — som barmhertig syster, i sjelfvillig fattigdom, och verksamhet för de sjuka och vanlottade, träffade jag den lyckligaste menniska jag ännu träffat på jorden, äfvensom en af de behagligaste till utseende och sätt att vara. Hon var en förmögen fröken från Hamburg, omkr. 30 år gammal, mycket omtyckt och fjäsad i verlden, och som lemnat allt för att . . . . . du vet!

Men om henne och mycket annat ville jag helst muntligen tala, ville tala om huru jag också tillbad på knä i Bornhofens kyrka, och huru jag åt surmjölk i värdshuset der bredvid med muntra vänner särdeles en morgon då vi alla föreställde berg, voro du som berg, och talade enligt våra berg-karakterer. Åreskutan från Sverge hade blott den olägenheten bland Rhen-bergen att ingen kunde rätt uttala och komma ihåg dess namn, så att det måste utbytas mot ett tyskt bergsnamn. Det var ett litet barnsligt gladt upptåg, som du bordt vara med om liksom att se folklifvet (det Katholska) vid Bornhofens kyrka, på Rhenstranden m. m.

Min Ulla, när skola vi tala om allt detta och när skall jag få höra af dig om åtskilligt som — — —?

Det har varit påtänkt att vi i vår skulle resa till Bie för att Agathe der skulle kunna fortfara med den, förliden höst, vid Marieberg begynta wattenkuren, — som säkert är mycket passande för henne; — emedlertid är hon nu mycket frisk och rask, så jag vet icke om den resan blir af. Skulle den icke bli af, — säg, söta Ulla, skulle du ha tid och håg till en Norrlandsresa med mig antingen

från Stockholm med Ångfartyget som afgår dit opp för midsommarresande, eller ock från hvilken kuststad du ville, der jag på vägen härifrån kunde möta dig? Jag tror icke att resan, med besöket hos Franzen, skulle räcka öfver 14 dagar. Hvad säger du? Skulle resan till Bie bli utaf så får jag troligen läf att följa med min lilla syster, och då — — men gerna ville jag i alla fall nu veta hur du är disponerad för norrlandsfärden.

Denna vinter ha vi tillbringat helt och hållet på Årsta. Blott en och annan gång har jag varit i Stockholm på några dagar, och då sett folk haft små soiréer och varit sällskaplig. I öfrigt är vår landtliga enslighet mig mycket kär. Mycken oro, och sinnesrörelser af många slag har jag haft under dessa två sista år, men sedan en tid har ett djupt lugn kommit öfver mig, något himmelens, något jordens, och — varmt tacksam är jag derför. Lugnt och behagligt är äfven vårt enformiga lif här. Agathe frisk och snäll är mig ett kärt sällskap som jag alltid gerna talar för och med. Min Mor är huld och glädtig. Om aftnarne äro vi altid tillsammans i vårt blå vinterförmak, der vi då läsa högt, något lättsmält, den ena afton jag, den andra afton Agathe, medan Mamma lägger patiance och hör på, och — nickar litet ibland. När klockan slår 10 i tornet bryta vi opp, gå till hvila och — söt smakar sömnen i det fridfulla hemmet.

Men hvarför säger min egen Ulla att jag är så mycket god? Ack! Vore jag verkeligen god, då vore jag lugnare och lyckligare. Men nu är det just häruti, som det felar mycket. Men hvem är god nu på jorden? Den gode är död, Balder är död, och sen dess är allt ofullkomligt i verlden. — — —

Fahlcrantz lefver och mår väl och är verksam i sina kyrkliga arbeten; jag hade nyss bref och skrift från honom.

Fabian Wrede är gift och med en vacker god och renhjertad, pligtälskande qvinna, — icke interessant som sällskapsmenniska, icke egentl. intagande, men förträfflig innom hus, enkel anspråkslös, duglig och mycket bra, i synnerhet för honom, det är jag öfvertygad om, samt att detta giftermål var och är vigtigt för hans lefnads lycka.

Tacka Lagman, min söta Ulla för sin vänliga hälsning både på prosa och vers; jag fruktar att jag ej kan komma till höbergning vidare, utan först till hösten i — en stor tryckt lunta — den största jag skrifvit, men ock troligen den sista af denna art. Den får du låf att tycka om, Ulla. Om Lagman gör det? . . . . . jag betviflar. Tacksam förblir jag i alla fall för hans godhet.

Såg du Gubben Arndt på Kumla någongång? Jag såg honom nu vid Rhen. Han sjöng ännu Franzéns visor med hänförelse och talte svenska, och om Sverge med wärma.

Nu är det på tid att jag slutar mitt bref. Min mor och syster hälsa dig hjertligen, och hälsa du din lilla Selma från

Din
innerligt tillgifna
Fredrika.

Du säger mig ju något om Norrländska resan Ulla lilla?!
Årsta d. 7 Mars 1847.

---

645. Till Malla Silfverstolpe.

Hvart har vår fru Malla, vår fru »af de goda ögonen» tagit vägen? Årstaboarne äro sedan några år så vana att höra alltemellanåt litet om Malla, dels genom hennes Minnen, dels genom hennes bref att de alls icke — jag isynnerhet — kunna finna sig uti en så lång tystnad, som den, som nu ligger emellan Mallas sista bref i November — tror jag — 1846, och som då af mig besvarades, och Mars månad 1847. Söta Malla, hvad är detta? Icke någon ledsnad, eller något ledsamt vill jag hoppas. Eller om så är — så säg ut det, och låt mig få blåsa bort det om möjligt. Jag vet huru du kan lida af missstämningar, dissonencer, eller tankar, intryck som plåga och som du stänger inne, och — du får ej lida så; ack! ingen om jag kan det hjelpa; ty det är ett ondt som ej gör godt i något. Men om ock du icke vet af något sådant ondt nu, utan är glad som vårsolen, så — låt mig få höra af dig på ett eller annat sätt, få veta att du är glad och tillfreds eller — hur det är.

Vi ha åter vändt mot våren och det är skönt. Wårstormen brusar omkring oss, men innomhus är djupt lugnt, icke tungt eller ledsamt utan godt.

Atterbom har du åter i Upsala. Gudskelåf att han åter blef frisk! Det var så djupt synd om honom och hans hustru i Stockholm. De måtte vara glada som sluppit derifrån, om än Stockholmsboarne fått betydligt längre näsor genom förlusten af det nöje de väntat på: A . . .s föreläsningar.

Geijer är frisk och rask, bor förträffligt, med förtjusande utsigt, har fått sin tyska skrift hit och öfversätter den nu för oss svenskar. Der äro mycket goda saker.

Jag skrifver stora luntor romantik; har aldrig skrifvit större; — men troligen är det sista tårtan af den sorten; — du får det till höstläsning.

Något vidare säger jag icke innan jag får se om du lefver. Vare din dag utan oro, min goda Malla. och din utsigt vänlig! Jag längtar att höra derom.

Alltid Din
tillgifna
Fredrika.

Årsta d. 7 Mars. 1847.

---

646. Till Sophie Lindblad.

Min älskade goda Sophie! Ack! är det nu så med dig igen, du arma korsdragerska. Mina tårar falla för dig och kunna ej hjelpa dig. Och hvad kan jag väl säga dig som du ej vet förut? Af dina egna läppar har jag hört de skönaste ord öfver ditt lidande, ditt tillstånd, ord som jag aldrig skall glömma, ty de visade mig att din ande var frisk, fast din kropp och din själ voro sjuka, att den växte, utvecklade sina vingar i sjelfva din fångenskap, att i den var vår-lif, ehuru din varelse syntes sjunka i höst-töcken; — de läto mig se ett ljus i ditt innersta väsen, som brann allt klarare och klarare under lidandets natt, som höljde dig, — o min Sophie! Kunde du dock sjelf, i dina dystra tider, se det ljuset i dig sjelf, kunde jag klart låta det lysa för dina ögon, så skulle det upplifva dig, stärka din tro på dig sjelf, och låta lifligare känna tron på hans godhet som tillåter denna pröfning att öfvergå dig och som är med dig i kampen.

Det är ett ställe i Bibeln som jag ofta haft min tröst uti när jag sett goda menniskor mycket lida; det är sjunde Cap. i Uppenbarelseboken v. 9 och följande till Cap. slut. Deras högre, herrligare salighet, som renade komma i himmelen »utur stor bedröfvelse» är en lika ljuflig, som förnuftig tanka. Ja, en af Uppenbarelsens tröstfullaste skönaste läror är den att menniskan just såsom lidande är Gud = frälsaren närmast.

Hurudant ditt tillstånd är nu, vet jag icke rätt, om du är febersjuk ännu, eller om det är blott det vanliga tillståndet af kropps och

själs nedslagenhet och ångest. Om det är företrädesvis det sednare — söta Sophie! skulle du ej försöka hvad en djup, välgörande själsrörelse kunde verka — sådan du kan erfara den t. ex. vid begående af d. h. Nattvarden?!....

Och när du förmår det skulle du ej vilja försöka en liten resa till Årsta med din lilla värdinna, och några dagars vistande der?! Det är väl blott en smula, söta Sophie, men små smulor i förströelseväg äro också bröd och ingenting här skulle trötta dig, det vet jag.

Min lilla Sophie, tänk på detta! Min mor och syster bedja med mig härom; och besluter du dig dertill så skrif mig några ord derom i förväg! Och var oss så hjerteligen välkommen!

God natt och Gud välsigne dig söta Sophie! Hvar gång jag vaknar om natten är min första tanke på dig. När du blir litet bättre så låter du ju mig veta det.

God natt min lilla Sophie! Såfve du godt som det önskar

Din
Fredr.

Årsta d. 9 Mars 1847.

---

647. Till Fabian Wrede.

Goda Fabian!

Med Mamma skickade jag dig mina muntliga hjertliga tacksägelser för dina bref i St. Cyrs angelägenhet, (men goda Mamma fruktar att ha glömt framföra dem,) och jag får nu skriftligen förnya dem samt framlämna Fadern St. Cyrs till dig, innehållna i hosföljande bref hvilket äfven redogör för hans vidare planer för sonen. Detta bref samt det föregående från St. Cyr torde jag återfå då jag kommer till staden. Hedvig skref till mig några ord, hjerteglad öfver att hennes man afstått ifrån sin första önskan samt öfvertygad att sonen icke gått i land med det som fadern tror. Jag vill hoppas att det kan gå för honom hos Hazelius och att han kan vara bra der.

Vi ha litet vårkänningar sedan i går, milda vindar, smältande snö, yrvakna flugor, några lärk-slag i höjden!.... Agathe fröjdar sig, är ovanligt rask och snäll, och går mycket ut.

Måtte Aurore vara längesedan fri och klar från det snuf-tillstånd hon var uti då Mamma sist såg henne! Hälsa henne, söta Fabian, hjerteligen från

Din
hjertl. tillgifna
Fredrika.

Mamma och Agathen hälsa mycke, mycket!
Årsta d. 16 Mars 1847.

---

648. Till Malla Silfverstolpe. Årsta d. 20 Mars 1847.

Tack min söta Malla hjerteligen för ditt bref! Den otäcka frossan, som åter varit framme! Och den stygga Chinan, som altid lemnar tyngd och olustighet efter sig! Vi skulle här kurera Dig med dekokt på Eklöf hvilka öfvervintrat på trädet, och det skulle bli med besked.

Vi ha här nu haft några dagar fulla af våranda, riktigt förtjusande, som satt i fart alla tankar och tal om sommarplaner och förnöjelser, som legat förfrusna under den långa vintern. Vi tänka också dervid på en gammal skuld sen förra sommaren, som du står uti till oss, goda Malla, den af tre veckors besök här, som då blef inknappat af förekommande omständigheter, men som vi nu hoppas få ut med ränta, neml. då våra träd löfvat sig, och ängen blomklädt sig, och vinden värmt upp sig, och ängsknarren sjunger sin vaggsång i daggiga gräset om natten, ty först då ha vi något att bjuda på. Och då, goda Malla, vill du ju än en gång ha tålamod och sitta litet för mig?! Här har varit neml. nyligen rån och röfveri på ditt porträtt, det lilla, som jag hade tecknat i mitt Album. Sophie Lindblad torde väl ha skrifvit till dig något derom. Ack! hur gerna fick hon det ej! Hur glad var jag ej att kunna göra henne en så verklig glädje, som ägandet af detta porträtt gjorde denna din varma innerliga vän. Men jag tänkte också att Malla skulle sitta emellan, och gifva mig ersättning; så att jag var icke mera generös än jag stod ut med. Arma, arma Sophie! Hur skall hennes tillstånd slutas, och hvad väg skall det taga? Misströsta kan jag icke, men svår och lång är denna pröfning, och det skär i hjertat att se en ädel och renhjertad varelse lida på det viset! Men Gud skall hjelpa

henne; och hennes lidande skall då hafva gjort sitt goda verk — — för och på en annan.

O! de djupa, underliga vägarne!

Detta påminner mig om en bok jag nu läser: »Augustini bekännelser.» Der äro ock djup. Skrifver någon, kan någon nu skrifva en sådan bok? Detta djupa forskande inför Guds öga i själens djupaste gömmor, detta afslöjande af de innersta hemligheter, vandrandet i dessa labyrinther och belysandet af de minsta föremål — för att ställa själen ren eller åtminstone sann inför Gud och menniskor — — — — o! så har jag tänkt att jag ville skrifva en gång, om jag kunde!.. Denne man, för flera hundra år tillbaka, har skrifvit så. Omständligheten tröttar, mycket synes smått och äfven efter vår tids åsigt af naturen och lifvet falskt, och ändå gråter jag af rörelse, och blir betagen af storheten i detta lilla, af ljusheten den heliga, rena i detta dunkel. Denna bok, eller rättare anden, som lefver i den, är ett tempel i hvilket själen renas och upplyftes. Den är icke likt något af denna verlden. Sjelfvet dör i den och lifvet uppgår, lefver i Gud. Så, så är det rätt, är det godt!

Dina papper medfölja här. Det ser då ut goda Malla, som allt måste bli för dig vid det gamla. Jag förstår nog att du måste känna det något tungt, isynnerhet som jag tror att äfven den dagliga detaljen af hushållet hvilar på dig. Du borde ha dig en liten snäll hjelp sådan min Mor har den i sin Agathe. Ty det der inre och dagliga har hon aldrig haft fallenhet för. Det större sköter hon på ett sätt som man måste beundra, — ty det går både lätt och bra. Det är genom en slags takt, som fruntimmer ofta ha och som leder dem säkrare än herrarne ledas af sin logik och alla agronomiska studier. Tala icke om Majestätsbrottet söta Malla för någon med permissioner! Hjertliga hälsningar från de mina! D° till de dina från Din

Fredrika.

Söta Malla, hälsa C. Rosen mycket från mig när du träffar henne.

---

649. Till Böklin. Årsta d. 22 Mars 1847.

Våren är åter hos oss, min goda vän, och andas så ljuflig och frisk! Odödliga friskhet! Guds andedrägt! o! att den så andades äfven genom våra själar; att den sprängde det andeliga lifvets bojor, så som den gör naturlifvets! . . . . . .

Framför allt ville jag nu att den blåste in i vår protestantiska kyrkas dogmatik, blåste upp fönster och dörrar, så att man fick frisk luft i kyrkan och kunde draga andan fritt.

Min läsare-corespondens, som fortfarit under vintern, har gjort mig den vesentliga tjensten att föra mig till att närmare ansigte mot an sigte betrackta vår kyrkas dogmer. Och när jag så betraktadt dem en stund då måste jag ut i fria luften och känna dess friskhet, jag måste ut och se himlen hvälfva sig omfamnande öfver jorden och solen lysa och välsigna alla väsen, för att åter kunna andas fritt, för att känna bröstet mindre beklämdt.

Hvad göra dessa Kyrkofäder, som vilja prisa den enda eviga solen J. Ch.? Och hvad göra efter dem alla strängt kyrkliga protestanter? Jo, de skilja solen från sina strålar, och säga till dessa: »Ni ha ingen del i solen; bort med er hellvetets bländvärk!» Och dermed tro de sig hedra solen och upplysa jorden.

När du kom till mig om aftnarne — det är nu många år sedan! — och gjorde verlden skön och ljus för mig, och lät himmelens klarhet nedstiga öfver jorden, så att mitt hjerta sprang af fröjd i mitt bröst dervid, och min kropp kände sig så lätt, som om den icke mer tillhörde stoftet utan vore färdig att flyga i Gud faders sköte — icke var det med sådan trång, ensidig lära, icke var det med Evangelisk-Luthersk-verlds-och-lifsåskådning!! . . . . .

Ifrån min första bekantskap med denna — ifrån min första confirmation — revolterade sig mitt hjerta och min tanke mot en försoningslära, som stängde Guds himmel för alla som icke kommo dit in genom tron på Gud i Christo och hans rättfärdiggörelse, som förkastar all dygd, all godhet existerande utom denna tro såsom oäkta, och sålunda ställer två tredjedelar — ja väl mera — af mennisko-slägtet, och deribland dess ädlaste heroer (förchristliga) i fördömmelsens kategori.

Detta är likväl våra symboliska böckers lära. På deras grund stå våra s. k. Läsare, och ropa sina anthemer och drifva sitt galna proselytmakeri, och på denna grund kan man icke kämpa mot dem. På denna grund bygger sig nu »Evangeliska Alliancen» om hvilken Fahl-

krantz skrifver. Män af utmärkelse (Tholuck bland dessa) från verldens mest christliga och bildade länder ha i den förenat sig till tusendetal för den sanna trons utbredande genom »kärlekens kraft», men alla i denna förening måste först underskrifva nio artiklar bland hvilka:

Att tron allena gör salig.

(hvari tyckes innefattas att ingen utom tron kan bli salig.)

Menniskonaturens totala förderf till följd af syndafallet.

»Belöningarnes samt straffens evighet.»

Föreningens ledamöter tala med de starkaste ord om vigten af deras förening — verlden har knappt sett något så stort, så på nytt födande! —

Jag suckar och ser ingenting alls i denna historia, icke ett enda moment af befrielse af framåtgående till uppbyggande af en allmännlig, allt omfattande Christlig kyrka. Lifvet och historien ses blott här med ett öga. Skall jag dömma af min egen inre erfarenhet, och af hvad jag hört af de många tviflare och otrogne, som jag träffat i min dar, så står ingenting, nu för tiden, så emot Christendomens insteg i själarne, som den ensidiga och trånga ställning i hvilken den blifvit satt af vår kyrkas fäder i förhållande till lifvet och verldshistorien.

Den vänder ju, i vår kyrka, ryggen åt hela hedendomen; den excommunierar äfven i vår tid hälften af sina barn, de som blott till lefvernet men ej till munnens bekännelse äro Christne! Hvilket öppet, redligt och fördomsfritt sinne kan finna sig tillfredsställt af en sådan religionslära? Också har jag funnit att sådana mskor, då de stå innom kyrkan altid stå med en fot utom densamma. Men o! huru längtande, huru trängtande motser jag icke den ombyggnad eller utvidgning af vår kyrkas lärobyggnad, som äfven Neander förespår och äfven du känner behofvet af. —

Men är det då verkligen så svårt, min goda B. att sätta Christus, hans uppenbarelse och försoning i harmoniskt förhållande med det lif af honom, som frälsande och försonande verkat och verkar i verlden allt ifrån dess skapelse? Säg mig, är icke vägen, sättet anvisade af Christus sjelf i hans ord till den unge Mannen (Matth. 19 Cap. v. 17 ö. f.) »vill du ingå till lifvet så håll bud-orden» detta är den första graden (och den är ju för hela hednaverlden ty kärlekslagen emot nästan, som Paulus äfven kallar Christi lag är ju känd af alla jordens folk). Sedan säger Christus: »vill du vara fullkommen så sälj allt det du hafver och kom och följ mig.» Detta vore nu Christendomens grad, den högsta men ingalunda skiljd från den andra som en del Lutheraner påstå. Jesus sätter sjelf på ett annat ställe kärleken till

nästan i bredd med kärleken till Gud, och utmärker den på många ställen såsom sättande Menniskan i direkt förhållande till sin skapare såsom välgörande sin välgörare. Så äfven är det »salig» som i bergspredikan utropas öfver »de renhjertade», »de fridsamma» m fl. väl icke tomma ord. I allt detta säger ju Chstus: allt godt, allt rätt och rent och älskligt är af mig, har del af mitt lif, och har genom mig upprättande, frälsande, saliggörande kraft!

Min goda vän! Hvarföre vilja Theologerna icke låta solstrålarna hänga ihop med solen? Jag kan icke se försoningsakten inskränkt i ett enda moment; jag ville blott se den i detta fullbordad, så neml. att genom detta (Guds uppenbarelse i Ch° i alla dess momenter) menniskan, på jorden redan, kommer i omedelbart förhållande till Gud, i full besittning af den högsta lifsgraden, af det eviga lifvet. Har jag orätt min goda B? famlar jag i skymning? Men då är det Morgonrodnans skymning; — jag känner det, — ett ljus som arbetar att undanträngа skuggorna. Skall du ej vilja upplysa mig du mitt solklara öga!

O! att jag kunde få detta klara öga — jag minnes det så väl — att lysa öfver vissa delar af min bok, nu snart färdig. Jag har vidrört der mycket af vigt, i mer än en riktning; illa om jag blundat, om jag gjort det oskickligt! Hvem skall säga mig det? Jag är mycket ensam. Min bok renskrifver jag nu: Det blir en stor lunta och kommer väl ej ut förrän i höst. Dess motto kunde vara: »diesen Kuss der ganzen Welt!»

Geijers bok öfver »tidens politiska, kyrkliga och religiösa fråga» har jag läst. Men som blott ett ex. var kommet från Tyskland och Geijer ville begagna det för öfversättning måste jag snart återsända det. Boken har ej tillfredsställt mig, kanske emedan jag kännt behof af och väntat mig mera. Ett godt ord är emedlertid sagt öfver den rationalistiska ståndpunkten (den hvardagliga, nu för tiden), och Geijers egen trosbekännelse öfver Guds väsen, och lif i Ch° gläder mig mycket, ty den är fullt tillfredsställande och fullt och starkt uttalad. Men i öfrigt ser jag icke i boken något steg framåt, i det nya deri finnes; vid betraktandet af förnuftets utveckling i religionsphilosophien tycker jag att G. stannar vid dess bankrutt — hvars hälsosamma lexa han i öfrigt prisar. Tör hända likväl misstar jag mig, och att G. icke stannar der; — men om jag icke tar fel så är det icke med tanken han hjelper tanken*) utan med något annat, neml. med viljan, som skall komplettera den förras brist eller vanmakt. Jag skall bli glad att läsa om hans bok på Svenska — ty när

*) då han i sista afhandl. återtager ämnet!

jag läser hans tyska misstänker jag att han icke uttrycker sig så klart som han skulle göra det på sitt modersmål. Martensens präktiga tankegång vid betracktande af förnuftets ell. tankens lif och rörelse saknar jag i G . . . s behandling af ämnet. Du skall säga mig om jag gör honom orätt. Jag tycker i öfrigt att G. numera alltför mycket upprepar sig sjelf, sina redan uttalade ord och sattser, utan att utveckla något vidare derur, utan att närma sig deras praktiska tillämpning. Så ock i en »Oekonomisk dröm» (verkeligen så drömd) som han låtit införa i Dagl. A.

Dessa Oekonomiska frågor interessera mig oändeligen i deras förhållanden till msko-ve och väl. De Socialistiska theorierna har jag äfven derföre med obeskrifligt interesse studerat, i synnerhet i Prof. Steins förträffliga skrifter öfver dem. Men litet förtviflad kan jag bli vid att se lärda och grundliga tänkare, som han, icke kunna uppgifva sättet på hvilket den nya ordningen skall upphäfva den nya oordningen: de sjunkande arbetslönerna, de derigenom sjunkande arbetarena, den tilltagande Massan af proletärer o. s. v. Med de materialer de (de lärda) mig gifvit går jag då på och funderar och söker på egen hand — barnsligt, ovettenskapligt kan hända, ja troligen, men — jag kan ej låta bli det. Och prof derpå har jag äfven i denna min bok gifvit.

Jag läser Augustini bekännelser, och fördjupar mig med rörelse och njutning i djupen af hans andeliga lif. Ett sådant lif som hans, står mig mycket nära, men — Göthes lif gör det också! — Hvilken underlig kontrast mellan dessa båda män, båda på höjdpunkterna af de olika riktningar de tillhöra! Den ena talar om sin salighet, sitt lif i Herren, den andra om sin salighet, sitt lif i Rom. Våra »läsare» skulle plantera Göthe derefter helt enkelt i nedersta hellvetet, och jag — jag sätter honom icke der; det aktar jag mig för; men jag vet sannerligen icke hvar jag rätt skulle sätta honom i Guds rike, så vida icke någon terass blott för det ädelt sköna der finnes. Och du, — — skulle du sätta honom i bredd med Augustinus? Den ena (Göthe) har på ett stort sätt sitt lif i periferien, den andra rakt i Centrum men . . . . . men det der får jag icke klart i dag. Och visst är att individer som Göthe sätta mig i förlägenhet då jag skall se dem ur Christendomens synpunkt. Men nog för i dag min goda B. och kanske för mycket. Det kommer af vårblåsten. Förlåt, och var mig god och huld!

Fredrika.

650. Till Franzén.

Min älskade Farbror!

Det var för någon tid sedan, en grå och kulen Söndagsmorgon i Stockholm, som jag öpnade det tredje häftet af Dina Predikningar, och mina ögon föllo på dessa ord i den första pred. i häftet: »De som förneka allt det underbara i den Evangeliska historien på den grund att det ej af naturens kända lagar kan förklaras» m. m. Och jag läste hela det herrliga stycket och vardt glad. Jag gick sedan i Jacobs kyrka. Man sjöng der en af Dina skönaste psalmer, och då liksom så ofta flög min själ på andans vingar till dig, för att betyga dig sin vördnad, sin beundran och kärlek. Blott att när det är rätt fullt i hjertat, så vilja inga ord räcka till och ännu mindre någon gåsfjäder för att tolka dem.

Länge sedan var jag dig likväl skyldig en hälsning från Rhen, hvars sagorika stränder jag förliden sommar besökte, och der den gamle, ännu ynglingsvarme Arndt, med enthusiasm sjöng dina visor, och talade om Dig. Och jag måste berätta om Dig och ditt lif upp i Norden hvad jag visste. Arndt har byggt sig ett hus vid Rhenstranden med en den herrligaste utsigt öfver floden och »die Sieben Gebirge». Han har nära sig en treflig hustru och en älskvärd dotter. Men hans fem söner skola vara sade man — ty jag såg dem icke — »klotszige» och hans förmögenhetsomständigheter skola icke vara de bästa. Glad och liffull, en präktig gammal man syntes han mig, öppen och allvarlig midt under skämt och lek. Det var roligt att se honom. Och mycket der ute var roligt och interessant att betrackta i denna stund. För mig allramest det andeliga lif, som nu i Tyskland på alla håll rör sig och lyfter på vingarne. De religiösa interessena och de religiösa frågorna äro i hvar mans tankar och i hvar mans mun. Och första eller andra gången, som man talar med en menniska på Ångbåt, på Jernväg eller i bal-sal, på promenad, så får man höra dess bekännelse af religiös tro eller otro; och mångfaldiga äro de skiftningar i uppfattning af lifvets högsta frågor som man härunder får se. Ett gifvet godt ser man dock altid härunder, och det är sjelfva interesset för dessa ämnen, och det allvar med hvilket hvar och en söker att finna sanningen. Och på hvilka begreppsförvillelser än tanken råkade, fann jag dock hos alla kärlekslagen lefvande, samt åsigterne af rätt och pligt rena och i harmoni med den Christliga sedelagen.

Protestanten och Katoliken, den strängt kyrklige och den pantheistiska tänkarn, den som trodde på under och den som trodde på ingenting, alla kommo de öfverens när det blef fråga om att räcka en hjelpsam hand, eller att ifra mot en orättrådig handling.

Badet der vi uppehöllo oss — Marienberg, två mil från Coblentz, — är beläget i det »Starr»-Katholska Tyskland. Det har fordom varit ett Kloster och är nu en praktfull Kalltvattens-anstalt liggande på en höjd nära Rhen. Vi hade dagligen ett pittoreskt skådespel i de stora processioner af vallfärdande Katholiker, som under sång och bön med fanor och standarer drogo omkring våra höjder för att tillbedja den undergörande Madonnan i Bornhofen, en kyrka belägen en knapp svensk fjerdingsväg från oss, vid foten af klipporna som bära borgruinerna kallade: »die Brüder».

Det var vackert att se dessa tåg draga utmed den stora floden, vid vinbergens fötter, och under den sköna himlen; vackert att höra de starka chörerna, som uppstego med låfsånger till himmelens och jordens skapare. Detta på afstånd. På nära håll förgick intrycket, ty man märkte att de låfsjungande och bedjande föga hade hjertat med i saken, och sången var ofta icke ren. Vid Bornhofen var jag ock mången gång. Det var ett folklif, som var något att se! Från kyrkan brusade orgeln; — oupphörligt gingo och kommo, under sång, tåg af pilgrimer hvars röda fanor lyste grannt mellan de gröna träden, under det de gingo upp ifrån, eller ned till stranden, genom marknaden af små stånd och bord der radband och helgonbilder och helgonsagor, och bröd och drufvor och hvarjehanda ting utbjödos till salu. Vid stranden, i den fria luften, rykte en ofantlig Kaffekittel, och långa bord med Kaffekoppar stodo uppresta för de vallfärdande. Här inskeppade de sig också i stora båtar, visst till hundrade i samma båt, och flöto under sång utföre den majestätiska floden. Märkvärdigt var det lugn, den ordning, och treflighet som rådde under all denna brokiga rörelse. På terassen utanför kyrkan sågos beständigt grupper af folk, på ett eller annat sätt deltagande i högtiden. En afton såg jag der en grupp af qvinnor och män, som sjöngo fyrstämmigt och utmärkt rent, hvad man sade mig var tonen till Luthers Te Deum. De ord som nu ofta nådde mitt öra voro:

»dieser Denkmahl seiner Liebe
in sein heiliges Testament!»

eller ock »in sein heiliges Sakrament». Midt i gruppen låg en helt ung gosse på knä, hållande ett ljus som han med den andra skyddade för aftonvinden, och hvilket lyste i boken ur hvilken de äldre tycktes sjunga. En äldre man höll denna. Den rena, lifliga sången,

det flämtande ljuset, som kastade ovissa dagrar öfver barnets och de äldres alvarsamma ansigten, stjernorna, som glimmade deröfver i den varma aftonen, medan månan ännu var skymd bakom Jetteruinerna »die Brüder», det matta ljuset som jemte den dåfva, högtidliga musiken strömmade från kyrkan — denna bild glömmer jag aldrig. Jag såg den från värdshuset (fordom kloster byggt invid kyrkan) der jag var med Professor Dalman och hans fru, och der vi förtärde surmjölk och drufvor, i samma rum der en grupp af äkta Teniérska figurer rökte sina små pipor och drucko öl. Och många voro de bilder och de sköna stunder som skänktes oss under den korta tid vi tillbringade vid Marienberg.

En enkom liten resa gjorde jag tor att bese det Fliednerska Diakoniss-Institutet vid Kaiserswerth, äfven vid Rhen; en anstalt innom protestantiska Kyrkan, som motsvarar den Katholskas »Soeurs de Charité», och hvars likar nu på många ställen innom Tyskland uppstå och utgrena sig med all välsignelse. Och här, under ett lif egnat åt barmhertighetsverk, under afsägelse af allt hvad verlden kallar behag och beqvämlighet och nöje lärde jag känna den lyckligaste menniska jag ännu sett på jorden; hon var det icke blott till munnens bekännelse, utan till hjertats glada, lycksaliga lif i Gud.

Hela denna del af Rhenstranden är rik på välgörande inrättningar af många slag tillhörande dels katholska dels protestantiska kyrkan. Och öfverhufvud synes det som om lifvet här sammanträngde sig och kretsade med lifligare fart, som om Lifvets pulsar slå starkare vid dessa jordens stora pulsådror — de stora floderna

Från Marienberg flögo vi på ångans vingar öfver land och vatten till Amsterdam på trettiosex timmar. Vi kommo dit midt i Kirmessan och jag såg der mången kostelig scen ur Holländska folklifvet.

Efter det brusande, lifliga lif, som ånga och anda låtit oss lefva en tid, har en stilla vinter tillbringad i enslighet på Årsta, bildat en stor kontrast. Men god helsa, goda böcker, och hemmets frid ha välsignat mig och de mina denna tid. Till Julen gladde oss Din tafla från Lappland, så frisk och lefvande! Detta land har äfven för mig ett eget mystiskt behag. De sjungande svanorna, Norrskenen öfver de ödsliga fälten, Middnattssolen — och sedan Lappen och Rehnjorden — idel poetiska bilder! Af Din »en vinter i Lappland» ser man att de tidigt verkat på dig. Jag kan ej med dessa Nordboer, som tråna till södern och se i norden blott gråberg och lera. Jag förstår icke att de ej förstå den egna skönhet och poesi, som lifvet i norden har, ja, äfven i sin fattigdom, och hvilken förklaring detta lif och denna

natur äro mäktig af! Men hvem har förstått detta såsom Du?! Också blom[mar] Nordens sommar och natur evigt i dina sånger.

Våren drar oss nu nära — ehuru vi ha fullkomlig vinter här i dag — och min gamla längtan begynner rycka på vingarne, den att få återse — Dig. Den snälla Fru Limnell och jag tala åter om en resa för att se våra midsommarsolar der uppe i norden, och bådas våra hjertan klappa af glädje dervid. Men vi veta ej om det kommer längre än till talet! . . .

Det har varit en stor glädje att veta Dig åter tillfrisknad från din sjukdom åter skänkt åt oss för en tid ännu. Och huru roligt, huru ljufligt för mig att ännu en gång få se dig!

Din älskvärda Fanny och hennes man, och Charlotte, din trogna vårdarinna, hälsa dem hjertligen från den som gläder sig att räknas bland de dina!

altid och evigt
Din
tacksamma innerligt
tillgifna
Fredrika.

Årsta d. 29 Mars 1847.

P. S.

Mor och liten syster (som gör skäl för sitt namn!) sända hjertlig hälsning och vördnad.

---

651. Till Fahlcrantz. [19 apr. 1847.]

Vi ha varit fastfrusna i vintern bästa Fahlkranz, till kropp och själ, och deraf, tror jag, kommer att jag icke förr tackat för ditt bref med thy åtföljande gåfva, åtminstone vill jag gerna skylla min andetröghet på någon annan än mig sjelf. Och den envisa vintern kan tåla vid alla möjliga beskyllningar, ty den har varit för otäck, och snögat och frusit och isat in oss ända långt in i April. Min lilla tåliga och glada Agathe har just slitit ondt, och hållit sig upp med alla slags förhoppningar och ordspråk och goda vändningar på de onda tiderna. Och i dag ändteligen, d. 19 April, blåser sunnanvind, och luften är mild, och solen varm, och vi, (Agathe och jag) ha strövat tillsammans i parken, och gladt oss åt solen, lyssnat till fåglarnas qvitter, tittat på knopparne på träden och på marken och hittat en — — fullt utslagen blåsippa! (Anemone Hepatica!) och talat om att i Majdagarne fara till Kalfholmen och hälsa på Orchideerna der, och varit rätt förnöjliga och vår-sinnade till mods.

Och i samma vena vill jag nu skrifva för att tacka dig, vår goda Maestro! Din skrift öfver »Alliancen» har jag läst med stort interesse. Man kan icke säga nog mycket godt om andan i talen, i föresattserna, m. m. Den är ren och vacker, och äkta Christlig. Men i de nio artiklarne som läggas till grund för denna förening äro punkter, som — — jag ville mycket säga om, om . . . . det ej vore så mycket, och jag fruktade att trötta dig och mig. Men jag fruktar att deras bibehållande, — åtminståne i denna form och utan närmare förklaring, motverkar den allmännligare kyrka, som man åsyftar och som verlden tyst eller uppenbart tyckes längta efter, motverkar det mål som den vackra andan förtjenade att nå. Jag menar egentligen N° 1, 3, 5, och — 9, eller vissa delar, vissa uttryck i dessa dogmer.

Roligt vore att veta hvad Du sjelf tänker derom.

Interessant och betydelsefullt är att se det nit och det deltagande, som förmått så många tänkande män från olika, och fjerran från hvarandra belägna länder, att sammanträffa vid detta möte.

Medan vintern hållit vår stackars vår här i bojor, har jag förlustat mig med några indiska blomster, neml. Herr Bergstedts åtskilliga öfversättningar från Sanskrit af Hinduiska poemer. Det ger en egen, underlig slags njutning att betrakta en kultur, ett sätt att känna och tänka, så ganska olika mot våra. Genom Herder och Windischman har jag längesedan fått göra någon bekanntskap med österlandets isynnerhet Indiens sätt att se verlden och menniskolifvet, men jag har ej förr än nu haft tillfälle se det i dess egna dikter. Det har bra mycket roat och interesserat mig. Våra vikingar och dessa Indiens sjelfspäkande hjeltar äro ena besynnerliga motsatser. Fosterlandskärleken till trotts så tror jag att de sednare kommo närmare Allfader än de förra, när de afträdt från skådeplatsen.

Och så ha vi läst något, ett par aftnar, som rört oss så ljufligt och välgörande. Det är en liten Juvel af Dickens ett litet mästerstycke af skönhet, så till själ som kropp. Det heter: »The battle of life.» Allr[ak]äraste vackert, rent och sinnrikt! Litet krångligt i tillställningen för effektens skull. Men man förlåter detta, just för intrycket af denna effekt. Detta är annat än Bulwers afskyvärda gift och mordhistoria! Och som han kämpar för ännu dertill i: »one word to the public.» För olyckligt! Men Bulwer har skrifvit sköna saker, det man ej bör glömma.

Grundtvigs »Nordens Myther» och den dråpliga tänkaren Martensens »Autonomi» har jag haft mycket att tacka. Danskarne ha duktigt folk, det måste man medge.

Jag lefver så mycket med böcker, och så litet med menniskor nu, åtminståne af den s. k. tänkande eller bildade klassen. För någon

tid sedan var jag dock i Stockholm, såg då Geijer — en icke glad syn, — ty han är farligt sjuk. Dock var hans själ frisk och lefvande.

Ett litet stycke om: »romanen och romanerna» har jag skrifvit, som företal till Mrs Howitts romaner, som nu snart komma ut i svensk öfversättning af Fru Löwenhjelm.

Agathe läser romersk historia, Livius, och Polybius och har hjertans roligt åt sina gubbar. Ibland kommer det öfver oss båda likasom en liten hemskhet och förskräckelse vid jemförelsen af dygder och förtjenster i forntiden och dygder och förträfligheter nu! . . .

Men vi söka vända saken på bästa, tröstfullaste sätt. Dickens »the battle of life», hjelper på väg med detta.

Jag kommer icke ur böckerna i dag, bästa Fahlcrantz, men de äro ändå nästan — det bästa vi ha på jorden, åtminstone under vissa skiften.

Min Mor är i Stockholm men min Agathe hälsar hjertligen, och bereder sig på vårcampagnen med godt och gladt mod. Må väl och glöm icke Dina »discipule impudente»!

tillgifnast
Fredrika.

---

652. Till Malla Silfverstolpe.

Var oss hjerteligen välkommen i Juli, godaste Malla! Det passar mycket bra ihop äfven med våra sommar-anstalter; och jag hoppas att du då skall se Arsta i sitt bästa skick och fritt för alla frossbärande vindar. »Augustinus» skall du finna här, och hvarjehanda böcker. Att köpa böcker är min lilla (enda) vurm. En liten en har jag nyss köpt, som jag gerna skulle vilja läsa för dig, om det icke vore stor synd att så länge uppskjuta en stor njutning. Det är Dickens: »the battle of life», en rigtig Juvel, en skönhet till själ och kropp. Skaffa dig den om du vill skaffa dig en rätt skön njutningsrik stund, och som lemnar solsken och klara daggdroppar efter sig i själen.

Geijer var förtjust af den boken, då jag såg honom sist i staden. Det är sorgligt med vår Geijer, ty det ser icke ut som hans vistande på jorden skulle bli långt mera. Men — han är färdig med hvad han velat, och en lätt hastig död är skön vid hans ålder, innan ålderdomen ännu härjat krafterna. Måtte hans sjuklighet blott icke blifva lång och plågsam. Han var svullen då jag såg honom, och matt, men själen var lefvande och glad. Efter en stark svettning lär det

vara bättre med hans svullnad. Men ty verr lärer han ha en obotlig sjukdom i hjertat. Du har väl hört närmare derom från hans hustru, som det är bra synd om.

Hvilken ohygglig vår ha vi icke hittills haft! Sedan två dagar se blåsipporna upp ur den snöiga marken och tjärilar fladdra i solen, men det är kallt, kallt och blåser! Huh!.....

Jag har förlustat mig dessa dagar med några Indiska blomster, och har af dem haft stort nöje. Det äro de af Herr Bergstedt öfversatta Indiska poemerna från Sanskrit. Det ger ett helt särdeles nöje att betrakta en kultur, ett sätt att känna och tänka så skiljda ifrån våra. Och dessa Indiens sjelfspäkande hjeltar, hvilken underlig kontrast emellan dem och våra Vikingar, och deras medel för att ernå det högsta, så här som härefter!....

Atterbom har i ett företal till en af dessa poemer sagt åtskilliga sköna, minnesvärda ord.

Jag lefver nu så mycket med böcker och så litet med menniskor att jag har föga att tala om utom de förra, och det är bättre att gömma tills munteligen.

Landshöfdingen Hjertas död, tyckte jag, måtte ha varit önskvärd så för honom sjelf som hans omgifningar.

Men vår arma Sophie Lindblad, som hvarken kan lefva eller dö! Med henne ser det sorgligt ut. Gud bättre!

Det var roligt höra att du fått trefliga rum, ty sådant gör betydligt till trefnaden i lifvet.

Min Mor är i staden, men min lilla Agathe, nu opptagen af vår trefliga prestfru, ber hjertligen hälsa. Gör så äfven goda Malla, till de dina från

Din
Fredrika.

Årsta d. 20 April 1847.

---

653. Till Ulla Limnell. [Apr. 1847.]

Det går, det går! Min söta snälla Ulla, det går för fulla segel och strykande vind, nu sen du äfven är för det! Jag har väntat med att skrifva, till dess jag klart såg huru det skulle gå. Först med Bie eller Augustenbads resan, som vi tänkt på hela vintern. Men

ju närmare våren kom, ju mer vände sig Agathen mot den resan, och dertill har nu kommit, som slutpunkt för den — åtminstone denna vår — att Badinrättningen icke blir rätt i ordning förrän till Midsommar, men då är för sent för oss, och — summa summarum: den resan är uppskjuten till hösten. När jag såg hur det blef härmed, särdeles innom min lilla syster, kröp jag fram med min Norrlands-resa, som varmt applåderades af den snälla lilla systern, särdeles för »mitt sällskaps skull», och för att jag ändå »aldrig skulle få ro i minom själ, förrän jag sett midnattssolen» m. m. Kom så ett bref från Gubben Franzen (för hvilken jag litet glunkat om våra planer), ett bref så snällt och hjertligt och som så varmt bad oss välkomna till Sätrå prestgård, der han bor om sommaren; och nu rykte jag fram med saken för min fru moder — som alltid har en liten munter kärlek till små ekipeer — och mötte här en sådan medvind, så — nu var ej att krusa med saken mer, särdeles, som din epistel kom i det samma med annonce om en månads permission!!! Jag tar då för gifvet, min söta Ulla, att vi fara till våra solar, och tänker ställa allt derefter. Men ett måste du tillåta mig, och det är att bjuda dig på denna lilla lustfärd, och att bestå det materiella dertill. Tänk på dina barn! och tänk att jag har inga sådana, och räknar som bästa glädjen af resan den att få färdas med dig. Norrländska fartygen skola vara bra och beqvämt inrättade, och turen räcker ej mer än högst fjorton dagar. Det fartyg, som enkom far dit upp för Middnattssols vallfärdare far — tror jag d. 16 Juni. Men, min lilla Kamrat, om du är med derom, så tänker jag att vi ta oss en litet längre tid, åtminståne en veckas tid till, för att vara hos Franzen, och göra en liten utfärd innom Ångermanland till en nejd der man skall finna »förvånande Naturskönheter» skrifver Franzén. Kommer nu an på om vi skola ta oss denna vecka på denna sida eller på andra sidan om Midsommar. Säg mig ett ord om hvad som passar dig bäst. Mig vore det kärt att ta denna excursion på sednare tiden, ty min syster Charlotte från skåne med sitt Råd komma hit till början af Juni och gerna ville jag vara någon tid här med dem.

I slutet af Maj far jag väl in till staden och får då kanske drabba tillsammans med dig. Söta Ulla! Måtte vi blott få vackert väder, och denna lilla tur skall bli mig så hjertans rolig, och som jag hoppas det, för dig också. När jag fått svar från dig så tar jag, ju förr dess hellre platser för oss på fartyget för att få dem goda, och för resten håller jag resan hemlig för Allmänheten — tills vidare.

Två fruntimmer tillsammans är det allra behändigaste ressällskap jag vet. När jag rest så, har det alltid gått bra, alltid varit vackert väder, och altid roligt.

Geijer är död Ulla! Dog så lätt och lugnt och godt, och så i rättan tid, som det tyckes för menniskoögon. Väl honom!...

Franzén följer väl snart. Roligt att få se honom än en gång dessförinnan.

Adiö lilla kamraten min! Hejsa! hopsa! Till Midnattssolen i Lappland; vi skola dricka dess skål i samma glas!

Din
Fredrika.

---

654. Till Hierta.

Herr I. L. Hierta!

I den tro att Herr Hjerta icke ogerna skall införa hosföljande lilla poem, till Geijers minne, i sitt blad, sänder jag det, med min anhållan derom. Stycket vid Klarelfven, tillsändt Geijer i en stund då många uttalade sitt missförstånd af hans riktning och motiver, gjorde honom nöje, emedan, sade han, han i detta fann sig »vara förstådd». Och denna uppfattning af hans lif ljudande öfver hans graf skall, hoppas jag, ej för honom uppkalla andra än vänliga känslor. Så åtminståne vore min önskan.

Jag ber om min hälsning till Fru Hierta; när jag i Maj månad kommer till Stockholm skall jag hafva nöjet att hälsa på henne.

Med högaktning
Fredrika Bremer.

Årsta d. 30 Apr. 1847.

---

655. Till Malla Silfverstolpe.

Goda Malla!

Geijer har lemnat oss och denna jord. Med ett: »Gudskelåf!» gick han lätt och plågfritt ur sin jordiska boning. Lycklig han, att efter en så fulländad bana så få dö! Hans närmaste har jag ej sett ännu, men har hört att de skola känna sig mera lugna och trösta än de sjelfva det förstå. Jag undrar dock ej derpå då de hade blott oro och

sjukdom att motse för honom. Tomheten, saknaden låter väl skarpare känna sig längre fram åtminstone för enkan. Men i Agnes' framtid uppgår ju en ny för henne! Jag har begråtit honom hjertligt, begråtit mitt förlorade hopp att ännu en gång få se honom få bli mera bekannt med honom än jag ännu varit det, och bättre förstås af honom. Men jag har ej rätt tala om min saknad inför så mången annans, inför din.

Om våra sommar-planer skall jag nu litet tala, på det du goda Malla må, efter behag, välja tiden för ditt vistande här. I slutet af Maj komma syster och Svåger Quiding hit och bli hela Juni; äfven en slägtinge från Finland, af oss personligen okännd, lärer komma och bli här i Juni. Deremot blir jag icke här, utan kommer att vara borta större delen af denna månad. I Augusti deremot kan jag taga emot dig här; och denna månad är ojemförligt vackrare här än Juni, då träden ännu icke äro utslagna fullt förrän mot slutet af månaden, och stundom rätt kulna vindar herrska. I Augusti blomma våra province-rosor och — jag tror öfverhufvud att du skulle finna dig bättre här då, än i Juni. Litet godt sällskap utom värdsfolket torde du äfven då finna här. Men, söta Malla, gör som det passar dig bäst. Rum och vänliga värdinnor skola här stå färdiga för dig när som helst, äfvensom hästar och vagn i Stockholm för att föra dig hit ut.

Vi ha ändteligen vår, väl med storm ännu; men luften är dock mild, och fåglarna sjunga, och våra små blombekannta komma fram den ena efter den andra till välfägnad. Gudskelåf för att bo på landet; och i enslighet! Det är en välgerning, som jag knappt kan vara nog tacksam för. Hur underligt vi förändras till det inre! Hade jag vid fem och tjugu års ålder fått se i en syn att jag tjugu år sednare, skulle bebo samma ställe, i ungefär samma förhållanden, se från samma lilla bädd solen gå upp om morgonen, m. m. samma, så tror jag att — — jag hade kastat mig i sjön. Och nu är detta fruktade öde mitt, och jag är så tillfreds dermed att jag ingen önskan har att förändra det vesentligt. Sannt är likväl att jag nu känner mig här lika fri*) som jag förr var ofri; och att känna vingarna fria och buren öppen, det lugnar sinnet. Jag vet dock intet bättre fridfullare hem; och huru skönt kännes ej detta efter de små utflygter jag ibland gör, och väl kommer att göra om jag lefver och får behålla min hälsa.

Mor och syster bedja mycket hälsa dig, och bedja dig, såsom ock jag, hjerteligen välkommen till oss i sommar vår goda Fru Malla!

Fredrika.

Årsta d. 4 maj 1847.

*) och att styrelsen och andan innom hus är vesentligen förändrad.

656. Till Böklin.

Min goda B!

Jag var icke i Stockholm då Geijers sista skrift kom ut der på Svenska, och då jag kom dit och ville, som jag låfvat, skicka den till dig, sade man mig att den redan var i parti afsänd till Christianstad och tillgänglig i bokhandelen der. Jag brydde mig då icke om att betunga posten med hvad Du troligen redan hade i handom. Handen som skref denna skrift hvilar nu i grafven, skall aldrig skrifva för Sverige mer, aldrig mer till mig de lefvande, vingade orden. Den var svullen redan då jag sista gången tryckte och — kysste den; jag trodde dock ej att slutet var så nära, ty Geijers själ var så liflig, så ungdomsfrisk och glad ännu. Men jag visste att han var dödligt sjuk. Hans död var som hans lif lätt, plågfri, buren på lyckans arm. Han talade aldrig om den (troligen af fruktan att uppröra sig, ty deraf hade han ondt) men önskade jemt i sednare tid att tiden måtte »gå — gå!» frågade jemt efter klockan och var glad att tiden led. Han talade nästan in uti det sista, och var vänlig mot alla. Sista dygnet då hans bröst gick häftigt, sade han ofta: »Jesus Christus!» Men han tycktes ej ha plågor. Han dog så lätt som ett barn inslumrar. Och likväl var han af en atlethisk kroppsbyggnad.

Hans verksamhet för vettenskapen, tror jag, var så godt som slut sedan han återkom från sin resa. Sjelf ansåg han sig ha »talat ut». Han orkade ej mera med någon ansträngd sysselsättning; men han var nu mer för sina vänner, och jag hade glädit mig i hoppet att . . . men det är förbi.

Sista vintern var han ofta ovanligt retlig och häftig mot enskilta personer isynnerhet de som stått emot honom i sednare tider. Med sig sjelf tycktes han vara i frid och äfvenså med lifvet; han tyckte sig ha varit en af de lyckligaste menniskor som lefvat på jorden. Hans död kom i rätter tid för honom sjelf, och frälsade honom från den själs och kroppssvaghet som han utan tvifvel nu nalkades. De två sista gånger jag såg honom var han oändeligen älskvärd, så lefvande så god, glad, hjertlig. Ack! Få menniskor ha den tjuskraft, det behag som var hans i alla de kontraster som förenade sig i hans rika natur. Jag har outsägligen älskat honom!

Hans enda dotter, den han högt älskade, viges om några dagar vid en ung utmärkt man, med hvilken Geijer hade glädjen att se henne förlåfvad omkr. ett år före sin död.

Vi ha nu Quidings här, och ha det trefligt och ofta gladt på gamla Årsta. Jag ämnar mig på en liten resa Norrut, på en tre veckor, för att se min gamla, goda vän Franzen innan han går bort, och för att se — midnattssolen, hvilket jag i flera år önskat, äfvensom litet af Norrland och dess naturskönheter. Sedan blir jag stadigt här — tills vidare. Gifve dig sommaren glädje och njutning!

Fredrika.

Årsta d. 7 Juni 1847.

---

657. Till Andersen.

Nej! Jag kan icke dröja med att tacka Er för Er bok till dess jag slutat den; ännu innan jag begynnt den vill jag tacka Er för den kära gåfvan och för de vänliga rader som åtföljde den! Ni är lycklig, bästa Andersen! Er själ vet icke af någon vinter, någon snö; der är alltid sommar, och sångfåglarne slå der sina slag i alltid blommande rosengård. Icke blott er lefnad, utan äfven ert inre lif är »en vänlig saga» der »lykkens blomst» ständigt förnyas. Gud sänder då och då sådana andar till jorden för att strö blommor ut i verlden och upplifva menniskornas sinnen. Det har också hjertligen fägnat mig att ifrån flera länder och helt nyligen från Holland och Amerika få höra huru mycket Era skrifter äro värderade och omtyckta. Era »Barn-Eventyr» äro alla menniskors älsklingar. Och de äro äfven mina. Ert »Gran-træ»! tack för det! Det har riktigt förtjust mig! Jag säger åt alla mina vänner: »läs det!» Och de läsa det, och bli förtjusta som jag, och fatta lifligare interesse för Granträdets öde än för många romanhjeltar och hjeltinnor. Ej underligt! Det är djup mensklig, tragisk verklighet under denna intagande natur-idyll. Blott författaren till den Grimme Elling kan så digta!

Ni reser nu till Europas folkrikaste hufvudstad, till det stora, vidtberömda London att se John Bull och höra Jenny Lind! Och jag reser upp till — Lappland för att se midnattssolen och hälsa på min gamla, goda, döende vän Franzen, biskop i Norrland. Ert »Levnet» skall följa mig dit opp. I höst skrifver jag åter till er, och skall då äfven sända Er någonting tryckt af mig. Jag har varit

länge lat med pennan. Men till själ och sinne har jag icke varit overksam.

Jag lefver ett lyckligt och fridfullt lif med min moder och syster på vår gemensamma egendom. Kommer Ni ännu en gång till Sverige så hoppas jag att få se er här. Scandinaverna ha i massa kommit hvarandra betydligt närmare sedan vi första gången träffades, och tid och rum bli allt mindre mägtiga att skilja menniskor åt. Ett par Landsmän till Er, som jag genom deras skrifter nyligen lärt känna, ville jag äfven gerna få se för att tacka dem, rätt hjerteligen tacka dem för det goda och den glädje de, i olika ämnen, skänkt mig. Säkert känner ni Martensen och Grundtvig! Den förstnämde är en philosoph af högsta styrka och jag kan icke säga huru mycket jag tycker om honom. Danmark är ett riktbegåfvadt land med sina tänkare och skalder!

Och Ni bästa Andersen, — en af dess lyckligaste och bästa, gläd snart med »nya Eventyr» verlden och

Er tacksamma vän
Fredrika Bremer.

Årsta d 9. Juni 1847.

---

658. Till Ulla Limnell.

Min Cherubim!

Jag ville kunna anklaga klockorna eller ödet eller vår Herre, eller någonting utom mig sjelf, för det att jag, morgonen då du afreste från Stockholm, hann fram till nedgången åt bron på Riddarholmen just då Gustaf Wasa lade ut från bron! Och kunde sedan, huru jag än, nere på bron, spände min syn-organ och hviftade med min näsduk icke upptäcka om min Cherubim upptäckte mig.*) Komma fem minuter för sent är verre än att komma en timma för sent. Man känner sig så misslyckad och snopen då man återvänder och tänker: »hade jag blott fem minuter förr» etc Fatalt! Men du måste

*) På samma fartyg var en person som gladde sig åt att förnya bekantskap med dig, en fru Fahnhjelm född Göös. Jag hoppas att ni råkade på hvarandra. Hon är en mycket bra menniska, en verkligt christlig själ.

veta hur svettig och olycklig jag var genom det goda uppsåtet och klena utförandet.

Hade sen en liten fruckost för Lagerborgarne (som dricka brunn) och ett par personer till, hvilken blef rätt liflig. Hyggligt folk! På eft. m. samma dag reste jag hit ut med min Agathe. Och här är trefligt och lugnt och vackert min snälla Ulla. Gud gifve du hade D°!

Karin Alin är en lättsam gäst, — men kunde på längden tynga, just genom lättheten. På några veckor går det för sig. För Augusti Månad ha vi åtskilligt främmande i perspektif. Sedan reser min Mor med Agathe till Söderköping, och jag blir här ensam och skall då vara flitig.

Min söta Ulla, måtte du af vår resa ha i behåll ett så ljust intryck som jag; jag kan ej önska mer. Jag är innerligen tacksam åt denna förflutna månads ljuslif. Och Gud gifve jag kunde så begagna det som jag borde för mig och andra.

Jag skickar dig min Martensen den jag genomvandrat mer än en gång, och der jag lemnat spår, som du får ursäkta. Behåll den om du vill; jag har en annan.

Du slipper svara mig på detta, men — att underätta mig om hvad som nära rör ditt ve och väl, och att då och då tänka litet vänligt på mig — se det slipper du icke!

Årsta d. 18 Juli 1847. *Fredrika.*

Adieu min lilla snälla kamrat — för att icke säga mer! Och hjertelig tack för sist!

Hälsningar af prima sort till och från — du förstår! Det förstås!

F . . . z lär ha gjort mörka miner åt att vi rest utan honom, då han likväl »just ämnade sig till Norrland» och »hade gerna rest äfven längre». O!!!!. . . .

Jag förlåter icke L—g—n om han omfamnat dig i förtjusning att återfå dig!

---

659. Till Böklin.

Min goda B!

Jag är som ett bi hvilket flugit ut öfver berg och dal sugit alla blommor och återvänder till hem-kupan med rik honingskörd. Den har varit mig så rik att jag ville kunna dela med mig åt alla. Skulle

ej min själs vän vara främst bland dem, och vilja taga del i min glädje? Jag har gjort en herrlig resa, min goda vän. Jag har sett så mycket ljus att jag tycker i sanning att själ och sinne blifvit helt ljusa deraf. Vet du, — det var ett förunderligt ljuslif deroppe, dagar och nätter — ljust lugnt varmt; — haf och himmel samm i ljus min ande badade i ljus. Och dessa Midsommar-nätter på Lupio och Avasaxa — då såg jag jorden såfva men dess Genius vaka och hörde den drömmande hviska: »jag såfver men mitt hjerta vakar!»

Och så såg jag nere på Tengeli flod skapelsemorgonen åter om, när Guds ande sväfvade öfver djupet, och hans »varde» och hans ljus ordnade chaos och lät töknen sjunka och försvinna. —

Det der låter sago-likt, men de herrliga ljus-phenom[en]er, som jag blef vitne till der på 64de graden läto genomlefva allt detta, och mer än jag här kan beskrifva. Mer än en gång på denna resa har jag gjutit tårar af glädje och tacksamhet, öfver det sköna jag såg, det ljufva jag erfor, och öfver den lycka som gynnade mig oafbrutet på en färd, som så lätt kan misslyckas, och som vanligast gör det med afseende på Midsommarvädret och solen, som blott mycket sällan visar sin klarhet i natten, så som denna gång.

Och Norrland sedan, hvilket land och hvilken glädje att kunna i dessa storartadt sköna nejder säga sig: här bor ett rikt och redligt, ett lyckligt folk! Färden innåt Ångermanland längs med den präktiga elfven är i detta afseende en ständig lustresa.

På Säbrå, i en idylliskt skön natur fick jag — vagga Franzén, höra ännu välsignelsens ord från hans läppar, bedja med honom; — det var skönt och sorgligt på en gång. Hans sol har ej ännu nedgått men hänger vid midnattsstunden öfver horizonten lysande svagt men klart. Den bön han skrifvit för sig sjelf och som hans dotter hvar afton läser upp för honom är full af en förkrossande ödmjukhet.

Och nu är jag hemma i det trefna, vänliga hemmet, — själen genomvärmd af gamla, kära tankar dem solen belyst, af nya intryck som längta till ljuset. Var ej långt ifrån mig, du, min andes öga, när jag vakar eller när jag såfver, och följ mig — åtminståne med din välsignelse, med din förbön! Alltid Din

Fredrika.

Årsta d. 18 Juli 1847.

660. Till Sophie Lindblad.

Jag hoppas ännu, min söta Sophie, att få äta sill och potatis med dig på Nyckelviken, jag vet egenteligen ingen bättre mat och om du dertill är frisk och frimodig ja — då skall jag känna som om vår Herre sjelf vore vid bordet osynl. närvarande och vände vatten i vin! Men nog får jag väl vänta till dess vi få färsk potatis ty vi ha och få främmande här en tid bortåt. Och nu — hur är det min snälla Sophie? Nästan med bäfvan frågar jag detta! — Är du bra ännu! Kan du ta emot Malla? Har du uppgjort med henne derom? För någon tid sedan skref hon och frågade när hon kunde komma till oss. Jag skref igen hvad du proponerat och att det var bättre att hon först i medlet af Augusti kom hit, då hennes vanliga rum här icke förr blir ledigt. Men om du icke är rask och Malla önskar komma hit så är ingen fråga om att ej vi skola ställa iordning så att hon kan bli belåten. Gud låte dig, min lilla Sophie kunna ha glädje af att ha din vän hos dig.

Min strålande färd till Midnattsolsberget måste jag muntl. tala om för dig. Det var en herrlig resa. Jag har ordentligt badat mig i ljus.

Adieu min söta snälla Sophie!

innerligen
Din
Fredr.

Årsta d. 28 Juli —47.

Malla är välkommen att dröja i Sept. så länge hon är belåten med sin lilla Solovärdinna Fredr. som då blir ensam här.

P. S. Jag har nu skrifvit till Malla om våra planer. Rum för henne ha vi nu i ordning när hälst hon gör oss nöjet komma.

---

661. Till Malla Silfverstolpe.

Goda Malla!

Nu ett litet mera sansadt och redigt bref än jag frucktar att mitt sista var det. Vi äro nu i ordning med våra planer och saker, och, goda Malla, proponera dig följande.

Om Sophie Kernell icke är frisk när du kommer till Stockholm och du vill komma ut till oss så kommer jag och afhemtar dig hvilken dag du vill det emellan den nionde och tjortonde Augusti. Kan och vill du åter dröja hos Sophie enl. hennes önskan så tillbjuder min Mor att föra dig hit d. 17 eller 18 s. månad. Hon kommer d. 16 till Stockholm ifrån Finland dit hon afreser d. 6te med en ung slägting, Aline Bremer, som nu är hos oss.

Säg nu söta Malla huru du vill det. Rum ha vi i ordning för dig när som helst, och rosor och höbergning och vackert väder ha vi också att bjuda på.

Om min strålande färd upp till midnattssolen skall jag muntligen tala. Det var en herrlig, i vissa momenter underbar färd, full af ljus.

Hjertligen välkommen söta Malla till dina Årsta vänner!

Fr.

Årsta d. 29 Juli —47.

---

662. Till Fabian Wrede.

Min goda Fabian!

Huru månde det nu stå till med vår Aurore och den lilla lilla? Vi undra och önska och hoppas mycket derom.

Detta som första fråga.

Och nu den andra:

Vilja ni komma ut till oss om fredag eller om lördag i nästkommande vecka?

Mamma far in till staden d. 3 Aug. med vår lilla Aline Bremer, och far med henne till Finland d. 6te. Hagberg med hästar och vagn stå då färdiga att transportera er hit ut goda Kusiner och vänner när ni det vilja. Vagnen kan göras så tät man vill för lilla Agathe, och Aurore kan tryggt anförtro sig till Hagbergs och de sediga hästarnas körande. Vi vänta nu att få en vacker tid här och hoppas hjertligen att våra älskade gäster här skola trifvas.

Några ord från dig eller genom Mamma hoppas jag få med Onsdagsbudet som säga mig när vi få glädjen att se dig min goda Fabian och de dina. Adieu och ett hjerteligt välkommen!

Din tillgifna
Fredrika.

Årsta d. 29 Juli 1847.

---

663. Till Franzén. Årsta d. 29 Juli 1847.

Min älskade Farbror!

Bland rosorna på Årsta vänder jag blicken tillbaka till dig och ville, som rosorna till solen kunna till dig andas fram min tack och min själs låfsång. Men huru fattiga äro ej ord! I det himmelska hemmet, i den fullkomliga verlden måste vi säkert kunna uttala våra känslor och tankar annorlunda än genom ord, vi måste, äfven vi, kunna blomma, dofta lysa, i strålar och harmonier, i sköna skapelser ögonblickligt kunna uttrycka hvad vi känna. Tror du icke det älskade farbror? Tack nu emedlertid, på fattigt jorde-språk, tack så outsägligt innerligt för de sköna dagarne på Säbrå, för din godhet, för de glada stunderna, för de allvarsamma (mig ännu kärare) för bönestunderna med dig. De måste ha burit välsignelse innom sig för mig. Så har jag sällan kunnat bedja som då, med Din bön. Ännu en gång och evigt tack!

Det var vår Midsommar-resas höjdpunkt och dess sista varma solblick. På Lupio och Avasaxa måste man slåss med myggorna midt under glädjen öfver Midnattssolen. Men hos dig på Säbrå hade man blott valet emellan andelig och lekamlig välfägnad. Resdagarne emellan Stockholm och Hernösand voro efter detta helt bleka fast de hade sina ljuspunkter genom Fru Limnells goda, glada lynne och Herr Kempes vänliga omsorg för oss. Vacker var dagen då vi kommo till Stockholm, vackert inloppet med sina grönskande holmar och festligt klädda lustvandrande menniskor, och vackrast af allt lilla Fanny Franzen der hon, på stranden, strålande log mot sin man, som — icke såg ledsen ut, det försäkrar jag. Svårt att säga hvilken af makarne syntes mest förtjust. Sedan var det bra roligt att få omfamna min Agathe, som kommit till staden att möta mig, men tungt var det att skiljas vid min lilla snälla fru Limnell. Jag har nyss haft bref från henne från Hedemora der hon vid sin ankomst fann sina sängomhängen behängda med festoner af blå-klint och Charader, författade under hennes frånvaro af Herr Willman, måg till Lagman Callerholm. För öfrigt saknade hon som jag våra Norrlandssolar och ljuset som de skänkte. Och nu är jag i mitt goda trefliga hem, med de ljusrika minnena jag fått under resan. Mätte de belysa hvad jag har att tänka på och göra under hösten! Dig ser jag alltid såsom jag såg dig sista aftonen och bredvid dig står din dotter, Charlotte. Den bilden glömmer jag aldrig, ej heller någon som sett den.

Om min hjerteliga hälsning till Biskopinnan ber jag och tackar henne äfvenså för all hjertlig godhet och välvilja hon skänkte mig.

Det är mig en hugnad att hoppas ännu mången gång få tala med dig min älskade Farbror och höra ifrån dig. Jag kysser i tanken din hand och kan icke säga dig allt hvad jag ville.

Alltid alltid
Din
Fredrika.

---

664. Till Charlotte Franzén. [29 juli 1847.]

Lilla snälla söta Charlotte tack för sist! Det måste jag säga dig aparte. Det är mig riktigt ljuft att ha fått se dig med din far, och att få tänka på dig så. För mycket annat ville jag också tacka dig och sist för mössan som blef alldeles dråplig och är det i denna stund och påminner mig hur du snälla flicka tyraniserade mig och andra för mitt bästa. Säg ett hjertligt ord från mig till M[l] Sjögren som jag hoppas lagt mina moraler om aktsamhet i dans o. s. v. på minnet. Hälsa äfvenså fru Åkerman hvars blommor gladde mig ännu om bord på Örnsköld, och — min lilla Charlotte, glöm icke bort mig!

Fredrika.

---

665. Till Leuhusen. Årsta d. 2 Augusti 1847.

Min goda Leuhusen!

Efter en herrlig resa upp till midnattssolen, är jag nu återkommen till mitt hem, tacksam för allt det sköna, upplifvande som jag erfarit, tacksam för hemmet till hvilket jag återkommit, för dess frid och kärlekslif. Efter dig, min goda Leuhusen, frågade jag så fort jag hemkom. Du var på Beateberg. Jag hade mycket önskat att få tala med dig.

Det är bra hyggligt nu, på Årsta, min goda Leuhusen, och blir allt hyggligare om en fjorton dar (och kanske förr) då svarta vinbären bli mogna, hvilka jag tror, i år bli särdeles goda och stora. Hvad säger min goda Leuhusen om ett besök på Årsta på någon

tid? Du skulle här bli så hjertligt välkommen för oss alla och i synnerhet för en viss liten vän, som — jag icke vill närmare beskrifva. Min mor bjuder på ett parti »Preferance» om aftnarne i Iduna-kabinettet, Agathe bjuder på pannkakor och »Oeufs a la neige» m. fl. anrättningar och jag, jag — — ber dig komma till oss, och ha trefligt med oss i all frihet och allt lugn.

Skulle du ha planer för sommaren som hindra dig att gå in på denna, så — vore det ledsamt. Ty utom nöjet att ha dig här, så hade jag så gerna nu velat tala med dig om ett och annat. Jag hoppas väl ännu att dina sommar-planer och mina kunna gå ihop, men vill i alla fall nu säga något af det jag önskade tala om.

Innan jag reste från Stockholm, i Juni månad kom jag oförtänkt att få ett långt samtal med Åkerlund, och till min egen öfverraskning tyckte jag vida bättre om mannen än jag väntat. Jag tyckte om hans ärliga och öpna erkännande af sina fel i allmänhet, och i sitt sätt mot dig i synnerhet, tyckte om hans saktmodiga sätt att upptaga och besvara mina ganska skarpa ord och förebråelser; och ehuru vi förblefvo bestämt skiljaktiga i vårt sätt att uppfatta vissa af Bibelns och Christendomens läror, så lemnade jag honom med det intrycket att denna man dock hade en ärlig, god vilja och torde i botten vara bättre än vi ansett honom vara, och torde kunna bli riktigt bra en gång, eftersom han har en ärlig vilja att inse, erkänna, och förbättra sina fel.

Jag har sedan icke sett eller hört något ifrån mannen. Men jag har (och nu nyligen) haft bref från Henrika, som — jag erkänner det — djupt rört mig. Och hvad jag såg och hörde af Åkerlund i Stockholm och de samtal jag dels muntligen, dels skriftligen haft med Henrika ha frambringat hos mig en öfvertygelse, som jag här vill lägga framför dig, viss på att du skall höra mig med godhet, ty god är du, och hvad jag hos dig, af allting mest älskat, har varit och är — din godhet.

Jag skall ej nu anföra många skäl för hvad jag vill bedja dig om; det skulle trötta dig och du — skall nog ändå förstå mig.

I sitt samtal med mig sade Åkerlund sig mycket önska att få ett muntligt samtal med dig. Han önskar ännu fortfarande detsamma. Han önskar framför allt bedja dig förlåta det hvaruti han felat emot dig. Han inser att han felat och ångrar det uppriktigt; och känner det vara sin pligt som Christen att uttala det.

Och nu goda Leuhusen kommer jag och bönfaller hos dig:

bevilja honom detta samtal!! låt honom få säga dig hvad han har på hjertat. Hör honom min goda, älskade Leuhusen, och sedan — om detta samtal icke ger dig förnyade anledningar till mot-

vilja mot honom, så — — sätt dig icke längre emot din enda dotters bön om sällhet.

Jag är numera fullt öfvertygad att hon blir fullkomligt olycklig om hon ej blir förenad med den man vid hvilken hon så djupt fästat sitt hjerta. Hon är ej mer så blind för honom såsom förr, hon inser hans fel äfvensom sina egna, men hon älskar honom ändå som förr, och ser i en förening med honom sin enda sällhet på jorden; och hennes och äfven hans hälsa aftyna med hvar dag under det lidande som de känna genom att vara åtskiljda.

Du vet, bästa Leuhusen, huru skarpt jag känt bådas felaktiga uppförande mot dig; men båda ha mycket förändrat sig numera i sinnelag och sätt; de vilja förbättra sig, de bedja dig förlåta. Goda, goda Leuhusen — jag ber med dem: »förlåt!»

Ja, förlåt dem, och — — låt dem få hvarandra! Jag skulle ej bedja så om jag ej vore öfvertygad att äfven din lycka och frid numera bero derpå. Jag vet att Henrikas känslor för honom ej skola ändras, och att hon skall långsamt vissna till själ och kropp så länge ditt samtycke till hennes förening fördröjes, — vissna, förbittras! Och du — skall du kunna vara lycklig, skall du kunna ha frid i sinnet, i hjertat, — det der goda hjertat! — så länge du vet att det barn som du gaf lifvet känner lifvet som en odräglig börda och dricker hvar dag en bitter saknads kalk. Skall du kunna vara glad då du ser henne blekna och vissna, så som hon gör det. Och din hand kunde ge henne lifvet på nytt! kunde låta henne blomma upp i glädje och sällhet! . . . .

Älskade vän! Allt blommar nu i skönhet i hela naturen, »hela jorden är full af Herrans godhet!» . . Låt icke din enda dotter törsta, försmäkta, i brist på den sällhet som Gud vill att alla hans skapade väsen skola njuta! . . . kärlekens!

Hinrika är ju en allvarlig, en förnuftig Menniska. Hon är hunnen till de år då hvar förståndig Menniska bör ha rätt att bestämma öfver sitt öde, då hon icke vill något som är orätt. Och man kan säga mycket emot Henrikas parti, men orätt kan man icke säga att hon gör. Och i Guds ögon gör hon möjligtvis alldeles — rätt. Säkert är att inför honom börds och förmögenhetsskiljnader ingenting gälla; — och i närvarande tid gälla de äfven allt mindre och mindre inför tänkande Menniskors blick.

Både Hinrika och Åkerlund ha blifvit länge och alvarligen pröfvade, — och de ha genom pröfningen blifvit förbättrade till sinnesstämmning, under det ingenting har förmått rubba deras ömsesidiga tillgifvenhet. Är det då skäl, goda Leuhusen, att längre uppskjuta ett samtycke, som du ändå haft för afsigt att en gång gifva (om de

skulle visa sig förtjena det,)? Hvar dags uppskåf är härefter blott ett qvarhållande af en tid af plåga (för henne) och spänning, som icke mera kan tjena till något godt, men kan möjligen verka mycket ondt på din dotters hälsa och lynne.

Goda, älskade Leuhusen, hör min bön! Gör din dotter lycklig, så som hon vill bli det — gif henne hvad menniskan bör ha: en frisk verksamhet i den krets som natur och omständigheter anvisa henne. Låt henne på sitt Backa blifva verksam som menniska och som Qvinna med den man hon valt och efter lång pröfning stått fast vid; — gör henne snart lycklig, och — allas vår fader skall välsigna dig, och du skall i full frihet kunna njuta allt hvad hans godhet vill gifva dig af Naturens skönhet, af vänners tillgifvenhet och ömhet, och du skall njuta frid i ditt hjerta och frid i ditt hus, och alla goda och tänkande menniskor skola säga att du gjort rätt.

Jag vet äfven att Henrika ingenting önskar af dig utom att återfå Backa ograveradt och med inventarier; att hon vill förbinda sig att Åkerlund (och icke hon heller*)) alldrig utan ditt samtycke skall komma till Beateberg, ja till allt som du för din frid och trefnad kan önska om du vill samtycka till hennes böner för hennes giftermål.

Jag vet väl att detta samtycke måste kännas för dig som ett offer, — och ändå ber jag derom, ber med hopp att bli bönhörd. Ack! men jag vet sen förra tider att du är den man som man kan tillmoda något sådant. Jag känner ditt hjertelag.

Och med detta — — skulle du väl bli lyckligare genom ett motsatt förhållande? Nej, — efter allt som varit och hvad som är skulle du blott derigenom förbittra dina och din dotters dagar utan allt ändamål.

Lycka, lefvnadsglädje! Älskade, goda Leuhusen det törsta alla varelser efter. Goda fader! gif ditt enda barn den lefnadsglädje hon önskar, och som hon ej kan lefva utan, och hon skall välsigna dig, och du skall hafva uppfyllt en god faders högsta skönaste pligt.

Och nu förlåt mig, min älskade Leuhusen den frihet jag tagit. Du skall ej misskänna dess källa: den varma vänskap jag hyser för dig och interesset för din dotter. Du har så ofta varit god mot mig, var det ännu en gång och du skall få se — att du skall bli nöjd deråt.

Månne du kommer till oss? Åhja, kom, och låt oss vara glada tillsammans och tänka på glada och goda ting, och — äta svarta vin-

*) Men hennes innerliga, ödmjuka hopp är att du skall framdeles tillåta henne att få se dig att få visa dig bättre än hon gjort det hittills den verkliga kärlek hon hyser för dig.

bär — tillsammans*)! I alla fall säg mig ett litet ord som säger mig att du ej är ledsen på, att du är god på

Din innerligt
tillgifna *Fredrika*

P. S.

Skulle äfven Åkerlund bedraga de förhoppningar man fattat om honom, skulle Hinrika en gång komma att ångra sitt giftermål — — så kan hon för hvad hon då kan få lida blott tillskrifva sig sjelf skulden, och detta skall hos henne framkalla en mildare, ödmjukare anda än hon förr haft. Så länge deremot som hon ser i sin fader förnämsta orsaken till hvad hon lider så blir hon blott förbittrad och i sitt hjerta upprorisk. Hennes lycka eller olycka röra i alla fall närmast henne sjelf. Blir hon lycklig med Å. så har du välsignelse och heder derför. Blir hon olycklig, så står du fullt fri och fredad för hvarje förebråelse. Du har så i ditt motstånd som i din medgift uppfyllt en faders pligter.

---

666. Till Fahlcrantz. Årsta d. 7 Aug. —47.

Bästa Fahlkranz!

En varm, hjertelig, innerlig lyckönskan från dina vänninor på Årsta!

Tack för att Du vill bibringa mig underättelsen personligen. Den kom äfven nu oanad, öfveraskande, och mig hjertligen glädjande.

Lilla Fästmön gläder jag mig att få lära känna.

Måtte Du goda Fahlkranz bli så lycklig som du kan bli det i det äkta-förhållandet (det djupaste af alla förhållanden emellan Menniskor) — d. v. s. mer**) än de flesta Menniskor! — önskar af hjertat

Din
tillgifna
Fredrika

---

*) Med oss och Fabian och hans vackra fru, ty äfven de bli här vid denna tid. Vi vänta dem i slutet af veckan.

**) jag menar: djupare, innerligare!

667. Till Malla Silfverstolpe. Årsta d. 12 Aug. —47

Goda söta fru Malla!

Var hjertligen välkommen hit d. 14 (Lördag) om eft. m! Kl. emellan 4 och fem den eft. middagen stannar vagnen med hästarne, som du känner, utanför din port. Hagberg blir din kör-sven, och Fabian Wrede — med din tillåtelse — din riddare på resan.

Din Koffert kan samma dag komma ut med vårt mjölkbud, och Anna kunde allt beqvämt åka ut på detta; men är det så att du hellre vill ha henne med dig så kan hon äfven sitta bredvid Hagberg på Vagnen. Var god säg honom huru du befaller. Ännu engång goda Malla, hjertligen välkommen till Årsta!

Fredrika.

---

668. Till A. A. Grafström. Årsta d. 14 Aug. 1847.

Det var tårta på tårta bästa Grafström! En hjertlig, innerlig tacksägelse för de båda, för de många sköna gåfvorna Du denna sommar glädit mig med! Ja, en varm innerlig tack för sist, för de sköna, sommarvarma dagarna i Umeå, för de ljufva friska stunderna vid forsen, på ängen, vid den lilla sjön, i hemmet det goda, trefliga, med Helene och de vackra, snälla små! Skada, skada bara att det var så kort, så alldeles för kort. Jag trifdes så riktigt hos er. Och hur månde det nu stå till i det der goda hemmet. Der är väl nu en liten till. Jag spådde en liten — gosse. Jag undrar om jag varit sannspådd? Men det kan icke bli för många flickor i Ert hus, ty de bli visst vackra och goda allesammans, som — deras Mor.

Måtte hon nu vara rätt frisk åter, och kunna rätt njuta sitt menskligt friska och vackra lif i kretsen af de sina.

Bland Dina poetiska stycken*) är en liten bit som särdeles förtjusat mig; tanke, form, bild, språk allt är diamant-rent, krystalliskt klart, och lefvande och friskt som en klar källas åder. Det är Augustinii ord till sin syster. Ett litet herrligt stycke. Det har så mycket mer interesserat mig, som jag just i år gjort närmare bekantskap

*) de allvarsamma. Bland de gladare är »Flickleken» en allrakäraste bit.

med den sal. kyrkofadern. Jag har läst och läser hans bekännelser. En lefvande brunn af djupt Christligt lif. Djupare går icke sjelfpröfnings ande, icke den rena viljans, det Gud-älskande sinnet. Här slår Christendomens hjerta. Skall jag bekänna inför dig att denna bok dock lemnat hos mig ett djupt sorgligt intryck?

»Bönen är själen i det Christna lifvet» det är alla Christnas bekännelse. Det är Augustinii. Hvem har bedit såsom Augustinus? Hvem har mer trott på bönens kraft, på Guds besvarande af den bedjandes bön, hvem har mer trott och mer förtjenat att tro på bönen såsom ett lefvande umgänge, ett lefvande samtal med den högste? »det är honom, det oförgängliga ljuset, (säger Augustinus) som jag frågade om alla ting hvad de voro, och huru högt de skulle skattas. Och jag hörde dess läror och befallningar, och ofta gör jag detta. Detta uppfyller mig med glädje» etc

Se vi härefter på Augustini läror om konsternas, vettenskapernas, ja, hela det utbildade samfundslifvets förhållande till det gudomliga lifvet, så finne vi en verldsåsigt, som det Christna medvetandet i sednare tider sprängt och förkastat som inskränkt och irrlärig; sammalunda med flera andra Augustinii läror.

Sammalunda finner jag hos St. Therese, denna hänryckta bedjerska, som kanske djupast af alla Mskoandar skådat in i Bedjandets mysterier, och under bönen lefvat i hänryckt åskådning af Gud, och som talar derom med en vältalighet, en kraft, en värma som öfvertygar, som rycker själen med sig. Hvart föra henne hennes brinnande böner, hennes gudi offrande hjertelag? Att se syner — som man omöjligt kan tillerkänna objektif giltighet, att höra ord som är omöjligt att tro talade af Gud, och att på dessa ord och inre uppenbarelser grunda kloster hvilkas förnämsta mål är en förnuftsdödande sjelfspäkning. Bästa Grafström, det kan bedröfva mig intill tårar att sådana menniskor kunnat så misstaga sig, att sådana bedjare icke blifvit bättre lärda af himmelen.

På lilla jorden finnes ingen större och förnuftigare tanke än den om corespondansen emellan Menniskan och hennes skapare genom bönen. I denna tanke, och med Jesu upp[en]barelse för ögonen måste man upplyfta sina händer med tro och hopp; man kan ej, jag kan ej annat. Men ofta komma derunder erfarenheter som dem jag nyss talat om, flygande som svarta rof-fåglar och skymma solen, och slita tron ur hjertat, försöka det åtminståne.

Hvem vågar tro sig värdig att upplysas af den eviges ljus, ledas af hans ande då desse gingo vilse.

Det finnes kanske ett svar på detta, till en viss grad tröstande. Man kunde säga. Deras förvillelser tillhörde odlingsgraden på deras

tid, i deras folk; de (förvillelserna) voro oskyldiga, eller åtminstäne icke motverkande Guds rike. Deras egna själar och bemödande renades och helgades dock genom det himmelska umgänget, och det är — det ena nödvändiga.

Men vid denna tröst suckar jag, ty den är mig ej tillfyllest.

Hvar och en allvarlig Christen och bedjare har väl sin egen originella erfarenhet af bönen och bönhörelsen. Min hoppas jag att framdeles stadga. Men Augustinus och St. Theresa ha gjort mig rädd för illusioner, och satt mig på vackt mot — mitt eget hopp, mot min egen tro.

Bästa Grafström! Det är ett sorgligt capitel jag kommit in uti eller en sorglig region i detta lifvets djupaste kapitel, det är Hades i Elysium. Men Du är en andans man och en skald, och är derföre van att besegra nattens gestalter.

Nu till hvardagslifvets.

Fahlkranz*) är förlåfvad! Du vet det väl redan (jag hoppas också att Du tillbörligen studerat den Evangeliska Alliancen!) och har såsom jag blifvit något öfverraskad. Hans fästmö »Aurora, Wilhelmina Valerius» känner jag icke, men hoppas att »den bästa flicka i Upsala» som Fahlkranz kallar henne, äfven för honom skall bli den bästa fru. Jag gläder mig uppriktigt åt hans förlåfning, ty fastän jag sett flera icke lyckliga än lyckliga äktenskap, och sjelf icke sökt lyckan i det ståndet, så har jag den inconsequensen att vara särdeles glad åt när folk gifter sig, och Fahlcranz har länge önskat »bli två» eller som han äfven uttryckte sig, en gång, »komma till ro i skuggan af en toffel». Måtte nu skuggan bli honom ljuflig, och hans verkligen djupa och goda ande, i denna, få värma sig vid den lifvets inre sol som ingen högre än han kan se och skatta.

Jag har mycket tittat i tidningarne efter årsvext-nyheterna ifrån Norrland för att se om icke ni äfven der fått del af våra herrliga regnskurar. Och jag har sett att Ni icke blifvit utan. Jag tycker nu att jag är betydligt mera du med Norrland än förr — det sköna, herrliga landet. Dagarne på Umeå prestgård och på Säbrå äro, jemte Midsommardygnen, ljuspunkter icke blott i min Norrlands resa men i mitt lif. Lifvet kändes för mig under dem på ett lätt och ljufligt sätt som icke för mig är vanligt.

Från vår snälla, glada fru Limnell har jag hört från Hedemora der hon blifvit mottagen med blåklintskransar och Charader, men saknade ändå vår Norrlandssol med alla dess strålar.

---

*) Fahlkr. är ingen hvardagsgestalt, men jag talar om förlåfningen

Tack ännu en gång innerligen, goda Grafström, till Dig och Helene för dem Ni skänkte oss; och säg mig snart några ord om hur det är med Helene, med de små, med er alla! De mina bedja hjertligen hälsa. Tänken båda i godhet på

Er tillgifna
Fredrika Bremer

---

669. Till Charlotte Franzén.

Ack! min lilla Charlotte att det skulle bli så snart! Hvad det var öfverraskande! Och så smärtsamt det än i första ögonblicket kändes, så måste man ändå tacka Gud att den vördnadsvärde slapp öfverlefva sig sjelf, lefva så att han blef sig och andra till plåga. Ty detta hade dock inträffat under en längre lefnad, i hans nuvarande tillstånd, och jag bekänner att jag ej kunde utan förskräckelse tänka på dig och din framtid derunder.

Mycket och innerligen tackar jag dig, söta Charlotte, för ditt meddelande, som lät äfven mig få vara närvarande vid hans dödssäng; och det var mig sorgligt ljuft. Jag tackar Gud att jag fick se honom än en gång innan hans död, kyssa den älskade handen, som gifvit mig så mången välgerning, och emottaga hans välsignelse! . . .

Mycket tomt kommer det visst en tid att kännas för dig, men du har ett skönt minne att trösta dig vid. Ty att du var den vänliga sol som gladde och lifvade hans afton, det, goda flicka, bör värma dig ända in i din.

Låt mig, söta Charlotte, framdeles få veta hur det blir ställt för din närmaste framtid. Det skall så hjertligen glädja mig att veta dig tillfreds och lycklig.

Framför min hälsning till Biskopinnan, till den älskvärda Fanny och hennes man.

Gud välsigne och styrke dig du goda, snälla dotter!

Ännu en gång tack för ditt kära bref!

Din tillgifnaste
Fredrika.

Årsta d. 24 Aug. —47.

Alla de mina deltaga innerligen i din sorg och hälsa dig på det hjertligaste.

---

670. Till Leuhusen.

Min goda Leuhusen!

Det var bra ledsamt att vi ej fingo rå om dig litet här. Vi ha haft det så trefligt och gladt, och jag tror att Du skulle ha funnit dig väl ibland oss. Nu är vår glada krets sprängd. Min Mor med Agathe är i Söderköping, Fabian med de sina åter på Marieberg, och jag ensam här med gamla fru Silfverstolpe med hvilken jag i denna vecka far till Stockholm.

Innerligt ondt gör det mig äfven att höra det din hälsa under sommaren försämrats. Men med de bekymmer du har och vid dina år är det ej underligt.

Söta Leuhusen! Blif icke ledsen att jag här ännu en gång återkommer med ett dig plågsamt ämne. Tro mig, det gör mig mycket ondt att plåga dig dermed, och alldrig skulle jag göra det om icke jag ansåg så mycket stå i fara, ja, äfven hela ditt lugn, vid att låta saken vara.

Ja, Leuhusen, det står verkligen nu så att Du med en längre vägran af samtycke till din dotters giftermål äfventyrar hennes förstånd eller — hennes lif. Jag är öfvertygad om att de stå i största fara, och att om närvarande spända förhållande fortfar »dårhuset eller grafven» såsom hon sjelf säger det, snart blir hennes hem. Och blefve det så, sannerligen jag vet hvem som vore mer att beklaga hon eller Du. Jag ryser när jag tänker mig Henrika i dårarnes ohyggliga hem, och ändå, ändå är en sådan utgång högst sannolik, om icke . . . . .

Mycket har hon brutit emot Dig. (Hvem har känt det, hvem har mer och starkare talat till henne derom än jag?!) Men hon har vändt sig till dig med böner om förlåtelse, hon har laggt i dina händer sin lefnads ve eller väl; äfven »presten» har vändt sig till dig med bön om förlåtelse. Det var deras skyldighet. Men skola dessa böner intet verka? Och på hvad grundar sig vårt eget hopp om förlåtelse, för allt hvad vi brutit, då vi en gång träda inför den store domaren öfver oss alla? Är det icke derpå att vi sjelfva på jorden förlåtit dem som brutit oss emot; att vi vedergällt ondt med godt!

Goda, älskade Leuhusen! Var icke ledsen på din lilla vän att hon så talar med dig ur hjertats djup. Hon kysser din hand och ber dig förlåta! —

Hon skulle ej tala med dig om hvad som plågar dig om icke så stor fara stod för dörren. Ja, det är sannerligen alfvarsammare än du, än kanske någon det förmodar.

Gud bevare min älskade Leuhusen! Gud bevare också hans arma dotter, som ehvad hennes förvillelse varit och är dock är oförvitlig hvad hennes seder beträffar, och som förtjenade ett annat hem än — — dårhuset.

Med djup oro har jag begynnt, med djup oro slutar jag detta bref. Icke heller är jag ensam om den öfvertygelse jag yttrat.*) Min mor så god, så förståndig min Agathe så klok och älskvärd tänka i denna sak lika med mig. Min Mor har aldrig satt sig emot sina uppväxta barns alvarliga önskningar, äfven då de varit henne emot; hon har alltid velat göra dem lyckliga efter deras sinne då de med fullt vetande och vilja tagit sitt parti. Gud välsigne henne för det! Och han har gjort det! Ty hon är lycklig nu igenom sina barn.

Lef väl min älskade, goda Leuhusen!

Alltid
Din
tillgifna
Fredrika.

Årsta d. 6 Sept. 1847.

---

671. Till Fabian Wrede. Årsta d. 21 Sept. 1847.

Min goda Fabian!

Enligt bref från Henrika L. skulle hennes far resa till Stockholm förleden söndag d. 19de dennes. Du har väl således redan träffat honom och talat med honom. Bästa Fabian! skrif till mig sedan några ord om huru långt du kommit med honom, och hvad du förmått utverka. Casper, till hvilken jag skrifvit om Henrikas och hennes fars förhållande, skref med sista posten och sade att han ville resa hit upp, fara ut till Beateberg, och försöka att verka till Henrikas fördel i hvad han kunde, om detta skulle behöfvas. Helst ville han undvika att resa hit upp, då han har mycket i höst att göra på sin ort. Men om man anser det behöfligt vill han komma upp omkr. den 15 Oct. Detta beror nu, bästa Fabian, på hvad du kan verka.**)

*) så väl i detta som i mitt föregående bref.

**) Men kanske Caspers medverkan sednare kan behöfvas. Leuhusen har altid hållit af honom och satt lit till honom.

Bara Leuhusen kan få en kraftig handräckning, som lyfter ifrån honom omtankan och besväret, så tror jag att saken nu kunde gå. Men att ge en sådan handräckning är icke lätt. Måtte du, goda Fabian, finna på greppet! Henrikas belägenhet är sannerligen alltför svår. Casper tyckes längesedan skriftligen till Leuhusen ha tagit hennes parti och ursäktat henne så godt han kunnat. Men utan framgång. Han säger sig af gammalt veta att L. är mycket oförsonlig. Och detta tror jag nog.

Henrika bara skrifver och ber i sin hjertas ångest, men dock beskedligt och sansadt. Jag har låtit henne ana att du skulle tala för henne. Du är ju ej missnöjd dermed? Litet hopp måste hon ha.

Här har varit ett fasligt väder i dag. Storm och regn oupphörligt. Jag längtar veta er inflyttade till staden, med lilla ungen, i era varma och torra rum der. God natt bästa Fabian! Hälsa hjertl. Aurore från

Din
tillgifna
Fredrika.

---

672. Till Grafström.

Bästa Grafström!

Innerlig, hjertlig tack för brefvet af d. 1 Sept. och för det goda och sköna, som följde med detta! Godt att vår vän såfver lugnare nu än då jag sist såg honom! godt att den ädle och älskvärde anden har befriat sig ur den bräckliga hyddan! Och Gud vare tackad att jag fick se honom än en gång på jorden, bedja med honom, mottaga hans välsignelse!

Taflan af hans dödsbädd är vacker. Den idylliska naturen, — barnen omkring honom, — allt detta är vackert, fullkomligt. Så skulle Franzens sista hviloläger se ut. Poesiens förklarande ande vakade äfven öfver hans dödsstund och gjorde den harmonisk med hans lefnad och hans sång.

Bästa Grafström! Jag måste nu tala med Dig om det ämne som gör att jag i dag i hast måste skrifva till Dig, och ber Dig derföre på förhand förlåta hastverket af detta bref.

Det är om en ung flicka vid namn Teglund, som är från Norrland, född i Umeå, och som lärer vid femton års ålder kommit i Ditt hus, tjenat der ett år, samt läsit för dig till skrift. Ifrån Ditt hus har hon kommit till Stockholm. Der har hon tjent på åtskilliga ställen, men slutligen kommit på af-vägar, och blifvit insatt på korektionshuset, dock med tillåtelse att derifrån utgå om någon ville gifva henne försvar, samt uttaga henne derifrån. Det är nu fråga om att göra detta, men då jag alls icke känner flickan (som i öfrigt visar sig djupt ångrande och olycklig) har jag tänkt vända mig till Dig med bön om upplysning rörande flickans anlag, samt hennes förhållande under den tid hon var i ditt hus. Då det finnes så många redliga menniskor, som behöfva hjelp, så är det en pligt mot dem och samhället att icke på dessas bekostnad gynna fallna varelser, utan att kunna vara viss om att dessa vilja och kunna upprättas. Den ifrågavarande flickan, Maria Theglund, har förlorat sitt prestbetyg, och lärer ej blifvit inskrifven i de församlingar i Stockholm der hon längre tid vistats. På korektionshuset har hon blott varit i några månader, och ditsatt egentligen som försvarslös, sedan hon blifvit straffad för delaktighet uti inbrottsstöld, och derefter ej kunnat få tjenst.

Goda Grafström! Var så hederlig och säg mig hvad du vet och tror om nämda person! och gör det så snart som möjligt, ty omkr. Medlet af nästkommande månad måste denna flickas öde afgöras. Äro hennes anlag redan sedan ungdomen dåliga, så går det knappast an att taga ut henne ifrån ett ställe der hon åtminstone är oskadlig för samhället.

Och nu en hjertlig, varm tacksägelse för bjudningen till ditt hem! Den är frestande, och jag svarar icke för att icke jag begagnar den en gång, och ber dig och Helene om vinterqvarter under deras klara, stärkande himmel, under deras fredliga, gästfria tak! Skön var sommarnatten i Norden, skön öfver allt hvad jag kunnat tänka mig. Gerna ville jag ock se vinternatten der, och andas dess luft. Så många menniskors själar dragas åt södern. Min, när den kände sig sjuk eller orolig drogs alltid åt Norden, att der finna hälsa och lugn. Norrland har länge varit mig som ett förlåfvat land. Och hvad jag sett deraf drager mig dit blott ändå mer. Hemmet syntes mig varmare der, naturen skönare än någonstädes i Sverge. Ja, jag måste komma att se dem åter, lära känna och älska dem bättre. Och du bästa Grafström, och Helene, skolen hjelpa mig dertill. Så anar det mig.

Hälsa innerligen Helene; den intagande Fanny och hennes man, Charlotte kronan af flickor och döttrar! Hvad det skall glädja mig

att höra att den söta flickan är lycklig, att hennes lefnadsställning blir sådan hon önskar och förtjenar den!

Behåll bästa Grafström i vänlig åtanke

Din
tillgifna
Fredrika.

Årsta d. 25 Sept. 1847.

---

673. Till Böklin.

Också Du, min älskade B. har förskönat för mig denna sommar genom andliga blomster, sådana som blott Du kan gifva! Tack, innerligen tack för dessa, för — hvad Du är mig! Om de frågor de behandla ville jag nu hellre tala med dig än skrifva. Tankarne stå så stela uti mig, — stela och omöjliga som vissa Lutherska dogmer. Men jag lemnar dem derföre, nu så länge. När skola vi samtala min vän? Skola vi nästa sommar, eller höst valfärda tillsammans till Vår Frue Kirken i Köpenhamn, se Thorwaldsons Apostlar o. a. sköna skapelser? Jag skulle önska vara någon del af nästa vinter i Köpenhamn och den öfriga — får jag tillbringa den i ditt hem, med dig, din hustru, dina barn? Har du ett litet rum för Fredrika?

Så tala önskningarna, förhoppningarna, planerna. — Jag har så mycket att tala med dig om. Jag längtar till ett nytt stadium af lifvet. Vid din sida och med dig känner jag att det skall klarna för mig hvad jag vill och kan.

Ty jag känner såsom Geijer gjorde några år förrän sin död då han sade: »ännu är det icke slut med mig! Ännu har jag något att säga, att utföra!»

Några ord ännu om den store bortgångne: det var en finkänslighet i hans natur som ofta hade en profetisk karakter. Det var märkvärdigt ibland att se huru han förnam hvad som föregick i menniskor, i saker, hur han kände det i sig liksom med ett elektriskt slag. Så hörde han väl äfven den nya tidens lefnadspulsar slå, och uttalade sin förnimmelse spontanerat som han kände den. Och det var hans så kallade affall. Så hörde han äfven sin egen lefnads hjul rulla och han visste att det nu var utlupet på jorden.

Han, som för några år sedan, så lefnadsstarkt sade: »det är icke slut med mig ännu! Jag har mycket att lära, mycket att säga ännu!»

sade nu efter sin resa och sin sista skrift bestämt (men lika friskt): »nu är det slut med mig. Jag har ingenting att säga mer!»

Och till en vän som förmanade honom att hålla diet:

»Bah! Jag frågar icke ett sågspån efter detta lifvet. Jag har ingenting mer att göra här! Jag behöfver gå uti en högre skola!»

Och hela denna vinter — ehuru han kände sig frisk — längtade han blott att tiden skulle gå, såg ofta på klockan och var glad att den skred; så äfven under hans sista sjukdom. Han blott längtade framåt till ett nytt stadium.

Hegel hade han, som han sade mig, alls icke läst. Han ansåg sig sjelfallstrande af divination eller inre evolution. Han var, som en hans vän uttryckte sig, Monologist och dugde ej för Dialogen. Han var dum i att förstå andra, så vida icke någon blixt någon känsla rörde tändande vid hvad som låg i hans egen själ. Eljest såf den under andras tankar.

Talade han i någon längre tankeföljd så satt han med hufvudet nedlutadt och såsom lyssnade han till anden innom honom.

Och nu, nu är han borta! Det kostar mycket på mig ibland. En mera rikt och lyckligt utrustad natur har väl sällan andats på jorden.

Franzén den ädle och älskvärde skalden fick snart gå hädan. Gudskelåf! Hans jordiska lif var dock honom numera blott till plåga. Denna så milda skalde-natur var som prest af de der stränga, som du kallar dem.

Jag ser ej annat än att de äro fullt Luthersk-ortodoxa, och kan ej, min goda B. se att det är endast »det taggiga skalet» som gör den Lutherska kyrkoläran otillräcklig och otillfredsställande i många stycken.

Hvad läran om den enda saliggörande tron angår, så beror väl uppfattningen deraf mycket på hvad man här förstår med ordet: »saliggörande». Jag tog det i den bemärkelse som jag hört det af prester begagnas neml. som motsatts till evig fördömmelse. Att Menniskan endast genom tron på J. Ch. varder salig vill då säga att Mskan utan denna tro varder fördömd, kommer i hellvetet, i evinnerlig eld m. m. Det var i denna mening som uttrycket revolterat mig.

Jag ser tydligen att du fattar det uttrycket på annat sätt. Men då Du vill tillägga naturalisten en fördold tro på J. Ch. emedan han »tror på Guds barmhertighet» säger du, så kan jag icke hålla med dig, eller ock förstår jag dig icke rätt. Naturalisten dömmer, efter hvad jag funnit — äfven hos naturalisten innom mig — blott från sig sjelf och sin medfödda rättskänsla. Jag fordrar ju ej sjelf af mitt

barn en fullkomlighet som det ej äger förmåga till! Det vore orättvist, orimligt om jag så gjorde. Skulle Gud väl vara orättvisare än Menniskan? Nej! Om han är, så måste han åtminstone vara så rättvis som hans skapade verk. Men jag hjelper mitt barn, gör det så godt och lyckligt jag kan. Detta är icke annat än rätt och naturligt. Jag tillfredsställer blott derigenom min egen känsla af pligt emot en varelse åt hvilken jag gifvit lifvet. Kan väl den eviga rättvisan, kan Gud känna annorlunda? Kan han straffa för fel som man begår ofrivilligt? kan han fordra hvad han icke gifvit?

Och ser du, det är på grund af denna min själ medfödda rätts och billighetskänsla, som jag sedan min första ungdom upprest mig mot den del af vår kyrkas syndabekännelse som säger:

»med synd född, jemnväl i alla mina lifsdagar syndat hafver, och vet mig fördenskull en evig fördömmelse värd vara om du så skulle dömma mig som din rättvisa kräfver» etc

Det låter i mina öron som hädelse mot Gud.

Och du vet det — hvad som kastat outsägligt mörker och bitterhet i min själ, är just det onaturliga, orimliga af Guds förhållande till Menniskan, enl. vår kyrkas lära. Jag — kännande, lidande varelse födes utan att ha begärt det, till ett lif fullt af ondt, och som jag ofta önskar mig befriad ifrån, födes behäftad med en syndabörda, som jag ej kan afkasta, som jag måste släpa med mig ehuru jag sörjer öfver den ehuru den plågar mig outsägligt; och så får jag dertill höra att Gud evigt fördömmer mig för detta mitt olyckliga tillstånd, att jag är evigt fördömlig inför honom fastän han af nåd beslutat förlåta och befria mig om jag vänder mig till Christus tror på honom och anropar hans hjelp!

Se, min älskade B. detta är mig en evinnerlig orimlighet; detta vände mitt hjerta från Gud, och när Du vände det till honom åter, så var det genom att visa mig ett annat förhållande och en annan Gud.

Men ännu förstår jag dig mången gång icke då du talar i dogmernas ord. Jag känner icke då altid igen din stora, till det egentliga gående ande, och som ger allt sitt egentliga namn. Men jag kan ha orätt. Jag har så ofta haft det emot dig. Jag vill besinna, betrackta dina ord, åter och åter, och söka i dem en mening ett sammanhang som jag kan antaga, kan förstå.

Äfven nu gör jag det, och gör det öppet inför ditt öga, och min älskade lärare och vän skall icke förtycka det. Hvad jag egentl. nu stöter mig på är att du kallar nåd hvad jag blott kan kalla rättvisa, samt din lära om »den allena saliggörande tron». Jag förstår ej att Helvetius och otaliga hans likar kunna sägas äga denna tro, och jag

förstår ej annat än att de ändock måste blifva saliga, och att de äro Gudi behagliga, såsom den barmhertige Samariten var Gud behaglig, ty deras hjerta är fullt af menniskokärlek.

Min goda B! Månne man icke verkl. kan antaga en Chsti substantiella närvaro i Mskligheten, jemte den andliga? Hvaraf kommer eljest allt det naturligt goda i menskligheten öfver hela jorden: det medfödda goda? I Christo hafva vi ju alle lif. Är icke det goda fröet hans, äfvensom den anda som sedan kallar det till en högre utveckling.

Ännu en gång: då Christus i sitt ord sätter kärleken till nästan i jemnbredd med kärleken till Gud, synes ju tydligen att han tillägger denna en särskilt — från det klara Gudsmedvetandet skiljd existens, och hvilken har inför Gud samma värde som kärleken till honom. Samariten går än i dag genom verlden, hjelpande hvarje betryckt like äfven med egen skada, ehuru han icke tror på Gud eller väntar någon del i hans rike. Hvar är den allena saliggörande tron hos denne? Och Christi utropande af »salig» öfver de renhjertade, de fridsamme m. fl. innehåller icke det den förklaring, som äfven den sunda, naturliga rättskänslan kräfver, att hvarje godt anlag, god riktning som fullföljes är salig-görande? Och den måste då vara det genom sin gemenskap med Christi lif sin delaktighet i detta — substantiella delaktighet!

Att den andliga lifsgraden innom Christendomen är en högre, och den medvetna tron på Chstus en i högre mening saliggörande, det är min glädje att tro och känna.

Och nu om denna ett ord — — men nej! icke i dag. Det skulle bli för mycket, och jag vill ej öfversvämma dig med mina frågor. Tankarne ha löst sig under det jag skrifvit, och måtte de icke ha skenat öfver alla skacklor! Tag då tömmen i din hand min älskade B. och låt dem känna ledningen af mästarehanden. Du vet det, de äro lydiga för denna. Jag vore så glad att rätt förstå din tanke i dessa frågor. Jag är så säker på dess kraft och klarhet. Men min känsla af lifvet och tillvarelsen har varit mycket olika med din, och förblir det väl. Och derföre se vi väl mången sak ur en olika synpunkt.

Dina sommarbref hade väl förtjenat ett bättre återsvar än detta hastverk. Vill du förlåta mig det? Jag kan ej nu göra det bättre. Min mening och tanke är i alla fall der, fastän uttrycken väl ofta äro mindre riktiga.

Jag är nu upp i arbetet med afslutandet af min bok. Sedan skall jag i Stockholm besörja den engelska öfversättningen, samt tryckningen på Svenska. Sedan skall jag skrifva en liten bok-unge, som

skall förfriska mig efter detta långa opus. Sedan skall jag tänka på utgifvandet af en folk-skrift, till hvilken jag redan samlat ämnen. (Den läsning som för låga priser nu sprides ut för folket är ett gift för förstånd och sedlighet.)

Och efter dessa »sedan» skall jag — fara till min vän, se på verlden tillsammans med honom och hemta nya krafter till nya arbeten; och min älskade B! sköna mornar och aftnar skola ännu gå opp öfver oss i den Allgodes ljus.

Din
Fredrika.

Årsta d. 1 Okt. 1847

---

674. Till Malla Silfverstolpe. [Okt. 1847.]

Årsta.

Du ville ju, goda Malla, höra litet ifrån Årsta sedan vi alla tre voro tillsammans der åter! Nu är det så, och gladt solsken inne och ute, och derföre skrifver jag om det till Dig som jag vet skall gerna höra det. Min lilla Agathe kom frisk och riktigt rask ifrån Söderköping, hade haft mycket godt af baden och har sedan varit som en lärka i vårsolljuset fastän vi blott ha bestått oss höstsol och dertill ganska kall väderlek. Min Mor är också rask, och söt och glädtig som vanligt. (hon vill skrifva sjelf till dig i dag och tacka för sin Valerie). Vi bo ännu inne på sommarsidan och ha der soligt och varmt som om sommaren. Vi ha just fått den uppenbarelsen att äfven hela vintern begagna dessa rum (hvilket vi aldrig förr gjort) som med eldning och dubbla fönster och den myckna sol der är när sol är synlig torde bli ganska beboelig och kommer då att bli en stor trefnad för vintern. Söta Malla! Vid mycket jag sett i mitt lif och mitt hem kommer ofta den tanken för mig att lifvets största och mest för lifvets lycka användbara konst torde vara att i de omständigheter och förhållande hvaruti skickelsen satt oss, söka finna oss på så sätt att vi gå så djupt in i dem som möjligt, söka fram allt det goda de kunna ha draga nytta af alla de mindre fördelar som kunna med dem vara förenade, med ett ord lära af blomman att använda det oss gifna, och följa det finska ordspråkets råd:

»lyssna till det trädets susning
vid hvars rot ditt bo är fästadt.»

Och jag menar härmed ingen blott theoretisk resignation, utan ett praktiskt genomträngande, uppfattande af det gifna. På det hela är detta en gammal lära, ehuru jag menar litet annorlunda än jag hört den drifvas.

Vi hade i går ett ryskt Statsråd här, som var hyggligare menniska än jag, och isynnerhet Agathe, trott en ryss kunna vara. Och det var roligt höra honom tala om ryska tillstånd, i synnerhet innom familjen och jemföra med de Svenska. Lefve ändå Sverige! Det är ändå bredvid stora ryssland som David framför Goliath — åtminståne andligen. Men vår lilla David har ty verr spelat en klenare rol än bibelns David mot sin antagonist, i de sista lekamliga kamperna.

Jag reser i morgon till staden, och skall derifrån skrifva dig till för att kunna säga dig något om Sophie L. i detta bref. Bättre är hon efter sin åderlåtning. Det vet du väl redan.

Stockholm.
D. 19 Oct.

I dag har jag sett Sophie, och haft innerlig glädje af henne, af hennes glädje öfver deras nya beqväma och trefliga bostad, och af att se henne så pass frisk. Detta är väl ingenting att räkna på. Men det säkert goda är att hon nu bor så att hon kan njuta det aldra fullkomligaste lugn. Arma, goda Sophie! hon och jag gräto i glädje öfver det goda som är, och åt hennes lycka. Någonting blifvande tror jag är deri, och har på länge ej känt mig så hoppfull för henne.

Agathe W. är nu här, och jag har som vanligt i Stockholm många jern i elden, och talar och vandrar och småsträfvar i flera-handa riktningar.

Nu har du flyttat och kommit i lugn. Säg mig söta Malla om (att) förändringen kännes god och att du är tillfreds och nöjd. Det skulle glädja

Din
tillgifna
Fredrika.

675. Till Böklin.

Min goda vän!

Der har jag nu ändtligen ett långt arbete färdigt. Och jag andas helt lätt i känslan af att ha fulländat något godt. Ja, så kännes det. Men jag känner ock den känslans illusioner, och är varskodd mot mig sjelf. Att för åtskilligt i detta arbete anfäktas från både »den ena och den andra sidan» skall jag neppeligen undgå. Måtte blott mitt eget samvete lemna mig i ro, och du, och den goda och stora mängden vara nöjda. Och det — hoppas jag.

Du såg mig sist, min goda B. rustad till strids mot Luther, mot dig, och nästan mot vår Herre sjelf. Men du vet ju, att min själs innersta behof och glädje är att beundra och tacka. Du vet huru den ligger på knä inför den menniskoblifvne Guden icke af beundran att han blifvit detta för oss, ty — — kunde han väl låta bli det? — men af innerlig kärlek till denna hans uppenbarelse, af glädje och tacksamhet för det han är till hjertat sådan. Så är det också mången del af vår Kyrkas lära i hvilken jag lefver med fullaste erkännande af dess sanning och djup. Deribland främst dess lära om pånyttfödelsen och det nya lifvet i Gud genom Christum. Och det förefaller mig som om det var just denna lära, denna i Catolska kyrkans bur fågna dufva, som reformatorerna framför allt ålåg att befria, och att det är det vesentliga i deras verk att de så skönt hafva gjort detta. O! men nu måste den befriade dufvan å nyo dyka ner i skriftens källa och uppstiga derur för att bygga sig en ny, fullkomligare boning! . . . .

Om »Hegels Jubelstunder» vill du, säger du, framdeles säga mig mer. Tack! Jag längtar höra derom. »Saliga känslor äro bra, men saliga tankar äro bättre» säger du. Och jag tror det är så. För mig sammanfalla dessa saligheter för det mesta. Min känsla jublar aldrig så, som i ljuset af en klar och stor tanke.

Men »Hegels Jubelstunder!» . . . Du citerar en som — förvånar mig.

»Bloss die historische Offenbarung» etc »Und darum muss eine »thörichte Weisheit ergriffen werden, die unter allen Arzneien »dem Menschen am schwersten eingeht, deren Lichtwirkung auch »nicht eher empfunden wird, als bis sie eingenommen ist. Und der »mund womit wir sie fassen heist Demuth.»

Hvad är detta, min goda B? Det låter som tankens bankrutt.

Kan, bör tanken undergifva sig något annat än sin egen nödvändighet?!... Sjelf har jag ej kommit till Christendomen genom ödmjukhet, utan genom tankens uppstigande till att begripa det sammanhang i verldsordningen som Chstna uppenbarelsen gifver, och som min tanke min känsla oafvisligen fordrade för att tillfredsställas. Och är det icke den mäktiga tänkarens uppgift att låta förnuftet steg för steg uppstiga i det gudomliga förnuftets ljus, tills det jublar på Thabor vid den Uppenbarades fötter och bygger hyddor i hans klarhet. Men kan förnuftet, tanken tillbedja förrän det begripit; falla på knä bli Demuth innan det sett?!... Och finnes ett gifvet, nödvändigt förnuft, så måste ock finnas en nödvändig logik hvarigenom man kan komma till detta. Detta, vet jag, är din egen lära. Men hvad vill då Hegel här med sitt Demuth?

Står han icke här på samma punkt der Geijer stadnade, och som är så otillfredsställande? Annorlunda har jag lärt af dig och af Martensen om tänkandets utveckling till erkännande af sanning. Och annorlunda fordrar det min tänkande ande.

Men talar Hegel här icke egentligen om tänkandet, utan om lifvet, det innersta, det som lefver i känsla, sinnelag, vilja handling, o! huru fullt vill jag ej då hålla med honom att det högsta och sista steget för att nå himmelen är — Ödmjukhet. Huru djupt känner jag icke att utan den högre hjelp om hvilken skriften, och efter den vår kyrkas lära, talar, man trälar fåfängt med sin synda-börda, med sitt söndrade jag. Och derföre har jag knäböjt, knäböjer dagligen i anropande om förnyelsens bad, om den H. A. kraft! Skall den komma? — — Christus har låfvat det. Den måste då komma. Men huru länge skall den dröja? — — — —

På lilla, låga jorden finnes ingen skönare och ingen större tanke än den om bönhörelsen, om ett meddelande från den högste fadern af kraft och ljus till sitt fattiga, bedjande barn. Men när jag ser mig om på jorden och frågar efter denna stora tankas förverkligande, då nedtryckes jag och blir ibland — rätt bedröfvad.

Ser du — — jag känner att det lider till aftonen för mig, att det börjar skymma! Och jag ville gerna bygga mig en hydda i det ljus som jag alltid kännt vara det enda tillräckliga det enda saliga och saliggörande för mig. Jag ville göra fullt allvar af detta umgänge med Gud som vi erkänna såsom lifvets bästa, lifvets allraheligaste. Men när jag frågar de som dit ingått före mig, der lefvat, trol. innerligare än jag skulle det kunna, — då — blir jag rädd. Jag ser t. ex. i Augustinus en sådan Gudavigd själ, och jag hör honom säga om sitt umgänge med Gud: »Det är honom som jag frågar i alla ting, hvilket värde de hafva, och hvad utaf honom är i dessa

ting. Och jag hör honom svara mig, hör hans läror och befallningar, och ofta gör jag det. Detta uppfyller mig med glädje. Och så ofta jag kan undandraga mig mina göromål så flyr jag till denna vällust. Och ibland uppväcker han hos mig en inre högst ovanlig rörelse, en längtan så att om jag uppnådde den ljuflighet som då skymtar, jag vet icke hvad det icke måtte blifva för ett lif. Men jag störtar tillbaka i min tyngd och förmår ej hålla mig uppe, och så är öfverallt elände.»

Hvad som i dessa ord synes mig sorgligt är Augustinii »frågande om alla tings värde», och de svar han tror sig få. Ty det synes tydligen på det sätt hvarmed han sedan ransakar och förkastar hela periferien af den Mskliga tillvarelsen att dessa Guda-svar äro Augustinii egna förespeglingar, och att hans bön här är — fåfäng.

Ännu sorgligare framstår detta sjelfbedrägeri hos St. Therese, denna rena fromma, hänryckta bedjerska, som af bedjandet gjorde en vettenskap, en utvecklad konst, ett lefnadsyrke. Jag kan ej utan förtjusning och innerlig rörelse läsa hennes bekännelser, så redlig och ren, så varm så sann och Gudavigd är hennes sinnesstämning, hennes sträfvande, hennes kärlek. Hon är ingen blind svärmerska. »Le bon sens commun», det pröfvande och undersökande sinnet är till en hög grad rådande hos henne. Hon söker och vill blott sanningen, är jemt på sin vakt mot Djefvulens förespeglingar och svaghetens illusioner; — hon ber — o! huru hon ber! högre kan ingen komma i bönens renhet och innerlighet! Något fullkomligare kan jag ej tänka mig! — Hvad är hennes böners frukt? visserligen en hög själslyftning och renhet. Men derjemte syner, gudomliga tillsägelser som man omöjligt kan tillskrifva objektiv verklighet. Ofta äro de synbarligen fängslade vid Catolska kyrkans inskränkta lärobegrepp. Min goda vän! Det kan bedröfva mitt hjerta intill döden att se att dessa bedjare icke blifvit bättre bönhörda. Hvem förtjenade bönhörelse om icke de? Och är bönen en makt, en kraft att nedhämta ljusets ande, — så — hvarföre blef deras bön så vanmägtig? Starkare och renare har aldrig, kan aldrig bönen uppstiga ur Menniskobröst. Ack! Vid anblicken på dessa, är jag färdig att betvifla den gudomliga läran om bönhörelsen, att taga mina egna få men sköna rön om dess sanning för illusioner, och modlös fälla de upplyftade händerna.

Ja, men jag gör det icke, ty — jag kan det icke. Derförinnan måste jag tvifla på mitt förnuft, min känsla, erfarenhet, allt, — —

Men det är skuggor, min goda vän, mörka skuggor, som ofta komma emellan mig mitt sträfvande och mitt hopp; och förlama min kraft. Och har du en ljusstråle, som kan upplysa eller förjaga dem så — — skänk mig den, du, som redan gifvit mig så mycket! Säg

mig hvarföre dessa bedjare midt under deras varma böner om ljus hemföllo åt mörkret eller åtminstone åt skuggorna, åt villan!....

Skuggornas årstid (hösten) är nu kommen. Mig är den kär, och vanligen för mig en ljus tid, då min ande är vaken och liffull. Jag skall begagna den dels att skrifva en liten ljus bit som skall heta: »Val-farten», dels att läsa Hegels »Geschichte der Philosophie». Jag har nu i Stockholm en ung slägtinge, »Hans Wachtmeister», som har ett präktigt hufvud, är nu magister vid 19 års ålder, och är med lust och lif inne i den Hegelska philosophien hvars Christliga utgång han söker försvara mot andra som anfäkta den.

Min nu färdiga bok får jag först längre fram på vintern sända dig, ty en Engelsk öfversättning af den binder mina händer för en tid.

I Stockholm talar man om Coleran, om fransyska spektaklet, om Jenny Lind, om åtskilligt smått och godt, och alls icke om riksdagen af hvilken man icke tyckes vänta något. Jag förblir för det mesta på landet med de mina, och tackar Gud för hemmets trefnad och glada frid. Alltid

Din
Fredrika.

Årsta d. 2 Nov. 1847.

---

676. Till Hierta.

Herr J. L. Hierta.

Härmed har jag äran öfversända en — lång historia! Det versta är att på ett par ställen i den äro verkliga långheter, som jag väl kunde, men ändå ej gerna vill borttaga, ty om man vid första genomläsningen önskar dem undan för historiens skull, så torde man sedan just till dessa oftare återkomma. Det kapitel, som jag ville be herr Hierta se närmare på, kommer mot slutet af boken och heter: Strögods, i hvilket åtskilligt förekommer om handtverkarens ställning, som jag önskade få samtala om.

Som sagt historien är lång, och ej lätt genomläst. Jag måste ändå be Herr Hierta att få samtala öfver dess närmaste öde om Mondag eller om tisdag morgon; ty jag är twungen att snart

återvända till landet. Må nu mitt »Syskon-lif» tala för sig på bästa vis!

Högaktningsfullt
Fredrika Bremer.

Stockholm d. 5 Nov. 1847.

(Härmed följa nio häften manuskript utgörande omkr. 900 sidor.)

---

677. Till Böklin.

När det är sommar och Provinsrosorna blomma, sätter jag vanligen en af dessa sköna blommor på bordet vid min säng om aftonen, på det jag må känna dess doft innan jag somnar och när jag vaknar om natten, om morgonen. Nu lade jag så ditt bref bredvid mig, det vänliga, varma. Ty det var en ros för min själ, för mitt hjerta. Tack min vän, min goda, ädla B.! Tack för — dig!

Vet du hvarföre jag alltid hemligen uppreser mig mot Hegels sättande af tanken i lifvets högsäte? — Emedan den saknar lifskraft, ljuskraft om icke någonting annat kommer dertill, något som lifvar, tänder, något som måste vara högre, innerligare, gudomligare än tanken. Detta fanns här i ditt lilla bref, det flyktigt nedskrifna, och derföre blef i detta, på en gång, din åsigt af försoningsläran mig genomskinligare klarare än alla dina förklaringar eller lärdomar hittills gjort den för mig.

(Det var i öfrigt ej mot din åsigt jag uppreste mig. På den tror jag, äfven der jag ej fullt ser. Ty alltid der jag hört dig tala fullt och fritt ur eget inre fann jag ett nog, ett fullt, som jag ej så funnit hos någon.)

Också af dig har jag ofta hört om detta något, som äfven du sätter öfver Tanken. Schleiermachers dunkla »känsla» är det icke, som blott, tycker jag, är en slags compott af hvarjehanda andliga ingredienser hoprörda. Det är någonting som på den fullkomnade tankens grundval uppstiger till himla; det är, tror jag, lifvet sjelf i dess högsta intensitet af kärleksfullt vara. Är jag egenkär i stor skala om jag kallar detta den — qvinliga principen, skapelsens Eva, sista, finaste länken emellan jorden och himmelen?! — —

Männer som sakna den ha alltid något träaktigt, jord-tungt om än lärda och snillrika. De nå ej det högsta. Har Hegel gjort det? Jag

tycker icke det, så mycket jag än beundrar honom. Jag läser nu hans Geschichte der Philosophie och med största njutning. Men jag tycker att han abstraherar ur lifvet — sjelfva lifvet, det lefvande, qualitativa. Jag får former utan lefvande innehåll, kraft, icke dygd. Kanske förstår jag blott halft. Och jag har ännu ej läst boken till hälften.

Men den der högre philosophien, som måste uppstå när de manliga och qvinliga principerna fullt utvecklat och förenat sig, som är något högre än tankens vishet som är lifvets egen inspiration — den skall framstå ur den skandinaviska norden. Den gamla Walan skall der vakna än en gång och låta höra en ny sång lika djup men mera fullkomlig än den »i tidernas Morgon».

Fantasier! min goda B. Men dessa lefva mycket hos mig sedan en tid. Emedlertid längtar jag att i grannriket dyka ned i den rika fornlitteratur som der samlats och bevarats — de gamla Isländska sagor och sånger. Jag vill allt innerligare fatta den skandinaviska anden, söka förstå dess lif och anda. Det är märkvärdigt hur väckande för sådant arbete, förflyttandet till ett annat, beslägtat land verkar. I Norrge lärde jag bättre förstå Sverige, och öfverhufvud Norden. Der läste jag först Eddorna.

Och nu skall jag få läsa och tänka tillsammans med Dig; hvad det gläder mig! Och att med dig besöka det fremmande syskonlandet! Och Carolina skall ju vara med; Är det ej så? Ni måste blifva mina gäster i Köpenhamn liksom Jag Er i Skåne.

Ack! Det är långt tills vi få styra och ställa med detta — många månader! Men i min slägt har man en särdeles framfart med resplaner. De pläga alltid lyckas.

Nu inträffar just en händelse som tyckes låfva mig mera frihet i mina rörelser för framtiden än jag eljest velat tillåta mig — syskonen Quidings förflyttning till hufvudstaden. Den gläder mig i många afseenden. Och ett hufvudsakligt är att jag — dessto [förr?] skall kunna fara till Skåne.

Koleran dör visst innan den hinner hit. Och jag hoppas på Guds nåd att jag icke skall dö innan jag ännu får se och får tacka min vän för hvad han varit och hvad han är mig, bättre än med dessa fattiga ord.

I mitt sista bref såg du en själ som vill samla sig i det innersta af lifvet för att der söka ett säkert och förädlande hem; i detta åter en som vill med ny kraft kasta sig in i periferien af lifvet och der bygga sig nya boningar. Det är en gammal rörelse i mitt lif. Alltid har jag velat innåt, samla mig, isolera mig för att gå den smala vägen, skiljd från den breda med alla dess mångfaldiga oroligheter

och frestelser; och alltid har jag blifvit förd ut på denna igen dels af yttre dels af någon inre nödvändighet. Att inlägga den smala vägen i den breda, och så gå trygg på båda, vore väl den rätta och bästa konsten. Men den är så svår att jag fruktar — man bryter nacken af sig derpå.

Eller kanske kan jag lära det på vägarne i Skåne! Jag skall minsann försöka! Alltid

Din
Fredrika.

Årsta d. 25 Nov. 1847.

Jag är glad att ha känt och tänkt lika med dig öfver Tegners äreminne. Jag saknar skuggorna, verkligheten. Men svårligen kunde T . . s måg teckna dessa.

---

678. Till Hierta.

Herr J. L. Hierta!

För de sända afskrifterne får jag så mycket tacka, och är blott ledsen att Herr Hierta haft så mycket besvär af denna sak genom afskrifvarnes försumlighet.

Ändteligen är då arbetet färdigt utom några blad af d. fjerde häftet som blifvit glömda, men som jag lätt kan complettera här på landet) och det var nu på hög tid. I Tisdags fick jag svar från Colburn, och det så hyggligt och hederligt som jag någonsin kunde önska. Han går in på den föreslagna förändringen i kontraktet, har vidtalat Mrs Mary Howitt, som åtar sig öfversättningen mot ett honorarium af 100 pund St. (präktiga arfvoden de ha der ute!) och begär blott att med första få Manuscriptet. För denna affairs förmånliga vändning får jag rätt uppriktigt tacka Herr Hierta. Ty skulle ej vinsten af företaget bli stor för mig, så riskerar jag ej heller något särdeles, den horribla skärselden af collationering och corrigering är nu bakom mig, och för framtidens belöning har jag dock en chance. När jag kommer till Stockh. torde jag få göra upp liquid för afskrifvarenas betalning, den Herr Hierta förmodl. varit god och försträckt.

Jag får nu be Herr Hierta vara god låta tillse att icke några tryckta ark kunna framdeles bli undansnillade från tryckeriet och skickade någonstädes. Skulle det hända så blefve det för mig en stor ledsamhet.

Med vår tryckning af boken här hemma tycker jag det börjar se litet dystert ut. Kommer arbetet ut för sent på vintern så ha visst menniskorna i Stockholm inga pengar qvar.

Jenny Lind får dem alla. Men jag unnar henne mycket. Hon är snäll!!!...

Med betjenten sänder jag om Mondag in de tre sednare häftena af första delen.

De två små profilteckningarne i sista (4de) häftet böra ändteligen af någon skicklig tecknare aftecknas (på sten eller plåt?) och komma in i boken. Underligt att man icke oftare träffar i böcker hvad man så ofta får se i enskilta bref, små handteckningar passande till texten!

Sista delens häften skall jag ha med mig då jag kommer till staden.

Får jag nu bedja om min hälsning till fru Hierta samt tacksägelse för en liten vänlig biljett!

Ännu en gång får jag uttala min uppriktiga förbindelse för den mig gifna vänliga handräckningen i den engelska affairen som utan den visst icke blifvit flott.

En glad Jul och ett godt nytt år till hela familjen!

hjertligen
Fredrika Br.

Årsta d. 11te Dec. 1847.

Om en liten gosse från tryckeriet infinner sig i mitt hem på Norrlandsgatan emellan 8 och 9 om morgonen om Mondagen, Onsdagen eller Lördagen i veckan, så lemnas honom ordentligt det eller de Corecturark som jag haft ute N. B. när jag fått något sådant.

---

679. Till Malla Silfverstolpe. Årsta d. 19 Dec. 1847.

Godaste fru Malla, god dag!

Innan Jul måste jag tacka dig för bref m. m. Jag hoppas nu att skåp och allt annat är i ordning i det nya hemmet och du i ro och

behaglighet der. För någon tid sedan hörde jag från dig genom en ung magister Thorén som jag träffade vid Fahlkranz's bröllop. Fahlkrans är riktigt gift, och med en söt, behaglig flicka, som visst blir åt honom en förträfflig fru, god, och snäll och lätt och förnöjsam. Så såg hon mig ut.

Bröllloppet var stort och särdeles trefligt. Skålar druckos och tal höllos, några allt för långa. Men riktigt vackert och högtidligt var det då den klassiskt sköna gubben Valerius stod upp och talade till sin dotter, sin »Antigone», böd henne farväl, bad henne bli sin makes stöd om det behöfdes som hon varit sin faders, med ett ord bli en sådan hustru som hon varit dotter». Den så tilltalade grät hjertligt men stilla. Alla voro rörda. Både brudgum och brud sågo i öfrigt helt förnöjda och belåtna ut. Det var någonting lätt och ljust hos dem som meddelade sig till alla. Ett särskilt nöje hade jag på detta bröllop af den hyggliga och interessenta professor Fries' bekantskap. Jag har länge önskat mig den.

Sedan har jag lefvat i landtlig stillhet med de mina. Om aftnarne ha vi läst högt Atterboms Thorild och haft deraf stort nöje. (I går slutade vi den, ty verr.) Söta Malla frambär min tacksamhet till förf. för gåfvan i dubbelt afseende. Längre fram på vintern torde jag komma sjelf med något. Atterbom kan ej nog tackas för dessa Siare och Skalder, som låta oss gå djupare in i oss sjelfva under det deras inre lif upplåter sig för oss och vi med det samma uppfatta Svenska tillstånd och bildningar innom litteraturen som förut varit föga eller illa kända. Biografier skrifna på detta sätt och i denna anda är den roligast-nyttiga läsning jag vet.

Innan Atterbom slutar Thorild, så vore det bra roligt om han ville gifva en beskrifning öfver dennes utseende sätt och väsen, så att man finge bilden plastiskt fulländad för sig. För mig har Thorild en verklig tjusning oaktadt hans galna skryt, hans sublima smörja emellanåt. Denna »pösmunk» kunde jag ha hållit af, af allt mitt hjerta.

Böttigers biografi öfver Tegnér är så bra, så förträfflig som en blott låfordande, ett blott äreminne kunde vara det. För min del saknar jag skuggorna, verkligheten i all sin storhet litenhet ljufhet bitterhet, i all sin sanning. Men svårligen kunde Tegners måg teckna den så. Böttiger är att tacka för hvad han gjort. Skildringen af Tegners ungdomstid är i synnerhet liflig och lycklig.

I fragmenterna af helgonabacken har det gripit mig djupt att se midt ibland de sköna, djerfva poetiska dragen framskymta i flera liknelser aningen om Skaldens kommande inre förvirring.

Jag har också en bild af Tegner som hans personliga bekantskap

och hans bref födt utaf sig. En större, ädlare än dem jag ännu sett tecknade.

Det skönaste det största hos honom var kanske den sjelffördömmelse han stundom lät gå öfver sig sjelf, hans uppblick till det som var öfver honom i helighet, i snille. Evighets-menniskan som nedblickar på phenomen-menniskan den timliga varelsen är alltid en stor, upplyftande syn. Och der du ser den hos någon, der ser du ock en mäktig, en stor ande.

Söta Malla, jag innesluter här några rader som jag länge ämnat Mˡ Falk. Jag tror jag talte med dig derom en gång här. Hon hade bedt fru Limnell skaffa sig något skrifvet af mig. Den söta flickan har fått vänta alltför länge. Jag menar att hon heter Marie. Måtte jag ej ha missminnt mig derpå! Goda Malla! vill du nu låta den lilla skrifvelsen komma till henne från mig. Fru Limnell och jag voro så ledsna då vi fingo höra att hon och en ung Norlander varit vid stranden vid Skelefteå med en liten rar blomma: Norna Borealis för att råka oss. Men vårt fartyg hade blifvit fördröjt.

Du kände ju mycket Charlotte Didron! Vill du vid tillfälle berätta mig något om henne, huru hon lefde, led och — — med ett ord hvad om henne du vet? —

Straxt på Nyåret skall jag sända det vi talades vid om, om du neml. anser att det behöfves, att det blir välkommet. Vill du då säga mig på hvad sätt det bäst kan komma fram? Jag menar gåfvan till A. K. Jag tänkte ej nu sända mer än 50.

Har icke Jenny Lind burit sig snällt åt här hemma? Hennes vackra uppträdande har gjort mig det största nöje, mer än någonsin hennes sång, så förtjusande denna än är.

Vi ha mycket att göra nu med riksdagen och kungen och propositionerna m. m. Ledsam vändning sakerna börjat taga! Ack! det käbblet, det..... Men hvarför också skall Kungen begära af oss så mycket pengar?! — — —

Om ett par dagar vänta vi Quidings (Justitierådets nu!) hit ut för att Jula med oss. Jag hoppas vi skola få det trefligt. Bara min lilla Agathe vore litet raskare!

Måtte du goda Malla få glädja dig af Julen och nyåret och inga afvundsamma tjufvar fördunkla Jul-ljusen.

Hjertliga hälsningar får jag framföra från min mor och min Agathe. Framför äfven goda Malla vänliga hälsningar till de dina från

Din
tillgifna
Fredrika.

680. Till Hans Martensen.

Ädle Herre!

Jag har så mången gång nalkats Er med mitt hjerta och min tanke för att uttala erkännandets och tacksägelsens varmaste ord, att jag icke kan motstå min önskan att en gång äfven Ni måtte förnimma dem. Det kan icke vara alldeles likgiltigt för en god menniska att veta sig ha vesentligt bidragit till en annan menniskas lycka och glädje, att veta sig vara älskad som vän och välgörare äfven i aflägsna nejder och hem dem han ej känner, dem han ej tänkt på. Han måste dervid påminnas om sin nära förvandtskap med himla-ljuset hvars strålar väcker blommorna ur jorden ger dem färg och doft utan att veta derom. Han måste åtminståne le dervid, som Englarne le öfver menniskors glädje.

Det är nu öfver ett år sedan, som jag befann mig på nordhafvet emellan Amsterdam och Hamburg. Vinden blåste starkt, vågorna tumlade oroliga, men solen i nedgången blickade klart fram ur de skockade molnen utöfver det oroliga svallet, och jag stod på däcket lät mig bestänkas af hafsskummet, gladde mig åt skådespelet och talade — om Er, med en dansk, en pastor Skytte som jag hade träffat på resan. Det var då, som jag för första gången hörde nämnas skriften: »den Menneskelige Selvbevistheds Autonomi.» Jag kände redan och hade länge älskat Er skrift: »Moralphilosophiens system.» Så fort jag kom till mitt hem i Sverige lät jag från Danmark efterskrifva den andra boken, utan att veta annat om den än att den var af Er och innehöll en kritik öfver åtskilliga philosophiska läror. Jag erhöll den. Men jag har svårt att säga Er mina känslor då jag i den fann ett svar, ett fullt och tillräkligt svar på en lifsfråga i min själ under många år, då jag der fann uppdagad grunden som berättigar*) menniskoförnuftets fria forskning och dömmande äfven öfver Gudomliga ting, då jag i er granskning af den Menskliga tankens innehåll fann Guds tanke innom denna (men dock skiljd från denna) och i Samvetandet, enligt Er lära derom, borgen för menniskotankens erkännande, finnande af evig sanning! — —

Ni kan icke vara obekannt med tankens hjertefröjder. Ni måste under Er bana mer än en gång ha erfarit det oändeliga Jubel, som anden fattas utaf då en stor och innehållsrik sanning på en gång går

*) ty på denna rättighet har jag alltid trott; men »hvarföret» feladés mig.

upp för dess blick, som en Morgonrodnad, och förut mörka nejder ljusna, och den ovissa sökande vandraren ser vägen till det efterlängtade målet, och ser verlden förklarad i den evigt seendes blick.

Men om Ni erfarit detta, då vet Ni äfven hvad Er skrift låtit mig erfara, hvad som mången gång låtit mig känna behofvet att för era fötter nedlägga min tacksägelse. Jag gör det i denna stund, sedan ett års tänkande lif blott låtit mig i allt rikare mått erkänna vigten af den skatt ni funnit och uppdagat. Jag gör det här under den innerliga önskan, den förhoppning att en dag personligen få frambära den till Er, och — vill Gud — få samtala med Er öfver några frågor mig öfver allting kära och värda.

Sedan min första barndom lefde hos mig en stark aning om den skandinaviska Nordens inre storhet och betydelse. Den har sedan vuxit till begrepp, och omfattar som förr ej blott Sverrige, utan de tre rikenas lif och främst efter Sverge Dannmarks. Det har blifvit mig en glad visshet att det är från Nordens hem som förnyelsen skall utgå öfver verlden, ty den Gamla Walan, Idunas äplen de finnas här ännu.

Ja, här ännu finnas ursprungslif, ursprungsord, ord med nycklarne till tingens inre. Sådana ord finnas i Er philosophi. Derföre skall denna bli en ny utgångspunkt för tänkandet i verlden.

Blifve det snart! Ännu har ej den gamla Valan vaknat fullt, ännu ej afkastat snömanteln — — men hon mornar sig, det profetiska lifvet rör sig i hennes hjerta. Och när detta får ljud en dag när hennes sång å nyo går ut öfver verlden — »lyssnen I alla hellige väsen!» — då skall bland danska mäns namn Martensen nämnas som philosophiens pånyttfödare.

Emedlertid, bland de många, som erkänna Er ståndpunkt, som älska och prisa Er som lärare och välgörare, upptag i godhet den som skrifver dessa rader

Med varmaste beundran och tacksamhet
Fredrika Bremer.

Årsta d. 20 Dec. 1847.

---

681. Till Grafström.

Bästa Grafström!

Ja bevars! Fröken och hennes kyrka kunna visst vänta. Jag ämnar först på nyåret lemna min tribut. De vackra versarne öfver Franzén jemte upplysande noter bli en ädel prydnad, en rosaçe i det

göthiska fönstret. Jag ämnar skrifva prosa och lite protestantiskt; vill dock ej neka mitt ringa offer till en kyrka som räknar Franz Baader bland sina medlemmar St. Therese, St Martin m. fl. som jag har mycket att tacka. Underligt på det hela att en religion som har så mycken innerlighet som den Catholska har kunnat så förlora sig i ett yttre och ytligt. Det vållar väl den yttre kyrkan, och egentligen borde man icke hjelpa att bygga på dess murar. Men hjelpen är också ringa, och betygandet af det inre sambandet i kärleken, af den inre samfälta religionen här det vesentliga.

Måtte krankhetens anda vara med allo förvist, och Grafström icke af den smärtsamt påminnas om afståndet från det goda hemmet och den goda Makan!

Måtte ni gode herrar och män göra något godt vid riksdrabbningen. Det kostar på att se den andliga kampen taga den obehagliga karakter emellan regering och folk som äfven nu begynt visa sig. Skönt att fjerran från den se snön sakta falla och himlen ljusna öfver den, såsom nu. Gud gifve ett godt nytt år åt Sverige och dess folk, åt riksdagen, åt Dig bästa Grafström, och äfven åt

Din vän och tjenarinna
Fredrika.

Årsta d. 21 Dec. —47.

---

682. Till Malla Silfverstolpe.

Du vet det redan min arma goda Malla; dina sorgliga aningar ha bekräftat sig. Den unga älskvärda makan och modern har blifvit kallad bort ifrån de sina. Jag har blandat mina tårar med dina, med deras som bittrast sörja henne, — arma Gustava! Och Geijerstam! den varmhjertade, ömsinte mannen Gud styrke, Gud hugsvale honom! Mitt hjerta blöder för honom. Måtte hans lilla barn få lefva, honom till tröst!

Jag skrifver ej många ord i dag min söta Malla. De äro så fattiga vid sådana tillfällen. Carolina Rosen är här hos oss. Hon hälsar dig innerligen, tänker på dig och din syster och gråter med er, och så göra vi alla här.

Till A. K. har jag skickat hvad vi kommo öfverens om. Jag försäkrade icke brefvet, men jag hoppas att det kom riktigt fram. Får du höra derom så låt A. och Th. vara i okunnighet om sändaren. Låt dem icke tacka denne. Det är dennes önskan och nöje att vara anonym för dem.

Tack för Charlotte Didrons biographi. Jag hade gerna velat känna henne. Det gör godt att se menniskan kunna vara lycklig och äfven lyckliggörande i en sådan belägenhet.

Lef väl min söta Malla! Hvad jag gerna ville ha dig här, att hålla af dig och hjelpa dig sörja och tala om hvad som ger ljus i den svarta sorgen! Hälsa innerligen din syster och Amelie från oss alla!

Din hjertligen
tillgifna
Fredrika.

Årsta d. 15 Jan. 1848.

---

683. Till Ulla Limnell. Årsta d. 16 Jan. 1848.

Hur är det med min Cherubim? Ack! Jag tycker att den här gråa blytunga himmeln, som allt sedan nyåret jemt hänger öfver oss, skall hänga dubbelt så tung öfver Hedemora. Går du ut om dagarne min söta Ulla? Ack! gå litet ut hvar dag, blott för att andas frisk luft; det gör mera godt än man tror. Det hjelper igenom det täppta och qvalmiga af lifvet. Kanske, emedlertid, att du nu icke känner mycket af detta. Måtte så vara! Kanske ha Jul-ljus och kärlek gjort atmosferen omkring dig helt ljus och lätt. Så mycket, mycket bättre! Måtte så fortfara!

Här på Årsta ha vi känt det särdeles dufvet i Jul. Agathe har varit klen; åren begynna väl att litet tynga mig. Men en herrlig Jul-otta hade jag i vår landskyrka, upp i granskogen, full af ljus och sång »Välkommen sköna morgonstund!» Den var gudomligt herrlig. Ack! Att andaktens fröjd skall vara så öfvergående! Större och skönare är ingen.

Agathe är bättre nu, och vintern lider. Min Mor är i staden. Carolina Rosen är ute hos oss. Hon är en menniska med hvilken man kan lefva angenämt med både tankar och känslor, en riktig menniska. Till hofvet hör hon då icke, hvarken i godt eller ondt, så det är ingen ide i att hon skall var[a] Statsfru.

I Stockholm dö mycket bekanta gamla, unga. Brinkman somnade af på Julafton sittande i sitt soffhörn sedan han lagt in Julklappar åt sina små vänner. Och härom dagen dog ifrån sin make och sitt nyfödda förstfödda barn en ung, vacker, begåfvad och älskad qvinna

Ava Wrangel, fru Geijerstam. Detta var af de sorgliga dödsfallena på jorden.

På vår resa talte jag med dig en gång om Lotta Öberg, och något hos henne jag var missnöjd med. Söta Ulla! låt mig tvätta bort fläcken som det lemnat. Jag har fått ett bref från henne som djupt rört mig. Det är mycket synd om henne; och det är mycket vackert och stort i henne.

Din lilla M[l] Falk (hon på ångbåten!) har fått sig en liten vers för sitt album. Den är så här:

Fritt södern må skryta
af grafvar och tempel,
och skönhetens stämpel
på öde ruiner,
af glödande viner
och kalla statyer
oändliga vyer
med mera, med mera.
Den äger dock icke
bland skönheter flera
de bästa på jorden;
dem skänkte oss lyckan
i »blomman af norden*)»
och Nordiska flickan!

*) norna borealis!

Jag lefver i en verld af böcker som dels komma till mig från flera håll, dels köpas af mig sjelf. Läser gör jag obetydligt och det huller om buller Atheister och helgon, historia och romaner. Deraf tänker jag bli mäkta vis.

Fahlcrantz ser ogift ut, tycker jag efter sitt giftermål, glimmar och glor och är full af vanligt politiskt otyg, af elakheter, beskedligheter, qvickheter, barnsligheter. Jag undrar hvad du tyckte om mina theser öfver äktenskapet och det ogifta lifvet? Föga förmodar jag. Men de tåla att completteras och elucideras. Men i dag ville jag blott säga: Godt nytt år och Guds fred min lilla snälla fru Sola född Cherubim!

Fr.

684. Till Andersen. Årsta d. 30 Jan. 1848.

Nej! Bort med dig nu, björnaktiga*) nordiska tröghet, som så ofta binder min hand! Nu vill jag, nu skall jag trotts dig och all verldens vinter säga Andersen min varma, hjerteliga tacksägelse för hans förnyade gåfvor och vänliga, upplifvande ord. Jag vill; jag skall; pennan är i min hand, och nu på dess vinge flyger min ande till honom. Men ofta, oftare än ni kan tro det flyger den på egen hand till Er med hjertliga ord och tacksägelser. Men ni märker det icke, ty det är »i andanom». Nu skall gåås-fjädern bli min tolk på det ni må se och fatta det. Vi arma odödliga, hvilka medel måste vi icke thy till!!

Jag ville nu blott rätt kunna säga, så som jag känner det, huru mycket nöje Ert lifs »Eventyr» gjort och gör mig. Att den intagande sagoberättaren sjelf i sitt lif upplefvat den skönaste saga, eller att hans eget lif innehåller sagans både färgrika lek och djupa sanning, det är en förtjusande sak att se, förtjusande särdeles för mig som har min största glädje af att betrackta Guds rikedom och skönhet i hvarje färdig och fullbordad gestalt af lifvet. Det ger lust att lefva, det gör glad åt lifvet, som man ser med all sin ofullkomlighet dock innehåller så mycket fullkomligt, så mycket som blir färdigt. Men icke ofta på jorden få vi se så fullbordade bildningar som Göthe, Thorwaldsen, Andersen, hvar i sin krets och på sin väg äro det.

Teckningen af Er barndom och första ungdom har i synnerhet roat mig och alla de som utom mig läst den. Man ser redan här anden omedvetet preludera till sin lefnads-saga, både den verkliga och den diktade. Och hela boken har karakteren och det vänliga skimret af ett skönt sago-lif, och bäres till läsarens hjerta af den älskande, milda och förlåtande ande som bär det hela. Några drag af hvad ni haft att lida af andra, har riktigt gjort mig ondt, så fult och nedrigt har det synts mig, så oförlåtligt (t. ex. brefvet i Paris). Men, de som kunna begå sådant måste man ömka. De ha sjelfva skrifvit sin dom: att öfverlemnas till föraktet. Och tryckt till Englars

*) I Danmark ha ni ju inga björnar! Derföre äro ni ock lifligare och qvickare än vi här i björnlandet.

hjertan såsom ni blifvit det, och sjelf med en engel i hjertat så måste man glömma sådant, glömma eller beklaga. — —

I Ert stora Epos Ahasverus har jag ej misskännt hvarken poeten eller philosophen. Min egen glada tro på Menskligheten fortskridande, på det positiva i all normal utveckling, och på den ande som allt utvecklar och förer till fullbordan i sitt eviga rike, har jag igenkännt på dessa blad. Detta arbete utmärker säkert en vigtig epok i ert inre lif, och utgör en af pyramiderna i Ert skaldiska rike. Men vill ni veta till hvilka Under i detta rike jag helst går, de som mäst upplifva, mest uppfriska, röra, förtjusa mig, så måste jag säga: — det är era Eventyr, dessa oaser i lifvets öcken med friska, springande källor, höga palmer och leende blommor, dessa fromma, skälmska barn, som lekande föra oss in i himmelriket innan vi veta ordet af!.. Pyramider kunna äfven andra bygga, philosophera och demonstrera öfver lifvet kunna andra göra; men ingen kan dikta sagor som Ni, ingen kan som Ni, i dem, lära, röra, förtjusa. Den gåfvan fick ni af vår Herre för att glädja verlden. Nyss läste jag några af era sagor för en liflig och tänkande fru (Grnan C. Rosen, Statsfru hos Drottning Desiré) som besökte oss på Årsta, och hon måste fälla tårar öfver Granträet liksom hjertligt skratta åt »Nattergalen», och sade: »sakerna komma till oss på ett så alldeles eget sätt i dessa sagor!» Och så är det. De äro de originellaste, de ursprungligaste af Era skapelser. De stå ensamma i verlden. Och när allt annat synes mig matt och trubbigt och smaklöst och ledsamt, då — går jag till era sagor till »Nattergalen», Granträdet eller »den grimme Elling», eller »Toppen och Bolden» m. fl., och blir uppfriskad och glad igen, och känner blott behofvet att meddela dem åt andra. Och till Er ropar jag, just som ett barn: »Mera, mera! Berätta mera!»

I denna stund har kommit till Stockholm underättelsen om Kungen af Danmarks död. Det är för Er en sorg, ty Ni älskade honom!... Hur skall det nu bli i Danmark?.. Och skola Danmark och Sverige en gång förenas politiskt, såsom de redan äro det andeligen? Jag kan ej låta bli att tro derpå. Men framtiden skall gifva utslaget. Emedlertid — kom till Sverige i Sommar och hälsa då på mig, på mitt kära Årsta! [—] ni det? Ni skall finna här gamla minnen och murar, unga rosor och varma hjertan, och — äm[nen] till mer än en saga. Då vill jag ock berätta för Er om min sköna sommarresa till Midnattssolen och Franzén, och mycket som jag ej har håg att sätta på papper. O ja, kom! Hertigen af Weimar må nu komma till Sverige eller icke. Mot våren skall jag sända Er ett större arbete af mig. Det heter: Syskonlif, och skall icke kännas främmande för min danske broder Andersen. —

Jenny Lind förtjuser oss nu här icke blott med sin sång utan med sitt rörande vackra och ädelsinnade uppträdande. Af tidningarne känner Ni väl äfven detta.

Lef väl! Hälsning, tacksägelse*) och hjertelig vänskap

af Er tillgifna
Fredrika Bremer

Sverige har under sist förflutna år förlorat många af sina största och bästa män: Tegnér, Geijer, Järta, Franzén! Nu ligger Berzelius äfven på sin dödsbädd långsamt lidande. Tegner, Geijer och Franzén voro alla mina kära, älskade vänner. Det är en tröst att tänka att de alla hade tillryggalagt det bästa af deras lif, att de voro nu gamla.

I Stockholm dansar man och dör man ömsevis. Dödsdansen är icke mindre liflig än lifsdansen på baler och soupeer. Och Gubbar och späda barn och unga blomstrande makar bortryckas om hvarann. Jag minnes icke att ha upplefvat en tid så full af dödsfall och fester på en gång. På Riksdagen grälar man och är ledsam tycker jag. Stora ackorder stora harmonier felas. Det stora i Tiden arbetar under jorden, men öfver jorden grassera småsaker och små interessen. Vi behöfva Idunas äplen för att gifva oss nytt lif. Men hvar är hon nu? Månne i Danmark?!

---

685. Till Böklin. Ärsta d. 12 Febr. 1848.

Du är min goda, min förträffliga vän, och välsignad vare du, och välsignade dina ord om än de någon gång skulle bryta sig emot ett mörker för djupt att upplysas af — menniskoord. Och hvad begär jag väl af dig i denna fråga om bön och bönhörelse?! — Det som troligen ingen dödlig kan gifva; ty hvad förmå väl alla theorier, emot vissa verklighetens mörka, till grafven fortlöpande gåtor. Sfinxens djupaste gåta löser väl ingen förrän bortom det förhänge som skiljer detta jordiska lif från ett tillkommande. Men emedlertid hvad är att göra? — — sitta vid Jesu fötter väntande, gråtande, blickande upp till honom när man det kan med kärlekens förtröstan, och när man det ej kan, — när kalken blir för full..... Ser du! Der är en punkt i meniskolifvet till hvilken jag alltid återvänder med en fråga, ett tvifvel. —

---

*) Moder och syster förena sig i dessa med mig

Jag stod der redan i min första ungdom, jag har sedan ofta återvändt dit och der står jag ännu i dag, om icke med samma sinne som förr, alltid med samma fråga, lika obesvarad, lika mörk. — —

På dårhusen får man se olyckliga, behäftade med fixa, förfärliga ideer, som ängsla dem natt och dag med hellvetesqval nästan utan uppehåll. Fåfängt skulle man säga att de icke lida mycket emedan deras medvetande är rubbat. Deras blick, deras hela väsen vittnar om annat. Och så fortfara de under många år, en fasa för sig sjelfva och andra, till dess de sjunka i grafven, »gå bort och gifva intet tecken». Om du nu äger en vän, en renhjertad, from, förträfflig Menniska som känner öfver sig komma ett sådant förfärligt tillstånd, om år efter år, den känner dämonen allt mera nalkas, allt väldigare gripa in i lifvets hela område, om veckorna, om månaderna af den förfärligaste inre osalighet bli allt flera på året, och menniskan känner sig småningom förvandlas till ett lefvande lik och lider de fördömdas qval, oaktadt ett hjerta, ett lif så rent som en meniskas kan det vara på jorden, — — Om nu denna menniska i det förfärliga af sitt tillstånd och med tanken på den framtid som väntar henne, gripes af begäret att sluta sina dagar, för att befria sig och de älskade som hennes tillstånd gör olyckliga i mer än ett afseende, ... säg mig, älskade B. hvad ord, hvad skäl skulle du finna att afhålla henne derifrån sedan alla jordiska hjelpemedel blifvit försökta? Jag vet det; — — längesedan har du sagt: »bed! låt oss bedja!» Och o! böner ha icke felats dag och natt, böner af alla slag, ömma, innerliga himmelstormande, böner, icke om hälsa och tillfrisknande, nej, blott om undergifvenhet, om en annan sinnesstämning än den hädande, förtviflande som likt en ond ande intar den lidande under sjukdommens perioder. Bönerna fortfara år efter år och sjukdomen tilltar, utbreder alltmer sitt bårtäcke öfver lifvet; och ingen förlossning synes; icke en gång döden vill nalkas. Ja, då om icke förr, uppstiga frågorna om bönen och bönhörelsen m. fl. dit hörande. Vi se dårhusen fulla. Många af dessas medlemmar lefva i oupphörlig osalighet. Ha de icke bedit innan de kommo derhän? Ha deras vänner icke bedit för dem? Ha de bedit svagt, illa, eller har icke bönen makt att motarbeta vissa olyckor? Och skall då menniskan ovillkorligt låta dem öfvergå sig, eller har hon rätt att i vissa omständigheter förkorta sitt jordiska lif? — —

Dessa dårar, o! om man kunde göra mig viss om att äfven de i sitt omedvetna tillstånd verkade på något vis *i* Guds gerning, för den, eller att de undergingo något som tjenade till kommande godt — då vore gåtan löst, och frågan besvarad. Men ho kan det? Äro åter dessa lif bortkastade (jag menar som dårar) så synes mig dår-

aktigt att undergifva sig ett sådant lif, när man känner det ohjelpligen komma öfver sig. Men bönen! — måste icke, den verkliga, den rätta bönen hjelpa? Ja, hela mitt christliga medvetande tränger sig kring denna punkt, — och jag skall icke öfvergifva den förrän — — jag sett den vän jag talar om, bli ett dårhushjon med hellvetet i sitt hjerta. Och då — om så skulle bli, hvad skall jag göra? Sätta mig som förut vid Jesu fötter kyssa dem, väta dem med mina tårar, men — bedja skulle jag knappt orka mer; och om för mig ett lidande skulle komma såsom min väns så — — skulle jag icke vänta och bida som hon, jag skulle tacka Gud och dö — innan jag måste häda honom.

Christus har på flera ställen hänvisat oss på bönen som på en himmelsstormande kraft. I Ev. om den hårda domaren och qvinnan, om vännen som ber om bröd för sin vän, säger han tydligen: »om du ej får det du ber om för sjelfva sakens skull, så får du det för ditt myckna ropandets skuld.» Han häntyder ju här på en andlig naturkraft i sjelfva ansträngningen, sjelfva viljans, kärlekens intensitet. De Indiska dikterna (Urvasi, Savitri m. fl.) visa alla på den åsigt att genom stora ihärdiga själsansträngningar menniskan förvärfade makt öfver anderikets makter, kunde göra sig dem underdåniga, kunde vinna allt hvad hon ville. I Catholska läran se vi samma, af Christendomen renade, åsigt af det andliga lifvets förhållanden. Helgonens böner bli snar sagt allsmägtiga — — men de måste då utgå från verkligt heliga, renade varelser.

Är nu detta allt grundat i en evig sanning — ja, då måste bönen hjelpa rädda, i det fall jag nämt, eller ock bedja vi illa, svagt, uselt emedan vi försmå dessa storartade ansträngningar, den själens liksom kroppens späkning som låter viljan växa till en makt! — Ja jag vore mycket böjd att lägga hela felet här; eller ock antaga dårarnes lif för ett renings eller utvecklings-tillstånd. Det sista jag som Christen ville antaga vore rättigheten att dö på hedningarnas*) vis, om än.....

Men ack! Kunna vi här komma längre än till frågan?

Hvad jag har skildrat för dig är ett verkligt tillstånd (det är en af de många mörka gåtor som i en eller annan skepnad stirrat på mig under de flesta åren af mitt lif) det äger rum innom en familj, innom hvilken en den besynnerligaste roman, under några år föregått, interessant och fängslande så väl genom personernas karakterer som genom det ovanliga i förhållandena. Krisen har gått öfver, men den

*) Ty de kände ej som vi Gud som Fader.

som nu synes duka under för följderna är den offrande, den rena, den enda alldeles felfria af de interesserade.

Om ett prof*) — som jag innom kort ämnar försöka — lyckas mig, skall jag snart skrifva till dig mera härom.

För egen del älskar jag icke den himmelstormande bönen, ehuru hjertats djupa ångest ofta drifvit och drifver mig dertill. Jag tycker det är något icke vackert i denna tiggareställning af Mnskan inför sin fader, hvarken för henne eller för honom. Det fromma barnets hängifna, älskande öpnande af sitt hjerta inför den evige fadern — är det enda bönesätt jag finner rätt värdigt och vackert. Och kunde jag öfvertyga mig om att icke Christus sjelf uppmanat oss till denna kamp med himlen i bönen, och måste jag icke tro att för denna ligger en nödvändig »Causal-nexus» till grund, så — — skulle jag endast bedja som det kärleksfulla, fromma barnet, och vara lyckligare, tror jag, och undergifnare än nu är fallet. Dock — det skulle väl i sista instansen komma på ett ut! — — — Lidandets spöke står ännu emellan himmelen och mig och vill icke vika.

Har jag förstått ditt bref rätt i frågan om bönens kraft att närma mskan till gud att sätta henne i ett innerligare förhållande till honom, det eviga lifvet (och härom var också egentl. frågan i mitt bref) så kommer jag till denna slutsats: bönhörelsen äger rum ehvad än vissa timliga förteelser synas vittna häremot. Den äger rum i det vesentliga, i själens stigande i Gud. Hänryckelserna liksom förmörkelserna äro acçessoirer som ha sin grund i ändliga förhållanden, icke störande det eviga. »De extatiska illusionerna bestå vanl. deruti att skådningarne ikläda sig mer eller mindre af de gångbara föreställningarne. Bönhörelser i denna mening kunna icke komma i annan skepnad än föreställningen kan fatta dem.»

Väl, min älskade vän. Denna tanke gläder och hugsvalar mig. Den synes mig sann och stor, och ger mig här hvad jag har behof af att tro, och en hvilopunkt om än ej full tillfredställelse för det fordrande sinnet. Luther kämpar och ber om ljus och blir bönhörd, och hans bönhörelse blir sednare kyrkans emancipation ur timlighetens bojor. Ignatius Loyola kämpar å sin sida och ber så djupt så ärligt som någonsin Luther, han får syner och uppenbarelser som föra honom till en tanke och lifsutveckling mycket olika Luthers. Båda ha dock blifvit bönhörda, båda äro räddade till sitt innersta lif, och äro i deras yttre verksamhet medel, verktyg i den andes hand som genom mångfaldiga utvecklingar i olika riktningar låter menskoanden realisera sitt innehåll och komma till medvetande af sig sjelf.

---

*) Icke theurgiskt utan ganska krasst materiellt. —

(Att alla riktningar och gestalter af lifvet ha rätt att vara till, och äro medverkande i det allmänna goda, så snart de utgå af ett ärligt och godt i vilja och afsigt, är en hufvudtanke af min nu under trycket varande bok).

Jag skulle ej heller kunna tvifla på det i afseende på Loyola, då jag ser i den riktning af mskliga medvetandet som han tillhörde ō utvecklade, så mycket djupt och härligt som det protestantiska medvetandet förlorat under dess arbetande med tankens befrielse. Det är visserl. förödmjukande att tänka menniskorna vara (i visst afseende) blinda verktyg i verldsordnarens hand; men man måste väl underkasta sig det, och man kan det äfven med godt samvete, då man erkänner att de i annat och vesentligt afseende äro seende och fria. Luther och Loyola stå här på samma hylla.

Det gör mig glad att kunna säga mig: denna h. Theresia lider ingen illusion i det vesentliga. Denna ödmjuka, kärleksfulla ande är icke bedragen i sina hänryckningar i Gud och glädjen i honom om ock hon är det i det objectiva af sina föreställningar. »Bönhörelsen kan här icke komma i annan skepnad än föreställningen kan fatta.» Och oaktadt dessa illusioner och verldens hånlöje öfver dem skulle jag gerna gerna taga både dessa och detta om jag kunde få hennes kärlek, hennes lif i Gud. Ty något renare och högre kan jag [icke] tänka mig.

När jag uppreser mig emot Hegels tanke så är det icke emot tanken i och för sig eller mot den nödvändiga formen eller begreppet af allting som är i Gud. Endast mot Hegels upphöjande af tänkandet som den högsta formen af mskolifvet, eller det uteslutande värde han tyckes mig tillägga vetandet, vettenskapen och öfverhufvud den intelektuella kraften i Mskligheten, under det han så oändligen nedblickar på känslans och hjertats lif och lidande som någonting underordnat. Lifvet i sin outsägliga energi af att vara, älska lida, vilja vänder sig med outsäglig ringaktning mot detta slags tänkande och kysser sina idealer, och offrar sig vid deras fötter och känner och äger derunder (äfven när det bortkastar sig sjelf) en storhet, som lemnar det blotta tänkandets långt bakom sig. Den stora tänkaren är icke derföre den stora menniskan. Jag har läst ett bref från Hegel till sin hustru, då han gjort bekantskap med Göthe. Det var fullt af småaktighet. Hegel märkte på att Göthe »satte honom till höger om Zelter» i soffan. Öfver denna blott tänkande storhet finnes således en som icke blott äger tankens klarhet men äfven kärlekens inspirerade lif. Det var denna jag talade om i mitt bref.

Hegel synes mig ophilosophisk i sitt ringaktande af vissa riktningar af lifvet och medvetandet i hvilka otaliga menniskoskaror ha sitt lif,

sin glädje och uppnå en hög grad af andlig förträfflighet. Han som så väl ser huru de olika philosophierna förhålla sig till hvarandra, som här gör rättvisa åt hjertbladen, stjelken knoppen så väl som åt blomman, borde väl äfven kunna se något sådant i andra regioner af lifvet.

Men kanske är Hegel sjelf icke alltid consequent, och säger på ett ställe hvad han upphäfver på ett annat, och att dessa polemiska utgjutelser äro blott vattenskott på hans stora saftfulla verldsträd som dock icke gerna kan utelemna någon verklig lefvande gren af lifvet. Så förefaller det mig, och kanske skall jag se det bättre när jag kan förstå honom mera i sammanhang. Och jag anar att Jag skall kunna göra det en dag. Jag läser nu uppmärksamt hans företal till phenomenologien och har ett stort nöje af att der följa honom, att nu se klarhet och ljus der jag för några år sedan såg bara obegriplighet.

Hvad jag vet och hvad som är min stora glädje är att du icke är fången af denna tänkandets förnämhet, att du ger känslan och hjertat sin fulla rätt, ja, som en ädel riddare snarare deröfver, och derföre är du äfven för mig den du är och min tanke likasom min känsla ha frid i dig.

Stockh. d. 19 febr.

I Stockholm dansar och dör man med stor fart. Dödsdansen går i bredd med lifsdansen. Deremellan grassera partierna och hatet och bitterheten. Kärleken hör man ej af. Men den har väl under allt detta sin stilla väg. Svårt är att få tala vid en opartisk man. De flesta äro ensidiga, envisa och öfverdrifna. De religiösa frågorna på Riksdagen ha interesserat mig. Men jag har saknat en värdig sakförare för dem. De stora ideerna äro okända i närvarande riksstånd. Jag skall emedlertid titta på våra lagstiftare medan jag är i staden.

Just nu erhöll jag underättelsen att fr^nan^ Knorring aflidit. Det kostar på mig ty jag höll af henne och hon hade nu gerna velat lefva för att se sin dotter en lycklig brud. Denna blef förlåfvad vid moderns dödssäng.

Har du läst något af Fr^nan^ K—s arbeten? Torparen är en mästerlig målning. Skizzerna äro ofta mycket roliga och roande.

Min bok kommer ej ut förr än på våren. Engelsmännerna hålla mig fast med deras öfversättning som skall komma ut samtidigt med originalet.

Du har ett hiskligt långt bref från mig i dag. Och ändå kommer jag väl snart nog med ett annat.

Din
Fredr.

686. Till Hierta. [Febr.? 1848.]

Bästa Herr Hjerta!

Var af den godheten, och lemna till mitt bud de två sista häftena af Manuskr. *Syskonlif* (det 8de ō 9de). Jag önskar i dessa göra ett par små tillägg. Om ett par dagar skola de återsändas.

Många, många hälsningar till Fru Hierta!

Högaktningsfullt
Fredr. Bremer

---

687. Till Leuhusen.

Min goda älskade Leuhusen!

Jag har tänkt att vid detta laget få sända dig min nya bok, men då dess utkomst i verlden ännu dröjer en tid i följd af åtskilliga små motigheter som det leda trollet motsägelse ställt till, så sänder jag emedlertid en annan liten bok som jag skrifvit en inledning till och som jag tror skall roa dig. Författarinnan, Mrs Mary Howitt har öfversatt mina skrifter på engelska, och är sjelf sedan flera år en af Englands mest omtyckta förfat[tare.]

Jag ville också nu göra mig påmint hos dig och be om ett litet ord som säger mig huru du mår och huru du befinner [dig]. Godt Gudskelåf hoppas jag, ty jag har varit hos din syster här i staden och hört detta. Men jag ville så gerna nu få höra det af dig sjelf. Och dessutom var det en god tid sedan Fnan Gyllenhal haft underättelser om dig. Kanske får jag längre fram på vår-sidan se dig sjelf här i vårt goda Stockholm.

Här kalasar och dansar man alldeles rasande, grälar om riksdagsfrågor och prisar Jenny Lind. Jag lefver i djup frid med de mina på Årsta och har föga känning af allt det väsendet. Efter några dagars vistande här återvänder jag i dag till Årsta, och hoppas att få några rader från min goda Leuhusen. Alltid

Din
innerligt tillgifna
Fredrika

Stockh. d. 26 Febr. 1848

---

688. Till Malla Silfverstolpe. Årsta d. 29 Febr. 1848.

Godaste Malla!

Ett besök hos lilla Ave Reinholdt ger mig anledning, goda Malla, att skrifva till dig. Jag ville se det lilla barnet både för dess föräldrars skuld, och för att kunna säga Dig något derom. Och så gick jag dit, och såg en liten präktig gosse, som låg och skrattade i sin vagga och såg så hjertligen förnöjd ut med sin verld. Han påminner märkvärdigt både om sin far och sin mor. Munnen är lik Avas, och linierne deromkring ha ett lefvande tycke af henne. Den högra armen som hittills varit svag har märkbart stärkt sig under den behandling af stärkande omslag som nyttjas för den, och växer nu och frodas i kapp med den andra. Ett duktigare barn får man väl ej lätt se; och man kan ej utan nöje se denna präktiga lilla gosse ehuru man vet hvad han kostade! . . . Måtte nu Geijerstam i honom finna någon tröst för sin stora och smärtsamma förlust! Måtte äfven du, söta Malla, och Avas moder få ännu glädja er åt hennes sköna barn! Hon fick dock glädja sig åt hans födelse, ha honom bredvid sig, och nu — — visst vakar hon som Engel öfver honom och sin qvarblifna make! —

Ack! att dö som ung, älskad, hopp och fridfull synes mig allt ännu den skönaste lott på jorden. Öfver de döda har jag ännu aldrig gråtit men väl öfver de lefvande. Vår arma Sophie Lindblad har jag — såsom äfven du — bra ofta önskat att få vara bland de förra. Ändå har jag i denna stund för henne bättre hopp än jag haft det på åratal. Det är i följd af en kur som jag försökt med henne och som visar sig verka. Om denna verkan blir fullkomlig, om mitt hopp fullbordas och Sophie kan bli återskänkt till sitt hus och sina barn, då — o! hur lycklig och tacksam skall jag ej vara! och då skall jag äfven skrifva vidare derom till dig.

Hvilken underlig vinter har icke denna varit i Stockholm. Fester och danser och kalaser oupphörligt, och midt igenom dessa har dödsdansen oafbrutet gått fram, ryckt den ena efter den andra ur de dansandes eller kalasandes leder och låtit dem försvinna i det tysta, medan åskådarne undrat och förskräckt sig en stund för att i den följande åter dansa, äta, skratta, brusa sorglöst fram i hvirfveln af lifvet. Jag har mycket litet varit i Stockholm denna vinter; endast på korta besök. Jag har lefvat stilla på landet med de mina. Det har varit för mig och dem en mild, lugn vinter. Ju mer man lefver, ju mer lär man sig värdera äfven blott lugnet i det närvarande. Hur annorlunda i de unga åren!

Böcker ha vi äfven haft som interesserat. — Du tyckte ju, såsom vi, mycket om »Mount Sorel» Emely Wyndham hvilkas okända författare vi ansågo vara en karl. Men det är ett fruntimmer en Mrs Marsh, som har den vänligheten att sända mig ett exempl. af alla sina skrifter. Detta gör mig nöje.

Min bok kommer ej ut förrän längre fram mot våren. Det vållar den engelska affairen. Min Mor och min Agathe bedja hjertligen hälsa Dig, goda Malla. När du har tid och håg så säg ett litet ord om dig och de dina åt din hjertligen

tillgifna
Fredrika.

Sophie Zelow har också slutat sitt af plågor förbittrade lif. Att hennes dotter vid hennes sjuksäng blef förlåfvad med en ung Baron Adelsvärd (vid hennes fars regemente) vet du väl redan. Det var godt att Modern innan hon dog fick denna glädje som jag vet att hon hade satt sitt hjerta på. Men ack! Att hon icke fick ordna hennes bo se henne brud! Det hade varit så roligt.

---

689. Till Martensen.

I denna stund då jag nyss emottagit Er dyrbara gåfva, och kännt mig, i ett ögonblick af djupt betryck, styrkt och hugsvalad af dess kraft, i denna stund vill jag frambära till Er min varma, innerliga tacksägelse för densamma. Ja, haf innerlig tack för Ert bref, för Er bok, för Er godhet! Ni har obeskrifligt glädit mig, icke blott genom Er godhet för mig, utan genom de ord i Ert bref som bebåda det snara utgifvandet af ett verk, som »i en framställning af den Christeliga dogmatiken skall i omfattande sammanhang meddela *Er* uppfattning af Christendomen».

Jag gläder mig outsägligt deråt, ty då vet jag att verlden får hvad verlden göres behof i denna tid mer än i någon annan; jag vet att Christus och Christendomen skola ifrån tankens Tabor framstå i en ny förklaring för jorden, så att verlden i Christus skall erkänna sin sol, sitt allt lifvande, alltgenomträngande allt omfattande central-lif, och nya hyddor skola byggas i dess sken. Jag vet att då Kyrkan skall träda fram ur sin inskränkta och mot en stor del af historien och verkligheten afskiljda form, ur de vanställande skal i hvilka den ännu, i den Lutherska dogmatiken, är inhöljd, och förklara sig i sin stora, förnuftiga och kärleksfulla betydelse såsom den allmänliga, allt och alla omfattande; jag vet att verlden då skall lära känna »en philosophie som sjelf är religion».

Hvad jag sjelf lidit af den ofullkomliga och inskränkta form i hvilken Luthersk-evangeliska dogmatiken fattat läran om återlösningen i Christo och Christi förhållande till verlden, låter icke beskrifva sig, endast jemföra sig med den outsägliga glädje jag erfor då en sann och djup Christlig philosophi (genom en dyrbar vän) lärde mig att se hela verldens lif och återlösning i Christo, och gjorde mig ifrån en fullkomlig tviflerska till en troende Christen.

Under en mångfaldig beröring med många slags menniskor så i Sverige som uti andra länder, har jag fått den öfvertygelse att hvad som göres mängden behof är just den begripande uppfattning af Christendomen, som gifvit mig ljus och frid, som rättfärdigar Gud inför den rättskänsla och det förnuft som han sjelf inplantat i oss som organer för hans lif; en förklaring af Christi lif, som ger hedendomen samt hela periferien af det menskliga lifvet sin rätt i och sitt rätta förhållande till det eviga central-lifvet. Verlden behöfver döpas om i den gudomliga billighetens ljus. Öfver det nya Chaos måste ett nytt »varde ljus», uppgå, som i organisk ordning, och i sannt förhållande till centralljuset sätter hvarje bildning som rörer sig i dess sken, från himla-kropparne och till minsta kryp på jorden, minsta grässtrå i Guds andliga verld.

Och jag gläder mig så outsägligt öfver Er emedan jag hos Er ser just denna organiserande ljuskraft, detta starka erkännande af Centrum, denna rättvisa mot periferien, denna klarhet öfver huru de förhålla sig till hvarandra; — och just detta göres nu verlden behof, på det »den döpta Psyche skall fullt utveckla sig ur den hedniska larfven».*)

Otaliga Menniskoskaror vänta blott på detta tankedop för att igenkänna sig och erkänna sig för Christna. De bida ordet som skall låta dem förstå deras dunkla aningar, som skall i bestämda uttryck ge sammanhang och ordning åt deras chaotiska tanketrådar.

Sammanhang, verldens sammanhang i Gud, är den lära som verlden söker, är det som Ni kan gifva den i en philosophi som tillika är religion, och som på Er ståndpunkt skall förklara Menniskan (den personliga anden) i det den förklarar Menskligheten, och Gud i den, och Gud i sig sjelf.

Gud gifve Er hälsa och krafter och allt som fordras till utförande af Ert stora och vigtiga verk! Gud vara låfvad som gifvit Er tanken att utföra det i denna tidpunkt, som gifvit Er på en gång tan-

*) Ja månne icke denna månghöfdade larf just sticker upp sina många hufvuden i våra dagar i längtan att undfå dopet? Alla lifvets bildningar vilja belysas af vilja komma till sin sanning, sin rätt i Christendomens ljus.

kens djuphet och uttryckets krystallklara bestämdhet och fattlighet som gör tanken populär.

En tysk får alldrig detta. Och hade Ni skrifvit som Schleirmacher så hade jag, med bästa vilja i verlden, icke kunnat läsa Er.

Och ändå bör ju allt verkligt stort och fullkomligt blifva populärt! . . . Gud-fader, Solen, kärleken, musiken (konstens allraheligaste), äro de icke alla i högsta meningen populära? Wettenskapen har hållit sig längst förnäm; men äfven den begynner gå ur studerkammaren för att tala till folket. Och att det blef en Nordisk tänkare, en Scandinav, förbehållet att göra religionens philosophi populär — såsom solen är det — det gör mig en apart stor glädje.

Som svenska har jag äfven ett särskilt stort interesse för Ert theologiska arbete. Ty Sverge inträder nu tydligen i en period af ny religiös utveckling, som ännu egentligen uttalar sig blott genom ensidigt rationalistiska tankeyttringar, å ena sidan, och tilltagande läsareförsamlingar å den andra, hvilka fördömma philosophien, och vänta allt af d. h. Andas omedelbara verkningar. Högre förstånd, djupare uppfattning af lifvets förhållanden finnes väl hos enskilta, men lefver hos dem som den ädla metallen i de tysta, obrutna bergen. Då och då hör man en röst såsom Geijers (men denna har nu för alltid förstummat på jorden) och allt är åter tyst, och inga stora återljud förljudas. En bok sådan som Er, behöfves, och skall ej gå förlorad för detta af naturen djupsinniga folk.*)

Er skrift öfver Autonomien har jag företagit mig att öfversätta, och ämnar utgifva den till gagn för Sveriges tänkande ungdom. Men under öfversättningen af de första paragraferne har det på några ställen påkommit mig tvifvel huruvida Er Danske öfversättare rätt fattat Er mening, rätt återgifvit de ord som af Er blifvit ursprungligen skrifna på Latin. Och det vore mig dyrbart att innan skriftens utgifvande på Svenska få Ert utlåtande deröfver.

I Maj månad skall jag taga mig friheten att sända Er mitt då utkommande sednaste romantiska arbete: Syskonlif. Jag vågar detta emedan i boken förekomma religiösa frågor och tillstånd som torde ha något interesse för Er, om ock blott som trogna teckningar af verkligheten. Äfven de torde i sin mån visa, huru väl en bok sådan som den Ni har under arbete är af nöden, huru det christliga medvetandet är i behof af ett ord, en sammanhängande lära som motsvarar dess väckta fordringar. Kärlekens blick — »den enda som har sinnets rätta skärpa och finhet» — den blick med hvilken Ni be-

*) Och redan begynner Ni att bli kännd i Sverige och erkännd såsom det sig bör!

tracktar verlden, skall ge er makten att tillfredsställa dessa fordringar, så väl hjertats som tankens, och jag har med tacksam glädje erkännt detta i Er behandling af frågan om all tings återställelse, och om evighetsstraffen, så i Er skrift om Moralphilosophien som i den om Dopet.

Tillgif mig nu mina många ord och som dock kunna så litet gifva Er!

I varm tacksamhet öfver hvad Ni redan gifvit, i glad förväntan öfver hvad Ni går att gifva framlefver jag

Er
vördnadsfullt och hjertligen
tillgifna
Fredrika Bremer.

Årsta d. 4 Mars 1848.

---

690. Till Anette Sundin.

Nu, min snälla Anette, längtar jag så mycket att i morgon eller om lördag höra af dig litet om din Fru! Att hon haft känningar af sitt onda som ett gnaf eller nagg är bra ledsamt, men gör mig ändå icke rätt orolig så vida sömnen fortfar att hålla i sig, och Frun får mera ro än förr, ty då tror jag bestämt att den elaka oron skall ge vika och småningom försvinna. Måtte du nu kunna säga mig hvad som är godt om hennes tillstånd och framskridande sen sist! Hälsa hjertligen Din Fru från mig. Och tack skall du ha som skrifver till mig så snällt och bra!

Fredr. Bremer.

Årsta d. 8 Mars 1848.

---

691. Till Sophie Lindblad. Årsta d. 12 Mars 1848.

Skulle det då åter bli så, min lilla Sophie! Jag kan icke säga dig huru mycket det kostar på mig att så blifvit, att denna förhoppning svikit, att jag ingenting kunnat göra för dig utom — att denna gång kanske ha förlängt ditt lidandes tillstånd! Hvad skall jag säga, min

söta Sophie? Jag är i dag så nedslagen att jag ej kan säga mycket. Men .... Min glädje har jag förlorat; min tro på ditt fullkomliga återställande står qvar. Gud har tillbakavisat svaga menniskors händer. Hans hand är qvar, är den mäktiga, den goda, och du är i den. Den Engel som kallas Förunderlig som Svenska folkvisan talar om, och som leder menniskoöden till sin fader, leder väl äfven ditt, och vi skola få se det en dag vi som stå omkring dig och så gerna vilja och så litet kunna och så mycket bedja — din stackars doktor hjelplös bland dessa. Tack du Englagoda för det du tackar henne ändå. Du vill hugsvala henne och det kan behöfvas. I slutet af nästa vecka kommer jag till staden, men vet knappt om jag törs komma till dig. Jag måste åtminstone då, känna mig annorlunda än nu till mods.

Din
Fredrika.

Anette hälsas hjertligen och tackas för skrifvelsen.

---

692. Till Böklin. Årsta d. 25 Mars 1848.

Om den stora kullerbyttan i Frankrike och dess möjliga följder har jag i andanom talat månget ord med dig, min goda B. dessa dagar, ty väl vet jag huru du ser och känner dessa saker. I Stockholm talar man derom efter det parti som man tillhör, och med en viss häpnad för utgången äfven då man i händelsen ser en uppgående dag. De flesta förespå anarchi och vandalism. Jag tillhör de mycket hoppfulla; hoppas att Frankrike nu skall realisera de sköna tankar som tände dess första revolution och gåfvo den sin stora betydelse för alla folk, hoppas att Frankrike nu skall göra »la besogne de l'Europe» och under närvarande förhållanden kunna lösa de problemer som de flesta Europeiska stater nu sträfva med i vånda och natt, frågorna om proletärernas ställning i staten, om arbetarens och arbetets framtid, om en möjlig harmonisk organisation af detta sednare, så att alla kunna genom detta få sin bergning, sin menskliga rätt och lycka. Frankrike har i dessa frågor haft förarbetare såsom ingen annan nation haft dem, i St. Simon, Fourier m. fl. och Louis Blanc, nu medlem af den provisoriska regeringen, synes vara en af de förnuftigaste, minst exentriska af socialisterna, som i nya bestämmelser af egendom och kapital söka ett botemedel för disproportio-

nen af menniskornas lotter på jorden. Hur det blir — någonting märkligt och stort synes mig måste komma af denna omhvälfning. Den enhällighet hvarmed den skett, det sätt hvarpå rörelsen beherrskat sig sedan den afkastat sin boja, ja så månget phenomen af det nya lifvet tyder på ett stort och allmännt medvetande hos folket, och Lamartines manifest har på ett herrligt sätt uppfattat och uttalat detta. Det har innerligen fröjdat mig. Hvad som bekymrar mig är det blinda folksmickret som slösas, och att de nya lärornas hufvudmän (socialisterna) synas mig vara bra klena menniskokännare och bygga sina Utopier på en sanningslös grund, den af mskans medfödda godhet och förträfflighet. Sedan halftannat år har jag studerat dessa läror med största interesse för deras syften men alltid med en suck öfver [deras] psychologiska bristfällighet. Men deras jemnlikhets theorier (jag menar ej nu communisternas hjernspöken) må nu mäta sig med verkligheten, med det praktiska utförandet — något vesentligt ljus måste dock uppgå deraf, vid hvilket vi andra sedan kunna tända våra dankar. Ja, månget ljus väntar jag aningsfullt af Frankrikes nya evolution och deribland en ny tidsålder för Christendomen. Men jag står så ensam i mina förhoppningar, att jag utom med Bergfalk och Lindblad, min lilla kloka Agathe ej bryr mig om att yppa dem för att ej bli öfverrusad af häftiga motsägelser. Men för Dig fruktar jag icke. Ja, hvad det nu disputeras och skrikes i Stockholm är obeskrifligt. Hela staden brusar deraf. Hvad d. 1te beträffar, så har jag ej af hans tänkesätt kunnat inhämta annat än att han anser den nya revolutionen vara endast en uppresning af upproriska undersåtare mot sin lagliga öfverhet. »Att ni aldrig kunna låta lära er!» sade han häromdagen ond till en af reformvännernas sällskap; »ville icke nu Marast tygla folkrörelsen sedan han väl satt den i fart; men han kunde ej, och han är nu sjelf bortsopad och undanskuffad af denna.»

Att Kungen vill gå folkviljan till mötes genom de reformer den vill är nog visst. Men han vill ha dem verkställda på lagenlig väg, och har med afseende på reformvännernas sällskap och dess afsigter att påtvinga riksens ständer deras representationsförslag sagt några präktiga kungliga ord som man blott kan glädja sig åt. Huruvida han i sig är nog grundad och fast för att icke låta sig hopträngas af aristokraternas sympathier för makten och af demokratiens pöbelaktigheter och oförnuftiga anspråk, det — få vi se. Mycken anledning är att tro att en vridning åt höger redan skett hos honom och allt mer kommer att försiggå. Emedlertid framgår han ännu stödd på folket, älskande dess sympathie och ägande den. Men sanningen har svårt att komma till thronen, och att Kungen deraf så lätt kom-

mer att tro blott på sig, och att förguda sig sjelf är väl hvad som gör Kungadömet i grunden ett oting, en orimlighet.

Riktigt rolig och vacker var den yttring af pietét som gjorde att man i Stockholm, midt under missnöjet med Kungens stora fordringar på anslag, och just vid den fransyska katastrophen, då Oscar visade sig på spektaklet ropade på folksången och hurrade för honom med enthusiasm. Under de sista dagarnes oroligheter i staden har han ock visat sig väl förtjena denna hyllning då han icke dragit i betänkande att tvenne gångor utsätta sitt lif i en rasande folkhop den han sökte verka på genom faderligt och allvarligt tilltal icke aktande de smäde och glåpord som blefvo honom till del midtunder folksmekningarne. Och när godhet icke hjelpte lät han strängheten tuckta på ett sätt som ingen kan annat än gilla. Du har i tidningarne läst våra tumult och drabbningar. En ynklig historia alltihop och till grund den mest confusa hoprörning af låga handelsinteressen och politiskt rabulisteri som skulle göra gemensam sak och som splittrade och confunderade rörelsen så att den blef en eländig villervalla. Och villervalla är den än i denna stund då man är sysselsatt med att utreda den och få rätt på anstiftarena, de som bestått penningarne. En del af det lägre folket tycktes ha till rörelseprincip den tro som en karl på gatan uttalade till en annan: »ja, vi ska mörda och ströfva; och sen blir det bättre för oss!» En stor del voro betalta för att föra väsen slå ut fönster för personer som de hade uppskrifna på listor. Fri tracktering bestods på krogarne för dem som ville »vara med». Af hvem — — det söker man komma underfund med. I början trodde man rörelsen ha vida mer politiskt syfte än som var fallet. Och jag var äfven en bland dem som öfvertalade Hartmannsdorff att fly och dölja sig undan folkraseriet om söndagsmorgonen d. 19 sedan hans fönster och port blifvit sönderslagna om natten, och storkyrkbrinken ännu var full af en skrikande och larmande folkmassa som hvart ögonblick kunde strömma till huset. Äfven Öfverståthållaren och flera af H . . s vänner rådde honom att lemna huset. Han och hans fru var en glädje att se, så vänliga och fattade midt under larmet. H. kom ut genom en baktrappa ut på Nygatan der en hyrvagn väntade honom. Hans fru kom ut samma väg och for bort i en annan vagn. Samma dag om afton kom det till ordentlig drabbning emellan pöbeln och militairen i kyrkbrinken. Å ömse sidor blefvo flera döda och sårade. Slutet blef att den oroliga hopen förskingrades, och oaktadt stora hotelser har den ej samlat sig åter, åtminståne ej under de dagar jag qvarblef i staden. Och så allmän var den förtrytelse och indignation detta meningslösa upplopp väckt att neppligen man skall åter drista förnya

det eller söka ägga upp folket. H . . s ha hållit sig dolda ett par dagar i Stockholm, på främmande ställe, men H. visade sig likväl på riddarhuset, och snart äro de väl åter inflyttade i sina rum.

Emellan dessa upptåg emellan all den strid och allt det gräl som föres emellan stridande partier sjunger Jenny Lind och förtjuser alla. Det är en präktig flicka, med sitt varma fosterlandssinne, sin sjelfständighet och sin stora förtjusande talang. Hon är nu fulländad i denna, och om hon förlorat något i ungdomligt behag och mildhet så har hon vunnit i styrka och en säkerhet som låter henne med största ledighet använda sina naturgåfvor, lika utmärkta i det tragiska som i det komiska. Hennes spel är fullt af natur och sanning. Hon låter oss gråta och skratta efter som hon vill.

Ja, om henne komma alla öfverens. Men i allt annat råder split. Partierna stå allt skarpare och bittrare mot hvarandra. Man älskar ej och hatar ej individer för deras personliga karakterers skull utan för det de tillhöra det eller det politiska partiet. Man är ensidig och orimlig och — — ser och inser det icke. Jag är glad att bo på landet och slippa höra mycket af allt detta, ty jag kan ej låta bli att bli ond, att förarga mig öfver obilligheten på ömsesidor i synnerhet på den sidan der jag icke står; men också på den andra. Gudomliga rättvisa och billighet — — när kommer ditt rike? . . . .

Det var herrligt att från all denna oro och denna förbistring komma ut på landet och höra vår-fåglarne sjunga under klarblå himmel. Går icke åter en våranda öfver verlden? Hvilka rörelser ha icke under dessa månader föregått i folkens lif! Sicilien! Italien, Frankrike! Tyskland! Nationerna andas djupt och starkt. Guds ande vare med dem!

Ifrån det stora uppfriskande verldsdramat ville jag ej gerna neddraga din blick till den gömda husliga tragedi, som . . . dock, du är ju min andliga make; du har ju räckt mig din hand för att med mig nedstiga i djupen, uppstiga till höjderna . . . . . .

På höjderna de ljusa, är du mera hemma än jag; men i de nattliga djupen der är jag mera hemma än du. Jag ser det äfven i denna fråga. Du talar om Job. Men här är ju mera än Job. Job bibehöll sitt sunda förnuft. Hans lidande var ej ett öfvermenskligt. Här är fråga om ett dämoniskt lidande som förvandlar hela menniskans natur, som förvandlar sjelfva bönens ord på hennes läppar i hennes själ till ord af misströstan och förtvifvlan. »Det är dämonen!» säger du. Ja. Men då är det ju dämonen icke sig sjelf Menniskan söker bli af med när hon genom döden vill befria sig från ett tillstånd som hindrar henne att vara sig sjelf, som beröfvar förnuft och frid, och förstör hela hennes hus, gör henne till en plåga för make och barn! . . . .

Ack! längesen hade min arma vän också tagit denna utväg, viss att ej bli förskjuten af domaren och fadern som ser hennes hjerta, om icke frucktan för den fasa hon skulle qvarlemna öfver sina barn och sin make hade återhållit henne.

Dårhushjonets lif är en mörk utsigt. När lidandet öfvergått till fullt vansinne öfvergår detta vanligen till djuriskhet. Medlidandet, åtminståne det djupare, skönare stadnar framför denna bild och ryser. De flesta vända sig bort. Jag har gått till dessa eländets boningar, betracktat med stadig blick det värsta der emedan — jag ville se det. Men något mörkt blir qvar deraf i botten af själen. Hvar i denna rysliga, mörka Paus af tillvarelsen hvar är ljuset? hvad meningen?

»Lättsinnig» äfven i bästa mening kan jag icke, vill jag icke blifva. Jag måste se för att tro. Blif ej ledsen på mig. Jag förblir ju ändå alltid

Din
Fredr.

---

693. Till Hierta.

Herr I. L. Hierta!

Förlåt att jag midt upp i så många stora angelägenheter nu kommer och talar om mina små. Men då jag, efter underättelser med sista posten från London, förlorat allt hopp om mitt, dit afsända, manuskripts ankommande i tid (åtminstone alls icke kan vänta derpå då ingen ännu vet hvart det tagit vägen) och måste således låta öfversättningen der ske genom utskickande af de här tryckta arken af min bok, så måste jag bedja Herr Hierta ha den godheten och nu låta något påskynda tryckningen, åtminståne så att minst två ark i veckan tryckas (sedan en tre veckor har jag blott fått ett i veckan) och boken kan bli färdig åtminståne till slutet af April månad, på det jag då kan sända ut de sista arken. Jag får ändå, för att hålla kontraktet, icke ge ut boken här förr än jag fått bref från England att allt är riktigt framkommet och kan bli färdigt der till utgifning på samma tid som här. Detta kan då svårligen bli förrän medlet af Maj månad. Men för att kunna få saken i gång så fort som möjligt, ämnar jag afskrifva och utsända det sista (nionde) lilla häftet, hvarföre jag ber Herr Hierta vara god lemna detta åt mitt bud (be-

tjenten Hagberg). Det skall med säkerhet återlemnas i början af April. Äfven anhåller jag om att de sist afklappade arken af andra delen (d. 5te och 6te) må lemnas honom, på det de om fredag d. 31. må kunna afsändas till England. Och får jag be att hädanefter så fort som möjligt kunna få de hvar vecka afklappade arken för att kunna regelmässigt afsända dem. Mina Öfversättare (Howitts) ropa upproriskt och bedja om att skyndsamt bli försedda med tryckta ark. Var god och hjelp mig att kunna göra dem till viljes och att få ett godt slut på denna långsträckta och småtråkiga affair!!

Många, många hälsningar till fru Hierta!

Högaktningsfullt
Fredr. Bremer.

Årsta d. 28 Mars 1848.

P. S. Vi ha fullt af Lärksånger och våraningar åt våra trackter. Må de hålla ord! Och så äfven de sköna, stora vårlöftena i Frankrike! — — — — —

---

694. Till Sophie Lindblad. [1848.]

Tack du goda kära Sophie för hvad du skref! Det var så snällt. Och glädjande också! Men mina förhoppningar blefvo nu en gång så qvästa, då det slog om förra gången för dig, att de hänga hufvudet som frusna blommor och kunna knappt repa sig mer. Men jag är nöjd att du har litet nöje, och får litet rast och ro emellanåt. Och bra underligt tycker jag ändå att det vore om denna kur som tycktes slå an så riktigt, ingenting märkligt skulle verka för dig! Jag hade så hoppats på plågornas kufvande! . . Och hade detta lyckats så hade jag nog trott på vattenkurens makt att återställa jemnvigten emellan dag och natt själ och kropp. Nu — vet jag icke hvad jag skall tro, men välsignar dig min lilla Sophie och bär dig i mina tankar, som förr, dag och natt.

Fåglarna sjunga så herrligt om våren här ute. Tänk om du kom en vacker dag och hörde på dem med din lilla snälla fru på Ågesta? Hur innerligt välkommen du vore!!!

Din innerligt tillgifna
Fredrika

Årsta d. 28 Mars

Tack, tack för ditt kära bref!

---

695. Till Andersen. Årsta d. 8 April 1848.

Förträffliga Sagoberättare och gode vän!

O! Jag ville att Ni hade varit här i går aftons, då vi i ett litet sällskap af slägtingar och vänner, (herrar och fruntimmer) läste högt era sagor, att ni hade hört hvilka hjerteliga skrattsalvor framkallades af »Flipperne» af »Kjerestefolkene» af flera ställen i flera andra af Era sagor, och sett huru en af sällskapet (jag säger icke hennes namn) fick så ljufligen gråta ut under läsningen af »den grimme Elling», tårar som hade under några dagar samlat sig tunga och tryckande kring hennes ögonlock och i hennes sinne, och välsignade Er för denna ljufliga känsla. (Ty när åskmolnen löst sig i tårar blir luften derefter lättare, renare). Jag önskade att ni hade förnummit huru lätta och ljusa alla sinnen blefvo under denna läsning, och ni hade då äfven förnummit lifligen huru skön skaldens lott är; huru han efter jordskalf och storm kommer som det sakta väder i hvilket Guds ande är, väckande vår-vindar och vårblommor i vinterkulna nejder. Ja, midt under de hvälfningar som skaka jordens riken, som hota att indraga alla folk i ett stort krig, och som låta alla menniskor, äfven slägtingar och vänner, drabba tillsammans i tvist och dispyter, ja, midt under denna förbistring tvingar oss den intagande Sagoberättaren att glömma allt för att lyssna till hans »Eventyr», le och sörja och tjusas af dem, och ha glada, fridfulla stunder med hvarandra.

Under de tumultuariska rörelser som för närvarande genomgå Europa är min tröst liksom Er, att »En kan icke rubbas eller afsättas — Gud!» Och jag känner hans anda gå genom verlden i nationernas friare andedrägt deras vaknade känsla af sjelfständighet i de många odödliga ord och tankar som i denna tid ha låtit höra sig ur folkens bröst och som vittna om ett stort medvetande. Äfven Danmark har nu tagit säte och stämma bland de fria folken på jorden, och det är en glädje att se med hvilken enhällighet Konung och folk hos Er gått tillsammans! Sådan gång måste ha lycka med sig!..

Er landsman, professor Krüger, som har varit god och tillbringat hos mig en afton, skall bringa Er dessa rader, som vilja säga Er min hjertliga tack, och föra till Er många obekanta vänners hälsningar från Sverige. Min Mor och syster (som sjelf liknar ett af Era allvarligt-skämtande-lekande Eventyr) hälsa Er hjertligen.

Oelenschläger Thorwaldsen, Anderson, Ingemann äro Namn allmännt kända och älskade i Sverige. Grundtvig och Martensen äro två som jag önskar skola blifva det. De äro ännu här alltför litet kända. Men mig äro de mycket värda och kära. Och Gud skelåf! våra folk lära allt bättre förstå och älska hvarandra! — Vi ha i Stockholm haft några dumma och råa upptåg. Men vi skäms nu så för dem att vi gerna ville ha dem gömda och glömda. Må den stundande Påsken hemta Er liljor och ljufva tankar och åt oss alla — Frid! —

Lef väl!

Er tacksamma vän
Fredrika Bremer.

Jenny Lind reser nu snart ifrån oss. En vackrare rol än den hon spelat i Stockholm hela vintern är knappt tänkbar. Sveriges tacksamhet och välsignelse medför hon derför. Vi ämna här låta prägla en medalj öfver henne till minne af hennes vackra och ädla beteende här denna vinter.

---

696. Till Malla Silfverstolpe.

Vi ha så mycket, mycket att tala om söta Malla att man kan bli — stum, som man blir stum när man har för mycket i munnen.

Så mycket blott vill jag säga om de stora rörelserna ute i verlden till hvilka Frankrike gifvit signalen, att — — mitt hjerta är med i dem, att jag tror på det medvetande och det förnyande lif som i dem uttalar sig. Må än mången vådeld uppstå mången fyrverkerield slockna i aska den eld är dock tänd i hvilken menskligheten Phönix pånyföder sin gestalt, och han vet det, känner det, och derföre kysser han brandens lågor äfven när de sveda hans bröst och midt under förgängelse och födelse-smärtorna. Han vet att han måste genom dessa. Ny är icke denna eld på jorden. Den har brunnit der sen verldens första dar, sen den dag då ett Menniskohjerta begynte klappa i känslan af lifvets oändliga innehåll; men den har än glödit i det tysta, under jorden, ibland flammat starkare opp. Då alstras revolutioner. Den första franska revolutionen var ett sådant uppflammande. Denna andra är dess vidare utveckling. Och

äfven nu måste fransoserna göra »la besogne de l'Europe» och lösa några af den nya tidens svåraste frågor innom statslifvet, och rena guldet från slaggen. Hvad som dervid mest bekymrar mig är att de socialistiska läror som arbeta för den nya tidsbildningen, ha i Frankrike, der de blifvit mest bearbetade, visat sig ha en klen underbyggnad. Deras apostlar St. Simon, Fourier, Cabet, Leroux m. fl. äro allesammans klena psychologer och deras Utopier, sköna af god vilja och menskokärlek, äro byggda på lösan sand, neml. på en fignerad Gud och en fignerad (overklig) menniskonatur. Mycket i dem är i alla fall värdt att besinna, och mycket i dem har en nyckel till framtiden. I ett visst afseende är Communismen en grundad sanning. Och enheten i Gud, i en kropp och i en ande kan ej tillåta de orimliga skiljaktigheter som existera på jorden i menskliga vilkor, i chancer för lycka och framgång. Men ämnet är för stort för att så här i förbigående vidröra.

Vårt Mars-upplopp i Stockholm var från början till slut ett chaotiskt elände utan hufvud eller fot, och af vigt blott genom det lidande och de olyckor det förorsakade. Det vackra och goda derunder var Kungens förhållande både som menniska och regent, samt sinnesstämningen hos några af de som blefvo lidande. Hartmansdorffs båda voro att beundra under det tumult som hotade dem, så trygga fattade, vänliga med deras vänner, älskvärda på allt sätt! De ryckten jag hört på Söndagsmorgonen, tillståndet i storkyrkbrinken och i Hartmansdorffs våning der alla fönster voro krossade, de ohyggliga minnena af torget straxt nedanför, allt gjorde mig och flera upprörda och hemska för hvad som kunde ske. Och jag blef bra glad då H. på fleras böner och föreställningar*) samtyckte att i tysthet lemna sin boning och för det första undandraga sig pöbelns blinda raseri af hvilket man då hade skäl frukta allt. Kanske var ej anfallet mot H. så farligt som man det trodde, åtminstone efter den första oroliga natten, då pöbeln försökte spränga portarne till huset, och om det lyckats, Gud vet hvad icke då kunnat ske! — Men i stundens villervalla visste man ej klart hvad man skulle tro, och de svåraste ryckten voro gängse. Jag gick till H . . s i afsigt att dela deras fara, om någon verklig var för handen, och lemnade dem med den glada känslan att vara trygg för deras välfärd, och med ökad aktning och tillgifvenhet för båda makarne.

Hela söndagen var en dag af oro och om aftonen blef det skarpt

*) Öfverståthållarn var hos H. på morgonen och öfvertalade honom tror jag till detta mått och steg som tycktes vara honom emot

skjutande. Men efter detta var äfven tumultet öfver, och de ryckten om förnyade och verre försök att störa lugnet som ännu ett par dar spökade, dunstade sedan bort.

Och nu är allt åter lugnt här i det yttre. Innom menniskorna är det icke så och partiernas bitterhet och stridighet synes dagligen bli skarpare. Lycklig den som får lefva fjerran från stridsfälltet och får hålla sinnet fritt för den kanske oundvikliga skärpan som striden föder.

I de stilla hemmen lyssnar man spändt till rörelserne ut i verlden der så mycket nu står på spel så mången tärning är kastad och ett allmänt Europeiskt krig ej ser långt borta ut, och man sköter sitt lilla dagliga kall så stilla som om verlden vore i största frid och rolighet. Och man njuter de sköna vårdagarne och hvar solstråle som vår Herre ger, och öfvar sig — om man är vis — i Torilds vishetslära:

»säg alltid: detta är godt! Detta är godt! Och du skall häpna öfver din rikedom och gjuta tårar af lycksalighet.»

Fru Knös och hennes dotter äro ju — så har jag föreställt mig — äfven visa på detta vis. Du vore god om du någon gång ville närmare beskrifva för mig deras lilla, stilla dagliga lif. Jag tycker det vore roligt att känna. Och denna teckning skulle väl fylla sin plats bland Mallas minnen enligt hvad jag af Beata Afzelius hört om mor och dotter och deras lif.

Det gläder mig att Malla åter skrifver på Minnena, och jag kan då ha hopp om att snart få en mig alltid kär läsning. Du vet huru den interesserar mig.

Att Malla vid dem icke fått den andeliga hjelp af andra som Malla önskat sig, kan visst i mycket vara deras fel. Men, det kan ju äfven vara litet Mallas eget fel, och att Malla ej kan eller vill emottaga deras deltagande och biträde så som de ville och kunde gifva det. Vissa svårigheter ligga äfven i sakernas natur och nödvändighet. Interesset af Mallas Minnen är gifvet. Det är stort och verkligt. Den trogna bild som de gifva af Menniskorna och lifvet i deras hvardags-skick och vanliga gång — gör för mig deras stora värde. Men för att göra dessa samlingar till ett helt för att gifva dem en form, eller en någorlunda ordnad gestalt som t. ex. Memoirer, behöfves en genomgående omarbetning och sammandragning. Och dertill fordras en person som har förmåga dertill, och rättighet (som blott Malla kan gifva) att företaga en sådan ombildning och sammandragning. Många stycken af dessa minnen torde visst kunna förblifva i sitt nuvarande skick men många äfven kunna det icke om det hela skall bli en verkl. njutbar läsning.

Ett resultat af arbetet kan svårligen ligga i annat än i intrycket af det hela och den totalbild af lifvet som deraf uppkommer. Antecknarinnans egen sinnesstämning vid slutet af arbetet, och det ljus hon då kan ha kommit till innom sig sjelf — blir väl bästa belysning öfver de olika grupper och Gestalter som hon låtit framträda. Ingen förståndsreflexion blir härvid af värde. Något djupare måste det vara. Ljuset måste komma ur lifvets centrum — hjertat, kärleken.

Det barnsliga sinnet!... Den som det fått, har fått en dyrbar gåfva. Med detta ha de på ena sidan fått anvisningen att taga lifvet droppvis, och de kunna då lätt följa Thorilds vishetslära: säg alltid detta är godt!.. åtminstone öfva sig i denna eller i uppmärksamheten på hvar vänlig hvar klar och god droppa i lifvet. På den andra sidan ha de så nära sig den stora Fadren och förtroendet till honom. Och de måste då äfven tänka att han för lösningen af lifvets gåtor, för uppfyllelsen af våra behof och vårt hjertas hopp har hänvisat oss på ett annat, bättre land än jordens, och att vi ledas dit af hans hand.

Detta allt goda Malla är bra gammalmodigt. Men du är icke den som derföre afvisar det. Och säkert är att med hvilka dagrar, hvilket ljus man än må belysa det jordiska lifvet, så räcker intet till utom det som tillika belyser fortsättningen bortom grafven, och låter oss om det närvarande säga: »detta är begynnelsen!» Den nemesis eller den belönare som synas uppenbara sig i jordiska förhållanden här och der, äro nyckfulla och ofullkomliga representanter af en evig rättvisa, som ej kan vara skiljd från en Gudomlig Nåd och kärlek.

Detta lif utom sammanhanget med ett tillkommande är en pies till hvilken sista akten fattas.

Och om total-intrycket af Mallas Minnen blefve detta resultat (denna insigt) — så inskärpte de en vigtig sanning och vishetslära.

Jag hade mycket att språka om ännu, men har nu skrifvit mig trött.

Måtte posken blifva dig god söta Malla! Hjertliga hälsningar från Årstaboerne till dig!

Din hjertl. tillgifna
Fredrika.

Årsta d. 16 April 1848.

---

697. Till Böklin.

De lättsinniga i Gud måste vara ett lyckligt folk, min goda B. De veta väl ej af tunga dagar och sömnlösa nätter under hvilka alla brister och ofullkomligheter i verlden agga sinnet och reta det till uppror eller leda! ... Bland dessa lyckliga kan jag ej vara; ville det ej heller, emedan jag tror att jag derigenom skulle förlora min förmåga att lida med (för) andra och trösta. Men ändå är jag ej mer som förr alldeles främmande för dessa lyckligas ståndpunkt. Och när hälst under nattens timmar mörka känslor komma*) och tvinga ögonen att vaka, och de och tankarne som trötta fåglar irra omkring öfver det stormiga hafvet sökande ett föremål der de må hvila, då — omfatta de, då fästa de sig på den öfver grafven sväfvande, uppståndne, som bär verldens sår i sina sår, och stoftets börda lyftad, förklarad i sitt förklarade, öfver grafven sväfvande väsen. På denna gestalt fästa de sig, och i honom finna de frid, de[n] enda frid och ro som kan hugsvala dem. Och då välsignar jag den som lät denna gestalt allt klarare och större framstå för min andes öga. Och jag anar den dag då det skall fullt uppfyllas af honom se blott på honom och allt i honom. Detta är oändligt mycket! Och en större lycka kan knappt tänkas.

Du vet hvem och hvad som lät denna gestalt bli så mycket för mig. Det var när jag såg all verlden, hela skapelsen förlossad och befriad och upplyftad i honom som jag knäböjde i kärlek. Ofta, ofta ha dina ord förnyat hos mig detta första saliga intryck. Men andra dina ord ha äfven ofta liksom dragit en skugga öfver dessa emedan de synas motsäga dem. På denna motsägelses upplösning tror jag. Men vill du hjelpa mig på väg dermed? Jag ville gerna förstå dig fullt.

I ett af dina sednare bref läser jag de sköna orden:

»såsom det är Guds personlighet att han vet sitt innehåll, att allt som varit är och blifver (och du och jag) står evigt förklaradt i hans tankes ljus, i hans eviga Logos, så är det ock hans verk att du och jag — att den menskliga individualiteten helgas och förklaras till en visserligen egendomlig, men klart sjelfmedveten spegel af hans väsen — till hvad vi äro i hans tanke. Vi skola känna Gud såsom vi ock kände äro.»

Liknande ord har du ofta glädit mig med, yrkande den herrliga läran att vi en gång alla alla skulle igenkänna hvarandra i Gud; att Gud bär all verldens mörker såsom skugga m. m.

*) eller qvalet af oupplösta dunkla frågor. —

I ett bref straxt efter detta säger du i anledning af försoningsläran: »Någon annan fördömmelse tror och predikar jag icke än den Chstus sjelf säger: Den som tror sonen varder icke dömd; men den som icke tror sonen är redo dömd — ty att sjelf draga sin syndaskuld är fördömmelse nog.»

Liknande uttryck finner jag äfven ofta i dina bref. Och den stridighet som synes vara emellan dessa och de förra återfinner jag för öfrigt öfverallt i nya testamentet, i Christi ord, i Pauli epistlar isynnerhet, der det ömsom talas om en hela verldens sammanfattning och frälsning i Christo, ömsom om förkastelse och straff för evig tid.

Och det kan väl ej nekas att denna tvetalan har i alla tider förbryllat Christenheten och gör det än i denna stund, och vållar ledsnad och otro.

Jag vet hur du anser försoningens verk. Men huru skall jag förstå de dina ord som tala om förkastelse om att »draga sin synda skuld ensam». Min goda B! hvem drar sin syndaskuld ensam? Christus drar ju all verldens; och vi draga med honom eller genom honom hvarandras skuld. Hemligen eller uppenbart är förlossningsverket verksamt för hvar och en. Det är då en illusion af menniskan om hon tror sig ensam draga sin skuld. Och lättsinniga men niskor — sådana som verlden äger milliontals — taga detta inga lunda tungt. Hvilken är då den »fördömmelse» du talar om?

Baader, i en liten skrift »Ueber den Paulinischen begriff des Versehenseyns des Menschen im Namen Jesu vor der welt Shöpfung», har vid dess slut företagit sig att lösa stridigheten emellan Kyrkans läror öfver frälsningen i Christo och förkastelsen. Jag har läst igenom det stycket många gånger med all den uppmärksamhet jag är mäktig af, men har ej kunnat finna annat än att Baader sjelf här stannar i motsägelse med sig sjelf, och ingalunda löser den svåra frågan. Men jag ville vädja till ett skarpare öga än mitt, och sänder dig derföre stycket, som jag afskrifvit, och ber dig hjelpa mig reda det — om det står till; och saken, ty det måste stå till.

Martensen, i en afhandling öfver prædestinationen, anser verlden prædestinerad i Christo till salighet, men säger att kyrkan dock ansett sig böra förutsätta en möjlighet af slutlig förkastelse för en del andar och liksom kännt med sig att den här ej kunde komma till närmare bestämmande.

Nu litet politik! Huru kunna nu för tiden två komma tillsammans utan att tala politik?! Hvad tänker du om Danmarks ställning till Tyskland, och om Sveriges till Danmark? Jag kan icke förlåta Svenskarne om de ej kraftigt biträda brödralandet, antingen genom bemedling till en förmånlig fred eller genom en tapper handräckning

i krig. Svenskarne ha länge nog frossat af Danmarks vänskap och varma känslor. Nu vore tid att bli litet varm för dess rätt, och det gemensamma fosterlandets sak. Krig är väl en hemsk sak. Men månne dess åderlåtning ej är bättre än det bittra febertillstånd i hvilket folket ligger sjukt, och tär på sig sjelf och strider med osynliga fiender, med sin inre sjukdom och vanmakt?!

Vår ministerförändring här, har gifvit oss mycket att prata om. De afgångna Ministrarne säga att de fått sitt afsked af Kungen, som bedt dem taga afsked sägande att deras qvardröjande kunde vara farligt för hans ätt. Kungen sjelf säges säga att ministrarne sjelfmant tagit afsked och det så hastigt att han så när blifvit compromitterad. Och härom berättas anecdoter för och emot. Det första är väl dock verkliga förhållandet.

Kungen vill göra folket till viljes, vill stå väl hos folket. Men bland de stridande rösterna som alla ge sig ut för folkets har han en svår position.

Hurra för Frankrike! Det ser ut som det skulle slå sig igenom utan den förespådda anarkien och blodbadet. Skönt dock att se att nationer kunna lära af sin erfarenhet! Den förra revolutionens Mord-Engel synes blifva dennas beskyddare. Det sednaste uppploppet af Communisterne, och segern öfver dem, synes mig ett ofantligt steg taget framåt på ordningens och trygghetens bana, och borgen för en lycklig utgång. Men skall då Comunismen och särdeles Socialismen ingenting utträtta? blott förnekas? Och det frö af sanning som de innebära skall det ej rena sig från agnarne och bära skörd för de fattiga classerne uti en litet jemnare fördelning af lifvets lotter?!... Om ej Frankrikes revolution kan frambringa detta, så — ger jag för deras nya republik ej en pris snus! — —

Och der är nu våren med sina stormar och sånger och knoppar och förhopningar. Vare den skön öfver Skånes slätter öfver min väns hem! Vare den vänligare än nu för oss här.

Också i mig vill det våras, men underligt — jag vet ej om godt. Under kamp och strid starknar man förr än veknar, man härdar sig mer mot verlden än blir mild mot den. Dock kan utvecklingen vara tvåfaldig — — — Men ej mer derom nu.

Snart kommer väl en vårfågel (med pappersvingar) och talar mera med dig från

Din
Fredrika.

Årsta d. 2 Maj 1848.

698. Till Fahlcrantz. Årsta d. 16 Maj 1848.

Så himmelskriande längesedan vi hörde något ifrån Maestro! Och om det är den unga frun som är skyldig till denna förgätenhet af det öfriga qvinnokönet, åtminståne här på Årsta, så förklaras henne härmed — krig, ifall hon icke snart vill lemna sin make tid och frid att lyssna till vänskapens fordringar och röster. Bästa Fahlkrantz! werlden är bra krigisk blefven och jag med, åtminståne mot Tyskland och för Dannmark. Och jag är så glad, så riktigt lycklig åt det friska hjertslag hos sveriges folk, som gör att det så allmännt och utan tvekan reser sig för Danmarks sak. Jag känner mig stolt att vara svenska. Och Norrmännerna äro präktigt folk också! Jag har aldrig kännt så varmt för dem som nu.

Mitt ärende till Dig, bästa Fahlkrantz, är dock egentligen nu ett helt fredligt. Jag ber dig neml. att emottaga en bok, som länge varit å väg genom pressen, och som egentligen ingenting annat vill än stifta fred i verlden så långt den förmår. Om methoden derför torde Du tänka annorlunda än förf. Men om detta synes i boken så skall du ock der se huru högt hon aktar äfven en motsatt åsigt än hennes, ja, all tanke och tro som grundar sig på redlig forskning och allvarlig öfvertygelse. Och äfven derföre sänder hon dig sin bok som det fullaste uttryck både af sin egen tro och sin aktning för andras och hoppas att du ej skall bli missnöjd med den om den ock i ett och annat ej öfverinstämmer med Dig.

Jag bifogar äfven ett exemplar till den älskvärda gubben Lundvall i Dalarna, och ber Dig ha den godheten befordra det till honom. Jag vet alls icke något medel att göra det härifrån. Och jag minnes ej hvad stället heter der han bor.

Boken har blifvit hindrad att utkomma förr genom den Engelska öfversättningen och manuskriptets bortkommande under vägen till London. Nu är saken i ordning och boken kommer ut der på samma gång som här.

Öfver hvad som händt i Frankrike i Italien, Tyskland o. s. v. concentrerar jag mina känslor och tankar i ett stort O!!!!!!!!!! öfvertygad att du fullkomligt fattar dess innehåll.

Jag har väl äfven ett och annat »Ack!» in petto; men det får blifva der så länge.

Nu är det vår, och så vackert redan! Vi ha här riktigt njutit af våren. Min Agathe har varit ovanligt rask denna vår; och det enda fel och den enda stora brist jag vet med henne är att hon icke kan

latin*), hvilket dock hon är skyldig att kunna enligt de gåfvor och anlag hvarmed vår Herre utrustat henne och den lärde mästare som satt henne på väg dertill. Vi ha mycket språkat om Maestro nu då Agathe W. och Wredens varit på Årsta, i anledning af blommor och charader och många angenäma och roliga ting, och tacksamt påmint oss så mången stund!

Se der komma nu mor och syster från hufvudstaden, nöjda med Kungen fäderneslandet och sig sjelfva, och så är jag med. Jag tycker vi just bära oss bra åt i brödralandets sak.

Men hvad säger Maestro om allt som föregår??? Säg mig ett litet ord och snart om ej för annat så för att visa oss att den lilla frun icke är enväldig, att du lefver**) och minnes Årstavännerna. Och hälsa Din Mina emedlertid hjertligen från oss alla och synnerligen från

Din
tillgifna
Fredrika

P. S. Det sista nya jag hört är att Påfven skall gifta sig.

---

699. Till Karl Kempe.

Då en stor sorg träffat en menniska, hvad kunna vännerna? Endast sörja med honom; — och söka att förströ, att muntra en och annan stund! — Jag har ingen rätt att räkna mig bland grosshandlar Kempes vänner, men tacksamhet för mycken bevisad godhet och välvilja, gör mig dock till en af dem, och mitt varma deltagande i den förlust han lidit ger mig mod att bland dem framträda. Bästa herr Kempe! Låt mig få säga Er att jag med Er begråter Er älskvärda Fanny; låt mig i tanken trycka Er hand och säga huru jag känner med Er och för Er!..... Och försmå ej det försök att för någon stund förströ Er, som jag gör genom den bok jag härmed sänder, och i hvilken ni torde finna känslor som anslå Era!

---

*) d. v. s. icke kan det perfectissibus, ty att hjelpa fram genom en och annan latinsk citat en stackare som jag, det kan hon väl.

**) Ryktets trumpetare i Stockholm utsprider att Fahlcrantz haft eller har ännu frossen! Huru är det? Är det så? Då — oj! oj! oj!!!!

Jag ber min vänliga reskamrat i godhet upptaga detta uttryck af min tacksamhet af mitt djupa och varma deltagande!

Med största högaktning
Fredrika Bremer.

Årsta d. 17 Maj 1848.

---

700. Till Malla Silfverstolpe. [Maj 1848?]

Malla sade mig en gång på Årsta att en ny bok ofta var tillräcklig att drifva på flyckten de fiender som stundom komma och störa sinnets frid. Och här kommer nu en spiller ny bok, som har orders att söka tillvägabringa en sådan rörelse. Och om den gör det; om Malla känner nöje af den, då låt den varma och vänliga blicken hvila ett ögonblick på mitt sista bref, och kanske skall den der upptäcka en annan och vänligare mening än Malla i förstone sett der.

Det säkra i alla fall är att det icke uttryckt fjerdedelen af det djupa deltagande och den önskan att kunna lindra och lätta, som jag känner för Malla.

Fredrika.

---

701. Till Andersen. Stockh. d. 24 Maj 1848.

Denna stund är icke passande för att läsa romaner. Man har vigtigare att göra. I Dannmark mer än annorstädes. Men jag hoppas att en lugnare tid der icke är aflägsen. Och då skall Ni kanske ej utan nöje finna i boken jag nu sänder uttryck af de sympathier som i sednare år förenat Sverige med Danmark och som i denna stund låta alla Svenska hjertan klappa för Dannmarks ädla, tappra folk och dess rättvisa sak. Svenskorna äro alla varma för den och önskade kunna äfven de verka något för Er. Sveriges spontanerade deltagande i Er sak och de lyckliga följder detta nu tyckes medhafva är min hjertliga glädje Seger åt Dannmark! Åt Er bästa Andersen glädje och segersånger!

Er vän
Fredrika

---

702. Till Brockhaus. Stockholm d. 26 Maj 1848.

Hochgeehrter Herr!

Da Sie fast alle meine vorige Schriften in Deutsche Sprache ausgegeben haben, hoffe ich das es Ihnen nich unlieb seyn wird auch meine neuste arbeit — die in einigen Tagen hier erscheinen wird — zu bekommen. Und ich habe also die Ehre Ihnen ein Exemplar davon zu übersenden.

Wenn die Übersetzung vollendet seyn wird bitte Ich Ihnen drei Exemplare Ihrer Ausgabe in meinen Namen gütigst zu übersenden an folgende personen:

Ein ex: an Fräulein Björnstierna (eine Schwedin) in Bonn
Ein d° an Frau Gräfin Ida Hahn-Hahn.
Ein d° an Fräulein Sophie Wattenbach,
in Lübeck.

Die Erfüllung dieser Wunsch hoffe ich von Ihrer Gefälligkeit. Und obschon diese bewegte, sturmiche Zeit wenig geeignet seyn mag für gemüthliche Lecture, wage ich doch zu hoffen das dies Buch »Geschwisterleben» als ein guter Freund in Deutschland aufgenommen werden wird. Denn es kommt als Freund und ist nicht fremd das Leben, weben und die Leiden dieser Zeit.

Hochachtungsvoll
Fredrika Bremer.

---

703. Till Lotten v. Rosen f. Wrangel.

Min goda Lotten!

De små versarne medfölja. Jag hoppas de äro hjertliga, och det torde vara deras enda förtjenst, utom den sanning de innehålla. Hjertlig är äfven min tack till dig, godaste Lotten, för de behagliga stunder du har skänkt mig, och min önskan för din sällhet. Jag hoppas att vi råkas åter och att jag får tracktera med den omtalade soppan!

Hälsning till Landshöfdingen; och hjertlig tillgifvenhet af

Din
Fredr. Bremer.

Stockh. d. 15 Juni —48

---

704. Till Malla Silfverstolpe.

En hjertlig tack min söta Malla för det hjertliga och vänliga brefvet. Midt opp i hvarjehanda företag måste jag skrifva några ord till svar derpå, äfven för att helsa dig från vänner dina som jag i dessa dagar gjort bekantskap med: Fr^nan^ Palmstjerna född Rudbeck, Essens från Kaflås m. fl. Med en söt och snäll flicka Jaquette Essen talte jag mycket om hennes familj som jag kände till från dina minnen.

Ja, goda Malla, jag minnes väl att du sade de ord jag lagt i mun på Tant Visen, och ännu bättre minnes jag din tillsatts, men den ville jag ej sätta dit, ty den hade berättigat tant Visen till en hedersplats i boken, och den hade jag ej råd gifva henne. Denna figur är i öfrigt ej bra eller klart utförd och har ingen bestämd fysionomi. Jag ämnade gifva henne en halft löjlig, men det bar mig emot. Hon är nu en skugga af Hofmarskalkinnan i Hemmet, och som sådan ej heller lyckad. Min favorit i boken är General Herkules.

Söta Malla! Du lade en gång en bok af Dickens på mitt skrifbord. Tillåt mig nu lägga på ditt en D° af D° den neml. som du önskade dig. Boken har jag ej sjelf, men den har ett så stort interesse, är af så stort värde och skrifven med ett sådant mästerskap i stort och smått (på de öfverdrifter när som äro Dickens svaga sida, och som här på ett par ställen öfverdrifvit all rimlighet, — för att undvika »commonplace» utveckling har han invecklat sig i onatur, fallit ur askan i elden) ursäckta den långa parenthesen! — har med ett ord så mycket roligt och godt och skönt och jag har af dess läsning haft så mycket nöje, att det just skall glädja mig veta dig ha i den ett sommarnöje.

Vårt sommarnöje är för närvarande i Stockholm der vi dricka Mosanderska vatten, promenera och prata och söka ha så litet själ och ande som möjligt, hvilket faller sig här ganska lätt. Dagens ljuspunkt är en morgonpromenad på Djurgården i vagn, med ett litet Caffe hos Carlmarks. Brunnsdrickningen (Ems!) gör min Agathe mycket godt Gud ske låf, och det uppehåller sällskapsmodet.

Med Geijerstam den hederliga, goda ha vi haft några goda stunder. Hans lilla Gosse har ett riktigt rörande uttryck af liflig och älskvärd godhet. Armarne bli allt bättre. Lindblads reste i dag alla till Söderköping till stackars Sophie som nu är på den vanliga bättringen efter ett svårt skåf.

Min Mor som gjort oss ett litet besök i staden och Agathe hälsa dig hjertligen.

Det är godt att veta dig omgifven af ungdom. Ett ungt, varmt hjerta borde Malla alltid ha nära sig.

Franska republiken har fått sitt blodiga dop. Det kunde väl ej bli annorlunda. Rysligt! Ja väl. Men kort i handling, och godt i utgången. Hvad det rysliga, fasansfulla beträffar ligger för mig mera af sådant i den sängkammarscen der en man sargade till döds sin maka (Praslinska mordet!) än i denna raska, öpna kamp af männer mot männer, af oordningen och ordningens makter. De sednare ha segrat. Lefve republiken! Förlåt söta Malla!!*)

Fredrika.

Stockholm d. 4 Juli 1848.

Bokpaketet afsänder jag med Ångbåten som i morgon afgår till Upsala.

Tusen hjertl. hälsningar till Grnan Gustava och de dina.

---

705. Till Sophie Lindblad. Stockholm d. 7 Juli 1848

Goda, kära Sophie! Ja, du vet det nog huru mitt hjerta följer dig i din pröfning. Det är nu en gång så att i ditt lidande så väl som i din fröjd så måste jag vara med. Hvad är då naturligare och nödvändigare än att jag äfven är med om din sjukvård?! Söta min Sophie, det lilla bidrag dertill som här medföljer förskjuter du ju icke, utan tar vänligt emot det för handens skull som vid din sjukbädd ville vara en tjenarinna för att göra den mjukare, eller lätta på täcket som hvilar på dig.**) Den vet hur litet den kan, och att Johanna kan vida mer, fast, — göra dig frisk med stöpning kan hon icke, lika litet som en viss annan genom dekokt. Få nu se om Lagberg kan det bättre med vatten! Då reser jag bestämt enkom för att tacka honom. Få se!... Ett tror jag med visshet på och det är på Andans kraft som en gång skall återgifva dig hälsan; men det jordiska medlet, det vågar jag ej mera tro på.

---

*) Med dig vill jag i alla fall ropa: »Kungens Skål!» Det vill säga: »Kung Oskars skål!» Lefve han!

**) och är så tacksam att få göra det!

Gudskelåf för de hälso och glädje dagar du nu har! Och då det stycke vattenkur du ren nyttjat verkat till plågornas mildring, kunna vi ju med skäl hoppas att det nu förestående längre stycket (under din friskhets-period) skall verka ändå kraftigare. Gud gifve det min lilla Sophie. Jag kan ej utan tillfredsställelse tänka på din plan för den kommande vintern, och emellan sommarn och vintern får jag ju se dig på Årsta och der samtala om dem och deras verk!

Agathe och jag ha nu i fyra veckor spatserat och druckit brunn på Carl d. 13 torg, sträfvat med artigheter, vänligheter och att fördrifva tiden så onyttigt som möjligt. En utfart på Djurgården; ett Caffeparti hos Carlmarks ha varit dagens ljuspunkter. Men oaktadt dessa ljuspunkter, oaktadt alla goda och vänliga och artiga Menniskor och alla godheter, vänligheter och artigheter man trakterar hvarandra med, är det nu rakt slut med mina sällskapsdygder; jag har ej ett artigt ord mer att säga åt folk, önskar ingenting i verlden höra, har bara en inbiten lust att mol-tiga och gå för mig sjelf och icke se eller göra en artig min mera åt någon i verlden. Lyckligtvis för detta älskvärda sinnelag inträffar just med detsamma att vår brunnskur är slut, och att vi i morgon — o sällhet! — för sista gången vandra på sandgångarne med våra brunnskamrater, och sedan vi gifvit dem våra bästa lyckönskningar — jemt den sista vänskapsbetygelsen jag nu rår med (men den är dock rätt uppriktig!) — sätta oss i vagnen och fara af till lugna, ensliga tysta, sköna Årsta för att der tiga och hvila. Det här låter halft menniskofientligt min söta Sophie, men är det icke; och du begriper det nog.

Om Adolph ännu är hos dig så hälsa honom hjertligen. Hälsa äfven mycket Sophie Hammar och barnen. Agathe som af varmt hjerta hälsar dig, ville gerna höra hur det är med Borgmästarinnan (Frnan Malmstedt) och med de unga syskonen, som varit i Söderköping öfver vintern på egen hand. (Gossen hade fistlar.) Jag säger dig nu farväl käraste Sophie, omfamnar dig innerligen och är

Din
Fredrika.

---

706. Till Böklin.

Huru skola vi nu göra det, min goda B.? Sommaren står på sin höjdpunkt; snart sänker den sig mot hösten och till hösten drager jag med flyttfåglarne »mot söder, mot söder!» Jag vill nu säga dig min resplan och höra huru du tänker och vill. I medlet af September

(förr blir jag icke färdig med vissa affairer här) ämnar jag resa. Skola vi då mötas i Köpenhamn och der se oss omkring tillsammans, eller skall jag först komma till ditt hem och der göra bekantskap med de dina? Detta sednare hade varit min afsigt samt att efter besöket i ditt hem (som denna gång ej får vara mycket öfver en vecka) med dig resa till Grannriket och se af detta hvad oss lyster.

I Köpenhamn ämnar jag sedan förblifva de tre eller fyra första vintermånaderne, för att sedan återkomma till Dig, till ditt hem, om du vill ha mig der, till dess vårfåglarne draga mot norden, och jag då kanske öfvertalar dig att jemte mig följa dem, åtminståne till Stockholm och Årsta, der jag föreställer mig att vi skulle vara vid midsommar-tid.

Hvad säger nu min B. om resplanen? Stämmer den öfverens med dina planer eller med hvad som passar dig? Om icke, så är ett eller annat lätt ändrat i min plan. Endast det att stanna första delen af vintern i Köpenhamn önskar jag blifva vid.

Resan från Ystad till Chstad kan, förmodar jag, göras med Diligence, och i Christianstad har jag ett hemligt hopp att bli afhemtad af en god vän, i fall så är att han icke hellre vill möta mig först i »Kongens Kjöbenhavn». I detta fall reser jag direkte härifrån och dit.

Hvad säger min vän om Frankrike? Ack! det ser ut som »klangåret» icke skulle komma för Europa, som om Christenheten skulle ej kunna höja sig till samma klokhet och billighet som fordom Israels folk. Efter det ohyggliga blodbadet i Paris ser det mig [ut] som om Arbetsclassens sak vore nära nog förlorad, och det gamla trälande tillståndet för större mängden arbetare fastställt innom Europa åtminståne för långa tider. Mitt största hopp står nu på en väl reglerad, af staten understödd utvandring till de länder på jorden, som ännu äro fattiga på folk ehuru rika på jord och alla jordens håfvor: Södra Amerika, nya Holland, nya Guinea! och på det christliga lifvets vexande verksamhet i de föreningar som ren börjat sprida sig i Tyskland Schweits, Holland Frankrike till vård för värnlösa barn, fångar, sjuka och elända, samt kommunernas växande deltagande och ordnande för de arbetslösa vanlottade eller sjunkande af sina medlemmar. Hvad jag deröfver tänker och vill har jag sagt i mitt Syskonlif. (Boken sände jag till dig i slutet af förl. maj månad. Jag hoppas du fått den riktigt.)

Men underligt förefaller det mig att (om?) icke nationalekonomien i det christliga snillets, den Christliga viljans hand skall kunna lösa problemet af en jemnare och billigare fördelning af jordens lotter, att den icke synes ha hjelp för en arbetsbrist, som låter den flitige men fattige svälta medan hans rika lata granne sväller af öfverflöd. Måste

då nationalhushållningen i sin hushållning nödvändigt intaga utvandringen som en hjelp? Och är det försynens vilja att genom nöden tvinga Europeerna att befolka jorden? Så ser det nu ut. Men om denna öfverbefolkningstendens alltid förblir sig lik, hvad sen — när jorden blir full? — Ja då måste väl himlen öppna sig, och yttersta domen komma.

Jag har haft en stark frestelse att resa till Amerika detta år, i stället för till Skåne och Dannmark, ty inbjudningar ha kommit till mig från den nya verlden och tillbud sådana som icke lätteligen två gånger återkomma, och jag ville dock en gång med egna ögon se tillstånden och individerne i detta land till hvars politiska och sociala former de Europeiska (innom dess fria stater) allt mer tendera. Jag ville se hemmet och qvinnan i detta land och hvad menniskan kan blifva under de nya former af frihet och humanitet som der göra sig väg. Den nya verldens behandling af qvinnan är ett stort och ädelt drag i dess lif som låter mig hoppas mycket för dess kommande slägten; och öfver detta ville jag ha gjort mina betracktelser på ort och ställe. Och jag hoppas verkligen att en gång få göra dem så. För närvarande har jag uppskjutit den resan för en mig närmare, vigtigare och kärare. Och krig på de orter jag ämnar mig till skulle ej ha afhållit mig. Nu ser det dock ut som om freden snart skulle höja sina fanor öfver Dannmark, och hjertligen gläder det mig för det lilla goda landets skull och för den rol som Sverige spelat i dramen. Jag tycker den varit hederlig, klok och ädelsinnad. Lefve vår kung!

En liten tid får jag nu lefva i fred och ro på Årsta, efter att i fem veckor ha sträfvat med sällskapslif under brunnskur i Stockholm för min Agathes skull. Hon har haft mycket godt af den, njuter nu landet, sommaren och dess rosor, så som få kunna njuta, och bereder sig att bli rätt rask till höst och vinter. Så som nu hennes hälsa är och ser ut att bli, och med de utsigter som äro för ett trefligt vinterlif, i en liten krets af slägt och vänner i Stockholm, så kan jag lemna henne och min goda, gamla (men ungdomliga) mor utan oro.

Böcker skall jag ej medtaga många, min Bibel, min Hegel, Eddorna ett par danska böcker, och en bok af Preussiska Ministern i London Bunsen: »Verfassung der Kirche der Zukunft» som gjort mig stort nöje och som jag önskade meddela dig — se der ungefärl. allt. I nya förhållanden bör man ej medtaga för mycket af gammalt. Ha hjertat och tanken blott sin stadiga tyngdpunkt så kunna Odinsfåglarna flyga fritt kring verlden och inhämta nytt. Underligt att en varelse som varit så till händer och fötter bunden som jag, nu blifvit så fullkomligt fri. Biet som flyger ut och in i kupan är knappt

friare. Och att det är kärleken som så befriar, — det gör mig lycklig. Jag vore så lätt bunden och olycklig.

Jag talar så mycket om mig; — men det är till Dig! . . . Om en liten tid får jag äfven tala och höra om Dig med dig.

Din
Fredrika

Årsta d. 21 Juli 1848

---

707. Till Ulla Limnell.

»Menniskan lefver icke af bröd allena» min lilla Ulla! En liten glädje, en liten upplifning är ofta nödvändigare än dagligt bröd, och såsom glädjebehöfvande äro alla menniskor lika, och den lycklige och glade är här den rike. Derföre min söta Ulla gör dig inga skrupler öfver att unna dig och mig en liten glädje som jag verkligen tror att du behöfver. Tänk att man också är ibland »sin egen fattig» som Agathe brukar säga, och att man då är skyldig sköta sig sjelf. Eller låt mig sköta dig, och tänk att det finnes ingen som jag helre sköter; och så lägg alla de der skälen ihop med dem som ligga i mitt förra bref och så summera, och du skall få se att du måste komma.

Grafströms resa i nästa vecka till Norrland (Ack! hvad jag mycket tycker om Helene!) Charlotte (den älskvärda flickan!) flyttar då ut till Drottningholm till Westbergs. Westbergs rum i staden stå då tomma. Säkert kan du bo i dem. I går då jag tog afsked af Grafströms och Charlotte (jag var i staden) sade jag ett litet ord om att du möjligen skulle komma. Ett lifligt, gladt: »Nej! Åh!» följde; Charlottes vackra ögon riktigt strålade, och Helene blott sade: »ack! Monne hon kommer innan jag far?» . . .

Vi ha nu här för oss en stor skol-examen och fruckost för 30 personer på Hesslingby, sedan en dans här för 100 små bondungar, middag för presterskap och grannar, fester som blott inträffa en gång om året och som göra mig föga hufvudbry. Mot slutet af månaden reser jag på några dagar till Stockholm. Och det anar mig att jag der då får träffa min ofvanefterifrån komna Cherubim. Detta ville jag nu skrifva som ett bihang till mitt bref, och på det du må väl besinna att om du gör dig en glädje så gör du en åt mig. Se så besinna dig nu väl!

Fredrika.

Årsta d. 1 Augusti 1848.

---

708. Till Beata Afzelius. Årsta d. 1 Aug. 1848.

Ack! min goda, snälla Beata, det var ett oroligt och ogladt lefverne du förer, der borta, som blott har ljus deri att du ändå måste känna dig verka till godt och gagn för din omgifning, och då med det der goda, kärleksvarma hjertat, som jag känner, så — — går det. Men roligt är det icke; och bra ledsamt är det att du icke skall kunna begagna brunnkur, som du så väl behöfde.

I så fatta omständigheter, min snälla Beata, och då det närvarande är så blottat på glädje så vet jag intet annat än att taga fatt på den nära förestående framtiden och tänka på det angenäma den kan medföra, och på att ställa för den till det bästa. Och just derom ville jag nu tala ett par ord med min goda vän. Det förhåller sig så att i den våning vi nu tagit till vintern finnes till öfverlopps ett rum (gladt, med tvenne fönsterlufter) med en större garderob och ett litet kök.

Rummet skulle vara mitt om jag hade blifvit i Stockholm öfver vintern. Men som jag — emellan oss sagt — icke blir det, skall denna lilla lägenhet hyras ut. Femtio rdr B^{co} för året är priset som önskas. Säg mig nu: skulle ej denna lägenhet just bra passa dig? Den enda olägenhet jag ser vid den är att ingången ifrån trappan är genom köket. Men man kan ju kristna det till tambur, så är den saken hjelpt. Oppassning tror jag att du med lätthet kunde få i huset. Och i hvad min mor och min Agathe kunna vara dig till tjenst så vet jag att de skola det af hjertat gerna. Och dig skulle det visst ej vara emot att vara så nära granne med dem. Äfven lokalen är högst treflig. Att rummet [— — —]

Ehuru jag hoppas komma hem till nästa sommar så skulle rummet ändå hyras ut för detta år. De öfriga rummen äro om sommaren mer än tillräckliga för oss alla.

Dina små gossar, Beata, håller jag riktigt af, och ville just hjerteligen kyssa den der lille som grät för sparfven. Jag skulle vilja skrifva åtskilligt mera, men måste sluta för denna gång, ty mörkret kommer öfver mig och brefvet skall afgå. Din

[— —]

709. Till Malla Silfverstolpe.

Om jag nu vore hos dig, käraste Malla, så skulle jag hjerteligen kyssa och tacka dig för ditt sednaste lilla bref, och så skulle jag gråta med dig och för dig och för alla betryckta; och så skulle vi tala och språka i lugn; och jag tror att vi skulle komma till någonting godt och tröstefullt. — Och Malla skulle förstå huru väl jag menar och menat med Malla och med Mallas minnen, som i resultatet af hennes lif spela en betydande rol och kunna göra det än mera ... — Dina paketer gläder jag mig åt, och hoppas få göra bekantskap med dem under loppet af det kommande året.

Men till denna höst reser jag sannolikt bort, först till Skåne och sedan till Danmark der jag tänker dröja någon tid; icke i den barnsliga och förmätna tanken (som någon pådiktat mig) att vara till någon tjenst eller tröst för Danskarne, utan för att se Köpenhamn, hvilket jag länge önskat, och komma i beröring med ett par personer som genom sina skrifter storligen väckt mitt interesse.

Större delen af vintern tänker jag dock tillbringa i min väns familj och i hans sällskap. Femton år äro nu förgångna sen jag skiljdes från honom i en stormig stund. Men sädet som blifvit utsått under de tvenne föregående årens umgänge med honom har sedan växt och förkofrats vårdat af hans trogna hand. Jag mötte honom, eller rättare, Gud sände honom till mig, i en vigtig period af mitt lif. Jag hade uppstått ur en lång nära trettioårig dödskamp, och han gaf mig — mer än lifvet; han gaf mig det som allena kunde göra mig lifvet kärt och värdt, ett nog för min ande. På denna skatt har jag tärt nu i femton år och den har blott växt till, blifvit mer betydande för mig. Åter har jag nu afslutat en period af mitt inre lif, och står med händerna uppräckta för att öfvergå till ett nytt, gifve Gud, högre stadium. Och derföre vill jag nu återse min själs vän, trycka hans trofasta hand och låta hans stilla förklarande blick inträngа i mitt innersta, ... upplysa, välsigna. Mer kan äfven han icke göra. Hvar menniska måste dock sjelf utkämpa sin kamp, fullborda sin uppgift. I det djupaste af sitt lif står menniskan allena med Gud. Äfven den visaste vän står der utanför, och kan föga verka. Ty läran är ännu icke lifvet. Ack! långt, långt derifrån. Och lifvet — det egentliga — det kan allena lifvets Herre gifva. Dock Gudskelåf för detta mysterium, för det att menniskan är stor nog att tagas så afsides af Gud.

Dock Gud vare låf äfven för en vän, som går vid vår sida och som kan och vill säga oss sanningen, förstå oss äfven, då vi ej rätt förstå oss sjelfva. Han är ledsagaren till den högste! — — —

Min Mor och min Agathe flytta i vinter till Stockholm, och skola der hoppas jag föra ett behagligt lif i kretsen af nära slägtingar och vänner. Agathes hälsa synes nu med allvar vilja stärka upp sig. Hon har haft mycket godt af sin Emservattensdrickning och lefver nu ett sommarlif till själ och kropp, i sällskap med alla sommarbarnen. Det riktigt rör mig ofta till tårar att se hennes oskyldiga, strålande njutning af blommorna, solen, sommarluften m. m. En Engel kunde så känna, blicka, njuta.

Min Mor är präktig. Jag är djupt tacksam för allt godt. På Årsta är allt fridfullt. Får allt fortfara som det nu är så kan jag lemna de mina på några månader utan oro. I vår tänker jag återkomma. Då kanske har lifvet förändrat sig för dig. Och om de gamla hvilkas stöd du så länge varit falla bort, så är tiden inne att välja dig en omgifning mera passande för din själ och ditt ungdomliga hjerta. — Om Charlotte Wrangel ännu är hos dig så var god framför till henne en vänlig hälsning från mig. Jag har blott litet sett hennes flickor men de två älsta isynnerhet Charlotte förefalla mig behagliga, lefnadsfriska unga varelser. Lef väl goda bästa Malla! Måtte jag en gång få se dig lugn och lycklig! Alltid Din

tillgifna

Fredrika.

Årsta d. 6 Aug. 1848.

---

710. Till Beata Afzelius. Årsta d. 8 Aug. 1848.

Se, min lilla Beata, det är en gåfva och en glädje, som man ej nog kan tacka vår Herre för, den neml. att kunna göra en glädje åt ett hjerta sådant som ditt, och som tar emot såsom du! Det har jag nu också gjort af hjertans grund, sedan jag, i dag, fick ditt bref och ditt ja-ord på min proposition. Topp! min snälla Beata. Du är då vår hyresgäst. Och som du gifvit mig likasom en liten rättighet att litet styra och ställa för dig, så får jag gå in i några detaljfrågor. Säg mig litet i förtroende hur det är med dina möbler, om du har några och hvilka de äro. Litet har jag eljest, som jag ville få plocka in i ditt rum, och [— — —] nöje af att sätta opp i dina fönster, allt

mycket enkelt, ty jag sjelf har alldrig velat ha annorlunda, och jag vet att du är med om den smaken. Säg mig derföre ordentligt, hur det står med sakerna och om jag får rusta litet för dig. Det skall bli mig ett så hjertligt nöje. Och jag ville att i ditt rum du skall känna dig omfattad af mig, om än jag icke vid din ankomst skulle sjelf vara der.

Det var roligt höra om gumman Schwerin, och att hon står på din och giftermålets sida. Ty det giftermålet blir nog bra, och din bror nöjd bara det blir färdigt. Hvad honom beträffar, så är det mig nog att veta huru älskad han är, för att vara viss på att han är älskansvärd. Ty det vitsordet slår aldrig felt, och har alltid en god grund. [— — —]

Om jag nu finge bjuda dig på den fest vi här ha nästa söndag för 100 små barn!.. Då är ett lefverne på den stora gården, då dansas kring planerna, då lekes och åkes i små vagnar, och trackteras med vått och torrt..... Ja, det vore en fest för dig och dina små. Sedan ha vi prestval och profpredikningar och middagar för presterskap och grannar, allt mindre roliga! Det räcker hela Augusti. I slutet af månaden skall jag fara till Stockholm. Och sedan skrifver jag åter till dig om ställningar och förhållanden i din nya bostad. Hvad jag med visshet vet är att värdsfolk och hyresgäst skola förträffligen väl komma öfverens, och nog ha mången treflig stund tillsammans. Nu skall jag så hjertligen och mycket hälsa dig ifrån [— — —] Agathe har haft mycket godt af sin brunnskur, är betydligt stärkt till helsan och njuter nu så innerligt och så strålande af blommor och sol och allt vackert och godt, så att det ofta rör mig till tårar att se. Ty det är så skönt att se en menniska njuta så vackert och så oskuldsfullt.

Kreatur ha vi också här, som jag ville få presentera — sexton kalfvar t. ex. som just nu låta höra sitt mindre harmoniska aftonchorum. Det ringer otta i arbetsklockan. Det är hvilotimman för arbetarne vid gården, då de alla få gå hem till sitt, till hvila. Och nu skall jag gå och dricka the med de mina, Justitieråd och rådinna inberäknade (ett trefligt folk men ändå utanför det innersta). Och derföre god natt, min goda, kära Beata. Skrif snart och gör reda för dig för lilla förmyndarn och v[— — —]

711. Till Böklin.

Hvart har då mitt lilla Juli-bref tagit vägen? Innan d. 24 borde det väl ha varit hos dig min goda B. och sagt dig mina planer för höst och vinter och frågat om huru de öfverensstämde med dina. Men af ditt bref af detta dato ser jag att du icke fått mitt. — —

Sednare. —

Men nu kom ett litet sednare bref och säger mig att du fått det, och gläder mig med känslan af din vänskap och godhet. Tack för att du vill komma och afhemta mig i Ystad! Resan derifrån och till Chstad var den enda dunkla punkt på resan, den der jag ej såg rätt vägen. Men nu ligger den i det klaraste solsken och allt synes mig lätt, gladt och godt. Ditt hem, min vän, nog blir det godt för mig! Hvad jag behöfver för min trefnad, utom den fridfulla närvaron och umgänget med dem jag håller af, är icke mycket, och i ditt hem skall jag ej sakna något. Ett litet eget rum, der jag kan vara ostörd, så enkelt möblerat som möjligt, och enkelhet och tarflighet i allt, är hvad jag älskar och önskar. Jag tror ej att det finnes någon som har mindre behof af hvad man kallar lyx än jag, och mera ringaktning för lifvets öfverflödigheter. Jag ber din hustru och dig, att icke taga emot mig annorlunda än ni skulle hos er emottaga en syster, som önskar få dela ert hvardagslif och lag. Först då kan jag hos er känna mig rätt tillfreds och hemmastadd.

Jag ämnar begagna fullmånans sken för min resa ned, och Gauthiod till min resvagn, ty dess förare Kapten Nylén, är mig en gammal bekant och en särdeles treflig man. Dagen då jag afreser skall jag, närmare tiden, skrifva om; dagen då jag kommer till Ystad kan väl äfven något när säkert bestämmas; men timman beror af vind och flera omständigheter. Men fartyget brukar ge signal vid sin ankomst och ett kanonskott kommer väl att säga dig när din lilla vän är vid Ystad brygga. — Förändrad, åldrad skall du finna henne. Mycket, mycket är förbi... borta, äfven af hjertats, af själens ungdom... Jag ser mig om ibland med smärta... Var jag förr sådan?.. Hur kom den känslan, den tanken i min själ?.... Men mycket är ock qvar af det bättre, mycket är på väg till förvandling till — som jag hoppas — uppstigande metamorfos. — — — Nog. Du skall läsa i mitt hjerta i min andes djup — lysa deröfver med din klara blick, min vän, min lärare, min goda, goda B!...

Tit. Bergmans opus — ja väl är dess resultat »en dunst». Hur kan man ha så liten aning om halten af det högre lif, som man företar sig att befria, att framställa i förklaring? Huru äro de beskaffade dessa Almqvistianer som kunne vara belåtna med en verld der allt flyter samman i orediga chaotiska massor en verld byggd på Intet. Jag undrar här mera derpå, emedan under all språkets förtyskning och besatthet dock finnes ett inre språk i hvilket andas och rör sig en lefvande, warm, kännande och tänkande själ.

Förf. är en ung man, ytterligt fattig, har skrifvit ett arbete öfver Socialismen men som lär ock vara resultatlös. Det är icke tryckt. Han lefver nu i Stockholm. Jag kunde hjelpa honom. Men bör jag? — Bör ett sådant skriftställeri en sådan tankeriktning uppmuntras, att föröka sina foster, sitt inflytande? — — Nej! . . Och likväl måste sådant väl komma äfven i Sverige uttalas, uttänkas på det man må komma deröfver; som genombrott till ett sundare, mera positivt tänkande. —

Jag ämnade medtaga Bergmans bok till dig. Men jag ser att du ren läst den. —

Af mitt Syskonlifs emottagande af allmänheten har jag haft endast glädje. Det har glädit mig att se den förstådd som den var menad. Ja, den har blifvit upptagen långt mera varmt och hjertligt än jag det väntade. Äfven ditt intryck af boken har varit mer än jag hoppades af den. —

Om några få veckor språkas vi muntligen vid, och Jag får omfamna din hustru, dina barn. En vecka före afresan härifrån skall du ännu skriftl. höra ifrån

Din
Fredrika.

Årsta d. 11 Aug. 1848.

---

712. Till Böklin. Årsta d. 1 Sept. 1848.

Ett ord ännu om Bergmans skrift medan jag har det i minne; ty ag har haft roligt af denna skrift dels för den klarhet och bestämdhet hvarmed förf. tar ihop med frågorna, hans ärlighet vid deras behandling, hans sätt att tala ut, samt det resultat han kommer till. Ty huru svagt och dimmigt han än skådat sitt föremål, huru litet »uttömmande» (för att nyttja ett af hans älsklingsuttryck) hans granskning deraf »befinnes», så är han väl på god väg till sanningen då han tar Menskans medvetande i dess totalitet, såsom den spegel i hvilken

man måste se och erkänna den eviga sanningen Så långt ha äfven de sednare franska socialisterne kommit. Och B. har så vida kommit längre än dessa att han ur dettas djup hemtar begreppet om en personlig Gud och om ett lif efter detta. Att B. sätter denna Gud utan allt förhållande till sitt verk utan inflytande derpå är ett bevis på — hans brist på snille. Men om han har något sådant bör han, tyckes mig, just ifrån den utgångspunkt han fattat, kunna komma till något mer och bättre än det han nu hunnit till — ty det är blott en liten flik.*) »Hegels Subjektivitetslära» känner jag icke men det anar mig att det är den som jag stött på i Martensens »Autonomi» och som skänkt mig en så obeskriflig glädje; och lät mig känna att jag funnit den skatt, som jag länge sökt efter. Den lilla boken skall jag taga till dig. Du skall snart se hur det är. —

Tack ännu en gång, af hela mitt hjerta, för ditt kärleksfulla välkomnande! Lyser mig än ingen annan sol i Skåne, så skall jag ej klaga på brist af värma och ljus. Men jag känner Skånes höstar. De ha tjusat mig en gång förr; och skola nog ej alldeles förneka nu sin vanliga mildhet.

Litet längre måste jag dröja här än som först var ämnat. Jag blir ej färdig med hvad jag har att göra förrän mot slutet af denna nyssbegynta månad. Och först d. 28 kan jag gifva mig af. Men antingen det då stormar eller regnar så reser jag, och du har då Gauthiod och mig vid Ystads brygga Lördagen d. 30, om morgonen, om allt går väl. Gerna skulle jag då genast afresa med dig till ditt hem för att kunna vara der om aftonen. Om Söndag vill jag gå i din kyrka och — tacka Gud med dig och — för dig.

Jag kommer således vid nästa Ny till dig, och fullmånen skall lysa oss, hoppas jag, i Kongens Kjöbenhavn.

Ett nytt manuskript skall jag snart ha färdigt för din blick. Ack! denna tid är för mig, alla år, en underlig tid, då jag lefver ett dubbelt, ja, väl tredubbelt lif emot vanligt, och bäres af vingar, som jag under flera månader af året saknar. Med hvar Augusti månad födes jag om på nytt. Och September, October, November, December äro månader då jag af allt lifvets goda blott begär — enslighet, i slott eller Cell, det är lika mycket.

Nu skrifver jag väl ej mer innan jag reser. En fjerde häst torde jag väl behöfva min goda vän, för mitt lilla bagage: en kappsäck och en hattask. Vill du vara god beställa den och kärra?!

Lef väl min älskade, goda Böklin.

Fredrika.

*) Jag önskade den unge mannen en lärare likt den jag fått.

713. Till Andersen. Årsta d. 3 Sept. 1848.

Andersen har icke kommit till Sverige, icke till Årsta i Sommar, och nu äro rosorna förbi och resornas tid snart äfven. Jag har dock det hoppet att snart få råka Er, bästa Andersen, men icke på Årsta utan i Köpenhamn. Jag ämnar mig nemligen på besök i Danmarks hufvudstad, och, som jag önskar att dröja der någon tid, så hoppas jag af Er vänskap en vänlig handräkning för min trefnad derstädes. Jag anhåller neml. att Ni ville gifva mig, vid min ankomst till Köpenhamn, i början af instundande Oktober månad, anvisning på rum i något enskilt hus. Ty jag förmodar att det är i Köpenhamn, som i Stockholm och andra hufvudstäder, att välkända fruntimmer lemna rum och mat åt resande personer, som önska ackordera in sig så, för vecka eller månad. Säkert känner ni något sådant hyggligt hus, eller ock kan någon af era vänninor i Köpenhamn ge er upplysning derom, och ni skall då i godhet upplysa mig. Hvad jag önskar vore tvenne trefliga rum helst med utsigt åt något större torg eller åt hamnen, dertill uppassning, Kaffe och The innom hus, och — framför allt, en hygglig och treflig värdinna. Jag vet att Digteren har lättare att finna stora slott i digtens verld än en tarflig och treflig boning i denna sublunariska, men icke dess mindre hoppas jag på Er för att vägleda mig till besagda hem. Och som jag önskar sjelf taga det i pröfning då jag kommer till Er goda stad, så önskade jag helst en bostad, som kunde tagas och sägas opp på vecka. Vill ni hjelpa mig härtill? ....

De sista tidningar jag sett här, tala om freden såsom afslutad, åtminstone till våren. Hvad det gläder mig att det gått igenom dermed! Och vintern som nu stundar torde emedlertid något afkyla Tyskarnas hufvudlösa germanism, och ge dem innom hus tillräckligt att fundera på, för att hindra dem att ännu en gång i oförstånd rusa på Dannmark. Danmark skall hafva heder af sitt tappra motstånd, och Sverige och Kung Oscar skola ha heder också af deras allfvarliga ingripande i saken för brödralandets väl, och heder af att den blodiga striden slutats utan onödig blodspillan, och att segern förblifvit i billighetens icke i våldets hand. Och fastare än någonsin hoppas jag att brödraskapets band mellan våra folk blifvit knutna. Jag skrifver icke mer i dag, men hoppas snart tala mycket med er, och höra hvilka sagor och sånger nu elda Er fantasi. Jag längtar höra Era Eventyr på Danmarks jord. Der, som här, er tillgifna och tacksamma vän

Fredrika Bremer

714. Till Ulla Limnell. Årsta d. 10 Sept. 1848.

Qvickt folk komma aldrig för sent, komma altid i tid, det har jag märkt. Och min Cherubim kunde ej heller deri vanslägtas. Min resa har blifvit uppskjuten till d. 28 Sept. Men till Stockholm kan jag icke komma förrän d. 21 eller 22. Jag litar på att då få träffa dig, och gläder mig deråt, icke alls på gudomligt vis, det försäkrar jag dig, utan på det allramenskligaste. Min lilla Ulla, jag hade icke kunnat resa med lätt sinne om jag ej derförinnan fått träffa dig, fått se dig in i själen.

Våra Norrlands minnen ha spelat för mig denna höst så att hjertat dansat i bröstet på mig, och deraf har blifvit något, som jag tror du skall bli glad åt liksom din

Fr.

Jag bor qvar i huset N° 5 på Norrlandsgatan, men på andra sidan om förstugan, midtemot der jag sist bodde. —

---

715. Till Anna Maria Hall f. Fielding. Stockholm, 29th September 1848.

May the tears of heartful pleasure and delight that more than once have filled my eyes while reading the pages of »The Old Governess» speak for my sentiments about this noble-minded and most charming production, the only one of those sent me by Mrs Hall I in this moment have had time to read! God bless her for it! It is the wish of my heart. God bless her also for the kindness which has made her gladden the far-off stranger with her beautiful gifts! Dearest lady! I am on the end of a voyage, and cannot write many words. Yet accept these as tokens of my grateful admiration of your talent, joy at your aims and gratitude of your goodness to me your charmed

Fredrika Bremer

---

716. Till Fabian Wrede.

Min goda Fabian!

Du har haft den godheten låfva att genomse de sista korekturarken af de två små skrifter, mina, som skola nu läggas under pressen. Och nu, bästa Fabian, kommer jag och ber dig om en godhet till! Det var sagt att Agathe skulle i mitt ställe och för mig uppgöra ackordet för bokens förlag med Bokhandl. Magister Bagge. Men hon är nu på landet, och jag kan icke önska att hon i detta väglag och höstväder skall resa in till staden blott för min skull. Jag vänder mig derföre till dig min goda Fabian och ber dig att du vill ha besväret att för mig uppgöra denna affair med Mag. Bagge. Och jag har sökt så ställa att detta icke måtte bli någon bråkig sak. Jag har med denna dagens post afsänt till Bagge de tre första häftena af min bok »Midsommarresan» och meddetsamma tillskrifvit honom om de vilkor jag önskar vid uppgörandet af affären oss emellan, och bedit honom anmäla sig hos dig för närmare bestämmande af dessa, samt uppgörande af kontraktet, som han sedan skulle lemna till dig. Du ser, bästa Fabian, huru jag litar på din vänliga handräckning och hjelp i denna sak. Och jag gör det på goda grunder, och tackar dig hjertligen på förhand derför.

I korthet vill jag här nämna hvad jag om vilkoren tillskrifvit Bagge: af Herr Hierta har jag, alltsedan min bok Hemmet, erhållit i honorarium för mina arbeten ett pris varierande emellan 100 och 110 samt omkr. nittio rdr B^{co} per Ark för en upplaga stor 2500 (tvåtusen femhundra) exemplar.*) Om Mag. Bagge finner sig vid att af ifrågavarande bok göra så stor upplaga, önskar jag att icke erhålla mindre än 100 rdr B^{co} för arket. Anser han sig kunna erlägga mer, så är det naturligtvis mig icke emot. Anser han sig icke kunna göra så stor upplaga så måste naturligtvis honorarium rättas derefter. Dessutom förbehåller jag mig 50 friexemplar samt rättighet till nytt ackord vid ny upplaga.

Jag förmodar att sedan Bagge läst boken, eller nog deraf för att fatta sitt omdöme om den (min goda men något för långsamma vän Böklin vill ännu fundera öfver sista häftet) och besinnat mina propositioner om affairen, [han] infinner sig hos dig och då äfven har med sig mitt bref till honom. Som han flera gånger och angeläget bedt

*) och derjemte 50 friexemplar.

mig att få något för mig att förlägga, så förmodar jag att han icke gör svårigheter att ingå på samma vilkor som Herr Hierta, om han än icke anser sig kunna lemna högre.

Det närmare bestämmandet af dessa ber jag dig, goda Fabian, uppgöra med honom enligt hvad du finner billigt och rätt. Jag är säker på att bli fullt tillfreds dermed. Då min bok blef så sent färdig*) före min afresa, kunde jag ej uppgöra affairn om den med Bagge utan sade blott att jag önskade vilkor liknande de Herr Hierta gifvit. Och för min lilla Rhenresa uppgjorde jag blott den muntliga öfverenskommelsen om ett hälftenbruk likt det jag har med Colburn, neml. att nettobehållningen af skriftens inkomst delas emellan Bagge och mig, sedan han af Bruttoinkomsten afdragit sina omkostningar som förläggare. Men nu har jag bedt honom uppsätta skriftligt kontrakt derpå och sedan lemna detta till dig. Och du bästa Fabian torde vara så god sedan öfverlemna detta och det andra kontraktet till min Agathe när hon kommer till Stockholm. Hälften åtminstone af honorarium för Midsommarresan bör lemnas då boken utkommer af trycket — (helst det hela om Bagge så vill) — och det öfriga om tre eller sex månader om förläggaren så önskar. — —

Ack! ett så tråkigt bref att skrifva och att få! Förlåt mig det min goda Fabian, och nu till något annat.

Tack för sist; och för anblicken af era vänliga ansigten som följde mig som solblickar på resan då jag lemnade Stockholms redd! Andra solblickar blefvo på resan sparsamma eller rättare inga. Men vädret var vackert ännu, så länge vi höllos innom Stockholms skärgård, och mitt intryck af denna skall du se i ett stycke af min »teckning öfver Sverige» (Inledningen). Sedan blef det rusk och regn, och hög sjö. De flesta af passagerarena blefvo eländigt sjuka; den goda Gubben Welchern bland dessa. Han syntes öfverhufvud nedstämd, och jag ville ej oroa honom med politiska frågor, hvarföre vi höllo oss utanföre dessa. Hans intryck af vår kungliga familj och särdeles af Kungen gladde mig att höra. Om honom sade han: »Er ist ein sehr kluger und sehr Edler Mann, und hat eine sittliche Ansicht der Dinge, die nicht gewöhnlich ist.» Af denna »Ansicht» i de politiska frågorna, (den högre politiken) tycktes han vara frapperad. Resan förblef ruskig till vädret, men när jag kom till Skåne sjöngo lärkorna öfver dess slätter och luften var sommarmild. Och här skref jag om hela mitt stycke om Skåne i min bok hvilket nu är något helt olika hvad det förut var. Jag har varit och är tacksam öfver att åter vara med min vän Böklin. Han är en dykare efter djupets äkta perlor,

*) och ej heller då blef fullt färdig.

och ger sig icke innan han kommit till botten och kan åter uppkomma med dess skatter i sin hand. Men ett grufligt godt tålamod vill det till att vänta på att han — kommer opp. Man kunde allt få tid att ta sig en god liten lur emellan fråga och svar, om icke väntan och vissheten att höra något grund-godt och redande hölle en vaken. Hans fru tycker jag mycket om, och barnen äro snälla och duktiga. Men ett sådant praktexemplar som lilla Agathe finnes ej här. Jag tänker ofta med glädje på det präktiga lifliga lefnadsfriska lilla barnet. Och hennes ifver, och håg att försona — ack! det är redan hela qvinnan i frö med hvad hon har bäst och älskligast, farligast också för henne sjelf. Gud bevare det söta barnet, och låte dig ha rätt mycken glädje af henne, som nog är säkert om hon får lefva och förkofra sig som hittills. Nu är tiden då ett sådant litet barn blir för hvar dag af mera interesse och roligare.

I slutet af denna månad ämnar jag ge mig af till Köpenhamn, och hinner således icke få svar på detta bref här. Från Köpenhamn skall jag skrifva och säga min adress der, hvilken jag icke ännu vet. Om min hjertliga hälsning till Aurore får jag nu bedja. Och ännu en gång, goda Fabian, ber jag dig om ursäkt för det besvär jag med mina bokaffairer gör dig, bra mycket emot min önskan och vilja!

Din
hjertligen tillgifna
Fredrika.

Christianstad-Köpinge d. 17 Oct. 1848.

Goda Fabian! Låt Bagge visa dig stylarne för Tillegnan af boken och var god se till att de bli passande, vackra och enkla, och låt tillegnan förblifva en hemlighet tills vidare för dem den är ämnad!

---

717. Till Beata Afzelius. Christianstad d. 2 Nov. 1848.

Tro mig, min snälla, goda Beata, det är en solstråle i min lefnad, det att ha kunnat ge litet sol åt ditt lif, och det är mig så godt att i andanom kunna se dig i din lilla kammare, fridfull och förnöjd i ditt lilla rike, såsom ingen kung är det i sitt stora. Jag vet nog ändå att utan stormar och moln blir det icke der för dig, ty utan sådana

blir aldrig ett varmt och deltagande hjerta, och bör ej heller vara det i »sorgedalen»; men en tillflycktsort, ett litet fredat hem måste man ha der man kan samla sig ifrån dem, hvila ifrån dem, skaka af dem i tankan på den som bär dem, och lyfter dem och oss upp till för klaring. Ja, få vi rätt den tanken, den bilden för oss, då måste vi bli — — lättsinniga, och inte låta något rätt trycka ner oss mer, hvarken meniskors brister eller djurs lidande.

Adelborg har jag en stor böjelse att hålla af, att sätta tro och lit till som en jordisk borg och mur, ett bastant fäste. Men, Gud ske låf ändå, att vår herre är mer än alla jordiska borgar, att han icke öfverger någon, icke förtviflar om någon, utan håller i och håller ut, och se! derföre får han nog sin vilja fram till slut, om än det icke synes på denna sida af scenen. Sjelfva kännedomen af Guds vilja och verksamhet uppenbarade i Chsto är oss en borgen derför. Ingen af apostlarna har uppfattat detta hans alltuppfyllande, som Paulus, särdeles i vissa stycken af Ep. till Epheserna, och af Collosser-episteln. Der äro herrliga verldsomfattande, verldsomfamnande ord. Och vill du i Bibeln se i ord uttaladt det sammanhang som kastar ljus öfver naturen och kreaturen och dessas förhållande till menniskan, så se i den första djupsinniga Mythen om skapelsen (i Genesis) huru alla örter och alla djur undergifvas menniskan (detta uttalar symboliskt ett verkligt och nödvändigt andligt natur-förhållande) och se sedan i Pauli Ep. till the Romare Cap. 8 v. 17 och följ. Denna den kreaturliga verldens samband med menniskan är i öfrigt en tanke som genomgår hela Bibeln ända ifrån Moses (som Arkens byggmästare) och till synerna i Uppenbarelseboken, der djuren på marken och fiskarne i hafvet framställas såsom tillika med menniskan låfsjungande Skaparen.

Detta förhållande ha Theologerna för det mesta lemnat å sido. Men Philosopherna ha upptagit det, och sednast har den store Hegel på ett stort, genomgripande sätt uppvisat det eviga förhållande i hvilket menniskan står till den verld som omgifver henne, till djuren och hela den organiska naturen. På den rena tankens väg kommer han här precist till samma resultater som vi äga i den Christliga uppenbarelsen. N. B. han upptager då äfven denna uppenbarelse som Moment och hufvudmoment i tankens utveckling. Derföre att den är en evig sanning i sig, derföre uppenbarar den sig i timligheten.

Mina egna tankar om lidandets rang om dess betydelse äfven för djuret, och min uppsatts deröfver ville jag, men hann icke afskrifva för dig, innan jag reste. Den blef qvar i min byråslåda på Årsta. Vi skola en gång läsa den och tala öfver den tillsammans.

Men var viss på, min lilla Beata att detta ord: »prediker Evangelium allom kreaturom!» icke är ett fåfängt ord. Den lilla tankeblomman i sammanhang med denna lära som jag skref om, sänder jag dig här. Den föddes en morgon på Årsta. Stycket ur Bunsens bok som jag afskref för dig och öfversatte, ligger qvar i mitt skrifbord. Jag blef oviss om om det skulle anslå dig och synas dig klart. Men i alla fall skall jag be Agathe lemna dig det. [— — —]

---

718. Till Beata Afzelius.

Min goda Beata!

Djurandarne lemna mig icke i fred innan jag sagt dig hvad tröstligt jag kommit till för deras räkning i tro och tänkande, framför allt för de djur-individer, som här på jorden erfarit någon hög grad af plåga eller lidande. Jag vill derföre i korthet antyda mina funderingar och tankefynd (om jag får kalla dem så) viss om som jag är, på det hjerta som skall emottaga och vårda dem. Jag nämde i mitt sista bref att Theologerna hade lemnat å sido den vigtiga del af lifvet som utgöres af Menniskans förhållande till naturlifvet, men att philosopherne*) ha upptagit och behandlat den, särdeles så vår tids störste tänkare, Hegel. Dessa (philosopherne) ha funnit att hela naturen med alla sina djurslägter icke är annat än menniskans spegel, men så att allt hvad i Menniskan finnes i en sammanhängande organism, i naturen finnes uttalat på åtskilda punkter, i himmelskroppar, i elementer, stenar, vexter, djur. I alla tider har Menniskan anat detta samband med den naturverld i hvilken hon lefver; och hos alla folks religioner och philosophier finna vi spår deraf. I Bibelen framstår detta medvetande redan i begynnelsen af Menskligheten historia der det heter (1 Mose bok 1 Cap.) att Gud sade till Menniskan: »råder öfver alla djur på jorden, och alla örter och all frukt hafver till mat.» Och i andra Cap. heter det att Gud hade alla Djur på Marken och alla fåglar under himmelen fram för menniskan

*) och philosophien är ej annat än den tänkande betraktelsen af verlden och sökandet efter dess innersta lagar och sammanhang.

på det hon måtte gifva dem namn,*) »ty som menniskan nämde dem, så skulle de heta».

Det heter också vidare efter fallet att jorden blir förbannad för menniskans skull och bär stingande ogräs. Man ser öfverallt här genom sagans hölje den inre sanningen framskymta.

Men är det så, att, enligt den andliga naturordningen, Menniskan är naturens makt och andliga beherrskare, och att genom det ondas uppkomst innom Menniskan äfven naturens sfer blifvit besmittad, och det ondas bränn-nässla slagit rot äfven der, då måste den Makt som kan upphäfva det onda i menniskan äfven upphäfva det genom henne i naturens rike, och Evangelium är verkligen ett gladt budskap för allom kreaturom.

Det måste bli synnerligen så för alla lidande varelser. Det ligger i lidandets natur att utveckla kraften hos de lidande. Genom lidandet tvingas menniskan att söka himlen, att spränga alla bojor och band som tvinga hennes andliga varelse. I lidandets natt uppgå för hennes blick stjernor som hon utan denna alldrig hade sett. Lidandet förvandlar hennes hjerta gör det öpnare, vekare, böjt för medlidande. Det är således på grund af en andlig naturlag som Frälsaren säger: »salige de som gråta, ty de skola le! Salige äro de bedröfvade, ty de skola få hugsvalelse!» Öfverallt i Christi lära framstår lidandet, som en rang en adel. Det är den lidande framför allt som är nära hans hjerta, det är till denne han går, och lägger händerna på dess sår.

Lidandet visar sig äfven vara djurets tucktomästare på jorden. Det är genom lidande af flera slag som djuret tvingas att utveckla förmågor som icke synas ligga i dess natur. Lidande skärper äfven djurets sinnen och instinkt ofta till förvånande grad och stegrar dess minne till ett liknande menniskans. Man har flera exempel på djur som dödt af sorg efter en älskad husbonde, eller kamrat — och i ögonblick af stor smärta har djuret en stämma och en blick i hvilket en ande ropar till andarnas herre.

Icke sällan äfven har man sett djur som i sin nöd vändt sig till menniskan liksom anande att hon kunde hjelpa dem, och menniskan har ofta genom sin blott blick makt öfver djuret.

Jag tror då att den i Christo renade och förklarade menniskan kan vända sig till djurverlden liksom Christus stod och evigt står

---

*) Men Namn hos de österländska folken betydde något helt annat än vi nu förstå dermed. Namn är synonymt med väsendet i dess manifestation. Jag hafver förklarat Ditt Namn! säger Jesus till Fadren i sin öfverstepresterliga bön hos Johannes.

vänd till menniskoverlden, och ropa: »kommer till mig I alle som arbeten och ären betungade, jag vill vederqvicka eder!» Och jag tror att alla djursjälar som i lidandets eld vaknat till skarpare förnimmelse af lifvet skola höra detta rop ur djupen af sina Hades och uppstå och komma fram inför sin herre. Och då skall för andra gången ske att hon skall kalla dem vid namn och göra lycksaliga hvem hon vill. Men icke godtycke och nyck skall leda henne dervid utan kärlekens och förnuftets ljus. Och hennes blick skall lysa öfver dem, som en klar sol, och hon skall föra dem till lefvande vattukällor och låta dem smaka äfven den nya himmels fröjd på den nya jorden.

Att menniskoindividen äfven dervid skall göra gällande sitt individuella lynne och tycke är naturligt, och jag ser min goda, rara Beata, i andanom, omgifven af så mycket hästar (f. d. Åkarhästar) och hundar, kattor och fåglar, så att jag skulle bli förskräckt om jag ej vore viss på att anden reder sig med dessa andar helt annorlunda och lättare än som sker här på jorden i kropparnes omhöljen.

Och då skall komma den herrlighet, som Jesus kallar sin och låfvar de sina att få se, den herrlighet som Paulus talar om såsom »vårt arf» då Kreaturens suckan skall upphöra och de bli fria från förgänglighetens träldom, till Guds barns herrliga frihet, den herrlighet som Uppenbarelseboken spår då Englar och Menniskor och alla kreatur på jorden förena sig i fröjdesånger och pris öfver Lammet som dödat är, ty i Lammet, i Christus i det eviga ordet, i Guds eget hjerta lefva vi alla.

Hvad jag nu så lösligen antydt kunde jag utförligare och grundligare genomföra, och skall äfven göra det framdeles. Mycket kan synas vara hugskott, fria fantasier, men är man rätt genomträngd af den uppenbarelse, som är oss gifven i Christi historia, hans lif, lidande, död uppståndelse och förklaring, då vet man ock hvilken makt som tillhör Menniskoanden, och att inga grafvar finnas dem dess viljas energi ej kan spränga, inga sår dem dess kärlek ej kan hela, inga smärtans blodsdroppar af hvilka den ej kan låta sköna rosor upprinna. Christi sår! Medeltidens fromma mystici försänkte sig i dessa och förstodo bättre än man förstår det nu för tiden hvad de innebära för den lidande menskligheten tröst. De läste i dem uppenbarelsen om den hemlighet att Gud lider och blöder med oss, för oss, att våra sår äro hans sår. Men han tar dem med sig in i herrligheten, han bär dem på sin förklarade lekamen liksom han bar dem på sin jordiska; men — de smärta då ej mer. Och så som det skedde med honom så skall det ske med oss genom honom, genom vårt lif i honom. Nattvarden uttrycker läran om vårt naturlifs del-

fående af Christi natur, af hans förklarade lekamen. Genom denna få vi makt att förklara, att herrliggöra hela vår naturverld.

Åter talar jag hvad som kanske låter gåtolikt. Men jag tror dock ej att du skall finna det så. Och derföre behåll mitt bref för dig allena, och visa det åt ingen annan om ej åt någon som skulle arbeta med de frågor öfver naturen och djuren som du och jag arbetat med.

Men hvad jag sagt här tål ännu mycken belysning. Jag ville ändå säga dig i korthet på hvad jag grundar det hopp som låtit äfven ditt hjerta ljusna och se hopp der det förut var mörkt. Och nu har jag gjort det min goda snälla Beata. Och nu skrifver jag väl icke vidare till dig så här allfvarsamma epistlar.

Nu är vintern inne. Måtte Beata ha det varmt och trefligt i sitt lilla rum! Att hoppas derpå och tänka derpå värmer mitt hjerta. Och så kommer väl våren åter en gång. Och nu god natt min goda kära Beata!

Fredr.

Köpinge d. 26 Nov. —48.

P. S. Ännu ett ord: det finnes ett straff-kors, det finnes ett Nåde-kors. Detta sednare är allt oförskyllt lidande. Detta kors draga vi, dela vi med Christus. Derföre har det löfte om stor herrlighet. De korsdragande djuren kunna ej vara uteslutna från denna.

---

719. Till Hierta. Chstad. d. 28 Nov. 1848.

Herr I. L. Hierta!

Då jag härmed tar mig friheten sända Er min »Rhenresa», så är det min varma önskan att ni måtte anse denna sändning för hvad den är: uttrycket af en uppriktigt vänskapsfull sinnesstämning. Det förefaller mig opassande att den, som så länge varit min goda och vänliga förläggare skulle behöfva köpa någon af mina skrifter, om han ville läsa dem, och jag önskade mycket att han ville genomläsa denna lilla skrift, på det jag måtte få tillfälle att säga några ord i anledning af den, och med det samma förklara mig med honom — söka göra mig förstådd.

Det har neml. förekommit mig, sedan vi skiljdes, att Ni kastat en och annan blick in i manuskriptet, som jag sände er, och trott Er der se någon polemisk syftning mot politiska läror som Ni hyllar. Tro mig, jag har ej tänkt på något sådant. Jag hade väl då icke tillbjudit Er att förlägga skriften. Jag kunde så mycket mindre ha en sådan syftning, som jag sjelf bekänner mig till dessa läror i hvad de röra framåtgåendet, befordrandet af sann folkfrihet, folkets allmänna deltagande i lagstiftning, m. fl. frihetssträfvanden. Den lilla skriften har ingen politisk syftning alls, — och säkert skall Herr Hierta erkänna detta vid dess närmare granskning — och åsyftar ingenting annat än en redogörelse för Diakoniss-institutet vid Kaiserswerth, samt framställandet af verkligen genomlefvade förhållanden och tillstånd i Tyskland, sådana de framställt sig för ett — jag vågar att säga det — ärligt och fördomsfritt sinne. Jag har dervid ingenting förändrat utom namn och biomständigheter på det en del personer der icke må kunna igenkännas. Att jag önskat skriften utgifven nu och icke sednare kommer deraf att den sednare skulle ha saknat det interesse den nu, i följd af rörelserna innom Tyskland, kan ha för allmänheten, ty detta »sednare» hade troligen blifvit ett mycket sent, då jag härefter ej ämnar på längre tid utgifva något af trycket. —

Att republikanarn, i den lilla skriften, spelar en för sällskapets bestånd mindre hälsosam rol, är blott berättelsen om ett faktum, framställt utan någon tanke på en politisk allusion. Men vill man af berättelsen draga en sådan, så vill jag äfven öppet vidkännas den åsigt, som kan tagas deraf och erkänna att jag anser den yttersta vänsterns män, som högst vådliga folkledare.

Det finnes republikan och republikan, det finnes La Fayette och Robespierre, den sansade och den osansade demokraten. Min unga bekannt vid Marienberg var icke en af de sansade. Och Herr Hierta sjelf hade säkert varit en af de första att söka föra honom till sans och sundt förnuft, så i promenader som i politik. (Jag har dessutom aldrig sett i Herr Hierta en anhängare af Republiken, men väl af en monarki med republikanska institutioner — säkert den bästa statsform, åtminstone för Sverige!)

Den ståndpunkt jag sökt intaga här, liksom i mina andra skrifter, är en — öfver partierna, en ifrån hvilken jag vill erkänna och uppfatta det menskligt goda och rena, så hos den ultra-republikanen som hos legitimisten, hos protestanten — äfven den som protesterar mot all religion — som hos katholiken, vore han än en dyrkare af rocken i Trier; och i öfrigt låta tankeriktningarne gälla hvad de kunna, om än jag sjelf genom tankens tvingande makt nödgas företrädesvis sluta mig till en af dessa.

Herr Hierta måste sjelf hos sig ha erfarit denna tankens tvingande makt. Men har man, så kännt den innom sig, så bör man äfven veta huru den kännes innom andra i de riktningar de omfattat. Min mening härvid är icke att alla dessa hafva lika rätt. Nej. Men personerna som hylla dem ha rätt dertill, ända till dess de blifvit öfvertygade om sin orätt, sin ensidighet eller skefhet. Att sådant kan ske tror jag, emedan jag tror på ett evigt rätt, ett evigt förnuft, på dess förverkligande i tiden, på meniskans förmåga att bli delaktig deraf, och på — öfvertygelsens fredliga makter. Men de som anse sig såsom tänkande varelser stå på förnuftets och frihetens sida — hvad bättre häfstång kunna de ha för att drifva fram sin sak, sin lära, än just denna rättvisans och moraliska billighetens anda för hvars rikes tillkomst i staten de fäkta. Allt som gör motståndets envisaste kraft, harmen, bitterheten, hatet skulle brytas deraf; man skulle ej blygas att sträcka vapen då man ser för sig en på en gång stark och ädel fiende.

Jag vet ej till hvilken grad den politiska ledaren af ett visst parti, publicisten, kan tillegna sig denna ståndpunkt, men hvad jag är viss på är, att ju mer han skulle tillegna sig den, dess kraftigare skulle han verka för den allmänna bildningens sak, liksom för de interessen som han kämpar för. Han skulle bli oemotståndlig, och fullkomligt segrande om han med alla de makter af politiskt skarpsinne, tackt, dialektik, qvickhet, som stå honom till buds, äfven förenade den högsta — — jag menar den högre politiken, och satte denna till anförare för sina politiska legioner.

Lyssna till mig ett ögonblick med tålamod, såsom ni en gång förut gjort det, då vi samtalat i allfvarsamma ämnen! Sannerligen, Er egen syster kunde ej komma till Er i välvilligare, hjertligare mening än jag i detta ögonblick. Och på denna känsla grundar jag min anhållan att bli hörd, och derpå äfven — jag erkänner det — att jag känner mig ha något att säga, som icke är förkastligt, och som Ni ej skall förkasta. Minnet af en föregående samtalsstund med Er står härvid för mig lysande, som en vänlig stjerna.

Jag har i min Rhen-resa (jag nämner denna obetydlighet emedan jag der vidrört ett ämne öfver hvilket vi varit och troligen ännu äro af skiljaktiga tankar) framställt kontrasten emellan tvenne olika medvetanden, det ena som lösrykt sig från all religiös grund, tror på ingenting öfver jordelifvet, och på ingenting efter döden, och ett annat, som tror, hoppas, älskar, lefver i den lära och det lif som Christendomen kallat till fullt medvetande på jorden. Jag har gjort det emedan jag fann dem så för mig i det verkliga lifvet, jag har äfven gjort det emedan denna tafla uttalar min egen djupa öfver-

tygelse. Och förr skall jag låta hugga af mig min högra hand än att upphöra att förtäckt eller oförtäckt hänvisa menniskorna till den sanna lycksalighetens vilkor, och häntyda på mörkret och farorna af en motsatt väg. »Mörkret och farorna!» Jag har tecknat dessa med lätt hand, med kärlek för de individer som jag sett stadda bland dem. Jag kunde ha gjort det på annat vis, ty jag har träffat exempel nog i lifvet på individer som de antireligiösa lärorna fört till de ohyggligaste handlingar, den mest hårdhjertade egoism. Men jag har valt den ljusare skuggsidan, emedan jag tror denna företrädesvis tillhöra vår tids fritänkare, och att jag känner mig kunna älska och värdera dem, erkänna deras rena motiver och vilja, i det jag ej kan annat än anse deras ståndpunkt som oriktig och olycklig; förderflig äfven för det goda de i sin menniskokärlek söka åstadkomma.

Se vi icke äfven exempel härpå i folkrörelserna i våra dagar. Icke äro folkrörelserna af ondo. Nej, de äro af godo, af evig rätt och nödvändighet; de äro de undertryckta folkdelarnas uppstigande till full medborgerlig rätt och värdighet, till deltagande i de rättigheter och skyldigheter, som först göra ett folk till fullt myndigt folk, menniskan till myndig menniska, och som tillhöra henne som sådan. De äro den Christliga principens genombrott och framträdande på det politiska området. Men den våldsamhet, den oreda, det barbari hvarmed de till dels uppträda äro sannerligen icke Christendomens sak. Det ovisa, ochristliga motståndet har visserligen här mycket att svara för, men de ovisa folkledarne ha ingen smula mindre, de som likt Bruno Bauer, Grün, Th. Mügge yrka att man för att tillfredsställande lösa verldens gåta, för att ställa allt väl på jorden endast måste — »Gott ganz wegzustreichen». Att de härmed borttaga all högre ansvarighet hos menniskan och lemna henne fritt åt sina passioners spel, eller åt dem som ha skicklighet nog att betjena sig af dessa, det — fråga de ej efter. Th. Mügge sade äfven derföre ganska konsequent (under ett samtal med mig) »dass Volk ist die todte Masse. Die grossen Geister sind die, die es leiten und regieren». Hvart detta skall slutligen leda borde väl icke vara dolt för vart godt hufvud, som vill verkligen genomtänka saken. Ty hvilken djerf äfventyrare anser sig icke i våra dagar vara »ein grosser Geist?» Dessutom, — — — men historien sjelf har, i våra dagar, åtagit sig att skrifva upp följderna af dessa läror, i blodiga drag. Det är icke Gudfruktiga, på Guds ord och Guds lagar troende arbetare, som skola bada städerna i blod, uppresa sig mot äganderätten, utöfva mord och den pöbelvildaste grymhet mot dem de anse för sina motståndare; de skola icke på sådant vis uppkalla mot sig blodiga reaktioner, och minska alla välsinnades interesse för folkfrihetens heliga sak, då de

måste säga vid sådana uppträden: »folket är ej moget, ej värdigt, de rättigheter det yrkar!» De skola ej genom sådant sinnelag gifva sina motståndare, åtminstone en skenbar rätt. Nej, de skola drifva frihetens sak med andans krafter, med andans svärd, och i dens namn som döende öfvervunnit verlden skulle det Christna folket ännu en gång öfvervinna den, och vinna segren både hastigare och fullkomligare än nu kommer att ske. Ty Idéns och Öfvertygelsens fredliga makter äro väldiga i verlden.

Tvungen af min egen tanke, som har det uti sig att vilja se sakerna i deras innersta rot och nödvändighet, har jag måst fråga mig: måste icke fritänkare sådana som t. ex. Encyclopedisterna i Frankrike, Thomas Payne i England, Strauss, Bruno Bauer i Tyskland, m. fl. finnas i verlden? De ha funnits der från verldens första dagar och intill våra. Måste det då icke ha sin grund i verldsutvecklingens ordning, och i nödvändigheten att de läror som de föra skola uttala sig, göra sig gällande i alla riktningar af lifvet, på det sätt de kunna? Härpå har jag måst svara mig ja! Ja, de måste det; ty det ligger i all idées natur att den måste uttala sig och utveckla sig ända i sina ytterligheter. Blott så kunna dessa erkännas, bekämpas, upphäfvas. Och den Gudsförnekande tänkaren tjenar Gud och hans verldsplan lika väl som den Gudbekännande, om än på olika vis; den förre såsom den negation öfver hvilken affirmationen måste fortgå för att allt starkare bekräfta sig i lifvet, den sednare såsom denna affirmation, hvars utveckling det är att genom hindrens och motsägelsens öfvervinnande allt mer utbreda sitt välde öfver verlden. Dessa förre kunde således betraktas som Ideens martyrer. Och de vore det om dem icke felades just det, som gör martyrens storhet och styrka, neml. att i sin undergång kunna säga sig: »jag går under för en evinnerlig sannings sak, den sak jag kämpat för skall efter mig uppgå segrande, och menskligheten skall njuta dess frukt, och jag ingå i min Herres glädje!» De kunna det ej, ty i den frihetsdryck de räckte folken låg på botten — gift. De visste det ej, de ville det ej, och derföre kunna de vara moraliskt utan ansvar. De kunna subjektift vara rena. Men ovisa och olyckliga måste jag alltid kalla dem. De ha utsått förgänglighet, och för sig sjelfva se de ej annat än förgänglighet.

De måste likväl finnas, har jag sagt, måste finnas, som momenter af de ideer, det lif som uttalar sig i historien. Hvad är det då värdt att jag talar och kämpar emot dem? Jag gör det i den öfvertygelse att detta moment hvarhelst det framträder icke behöfver fixera sig i lifvet, utan kan vara ett snart öfvervunnet, ja innom*) de personer

*) Jag tror det äfven på grund af inre erfarenhet, då jag sjelf

sjelfva som framstå, som dess representanter, och att än i dag en förnekande Saulus kan — och det utan underverk — blifva en hänförande, menskligheten upplyftande Paulus. Och ju mera så sker, ju mera lifvets centralmakter förstärkas (jag menar härmed de som sätta den jordiska utvecklingen i rätt rapport med den eviga sanning, den eviga idé som ligger till grund för den) ju mera skall utvecklingen till frihet och lycksalighet innom samhället fortgå i ostörd fart, ju mera skola ytterligheterna till höger och venster göras till oskadliga och snart försvinnande momenter.

Man erkänner temligen allmänt innom den högre afdelningen af det liberala lägret att de läror om folkfrihet och allmän medborgerlighet, som nu jäsa innom folken, ha sin grund i den, först i Christendomen förkunnade läran, om alla menniskors likhet inför Gud. Äfven i Aft. Bl. erinrar jag mig att ha läst det uttrycket att »Christendomen måste blifva politisk», d. ä. att dess grundlära måste genomtränga alla statliga förhållanden.

Af allt mitt hjerta instämmer jag häruti, men frågar: huru skall den kunna blifva så om dess rot, den eviga Idén så väl som dess historiska uppenbarelse, förnekas, hånas vanställes? Dogmerna, de käril i hvilka läran bevarats och öfverlemnats från århundrade till århundrade kunna vara mer eller mindre adequata uttryck för denna; kärnan som de innehålla kan spränga dessa och gifva sig mera passande och sitt inre motsvarande former eller Dogmer, lärosatser; det är all andlig utvecklings natur, och det är en stor och ädel uppgift att medverka härtill, och med upplyst sinne gå den andliga utvecklingen tillhanda. Men då måste man icke — »kasta ut barnet med badvattnet».

Richert, Geijer (äfven Thorsten Rudensköld på sitt vis) ha i vårt land kraftigt hänvisat på de liberala ideernas sammanhang med den eviga grund af hvilken de utgått, och huru de ej kunna consequent eller med lycka för samhället genomföras utan den jordiska Ideens inplantande i den eviga (ympqvistens i trädet) utan att fullföra den politiska vettenskapen till dess fulländning — den högre politiken, den i Gud eviga frihetsläran.

Vår tids största tänkare, den odödlige Hegel, har i sitt verk »Religionsphilosophin» vettenskapligt förklarat och inför förnuftet rättfärdigat denna lära, just ur sjelfva den Christna uppenbarelsens grund och faktum. Han har genom tankelagarnas bindande nödvändighet bekräftat ō förklarat den Christna kyrkans tro och lära om Guds

---

varit en tviflerska i religiösa ämnen, men genom philosophien öfvervunnit denna ståndpunkt och kommit till Christlig tro.

väsen, förhållande till verlden, och den enskilta Meniskans förhållande till och eviga lif i honom. Den som vill öfvertyga sig derom behöfver blott med uppmärksamhet läsa inledningen till detta herrliga verk, samt dess slut-stycke: »die absolute Religion». Han har vidare i sin Philosophie der weltgeschichte uppvisat denna uppenbarelses utveckling i historien, som grunden till hela vår nyare tids frihetsevolution, i dess bästa, största mening.*) Han har klart, ojäfaktigt för tanken uppvisat förhållandet emellan det eviga och timliga lifvet, emellan Idén och dess utveckling på jorden. Är detta tänkande grundat i sanningen, har det sin grund i ett evigt vara, en evig verklighet, så följer deraf att hvarje frihetssträfvande, som ej är medvetande af denna sin högsta grund, ja, visar sig reaktionär[t] mot den, måste förfela sitt mål, eller blott ofullkomligt uppnå det, och uppkalla ogräset jemte hvetet i sådan myckenhet att detta delvis skall förqväfva det sednare.

Jag har hört Herr Hierta en gång yttra det ni fruktade att Sverige vore bestämt att som politisk makt gå under för eller uti de continentala makterna.

Jag tror äfven att detta kan ske om man mäktar utplåna ur Svenska folkets bröst, den tro på Gud, på hans personlighet, hans eviga lagar, och den enskilta menniskans personliga ansvarighet inför honom, med ett ord, den tro på en rättvis himmel, som är jordens bästa kraft och hopp, och som hittills utgjort det lilla, fattiga Sveriges storhet och styrka. Men behåller det denna rot för sitt lif och sin vilja och mäktar fatta den allt klarare, så skall det bestå, och ännu, som förr, väcka de stora folkens beundran och läf, om än det torde i mycket blifva efter dessa i industriell rikedom och lifaktighet.

Ett sådant utplånande af det religiösa lifvet, af Gudsmedvetandet hos Svenska folket, tror jag ej kan ske.**) Men försvagas kan det, eller ock förstärkas, och härpå torde komma att bero om den sociala utveckling, som äfven vi gå till mötes, liksom de andra folken vesterut, kommer att blifva en egoistisk, blodig, ofullkomlig, eller en harmonisk, stark och i sanning frigörande.

---

*) H. Martensens lilla populära skrift: »utkast till Moralphilosophiens System» är en populär och i många delar förträflig framställning af de Hegelska grundlärorna.

**) Den moderna upplysningens försök i denna riktning ha blott kallat fram en starkare manifestation af detta religiösa lif, men ty verr förnämligast i Pietistisk riktning, det förmedlande det förnuftiga tänkandet i religionen saknas ännu i Sverige, åtminståne i landets wetenskapliga alster.

Jag talar här till en man, som har det i sin makt att verksamt inverka härpå. Jag talar till honom emedan jag tror på den Christna medborgaren i honom, och att denne kan allt mera växa och göra sig gällande äfven i hans tänkande. Och det har mer än en gång förefallit mig att Herr Hierta sjelf har tänkt så.

Uti det Christna lif hvarom talas i ett citat, anförd i min Rhenresa, såsom den grund ur hvilken den nya kyrkan, framtidens kyrka, skall utveckla sig och segrande framgå, i detta lif vet jag Er stå och lefva verksam mera än mången, som säger till Christus: »Herre! Herre!» — Der har jag tryckt Er hand med sannaste högaktning och gör så äfven nu i andanom, och hoppas och tror att den som i så vesentlig mån är en Christen till hjertat, äfven en gång måste blifva det till hufvudet, och icke skall försmå att söka en utveckling hvarigenom han skulle bli en sann välgörare för sitt folk och land, gifva en fast grund åt sitt frihetsarbete i flera riktningar, förtjena alla sanna fosterlandsvänners välsignelser, och sjelf lefva i det stora och glada medvetande att hans verksamhet är ett med den eviga andens, och i denna bevarad för att evigt lefva.

Jag slutar. Jag fruktar att trötta Er med ett längre bref. Må detta vara sin egen ursäkt. Skulle det kunna väcka någon mindre vänlig, någon harmfull känsla, då har jag misstagit mig på Er eller på mig sjelf.

Huru som helst: jag har af Er, under de beröringar vi haft, mottagit månget bevis af vänlighet och välvilja. Endast dem vill jag minnas och i tacksamt sinne bevara. Och huru än Ni må blifva stämd emot mig så skall jag förblifva, och såsom hittills mot Era ovänner stå som Er vän,

Fredrika Bremer.

V. Bl.

P. S. Min lilla skrift kommer ej att gifvas ut förr än närmare Jul, jemte en annan som sednare blifvit färdig. Var derföre god och behåll det härmed sända exemplaret för Er sjelf, och för — eldbrasan eller något annat säkert gömställe!

---

720. Till Andersen.

Vår älskelige Sagodiktare

H. C. Andersen kan ej se någonting besynnerligt deri att menniskor bl förtrollade så att de icke komma fram dit de ämnade sig förrän tiden längesedan är förbi då de låfvade komma och då man väntade

dem. Det hör till ordningen i hans verld. Att sådant nu skett mig i verkligheten det bekymrar mig litet, och låter mig frukta att det torde gå med mig som med folket i sagorna som komma för sent. Det vill jag nu emedlertid pröfva. Och om jag om fredag, eller Lördag i nästa vecka vid min ankomst till Köpenhamn får se på stranden Digteren Andersens vänliga anlete då skall jag tänka: o! det är tid ännu! Huldrerne äro ännu qvar och äro blida för mig. Och då är ingen nöd!

Min vän Kyrkoherden Böklin en liten svåra lärd man, som följer mig till Malmö, gör hoppas jag äfven resan öfver sundet för att med mig se Danmarks' Kongestad. Er känner han redan och håller af genom Era äfventyr, och känner för öfvrigt Dannmark dess historia, författning och folklif bättre än troligen mången Dansk man.

Adieu och snart — god dag om Gud så vill!

Er tillgifna

Fredrika Br.

Chstad. d 1 Decem. 1848.

---

721. Till Charlotta Anckarsvard f. Bonde.

»Vårt buketterande» som Grefvinnan Ankarsvärd behagade kalla det, slutades dermed att jag blef stående på Carl d. 13des torg med en stor bukett i handen, så vacker och så magnifik att jag ingenting annat hade att göra än att gå hem med den och alldrig mera tänka på att komma med någon till gengäld, hälst som skogens barn, Linnean, nu var förbi, och jag ej hade den anspråkslösa att göra mig grön med. Men med vissa personer blir man gerna i efterhand, och så kände jag mig alls icke tryckt af »buketterandets» utgång, utan väl tillfreds.

Icke heller tänker jag nu söka gifva det en annan, fastän jag nu kommer med en Åkerbärsblomma från Norrland, och ber Grefvinnan Ankarsvärd upptaga den i godhet. Lifvet och färgerna ha lidit af trycksvärtan. Men sådan den är vill den lilla buketten här blott säga att den stora buketten och dess så älskvärda gifvarinna lefva ständigt i ett tacksamt minne. Och om Norrlandsblomman låter Grefvinnan någon gång godt småle — så der som Grefvinnan brukar — då tänk i godhet på —

Fredrika Bremer.

December. 1848.

---

722. Till Andersen. [1848.]

Blif icke vred på mig, Andersen, men — jag kommer icke ut i dag på förmiddagen såsom jag i går låfvade. Kölden, blåsten och modkrämerskan ha försvurit sig att hålla mig hemma, och dertill mitt eget lynne, som är ganska björnaktigt och ger mig lust blott att ligga stilla i mitt ide. Låt oss till en annan dag uppskjuta den tillämnade visiten, och emedlertid — var icke »vred» på Er

tillgifna
Fredrika Bremer.

Onsdag morgon d. 20 Dec.

---

723. Till Böklin.

Köpenhamn d. 11 Januari 1849.
Jag bor på AmalienGade N° 121 men får mina bref säkert utan vidare adress än Köpenhamn. Postkontoret har min adress.

Tack min goda B. för det du skref genast efter din hemkomst, och lät mig se dig välbehållen och lycklig i ditt hem! Jag behöfde detta, och är glad i tanken att den resa som du företagit af godhet och vänskap för mig, icke efterlemnat något ledsamt,*) (som dock denna årstid och på sådana vägar lätt kunnat hända) men snarare några angenäma minnen af gamla och af nya vänner. Det var qvickt af de förra att hålla sig framme vid din återresa genom Lund. Från de sednare Andersen och Martensen skall jag hälsa dig. Martensen mottog din hälsning med synbart interesse, önskade att meddela dig sitt nya arbete då det kommer ut, längtade att genom detta komma i gemenskap och klarare förstående med tänkande christne, talade om [att] ännu lägga sista handen dervid, att han der hade uttalat sig öfver nutidens lif och hufvudriktningar. Det förekom mig att något af ert möte hade lemnat efterklang hos honom. Jag har sedan sett honom några gånger och sist i går aftons på en liten souper hemma hos honom. Han har en älskvärd liten fru, qvinligt behaglig, en gammal vördnadsvärd mor, tysk i väsen och utseende, tyst och all-

*) Men sista resdagen mellan Lund och Köpinge var en best! — —

varlig, och två sköna barn med sitt förra gifte; isynnerhet är den sjuåriga lilla maria en ögonfägnad.

Mannen sjelf tycker jag mycket om, och hoppas ännu få mycket godt af hans umgänge. Han är i hög grad både mottaglig och meddelsam, har ett sätt att fanga an och ta ihop med sakerna som är både stimulerande och redande. För mig är han dessutom oändl. älskvärd och vänlig. Jag har sedan vi skiljdes lefvat i jemn strid med — Danskarnes stora vänlighet och gästfrihet, som icke tillåtit mig att sitta i fred. Jag började med att streta emot, säga nej till bjudningarne, men kunde icke hålla ut, och en gång dammen bruten måste jag låta det gå, för att icke synas nyckfull eller ovänlig för en del personer. Jag har i följd deraf fört ett lif bra i strid med mitt lynne och mitt tycke. Men kan dock ej ångra det, ty de behagliga taflor dels ur familjelifvet dels ur sällskapslifvet som jag derunder fått se ha verkligen gjort mig rikare, och gifvit mig många sköna och glada intryck. Skulle jag låta dem träda fram i min själs Lanterna magika så ser jag först Drottningen (Amalia Carolina) i sitt Asyl för fattiga barn på Julaftonen vid den strålande Julgranen omgifven af dessa (jag var der på hennes kallelse och bjudning) och skön ännu och med kungligt skick och väsen, i moderlig huldhet och godhet sänka sig till dem, och sjelf barnlös finna sitt hjertas tröst och fyllnad i att göra dessa många lyckliga; och vid hennes sida den gamla herrliga Grundtvig med hvita hår, men ungdomlig eld ännu i det sköna, bleka anletet, talande om »de små lys i Juleträdet» och de små lys i barnens hjertan som skulle växa stora der »ty så var det Gud behagligt, och så ville Dronningen».

Så Bournonville (balettmästaren) som låtit mig se dansens konst i en för mig ny dager, och låtit mig se en balettmästarephilosoph, med verkligt ädla syften för sin konst och tillika den älskvärdaste familjefader, man, son, fader, broder. Hans Theaterlif (en biografisk teckning som han utgifvit förra året) är i hög grad interessant och egendomlig, — hans familj är en skön grupp omkring honom.

Componisten Hartmanns familj der jag får höra, och äfven göra, musik, smälta, lefva upp, gråta i sorg och salighet under tonernas makt, medan ögat hvilar i frid på den glans af skönhet och harmoni af hvilken familjelifvet och hemmet har sitt solsken.

Conferencerådet Kochs hus, der ädel bildning och skön konst har hem, och der jag sett sällskapslifvet i dess vackraste lynne, då man låter sig gå i godmodig lust och öfvergifvenhet, och conversationen djerf, elastisk kastar boll med tankar och infall, och vettet leker med ovettet så att det hjertliga skrattet bornerar i kapp med champagnen,

och man kittlar hvarandra, men sårar aldrig. En professor Abrahamson har jag der lärt känna som en utmärkt sällskapstalang. Oelenschläger är stilla i samqväm; Andersen är förträfflig i sin barnsliga, godmodiga »laisser aller», läser eller berättar sina sagor dertill på ett högst vederqvickande sätt. En puckelryggig fröken Wulff, syster till Fru Koch med sköna tänkande ögon som tyda på en rik inre verld, är den som i denna krets inger mig mest interesse. Vi tala om att läsa Isländska tillsammans.

Ett litet hem, fyra trappor opp, der ett ungt äkta par lefver, och der Mannen är en dotterson af Grönlands Apostel Hans Egede, och der jag med rörelse och glädje hört om dennes lif och nästan underbara kallelse, der jag hört Kämpevisor sjungas af Grundtvigs måg och dotter så friskt som anspråkslöst — —

Dessa med Martensen äro de förnämsta bilderna i mitt danska panorama, de andra äro blekare, åtminståne i det intryck de hittills gjort. Och en del förblifva väl bleka.

Med min husliga inrättning är jag tillfreds. Jag har ett litet ljust och vänligt rum, der jag blott saknar litet mera utrymme och en svensk kakelugn. Men jag har från mitt skrifbord en utsigt öfver sundet som jag ej ville mista för mycket. Skeppen ser jag komma och gå, och ibland hägrar Svenska kusten, som öar uppe i luften. Böcker växa som svampar upp omkring mig. Jag får låna på alla håll och af alla sorter. Dessutom har jag köpt flera af Hegel, Encyclopedie, Philosophie des Geistes. Denna läser jag om mornarne — o! de herrliga Guldgrufvorne! De äro mera än alla Californiens som presidenten Polk prunkar med. Skall jag kunna tillegna mig deras skatter? Och dock känner jag att de äro mina, tillhöra mig innerligt. Men tiden, åldern! Jag kan sörja ibland att jag icke haft dessa böcker tio år förut. Om jag i öfrigt nu hade något annat klokt att göra än att tacka. Gud, dig, hela verlden. Ja, när jag får lefva med böckerna och mina stilla tankar — då känner jag som jag hade en kallelse, en uppgift att fylla, och att jag lefver derför. Men när jag är ute i den granna, artiga verlden, midt ibland det som smickrar sinnena eller egenkärleken — då kommer öfver mig vemod, ängslan, oro, och tanken smyger kring »Rauhe Haus» och »Kaiserswerthska boningar» såsom till bättre vägar och bättre hem.

Jag har också köpt »Hegels Leben» af Rosenkrans. Detta och en förträfflig afbildning af Hegels profil ha ingifvit mig ett djupt förtroende för honom. Man ser en andlig naturnödvändighet, ett så och icke annorlunda, han tränger oupphörligt in i sitt ämne, djupare, djupare, djupare till dess han tillegnat sig det fullt. Han måste så. Sakerna tvinga honom. Han har pietet för deras makt. Han

låter dem verka på sig i full frihet. Det är en historia om en intelligens och dess utveckling. Strid ser man ej derinnom, blott växt, utvidgning, allt i stilla harmonisk nödvändighet. Caraktersdrag förekomma nästan inga. I en liten oenighet med sin fästmö visar sig H. älskvärd i sitt grundliga bemödande att grundligen öfvertyga henne utan att ogilla eller underkänna hennes tänkande.

Kort före sin död förhetsar sig Hegel mot Gans på det mest ophilosophiska sätt emedan denne begått det oerhörda Majestätsbrottet att reckomendera till Studenterne Hegels föreläsningar!!! Jag har ännu blott tittat i boken. Den är tyskt vidlöftig och upptages till större delen af prof på stadierna i intelligensens utveckling, så t. ex. H—s uppfattning af Christi lif och personlighet.

Om ef. m. läser jag, då jag är hemma, danska skribenter och skall framdeles säga dig ett och annat om dessa.

Nu, godnatt! Cavagnac fingo vi då icke till President utan Louis Napoleon. Det var skam! Werlden uppför ett underligt spektakel. Det stormar förskräckligt i afton, och månan går blek fram öfver sundet svept i stormiga skyar. Må den lysa i frid öfver ditt hem, nu, och det nyss ingångna året!

Din
Fredr.

---

724. Till Carolina Böklin f. Nilsson. [11 jan. 1849.]

Goda, kära Carolina, tack för lilla brefvet och för all din hjertliga vänlighet! Jag var så förtretad på en bokhandlare här som oaktadt mina påminnelser sände mig den större samlingen af Andersens sagor som du skulle ha, jemt 10 minuter sedan Böklin afrest från Köpenhamn. Men ha dem måste du ändå och derföre sänder jag dem till Glerup i Lund jemte en bok till vår vän som jag hoppas han skall välkomna. Jag skall också skrifva till Gl. att han sänder paketet till Littorin i Chtad. Kyss dina små för mig, och liten Arvid och min lilla föreläserska på båda ögonen. Kom ihåg fruckostvällingen, och att icke sätta på dig kalla kläder. Och nu kysser jag dig och lefver din hjertligen tillgifna

Fredrika

---

725. Till Achatius Kahl. Köpenhamn d. Januari 1849

Herr Professor Ach. Kahl!

För det så vänliga och välvilliga brefvet af d. 4de dennes och den medföljande skriften öfver Råby-räddnings-institut får jag mycket och hjerteligen tacka min bästa Herr Professor!

Er godhetsfulla påminnelse har återväckt min ledsnad att genom tidens knapphet (egentl. för min medresande vän Kyrkoh. Böklin) hindras från det besök vid Råby-rädningshus, som jag önskat och ämnat aflägga. Nu var det mig omöjligt. Men fast man brukar säga att »en annan gång är en skälm» så har jag det vissa hopp att göra ordspråket till en — skälm, och att en annan gång få ersättning för hvad jag nu måste försumma: att se Råby räddningsanstalt på närmare håll och göra bekantskap med dess ädla stiftare och den man som jemte honom upprätthåller den och hvars skriftliga framställningar jag har att tacka för mången njutningsfull stund.

Berättelsen om anstaltens tillstånd, verksamhet, etc: samt de betraktelser som blifvit tillfogade öfver några af vår tids grundfrågor och medlen att lösa dem har jag läst med det största interesse och nöje. Det är en stor glädje att genom sammandragen från flera länder se de tillfredsställande resultater som räddnings anstalterna öfverhufvud gifva. Deras bemödanden visa en nästan förvånande framgång, och bekräfta den stora vigten af menniskans tidiga uppfostran, af barnets behandling under dess spädare ålder. Nära dervid ligger ett ämne som ännu altförlitet blifvit taget i betracktande, neml. qvinnans vigt för samhället som vårdarinna af Menniskans späda år (af groningsperioden), och nödvändigheten att väcka och stärka medvetande om hennes medborgerliga vigt och värde, framför allt hos henne sjelf.

Äfven här finnes en stor räddningsanstalt för vanvårdade barn. Man har i dessa dagar redogjort för denna och uppvisat glädjande resultater. Den är för Köpenhamn och har varat nu i 11 år. Man har här ingen särskilt byggnad, utan de vanvårdade eller vanartiga barnen tagas ur staden och ackorderas in på landet i välkända hus hos almogen. I allmänhet stanna de der. N. B. dessa barn ha då ännu icke lidit något publikt straff, och äro öfverhufvud helt unga. Asylerna verka äfven mycket godt, och Danmarks barnlösa Drottning Carolina Amalia verkar här i stort som en god moder. Jag har ej ännu sett i Köpenhamn något tiggande eller uselt barn.

Öfverhufvud gå här, såsom äfven i Sverige, fridens värf sin tysta gång, utsående odödlighetens frön. Aldrig har väl Christi förmaning att »mätta de hungriga, kläda de nakna, besöka de fågna» upptaga »fader och moderlösa barn», blifvit bättre följd än just nu för tiden. Men tiden behöfver det ock. Till de anstalter som liksom den Kaiserswerthska äro uteslutande egnade till en sådan verksamhet har min själ dragits alltsedan den — vaknade, alltsedan min ungdom, och den gör så än i dag. Att jag ändå står utanför dörren ej innanför dörren af en sådan inrättning kommer deraf att jag insett min oduglighet till att stå i spetsen för, eller att anordna någon sådan, och att jag ännu ej träffat den föreståndare under hvilken jag kunde subordinera. Ty viljan kan ej här underordna sig annat än en verklig andlig öfvermakt. En sådan har jag på denna väg ej träffat. Träffar jag den så — kastar jag bort pennan och blir — diakonissa. Men Ni har rätt, Gudskeläf, man kan äfven med denna och genom denna*) vara tjenarinna åt den högste. Likväl aldrig så helt (i afseende på den tjenande) som i barmhertighetshemmet. Ännu en gång, hjertelig hälsning och tack!

ödmjukl.
Fredrika Bremer.

P. S.

En anm. skall jag tillåta mig:

Månne icke Communen är i närvarande tid lifspunkten från hvilken den egentl. verksamheten för en förbättrad barnavård och fattigvård bör utgå. Det personliga deltagandet kärlekens blick och kärlekens klokhet kunna här förekomma alla faror som ett Statens deltagande för osedlighetens och vårdslöshetens följder och frukter nödvändigt måste medföra i stort, jag menar faror för den allmänna sedligheten, för menniskans känsla af personlig ansvarighet, hennes gerningars förhållande till hennes lycka eller olycka. Skulle de förmögna de goda och kloka i en församling i tid vårda sig om de vanvårdade barnen derinnom behöfdes snart inga Offentliga anstalter för dessa, och — — ej så många correktionshus som nu fängelser o. s v. I min bok Syskonlif har jag uttalat min tro om den enskilta menniskans förhållande till Communen, och dennas till det större samhället. Staterna må gestalta sig i hvilka former som helst, Monarkiska, constitutionella, republikanska, så ha vi dock säkert sista frälsningspunkten i den innom dessa väl ordnade communen och innom denna i — en patriarkalisk ordning och anda. Denna blir nog A och O i historien, dock så att den första familien blir förklarad i den sista — som fröet i blomman.

*) liksom med hvarje Guds gåfva! — —

Som en särdeles lycklig tillämpning af det förnuftiga i de socialistiska jemningstheorierna har frapperat mig Hr Kahls förslag om en förhöjd afgift till fattigkassan vid rika personers frånfälle enl. värdering af deras egendom. Flera förnuftiga jemkningar och medgifter i denna riktning skulle tillfredställa fordringar som bli obilliga blott emedan man förkastar dem utan billighet och begrepp.

---

726. Till Malla Silfverstolpe. Köpenhamn d. 24 Jan. 1849.

Malla önskade då vi skiljdes att höra ifrån mig från Köpenhamn, och detta kommer nu som en nyårshälsning, en hjertlig önskan om ett godt nytt år för Malla och alla de som Malla håller af! Jag har varit en tid orolig för min lilla Agathe och hennes hälsa. Men Gudskelåf den synes nu, efter att ha varit i nedan en tid, komma i ny, och nu gå uppåt igen och stadga sig — tills vidare. Med mig är det godt. Jag lefver, och tackar Gud derför. Litet oroligt har väl varit och är ännu mitt yttre lif här i staden ty Danskarnes gästfrihet och vänlighet ha icke tillåtit mig att utföra min föresatts att här lefva all tysthet med mina böcker och ett par personer som jag haft i kikarn innan jag kom hit, utan har jag varit mera ute och med i verlden än jag någonsin varit det i mitt lif. Och hvarken min ålder eller min smak passa derför. Men — får gå nu så länge. Jag har dock sett och erfarit mycket som jag under stilla lif ej hade erfarit, och känner att detta kommer att ordna sig till bestämda för mig lärorika gestalter. Att ha en tyngdpunkt för lifvet, veta hvad man vill och söker är under allt lefvande det ena nödvändiga. Detta känner jag mig ha, och lefver derföre tillfreds och lugn under oron, äfven der den ej blott är yttre.*) Gud låte mig dervid få förblifva!

Min lilla Julbok, Midsommarresan har väl varit hos dig nu sedan Jul. Du har der sett en fru, som dina fruar ha födt af sig. Dock icke blott de aflidna, äfven nu lefvande fruar**) och främst bland dessa den vördnadsvärda, sköna gamla fru Nordenfalk (Ack! — dess verre är äfven hon nu bland de aflidna) ha bidragit till Fru Cecilias bild. Måtte den ha gifvit dig nöje så som jag hoppas och önskar!

Just nu har jag erhållit Mallas bref af d. 14 Jan. Af detta här torde du se huru litet jag är så till mods som du tyckes ha trott.

---

*) Men detta är just icke mycket att skryta med, då man har det så pass godt som nu jag.

**) Fru Malla bland dem

Men tack i alla fall, goda Malla för den känsla som låtit dig »springa till Köpenhamn». Jag kysser och omfamnar dig derför, och tackar dig dessutom för det exempel du gifvit mig. Ty säkert ha vi alla något att förlåta hvarandra något att undfå förlåtelse för af hvarandra, och så säger jag hjertligen och innerligen till dig: förlåt mig! Och så omfamnar jag dig om igen, och förblir

Din
tillgifna
Fredrika.

Om Malla kommer till Stockholm i vår så som jag förmodar så kan min lilla Agathe göra närmare reda för mina Eventyr här i landet.

---

727. Till Beata Afzelius. Köpenhamn d. 11 Febr. 1849.

Goda kära Beata! Jag har ännu ej tackat dig för dina så hjertliga och liffulla bref; men du vet nog huru kärt det är mig att genom det få se in i ditt lif och i ditt hjerta och huru godt det gör mig att se att du är nöjd och lugn — så långt som du kan och som egentl. man bör vara det. I mina breflappar till dig har jag blott talat eller »prækat» om ett enda ämne, men det är emedan jag vet af hvad vigt detta ämne är för dig, och emedan jag vet att för att rätt rå om en tröstfull och glad tanka, det fordras att den icke blott i förbigående skall skymta fram för oss, utan att den skall återkomma belysas så att den kan framstå allt klarare, allt bestämdare, så att vårt öga jemt kan träffa den (liksom Napoleons mystiska bild i trädet, i det lilla kopparstycket du visst sett) och att den alltid så står innom vår synkrets. Så i frågan som vi talat om skall menniskan i förhållande till naturen stå som brudgum framför brud och kunna säga till henne i kärlek: »du är kött af mitt kött och ben af minom ben, ande af min ande, och jag skall uppväcka dig på den yttersta dagen.» Christi förklarade lekamen sväfvande fri öfver grafven är bild, (symbol) profetia och insegel på sanningen och verkligheten af denna lära, så väl Bibelns som det forskande Menskoförnuftets lära.

Och nu min lilla Beata har jag en sak att be dig om, men — en sak som jag vet att ditt hjerta skall vara med om. Det är en fattig, sjuk, flicka som heter Lotta Öberg; hon skall nu vara så godt som döende; Du har nog hört talas om henne, Hagberg vet hvar hon

bor. Gå till henne, min snälla, goda Beata, gif henne ifrån mig inneliggande lilla lapp, och så skall du fråga ut (ty hon är svår att få att tala) och enligt min begäran i brefvet skall hon säga dig om det är något hon önskar, något hon behöfver som jag kan tillfredsställa; och sedan skall du säga det åt min lilla Agathe som lemnar dig pengar eller hvad som för tillfället kan för henne vara fråga om. Vill du?! — — — — —

Din Professor Clausen, goda Beata, har jag ännu ej sett. Han är, som du väl vet, nu minister, och har annat att göra än att hälsa på små författarinnor. Genom mina bref till Agathe vet du väl ungefärligen huru det går mig här, huru nöjd och tacksam jag är öfver hvad mig vederfares; ty mycket öfver hvad jag väntat får jag lära och erfara, och just så som jag kunde önska det. Jag tackar Gud alla dar för denna min resa hit. Vill [— — —]

---

728. Till Andersen. [1849.]

Hjelp mig bästa Andersen!

Öhlenschläger har varit och sökt mig i dag ochså, och jag var i dag ochså — borta, ute på Köpenhamns gator! Det är ju alldeles förgjort, och jag är så ledsen! . . .

Goda Andersen gå till honom, säg honom huru tacksam jag är för hans godhet, huru ledsen jag är för hans skull, att han gått dessa alla trappor förgäfves, för min skull att ej ha fått den glädjen se honom i mitt lilla rum. Bed honom att han tillåter mig komma till honom någon stund, eller att han ville utfästa en då han ville komma hit, — — om han ännu kan tänka derpå, — och då jag skall vara hemma om ock hela verlden sprang bort.

Goda vänliga Andersen ställ till rätta denna sak paa någon »Maade» och bär fram till vår stora Skald uttrycket af min tacksamhet, tillgifvenhet och förtviflan!

Er tillgifna
Fredrika.

Lördag afton

---

729. Till Andersen. Lördag morgon [1849]

Goda, kära Andersen! Jag var så ledsen att ej i går ha fått träffa dem. Nu vill jag blott med ett par rader bedja dem hjerteligen vara välkommen till i afton! Och så ville jag mycket bedja dem att medtaga Hören, och historien om Bestemodersöine och så — läsa dem för oss här!! De finner blott här några få beundrarinnor, och trol. Martensens och Örsteds. Emellan kl. 7 och otta skulle vi samlas i Fru Thaarups stora Stue, med uppgång från hufvudtrappan. När de vill lemna oss, så sjunga vi: »Sommerfugel flyv, flyv!» Intet skall binda dem utom deras goda vilja. Ännu en gång hjertligen välkommen till deres veninde

Fredrika Bremer.

---

730. Till Hans Christian Örsted. [Vintern 1849.]

Herr Con. R. Örsted.

Jag kunde icke komma i går, ty en mindre förträfflig »naturLov» hade tillskyndat mig en heshet, som ännu varar, och som gör det mig svårt att tala. Jag lefver emedlertid i hoppet att snart få se Dem och »Deres», och tanken på Dem utgör en del af min Lysglæde!

Ganske Deres
Fredrika. B——r.

Lördag morgon.

---

731. Till Örsted. Tisdag morgon [mars 1849]

Tusen tack, min goda, älskade lärare, (jag får ju sätta på papperet det namn Ni har i mitt hjerta!) för den vänliga skrifvelsen samt an-

teckningarne! Jag fruktar nog att jag får lemna flera af de unga nämda naturforskarne onämda, eller sätta dem under kategorien: »m. fl.» Danmarks stora komet i NaturVettenskap skulle eljest få, på papperet, en altför lång »Hale». Men de skola tjena till min egen kunskap, liksom hvart ord af Er är mig dyrbart.

Jag får ej den glädjen att komma till Er i afton, men utber mig den för fredag eller lördag afton i denna vecka, och skall derförinnan komma en förmiddags-stund och höra mig före derom.

Med innerlig tillgifvenhet och tacksamhet.

Er
Fredrika Br.

---

732. Till Örsted. [Våren 1849.]

Vill min älskade vän och lärare tillåta mig att, i stället för om fredag, komma till dem »ganske» allena en dag i nästa vecka, så är jag tacksam derför!

Den goda handen som skickar mig skorporna kysser jag, och lefver ganske Deres

Fredrika.

Om lördag eft. m. hoppas jag få se och höra Dem!

Onsdag middag. —

---

733. Till Böklin. Köpenhamn d. 30 Mars, 1849.

Om jag ej förr, min goda vän, åtlydt din vänliga uppmaning att säga dig och din hustru hur det är med mig, så är det emedan pennan varit mig en alltför trång kanal för den flod af lif och glädje, för det rika ljuslif, som jag lefvat och lefver i sedan en tid. Det är så ännu, penna och bläck äro usla medel för att uttala hvad hjerta och tanka erfarit denna tid och bära innom sig i denna stund. Men du, hvars kärleksfulla hand först öpnade för mig de andens lustgårdar der jag nu vandrar, du i hvars andes djup jag har begynnelsen och

ändan, du bör ej vara främmande för utvecklingen af mitt inre lif. Och du vet det, allt som icke är detta, är, så vidt det rör mig, för mig obetydligt och utan egentligt interesse. Jag säger dig derföre ingenting om mitt sällskapslif, ehuru det upptagit och upptar två tredjedelar af min tid, och ehuru den mängd behagliga intryck jag der rönt, och den slags rörelse kropp och själ derigenom hållits uti, varit och är af ett bestämt välgörande inflytande. Men jag vill tala med dig om de tre riktningar i hvilka jag hufvudsakligen känner min ande röra sig framåt, eller inåt — ty under detta förströdda yttre lif är det mig som om min ande concentrerade sig bestämdare, fastare än någonsin, och fattade position —. Och jag skall tala med dig om de andar som verka hos mig dertill. Martensen måste stå främst, ty han har det ord utan hvilket alla andra äro för mig meningslösa. Jag reste hit med den bestämda afsigt att tala med Martensen, att se om hans lefvande bestämda ord kunde hjelpa mig till klarhet öfver de frågor som altjemt lågo dunkla, obesvarade för mig, och som gjorde att stora sferer af tillvarelsen och dess utveckling lågo för mig i ett plågsamt dunkel. Jag sökte Martensen, jag sade honom min önskan, mitt behof. M. lät sig finnas mera än han kom mig till mötes, och upplät sig, men som grufvan för gräfvarens rastlösa hand, men hvad jag i början fann var ej hvad jag väntat. Jag trodde en stund att jag misstagit mig i mitt sökande, jag blef ej tillfreds, jag blef missnöjd, några icke behagliga beröringar uppstodo; men Gud vare låf, de gingo öfver för andra af annan art, och de Guldådror jag sökte, dem fann jag slutligen. M. är ingen djup philosoph utanför Christendomen,*) han kan ej göra rättvisa åt den periferiska utvecklingen af verlden han står alltför mycket förnekande till allt som icke är bestämd Christendom; (så Hedendomen, konsten, statslifvets utveckling) men innom Christendomen har han en verklig genialitet, och förstår att från dess ståndpunkt förvandla och förklara verlden. Han har en centraliserande kraft, och från sin centrala ståndpunkt har han förklarat för mig de mig mörka sfererna af lifvet. I hans lära om förvandlingarne om metamorphoserna till Christus af allt och alla i Æonernas längd har min frågande själ fått ro, och en fastare tro. Jag kan nu bättre vänta och hoppas. Ty jag ser bättre hur

*) Du blir icke nöjd med inledn. till hans dogmatik och det förhållande han uppställt emellan tron och förnuftet. Han har icke här utfört den herrliga klara aning härom som skymtar fram på de första sidorna af hans Autonomi. Men innom sjelfva Dogmatiken ha vi den skarpsinnige tänkaren åter, logisk, och förnuftig i sin byggnadskonst.

dagen uppgår, jag ser morgonrodnaden belysa de mest aflägsna föremål.

M. har en lycklig förmåga att med ett ord karakterisera en sak, att lägga accenten så att saken föremålet springer fram ur massan och faller starkt i ögonen, och detta är för mig ovärderligt. Jag ville säga att han satt för mig pricken på det *i* som du låtit mig se i tillvarelsens medelpunkt.

Örsted physikern, sökte jag ej, hade ingen tanke på, då jag kom hit. Han kom till mig, meddelade mig sina mindre skrifter i naturvettenskapen satte sig, på det mest älskvärda sätt, i beröring med mig, och blef snart för mig — af oändligt värde. Hans skrift »Ueber die Wesenseinheit des ErkenntnissVermögens im ganzen Weltall» var som en tändande blixt för mig, och nu uppstod ett förhållande af lärjunge och lärare emellan mig och den vördnadsvärde »Oldingen» som ännu varar, och som i sig har en stilla skön ljusglädje. Äfven här uppstod dock en icke behaglig collission emellan oss; ty under det att Martensen, från sitt centrum är orättvis mot peripherien, var och är Örsted, gående ut ifrån peripherien, alldeles blind för det egentligen Centrala: personligheten Individualiteten. Väl bygger han den materiella verlden på den andeliga och hänviser öfverallt på idéen förnuftet, anden. Men denna idé och detta förnuft äro abstrakta lagar och ordningar. Gud är den högsta Mekanikern, Mathematikern, eller högsta ordningslagen. Historien är utvecklingen af denna förnuftsordning genom det sanna, det goda det skönas ideer. Slägtet är allt, individen detalj, obetydlighet, intet. Odödlighet för det menskliga individet hoppas Ö, men fordrar den ej. Redan detta lif har ju den högsta »ljusglädje», det är »det bästa lif, som tänkas kan». Du ser lätt hvilket svalj, som här gapar mellan oss. Men jag får låta det dervid förblifva, och tar tacksamt emot hvad af Örsteds lära har evig halt. Dess brist synes mig kunna sägas vara, att han ej följer ut sin lära, att han ej öfvergår från de allmänna natur och förnuftslagarne till de specifica, till de för hvart väsen egendomliga. Ty gjorde han det, skulle väl t. ex. den personliga odödligheten blifva honom från hans vettenskapliga ståndpunkt till åtminstone högsta sannolikhet om icke visshet, såsom det menskliga väsendets naturlag. Har jag rätt eller huru?

Men jag lär dock mycket af Örsted, så af hans method att gå till väga, som äfven af hans vettenskapliga upptäckter. Han har ett poetiskt sinne, och förstår att ge skönhet åt vettenskapens sattser, eller att hänleda skönhetssinnet att draga nytta af dem. Dertill kommer Örsteds obeskrifligt älskvärda personlighet, det flärdlösa, högfärdsfria, milda väsen, som han har i allt hvad han gör och ger.

Äfven i det han står som en lärare framför dig står han tillika som en lärjunge lyssnande, sökande, — — utan skymt af lärdt högmod,*) blott ett organ för en högre sanning. Genom denna personlighet, så väl som genom sin älskvärda lust att meddela, och sin stora förmåga att göra det lätt och lefvande, verkar han på mig som ett mildt solljus. Jag är oändligt tacksam för bekantskapen med honom.

I tredje ordningen kommer Professor Hauch, en djup natur och begeistrad för nordens forntid och den nordiska sagan, hvars väsen och anda han hjelper mig att bättre fatta, under det att jag studerar dem i urkunderna. Denna sagas gestalter verka på mig i konstnärligt afseende och väcka nya bildningar och bilda nya gestalter i min phantasi. Lefver jag och får verka, som det nu vill, kommer du att läsa ett större drama af mig hemtat ur fornsagans grund, eller rättare, det är denna saga sjelf som vill komma fram på scenen med sina egendomliga gestalter.

Vida mer betydande ännu, än Hauch, är äfven för mig Grundtvig — kanske den mest originella och mägtiga natur bland alla Danmarks stora män. Sent har jag kommit i beröring med honom, men denna beröring var af magnetisk natur, åtminstone från mig till honom, och de ord han yttrade öfver den Scandinaviska nordens egna uppgift, det medvetande om lifvet, såsom historisk utveckling, som den äger i sin Mythologi, dessa mythers betydelse för dess uppfattning af Christendomen och dess historiska utveckling detta och mera, som G. yttrade under ett samtal af ett par timmar, i en anda och på ett sätt som väl kunde ha varit de gamla profeters, ömsom med lågande innerlighet ömsom i polemisk vrede, gjorde mig stort nöje, och jag längtar att höra honom oftare i dessa ämnen. G. är en skön gammal man af hög, kraftig gestalt, ädla proportioner, ett vackert, blekt betydande ansigte, snöhvitt hår; hans hufvud är som hugget i marmor, och ögonens flammande blick, full af en dunkel glöd, i detta bleka ansigte gör ett intryck som ej lätt glömmes. G. är den första magnetiska natur som jag mött i Danmark.

Hvad mera jag kunde säga dig om land och folk och märkeliga personer, har jag samlat i en liten uppsatts som väl om några dagar kommer ut som feulletongs-artikel så i Sverige som i några andra länder, och jag skall laga att den då kommer till dig.

I Jannuari eller februari månad sände jag ifrån Gyllendalska bokhandelen här genom Glerup i Lund till dig ett litet paket innehållande Hegels Leben af Rosenkrantz, samt Andersens samlade sagor till Carolina. Jag hoppas att de kommit riktigt fram.

---

*) åtminstone har jag ej sett sådant hos honom.

D. 1 April. I går var en herrlig dag, den första verkliga vårdag på denna kulna tid. Äfven dig, min goda vän, förde vår-anden på besök till mig denna dag. Tack, tack derför! Du förundrar dig öfver att jag ej skrifvit på en tid af ett par månader, — och jag kunde hänvisa dig för att förklara gåtan till en viss person som ofta dröjt sex eller 8 månader med att besvara bref. »Ja, men göromål, förättningar!» — Ja, men jag har ock haft förättningar, väl icke af vigt och värde, men dock så upptagande tid och stunder att jag haft svårt få tid att skrifva ett bref, och har nästan inga skrifvit utom till min Agathe.

Har jag »klagat?».. Det vet jag ej. Om jag gjort det så är det illa. Hvad har den väl att klaga öfver, som har så oändligt mycket att tacka för?! — — —

Du säger att min böjelse är att alltid lefva mig in i något nytt. Ja, men endast för att sätta det i förbindelse med det gamla ena, nödvändiga. De trådar som jag ser flyga spridda har jag driften att samla och slå in i väfven, den väfven, som sagorna tala om, hvars ändar äro fästade vid himmelen och vid jorden. Och jag känner mig så lycklig här, emedan, trådarne här löpa mig från många sidor friskt i handen och in i väfven. Också under ett lif af rigtig jagt från det ena till det andra, dageligen, sitter anden i djup roligh et och ser till och väfver sin väf med gamman. Jag talar så mycket om mig sjelf!! Det är illa, då här är så mycket annat att tala om. Sedan ett par dagar har den politiska horizonten hastigt mörknat. Man trodde förr almännt på fred. Nu tror man att det blir krig. Tusen ryckten korsa sig och man lefver i frågor och spänning dock utan ängslan.

D. 3 April. Ja, vi ha krig! Det förkunnades i går i Riksförsamlingen och mottogs med högljudda Bravorop. Danskarna rycka i dag in i Schlesvig, och tio mecklenburgska handelsskepp ha blifvit förda fågna hit i dag. Man talar dock ännu om pågående underhandlingar, om möjligheten af en fredlig lösning. Man vill ej på fullt allvar tro på krig. Grundtvig och hans gelikar vilja dock ha det. Nästa gång skall jag säga dig hvad jag förnummit om inrikespolitiken i landet. För i dag lef väl! Hälsa de små, och Carolina hjerteligen från

Din
Fredrika

734. Till Malla Silfverstolpe. Köpenhamn d. 28 April 1849.

Goda Malla!

Den person, som förer till Dig denna hälsning från mig är Dr: Leo från Tyskland, som nu reser i afsigt att göra sig närmare bekannt med vår nords litteratur samt öfriga förhållanden. Då han äfven ämnar sig till Upsala, ville jag gerna der göra honom bekannt med en Svensk Fru hvars hjerta och gästfria hem låtit så mången främling i Upsala glömma att han befann sig i fremmande land. När jag kommer hem skall jag säga dig huru väl och lycklig jag funnit mig här, bland de älskvärda Danskarne.

Nu och alltid

Din
tillgifna
Fredrika Bremer.

---

735. Till Malla Silfverstolpe.

Goda Malla!

Säkert skall det bli för Dig ett verkligt nöje att lära känna vår älskeliga EventyrsDigter, H. C. Andersen, som har innom sig den lefvande källan till allt hvad, som förtjusat oss i hans sagor. Säkert skall det äfven bli för honom ett verkligt nöje att lära känna dig och din vänne-krets. Och på grund af dessa säkerheter är det mig ett verkligt nöje att med detta lilla bref införa min goda vän Andersen till din bekantskap. Att höra honom sjelf berätta sina sagor är ändå roligare än att läsa dem. Jag känner det på mig, jag vet att Andersen blir en kär gäst i Mallas gästfria hem. En hjertlig hälsning medför han till Dig från

Din
alltid tillgifna
Fredrika Br.

Köpenhamn i Maj 1849.

---

736. Till Fahlcrantz. Köpenhamn d. Maj 1849.

Bästa Fahlkranz!

Det är vår älskeliga »EventyrsDigter» H. C. Andersen, som bringar Dig dessa rader. Detta namn är hos Dig anbefallning nog och jag behöfver intet tillfoga. Lär Du honom närmare att känna skall han dessutom än vidare anbefalla sig sjelf. Mycket hade jag att säga och mycket ville jag säga dig om Danmark och de förträffliga menniskorna här. Men egentligen borde Du komma hit och göra bekantskap med dem. Om mig sjelf vill jag blott säga att jag hjertligen önskar att mina vänner i Sverige måtte finna sig, så väl, som här

Din
tillgifnaste
Fredrika Brem[er]

---

737. Till Thorsten Rudenschöld.

Bästa Gref Rudensköld!

Säkert är den älskeliga nordiska EventyrsDigteren H. C. Andersen er bekannt till namn och ryckte. Kanske känner Ni äfven hans Eventyr. Men om så ej vore skall dock Digtarens personlighet vinna Ert hjerta när Ni lär känna den. Han reser nu för att se sig om i Sverige, lära känna dess sköna och märkvärdiga nejder och ställen. Om han kommer till Er, vill Ni vägleda honom eller hjelpa honom att göra sig hemmastadd i Er nejd?! Jag ber Er hjerteligen derom och om all godhet ni kan, utan olägenhet eller tidsspillan för Er sjelf, visa denna min goda vän, och mycket älskvärda skald!

Med hjertlig högaktning
och tillgifvenhet
Fredr. Bremer.

Köpenhamn. Maj. 1849.

---

738. Till Böttiger.

Skalden C. W. Böttiger, Tegners måg och Tegners dotter kunna ej annat än vara glada att personligen lära känna Skalden och »EventyrsDigteren» H. C. Andersen och han kan ej annat än bli glad vid att lära känna dem. Böttiger skall då ej undra öfver att Andersen kommer till honom med dessa rader samt en hjertelig hälsning från hans

tillgifna
Fredrika Bremer.

Köpenhamn d. 15 Maj 1849.

---

739. Till Hartmansdorff.

ᚠᚨᛦᛋᚾᛏᚾ ᚴᚨᚦᚢᛦ!

Sedan jag med ofvanstående gifvit min bästa President en profbit på mina framsteg uti Isländska språket samt i runeskrift, hvilka Ni haft godheten att efterfråga, skyndar jag att på det hjertligaste tacka Er, på ren Svenska (en säkrare grund för mig än förstnämda språk) så för Er vänliga skrifvelse af förleden höst, som för den interessanta biographiska teckningen öfver Södermark! Hans död var mig så oväntad, som smärtsam. Han var så full af lif, så lefnads-lustig då jag besökte honom, ett par dagar före min afresa. Han hade nyss begynt med en ny medecinsk behandling, och var full af hopp att ännu kunna bli bättre; han led nu af tandverk, men ansigtsfärgen var frisk, och sinnet så friskt, så modigt, så fullt af ifver och glädje i den konst han öfvade och lefde i. Ack! Han kunde så skönt och rikt lefva länge ännu! Och likväl — kunde han äfvenså skönt nu dö. Han hade uppnått den punkt i sin konst, som han sökt och sträfvat efter, han kände sig mästare öfver färgen och formen, öfver det techniska, han kunde fritt öfverlämna sig åt andens ingifvelser; — den lycklige! Han såg växa opp med kraft och egendomligt talent de två unga konstnärer han danat. Hans son målade i rummet bredvid hans, och fadern kunde med fadersstolthet säga: »han är i många

delar öfver mig!» Han såg i sitt rum Troiilii sista taflor, sända hem från Rom, och sade: »den förbannade pojken!.. Jag vet icke hur det är, men när jag ser på dessa, så — vattnas jag i ögonen!» Den lycklige! Väl kunde han dö. Och likväl skulle jag ej rätt kunna trösta mig öfver hans död, om jag ej med full öfvertygelse kunde säga, med en af mina vänner, som efter Södermarks död tillfrågades: »hvad gör väl Södermark nu?» svar: Han målar!

Och nu förlåt mig, förlåt att jag så länge dröjt att tacka för Er sändning! Det kommer deraf att jag alltid tänkt skrifva ett långt bref, ett ordentligt bref om Danmark och danskarne, så som jag lärt känna dem här, och att jag på hela denna tid icke kunnat komma till att skrifva ett ordentligt bref, så i förströelse, i sus och dus har jag lefvat (och dock derunder äfven i ljus!). Och nu då jag vill skrifva med min goda vän Andersen, som i öfvermorgon reser till Sverige, nu hinner jag ej heller säga något mera än: tack! Och sedan —: låt mig få presentera för Presidenten Hartmansdorff och för Marie Hartmansdorff nordens älskeliga Eventyrsdigtare H. C. Andersen, en af de älskvärdaste och angenämaste menniskor som jag känner; och hvars intagande »Eventyr» få en ännu lifligare färg när man hör honom sjelf berätta dem!

Han vill nu lära närmare känna Sverige, dess natur och folklif. Jag har ej kunnat motstå önskan att göra honom bekannt med en man, som härvid kan bättre än någon vägleda honom, och som, jag vet det, sjelf skall ha nöje af den egendomliga menniskans och skaldens bekanntskap Marie skall — det är jag viss på — efter att ha sett honom något mera, icke blott tycka om men äfven hålla af honom, och — Presidenten skall icke tycka illa derom. Till Presidenten liksom till Marie har Andersen i uppdrag att framföra de hjertligaste hälsningar från deras

tillgifnaste
Fredrika Bremer.

Köpenhamn d. 15 Maj 1849.

---

740. Till Hedvig v. Krusenstjerna f. Lagerstråle.

Goda Hedda!

Säkert skall du vänligen upptaga denna påminnelse från en vän som du blott litet sett men som ändå är rätt hjertligen din vän; och

som nu ber om din vänlighet för den person som lemnar dig dessa rader. Och då jag säger dig att det är nordens älskeliga Eventyrs Digter H. C. Andersen, och då du lär litet känna honom, så vet jag att Du skall bli glad öfver påminnelsen. Och visste många i Carlskrona huru hygglig han är så skulle man villja fängsla honom der. Men han är en svala, och är nu stadd på flygt genom Sverige. Under färden låt honom ett ögonblick bli glad i ditt hem, och stå honom bi i råd och dåd, som en god Svensk fru, af prima sort, som du är. I hvad du är god mot honom är du god mot

Din
tacksamma vän
Fredrika Bremer.

Om Carolina Rosen är i Carlskrona skall hon bli glad att se och höra Andersen.

Köpenhamn d. 15 Maj 1849.

---

741. Till Beata Afzelius. Sorö d. 19 Juni 1849.

Goda kära Beata! Jag har så ofta velat tacka dig svart på hvitt för dina kära och upplifvande bref, men har ej kommit dertill, förhindrad af tusen små Nissar. Men nu måste jag dock skrifva några ord till svar på ditt sista sköna bref. Tro ej Beata, att du är litet för mig. Ack nej! Det är mycket, mycket att ha en vän på hvilken tanken kan hvila, som fågeln på en grönskande oas, som aldrig gifvit andra än goda, välgörande intryck, en vän som man kan fullt vara glad uti. Du är för mig en sådan frisk oas, en glad tanke, en menniska på hvilken jag alltid tänker med glädje, och tackar Gud att jag kunnat vara något för henne.

Den frid du talar om att du känner innom dig, kommer visst icke af ålderdomstyngd, det har jag sett in i dig. Nej, den kommer nog deraf att du fått bestämdare ögat på den makt, som bär all verldens mörker såsom skugga, den andens Napoleon (som står i verldsträdets medelpunkt) hvilken »alla makter, furstendömen och väldigheter äro undergifna». Ty veta vi blott huru den högste regenten är till sinnet och viljan, så veta vi äfven hur allting annat blir en gång, och vi kunna då hvila i honom.

»Visa oss Fadren, så ha vi nog!» säger Philippus hos Johannes. Och detta barnliga ord är det djupaste ord. Och sen vi sett fadern, i Ch. J. så ha vi detta nog, du, jag, alla, nog för att gå med förtröstan genom skymningarnes tid.

Och om något säger till dig att du skall vara trygg äfven för din skymningstid på jorden, din afton i jordiskt afseende, så tror jag helt säkert att det är en sannspådd röst; Och mig har äfven en liten fågel hviskat derom, och sagt mig att du ej får vara orolig derför, och att för detta nu kommande år skall ett litet bref lemnas dig med samma innehåll som förleden höst. Söta Beata, det är mig en glädje att veta att du med glädje mottar hvad som är en glädje att kunna gifva. Jag tackar derför den högste gifvaren af allt godt. Men låt nu detta vara alldeles emellan oss, och låt ingen veta derom. Ty den Grönska pensionen bör du i alla fall ha.

Du vet väl att jag har en större resplan för mig. Men ett år går snart. Och om ett år hoppas jag återse och omfamna dig min goda kära Beata. Hälsa hjertl. M[1] Schwartz, och säg mig när du skrifver, hur det är med henne. Och nu lef väl och håll af Din

Fredrika.

Att din bror är lycklig i sitt giftermål gläder mig på det högsta. Det måste du ha riktigt godt af.

I första dagarne af Juli reser jag till Marstrand, och blir der hos Agathe tills badtermin är slut. —

---

742. Till Örsted.

Min vördade vän och lärare!

En af de brister här i verlden, som föranlåtit mig att fordra af Skaparen (men det är på grund af den djupaste vördnad för Skaparen och hans gåfvor, som jag så fordrar); en fortsättning och fullkomning af vår tillvarelse bortom den jordiska existensen, är, ofullkomligheten, bristfälligheten af vår manifestation uti denna, svaljet emellan känslan, tanken, och ordet eller gerningen, som skulle uttala dem. Jag har alltid djupt och smärtfullt känt detta, då med hjertat fullt af kärlek och tacksamhet jag känt mig fattig, blottad på alla

medel att rätt uttrycka dem. (Ty att uttrycka dem är ett af de djupaste behof, som kärlekens eviga upphof nedlagt i menniskans hjerta). Jag har alldrig kännt denna brist starkare än i denna stund då jag vid den nära skiljsmässan från Er, min älskade vän, känner behofvet att tacka Er för allt det Ni varit för mig under mitt vistande i Danmark, att för all den sköna glädje ni gifvit mig göra Er någon glädje igen. Och jag kan dock ej göra mer än säga: »tack»!!! Se då ej illa dertill att jag ville göra det med något eftertryck, att jag ville liksom skrifva det med eldslågor i luften för Era blickar, så att det skulle lysa för Er och derigenom väcka något gladt minne af era egna välgerningar. Låt den lilla ljusbäraren (som bör stå för Era blickar då Ni läser detta) bära till Er detta ord ur djupet af mitt hjerta, låt den bära till Er något ord om den »ljusglädje» som Ni skänkt mig; — låt den ibland stå på det runda bordet i Ert förmak och påminna Er den lilla gäst från Sverige, som ofta satt der lycklig i Er familjekrets, — och som tycker sig sitta der ännu emellan Er, Fru Örsted (goda, sköna, moderliga fru Örsted!) och Mathilde, (se den matta lågan emellan de tre andra, som jag gifvit Era namn! och se äfven hur egoistisk jag är i att vilja göra mig påmint!)! Låt den, min vördade lärare och vän, min kära Örsted, säga Er ett ord (men hur det låter vet jag ej sjelf) från den vänninna, som tackar Er för den renaste »ljusglädje», som bevarar minnet af Er, som en klar, stilla låga i sitt hjerta, låt den säga Er att till hoppet om hennes ljusglädje så här i lifvet, som i den högre och ljusare tillvarelse, som vi hoppas på, hörer den att åter få se, få samtala, åter få lefva med Er; och då få uttala hvad hon nu ej kan — huru mycket hon är Er förbunden, och lefver

Er
tacksamma, innerligt tillgifna
Fredrika Bremer.

Köpenhamn, d. 4de Juli 1849.

---

743. Till Böklin. [Juli 1849.]

Nu har väl det vackra Kastanjeträdet vid din port, min goda B. redan blomstrat och — afblomstrat. Ack! tiden far förbi mig, som en rinnande ström, eller rättare förer mig med sig, och jag vet ej hvart dagarne taga vägen. Jag har länge ämnat skrifva till dig, men icke kunnat komma till pennan förhindrad af tusen ting som upptaga

ögonblicken. Det är svårt i Köpenhamn att komma till sans och samling, när man kommit in i umgängeslifvet, man må nu i innersta sinnet vara så enslig och stilla som helst. Och så när man vill sätta tankar och intryck på papperet med någon ordning så komma de så i hopar att man i misströstan att hinna med måste skjuta opp till »en annan gång». Det måste jag äfven nu göra och lemna mycket, mycket osagt till dess jag kan säga det munteligen.

Jag återkommer nu från en liten resa som jag gjort på de Danska öarne Seland, Fyen och Möen för att se danmarks naturskönheter på närmare håll. På denna resa var jag 14 dar på Sorö hos Ingemans, der jag lefvde festligt med hjerta och ande. Ingman är aldeles obeskrifligt älskvärd som menniska, och har en ren, djup skaldenatur. På Möen hade jag några herrliga intryck af naturens lif. Älskvärda, vänliga menniskor fann jag öfverallt.

Som kära vänners hälsning i hemmet mötte mig vid min ankomst till Köpenhamn bref från Agathe som säga mig huru hon blir raskare och raskare i Marstrand der hon badar, och ett bref från dig. Ja, det var alltid min önskan att få vara tillsammans med dig en tid, efter mitt vistande i Köpenhamn, och det blir väl också hoppas jag, om och ännu en tid med mångahanda gestalter och intryck torde rulla deremellan. Min lilla Agathes bref kalla mig till Marstrand, på det jag der må vara tillsammans med henne någon tid innan jag reser till — Amerika. Jag reser till marstrand om Thorsdag i nästa vecka, blir väl en fjorton dagar hos Agathe, och reser så — till nya verlden. Jag bar tyst innom mig denna plan redan då jag lemnade Stokholm, men det berodde på så många yttre och inre ting om den skulle kunna verkställas att jag icke ville tala derom. Men alla ting ha ställt sig så förunderligt för att gynna den, att den synes skrifven i mitt ödes bok. Och jag reser i Augusti månad först till London, så till New York, der Amerikanska vänner komma och taga emot mig och föra mig innåt landet, Hudson upföre. Om ett år ämnar jag vara här tillbaka, och vill då möta dig här, eller i ditt hem, hvar du vill, och tala länge länge med dig, om många ting.

Hvad jag framförallt vill betrackta i den nya verlden, är hemmet, familjen, qvinnans ställning, och de förenta staternas samhällsbildnings inflytande på den enskilta menniskans utveckling och sällhet. Det är det mål jag närmast har för ögat. Men mycket mer skymtar för aningen som jag ej här kan nämna. Mitt vistande i Köpenhamn har varit mig af högsta värde för att hjelpa mig att kunna jemföra den gamla verlden med den nya.

Mera om Danmark skall snart en liten tryckt uppsatts säga dig från mig. Martensens Dogmatik är färdig om tjorton dagar. Den är

ett andligt Californien. Jag skall laga att du får den så fort den kommer ut. Ingen kunde, som du skrifva en recension öfver denna bok. Jag talade derom i dag med Martensen. Det vore ett värdigt inträde till den kallelse som jag dock tror dig egentligen kallad till genom din förmåga. Tror du ej sjelf att du hade ditt egentliga vetenskapliga fällt i den högre kritiken, i att skrifva »Blätter zur höheren Weisheit» för ditt folk och din tid. Jag vet ingen verksamhet som i närvarande tid behöfdes bättre och skulle verka mera ingripande i stora kretsar. Bortkastade bli ingalunda sådana uppsattser för den som skrifver dem. Med hvilken sorgfällighet samlas icke sådana der de ha prägeln af en djup ande, och gifvas ut i en flock sedan de först gjort sin rund kring verlden?! Och Gud vet om du icke i denna form bäst kunde realisera din mångsidiga verldsåskådning, och göra den tillgänglig för verlden. Och Martensens arbete — det förtjenar en kritiker som du. Sjelf längtar han till högre utveckling till ett djupare gripande af lifvet i närvarande tid, han önskar att väcka och väckas. Han är en ädel och framskridande ande. Men han sitter underligt fast, ibland, i vissa ensidiga, trånga begrepp.

Prostinnan omfamnar jag hjerteligen utan respekt för titeln men i känslan att jag alltid behåller min hjertliga och renhjertade Carolina. Och Prosten, ja — honom omfamnar jag också och i honom — hela verlden,*) och är hans

Fredrika.

Thorsdag d. 5 Juli. I går afton hos Martensen läste jag för honom några tankestycken ur dina sista bref. Han gladde sig åt dem, åt dig, och önskade med dig ett närmare sammanträffande. Jag sade honom att du nog skulle recensera hans dogmatik. Och den tanken gladde honom uppriktigt. Också jag gläder mig att se ditt tänkande öfver hans, och huru ni drabba samman. Jag tycker mig på förhand se huru det blir, och längtar nu att veta boken snart i dina händer. Från Marstrand skrifver jag dig vidare till!

---

*) Min resa till Amerika har sin grund i ett behof att omfamna omfatta en större verld.

744. Till Henriette Collin f. Thyberg. Köpenhamn d. 8 Juli 1849.

Min lilla fru Collin! Jag skulle nödvändigt se Dem före min afresa, jag skulle gå ut till Kalkbränneriet och uppsöka dem der, vi skulle ha ett grundligt samtal om Jane Eyre (en förtjusande nästan berusande läsning,*) som dock ger intrycket att något fattas (»savnes»), jag skulle få Deres yndigheds profil i min lilla bok bland danska män och qvinnor som med mig följer öfver hafvet till en annan verldsdel! Ja, allt detta skulle ske, men sker icke dess verre. Tid och timmar ha rullat mig ur händerna, och nu står afresan för dörren och kofferten som vill packas och tusen ting som skola bestyras om; och jag kommer ej till Kalkbränneriet får icke se dem m. m. Allt detta gör mig ledsen men hvad hjelper det?!

Skriftligen måste jag nu säga dem Lef väl, och en hjertlig tack för deras vänlighet och godhet mot mig i denna tid! Jag hoppas att se Dem åter när jag kommer från Amerika. Emedlertid må väl, lef lycklig och glöm ej bort Deras

tillgifna
Fredrika Bremer.

Framför ändteligen till Deras man min hälsning och tack för hans godhet.

Hurra för Danskarnes seger!

---

745. Till Beata Afzelius. Marstrand d. 17 Juli 1849.

Tack min goda kära Beata för din hjertliga och hjertligen välkomna epistel som gladde mig vid min ankomst hit. Jag hinner nu innan postens afgång blott skrifva ett par ord, men måste säga dig att jag hör af Agathe att Mamma troligen behåller den våning vi ha i Stockh. för nästa vinter, och du min lilla Beata — om du vill behålla ditt lilla rum der så är du så hjerteligen välkommen dertill på samma sätt, som förledet år! Jag hoppas du gör det och blir hos de mina som hittills. Min lilla Agathe hälsar dig hjerteligen och vill så gerna detta. Hon skrifver i dag derom till Mamma. Nu blott en hjertlig omfamning, i andanom och kyss och tack. Nästa gång mer från

din
Fredrika.

*) boken återsändes tacksaml. till deras hem här i Byen.

---

746. Till Beata Afzelius. Marstrand d. 10 Juli [aug.] 1849.

Åter tack, min goda, kära Beata, för ditt hjertliga och hjertligen kärkomna bref! Det gör mig så glad, det gör mig så godt då du säger att du är glad att du är lycklig, ty i de ord, i det sätt på hvilka du säger det känner jag ditt varma hjerta klappa. Och jag tackar Gud för det han låtit mig vara ett medel att bereda dig några lyckligare dagar. Ser du! Hvad jag ofta saknat, ofta smärtsamt, stundom bittert saknat i verlden har varit denna återbaddning af egen hjertas värma, som låter känna att denna icke varit förgäfves, att den goda viljan mött ett godt mottag. Och detta ger du mig. Och den gåfvan är för mig större än du kan föreställa dig. Nu skall jag glädja mig i vinter på andra sidan hafvet, att du har det varmt i mitt rum, (som är ditt) och lefver omgifven af de mina.

M[l] Schwarts! Stackars M[l] Schwarts! Ack! Om du kan det, så låt ej hennes bitterhet och oförstånd afkyla dig. Ty säkert är att mycken sjuklighet och dertill ett stort andligt lidande ligger deri. Bitterhet är en själens kräfta mot hvars plågor en kroppslig sådan är en ringa ting. Måtte M[l] Schwarts snart få dö. Jag tviflar på nu att hon är mäktig af en högre metamorphos i jordelifvet. Måtte hon blott förstå att hon behöfver en sådan, och törsta och hungra dertill! — — —

Lotta Öberg är lyckligare; hon har verkeligen i mycket genomgått en sådan metamorphos, ja, i allt vesentligt. Också är hennes törniga väg strödd med blommor. Jag sänder henne nu genom dig en liten poetisk sådan. Låt henne få den, min snälla Beata, och säg henne att jag är mycket ledsen att ej förr ha låtit dessa ord, som längesedan sades henne i mitt hjerta, komma till henne per posto.

Det vore bra ledsamt, om Adelborg öfvergaf tanken på Årsta. Det vore så godt, så lugnt for oss att veta den gården med dess beskedliga folk i en god och säker husbondes händer. Och Adelborg blefve säkert framdeles belåten med sin handel. Årsta är en god gård på många flera sätt än som synes på papperet och vid första utseendet. De beständigt goda skördarne (om missväxt en gång inträffar på ett sädesslag (och jag minnes blott en enda sådan under alla de år vi ägt gården) så kan man vara säker på att få rikeligen af de andra.) De vackra holmarne, de goda betena för kreaturen; det lagoma afståndet från staden, lugnet på stället; ett visst stort och för sinnet upplyftande innom huset, genom dess höga

läge, den vida utsigt man har öfver himmel och jord, de ljusa, höga och dock varma rummen. Trädgården med dess långa ljusgröna sidogångar, der alltid är fullkomligt lugnt, och sjön, så fiskrik (särdeles om våren vid strömmingstiden), och så lugn och fredad, ha alltid utgjort mina njutningar. Dertill kommer den nu så goda ordningen med folket på gården*); och att de vigtigaste posterna äro besatta med personer vanda och bepröfvade sedan flera år, så att en husbonde kunde på detta håll ha stort lugn, under det att vid gården dock, för en driftig ägare, ännu är mycket att göra, som kan bereda större inkomster, mera skönhet och nöje.

Ja, såge vi oss någon utväg att behålla Årsta, d. v. s. vore någon ibland oss stånd att sköta gården efter Mamma, så skulle vi aldrig tänka på att sälja den. Ty bättre och trefligare gård kunna vi ej få. Och äfven nu skola vi aldrig sälja den utan till en verkeligen god köpare, d. v. s. en som är en moralisk likasåväl som en materiell kapitalist. Adelborg veta vi vara en sådan.

Det är bra, det är mycket bra, min lilla Beata att du dricker brunn. Jag känner mig viss om, att det skall göra dig godt. Drick bara med besked, och tillräckligt lång tid!..

Ja, Beata, jag reser till nya verlden. Jag måste. Jag behöfver en verldsomfamning, och att låta de tankar som länge rört sig innom mig komma till klarare lif. Agathe och jag ha till nästa år stämt möte här i detta goda, trefliga, klippiga Marstrand. Hon skall om få dagar berätta dig om vårt lefverne och våra upptåg här. Hon är Gudskelåf riktigt rask och präktig nu. Och nästa år skall jag komma och berätta dig om nya verlden, och prata mycket för och med dig min kära, goda Beata!

Hjerteligen Din
Fredrika.

---

747. Till Martensen. Helsingör d. 18 Aug. 1849.

Bästa Professor Martensen, min goda förträffliga vän och lärare! Det är en gammal sägen om höglärda män att de ofta ha distractioner, och den sägnens sanning besannas äfven på Dem min goda professor, då De beordrade de ark af Deras Dogmatik, som deras svenska vänninna så otåligt väntade i Marstrand, att resa till Glerup

*) liksom i alla anordningar der. Sen flera år går allting der, som ett väl iståndsatt urverk.

i Lund i stället för till Herr Bokh. Gumpert i Götheborg (nära Marstrand) dit hon begärt att få dem sända!!! De må tro att jag undrat och längtat och frågat!!! Slutl. skref jag till Gylldendalska bokhandeln ropande högt på mina dyrbara Ark, och fick ändteligen veta hvart de tagit vägen, samt fick löfte om att de genast skulle tillrättavisas, sändas från Lund till Götheborg, och till bokh. Gumpert derstädes, som då genast befordrar dem hit till mig, med Svenska Consuln Ewerlöfs post. Jag längtar outsägligt efter dem.

I Marstrand läste jag de sista Ark jag fick från Dem i Köpenhamn, och gladde mig, i deras lära om Anden, isynnerhet åt deras ypperliga behandling af läran om nådevalet i sammanhang med belysningen af det 9de brefvet till De Romare, samt det stora förnuftsenliga och för all djupare känsla tillfredsställande ljus i hvilket de ställt nådens eviga och timliga ordning i förhållande till den enskilta Menniskan. Muntligen skulle jag ha tillåtit mig några anmärkningar eller frågor angående förklaringen af Pauli lära om »den nya Adam», om denna menniska i Menniskan som icke kan synda eller falla, under det dock Paulus på ett annat ställe bestämt säger att de en gång omvända och frälsta individerna kunna åter affalla och bli förtappade. Denna skenbara motsägelse, och som dock är grundad i en evig sanning, synes mig icke kunna tillfredsställande förklaras utan genom begreppet af en menniskans Genius (hennes eviga jag i Gud) som evigt står inför Gud i klarhet, under det den timliga individen dock kan affalla derifrån (från sin nya Adam) och i oändlighet fortsätta protesten mot detta sitt bättre lif, som då blir för denne en straffande magt.

Som ett djupt behof, en ännu obesvarad fråga till Deras Dogmatik känner jag i detta ögonblick den af ett närmare bestämmande af begreppet: frälsning. Och jag hoppas och anar att den ännu återstående delen af deras bok, den som jag ännu ej fått, skall gifva detta. Jag ville klarare se hvarigenom en troende Christen är närmare saligheten än en hedning sådan som Epiktet eller Socrates, — jag längtade till ett närmare bestämmande af »existentialförhåldet», dess beskaffenhet, och nödvändiga sammanhang med lifvets grundlagar. Men jag är icke förvissad om att den oklarhet jag ännu har öfver Deras lära i detta ämne icke kommer af bristande uppfattning hos mig eller af bristande uppmärksamhet för det i deras bok som skulle förklara frågan. Jag har läst den så styckevis, ofta under så mycken förströelse, så att säkert mycket undgått mig af det djupare sammanhanget. Jag längtar till ro för att i sammanhang läsa den om å nyo i dess helhet (hvilket jag ännu ej kan då jag ej har den helt) och begrunda den med ny ifver.

Visst är att jag ännu i denna stund ville säga såsom under ett af våra första samtal: frälsningen kan ej ha begynnt med Christii uppenbarelse i verlden, om än den blifvit fullkomnad genom honom. »Hvar och en som älskar ljuset kommer till ljuset» säger Christus sjelf och har i sina ord ofta gifvit vitsord åt en godhet, ett frälsande lif oberoende af det personliga förhållandet till honom. Lykurgos, Socrates, Epiktet, alla mot ljuslifvet riktade själar måste således vara på frälsningens väg, om än ej ännu i frälsningens medelpunkt, det personliga lifvet i Christus. Men ingen stråle af Guds lif, sanningskärleken, barmhertigheten, renheten, o. s. v. kan tänkas utan sammanhang med detta central-lif, och utan att vara en väg till detta.

Det säger Evangelium, det säger oss sunda förnuftet, och kanske säger äfven De detsamma, bästa Professor Martensen, äfven i den del af deras Dogmatik, som jag läst, fast jag ej fullt fattat det. Om så är, så — förlåt min ouppmärksamhet. De vet att början af deras bok hade satt mig litet i harnesk mot denna del af deras Christologi. I deras lära om Anden fann jag sedan många stycken, som hjelpte mig öfver den första muren, och med stor kärlek omfattade jag deras lära om en »Tidens fylde» såsom en krisis som hvar menniska måste förr eller sednare komma till. En klarare insigt i arten af denna Fylde liksom i arten af hvad De kallar Existentialförholdet väntar jag, antingen af de ark, som återstå mig i deras bok, och deras lära om de yttersta tingen, eller ock af begrundandet af deras bok i sammanhang.

Jag känner mig så rik, så lycklig genom hvad den redan gifvit mig att jag borde ingenting annat göra än att knäböjande tacka Dem. Men Menniskan och hennes förnuft är nu sådana, de kunna ej hvila utan ett fullt mått, ett nog; — men icke är tacksamhetskänslan mindre derföre.

Kunde jag dock ha flyttat dem, bästa professor Martensen, till denna klippe-verld, denna stela, kala Bohuslänska skärgård der jag nu, på Marstrands klippö, tillbringat en månad (med min syster Agathe), så skulle de ha lärt känna denna svenska natur om hvilken jag ofta talat till dem med kärlek. De skulle ha sett den i dessa skenbart ofruktbara klippor, som innom sig hysa oaser af den yppigaste vextlighet, med de skönaste parker och blommor, de skulle ha igenkännt den i dessa allvarliga menniskonaturer, som (stundom äfven under skämtsamma, Bellmanska yttre former) stilla grunda på lifvets sammanhang, söka svar på dess djupaste frågor, och som, under omöjligheten att sluta sig till den närvarande kyrkans obegripliga dogmer lemna denna med missmod, men bygga tyst åt sig på en kyrka i deras eget hjerta der de kunna dyrka en allgod och allvis

Gud, eller ock — vandra hemligt sörjande, sökande, bidande på en pingst, som de dock förtvifla om kan komma för deras ande. Ja, sådana andar skulle de der, bland klipporna, ha lärt känna bland både män och qvinnor, och de hade der äfven kännt huru behöflig, huru en tidens nödvändiga fordran deras Dogmatik är, och de hade glädit dem öfver att vara af Gud utsedd till en lefvande källa för alla dessa törstande själar. Många af dem som jag der samtalade med motse deras bok med längtan. Många Många i Sverige skola, som jag, tacka Gud att lefva i den tid då den kom ut i verlden.

Jag uppehåller mig nu för en kort tid här, innan min resa till nya verlden. Till Köpenhamn vet jag knappt om jag derförinnan återkommer. Jag skulle blott återse mina vänner der för att åter genast taga afsked. Och taga afsked af dem man håller af är det ledsammaste jag vet. Ej heller i bref vill jag nu göra så; jag torde dessutom snart i bref återkomma till Dem. Hälsa hjerteligen deras Moder och deras älskeliga Virginia från Deras af hjertat

tacksamma och tillgifna
Fredrika Bremer.

P. S. Deras trotjenarinna Maria, som så ofta vänligt har betjenat mig i Deras hus, ville jag före min afresa förära en liten gåfva till minne af mig men kom ej att träffa henne då. Vill de öfverlemna i mitt ställe till henne hosföljande ringa gåfva, som hon må förvandla enligt behag, samt vänligen hälsa henne ifrån mig!

---

748. Till Böklin. Helsingöer d. 26 Aug. 1849

Nu är väl Martensens Dogmatik i dina händer, min goda vän, så vida neml. Tit. Glerup, i Lund, fullgjort sitt uppdrag att sända dig det Exempl. af nämda bok, som jag lät sända honom genom Gylldendalska Bokhandeln för att tillställas dig. Jag har Gylldendalska bokhandelns sedel på att den fullgjort sin sak. Om ej Glerup fullgjort sin torde du, min goda B. låta efterfråga boken hos honom. Det skall mycket interessera mig att få höra ditt omdöme om den. Mig har den varit och är ett andligt Californien, der jag beständigt samlar nya Gullkorn, om än vissa delar der alldeles icke tillfredsställa mig, och att jag allt ännu ej får af den rätt besvarad min så ofta framställda fråga om frälsningens natur. Närmare skulle jag vilja nu

ställa den så: Hvem är närmare Christus, eller det fullkomlighetens och salighetens rike som lefver i honom — röfvaren på korset eller — Epiktet och Sokrates? »Röfvaren!» skulle Martensen svara; kanske äfven du! Men då helligheten är frälsningens vilkor, då ett frihetsarbete är vilkoret för [att] ernå den, måste icke andar hvilka så insett det heligas skönhet, så kämpat mot en syndig natur och så besegrat den som en Sokrates, en Epiktet, vara närmare fullkomligheten än en ny-omvänd? Alltså, frälsningens ekonomi kan ej ha begynt först med den historiska uppenbarelsen af Christus, och den heliga säd som M. sätter som vilkoret för det nya lifvet den nya menniskan (den frälsade) har utsåtts i alla tider, och i alla tider burit sin frälsande frukt. Med ett ord, förhållandet emellan det förchristliga Logos och det Christligas verksamhet i frälsningens och förlösningens verk är mig icke blifvet klart i M..s dogmatik, så herrlig och rik än hans lära är om det utgående och det återförande gudomsordet (Logos och Christus). Då M. acçentuerar det nya i Christendomen synes han mig alltför mycket glömma det gamla den sida i Christendomen som är fortsättning, naturlig utveckling af det förut gifna gudomslifvet. — Ja, denna del af hans verldsåsigt är väl den mest felande eller ofullkomliga. Och här vet jag väl den som kunde fylla luckorna, och visa på det stora sammanhanget mellan det gamla och det nya, mellan det djupaste i Hedendomen och Christendomens lifsläror. Och du vet det äfven. Men utan detta ljus af rättvisa öfver lifvet och historien, skall man ej Christna denna tidens hedningar, och öfverhufvud ej göra Gud rätt.

Mycket otillfredsställande har jag funnit M. bestämmande af sin vettenskap till tänkandets vettenskap öfverhufvud; likaså hans lära om Dopet och dess betydelse. På båda ställen reser han murar som icke finnas, som icke böra finnas. Men dessa enskilta klagopunkter uppsväljas i rikedomen af det stora och goda i hans verk. Med hvilken dråpelig förnuftighet och skarpsinnighet har han ej behandlat flera de svåraste frågor, t. ex. den om frihet och nåd, nådevalet, o. s. v. hvilket skönt och redande ljus har han ej låtit uppgå öfver sammanhanget emellan Ande och natur och så många af det andliga lifvets liksom af vårt jordiska lifs problemer! Och huru central står ej Christus i hans verld, huru centraliseras icke alla lifvets kretsar i honom, utan att dock förblandas i hvarandra, eller förlora deras egendomlighet! Mycket skall jag ännu lära af Ms bok, ty mycket behöfver jag att återläsa och begrunda den. Dess brister förefalla mig som oregelmässigheterna i hans eget ansigte hvilka öfverglänsas af det sköna, strålande ögat, i hvars ljus ännu större klarheter uppgå än dem som äro nedlagda i det uttalade ordet. Det rena Christliga

sinne, den genialiska blick*) som lefver i M . . . s bok äro ej en ringa del af dess makt. Men jag borde ej ge mig ut att tala om boken. Jag gör det ej bra. Jag känner den som skall göra det bättre. Och när jag kommer tillbaka hem, öfver de stora hafven, skall jag kanske få höra det; och sjelf skall jag då vara bättre hemma i sakerna än nu. Jag har läst boken så styckavis, och ofta under så mycken förströelse att mycket af dess djupare sammanhang torde ha undgått mig. Den och Örsteds bekantskap äro mina rena, stora vinster af detta år.

Jag har nu tillbragt en månad bland Bohusläns klippor på en klippa midt i hafvet — Marstrand. Der har jag sett min Agathe bli rask och karsk igen, der lekt republik och comunism med ett muntert badsällskap, ställt till fester, skrifvit verser — allt med politiska allusioner. Man kämpade allvarligt, fast under lekande och vackra former. Den underliga naturen, med blomstergårdar innom klippfästen, de lysande hafsvågorna, fästningen, blänkfyren på dess torn, några menniskosjälars suckar födde der innom mig en liten historia, som skall komma till dig som jul-dank. Det var en rätt angenäm och liflig tid denna bland klippor och vågor, fastän en stilltje för mig i jemförelse med det Köpenhamnska vistandet. Nu är Agathe hemma hos Mamma, och båda äro raska och glada. Jag sitter nu litet ensam och icke glad på Danmarks kust vid sundets vågor väntande på Helen Mac Gregor, som på sina ångvingar skall föra mig till London. Eja vore jag der, och så på det stora hafvet, och så i den nya verlden.

Min själ längtar att kämpa med stora ting och tankar. De blott frälsa från de små. Och jag hatar de små. Nu vill jag fara och se menniskan i den nya verlden; men jag far icke blott för att se henne, utan äfven på det den nya menniskan i mig i tanka, i vilja må friare utveckla sina vingar, komma till ett medvetande, som den ej kan vinna under gamla förhållande hemma. Nästa år, denna tid, eller ock tidigare är jag kanske med dig i Köpenhamn. Från Amerika skall du i alla fall höra ifrån mig. Ger du mig din välsignelse med på den långa färden?

Min Mors och min Agathes har jag. Den tredje felas mig. Men jag kunde allt hinna få ett litet bref från dig, om du skref straxt sedan du fått detta. Förr än omkr. d. 8 Sept. kommer jag trol. ej härifrån. Min lilla Artikel öfver Danmark har du kanske redan läst i några Numror af Götheborgs Handels och sjöfartstidning för Augusti

*) som öpnar utsigter och kastar ljus öfver nejder som tanken ännu ej kan bemäktiga sig.

Månad. Den har till namn: lif i Norden. Den är lite grann: »éloge pour tout le monde». Men berömmet kommer ur ett öfverfullt hjerta som behöfde ge sig luft.

Frankrike arbetar med de stora sociala frågornas lösning — har ställt högst på statens telegraph frågan om eländets afskaffande innom samhället. Det är dock bra. Och Solons ord att i en fullkomlig stat borde ingen medlem lida utan att hela samhällskroppen hade känning deraf — synes äntligen ha blifvit tagna på allvare. Få se hur de skola kunna tillämpas och bära fruckt i det nya samhället. England ser på, halfslumrande på sin i oceanen rykande verkstad. I Danmark drar man anden, pryder sig med lagrar och besjunger hjeltarne vid Fredericia, men blickar otryggt mot framtiden, och de ännu obestämda fredsvilkoren. Sverige hjelper att besätta Schleswig med troppar, och utförer så på bästa vis, tycker jag, sitt medlareembete i denna sak för Danmark. Danskarne skönja dock föga härpå. Men de äro dock nöjda att se svenska militairen, och stå andäktiga och lyssna då denna håller Chorum. I Sverige morrar man litet öfver hjelpen till Danmark, fruktar att »bli indragen mer än man vill», att komma i kinkig ställning o. s. v. Och så bereder man sig på riksdag. Den conservativa armén synes bli starkt förstärkt. Man drifver narr med frihetsphenomenerne och frihetsförsöken och ser dem blott på ytan, icke den menskliga gestalt, som uti dem sträfvar att befria sig ur cekelgamla bojor. Ack! hennes blodfläckade klädnad gör ofta henne oigenkännlig. Och nu — i Italien, i Ungern liksom i Pohlen är hon åter slagen i bojor, satt i fängelse — för huru länge? Du arma menniska — som så hårdt måste arbeta för att komma till ljus och luft! . . . .

Jag skrifver troligen ej mer till dig i gamla Europa. Lef lycklig, min goda B. och hälsa hjertligen din hustru, min goda hjertliga Carolina från

Din
Fredrika.

---

749. Till Martensen. Möllenborg d. 5 Sept. 1849

Dagen efter den då jag sist skref till Dem, kära professor Martensen, fick jag den ljusa ingifvelsen att gå in i en boklåda i Helsingör. Den första bok, som der lyste mig i ögonen var — Deras Dogmatik! Fatta i den med båda händer, göra den till min, bära den med mig hem, allt det gick i ett. Och nu läste jag, läste läste,

läste till dess jag läst boken till slut,*) sörjande blott öfver att den så snart tog slut. Vid »Daaben» stadnade jag. Nej, jag kan icke gå med dem der, icke till denna mur, som icke så kan, icke får — — — dock, derom måste jag bedja få muntligen tala med dem, en gång. Dessto gladare, med dessto fullare hjerta följde jag dem i Nattvardsläran, samtyckande, beundrande, fröjdande mig innerligt öfver denna fullända[de] och herrliga framställning af lifvets djupaste och ljusaste mysterium, samt öfver det ljus i hvilket De ställt den Lutherska läran derom, i förhållande till andra confessioners. Deras framställning af mellantillståndet i de dödas rike, af »Hades» var mig i högsta grad interessant, och särskilt så med afseende på Swedenborgs syner och äror. Det blef mig nu klart att hans visioner egentligen röra sig i ldenna region, och att ur denna synpunkt betraktade torde de vara i hög grad märkliga och lärorika. Grundvilfarelsen hos de s. k. Swedenborganarena är att de se i hans syner uppenbarelser om de yttersta tingen, om det evigt och slutligt blifvande, den afslutade verldsevolutionen. Och det är detta, som gjort mig böjd att förkasta dem, som blott drömmerier, återspeglingar af Swedenborgs individuella åsigter, så moraliska som intelektuella. Jag skall härefter läsa Swedenborg med ett nytt öga. Cap. om de yttersta tingen, i deras bok, var mig rikt och lärorikt — om än jag der önskat en ljusblick in i djurverldens lif och de djuriska individernas möjliga odödlighet, samt en öfver de många boningarne i Fadershuset som frälsaren talar om i Joh. Ev.

Slutet är herrligt, slutorden just de och inga andra hvarmed ett sådant verk borde afslutas. Och hvad jag hjerteligen gläder mig öfver deras lära om metamorphoserna af de jordiska tingen, talenterna! m. m. om hvad, som kan affalla och hvad som kan bli »värdigt till de dödas uppståndelse». Det är en modertanke, en Archimedisk punkt genom hvilken man kan lyfta sig öfver otaliga svårigheter, vid betraktandet af de timliga existenserna. Jag bär denna tanke öfverallt med mig, som en talisman med hvilken jag befriar mig ur fängslande hinder.

Men ännu, ännu allt måste jag fråga: Hvad är ett existentialförhållande? Hvad är frälsning? —

Hvem, af röfvaren på korset eller Sokrates står närmast Christus, fullkomligheten, saligheten? »Röfvaren!» skulle de säga, och jag skall ej bestämt neka härtill, då jag väl vet huru kärleken och tron till ett väsen låta löpa hundra mil på en tid der blotta lagen låter

*) de felande arken till mitt första exemplar har jag icke ännu fått.

löpa blott tio. Och likväl, — om erkännandet af syndens elände och helighetens skönhet, är ett grundvilkor, för frälsningen, om ett heligt frihetsarbete är grundvilkor för att komma till frihet och salighet, såsom De sjelf sagt och accentuerat så förträffligt, — ja, då äro Sokrates, Epiktet, och alla ädla hedningar, som ha lefvat för ljuset och dygden,*) frälsade af det förchristliga Logos, och frälsningen kan icke sägas ha begynt med Christi inträde i Jordens krets och i Meniskornas medvetande. Det vill då synas mig att det »tillbakförande Logos» (en herrlig rik tanke, och dråplig tillämpning af Hegels Idé och dennas rörelse) måste erkännas verksamt på jorden långt före dess tillkommelse i jordelifvet, i köttet.

Jag önskade mycket att De ville hjelpa mig öfver denna svårighet, och jag önskade mycket förstå Dem fullt i detta ämne. Och om De är i Köpenhamn i början af den kommande veckan (d. 10 och 12 Sept.) får jag väl den glädjen att träffa Dem och tala med Dem, ty jag kommer dit för att derifrån gå om bord på Ångfartyget, som går till London, och som ej lägger till här.

Deras bok, den andliga guldgrufvan tar jag med mig till det materiella guldets hemland, att der åter läsa, studera, besinna den. Ty hvad man än kunde vilja och önska mer af den, så ligger en oväderlig skatt ej blott i det positiva den ger i lära och ledande bestämmelser, nej, mer ännu genom det stora, äkta christliga sinne, som alltigenom andas och bär hela arbetet, det sköna snillrika öga, som glänser, som lyser deröfver, som kastar ljus äfven utan att veta det, som öpnar utsigter för tanken och aningen, som ej ligga omedelbart i sjelfva orden, denna egendomliga Genius som föder af sig dessa lyckliga ord, som åter föda af sig tankar, och som så underligt lyckligt åtskilja agnarne från hvetekornet. Ja, äfven derigenom är deras bok en framtidsbok, och kommer att verka ej blott på hufvudet utan på hjertat, ej blott på begreppet men på sinnesstämningen. Den är ett nytt Evangelium till menniskorna. Alla dagar tackar jag Gud derför.

Geijers Litteraturblad har De väl riktigt fått, som jag hoppas. För omkring tre veckor sedan sände jag det till Gylldendahlska bokhandeln med anhållan att det genast måtte tillställas Dem. De har väl sett deri huru revolutionen hos Geijer föregått genom det att han fått ögonen på den gestalt, som i våra dagar framskrider i centern af lifvet, af ideernas verld, och inför hvilken thronerna bäfva, kronorna affalla, alla granna former och uniformer blekna, alla stånd och

*) som derföre stå i ett verkligt »existentialförhållande» till Christus ehuru ej i ett personligt.

enskilta corporationer upplösa sig. Och frågar De hvilken denna är så blir svaret:

»Se! Menniskan!»

På denna gestalt var mitt öga med makt fästadt allt sedan min första ungdom. Denna har jag sökt och söker i allt. Denna spårar jag äfven i Comunismens och Socialismens oklara bildningar;*) denna går jag nu att söka, att betrakta innom hemmet och familjen hos ett folk, som råder öfver sig sjelf. Ty att denna menskliga princip är den positiva, den formande i närvarande tid kan man ej misskänna. Och hvad den ej lyckas att forma efter sitt begrepp, det — måste affalla.

Ja, jag far till Amerika för att se Menniskan i det nya hemmet, i den fria staten, och från denna punkt kasta en blick öfver framtiden och hvad vi ha att hoppas af den, vi alla folk, som gå i samma riktning som det Amerikanska gått och går. Af den starka religiösa andan i denna nya verld hoppas jag mycket, äfvensom af qvinnans behandling der. En bok sådan som Deras måste behöfvas i förenta Staterna der så mycket spridda religjösa sträfvanden finnas.

När jag kommer igen derifrån tänker jag ha något att säga dem derom, (jag menar om deras bok, i förenta Staterna).

Nu, lefväl min goda vän och lärare! Jag gläder mig att snart få se dem och Deras Virginia. Framför till henne och till Deras moder hjertliga hälsningar från deras innerligt

tacksamma och tillgifna
Fredrika Bremer.

---

750. Till Böklin. Möllenborg, d. 9 Sept. 1849

Jo, ännu en gång måste jag skrifva, måste skrifva för att af hjertans grund tacka Dig, min goda, kära B. för ditt lilla sköna bref af d. Sept. Hvad det är skönt att se sig förstådd! Hvad det är godt att ha en vän, som kan läsa hjertats och tankens vilja i vår andes djup! Tack! .....

Om ett par dagar lemnar jag Danmark. Min resa till förenta Staterna står i ingen slags förbindelse med Bergfalks. Först sedan han var rest fick jag veta derom. Men gerna vill jag erkänna att mötet med honom och umgänget med honom i Amerika är en af de lyckligaste tillfälligheter som kunde skänkas mig. Jag vet ingen man

*) denna ser jag i midten af det nya statslifvets bildningar, —

lifvande som han, ingen som hastigare och bättre kan belysa historiens och tankelifvets phenomener alla verldsåldrarne igenom. Han är i hög grad upplifvande, väckande; ledande ej. Hans öga blixtrar men sväfvar, och har ingen stadig blick. På relativiteternas område är han förträfflig; på det positivas (eller kanske rättare det absolutas, det evigas) grund är han vacklande och oklar. Och sednare tiders politiska stridigheter vid riksdagarne i Stockholm ha gjort [honom] till partiman till den grad att sundt förnuft och omdöme rent af farit sin kos i politiska frågor. Han har kastat sig i Socialismen, som menskligheten räddningshus, och — med ett ord han har isynnerhet efter franska revolutionen verkl. förlorat balansen. Men den Amerikanska resan torde återställa den. Han behöfde en sådan resa. Och ännu en gång jag skall anse som en lycka för mig att komma i beröring med honom, ty han är en af de ädlaste och interessantaste menniskor jag känner, och en af de angenämaste man kan tänka sig att samspråka och disputera med.

Det är då icke Molbeck, som jag här dagligen för mina synders skull måste höra. Men värman och allvaret i hans känsla gör ändå att man godt kan med honom. Men hvad man blir trött vid hans »præken» ibland, och hvad man litet lär deraf! Åtminståne jag.

Ditt sista lilla bref skall följa mig (med min Mors och Agathes afskeds-ord) öfver hafvet och i den nya verlden, som respass och talisman. Du vet och har äfven sjelf uttalat hvad jag söker der. Under mitt vistande i Danmark ha en mängd tankar trängt sig på mig (gamla bekanta, men som nu komma med makt igen sen de varit undanträngda en tid) och vilja ha utrymme och ropa till min själ: »öpna dig! Vidga dig!» O! huru vill jag ej; ville vidga mig, ville framför allt växa, som trädet — mot himmelen. Men jag måste ofta tänka på de flugor du talade om, som förlusta dig i din trädgård vid Köpinge, som flyga upp, taga en stor lof under väldigt surrande, för att — komma tillbaka och sätta sig just på samma fläck hvarifrån de flögo upp. Ack! Någonting af denna trista historia går igen i menniskans och Menskligheten historia, och det gör mig halft modfälld ibland, ehuru jag visst ej förbiser den progressiva sidan hos dessa. Men — när kommer andens ångfartyg?! — Och när de bästa af Menniskor, när en Augustinus, en St. Therese ej hinna längre än ... derhän, som man kan läsa i deras bekännelser; — hur långt skall väl en fattig menniska, som underteknad, hinna? — Denna eviga ofärdighet! Den kan låta händerna sjunka och modet falla. Ju längre man lefver och lär på sig och på andra dess mer känner man inskränktheten af denna jordiska tillvarelse, och att här är allt blott begynnelse! Förlåt om jag låter dig gäspa!....

Jag reser på min sednaste bok: Syskonlif, och de engelska pengar den inbragt. Jag hade ej detförutan kunnat göra denna långa resa utan att sätta mig i skuld. Och sådant är icke min sak. Mer samspråk, — mycket mer härnäst. Lef väl min goda, trofasta vän tills jag kommer igen! Alltid Din

Fredrika

Köpenhamn d. 11 Sept. 1849.

Hälsning från Martensen. Jag måste säga dig det goda och vackra ord med hvilket han besvarade min fråga: hvem af Sokrates eller röfvaren på korset står närmast Christus och hans lif? — »Röfvaren i det momentet, Sokrates när han blir Christen!» Med detta svar och hvad deraf kan utvecklas är jag tillfreds.

M. frågade om du sagt mig något om hans Dogmatik men fick veta att du ej ännu fått den. Tit. Glerup en slarf!

M. med sin utveckling af existentialförhållandet, den utsigt han gaf mig af de föreläsningar i Ethiken han nu skall hålla, och Örsted med sin hypotes om en »finare art legemlighet», som torde tillhöra det kommande andelifvet och som materien ej kan komma vid ha i dag gjort mig stort nöje. Köpenhamn är sig likt för mig, lifligt och upplifvande! I dag flagga alla gator och hus och prunka med blomsterkransar och Dannebrog till ära för de från krigstheatern återkommande trupperna.

---

751. Till C. A. Bagge. Köpenhamn d. 11 Sept. 1849.

Bästa Magister Bagge!

Jag får i dag framföra till Er en hälsning från Professor Martensen samt bedja Er, å hans vägnar, att sända honom de recensioner öfver hans Dogmatik, som bli synliga i Sverige, de må nu vara i tidsskrifter eller Dagblad. Om Ni är god sänder dessa till Gylldendalska bokhandeln, så skola de komma honom tillhanda. Han sade mig att Ni sagt åt någon att hans Dogmatik nu var under öfversättning i Sverige. Jag förmodar att Ni är förläggare. Lycka, lycka till! Ni gör Ert fädernesland dermed en stor tjenst.

Om några timmar reser jag till England. Lef väl bästa Magister Bagge! Nästa år hoppas jag vi ses igen i Stockholm.

Med fullkoml. högaktning
Fredrika Bremer.

---

752. Till Andersen. [Liverpool 22 sept. 1849.]

Goda, kära Andersen! Ett litet ord till afsked innan jag lemnar den gamla verlden. Tack för sist, för det korta ögonblick jag såg Er, men såg er då så som jag ville återse Er i himlen en gång. Danmark, Köpenhamn voro mig vänliga och välgörande i det sista, och gaf mig ännu sista dagen de skönaste blommor genom Er, Örsted, Martensen, mina tre närmaste vänner der. Det kostade mycket på mig att nödgas lemna Köpenhamn så hals öfverhufvud. Jag hade tänkt att ännu en gång få se Örsted och Martensen, att få komma till Kocks, och Bournonvilles och ett par familjer till; — men allt blef omkullkastadt af Helen Mac Gregors tidiga ankomst, och oförnuftiga afresa. Allra mest kostade det på mig att icke få tala med min goda Casper Wrede (bror till Fabian Wrede) som just nu kommit till Köpenhamn, som invalid, af en knä-vrickning. Troligen blir han liggande någon tid på hospitalet i Köpenhamn. Vill De icke kära Andersen gå till honom en eller annan gång?, hälsa honom så mycket mycket från mig. Han är en af de bästa och mest renhjertade menniskor jag känner. Jag tror att jag gaf Er ett bref till honom i Sverige, det är han som äger den sköna egendomen Djupadal.

I dag kl. 11 skall jag afresa till den nya verlden; jag har här i den gamla sett några ting som på det högsta interesserat mig, verk af stor menskokärlek som förstått att taga de materiella krafterna i sin tjenst, och resa upp sjunkna folkklasser. »The Metropolitain buildings» i London och Dr. Southwell Smith äro mina skönaste minnen af England, som jag är ledsen nödgas lemna så snart. Men Ångbåtar taga ej raison, och man anden måste ibland böja sig under ångkraftens lagar. Jag måste resa nu, eller ock vänta här alltför länge för mig och min tid. Howitts*) ha varit mig de bästa vänner, och jag håller nu riktigt af denna familj, som gifvit mig det trefligaste, vänligaste hem jag här kunnat önska mig.

Och nu lef väl min goda, kära Andersen! Hälsa alla våra gemen-

*) Min lilla artikel öfver Danmark var redan känd i London, och reviewed i The Atheneum, men Mrs Howitt öfversätter den icke dess mindre för engelska pressen och för Union Magazine i America. Det har gjort mig godt att höra Engelsmännerne så fullt värdera danskarne som ett ädelt och tappert folk, som gjort sin sak bra i detta krig.

samma vänner, säg dem huru ledsen jag var att icke kunna se dem innan jag afreste. Nästa år — hoppas jag få den glädjen. Det har förtretat mig då några personer sagt och undrat på: att jag tänkte »öfvergifva Sverige?!» Huru är sådant tänkbart. Jag har varit borta från Sverige förr, och på längre tid än nu blir. Om än afståndet nu är litet längre, — hvad mer? — Biet flyger äfven ibland långt ut från sin kupa, men finner icke dess mindre säkert vägen hem, och har ej annat mål än det att komma hem igen med honung på sina vingar. Så är det med Er, kära Andersen, så är det med mig, Er trofasta väninna

Fredrika Bremer.

Hälsa så hjertligen Ingemans, jag tänkte jemt skrifva till dem ett långt bref men det har ej kommit ur pennan ännu.

Hälsa Er hederliga Möller också!

---

753. Till S. Benzon. Cambridge 24 Dec. 1849.

My dear Sir!

Many thanks for your little note of yesterday, and the kindness and care expressed in it! Thank God, I am well again to day, but not strong enough to go out on parties, so that I shall keep qui[e]t here for one or two days more, after which I shall come to Boston, fulfill my promise to miss Hunt, and after a short visit at her house I shall be glad my dear Sir to come to your house and home for a somewhat longer visit. And then I shall tell you about the charming family with which I am living, and you must read me some German Poem about parting with dear friends. Then indeed I need some consolation for my lot in this land to be doomed to part with persons just when they have become dear to me and I feel happy with them. I feel this very much just now and am unhappy in consequence. But there is little reason that I should trouble you with these complaints. Once more my dear Sir thank you, very heartily and — Adieu!

Sincerely yours
Fredrika Bremer.

---

754. Till O. G. Langé. Boston den 13th Januari 1850.

Huru skulle jag ej med glädje lyssna till en landsmans röst, i främmande land, helst då denna röst kommer, synbarligen, från ett så varmt hjärta! — Tack för Ert bref min landsman!!

Det har uppriktigt och hjärteligen glädt mig, och om jag kommer till Millwaukie och som väl är möjeligt, skall det bli mig ett stort nöje att besöka ett hem der jag skall finna så goda vänner och dertill landsmän. — Jag ämnar i Maj och Juni månader besöka Missisippidalen, och skall visserligen äfven då, hälsa på mina landsmän i Visconsin och Illinois, och höra och se huru de befinna sig, och trifvas, så långt bort från deras fädernesland. För närvarande är jag i Boston, men ämnar mig i nästa månad Söderut, trol. ända till New Orleans. Jag skrifver till Er på Svenska, ty säkert har Ni ännu icke glömt Ert Modersmål, och skall kanske gärna återse de gamla bekanta dragen af dess skrift. När vi råkas skola vi samtala på både Engelska och Svenska. Till dess, lef väl och hälsa Er hustru från Er tillgifna landsmaninna

Fredrika Bremer

P. S. I have written to you in Swedish, in the belief, that you have not forgotten your native tongue; at all events let me repeat here in English, how glad I am of your letter, and how glad I should be, to see you and your wife, talk with you of our Swedish brethren in this land and of our common dear fatherland under the Northern Star!!!

---

755. Till Anna Parsons. Friday [jan.? 1850.]

Dear Miss Parsons! Would you go with me this evening to Mrs. Kemble's reading. My Carriage will be here at half past 6 o'Clock and I should be very glad to have you come. A little talisman from Mrs. Kemble will open for us the doors to the masonic temple.

Yours
Fredrika.

---

756. Till Henry Wadsworth Longfellow.

Boston, February 26, 1850.

My dear Sir, — For your little kind and friendly note let me thank you most heartily, as well as for so many other tokens of your amiable and benevolent feelings which you have bestowed upon me. You have been and are very good to me, and so is your wife; and I feel it more than I can express. I certainly think that the hand which you kindly say you »hold» will not prove false to my wish to come once more to you and enjoy your company more truly than I have been able to do it, in this time of my eclipse. Indeed, I have not been half alive these past three months. But they are past, and, thank God! I feel the spring coming in body as well as in mind.

Just now I have been able to recover among my books these songs of Runeberg I told you of. Pray keep them and use them as it pleases you. The extraordinary sensation they have created throughout Sweden, and even in Denmark, speaks for their excellence. Then they are simple and unassuming as the mosses, on my native mountains, and derive their power from their freshness and moral purity and force. Since the poems of Tegnér none have created so universal enthusiasm in Sweden as these »sägner».

Your songs and sketches from Sweden will be my companions on my tour through your country, and the memory of your kindness and goodwill shall follow me to my native land and forever!

Remember me, my dear sir, as your grateful friend,

Fredrika Bremer.

---

757. Till Agathe Bremer. [Savannah 14—15 maj 1850.]

[— — — för]mögenheter och sinnen voro så friska som någonsin och hans öga lika klart; »alltid heroisk, romantisk och full af gammal ridderlig artighet, — den vackraste representant af alla de dygder och gåfvor, som utgjorde idealet af en äkta Cavalier». Och så varmt var hans hjerta, så verksamt hans nit för menniskors väl — hvad folk och ras de än tillhörde, att långt efter hans död hans namn blef kännt som betecknande »stor själens välvilja» (vast benevolence of soul).

Efter hans död utplånades flera af hans högsinnade lagar; starka drycker infördes i Georgia och småningom äfven Negerslafveriet. Men den anda af frihet och fromhet som var lif af Oglethorpes lif,

som besjälade Georgias första Colonier, den lefver dock ännu i Georgia. Jag ser det, jag hör det, jag känner det. Och emigrationen från Norra staterna, och isynnerhet från Ny-Englands stater som allt mer drar sig dit, och öfvar inflytande på folk och inrättningar, är mig ett bevis derpå och en borgen för frihetslifvets vidare utveckling. Jag märker det äfven på Negrernas friare och lyckligare lif i Savannah; på tillåtelsen för dem att der ha sina egna kyrkor och der sjelfva predika. Dessutom verkas mycket innom Georgia för negerslafvarnas undervisning i Christendomen deras befrielse och Colonisering i Liberia på Afrikas kust. Och hvart år går ifrån Savannah ett fartyg med svarta Colonister dit, af slafstaternas frigjorda slafvar, utrustade med lifsmedel, penningar och bohag. Jag har sett åtskilliga egenhändiga bref derifrån af de svarta emigranterna, som utvisa de goda förhållanden i hvilka de stå med moderstaten och flera personer der, i synnerhet genom de kyrkliga sambanden. Ty hvar kyrkosekt här understödjer dess trosförvandter i den Afrikanska kolonien, som i öfrigt styres af sina egna svarta embetsmän och prester.

Ju mera jag ser af detta svarta folk ju mera väcker det min nyfikenhet och mitt interesse; icke att jag ser hos Negrerna något stort, något som gör dem öfverlägsna den hvita Menniskorasen. Jag kan ej göra mig fri från den tro att de äro och att de skola förbli underlägsna med afseende på intelektuell förmåga. Men de ha egna och ovanliga gåfvor. Deras moraliska öra synes mig rent och fint liksom deras musikaliska; deras känslolif är starkt och varmt, och deras godlynthet och muntra sinne är tydligen en dem egendomlig naturgåfva eller rättare Guds Gåfva. Och om de icke visa sig originella som skapande andar, så är uti deras tillegnan och tillämpning af hvad de lära en verklig frisk och förfriskande originalitet. Det hör man i deras egna sånger — de enda verkliga folksånger som den nya verlden har, — lika milda ljusa och glädtiga som våra folksånger äro melankoliska. Det hör man också på deras uppfattning af Christendomens läror och dessas tillämpning på lifvet.

Förliden söndag var jag i Negerbaptist kyrkan här, med en af Pilgrimernas ädelsinnade och verksamma söner Mr Fay, bosatt i Savannah, och som visar mig mycken vänlighet. Predikanten hette Bentley (tror jag) och var en fullkomligt svart man. Han predikade extempore med stort lif och mycken lätthet. Han talade om frälsarens uppträdande på jorden och huru och hvarföre han kom. »Jag påminner mig (sade han) en gång då Presidenten, förenta staternas President, kom till Georgia, och till vår stad här, Savannah. Jag minnes hvilket väsen folket gjorde, och huru de foro ut i stora vagnar att möta honom. Jernvagnarne rykte förskräkligt, och ur de stora

kanonerna lossades skott på skott. Och så kom Presidenten i en stor, vacker vagn och fördes till det bästa huset i staden, (det var Mrs Scarboroughs hus! —) Och när han kom dit, så satte han sig i fönstret. Men ett snöre drogs omkring huset för att hindra oss negrer och annat fattigt folk att komma nära. Vi fingo stå utanför och endast se på Presidenten der han satt i fönstret. Men de stora herrarne, och det rika folket de gingo alla fritt uppför trappan och genom porten, och in till Presidenten och skakade hans hand. Kom Christus på detta vis? Kom han till de rika och för att skaka hand med dem? Nej! Välsignad vare herran han kom till de fattiga!... Han kom till oss, och för vår skuld, mina bröder och systrar!» — »Ja, ja! Amen! han kom till de fattiga, till oss! Välsignad vare han! Amen, hallelujah!» genljöd det i hela kyrkan en god stund, och folket stampade och skrattade och grät med ansigten strålande af glädje. Predikanten fortfor att berätta huru Christus bevisade sig vara den högstes sändebud. »Tänk er det så mina vänner, sade han, här ha vi nu en plantage med Negerarbetare. Men herrn på plantagen är borta lång väg öfver hafvet i England, och Negrerna på plantagen ha alldrig sett hans ansigte. De [ha] alldrig sett någon högre än uppsyningsmannen (the overseer). Men nu få de höra att ägaren till plantagen, deras herre och husbonde skall komma dit. Och de äro mycket nyfikna att få se honom, och se sig om efter honom alla dagar. En dag få de se uppsyningsmannen komma med en annan herre som de ej sett förr. Men han är sämre och simplare klädd än uppsyningsmannen. Uppsyningsmannen har en fin frack med knappar i, en hvit halsduk, en vacker hatt, och dessutom handskar på händerna. Men den främmande herrn är utan handskar, och är klädd ganska vårdslöst, ganska simpelt minsann! Och om ej Negrerna kände uppsyningsmannen så skulle de kunna tro att han vore husbonden. Men nu få de se att den främmande mannen ger orders åt uppsyningsmannen, att han låter honom sända den ena Negern hit den andra dit, låter honom kalla flera fram till sig; och att uppsyningsmannen och Negrerna måste göra allt hvad han vill och befaller; och deraf märka de nu att han är husbonden.»

Huru lefvande och huru bra är icke denna framställning af Negern för Negrerna.

Om eftermiddagen, samma dag, var jag äfven med Mr Fay, i kyrkan att höra en annan Negerpredikan. Men predikanten var nu en gammal Mulatt, en kraftig vacker gammal man, som förvärfvat sig förmögenhet och njuter stort anseende bland sitt folk som predikant och döpare. Han bråddes på den hvita rasen i utseende och väsen. Han nämde under sitt tal att han var nittiofem år gammal och be-

rättade sin religiösa lifserfarenhet, sina andeliga bekymmer och qval, som gått ända dertill att han varit nära sjelfmord, och slutligen hans känslor då begreppet om Christus och förlossningen genom honom uppgått för hans förstånd. »Hela verlden blef för mig förändrad» fortfor han, »allting syntes pånyfödt och strålande af ny skönhet. Äfven mitt lifs sällskap, min hustru syntes mig som ung på nytt och lyste in på mig i ny skönhet, och jag kunde ej hindra mig säga åt henne: »sannerligen, min hustru, jag älskar dig!» Ett ungt fruntimmer i bänken der jag satt böjde sig ned, kiknande — af skratt. Jag böjde mig också ned, men för att gråta, ljufva tårar som glädje, sympathie, egna lefnadsminnen och den lefvande, barnsliga naturvarma skildringen framlockade. Efter predikan skakade vi händer Mr Fay och jag med den gamle, kraftige Andrew Marshall. Chören på läktaren — Negrer och Negrinnor — sjöng fyrstämmigt och så rent och vackert som man kan tänka sig. Efter Gudstjensten kom en qvinna fram och knäböjde vid altardisken som det tycktes under djupt bekymmer, och den gamle predikanten bad öfver henne, för hennes sorg och hemliga bekymmer en vacker, innerlig bön. Att så bedja, i kyrkan, öfver och för bedröfvade synes vara brukligt i Baptisternas kyrkor här.

15 Maj. Här är nu mycket varmt, och värmen är mattande. Vore ej den, så skulle jag finna mig väl i savannah i hemmet der jag lefver der husbondfolk och tjenare (negrer) tyckes alla vara genomträngda af samma anda af godsinthet och välvilja, och der jag gjort några mig kära bekantskaper. Kärast bland dessa är mig Familjen Mac Intosh, en af dem, som verka för slafvarnas undervisning och Colonisation; husets unga döttrar ha sjelfva på faderns plantage undervisat de små negerbarnen och berömma mycket deras lättfattlighet; isynnerhet tyckas de ha nöje af bilder och berättelser, och hemta intryck af dessa. Hvad detta har gladt mig; och hvilken vacker verkningskrets är ej på denna väg öppen för söderns unga döttrar! Men jag fruktar att de äro få som ännu beträda den. Med denna älskvärda familj har jag gjort opp att nästa år göra en lustresa till Florida, der en af husets söner är bosatt. Men »l'homme propose, et Dieu dispose».

758. Till Andersen. Cape May, Amerika. Aug. 1850.

Käre Andersen!

En liten Bref Due kommer här flygandes till Dem, från den nya verlden, för att bringa Dem en vänlig hälsning från Deras Veninde der, och säger Dem att hon känner för och tänker på sina vänner Danmark lika varmt och innerligt som då hon var midt ibland dem, deltagande i deras sorg och deras glädje. Jag måste äfven föra öfver till Dem tusentals vänners hälsningar från denna verldsdel, vänner som läst deras romaner, deras Eventyr, deras lefnads-Saga och som tala om dessa verk med ögon, som stråla af nöje. Deras Eventyr äro i synnerhet gunstlingar, och männer och qvinnor ha bland dessa hvar sina synnerliga älsklingar. En liflig äldre man, General Stuart, bad mig nyss hälsa Dem och säga att han som mycket sällan gråter vid böcker, måste fälla tårar vid Deras Biographi. Många fråga mig, om De icke någonsin kommer till Amerika. Jag svarar att De säger: »det är för meget Vand!» på vägen dit. Ej heller ville jag råda dem att komma hit, ty jag tror icke att de kom med lifvet härifrån, utan blefve ihjälkramad af detta ifriga, enthusiastiska folk.

De är den enda Danska skald som här är allmänt kännd och älskad. Örsted den enda Danska Vettenskapsman känd och erkänd här som stor. Men jag är glad öfver det interesse som min lilla skrift öfver Danmark (här utgifven i tvenne öfversättningar) bidragit att väcka för det lilla herrliga landet och dess folk.

Hälsa Kocks och Jette Wulff hälsa mycket Bournonville från mig. Jag ville skrifva till dem, men hinner icke ännu åtminstone. Hälsa också fröken Jacobsen, Hartmans, och andra mina vänner när de träffar Dem, och tänk på mig som Deras hjärtligt tillgifna vännina

Fredrika Bremer.

D. 15de Hurra för Danmark och Danskarne!! Deras blodiga kamp och seger vid Ichstedt genljuder nu här. Måtte den bli afgörande och blod och tårar ej mera spillas i detta krig!

Käre Andersen! Jag ville säga dem mycket, men har icke tid. Ej heller att säga dem något om Amerika och mitt lif här. Jag gömmer det tills vi träffas om Gud vill, nästa år.

Till Deras sköna oeh goda Drottning gläder jag mig att skrifva enligt hennes tillsägelse då jag sist såg henne (på Sorgenfri) från

Westerns drottning, rosornas stad Cincinnati. Till min vän H. Martensen skall jag äfven skrifva denna höst. Jag är afmigkommen i brefskrifning. Men ingen som kunde se mitt lif här i landet skulle undra derpä. Skrifver De åt oss några sköna Eventyr? Vi längta efter sådana af Dem!

---

759. Till Dorothea Dix.

Coney Island, near New York, August, 1850.

There now she comes, heaping burning — not coals, but flowers — on my guilty head! Alas, dear Miss Dix! not so guilty as poor in carrying out by the hand what the heart and thought dictate .... I am about to start for my Western journey, and am full of gratitude for the delightful memories that I have gathered both in the North and South from both man and nature. Not the least delightful of these is that of a moonlight evening on the shores of the Patapsco and the Chesapeake Bay, where I heard the story of a simple life beginning, as the river before me, from a little stream born of a heavenly fountain, and widening, widening, as it ran forth through the valleys and fields and cities, to a large, rich water, opening to mingle with the waters of the ocean, and blessing and bearing fruit to every shore as it went along in the still night, looked upon alone by the clear light of heaven. That life and the river in the moonlight have become one image in my soul, and a bright and blessed spot it remains there, to be looked upon, to be enjoyed, many a time during the flying and trying years of life.

Fredrika Bremer.

---

760. Till Beata Afzelius. Chicago (Illinois) 23 Sept. 1850.

Min goda, kära Beata! Huru kommer det sig att så många tusen mil långt ifrån dig, jag dock känner mig så nära dig, dig så nära mig? Ack Beata! Jag kunde vilja tacka dig för denna känsla! ... Men du vet det; du är en af mina glada, försonande tankar i lifvet; och af de välgerningar jag tackar Gud för, är, att han låtit mig gifva någon glädje åt ett hjerta sådant som ditt. Och mera hoppas jag kunna gifva dig, Beata, när jag åter får se och tala vid dig. Ty mycket som rör sig och växer i denna unga verld måste glädja ett sinne, som har sin lust i medvarelsers sällhet och godhet. Och ehvad skuggor än må skymma denna nya verldsbildning, isynnerhet i dess

politiska lif, så kan det ej nekas att dess förnämsta tanka och föremål är: en rättvisare jemnare fördelning emellan menniskorna af lifvets lotter vare sig för själen eller kroppen, ett beredande af likhet i tillfälle för alla till utveckling och ernående af lifvets högsta goda, af menniskovärde och menniskosällhet. Huru detta verk fortgår i lagar, allmänna inrättningar, skolväsende, ekonomiska anstalter, litteratur, opinion, o. s. v. är mitt egentliga studium här i landet, och är hvad jag vill muntligen tala med dig om, en dag. Genom min Agathe har du visst någotnära reda på huru jag farit och hvad jag erfarit här, och bland de många föremål jag skulle vilja tala med dig mera om vet jag knappt hvad jag skall välja. Jag har hittills besökt de nordöstra och de södra staterna af unionen, och är nu på min väg genom de vestra, genom den stora Mississipidalen der 250 millioner menniskor sägas kunna beqvämligen bygga och bo, der alla Europas fattiga kunna komma och finna nog, der »växt» och »fortgång» äro dagens och äfven nästan nattens lösen. I de nordöstra Staterna måste man beundra folkets starka, energiska lif, dess stora hjerta för det uppväxande slägtet, för alla olyckliga och vanlottade på jorden, ådagalagt i herrliga skolinrättningar, asyler och förbättringsanstalter. Asylerna för de vansinniga äro isynnerhet beundransvärda. I dessa stater rör sig tanken med frihet och kraft i alla riktningar, och konsterna begynna att visa sig. I södern finner man Slafveriet, som en mörk, skymmande skugga. Här är ett vekare, slappare lif i allt. Men naturen är yppig; man tjusas ofrivilligt af vegetationens skönhet, af luftens ljuflighet, och äfven negrerna med deras sånger och egendomliga lif och uttryck ger romantisk carakter åt dessa nejder. Men — lefva ville jag ej der. Lefva, känna, tänka kan jag blott, i frihet, bland de fria.

Vid inträdet till den stora vestern har jag mött tvenne stora naturskådespel som synas mig som portalerna till den stora tempelbyggnaden. De äro Niagara och Prairies. Niagara är mig en bild af naturens eviga ungdom,*) dess öfverflödande hjerta evigt fyllande sig ur eviga källor, evigt offrande sig i fullheten af sitt lif. Ur famnen af det stora, s. k. hästskofallet uppstiger ständigt en hög, hvit rökpelare, ett pyramidformigt hvitt moln som är fallets uppstigande ande. Att se under morgon och afton Sol regnbågarne leka i denna, doppa som eldlågor i strömmen eller uppstiga öfver fallen i luftiga, färgade broar, är en tjusande syn. Den säger åt menniskan: »så borde din själ vara, en flödande källa, ett ständigt offer af undfångna

*) Vattnets klara, smaragdgröna färg, dess ljufliga doft dess mjukhet och friskhet allt andas ungdoms-lif.

krafter och himlens kärleksblickar skulle lysa deri i gudomlig lek och glädje.» Den säger åt menniskan blif stor och stilla*) som mig!

Ack! Man måste bli vemodig och glad på en gång vid denna lärares åskådande. Vemodig, ty hur långt är menniskan derifrån! glad, ty — hvarföre skulle hon ej växa? På de omätliga »Prairies» denna ocean af Solblommor som sträcker sig ut att möta himmelen i horizonten — på denna sol-lysta, sol-omfamnade jord — har jag sett himlens och jordens förmälning sådan den bör blifva en dag, — sådan den bör blifva här, på denna nya jord, om den uppfyller sin kallelse, och naturens profetiska läror. När jag kommer hem vill jag också tala med dig om några sköna menniskoexemplar i hvilka jag sett och ser det nya bättre slägte, den skönare mensklighet som vi längta till, som vi hoppas på — om Solblommor i menniskonatur. Jag tackar Gud att ha lärt känna flera sådana, och jag tackar honom alla dagar för hvad han låter mig här lefva och lära. Och nu — är jag i begrepp att begifva mig längre vesterut, ända bland Indianerna. Hur roligt när jag kommer hem att få tala med de mina om allt detta. Och du är bland de mina, Beata, liksom jag är alltid och innerligen Din vän

Fredrika.

Hälsa Mlle Schwarts! Måtte hon vara bättre!

P. S. Så när hade jag nu åter glömt professor Clausens hälsning till dig. Sedan jag ett par gånger under vinterns lopp varit bjuden att sammanträffa med honom, men ej kunnat komma, lyckades detta en afton några dagar före min afresa från Köpenhamn. Det var i ett mindre sällskap hos Etatsrådet Kocks. Jag förde då fram till Clausen dina hälsningar och fick tillbaka till dig en »mycket hjertlig» hälsning från honom; han kom mycket väl ihåg dig och tyckte mycket om dig.

»Detta är en man, som icke får såfva om natten!» tänkte jag ovillkorligt då jag närmare betracktade den lilla ministerns bleka, vackra ansigte och invertes oroliga blick, och som förblef sådan oaktadt han hela aftonen deltog i det lätta, och blott ögonblickligt åt djupet gående samtal, som hölls af en liten grupp folk af hvilken jag var en. Clausen var med, dock mest som åhörare och deltog som någon som vill förströ sig från något oroligt upptagande, gnagande interesse.

*) Niagara är en stilla storhet, dess rörelse är majestätlig, hon är en Gudinna, som är lugn äfven i högsta utöfningen af sin kraft, och har större tankar än utöfningen af denna.

Först några dagar sednare fick jag veta huru mycket denna afton låg på hans själ. Utfallet från Fredericia, som sednare tillskyndade Danskarne deras stora och afgörande seger öfver SchleswigHolsteinska hären, hade nyss blifvit beslutad i ministeren på Clausens och Cultusministerns Madvigs afgjorda och enträgna tillstyrkan, emot hela den öfriga ministerens råd. På dessa två hvilade nu till stor del ansvaret för detta steg på hvilket så mycket skulle bero för krigets utgång för Danskarnes heder. Det var mondagen d. 2 Juli jag var tillsammans med Clausen. Natten mellan den 4de och femte Juli stod slaget. Ej underligt om Clausen ej såf under dessa föregående nätter. Men hvilken glädje sedan när segerbuden kommo! Ack! Hvad jag är glad att ha fått dela denna segerglädje med danskarne liksom jag delade deras sorg vid olyckan vid Eckernförde. Det var förtjusande, det var berusande att vara i Köpenhamn vid denna segerstund! — Ty sorgen öfver de fallna och sårade öfvertogs af glädjen öfver deras tapperhet och dennas följder. Man grät i glädje och drack champagne och omfamnade hvarandra, och tackade Gud i kyrkorna!

---

761. Till Dorothea Dix. Cincinnati, Ohio, November 2, 1850.

Sweden lacks neither goodwill nor means. What is wanted there is energy and impulse of will; and that, a foreigner unknown in the country, and herself not knowing its language and forms of government, could not give. Jenny Lind is right in that opinion. As things now stand, it would be easier for you to climb the Chinese Wall than to work any good personally for the unfortunate insane in Sweden. But believe me, dear Miss Dix, what you have done, what you are doing in America, will, when properly disclosed, — as it ought to be, and must be, to Sweden, — work more for a bettering of the insane asylums there than a gift of ten millions could in their behalf. The power of the Idea, and the power of example, are the great movers of our time, and go from heart to heart, from land to land, with electric shock.

Most thankful am I, dear Miss Dix, for the interest you express for me and my health. Thank God, I am very well now. You certainly need more to take care of your health than I now of mine. But you are as a general on a battlefield, and cannot care for life till the battle is over and victory won. May it be soon for you!

Fredrika Bremer.

---

762. Till Dorothea Dix. St. Amelia Estate, Cuba, March 17, 1851.

If I had rule on earth, Cuba — this beautiful Antille — should be transformed into a great Maison de Santé, a home for the sickly and feeble. There they should sit in their rocking-chairs under the palms and the tamarinds, and breathe the delightful air of this island (which I cannot think was better in Paradise), be caressed by the soft, loving breeze, and drink in it, as in Olympian nectar, new health, new life. And you should be the queen here, and have a cabinet of ladies, kind and beautiful, such as I know several in the United States, who should chiefly officiate as nurses for the sick, as noble Valkyrias and healing goddesses for those slain or wounded in the battle of life.

Fredrika Bremer.

---

763. Till Caroline Amalie av Danmark.

Cuba (WestIndien) Apr. 1851.

Eders Majestät!

»Skrif till mig då de kommer till Amerika», var Eders Majestäts vänliga afskeds-ord till mig, då jag sist, på Sorgenfri, hade den glädjen se Eders Majestät! Och de orden ha varit med mig på min långa färd, som ett af de sköna och dyra minnen för hvilka jag har att tacka det goda Danmark, ty det påminte mig Eders Majestäts godhet för mig. De ha blifvit hos mig, jemte den önskan att jag måtte finna några sköna, andeliga blomster att frambära till Eders Majestät, ej ovärdiga rosorna i Eders Majestäts rosengård. Men länge dröjde det innan jag fann sinnesfrihet och ledighet nog att af de många, andliga blommor, som den nya verlden frambringar, sammanbinda något liknande en bukett eller en krans, något som kunde göra Eders Majestät nöje. Och med mindre kunde jag ej vara nöjd.

Det är nu från Antillernas drottning, från den sköna, tropiska »Isla de Cuba», som jag skrifver till Danmarks sköna och goda Drottning. Och medan en glödande sol stiger öfver Caffe och Bananaslundarne på »Caffetal la Concordia» (mitt närvarande hem), medan purpurröda Flamingos sträcka ut sina vingar att svalka dem i den stigande morgonvinden, och små svarta, nakna Negerungar hoppa och springa på de gröna planerna der smaragdgröna Colibris omfladdra prunkande, röda Hybiscusblommor, — förflyttar jag mig, i andanom,

till »de grönne Öer», till den sköna, skuggrika boning der jag hörde Nektergalar sjunga kring Eders Majestät, och frambär der, i dessa rader, min gärd af vördnad och tillgifvenhet.

Eders Majestät önskade höra något om Amerika, och om America vill jag först orda, ty ehuru mycket Eders Majestät älskar det sköna i natur och konst, så vet jag att Eders Majestät älskar ännu högre det, som länder till meniskoväl och menniskosällhet, i egentligare mening. Är icke Eders Majestät en af mödrarne i Menskligheten! Var det icke omgifven af fader och moderlösa små, blickande upp till Eders Majestät, som till en moder, som jag först såg Eders Majestät, och har jag icke, mer än en gång, hört Eders Majestät uttala hoppet om ett samhälle på jorden innom hvilket godheten och dugligheten skulle utgöra högsta aristocratien, och högsta rangen gifvas åt det högsta moraliska värde, — ett samhälle innom hvilket alla medborgare skulle ha lika tillfälle till ernående af dygd, kunskap och välstånd!

Och ehuru långt Amerikas Förenta Stater ännu må vara från detta samhällsideal, så kan det icke nekas att det är till detta som de sträfva, till detta som de dagligen allt mer närma sig, mer än, kanske, några andra Stater på jorden. Detta gäller förnämligast om de norra staterna af Unionen. De södra erkänna väl principen och söka allt mer tillämpa den, men de bära en kedja, som hämmar deras framsteg på den fria utvecklingens bana, och som de dels ej vilja, dels ej kunna ännu afkasta, neml. Slafveriet. De ha bundit Slafven och Slafven binder dem. Men i de norra Staterna der är det skönt att betrakta frihetslifvets utveckling. Och oaktadt de oarter och afarter deraf, som ännu gå lösa, ger dock det hela ett herrligt skådespel. Särskilt ville jag för Eders Majestäts qvinliga och moderliga sinne framställa utvecklingen af barnauppfostran, och jemte denna af Qvinnans betydelse innom samhället. Jag ville kunna för Eders Majestäts blickar framställa dessa stora, glada lärosalar fulla af vackra barn, med lifliga, klara blickar, jemte dessa de unga lärarinnorna. dessa unga flickor, nya Englands ära, som fina och behagliga till utseende och väsen stå fastare på sin grund än Jordens Alper och pyramider, och styra en svärm vilda, unga republikaner, i skolan, bättre och lättare än någon sträng magister med basröst och karbas.

Nya Englands döttrar äro icke hållna i overksamhet och okunnighet såsom ännu större delen unga flickor i Europa. Tidigt lära de att de måste hvila på sig sjelfva, tidigt gå de ut ur hemmen, sluta sig till fabrikerna, der de arbeta, eller till skolan der de studera och graduera i likhet med männerna, och vandra sedan ut, som lärarinnor, öfver hela landet. I wester och söder af Amerika, hvarhelst

skolan träder i verksamhet, träffar man der lärarinnor från Ny Englands stater d. ä. från Pilgrimmernas land. Dessa unga qvinnor, synas ha en egen, särdeles kallelse till lärostånd et, och omfatta det ofta icke af nödvändighet utan af kärlek. Och Qvinnans anseende, som lärarinna, stiger i Amerika allt mer. Äfven i gossskolor anser man qvinnor, som de bästa lärare; och i alla gossskolor af första graden, d. ä. för gossar under 16 a 17 år använder man företrädesvis qvinliga lärare; stundom äfven för äldre gossar. Deras löner äro goda, de kunna med dem lefva behagligt hjelpa gamla föräldrar, uppfostra unga bröder och systrar, och de göra så ofta. Så stå de i samhället, redan i unga år, som Menskl ighetens unga mödrar, med den förädlande känslan att äga en hög och helig kallelse, att åtnjuta, i följd deraf, allmän aktning, och kunna, medan de utöfva den, bereda för sig sjelfva en sorgfri ålderdom. Det är ingen fråga derom: Qvinnans högre utveckling och betydelse i samhället är en af den nya verldens största förtjenster, och en större än verlden ännu, i allmänhet, förstår. »Om jag hade att välja mellan att ge uppfostran åt antingen männerna eller qvinnorna i ett land, så — lemnar jag männerna och begynner med qvinnorna», sade till mig en af lagstiftarena här i landet.

Men hela samhällets rörelse är, i de norra staterna, en uppstigande, omfattande alla klasser. Det är en ström af odling och förkofran, som hinner äfven den yttersta och tager med sig äfven den mest ensliga individ. Den fria Associationen uppträder i den gamla skråordningens ställe, som ordnarinna och hjelparinna af särskilta stånd och yrken; och bildar små familjeartade — samhällen innom det stora samhället, och i troget förhållande till detta. Hvad jag i dessa stater, näst efter skolorna mest beundrar, är Asylerna för de vansinniga. Man skulle tro sig komma till lustslott snarare än till hem för olyckliga sinnessvaga. Man hör öfverallt musik, man ser de skönaste parker, blommor, museer, de gladaste föremål. Arbete och förströelse upptaga de sjukas stunder, man ger dem jemn, frisk sysselsättning för kropp och själ. Och så verkar denna kärlekens behandling på dessa olyckliga, att deras botande hörer här till regeln, obotlighet till undantagen.

Amerikas rättighet till att bli ett stort rike på jorden ligger i dess Christologi. Hvarhelst pilgrimmernas söner och döttrar framgå, bygga de skolan, kyrkan, och asylet, för sjuka och olyckliga, och fängelset förvandlas till ett förbättringshus, till en ny skola för det okunniga eller vanartade barnet. De följa härvid en stor mästares fotspår — hans som var och är »vägen och sanningen och lifvet». Det är verldsförsonarens anda, som gör dem till verldseröfrare.

När man lemnar de nordöstra staterna, der först frihetens och religionens fanor planterades, och begifver sig vester-ut ända till vildmarkens gränsor, der ännu Indianen jagar vildbrådet och tänder sina eldar, kan man bäst iakttaga den nya odlingens method.

Eders Majestät har säkert hört mycket om det verldsberömda Niagara, om de nästan ännu underbarare Prairies der solen speglar sin bild i en ocean af solblommor, om den brådstörtade vextligheten af städerna och af odlingens framsteg under vägen vesterut, om den stora Missisippi, om Californias guldgrufvor; — men mindre bekanta äro bildningens första steg, dess första brådd i vildmarken, och det var hvad som, jemte de stora naturskådespelen, i vester, mest tilldrog sig min uppmärksamhet.

Ett bjelkhus reser sig i skogen, en qvinna står i dörren med ett litet, knubbigt barn på armen; Mannen ristar upp jorden omkring stugan och planterar Mais; ett par kor beta på den fria, ostängda marken. Litet längre bort uppstår ett annat log(bjelk)hus. Ett dussin trasiga barn, vildmarkens vilda ungar, fyller det. Men på de eljest nakna väggarne äro kartor, och i rummet och i barnens händer äro skolböcker, som ge utsigt öfver hela verlden, och böcker, som innehålla litteraturens ädlaste perlor. Småningom uppstå flera hus med deras trädgårdar, innom ett år är en liten stad, af 1000 personer, der, och moderliga qvinnor gå omkring, instifta söndagsskolan, samla de små barnen till gudstjenst, och bygga »Orphan Asylum», eller hemmet för de föräldralösa.

Handelsboden uppstår liktidigt med skolan och kyrkan, och utgör, jemte dessa, Anglosaxarens märke. Hvarhelst han framgår drar sig den röda mannen undan, med sina tält och sina qvinnor, och går att söka sitt villbråd längre bort. På stränderna af nordliga Missisippi ser man dem ännu i full besittning af landet, och att se dem, deras dagliga lif, deras boningar, och begrafningssätt var för mig af största nöje.

Jag har talat om den nya Adams framgång i Vesterlandet; men jag måste, för rättvisans skull, äfven tala litet om den gamles. Ty ack! Den gamle går fram liktidigt med den nye, och han är, äfven här, den gamle syndarn. Han slåss och han super och spelar och stjäl och narras — »tout comme chez nous» — och kanske litet mer, åtminståne i vestern, der lycksökarena samlas, och der de återhållande krafterna ej ännu hunnit göra sig gällande. Friheten har, i den stora Western — så kallas i allmänhet den stora Missisippidalen — ännu sina slyngelår. Men med hvart år blir det bättre, och den nya Adam får allt mer öfverhanden allt som utvandringen från de nordöstra staterna tilltager, och skolan, och kyrkan, och den bättre peri-

odiska litteraturen få verka. En stor svårighet i Vesterns odling är den stora utvandringen af Europas mest fattiga och mest okunniga folkmängd som kastar sig dit, och bosätter sig i Missisippidalen. Men småningom ordnas denna under den nya verldsbildningens inflytande; Missisippidalen har rum för mer än 200 millioner innebyggare, och Amerikas Union har hjerta och makt nog att upptaga alla främlingar som komma, och att ge dem del af sin jord och sitt andliga lif.

Under resan på Missisippi, ifrån dess hufvudvatten i det nordliga Minnesota och till dess utlopp i Mexicanska viken, vid New Orleans, i Louisiana, får man erfara alla klimat, se alla arter af produkter, som denna verldsdel frambringar. I Minnesota är klimatet kallt och friskt. Norrmän, Danskar och Svenskar begynna nedsätta sig der, samt i Visconsin och Illinois, och ha allmänt godt rykte, som redbart och arbetsamt folk. Indianernas eldar, och nattliga dansar, deras vilda men märkliga församlingar, deras pittoreska utseende och lif ger romantiskt lif åt denna nordliga trakt. Landet från Minnesota och till Kentucky är N. Amerikas stora, fruktbara kornbod. Söder om detta begynner bomullsregionen; man ser bomullsfällt och slafbyar; söder om denna kommer Sockerrörets region, äfven med slafbyar, vackra plantager med Magnolia och Orangelundar; — här är sommarens hem, Louisiana, och sydligaste delen af den stora Missisippidalen.

Ett eget skådespel i förenta Staternas lif ge de, så kallade, Slafstaterna, utgörande Unionens sydliga del.

Striden om slafveriet är dagens stora stridsfråga i Amerika, och kommer väl att fortfara derinnom till dess — Slafveriet upphört der. Ty denna inrättning är en för skärande lögn emot den Amerikanska stats och rättsprincipen, en för uppenbar synd mot rätt och menskslighet. Betraktad från sedlighetens synpunkt har saken blott en sida och den är mörk. Betraktar man lifvet i de södra staterna med Artistens öga, så är det mycket deri, som ger interesse och nöje. Negrernas egna lif och lynne, deras ovanliga musikaliska gåfvor, deras sånger, deras religiösa fester, deras dansar, allt detta har originellt och pittoreskt lif. Dertill kommer tjusningen af söderns egendomliga natur, luftens ljuflighet, större delen af året, Urskogen med dess tusende trädarter, blommor och slingväxter, den yppiga vextligheten vid de röda floderna, der under gröna tempelhvalf skallerormen och Alligatorn hvila, — ett slags njutande, lättjefullt lif utbredt öfverallt.....! Den resande i söder blir ej uppbyggd; inga samhällets idealer kalla här hans blick uppåt, intet stort, allmänt sträfvande lyfter statens och individens lif, — men han blir road af de omvexlande och ovanliga föremålen, han träffar många, ovanligt bildade och

behagliga individer, — lysande som diamanter i sanden — han har sig en ny naturverld upplåten, han njuter luften, frukterna, hvilan, njuter sitt dagliga lif då han ej störes af en ny bitter erfarenhet af den orätt, som lagarne här uppehålla eller förargas på dem, som, tvertemot sanning och sundt förnuft försvara den. Det måste dock sägas att den N.-Amerikanska samhällsbildningen, i sednare år, fått ett starkt inflytande till att afskaffa slafveriets hårdaste följder och att förmildra slafvarnas tillstånd. Det måste sägas att grymhet, eller hård behandling mot slafvar, hör, i N. Amerika, till undantag, och bestraffas der vanligen af opinionen, då den ej bestraffas af lagen. Slafven på plantagen har sitt eget lilla hus, sin egen trädgård, der han kan odla mais och grönsaker, föda svin och fjäderfä. Han är i allmänhet väl född och väl klädd. Hus-slafvarne äro, i goda hus, bättre sörjda för till bostäder m. m. än ofta de fria tjenarne hos oss. Dock — det är icke godt att ge menniskan uteslutande makt öfver en medmenniska. Derpå finnas bevis nog, äfven i dagens historia om slafveriet i N. Amerika. Och sjelfva institutionen har med sig olyckliga följder, som äfven ej den bästa husbonde kan förekomma.

Under denna flygtiga teckning af några de förnämsta bildningar i de förenta Staternas lif, har jag måst lemna å sida flera mindre bildningar, som dock, likt genrebilderna i ett målningsgalleri, tjena till att ge det hela omvexling och mera interesse. Till dessa höra flera mindre föreningar innom det stora samfundet med egna bruk och seder, såsom Qväkare och Skakaresamfunden, socialisternas samhällen, de olika religionsekternas församlingar, dopscenerna vid floder och insjöar, under den blå himmelen, de religiösa fester, som kallas »Camp meetings», der man, i nattens djup ser Eldsaltaren låga högt i de dunkla skogarne, och hör hymner uppstiga af tusentals läppar. Det är i synnerhet skönt att höra negrerna sjunga vid dessa tillfällen. Ty Afrikas barn äro utmärkta både genom musikaliska gåfvor och starka religionskänslor.

Lemnar man förenta staterna och begifver sig söderut, till Cuba, så finner man sig, innom tre dygn, förflyttad i en helt ny verld, och omkring tre århundraden tillbaka i tiden. Lagar, kyrka, samhälle är ännu nästan, som under medeltiden; men den stora skiljnaden är att folket vet det, känner det, och knotar deröfver öppet. Creolerna vilja bli fria från Spanska väldet.

Här får man se slafveriet i dess råaste form, och Slafhandelen med Afrika pågår dagligen ehuru ej öppendagligen. Styrelsen tar mutor af slafhandlaren och blundar. Spaniens lagar äro milda mot Slafvarna, men efterföljas föga. Sockerplanteraren drifver dem som lastdjur, och kräfver ej sällan mera arbete än menniskonaturen

kan stå ut med. Mot denna nattsida af lifvet, på Cuba, står dagsidan i skarpaste kontrast. Der är tropikernas himmel, dess Sol, så klar och skär som diamantens strålar, der är vinden, en anda, så ren, så ljuf, så full af lefvande lif, som hafvets ande måste ha varit det då den först utgick af lifvets och ljusets källa, denna morgon då allt på jorden »var godt»; der är tropikernas egna naturverld, dessa lunder af Palmer der odödliga borde vandra, dessa trädgårdar der Caffe och Plantaner afvexla, der en evig blomstring, evig fruktbildning råder, — dessa ståtliga »Guardaraihas» af Kungspalmer Zapotas och Orangeträd, som synas gjorda för konungars och drottningars triumftåg, — en skönhet i luft och lif, färger och former, som ovillkorligt tjusar sinnena — allt detta och mer än som kan beskrifvas, är der. Och Cuba, denna Antillernas drottning, är en Calypso, skön i sina synder, som så tjusar den resande Telemaque, att han, för att lemna henne, nästan behöfver en vis Mentor, som hufvudstupa stöter honom ut i hafvet. Så känner äfven jag det, och har från vecka till vecka dröjt att lemna tjusarinnan, äfven qvarhållen der af Creolers gästfrihet och vänlighet. Bland dessa har jag lärt känna några af dessa ädla naturer, som förmå att, åtminstone för ögonblick, borttaga från slafveriet dess tryckande kedja. Och det måste sägas att Cuba är på en gång negrernas hellvete och paradis. Spanska lagen i förening med individers mensklighet ger dem flera tillfällen att förvärfva frihet. Och ett stort antal fria negrer lefver, i följd deraf, på ön.

Den fria negern på Cuba är den lyckligaste varelse. För en ringa afgift blir han ägare af ett par tunnland jord. Der bygger han sin hydda af Palmens näfver och löf, der planterar han sitt hemlands träd. Föga behöfver han arbeta, och mycket kan han njuta och hvila. Solen ger honom eld, och håller honom fri för kläder (till större delen af kroppen) Kokuspalmen och Plantanträdet ge honom bröd och mjölk, jorden bär, med ringa odling, rikedom af rötter, Kungspalmen föder hans svin och höns, fältet ger honom Sockerrör och Mais, skogens träd fälla för honom deras frukter; — han lefver här ett verkligt Canaans lif, och ville ej, på något vilkor, resa till sitt fädernesland tillbaka. Den Afrikanska trumman, Afrikas vilda dansar och sånger tillåtas honom här, och äro ej, som i Amerika, banlysta af ett inskränkt religionsförstånd. Han är lycklig. Men få äro de, som äro lyckliga så, emot den stora mängd både svarta och hvita menniskor, som på Cuba sucka under institutionernas tryckande despotism. När jag tänker på den sköna ön, med dess rika tillgångar, kan jag ej låta bli att, i mitt sinne, förvandla henne till hvad hon skulle vara, och synes ämnad till i Skaparens tanke. Jag ser henne då, fri från slafveriets kedja, ett hem af skönhet och frid, en gyllene hälsokalk

dit jordens barn, från alla ändar, skulle tidtals vallfärda att dricka nytt lif, och skåda och tillbedja Skaparens herrlighet. De svaga till helsan, de bedröfvade till sinnet skulle komma hit och — andas. Jag dukar deras bord med Bananas och Oranger; Jag sätter deras gungstolar på höjderna der Palmerna hvifta, och oceanen sänder sina friska flägtar, när aftonen kommer och lysande Cucullos genomskära luften och låta träden glittra såsom vore de täckta af juveler, fylles luften af musik; Cubanska contradansar, spanska Seguidillas ljuda, och den muntra takten af Afrikanska trumman höres fjerran från! Det är natt, och det södra korset står i skönhet rakt upp öfver horizonten, men i natten är ingen dysterhet och ingen kyla, ingen fugtighet. Paradisets natt kunde knappt vara skönare än Cubas. Unga Älskare måste komma hit att fira sina »hvetebrödsdagar», och lära af naturens lif att lifvets blomstring kan vara evig, utan höst och utan vinter. Tänkaren skall komma hit, och här utvidga sin blick öfver menniskans rike och skaparens rikedomar; konstnären skall komma hit och här studera nya skönhetsformer, nya grupperingar af sköna föremål. Och detta nya skönhetens och godhetens rike på jorden skall vara styrt af en drottning, en hjertats äfvensom statens herrskarinna, till hvilken alla hjertan skola betala frivillig skatt, — en Drottning skön och god som Eders Majestät!

Charleston (S. Carolina) Maj 1851.

Återkommen till Amerikas förenta Stater får jag der sluta brefvet till Eders Majestät, begynt under tropikernas himmel. Det är dock ännu i södern jag skrifver, omgifven af Södra Carolinas yppiga, men sjukliga skönhet. De äro dock sköna dessa Magnolia-träd, med deras stora, hvita balsamiska blommor, dessa LifEkar med nedhängande mossrankor, som göra skogen till en gothisk naturkyrka, och vällukterna som fylla den ljufliga luften!..... Men till norden står nu min håg. Mer klara lysa stjernorna der; frihetens träd växer kraftigare på dess granit-hällar, Samhällets idealer ha der sitt hem, som eviga genier i timliga höljen, och hela samhällets rörelse är der en uppstigande. Så i Amerikas norra stater, så äfven i våra Scandinaviska riken. Men hvad vår nord äger och som Amerikas saknar, är den rika bakgrund af sinrik saga, sång och Saga, af Guda och hjeltegestalter, som ger åt Skandinavien ett så storartadt och så romantiskt lif. Det är denna »Oldtid», detta lif som drar mig dit starkare än min moders röst, starkare än magneten drar jernet. Och efter denna min långa utflygt i fremmande land, mitt två års samtal — om jag så får säga — med en verldsbildning, som har årtusen till framtid, är jag glad att komma till mitt kära hemland åter, der att

lefva, der att dö. Men jag bör icke sluta denna redogörelse för Eders Majestät, öfver den nya verlden, utan att säga ett ord om hemmen der. Ty det är i Amerikas hem, som jag under hela denna tid gästat; det är från dem och med dess medlemmar, som jag betraktat den nya verldens samhälls och sällskapslif; det är der, som jag älskat och tänkt; det är hemmen i Amerika som jag har att tacka för större delen af hvad jag der lärt och lefvat, och hvad som mer är, det är det Amerikanska hemmet, som stadfäster Amerikanska staten, och gör den stor och stark. Ty det Amerikanska hemmet är starkt i Gudsfruktan, i familjekärlek. Alla heliga känslor, som pryda menskligheten fostras der. Kanske är det mest utmärkande draget i det Amerikanska hemmet: Qvinnans välde derinnom. Den Amerikanska mannen är den goda maken, par excellance, och hans lag är att i hemmet låta Qvinnan stifta lag. Hon, lemnad att fritt utveckla sin verld, sällan motsagd, aldrig tvungen, är vanligen, trogen sin skönare natur, mild, huslig, kärleksfull. Och från Österhafvet och till Missisippi, från Minnesota och till Cuba, såg jag, i Vesterlandet, ingenting mer skönt och nära fullkomligheten än — den moderliga Qvinnan.

Det är likväl med Qvinnorna i den nya verlden, isynnerhet med de unga, som jag ännu har ett ord otalt. Ty de komma ej upp till det ideal, som denna nya verldsbildning ger dem, och de tänka för litet derpå. Den fulländade, den medborgerliga Qvinnan slumrar ännu här, liksom i Europa, inlullad af den lilla rösten och af männernas svaghet för könet. Hon hör ej den stora rösten, som kallar henne att pånyföda verlden i en högre och renare anda.

Men derom ville jag munteligen säga mer, om och när jag får den glädjen att se Eders Majestät åter. Ett besök till det mig så kära Köpenhamn står för mig, som en ljuspunkt under min väg hem till Sverige. Och efter att ha tillbringat kommande September månad i England hoppas jag att i de första dagarne af October månad helsa Danmarks glada hufvudstad.

Lycklig skulle jag vara att der ännu en gång få se Dannmarks sköna och goda Drottning, och taga hennes ljusa bild med mig, i mitt hjertas helgedom, att der bevaras som en af dess dyrbaraste skatter.

Eders Majestäts godhet gör mig dristig nog att hoppas derpå. Och det är i förlitande på denna, som jag vågar anhålla om ett rum i Eders Majestäts ihågkommelse — bland de många som älska Eders Majestät — som Eders Majestäts

ödmjukt tillgifna
tjenarinna
Fredrika Bremer.

764. Till Beata Afzelius.

Lennox (M.)
26 Aug. 1851.

Min goda, kära Beata! Jag hinner ej skrifva ett bref, men med några ord måste jag dock säga dig min tack för ditt lilla, sköna bref, säga dig, hvad du dock väl vet, att du är en bland mina kära, som jag innerligen gläder mig att träffa åter, vid min återkomst till fäderneslandet; om Gud vill, i medlet eller slutet af October månad. Jag kommer åter, rik på mycket godt, som den nya verlden gifvit mig, och endast önskande att kunna rätt bruka det för det gamla, kära landet. Kan jag det, så blir det den bästa tack jag kan ge den nya verlden och mina vänner der! Altid, Altid Din hjertl. tillgifna

Fredrika.

---

765. Till John Seeley Hart.

Rose Hill, on the Hudson,
September 3d, 1851.

To Professor John S. Hart.

My dear Sir: — I promised you, some time after our first acquaintance to give »a bunch of love-stories» as a contribution to the Magazine wit, which you were then connected. But, after two or three small offering out of my Scandinavian Flora, I ceased my contributions. The cause was that I could not find time and liberty of mind to write about other people's love-stories, for I had become completely absorbed by my own. And if, during our pilgrimage, it so happens that a new realm of life opens to us, — if, through the beauties of Nature, the goodnesses of men, the events of our life, we are made to see more clearly the face of the All-beloved, his greatness, his riches, — to understand better his work and workings, — and so are made, as it were, to expand in Him, — certainly that is a love-story that may well absorb all the faculties of the soul, and make our friends excuse us if we seem to them, for a time, absent-minded.

I feel the need of giving that excuse to many a friend in the United States whose kindness to me I have not found time to acknowledge by words or signs, but have, nevertheless, felt thankfully. I would ask you, my dear sir, who have been to me so true a friend, to give what publicity you choose to this my confession, so that my unknown friends may see, at least, that the cause of my apparent coldness is — anything but coldness.

Whether I shall ever tell you and my American friends something more of that absorbing love-story of mine in America; — its joys and sorrows, expectations and disappointments, new hopes, new lights, its last visions,

its last crop of evergreen hope and faith, — will depend on the Spirit that rules the mind of man, and on — circumstances that rest with the will of no man.

»Murder will come out», says an old law-book; and the inspirations of earnest love will come out also, in some way or other, says the law-book of the human soul.

Liverpool (England), September 24th, 1851.

So far only had I written, in America, when the rush of engagements, the pain and pang of parting with beloved friends, with the great sunny land that had been to me as a home during nearly two years, made me incapable of proceeding with my letter. After a pause of ten peaceful days passed on the Atlantic (and in the »Atlantic»), between the New and the Old world, I resume my pen in Europe, but only to close my letter, and say, »Good bye!»

A little word! But in it is room for much; — much of woe, of unutterable wishes, thanks, blessings! And so — good bye, friends most kind and generous! Good bye, friends that would have been kind to me, had time and chance permitted! Good bye, great Western world! world of promise, of hope, of boundless resources, of immense futurity! land of the setting sun, blessed with all the riches, the Hesperian fruits, of earth! — good bye for ever, for I shall see thee nevermore! But I thank God that I have seen thee!

As I saw thee last, — from the Atlantic, by the setting sun, — an immense crescent on the blue waters, opening its arms to the Eastern world, while glowing lights and purple shadows, melting by the horizon in the soft, warm colouring of the peach, — sunbeams and showers were descending over thee, — the sun, in setting, piercing through the clouds, as a great, godly eye making its way through the darkness, — so I see thee yet, so I know thee, so I love thee, so I bless thee!

Well! — a blessing can do no harm; and what we cannot help to think, we may as well say.

Once more, my dear sir, receive my thanks, my best wishes. Be the bearer of such from me to those my friends to whom they cannot come otherwise.*)

Remember me always, as

Your friend, truly and faithfully,
Fredrika Bremer.

---

*) Among letters from unknown friends that I received before departing from America, and that I had not time to read before I was on board the »Atlantic», was one, signed by no name (the handwriting a manly one), dated New York, written in so kind and generous a feeling that I cannot but in this way express to the unknown writer my grateful sense of it. And many have I in the New World, that, as well as he, are to me like those stars that we know only by their cheering light upon our path. But they are angels of the Most High!

766. Till Charles Kingsley. [Nov.? 1851.]

My Young Friend. — Will you allow me to call you in writing, in plain words, what I have called and do call you in my mind and heart? You must think then it is a baptismal of the spirit and you must understand it. I have received your books. They shall go with me over the sea to my fatherland, and there in my silent home, I shall read them, live in them, enjoy them deeply, intensely. I know it, know it all the better since I have been with you. I have had a dream sometimes of a young brother like that one that was snatched away from me in his youth; like him but more ardent, a young mind that I could like, love, sympathise with, quarrel with, live with, influence, be influenced by, follow, through the thorny path, through tropical islands, through storm and sunshine, higher and higher ascending in the metamorphosis of existence. I had that dream, that vision again when I saw you, that made me so sad at parting. But let that pass. With much we must part. Much must pass. More will remain. The communion of related souls will remain to be revived again and again. I shall hear from you, and I will write to you. Meantime my soul will hover about you with the wings of blessing thoughts. I send a copy of my last book, the »Midnight Sun». As you are fond of Natural History, the sketch of the people and provinces of Sweden in the introduction may interest you; this much belongs to the natural history of a country. The voyage up to the mountains of the midnight sun, the scenery there is perfectly true to nature; I have seen and lived it through myself. Frithiof's Saga I take peculiar pleasure in asking you to accept, as a true follower of Scandinavian mind and life, and as the story of a spirit to whom your own is nearly related. The universal, the tropical mind seems more embodied in man in the rigid zones of the north, than in those of tropical nature. It is strange, but it seems to me to be so, the old Viking's greatness was that he wanted to conquer the whole world and make it his own. The mission of the spiritual Viking seems to me the higher one to conquer the world to God. So is yours. God speed you! and He will! God bless you and yours, your lovely wife first among those, and lastly — me as one of yours in sisterly love.

---

767. Till Beata Afzelius. Stockholm d. 13 Nov. 1851.

Hemma åter, min goda, kära Beata, men ack! i ett hem så öde och sorgligt! Min lilla vän, min sol och mitt samtal der, min lilla Agathe är — borta! Att icke få återse henne, icke få lefva med henne hålla af henne, göra henne lycklig, åtminståne en liten tid, det var det är outsägligt bittert! Men för henne klagar jag ej. Hon gick

när sommaren gick. Hon har ingen vinter mer att möta. De lade henne ner bland blommor. Är det någon sanning i andeliga lagar och analogier, sanning i Guds uppenbarelse, så andas hon nu i en varmblodigare verld, bland skönare blommor, varmare hjertan än här. Hon är med de sina. Min kära lilla Agathe!

[— — —], hoppas jag få återse här. Jag vet att du vill komma till Stockholm och då äfven komma till mig, och det skall bli mig så kärt få samtala med dig, och höra huru du har det. Men så snart får jag väl icke träffa dig. Ty om Lördag måste jag resa ut till landet med min mor, der Quidings vänta oss och der vi väl komma att bli till början af December. Jag tror väl att jag kommer till staden öfver Jul, men vet ej visst ännu. Jag skall skrifva vidare derom från Årsta. Jag skrifver ej längre i dag min snälla Beata, ty jag känner mig så dum och tung.

Men det blir väl bättre. Min goda gamla Mamma är vid bättre mod än jag vågade hoppas och ber hjertligen hälsa dig.

Altid och hjertligen

Din

[— —]

---

768. Till Böklin. Stockholm d. 13 Nov. 1851.

Ja, min goda vän, det var ett svårt slag! Och så alldeles oväntadt. Jag lefde i tankarna på mitt möte med Agathe, i allt hvad vi skulle tala och verkställa tillsammans, i hoppet att göra henne frisk och lycklig. På Svenska kusten, vid Dalarön, just som jag beredde mig att landstiga och att om två timmar vara i mitt hem — då mötte mig budet att — jag ej mer skulle finna henne der, ej mer på jorden. Svedan af denna stund är icke att beskrifva; och det svider ännu bittert nog här i det tysta, ödsliga hemmet, att icke finna henne, sången och solen der! Ack! Att ej ha fått se henne, ej ha fått vara med henne, göra henne lycklig, åtminstone en liten tid, det är mig svårt att bära!.... För henne klagar jag ej, jag känner att det var godt för henne att gå innan en ny vinter kom, och nya bekymmer, som hon hade föga kraft att möta.

Hennes lif var en oupphörlig kamp med vårt klimats stränghet och hennes egen svaghet. Hon gick när sommaren gick, när blommorna vissnade, när sångfåglarne flögo sunnan; — då flög äfven hon bort till varmare länder, — en engel redan!... De lade henne uti blommor ned i hennes sista bädd. Hon har ingen vinter mer att

möta! Är det någon sanning i Guds uppenbarelse i Ch. J. i andliga lagar och analogier, så andas hon nu i en varmblodigare verld, bland blommor och älskande hjertan; — hon är med de sina!

Men jag — är bra ensam nu. Dock låfvad vare Gud; — jag har honom och något att utföra för hans rikes tillväxt på jorden. För detta skall jag lefva uteslutande; och så mycket jag det kan för min goda, gamla Mor, så ganska ensam nu! I dig har jag en trofast vän att lefva, att umgås med i tankens stilla, ljusa rymder. Och huru tacksam är jag ej derför! Ditt lilla bref kom till mig som en varm djup blick ur ditt öga. Tack derför!

Jag kom för sent från England för att uppehålla [mig] på vägen deremellan och till Stockholm. Jag skyndade mig öfver Hamburg — hem. Oväntade interessen mötte mig i England och uppehöllo mig der, och ingen aning om tillståndet hemma kom till mig derunder.

Om min resa söderut i America, mitt visstande på Cuba, om den sednare delen af mitt lif i förenta staterna, och mina intryck i England om hvad som då klarnade och växte innom mig — det har jag mycket att säga dig om, men måste lemna det till en annan gång. Jag har känt en beskyddande och ledande hand vara med mig på min pilgrimsfärd, och har vunnit, på den, långt mer än jag vågade ana!

Jag ser det gamla Ygdrasil skjuta nya skott och knoppar; och om goda Nornor det tillstädja skall jag göra mitt till att låta dem grönskas. En svag hand kan ju äfven hemta vatten ur den eviga Urda-brunnen! — — —

Hur mår vår goda Carolina och de små? Säg mig derom när du härnäst gläder mig med ett bref!

I öfvermorgon reser jag till Årsta med min Mor och kommer väl att dröja der, någon tid, jemte Quidings. Någon tid kommer jag väl ock att lefva der helt allena. Vill du glädja min enslighet, så säg mig hvad som lefver och rör sig i dig, och gif mig del af din blick på lifvet, det stora och det lilla lifvet särdeles, innom fädernes-landet. Jag har blifvit främmande derför under mitt långa samspråk med andra länder.

Altid och af hjertat

Din
Fredrika

769. Till Caroline Frumerie.

Min lilla Carolina!

Jag är hemma nu ifrån min långa resa, men — du vet det — i ett tomt och sorgligt hem. Solen och sången der, är borta. Att jag icke fick se henne förr än hon gick bort, icke fick vara med henne, göra henne lycklig — åtminståne en liten tid, det var och det är mig svårt att bära. För henne klagar jag ej. Hennes lif var en lång kamp mot klimatets stränghet och hennes egen svaghet. Hon gick när sommaren gick, när blommorna vissnade, och sångfåglarne flögo åt söder, hon gick, äfven hon, till varmare länder. Hon har ingen vinter mer att möta!...

Du min lilla Carolina var vid hennes dödsbädd, du delade hennes sömnlösa nätter; — mången gång i lifvet var du henne ett kärt sällskap och ett nöje, derföre allt ville jag tacka och kyssa dig. Dessa rader få, så godt de kunna, tolka för dig huru jag känner det.

Ett litet minne från Agathe (hennes och Heddas lilla guldur) ligger för dig här hemma (enl. allas vår önskan) tills du kommer att afhemta det — förmodl. i vår!

Då min lilla Carolina få vi väl ock träffas, samtala om vår bortgångna engel, och om framtida planer. — —

Hälsa hjertligen dina goda anhöriga från

Din vän
Fredrika Bremer.

Stockholm d. 13 Nov. 1851.

---

770. Till Beata Afzelius. Årsta d. 23 Nov. 1851.

Innerligt är du mig välkommen, goda kära Beata, blott att resan så sent på året icke blir vådlig för din hälsa! Tänk på det, snälla Beata, och gör enligt med hvad wishetens bok skulle råda i denna sak.

Jag ville nu nämna att vi, min Mor och jag ämna oss till Stockholm åter om fredag d. 28 dennes, och der förblifva tills vidare. Kommer du, goda Beata, så har du tvenne bostäder att välja på. Jag har hört att du ämnade bo hos Theorells. Och vill du göra det, så

hoppas jag du kommer hem till oss för middagen och blir qvar för aftonen. (Förmiddagarne måste jag ha för mig allena, ty det är den enda tiden på dagen som mina ögon tillåta mig att litet läsa och skrifva). Skulle något vara i vägen för ditt vistande hos Theorells, så — var välkommen till ditt förra lilla rum hemma, som skall bli till reds för dig!

Men låt dig icke frysa eller fara illa, ty då blir du mig — icke välkommen, utan måste bereda dig på att moraliseras. —

Hälsa mina Upsala-vänner om du ser dem. Jag hoppas ock återse dem en gång. Jag vet att de deltaga för mig, de vänliga! — — —

Ännu en gång, snälla Beata, var försigtig med dig sjelf, och då, var hjerteligen välkommen till

Din
tillgifna
Fredrika.

---

771. Till C. F. Nygren. Stockh. d. 3 Dec. 1851.

Herr C. F. Nygren!

Emottag min tacksägelse för den vänliga skrifvelsen af d. 26 Nov. samt för hvad som den åtföljde! Med hjertligt deltagande hade jag redan emottagit underrättelsen om Er broders död, och denna känsla stegrades af Edert meddelande, ehuru jag med min kännedom om vår aflidne vän, och min åsigt om ett tillkommande lifs förhållande till det närvarande jordiska icke kunde annat än lyckönska honom till öfvergången. Han var af de menniskor, som mer än de största snillen för mig äro propheter om en tillkommande skönare utveckling af den personliga anden, i förhållanden af större proportioner och fullare harmonier än de jordiska. Den sökande anden, med sin djupa längtan, sin rena sträfvan, sin kärlek till sång och skönhet, till ett lif i ljuset, jemte känslan af fjettrar af bundna krafter, af en stammande tunga, som ej kan utsäga orden som hjertat vill, den sanna sjelfskådningen, sjelfkritiken, med dess suckan till fullkomning — — — —

Fullkomlighetens herre har öfver sådana andar uttalat ett: »salig!» af högsta betydelse, ty det har sin grund i utvecklingslagar hvars grund och mål äro i honom all salighets källa.

I jordelifvet kunde vår aflidne vän alldrig bli lycklig. Vi veta det. Men nu, befriad ur den stoftbundna larfven? — — — —

Att han samlat och förseglat mina bref för att till mig öfverlemnas är en grannlagenhet honom lik. Jag tackar honom och Er för omsorgen med dessa.

Utom dessa bref är det något af mig, gifvet honom, som jag önskar återfå, neml. En liten bedjande Engelbild, målad i Sepia, på elfenben, och insatt i en bronze ram. Mycket förbunden blefve jag er om Ni ville, då ni är god besöker mig i Stockholm, enl. löfte, äfven medföra denna lilla tafla.

Glad skall jag bli för hvarje närmare upplysning öfver vår väns sista tid och stunder. Af en så ädel och ren natur är alltid mycket att lära. Något af Gudomligt lif uppenbarar sig alltid genom en dylik.

Det gjorde mig ondt att ett litet bref, som jag skref till honom ifrån Amerika icke hann fram till honom. Det var inlagt i bref till min älskade syster Agathe, och hennes frånfälle gjorde att det blef liggande qvar här.

Ännu en gång emottag försäkran om mitt innerliga deltagande och min högaktning!

Fredrika Bremer.

---

772. Till Beata Afzelius. Stockholm d. 9de Dec. 1851.

Wisligen gör du min snälla Beata med din resa, ty vintervägen är en för sträng väg för dig, och jag — — ack jag är ej fri nog från den hårda handen som grep mig genom hennes död, för att ha lif och värma för ditt sinne, vara för dig hvad jag ville vara. Det är ännu långa timmar då jag ej kan upplyfta mina ögon, då jorden som hvilar öfver hennes bröst kännes tung på mitt, då blott ensliga tårar och att trycka något som tillhört henne en klädning en handske, en liten skrifven papperslapp till mina ögon, mina läppar är mig enda lindring. Ty att hon gick så ensam den dunkla vägen, sägande åt ingen hvad hon dock tydligen anade sin annalkande uplösning, att hon gick så, så tyst, så tålig så kärleksfull, aldrig med ett ord låtande mig ana hvad hon kände, endast kärleksfullt glädjande sig åt min hemkomst, längtande till den, — hennes sista bref som jag fick i London begyntes med dessa ord: »skall jag verkeligen få återse dig innom en kort tid min egen Fredrika? — Jag kan knappast tro det?» — — —

»Nu känner jag på mig att Fredrika kommer!» hade hon sagt några dagar före sin död! — —

Gud vare tack! hon trodde ej att den var så nära; hon trodde att vi skulle återse hvarandra före den, lefva ännu tillsammans — — — kanske någon tid ännu! — — Hade jag kommit till henne med den nya verld jag bar innom mig för oss båda, så hade kampen att skiljas vid detta lifvet blifvit svårare. Döden slöt henne moderhuldt i famnen i det sista. Sista natten sade hon gladt att hon mådde alldeles bra. Mari tyckte att hon denna natt var ovanligt glad och ljus i sitt väsen i sin blick. Mot morgonen somnade hon djupare, djupare, stillare, stillare. Ingen stark sista kamp, inga brustna ögon! Vid fullt dagsljus låg hon alldeles stilla med slutna ögon såfvande, men — sin sista sömn!

Det var ju allt godt, Beata, mycket att vara tacksam för, i en verld der döden ofta kommer i så förfärlig skepnad; — och att gå då själen ännu är så lifsfrisk, så vaken och ung, — det är ju godt! Och jag kan vara tacksam derför. Men hennes ensamma stunder, vissa ord som Marie och Christine upprepat för mig; — — — det är stunder då jag ej törs tänka derpå utan måste säga: bort det! — — —

Säg åt fru Geijer att den sista lilla sång Agathe gnolade vid Fortepianot (omkr. 2. veckor före sin död) var denna af Geijer:

»Ej i min framtids dunkla fjerran
jag skåda ville om jag det fick,
ty min förtröstan står på Herran
och jag lefver uti hans blick.
Dunklare än all framtids fjerran
döden är och likväl har hopp,
ty uti lifvet nedsteg Herran
och har det fört ur grafven opp.»

Söndags afton d. 13 [14] Dec.

Lifvet kännes lättare i dag, min snälla Beata, och dagen kommer väl då jag kan samtala på Englaspråk med henne, som tog till vingarne innan jag kom hem, dagen då hon kan hviska till mig om »den nya werldens» mysterier, ack! helt andra och vigtigare ting än dem jag tänkte få berätta henne. Hon skall ännu hjelpa mig, den goda Engeln, att leta ut det ewiga det evigt förblifvande i lifvets skiftande former, — och hvar andes egna vissa verld enligt dess individualitet — en motsvarighetslära genomförd i det concreta, i det enskilta, men hvilande på evigt giltiga lagar tydliga för hvart öppet öga. Det är något så ljust i hennes minne att mörker vill icke dröja

öfver hennes bortgång. I de skära lysande molnen, morgon och afton, i den blåa höjden tycker jag mig förnimma något om henne — de bära mig bud om henne.

Hvad som hindrar dig, Beata, och som står i vägen för många att ha en stadig tro är nog den stora Allmänna bristen i vår religionsuppfostran, bristen af vettenskaplig grund för läran man ger oss, att man vill ha oss att tro utan förnuftig insigt.

Men jag anar möjligheten af en Wettenskap för alla, ett systematiskt skådande af lifvet och tingen, i hvilket allt skall grupperas och ordnas omkring Livets herre och hans uppenbarelse i J. Ch. och detta på ett sätt tillgängligt för hvarje sundt förstånd. Kunde jag bli så lycklig att göra mig hemmastadd häruti så att jag kunde göra det klart för andra, — huru tacksam skulle jag ej vara.

När våren kommer, Beata, och du kommer, då skola vi tala härom. Då hoppas jag vara lefvande åter; hoppas att morgondaggen af en ny werld icke förgäfves skall ha fallit på min själ.

Hälsa fru Silfverstolpe! Kanske kommer hon ock i vår till Stockholm och [— — —] vid om många ting. [— — —] brefskrifvare [— — —] ty jag har mycket att skrifva och läsa och — dåliga ögon, två ting, som ej gå väl ihop.

Jag kan hälsa dig från åtskilliga dina vänner och anhängare och deribland från lilla SkomakarGumman som passade upp dig här. Hon har varit illa sjuk men är bättre och gråter vid minnet af dig och Agathe.

Min mor ber hjerteligen hälsa dig. Hon är Gudskelåf temligen bra och för det mesta lugn. Vi ha sökt bereda henne en fridfull och vänlig afton, och hon lefver af stundens lif! Det går så mycket bättre än jag vågade hoppas. Om aftnarne läser jag ur aftonbladet för henne och vi förgrymma oss nu tillsammans öfver Louis Bonapartes bandit-kupp och hoppas det värsta för honom. Den lömska mördarn!

Jag är glad att du är friskare min goda Beata, och tror du gör väl i att icke mycket gå ut. Sköt dig väl och må väl snälla Beata! Altid

Din
[— —]

773. Till Samuel Carter Hall. Stockholm, 13th December, 1851.

I came from you very warm, warm with thanks for the past, warm with hopes for the future; came so to my native land. But there, on the very shore, within two hours from my home, expecting to be there in two hours, with my dear old Mother, and my bright and beloved youngest sister, the only friend still left me among many to whom I could say all things, to whom my joy and my sorrow were as to myself. I had long lived in anticipation of our meeting, our conversations, our future life together. I thought more of her than of anybody, anything else on my return, and now I was near her, near my home, when I was met with the words, »She is not there. She is arisen. You will never see her more on earth.»

In my desolate home my poor lonely mother received me with tears. The sun and song of our house, of her heart were gone for ever. All was dark and silent. The snow fell slowly and silently around us, covering the great fields, about which the dark fir woods stood in silence also. All seemed to me like a tomb — the tomb of my best beloved one that was laid in cold earth, in yonder churchyard, whose church spire rose out of dark woodland by the horizon. So days and weeks passed, and I felt as if shrouded and buried in her grave. I said »it is well, and she is well; she has no winter more to meet.» I said »All is for the best. The Lord giveth, and the Lord taketh away; blessed be the Lord.» But — I did not feel so; could not for a long while remove the weight of the tombstone from my breast. It is better now; it will be still better, I know, soon, when angelic communion with my good angel will have taken the place of the earthly communion, the daily conversations I fondly hoped for and miss so much!

---

774. Till Böklin. Stockholm d. 23 Dec. 1851.

I dag, på det gamla, döende året (och på en af dess mörkaste dagar,) blott en innerlig, hjertlig tack för ditt bref af d. för dina sköna ord om min bortgångna goda Engel, — om det förändrade förhållandet emellan henne och mig! Blifve det så som du säger! Och huru gerna, gerna skall jag ej tiga och lyssna till henne, lära af henne om den nya verld som hon var närmare än jag!

Ack! Huru väl behöfde jag äfven nu höra henne. Ty det är tyst, förfärligt tyst och stumt omkring mig. Äfven jag är tyst. För hvem skulle jag tala? — Jo, jag skall tala en gång och för många, men nu — är mitt tal förhållet, och det kännes stundom nästan qväfvande.

Dina frågor, min goda vän, — o! huru gerna ville jag ej höra dem, huru gerna svara på dem, lära af dem komma af dem till djupare besinning. Huru skönt att få en rätt mustig, innehållsrik fråga att svara på, — i stället för det tomma, tanklösa: »how do you like Amerika?» som kastas åt mig här, liksom annorstädes, af tomma sinnen, som föga förstå och behöfva ett rätt svar. Jag känner dock att oberoende af alla frågor visa eller ovisa, växer i mig en inre organisation, en utbildad verld, — växer af inre nödvändighet, och enligt lagar som icke äro af mig sjelf. Mer än någonsin känner jag att jag måste lyda, att jag måste bli ett lydigt organ för en högre vilja. Det gör mig lugn om än jag vet att jag vågar mer än någonsin. Men jag har intet val. Jag måste lyda, eller bli en feg förädare till min Genius. Ett slags förspel till mitt nya spel får du innom kort se i det nya Aftonbladets följetong under titel: England om hösten 1851. Och din blick skall lätt der se de frön, dem jag ämnar vidare utveckla i: Hemmen i den nya verlden, så kommer mitt arbete öfver förenta Staterna att heta. Men innan jag fullbordar detta hoppas jag tala muntligen derom med dig. Det leker i min håg en utflygt under sommaren — i Juli månad — till Vestra kusten, och till dig, — ett par stilla veckors samtal med dig, i ditt hem!... Ty jag har mycket, mycket att säga dig min vän, mycket ock att höra af dig min lärare. Och Gud vare evigt tackad för en vän och lärare sådan som du! Då vill jag ock höra något mera om denna nya läsning af d. h. Skr. som den Bruno baurska kritiken skall verka, och som äfven du vill vidkännas. Och dock beror ju det vesentliga i läsningen af den heliga historien — neml. af dess öfvernaturliga del, på läsningen af naturens och andens inbördes förhållande; på huru vi fatta deras krafter och dessas verksamhet. Och här — stå vi ju ännu, som framför ett mörkt tal och veta intet. Hvar begynna hvar sluta Naturens lagar, hvar inträder den personliga andens lagstiftande makt i naturens rike? — Jag frågar oklart kanske; — men här är dock ju frågan!

Som en begynnelse till lösning, ett försök till en ny method att reda sig i dessa frågor hälsade jag i England en skrift i Physiologien nyss utkommen och med titel: »Of the human body in connexion with man» skrifven af en skiklig läkare (Chirurg) och stor Swedenborgian. Hans lära helt och hållet byggd på Corespondansläran, tillämpad i de minsta som i de största förhållanden, och samlande alla strålar i en focus, hänvisar all lära, all vettenskap i andens och naturens rike, all visshet om själen och kroppen till Guds uppenbarelse i J. Ch. och söker i hans Mensklighet betydelsen och förklaringen af allt menskligt, bekräftelsen och sanningen i allt lif ifrån hvetkornets

och till Universums. Boken — som utgjort och utgör en af mina största skatter, men som jag ännu ej genomläst rätt — skall jag föra med mig till dig i sommar. Jag sänder dig härmed en liten skrift af samme författare, som skall visa dig något af mannens halt. En annan liten skrift under namn: »Science for all», är rik på aningar och vinkar, men är sväfvande; brister i bestämd skådning. Mannen famlar ännu efter en method tillämplig på allt, — eller att bli den fullt medveten. Och dock är det mig klart att i korespondansläran rätt behandlad ligger fröet till en sann vettenskap tillgänglig för alla: Att den rätt bibringad skall alstra ett hjeroglyphiskt medvetande (som W. kallar det) som skall göra lifvet rikt och anden viss och hemma i lifvet. Detta vetande om än omedvetet var Menskligheteens älsta; att återvinna det, fullt medvetet, bör bli dess yngsta och högsta ståndpunkt. Är det ej så, min vän? Jag vet att du säger ja dertill; vet att du är hemma i denna skådning.

Jag törstade alltid derefter, och när du ledde mig dertill — gaf mig nyckeln till hjeroglyphskriften blef mitt lif rikt. Du gaf mig hvad Swedenborg aldrig gifvit mig. Denna Man (Wilkinson) ifrar mot alla philosopher, som, säger han, alla gått galen väg, men Swedenborg allena den rätta. Jag önskar att du ville hjelpa mig att stifta fred emellan W. och dem. Ty W. är en mera rationell man än hans Mästare.

Jag får ej skrifva mer i dag. Min hjertliga hälsning till Carolina, och till alla de små — större och smärre. Huru roligt att få se dem alla — i sommar.

Ett godt nytt år till dig och alla de dina, och dermed äfven till Din

Fredrika.

---

775. Till Anna Maria Hall. Stockholm 1st January, 1852.

You know already now, by my letter to Mr Hall, how unawares and dreadfull the blow came to me; what you can never know, for I cannot tell it, was all that made the blow so painfully rankling to my heart, so difficult to bear well. Resignation was not the difficulty. Not for all the World would I call back that delicate and suffering being to a world where she had so long winter to endure, and so little of sun to cheer her. No, I say, and think. It is well that she is gone to more sunny regions — to painless realms of youth and love. Oh, how well — how good to think of it!

---

776. Till S. A. Hedlund. Fredag morgon [jan. 1852].

Herr Mag. Hedlund!

I afton är jag oförhindrad och om ni är det äfven, så kunde vi ju litet läsa samt språka om »Systrarne».

Fr. B.

---

777. Till Beata Afzelius. Stockholm d. 3 Februari 1852.

Beata, du fryser! Jag känner på mig att du fryser i det stora, kalla rummet; och det kan jag ej stå ut med! Kära Beata; jag är ej förmögen i år; men något har jag ändå, och mera hoppas jag få, och derföre sänder jag en — — Canarie-fågel att sjunga för dig, i din kakelugn. Och trösta dig om du använder den till annat än att sjunga der, och derifrån hålla dig varm! Då kommer jag att spöka och knacka på din dörr nattetid, och skrämma dig förskräckligt, och skaffa hela huset ondt ryckte. Besinna det, min snälla Beata, och sköt den resande vännen efter anvisning, och sänd den ut efter ved, och låt den i denna komma igen och sköta dig på mina vägnar, såsom jag sjelf skulle vilja göra det ifall jag det förmådde.

Tack för ditt varma, goda bref! För ett sådant tackar dig äfven min Mor, och vill skrifva till dig sjelf när hon kommer sig för. Hon har varit litet klen och krämpig af en hufvudfluss men är åter bra; och Gudskelåf lugn och fridfull till sinnet. Vi lefva mycket stilla men trefligt; och tänka att vår bortgångna goda Engel har det bättre ännu. Ack! Det var kärleksfullt sörjt för henne i hennes död både till sätt och tid; det erkänner jag nu fullkomligt. Sälla äro de som få somna så, innan de af plågor tröttnat vid lifvet, såsom stackars Lotta Öberg och många! Nog har Lotta Öberg det bra i vinter, Beata, fast just icke på det sätt, som du förmodade då du skref. Hennes belägenhet var förskräcklig då jag kom hit. Nu har hon det så bra, som någon kan ha det, — men svårigheten är att kunna för hennes framtid, efter denna vinter, ställa det på något hjelpligt sätt för henne. Hon är innerligt att beklaga i sitt armod och med en sjuklighet som tär på själen mer ännu än på kroppen. Med Guds hjelp hoppas jag ändå kunna bereda henne något ljusare lif.

Lef väl och håll dig varm, goda kära Beata. I vår skola vi träffas och språka.

Hälsa Alida och Thekla när du ser dem. Det fägnar mig af hjertats grund att den behagliga, söta flickan äfven är så duktig i lärda och vittra idrotter. Det är en heder för hela corporationen — jag menar qvinnornas! Alltid och hjertligen

Din vän
[— —]

---

778. Till Böklin. Stockholm d. 5 Febr. 1852.

Hvad har du sagt, min goda B. om alla Louis Napoleons statskupper, och de spektakel som Frankrike gratis består oss nu? — Jag har sagt: väl! Och jag vill säga dig hvarför. Då jag var i England kom jag i beröring med åtskilliga af den högre ordningen socialister, och genom dem äfven i beröring med åtskilliga sådana, som lefvat länge i Frankrike, och som gåfvo mig både muntliga och tryckta berättelser om den socialistiska rörelsen der, som allt mera organiserar sig innom arbetsklasserna, så att öfver hela Frankrike nu finnes arbetareföreningar nästan innom alla yrken, som förena sig i antagande af lika moraliska och ekonomiska lagar, i hvilka de allt mera skilja sig från den lösa komunismen, och tydligen gå ut på att förbättra det fjerde ståndets så andeliga som materiella tillstånd. Innom England såg jag detta arbete af den christliga samhällsanden i sin begynnande blomning, understödt af snillen och förmögenheter ur de högst bildade klasserna, och utvecklande sig — särdeles genom ädla presters af Statskyrkan inflytande — med fullt Christligt medvetande om dess mening och mål. Det utgjorde min stora glädje i England, och egentliga vinsten af mitt vistande der, att jag fick se och helsa denna morgongryning af en ny och skönare verlds-dag, — och dermed blef fast i tron på en ny ungdomsdag — ett föryngradt skönare lif för den gamla verlden. Jag trodde äfven förr på denna utveckling, och frågade efter den i America, men fann den endast lefvande i några få sinnen, som tillämpade socialismens kärn-läror i sina närmaste omgifningar. Och jag insåg snart att America icke var landet der dessa frågor kunde studeras med fördel. America har ännu för mycket yta, för mycket rum att behöfva concentrera sin organisation. Jag insåg att problemerna om det fjerde ståndets ställning i staten om pauperismen, etc måste först lösas i Europa om de kunde lösas.

Men icke väntade jag att se lösningen i full begynnelse allaredan då jag återkom till England, genom rörelsen innom Arbetsklasserna, deras organisation i särskilta föreningar, som stå i förhållande till hvarandra, samt genom det vackra lif och interesse, som uppblommade i denna riktning, och de stora frågor som blefvo väckta derunder och upptagna till beskådning ur nya synpunkter, synnerligen frågor i Nationalekonomien. Denna sociala rörelse fortgår i England på säker grund och sköter sig sjelf utan fara för något och någon. Med den socialistiska rörelsen i Frankrike är det ej så. Dess »fraternité och Egalité» är sig ej medveten af en christlig grund, och fortgår i en hemlig kamp emot alla bättre lottade och besutna klasser. Den är icke klar till hjerta eller tanke, och den står allena, utan det deltagande från medelklass och Aristocrati, som mött och christnadt samma rörelse ur folket i England. Att gifva makten åt Socialisterne i Frankrike sådana de nu äro, vore att göra table rase af hela landet. De behöfva en tid af pröfning och fördjupning; — de behöfva tid att komma till den i hvilken blott alla kunna vara ett; — och så behöfver Frankrikes stora medelklass äfven att lära allena-styrelsens välgerningar under en Louis Napoleon för att försonas med deras ringare bröder, och komma till litet mer utvidgade christligare samhällsläror än de nu äga. Att förhjelpa till allt detta, synes L. N. mig ett förträffligt verktyg, och att äfven denne blinde måste tjena den Christliga verldsplanen, synes mig äfven deraf, att han måste stödja sin statskupp på medgifvandet af en allmän rösträtt, hvilken alltid måste ytterst bidraga till utveckling af politiskt medvetande hos massorna, och derigenom till den decentralisation, som är vilkoret för en republiks lif, och som verkl. nu pågår, i det tysta, innom Frankrike. Jag kan ej hjelpa vara elak nog att önska att L. N. måtte göra rätt många Statsstreck likt det sednaste med Orleanska godsen, stödda på lika ädla motiver. Wederbörande i Sverige behöfva äfven litet lexor i den vägen!....

Så mycket af min politik, min goda vän. För de Socialistiska rörelserne i England och det fjerde ståndets framträdande der, skall jag redogöra i min Artikel öfver England. Jag vet väl att grunden är farlig; men hvad jag innerligen fattat och insett det bör jag uttala så godt jag det förmår, följderna för mig sjelf må bli huru som helst. Om jag förvärfvat något vesentligt genom mitt vistande bland starka och kämpande andar i andra länder så är det — så vill jag hoppas — ett modigare sinne att tala för den sanning jag erkännt och vill allena tjena, och derför bära hvad jag måste bära af inskränkta och fördomsfulla andar eller af ädla men annorlunda tänkande sinnen. Gud uppehålle mig dervid!

Mycket har jag att säga dig ännu om det stora gästfria hemmet — gästfritt för tankar likasom för menniskor — på andra sidan oceanen, och skall bli glad att lyssna till dina frågor deröfver. Men — — det blir långt tills America kan bli Europas befriande hjelteson. Det måste först ha befriat sig sjelf från bojorna, som binda det i dess eget land — — Slaveriet verst af dessa, och dess förslafvande inflytande på allmänna tänkesättet. Herrliga menniskor har jag lärt känna i America; men....

Men jag måste lemna dessa meddelanden till dess vi munteligen få talas vid, om Gud vill, i Sommar. Jag tror af hela mitt hjerta på Americas stora framtid; mindre af hvad jag sett der lefvande i verkligheten, än af de krafter jag ser bereda vägen såsom Guds budbärare. Religions och tankefrihet och fri yttrande rätt — och den friska modiga diskussion, som deraf pågår uti landet (dock ej i Slafstaterna) och i hvilken alla deltaga, den måste bereda det högre medvetande af lifvet, som ännu mycket saknas. Och om någon skulle frukta för religionslifvet och kyrkans lif genom den fullkomliga religionsfriheten, så rese han till America och betrackte presternas ställning i folket (de utgöra del af Americas aristocrati) och mängden af kyrkor äfven i den minsta stad! Men mitt hopp för Americas framtid, och för dess egentligen nya lif det hvilar egentligen på en rörelse der af ny men epochberedande art — den hvilar på Qvinnans nya betydelse och lif i staten då hon lyckats att tillkämpa sig den. Rörelsen är begynnd, på ädelt vis, med stort medvetande, af ädla qvinnor, och understödd af de ädlaste män. Americas uppgift löses ej förr än det i alla sferer af lifvet förverkligat Guds afsigt då han gjorde qvinnan att vara »mannens hjelp till hvilken han sig hålla må». När den gamla mythen att »Odin råder öfver allting halft med Freya» blir ej blott symbol och abstract föreställning, utan verklighet i menskliga lifvet, och verklig uti Man och Qvinna — då först skall hon föda en högre mensklighet, då skola Gudarne komma till jorden.

Hemma är stilla, mycket stilla. I Stockholm, i Sverige är stilla, jag finner det — dödt. Ack! Kölden, naturens armod äro dock hämmande krafter som knappt kunna öfvervinnas! Godt att hafva en gifven, lugn verkningskrets der man får verka enligt gåfva och kraft. Lifvets herre får sörja för det öfriga.

Snart har jag slutat orda om England i Aftonbladet; och skall sedan med hela min själ vända mig till »hemmen i den nya verlden», först till Nya Englands hem, och lärarena der, transcendentalisterna på Pilgrimmernas jord med deras store representant, Waldo Emerson, en af de mest betydande och ädlaste naturer jag sett i något land, men en hedning och en Pantheist, predikande Stoicismen, men

den högsta och ädlaste. Detta arbete öfver Amerika gör jag ej med glädje, utan af pligt, och längtar till diktens skapelser der jag kan känna mig mera fri och mera hemma. Ty Amerika utvecklade, innom mig länge slumrande frön, och gaf mig att göra för — — hela min lifstid. Soliga Amerika, dig skall jag evigt tacka! Men för Sverige vill jag lefva. I Sverige vill jag lefva och dö!

Jag lefver nu ensam med min Mor. Hon är lugn och temligen frisk, ehuru hon börjar åldras. Det är svårt att lefva med en person af större älskvärdhet i lynne och sinnelag. Och fast det är tomt och ofta sorgligt ödsligt efter Agathe tackar jag Gud för mycket godt i lifvet, framför allt för lugn! Vi äro oroliga för Charlotte. Hon är ej frisk, och har en betänklig åkomma. Måtte den blifva bättre. Quiding är frisk och innerligen god och bra.

Hälsa hjerteligen den goda Carolina och de unga, större och mindre, från

Din
Fredrika.

---

779. Till Ameen. Stockholm d 1 April 1852.

Herr Georg Amén!

Er unga vän skall vara mig välkommen både som Er vän, och som afkomling af min gamla vän Jeremias munter, och som »Gnista», om han verkl. vill komma personligen, och icke blott förhålla sig som mythologisk person.

Ryktet går neml. i huset att en ung, välutseende, liflig herre visat sig i portgången och trapporna der, och frågat efter mig, men genom sin poetiska liflighet — jag förmodar »Gnistan» — väckte han vissa betänkligheter hos min opoetiska Jungfru, och hon, fruktande för någon eldsvåda var angelägen att han skulle rymma huset. Sannt är också att jag, af åtskilliga anledningar, nödgats neka emottaga mig alldeles fremmande personer; och om »Gnistan» vill göra mig nöjet visa sig hos mig, så måste han åtminståne tillkännagifva sig som denne. För hans bok tackar jag Er; och jag har väl ej ännu genomläst men dock genomtittat den (mina ögon tillåta mig blott litet läsning). Der är, som ni säger »en Gnista», och en god del observationsförmåga innom en viss sfer. Hvad jag saknar och tyckt mig sakna i små stycken jag förut i aftonbladet läst af förf. är »la scintilla Celesta», i högsta betydelse. Förf. stadnar innom dissonansen, eller

upplöser den ej på stort, fullt sätt. Der är clairobscur i hans étyder men ej full, stark dager på någon punkt. Så vill det synas mig men kanske har jag sett för litet af författarns skrifter. I alla fall han är ung, liffull, gnistan är der; det kan behöfvas blott en himmelens fläckt för att den jordiska gnistan må förmälas med den eviga och bli en klar låga, lysande i natten. Och då skall »Leopoldine» framstå i starkaste motsatts till »parisina» och himmelen skall synas mera ljus, hellvetet mera svart, — eller mer eländigt.

Men jag kan knappt uttala kritik öfver författare utan att känna att den i mycket gäller mig sjelf och mina brister som författare. Och egenteligen är det väl vår förmåga att kritisera oss sjelfva som ger oss rätt att kritisera andra. Vi se idealet och mäta dermed försöken att nalkas det. Det allena ger rätt och mod att vara sträng. Det ligger också något Gudomligt ljuft och stort i att känna sig straffad af ljuset, af den eviga sanningen. Det säges — i en gammal saga — att en djerf dödlig dolde sig en natt i Isistemplet för att se Gudinnan afslöjad, och att han om morgonen fanns död på templets tröskel. En sådan död synes mig afvundsvärd. Den är en himmelsfärd.

Ja, jag har rest länge och vida, sett mycket, känt, tänkt, lefvat mycket, och har för detta allt en odelad känsla af tacksamhet till den allgode, som låtit mig se så mycket af sin skapelses rikedomar, se och lefva — hvad jag allt sedan min ungdom önskade se och upplefva. Jag har druckit en ny lifskalk i morgondaggen af en ny verld, och den har för alltid förfriskat och stärkt min själ. Kunde jag dock så dermed tjena folk och fosterland som jag det borde och önskade Mitt återstående lif skall egnas dertill.

Bland glädjande erfarenheter, som mötte mig i Amerika var att öfverallt höra Svenskarne och isynnerhet svenska sjömän så väl anskrifna. Öfverallt ansågos de som bästa slags folk. Och om de liksom »Najaden» icke spinna silke eller Guld så lefva de likväl, som hon, med godt ryckte och namn.

När Ni kommer till Stockholm hoppas jag att få tala mera med Er om den der stora, nya verlden och om den »lilla David». Gnistan skola vi också blåsa på. Ännu en gång tack och välkommen!

Vänskapl. och högaktningsfullt

Fredrika Bremer

780. Till C. F. Bergstedt. Stockholm d. 5 Apr. 1852.

Herr Magister Bergstedt!

Härmed får jag äran sända, enligt önskan, fortsättningen af feulletongen om England.*) Och måtte den ej befinnas alltför lång! Jag skulle önska att denna del utkom som fortsättning till den förra; då benämningen Afdelning n° 2 låter tänka på något mera systematiskt än jag hade i tanka att kunna gifva dessa utdrag af anteckningar och intryck.

I sammanhang med Cap. om de gamla lärarinnorna skulle jag mycket önska öfversättningen och utgifvandet af Mrs S. C. Halls vackra berättelse »the aged Governess» som jag har, och skulle önska få meddela Er vid tillfälle. Den är passande för feulletongsartikel, och torde verka godt här, så som den gjort i England.

Jag är glad att Ni nu vill låta min feuilletong gå oafbruten till dess slut. Det kännes alltid godt att få tala ut, då man en gång begynt tala.

Med utmärkt högaktning
Fredrika Bremer

---

781. Till Andersen. [Apr.? 1852.]

[— — —] ting behöfvas der: god tid, godt lynne, och god mage. Jag har ej haft till overs af någotdera der, men — jag tackar Gud för hvad jag sett, lefvat och lärt i Amerika. Jag har druckit morgondaggen af en ny skapelse, och det har för alltid förfriskat min själ.

Jenny Lind träffade jag i Havanna, der hon var mot mig oändeligen snäll och vänlig. Under Palmerna på Cuba talte vi blott om Sverige och gräto öfver de vänner vi förlorat, öfver sorgerna i vårt hemland. I våra tårar drogo vi hvarandra nära; närmare än någonsin; åtminstone kände jag det så. Hennes natur blef mig klarare och förklarligare än hittills. Det var ock mig tydligt att hon var trött vid det lif hon förde och önskade draga sig derifrån i det enskilta lifvets ro; och jag hade skäl att tro det en man, som då var med

*) 103 sidor

henne (icke Goldschmidt; han var ej då med henne) skulle bli den utvalde att föra henne dit. Men det blef annorlunda. Hur det nu blifvit så — måtte hon bli lycklig! hon har rätt dertill ty hon har genom sin välgörenhet gjort tusentals lyckliga, och vid sitt val har hon icke följt verldsliga grunder (rang och namn af högsta anseende ha stått henne till buds) icke annat än sitt hjertas fria val. Religiös enthusiasm torde äfven ha haft inflytande dervid, då hon troligen inverkat på G . . s öfvergående till Christendomen. Han var Jude (som De väl vet) men blef döpt två timmar före han vigdes vid henne. Han lärer vara flera år yngre än J. men säges vara en bra och begåfvad ung man, och af en god aktningsvärd familj, dessutom förmögen. I Amerika har hon öfverallt gjort Sverige heder, och gjort som öfverallt, oändligt mycket godt, ofta på det mest fina och älskvärda sätt.

Om Er talade hon hjertligt och gladt, som om en rätt god vän; och vi kommo öfverens i det Capitlet liksom i nästan alla ämnen vi under dessa tre dagar ordade öfver. Ty blott tre dagar voro vi tillsammans. Under dem såg jag henne ofta och vi besökte tillsammans några af de sköna trädgårdarne under den tropiska himmelen. Jenny Lind introducerade mig till den tropiska naturen.

Innan jag lemnade Amerika fick jag höra om Örsteds bortgång. Det kostade hjerteligen på mig att icke ännu en gång ha fått se den sköna älskvärda Oldingen. Jag hade så gladt mig åt att på min väg hem till Sverige få, i Köpenhamn, besöka honom, hembära honom Guld från Californien, och i öfrigt min skörd af erfarenhet från den nya jorden på hvilken äfven han blickade med en stor andes och sann Naturforskares interesse, och der han värderades såsom ingen annan af Europas vettenskapsmän.

En del af min »ljusglädje» i Dannemark slocknade med Örsted. Jag hade likväl rest dit förliden höst för att glädja mig vid de andra klara ljusen der, äfven mina vänner; men jag blef uppehållen i England; årstiden led, vintern kom nära, Canalfarten i Sverige upphörde. Jag måste skynda hem. »Kom före vintern kommer!» var det sista ord från min Agathe som jag emottog i London. Jag kom. Men för att vid stranden af mitt fädernehem mötas af de orden: »det är för sent!»

Deras bok om Sverige gläder jag mig att få läsa. Hittills ha mina ögons svaghet förbjudit mig nästan all läsning sedan jag kommit hem. Men nu börja de bli bättre. Åt deras historier*) gläder jag mig hjerteligen. Det är i hvad de skrifver i deras naturskildringar,

*) Eventyret »Hörren» är en allmän gunstling i Sverige.

deras Eventyr, i synnerhet, en flägt af Danmarks naturlif, som är förtjusande. Tack! Tack för hvad de vill sända mig. Bokhandlaren E. F. Bergegren Stockholm N° 28 Drottninggatan, är min Comissionär här, och skall lemna mig hvad till honom för min räkning sändes.

Hvad de säger om Fru Jerichau gläder mig. Jag tänker snart skrifva till henne. Henriette Wulff träffade jag i Boston; hon kom för att resa till Niagara och jag var helt orolig deröfver och för henne då jag ansåg den resan mycket svår att företaga allena; och jag hade afrådt henne derifrån i ett bref som hon likväl ej fick förrän för sent. Den hvirfvel af menniskor och företag i hvilken jag var indragen och som icke lemnade mig en timmes frihet hindrade mig, till min ledsnad, att personligen kunna tjena Henriette W. men jag var lycklig att kunna gifva henne bref till vänner, som kunde gagna henne och som äfven gjorde det. Af alla mina vänner som lärde känna henne blef hon mycket omtyckt för sina lifliga själsgåfvor och de önskade att få henne att stanna längre bland dem. Bortförd som af en brusande ström af mina vänner och uppgjorda planer hindrades jag att vidare träffa H. W. vid hennes återkomst från Niagara; men frågade och hörde efter henne och följde henne fast på afstånd till dess hon återkom till St. Croix för vintern.

Och nu är jag i Sverige i Stockholm lefvande för närvarande mera i mina minnen än i verkligheten. Denna verklighet omkring mig har mången oglad skugga men äfven en och annan mild ljusblick, och — Gudskelåf för allt godt! Mina minnen — får De väl käre Anderson se något af framdeles om de vill och jag får lefva. När De vill glädja mig med ett bref så ger de åt mitt närvarande lif en ljusstråle till. Tänk derpå!

Med trofast tillgifvenhet
Deras vän
Fredrika Bremer

Säg mig, då De skrifver mig till något om unga Bojesen, hur han lefver och hvar! Det vore mig kärt om han ville säga mig det sjelf. Han var en älskvärd yngling, och nästan för god och varmhjertad att blifva lycklig och dertill — så ensam i lifvet! Jag längtar höra något om honom.

---

782. Till Birgitte Örsted f. Ballum. Stockholm d. 6 April 1852.

Goda kära fru Örsted!

När jag var i Amerika var en bland mina käraste tankar, då de flögo tillbaka till Europa, att jag skulle återkomma till Dannemark, till Köpenhamn, återse Örsted och hans hem. Jag gladde mig rätt vid tanken hur jag skulle hembära till Örsted den allmänna hyllning, som i den nya verlden egnas hans wettenskapliga snille, och säga honom huru han der är vördad som lärare och verksam der liksom i sitt »Fædreland». Jag gladde mig så att få berätta honom om den der nya, rika verlden och om den ljusglädje jag funnit der, och att med honom och dem, kära fru Örsted, och Mathilde, ännu upplefva en och annan skön afton i deras goda, gästfria hem. Men — det skulle ej bli så. Hösten kom med sin frost och död!....

Goda, moderliga fru Örsted! Dem hoppas jag ännu någongång återse, — när det vågar jag nu icke säga. Emedlertid vore det mig oändeligen kärt att få höra ifrån Dem och Mathilde, få höra hur De lefver, och — om det icke kostar på Dem att tala derom — hur Örsted dog. Vill ej De, eller — vill ej Mathilde en dag taga pennan och säga mig allt om den ädle bortgångne vännens sista dagar och — sista stund på jorden?! Lyckliga skattar jag Er båda att ha fått vara honom nära, hugsvala och vårda honom vid den stora öfvergången, och få hans afskedsord och blick! Och lycklig han att få i det sista omgifvas af sina kära!

Sorgen har också träffat mitt hem, och jag var ej lycklig nog att, som De, få se och vårda den jag nu hade kärast på jorden, innan den rycktes bort!.....

Våren är inne. Må den »ljusglädje» om hvilken Örsted talade så skönt, och som han skänkte åt alla som voro honom nära, — må den icke alldeles ha vikit från deras hem! Och den kan det ej; ty De är så God, och Mathilde är med dem, och öfver dem ljuset, som talar om Deras odödliga vän och make! Skänk en vänlig tanke och när de det kan ett ord åt Deras

tacksamt tillgifna
Fredrika Bremer.

P. S. Jag har ock en annan bön till Dem goda Fru Örsted. Jag är nu sysselsatt med redigerandet af mina bref till hemmet, från Amerika, för att göra dem skickliga att synas för en större publik.

Brefven äro, med tre a fyra undantag, alla skrifna till min moder och min nu bortgångna, älskade syster. Ett af brefven jag skref från Amerika var till Örsted min dyrbara vän och lärare. Vill De tillåta mig att införa det bland de bref som skola gifvas ut; och ville de derföre ha den godheten att sända mig brefvet? Jag önskade att äfven dermed gifva min offentliga tacksamhets gärd till Örsted samt visa huru högt han är aktad och värderad i den nya verlden. Mera derom fick jag lära känna sedan jag skrifvit brefvet, och som jag önskar der införa. Mina bref om Amerika ger jag ut under titel af: »Hemmen i den nya verlden», ty i hemmen der var mitt lefverne, och från hemmets verld och ståndpunkt lärde jag se ut på land, folk institutioner m. m. För Sveriges och Dannemarks hem redogör jag för hemmet på andra sidan af jordklotet — och önskade göra dem der så hemmastadda, som jag sjelf blef det.

---

783. Till Martensen. Stockholm d. 7de April 1852.

Professor H. Martensen!

Väl har De skäl, min vän och lärare i det goda Dannmark, att undra öfver att De icke förr hört ifrån mig; och jag undrar sjelf på huru det kom sig så att under tvenne år, som jag så ofta tänkte på dem, talade om dem, jag ej kom till att skrifva till dem, så som jag hade för afsigt. Felet var att jag ville säga dem så mycket, och derföre uppsköt till dess jag hade bättre tid, bättre reda i vissa ämnen; och så gick tiden tills dagarnes planer och företag blefvo så sammanträngda att jag måste uppgifva tanken att företaga något utom att söka lefva för dagen. Jag ville äfven, då jag skref, säga dem något om öfversättningen af deras Dogmatik, som jag hoppades tillvägabringa i Förenta Staterna. Men — från de norra till de södra staterna, från New York och Boston till New Orleans frågade jag och sökte förgäfves efter en man skicklig till detta arbete. Jag tänkte då: »jag skall sjelf öfversätta några stycken ur boken, och låta införa dem, jemte ett förord, i en Tidsskrift för Theologi och Philosophi, som gifves ut i New York, af en tysk professor Robinson, och dermed göra Amerikas folk uppmärksamma på Dannmarks och Scandinaviens philosophiske Theolog.» Ty ju mer jag såg och hörde af Theologiens och kyrkans ståndpunkt i Förenta Staterna, ju mer blef jag viss om att det ena nödvändiga, det mest behöfliga der var en

centraliserande ljus och föreningspunkt sådan, som De, min vän, äger och gifver den i deras verk.*) Och med tanken riktad härpå förde jag deras bok med mig hvarthän jag kom, i de norra staterna, på Mississippi, till Cuba under tropikernas palmer, tänkande alltid: jag skall finna en stunds lugn till detta kära arbete! Men — den kom aldrig. I Förenta Staterna rådde jag alldrig rätt om min tid; och på Cuba der jag hade mera frid var klimatet så förslappande, och jag af föregående ansträngningar så försvagad, att jag fann mig ur stånd till allt arbete, som fordrade någon ansträngning af hjernan. Jag öfvergaf likväl ej min kära tanke, utan uppgjorde, innan jag lemnade New York, aftal om inlemnandet af en Artikel ur och om Er bok till den redan nämda tidskriften; och så äfven sednare i England träffade aftal med den ädle och ryktbare predikanten James Martineau, att i sitt Magasin (Prospective Review) göra Engelska Publiken bekant med Era skrifter. J. Martineau, sjelf en man af mycken lärdom och en allfvarlig Philosophisk tänkare (han är Unitarier men kommer mycket nära Trinitarianerna) blef högeligen interesserad af hvad jag kunde säga honom om Era skrifter, och åtskilliga af dessa skola med öppet vatten härifrån sändas honom. Huru allmännt spridda, värderade och älskade Era arbeten äro i Sverige känner De visst redan, och var mig en glädje att lära känna vid min återkomst dit. Genast då ville Jag ha skrifvit Er till; — men den sorgliga förändring, som mötte mig i mitt hem, förlamade mig för lång tid, gjorde mig slö och tung.

Detta är en bedröflig redogörelse, och — för Er min vän och gode lärare borde jag ha haft en annan. Och jag hoppas ännu en dag ha för Er en bättre att aflägga. Det bref till Er om kyrkans och sekternas tillstånd i Norra Amerika, som jag hela tiden der, in petto, skrifvit på till Er, det — skall komma ännu. Ty till Er har jag skrifvit och skrifver det. Och Förenta Staternas folk skola ännu lära känna Scandinaviens ädlaste och snillrikaste tänkare. Hemmets lugn, och himmelens nåd och tröst skall ge mig förmåga att utföra hvad jag önskar och bör, och att af vilja göra verklighet. Det var mitt hopp och min afsigt att på återvägen till Sverige, som hastigast besöka Köpenhamn, för att återse mina vänner der, men England uppehöll mig, och vintern kom nära; Canalfarten genom Sverige upphörde, och jag måste skynda hem på en annan väg. Våren, som väcker allt insnögadt och halfdödt ur vinterdvalan väcker äfven mig till nytt lif. Ack! hur fattig är Menniskonaturen, hur inskränkta våra

*) och som ej utesluter någon form af tanken och lifvet men upptager ordnar och förklarar dem alla.

jordiska vilkor att någonsin snö och vinter-dvala skall förmå dölja hvad som dock lefver evigt och varmt i djupet af själens och hjertats lif! Och der lefver De min gode lärare, och De vet, de måste veta det; der lefver evigt minnet, tacksamheten för deras godhet, för många ord af deras läppar, för sköna stunder i Deras hem. Och deras älskeliga hustru, deras goda vördnadsvärda moder, deras barn — huru nära och kära synas de mig! Jag ber Dem icke om ett bref. Jag känner mig icke förtjent deraf. Men deras Maria — hon har bättre tid dertill än Dem — Maria må dock af godhet taga pennan och skrifva mig till om Dem, om henne sjelf, om Deres moder och de små barnen, om allt i deras hem och som rörer dem!... Hvad ämnar De och Maria företaga denna sommar? Ryktet har sagt att De var utnämd till Biskop i Schlessvig; så sade ryktet att De icke ville blifva biskop i Schlesvig utan hellre stadna som lärare i Köpenhamn. Jag är glad deråt. Ty säkert kan Deras hufvud i Hufvudstaden verka på större mängd hufvuden.

Huru mycket, mycket hade jag ej att säga Dem, huru mycket äfven att höra! Min själ är full af de tankar, som tvenne års umgänge med en ny verldsbildning, som har årtusen till framtid väckt hos mig, och af tacksamhet för det myckna sköna och upplifvande som jag der sett i både natur och Menniskor. Jag längtade att meddela mig deröfver med Dem och Örsted, mina två bästa, dyrbaraste vänner i Köpenhamn. Örsted — han reste bort till den andra verlden innan jag återkom från den nya; det var mig smärtsamt; jag hade gladt mig åt hoppet att få glädja honom med åtskilligt derifrån. De är qvar — Gudskelåf för det; De lefver, och deras lif lefver i allt flera själar äfven i mitt fädernesland; Gudskelåf äfven derför! Dem och Deras Maria hoppas jag ännu få återse i Danmark eller i Sverige. När De kommer till Sverige finner de många, många vänner der; icke blott Den som De så gästfritt mottog i deras hem vid deras bord i Danmark, och som skulle vara lycklig att här få se Dem vid sitt. Mycket är förändrat och icke till glädje i mitt hem sedan jag såg dem; ett är icke förändrat, min innerliga tillgifvenhet och tacksamhet för dem. Och den förändras icke så länge jag lefver.

Jag hade under mitt vistande på andra sidan hafvet varit så utan alla underättelser från Dannemark att jag vid min hemkomst icke visste om mina vänner i Köpenhamn ännu voro der, och hade mina misstankar på att De blifvit biskop någonstädes, att H. C. Andersen var flugen bort till några fremmande »warme lande», att den älskvärda Ingeman följt efter — Örsted (ty om Örsteds bortgång hade jag hört;) och tänkte just rådvill till hvem jag skulle skrifva för att få veta hur

det stod till med alla. Ett bref från fru Ingeman gaf mig först mod att skrifva och fråga henne; och ett bref från Andersen lät mig nyligen se hvar jag kunde återfinna andra vänner. Jag duger blott litet till att skrifva bref, och nu mindre än någonsin då mina ögon blifvit mycket svaga och måste dock mycket anlitas; men jag måste dock säga Dem, min vän och lärare, att jag lefver, och är så glad att De lefver och lärer, och att allt synes godt omkring Dem. Att Deras Maria vill säga mig något mer derom, det hoppas jag af hennes goda hjerta och skall vara innerligt tacksam för! Med innerlig tillgifvenhet

Deras tacksamma Väninna
Fredrika Bremer

P. S. Jag har nämt för Dem om behofvet i Förenta Staternas kyrkliga lif om [af] en mera omfattande och centraliserande kyrka. Men jag bör ock säga att en sådan verkeligen är groende der och märkes dels hos mängd stilla individer stående och verkande på Christlig lifsgrund öfver the enskilta kyrkornas kretsar, och på den närmning som hos de mest geniala af skiljda kyrkors representanter, i Christna lärans hufvudläror [försiggår?]. Så har jag hört Calvinisten öfvergifva Calvins inskränkta utväljningslära, Unitarien närma sig Lutheranen i begreppet om Christi Gudomlighet, och Catolske presten tro på den protestantiske kyrkans sanna Christendom; jag har sett det också i skiljda kyrkors kallelse till alla som bekänna sig Christne att deltaga i Comunionen som i kyrkan utdelades.

I Södra Carolina mötte mig den oväntade glädjen att i en bok, af en ung prest af Episcopala kyrkan (Mr Miles) se den Christna trons [sanning?] yrkas på vettenskaplig grund, och trosdogmerna framställas som förnuftets nödvändiga fordringar. Denna bok kom nära Deras Autonomi i mycket, utan att dock veta om den. Den blef ock af den döende Neander hälsad varmt och med glädje. Herrliga tecken till andliga lagars giltighet öfverallt på jorden, till en Andarnes gemenskap öfver tid och rum!

---

784. Till Beata Afzelius. Stockh. d 8de April 1852.

I stället för en posklilja, skickar jag min goda kära Beata en warm hälsning i bref, då jag ej kan göra det på annat sätt. Kallt är också i luften, och mera snödrifvor än poskliljor på marken, så

att man måste se sig om efter sol och blommor innom hus, och i hjertats kamrar. Väl den som finner dem der! Gud ske låf! Jag behöfver ej frysa. Och du Beata ej heller, du goda varmhjertade själ. Jag har tänkt ofta på dig i dessa dagar; ty jag har ställt i ordning och sökt bereda framtida lugn och trefnad för en person, som — behöfde det väl. Men åter och åter har jag måst tänka: Ack! om det vore för B. A— —s, huru annorlunda skulle jag känna; huru glad jag skulle vara! Men kanske, kanske kommer den dagen en gång

Kommer du i sommar till Stockholm kära Beata så får jag nog se dig der, ty troligen flyttar jag icke ut på Årsta denna sommar utan far dit blott på besök; och lefver med min mor ett stilla Stockholmslif året ut. Och får jag veta bestämdare tiden då du kommer så skall jag nog se till att jag finnes här. Godt att våren åter är inne med dess ljus och lif. Vintern i Stockholm har varit mig tung i år genom dess mörker och mina ögons svaghet, hemmets ödslighet och utom hus den stora fattigdomen som jag aldrig sett sådan i Stockholm förr. Nu är allt bättre Gudskelåf. Och Arbetsfolkets glada sorl ljuder kring stränderna längs med de muntra, dansande vågorna. Jag har mycket arbete jag också; och tackar Gud derför. Han har lagt på Arbetet sin välsignelse, isynnerhet på arbetet som man gör af hela sitt hjerta.

Jag önskade blott kunna vara mera flitig. Men ögon och hufvud vilja ej stå bi. Jag måste gå mycket ut i fria luften. Men äfven det är ett godt. I dag har jag strövat på Djurgårdens backar och plockat små halffrusna blommor. Hur månne vintern varit för dig goda Beata? Har du haft det varmt utom dig? Trösta dig om du icke haft det! och godt, åtminstäne lugnt innom dig? Måtte så varit; och måtte vår och sommar föra lif till kroppen. För själens lif är jag lugn, äfven när det höljer sig i skuggor. Jag vet dock hvar det är; och Lifvets herre vet det ännu bättre!

Frid i hans, i kärlekens namn med dig du goda vän! När du kommer till Stockholm skall du ej ha frid för mycket tal om saker och böcker, och gammalt och nytt hvarmed jag tänker duka opp!

Min Mor är frisk och snäll och hälsar dig hjerteligen genom

Din
hjertl. tillgifna
[— —]

P. S. Tack för brefvet i vintras, goda Beata. Det var roligt höra om Fahlkrantz och hans Biskopslif.

En liten fröken Gyllenstolpe har varit här och frågat efter en Canarifågel som du haft något att göra med hvad — tog jag ej rätt reda på. Mari tog emot budet.

Mari är rask men har haft en sorg, som hon dock snällt öfvervunnit. Christine är klen och sjuklig. Hagberg är duktig och lycklig på Hesslingby och tyckes just ha hunnit sin jordiska bestämmelse. Alla bedja de hälsa dig mycket.

---

785. Till Frances v. Koch. Saturday [apr. 1852?].

My dear Frances!

I send the enclosed lecture, as a fair exponent of the spirit and principles of Christian Socialism, as I found it working in England in its clearest manifestations and best men. Pr. Maurice is one of the very best and noblest. Many more lectures and tracts on the subject I have, and you may have if you wish it. This one will be sufficient to give a fair insight in the sanctuary of the New Arch. May you and Nils experience but half the delight I have felt in reading these pages, and it will be a great deal. N. B. it is the only copy I have in my possession.

Fr. B.

---

786. Till Malla Silfverstolpe. Stockholm d. 17 Juni 1852.

Tack söta Malla för den vänliga vårhälsningen, som kom varm och rik, som våren i naturen i år! Och hvem är ej tacksam för vårens gåfvor, i synnerhet när de gifvas oss — om hösten. Och för mig är det höst. Jag har känt det mycket sedan jag kom hem, eller egentligen först då. Men höstnatten kan ha sin klara stjernhimmel, sitt milda månsken. Blifve min höst lik den novembernatt på hvilken jag återsåg Sveriges kust efter mer än två års frånvaro och såg stjernorna glimma öfver dess fyrar, — mer vill jag ej önska.

Af den goda, hederliga Beata har jag hört om dig och dina, och huru god du varit emot henne. Jag vill ej uppgifva hoppet att se dig då du kommer till Stockholm — om det blir i Juni — ty om

du ej orkar komma och skänka oss en afton här, så skall jag komma till dig, om du vill det, och berätta för dig om de fjerran landen der jag varit och farit vida omkring. Den första Juli resa väl Mamma och jag ut till Årsta på ett par månader. Jag tackar Gud att äga min goda, älskvärda moder qvar, och för freden i mitt hem. Mycket stilla lefva vi der; jag mest i mina minnen. Men huru tacksam är jag ej för de som dessa trenne års lif gifvit mig. De ha gifvit mig att lefva och arbeta på i flera år. Jag kan icke vara nog tacksam för dem och deras skörd. Guds skapelses herrlighet och menniskornas godhet och skönhet ha blifvit mig klarare, kommit mig närmare. »Jag har fått koxa in i hans hemliga rådkammare» kunde jag säga egenkärt med Linne; egenkärt, om det ej kändes så tillbedjande ödmjukt.

Under Palmerna på Cuba återsåg jag Jenny Lind, och vi gräto der tillsammans öfver vänner i Sverige, öfver Geijers bortgång, Sophie Lindblads hårda lif. Vi talade blott om Sverige under tropikens tjusande nätter. Hon var ej lycklig då; var trött vid det lif hon förde och önskade förändra det. Nu är hon gift, som du vet, och säger sig outsägligen lycklig. Många lyckliga har hon gjort genom sin välgörenhet, och öfverallt gjort sitt fosterland heder.

Jag lemnar dig nu, goda Malla, men hoppas snart få se dig och då samtala längre. Alltid Din

tillgifna
Fredrika.

Mina hjertliga hälsningar till din syster, till Amelie, Theklorna och andra vänner!

---

787. Till Fahlcrantz. Stockholm d. 14 Juli 1852

Bästa Fahlcrantz!

Tillåt mig att få till Dalarnas Biskop anbefalla tvenne hyggliga herrar Engelsmän, som önska se landet, och torde dervid vara i behof af några landsfaderliga råd! Mr Charles North och Mr Knox äro af goda familier i England och tyckas vara allvarliga och tänkande unga män. För närvarande tänka de isynnerhet på att fiska och förfriska sig med landtliga nöjen i Sverige. Jag anbefaller till din välvilja att leda dem på goda vägar och till några fiskrika sjöar! Mera skrifver jag icke nu, ty — — jag har för mycket att skrifva om och vågar ej börja. Jag slutar derföre; men fortfar att lefva Maestros

sannt tillgifna
Fredrika Bremer.

---

788. Till Böklin. Årsta d. 16 Juli 1852.

Ja, så är det min goda B. Jag är djupt inne i hemmet i den nya verlden, och har varit det under de sista veckorna till den grad att jag knappt haft någon tid öfrig för gamla vänner, ty jag måste ha en hel hop manuskript derom färdigt till en viss tid, för att afsända med en resande vän till England. Nu är detta gjordt och jag är friare till tanke och tid. Förstlingen deraf skall egnas dig!

Sedan i går aftons är jag åter på mitt kära gamla Årsta, för första gången sedan fyra somrar; och sommaren är herrlig, och sommarvexten herrlig också, rundt omkring stå de gräsrika ängarne på slag; och sädesfälten bölja i vinden stolta af rikedom; träden ha växt upp höga kring det gamla, ståtliga huset; trädgården är full af de skönaste rosor; allt är yppigt och vackert i år! Men — — glädjen är sin kos ifrån Årsta. Husets sista ungdomslif är borta; min mor sitter gammal och grå; och det bästa vi kunna önska för oss och vårt Årsta är — att få sälja det ju förr dess hellre, på någorlunda goda vilkor. Quidings förvalta nu egendomen; de äro snälla, och ställa allt för det bästa, men de äro sjukliga, och — vi kunna i alla fall ej behålla Årsta. För min del är jag föga fästad vid ställen och ting; har ej heller minnen af mitt lif här som gör mig stället mycket kärt. Och mer än allt annat jordiskt värderar jag numera en bekymmerfri lefnadsställning. Förr frågade jag föga derefter blott jag fick lefva och verka friskt. Nu känner jag att jag blir gammal.

Dig och din goda Maka, min snälla, hjertliga Carolina, och era barn, får jag ej se i år, såsom jag hoppats och önskat. Det vill sig ej så. Jag blir stilla tills — nästa sommar; men då vill jag med makt, besöka vestra kusten, Götha Elf, Kattegatt, Trollhättan och min väns stilla hem! Då skall jag lefva mig in i en skapelse, som under åratal har arbetat innom mig och som nu vill fram i dagen. Då är min Amerikanska resa bakom mig, och då blir jag fri för den. Jag har ju sagt dig på hvad sätt jag redogör för den? Neml. att jag arbetar ut och ger ut mina bref till mitt hem till min Agathe skrifna under min resa, som en fortgående dagbok. Då jag, vid vårtiden, detta år började se igenom dessa bref, för att se hvad nytta för mitt arbete jag kunde draga af dem (N. B. jag hade ingen klar föreställning om hvad slags arbete det skulle bli, och huru jag skulle framställa mina erfarenheter och tankar) då jag såg igenom dessa lifsfriska fast oftast flygtiga anteckningar för stunden och dagen, så

blef det mig klart att jag ingenting kunde göra bättre än ge dem ut — just i den form de en gång voro gjutna, och med den anda som frambringat dem; blott att jag utesluter åtskilligt alltför personligt, och något mera utför vissa delar, hvartill jag äfven har någon hjelp genom egna anteckningar gjorda under resan. På detta vis undviker jag många svårigheter och fordringar — isynnerhet hvad grundligare omdömen i grundliga ämnen angår, och kommer att gifva hvad som var min egentliga uppgift att gifva — lefvande skildringar af familjelifvet och dess förhållande till samhällslifvet, blickar ur det innersta af lifvet på alla lifvets bildningar i Natur, historia, dagligt lif, andligt lif m. m. i den nya verlden; — och sålunda blir mitt arbete ett verkligen nytt arbete öfver den nya verldsbildningen, ur en synpunkt der jag bäst är hemma. Sedan jag fattade beslutet härom och begynte arbetet blef detta mig ett nöje ty — arbetet var till stor del undangjort för mig, utan att jag tänkt derpå, under min resa, och bättre än om jag då tänkt derpå. Och jag har endast att retouchera och fullborda. Mången tanke, som förr uppsteg blott som aning har sedan utvecklat sig och mognat. Men något vesentligt mer än det jag bar innom mig då jag lemnade Amerikas strand kommer jag ej att ge. Och när du en gång genomgår mitt arbete skall du se huru underligt skickelsen fogat tillfälligheterna, att de liksom tvingade mig i det sista att utveckla de tankar hvars frön blefvo sådda innom mig vid den första beröringen af den nya verlden och dess Medborgare.

Utom brefven till Agathe kommer arbetet endast att innehålla fyra skrifna till andra personer, Neml. ett till Drottningen i Dannemark, Carolina Amalia, ett till Örsted, ett till Martensen, och Ett till — dig; neml. om du vill återsända mig det bref jag skref till dig från Cincinnati, på det att jag må genomse och afskrifva det, och det må stå i samlingen som ett minne af mitt förhållande till dig, eller Ditt till mig. Will du sända mig derjemte några anmärkningar och frågor, som kunde hjelpa mig att vidare utveckla de ämnen som brefvet vidrör, så vore det mig kärt. Jag skref mina bref i Amerika under en sådan påtryckning af mångahanda ämnen, af arbetet med sällskapslif, med klimatet och att hålla mig uppe under allt detta, att mina bref kommo att lida derför i allt, som rör system och utförande af ämnen. Till Martensen höll jag på, under hela min resa, att skrifva ett bref öfver kyrkliga förhållanden i N. Amerika, som blef oskrifvet så länge — jag var der, ty det felades mig tid och lugn och en öfverblick, som hade tillåtit mig att ge honom något med besked. Och förr än under de sista dagarne der kom jag ej till den medelpunkt för ögat i dessa ämnen, som var mig tillfredsställande. För dig ville

jag ge en skizz af hela lifvet i dess olika regioner enligt hvad jag dittills (i Cinncinnati) uppfattat. Men jag minnes litet eller intet af huru jag gjorde det. Om du ville, ju förr dess hellre, sända mig brefvet (och commentarier!) så vore du god mot mig. Jag begifver mig nu i mitt brefskrifvande på min resa vesterut; och kommer väl till Cinncinnati i Augusti månad.

Nu ett par ord om mina engelska resanteckningar. Jag visste nog att ingen Cardinalpunkt i dessa skulle undgå min vän i sunnanskog. Men — betydligt sömnig måtte du likväl ha blifvit öfver mina samhällsfunderingar, ja, jag nästan misstänker att du rent af somnat in öfver dem då du kunnat öfverse dessas Cardinalpunkt, som icke är »förordandet af de vällottades deltagande för de vanlottade», eller »fördömmandet af läran att hvar man skall hjelpa sig sjelf» — ty båda dessa läror äro välkända och båda fullt antagna innom det förståndiga samhället. Min samhällslära rör sättet på hvilket hjelpen i närvarande tid bäst kan åstadkommas (både den som man ger sig sjelf och den som gifves af andra.) Det är Associationens idé, som jag velat framställa som ordnare och ledare af den blinda, den åt sig sjelf lemnade concurenzen. När jag fann huru denna egna formation gjorde sig i närvarande tid i Europa, i Frankrike, i England i Tyskland, — så blef det mig med ett klart att Europa gick en ny framtid till mötes och att den räddande, den nya lifsprincipen var att söka i Associationsprincipen och det särdeles i den mån den blifvit Christlig Socialism d. v. s. medveten om christlig, moralisk princip. I Frankrike organiserade sig ArbetsAssociationerna straxt efter Februarirevolutionen — såsom dess frukt och säden af Lamartines utsäde i ord och tal, — revolutionens fruktbringande ideer. Och de utbilda sig i närvarande tid med förunderlig makt, under inflytandet af Louis Napoleons regering, som måste gynna dem om han vill bevara lugnet i sitt rike. Men medelklassen hade från början ställt sig afvig mot dessa bildningar innom Arbetsklassen, som skulle göra den enigare och mäktigare än förr, och Arbetsföreningarne bära i denna stund afvog sköld mot Medelklass och stat och kyrka, mot allt som stått emot dem. Deraf faran i Frankrike. I England der rika och talangfulla personer från början deltagit för Associationsrörelserna bland arbetarne, och bisprungit dem med ord och handling, har Associationen tagit en riktning af Christligt sinne och fredligt lif som försäkrar England en fredlig utveckling, då neppeligen Frankrikes kan undgå att bli stormig. Jag ville, i min skildring af dessa förhållanden, som jag lärt känna icke genom böcker utan genom lifvet och umgänge med personer inne i detta lif, göra uppmärksam på det medel till ny organisation i samhället som både fattiga och rika,

vanlottade och vällottade i denna tid ha nära sig för att af de fallande eller fallna murarne i samhället uppbygga en ny skön byggnad.

Associationen organiserar Massan. Hvar individ i Associationen är någon, får lika del med alla medlemmar i styrelse, i rättigheter och skyldigheter i njutningar; han kommer åt bokskåpet, han kommer åt badet, han kommer åt att kunna bli menniska i högre begrepp än det creaturliga. Han bildas der till samhällsmedlem. Det är märkvärdigt med hvilket ädelt sinne och sundt förnuft de franska Associationerna organiseradt sig — utan att dock vilja upptaga en religiös princip! De hålla sig till den af fraternité! I England upptar Socialismen både den och dess grund i Chsto. Det är verket af några Englands prester och utmärkte män. Så skall Associationen göra menniskan till Christen; — sedan må han concurrera fritt, innom eller utom Associationen. I America fortgår Associationen på en bred skala såsom ekonomisk nyttighets och nödvändighetsprincip. Menniskor, yrken, företag associera sig för att bli starka och utföra något stort. Men den blott industriella associationen är en hedning och behöfver ännu der dopet till Chº.

I Sverige och i systerstaterna begynna äfven Arbetsklasserna att inse Associationsidéns vigt och värde, och begynnelser till dylika organisationer göras här och der — — nog att begynna grundlaget till sjelfstyrelse innom dessa klasser. Vi komma småningom efter uti den stora folkrörelsen, och blott derigenom att vi upptaga dess hufvudmomenter ser jag nytt lif och blomstring äfven för oss.

Kunde det vara annorlunda — — kunde Sverige på grund af folklynne och natur, läge m. m. bibehålla eller utveckla en stark och storartad individualitet, skiljd från andra folkslags, och utan att deltaga i dessas — amalgamationsrörelse, så — — önskade jag intet högre. Gerna skulle jag se det såfva under snömanteln som Valan, ovillig att vakna, blott det vid uppvaknandet skulle sjunga ett nytt Voluspà. Men jag känner att Sverige ej skulle kunna det. Den gamla ingifvelsen är borta. Och Svensken måste utveckla sig med andra folk och i lefvande samband med dessa eller förblifva en enstöring i ett sammanfallande hus. Jag har känt detta mycket sedan jag kom hem, och intrycket af tillståndet hemma har ej varit gladt. Jag begär ej af Sverige Englands och Norra Amerikas allmänna anda och lif; men — jag ville att vi skulle kunna täfla med Danmark, med Norrge; jag ville att vi ej skulle stå längst tillbaka af systerrikena på menskliga fortskridandets väg. Hade jag ej haft mina rika minnen, och mitt stora hopp för Menskligheten utveckling i Vesterlandet, och äfven i Europa (genom England och Frankrike), så hade denna tid hemma varit mig svår att uthärda. Men — bättre tider skola komma

äfven för oss. Tror du ej så? — du som gerna ser på de punkter der lifvet gror, och tror på ljusets makter. Och sådana punkter ser jag ock här, men — — under mullen.

17 Juli. Hvad här är vackert, lummigt, rikt och friskt! Jag dricker ur den jernhaltiga källan; jag badar i hafvets vågor vid den Ahlskuggade stranden. Det kännes godt. »Helande lif!»... Finnes icke äfven ett sådant för folken? Det kommer ej af deras dygd eller ansträngningar. Det kommer af — Guds andedrägt, som går ut i verlden och genomtränger lifsluften med hans ursprungslif och låter varelserna andas åter under en tid det lif, som var — då allt var »ganska godt».

Bref från England omtala åter och åter Guldupptäckterna och rikedomarne i Australien. Sednaste brefvet säger: »20,000,000 £ i Guldtackor äro nu deponerade i bankens källrar, hvar vecka komma nya guldhopar, sista veckan kom 300,000 £. 40 Skepp äro nu färdiga att gå till Guldlandet med 60 000 emigranter.» Tyskland åter vandrar ut till Amerika. Hvar vecka kommo 10,000 tyskar till Liverpool för att derifrån embarkera. Jordenes ändar fyllas af den Germaniska och Anglosaxiska racen. Detta är en ny folkvandring.

Vår Konung badar i Tyskland. Han har ett hjertlidande. Måtte han bli bra! Han är god och rättsinnig. Vi kunna blott förlora på bytet. Martensen har sändt mig sin skrift om Den Danske Folkekirkes författnings Spörgsmaal. Jag läser den som bäst, och gläder mig, såsom vanligtvis åt hans ypperliga dialektik, åt hans förmåga att fatta den högre enhet under hvilken stridiga synpunkter kunna försonas. Han fattar också den kyrkliga frågan djupt, och i dess samband med de ideer som i sednare tid ha upprört folklifvet, isynnerhet i sammanhang med folkrörelsen år 1848 som blef så ingripande i Danmarks politiska lif. I Sverige hålla vi också möten och tal och ha skrifter som predika reform; men hvad som saknas är — — — lifvet. Ackorderna äro ej gripande. Och jag som talar derom och tadlar — — har jag väl rätt dertill? Jag är ej bättre än de andra. Men — en lefvande anda inblåses blott af Gud.

Lef väl! Hälsa din goda maka, dina små flickor från mig. Jag gläder mig att få se dem — nästa år, och gossarne med! Glöm ej min anhållan, och tänk i vänlighet snart på Din

vännina
Fredrika Bremer.

789. Till Bernhard Ingemann. Årsta d 2 Augusti 1852.

Säkert har De, dyra, älskade — Ingeman, (jag får ju kalla Dem så!) trott mig vara ej blott en stum men äfven en blind fröken, då jag så länge kunnat dröja att tacka dem för den vänliga, mig så innerligt kära hälsning, som från Dem kom till mig midt under kulna vintern, som en vårens fläckt, deras lilla bref, deras bok »den stumme Fröken», och mig kärast i allt detta Deras vänliga åtanka!... Och misstanken var väl ej heller så alldeles ogrundad i anseende till blindheten; ty jag har varit och är ännu besvärad af en försvagning af ögonen som gör det mig mycket svårt att läsa, isynnerhet finare tryck; och jag blir så trött efter läsning af blott ett par sidor att jag måste lägga bort boken. Skrifva kan jag bättre; och längesedan hade jag skrifvit till Er om jag följt mitt hjertas drift. Men hvad som har felats mig nu en lång tid har varit stunder lediga, ljusa, fridfulla sådana under hvilka jag ville nalkas Er. Med sinnet tröttadt, betäckt af dam och annat denna verldens stoft ville jag ej komma till Er. Och i detta tillstånd har min själ länge varit. Nu åter, i landtlig ro, på mitt goda Årsta, midt ibland blommor, och med en klarnande himmel öfver mitt hufvud, och öfver fält betäckta med rika skördar, — — —

Minns De den wallmoknopp, som De satte i min hand vid afskedets stund, och som ett par timmar sednare, till min öfverraskning, slog ut i min hand till blomma? — sådana tillstånd och förvandlingar innom Menniskosjälen kunna ej vara för Dem obekannta. De vet då äfven hvarföre jag varit stum så länge, hvarföre jag nu talar.

Goda, älskade Skald tack, tack, tack för Er godhet, tack för allt skönt Ni gifvit och ger mig och många. Blomman upprunnen ur krigets blodiga spår hör till Er verld och vittnar om den skapande anden. Gustaf är en ypperlig figur, en förfriskande skärseld för den tillgjorda verlden (men hade bort bränna sig sjelf lite grand för den affectation, som han bränner hos andra); den milda presten älskar jag, och den stumma fröken, isynnerhet så länge hon är stum, men Carl torde känna dervid annorlunda. Huru kärt var det mig ej att igenkänna på så månget ställe i boken Er sjelf i er mildhet och Er friska lekande humor, för mig så upplifvande! Lefve Holger Danske! Han har bevisat sig på herrligt sätt i sednaste tid. Och jag vet intet land som genom krigs- och fredsbragder på samma tid så utmärkt sig som Dannemark. Det är mig en innerlig glädje att förnimma

huru det kämpat sig till ära och seger i den svåra invecklade kampen, och slutligen fått rätt.

Ingen prophetia har blifvit bättre uppfylld än den Ni sjöng för Dannemark och Holger Danske.

Kunde jag dock på det stilla, vänliga Sorö få se och språka med Er, så skulle jag ha att säga Er så mycket, mycket, om den stora verlden på andra sidan jordklotet, och den façe af menniskolifvet som der framblickar, — i sanning ett anlete af högre rättvisa och mensklighet i uttryck än det som våra gamla samhällen framvisa. Hos oss råder ännu det artificiella (»det Affecterade» skulle Gustaf säga) systemet. Der arbetar det naturliga att göra sig gällande, och mennisko-lycka att bestämma sig efter menniskovärde; och så-lunda en rättvisare fördelning af jordens lotter komma å bane. När jag säger det naturliga, så menar jag här det högre naturliga det naturliga i den högre menniskonaturen; der klassification icke beror af tillfälliga utan af moraliska och evigt gällande egenskaper. Ty dertill syftar den nya verldens samhälle, ehvad skuggor som än må skymma dess gryende dag. Jag har dock sett den, känt den, förstått den, badat själ och sinne friska i dess morgondagg; jag har sett, lefvat med, älskat dessa nya menniskor närda af morgondaggen som bevarat sig rena i den gröna heliga lunden under verldens brand, och —— Gud vare låf derför! Dock, dessa få utvalda finnas i alla land; och jag lärde känna och älska sådana äfven i Dannemark.

Jag skrifver nu om »Hemmen i den nya werlden», och en gång skall hvad jag skrifver derom väl komma till Er och Lucie, och säga dem hvad jag der såg och upplefde, och om den rika verld i naturens gåfvor, som nya verldens stora hem erbjuder åt alla jordens folk, om det folk af alla folk, som der uppväxer för att en gång bli det största, mäktigaste folk på jorden. Jag vet att Ert sinne i dess Danska nationalitet är öppet för all Mensklighet, och för hvad som är stort och låfvande i hela verldens rike; och jag vet att de skulle njuta af en blick ut i den nya werlden. Dannmark har äfven sin del der; och får den allt mer, andeligen liksom lekamligen. Men tala om allt detta går ej bra i ett bref. Kanske får jag ännu se Er och Dannemark åter, åtminståne på några dagar. Jag hoppas på nästa sommar.

Under denna sitter jag stilla. Sverige sitter stilla också, och ser med ro på gyllene skördar i alla dess provinser; men pustar öfver värme och torka, och hoppas på regn, samt sneglar deremellan, med en och annan suck på syster Englands gullskördar ur Australiens grufvor, och önskade ha »litet, af den slags, med». Jag har funnit många förbättringar, i mindre ting, i Sverige sedan jag kom hem,

men — intet stort gemensamt sträfvande för stora ting; och — det har kostat på mig att märka. Men huru sällan kunna nationer, på stort vis, begagna en längre fredstids gyllene tillfälle! Det tyckes ännu fordras en stor olycka för ett folk om det skall stå upp och bevisa sig ädelt och enigt och stort. England är dock, i närvarande tid, ett föredömme i fredstidens rätta begagnande; och så är, i vissa afseenden, äfven N. Amerika. Frankrike hvilar på vapnen, och så gör Tyskland i känslan af ett chaos innom sig, der ljuset icke ännu skiljt sig ifrån mörkret. Men en ny skapelsedag väntar dem, och jag tror på ljusets seger, och på den Gud som skall skilja mörkret från ljuset. Ty ljuset, det tyst gryende i dessa länder, det känner jag och har sett det också. Dannmark? Sjunger det segersånger? Väl må det. Må det göra mer också. Och lära syskonfolken att rätt begagna fridens välsignelse. Herrliga lilla Dannemark!....

Vill De hälsa Lucia och framföra till henne min tacksägelse för hennes vänliga bref! Vill de äfven hafva den godheten låta inneliggande lilla skrifvelse till Kammarherrinden Rosenörn komma henne tillhanda! Jag vet icke rätt huru jag skulle adressera det.

Andersens sednast utgifna Historier ha skänkt mig stort nöje, i synnerhet Svanereden och Hönse commercen, ypperliga hvar i sin genre. Hans »i Sverrig» skall jag nu läsa, så äfven Hauchs sednare skrifter.

På Ert skuggrika Sorö — det måtte väl icke regna der denna sommar då hela Europa har uppehållsväder och varmt solsken!! — i Ert vänliga lugna hem måtte De (Ack! Jag blandar jemt Ni och De om hvarandra, förlåt skriffelet, som har sin grund i folk-unionskänslan!) rätt, med Deres Lucia, njuta denna herrliga sommar! Jag ser Dem alltid i Deras lilla svarta sammetsblouse, utdelande blommor, med egen mystisk blomkraft uti. Skall jag någonsin åter bli så lycklig som jag var det i Deras Dannemark och stundom derute i den stora, nya verlden? Det voro mina sista sommardagar. Nu är det höst. Det är October i mitt lif, i mitt sinne. Men höstnatten har sina klara stjernor, sitt milda månsken. Jag vill hoppas på en stjernklar höstnatt.

Lef väl, lef lycklig älskade vän och Digter! Tänk på mig ibland, och tänk då alltid på mig, som Deras

tacksamma, innerligt tillgifna beundrarinna och vän
Fredrika Bremer.

790. Till Böklin. Årsta d. 13 Sept. 1852.

Skulle jag gifva mig tid att skrifva sånger till firande af Studenttåg, då jag icke fann tid att skrifva till dig, min vän?! nej, der gjorde du mig orätt, och orätt också i att tillskrifva mig ifrågavarande versar. Ungdomstågen ha mycket vackert och glädjande, mycket som jag tycker om, men intet som kunde inspirera mig till en sång. Jag har dessutom i sednare tid lagt på hjertat Thomas Carlyles ord: »den enda ursäkt för att skrifva vers är då man alldeles omöjligt kan låta bli det.» Och jag har funnit att jag vanligen kan mycket väl låta bli. Sången öfver Studenttågen är troligtvis af en M[l] Stålberg (Wilhelmina) som har lika lätt som jag har svårt att rimma.

Haf tack min goda vän för ditt bref af d. 28 Aug. som har glädit mig genom att låta mig se huru våra tankar råkats och rest samma vägar medan du var på den ena sidan af jordklotet och jag på den andra, och emellan oss verldshafvet och tystnaden. Min älskade lärare! Din hand hade löst mina vingar. Fågeln flög nu af egen kraft, men i kraft af din befrielse. Alla de särskilta ämnen som du önskar se behandlade, förekomma i särskilta bref under min resa. Då det var min önskan att se hvarje betydande och charakteristisk bildning, så i natur som Ande i den nya verldens lif, så leddes min kosa och min uppmärksamhet helt naturligt till de ställen som erbjödo cardinalpunkter. Om särskilta ämnen kunde jag tala med andra än dig. Men hvad jag ville framför allt tala med dig om ligger öfver denna platform. Jag ville med dig tala om ljuset som belyser och förklarar dennas särskilta phenom[en]er. Min bok öfver den nya verlden har till motto orden: »Sjunger Herranom en ny viso!» Och under min vandring öfver den nya verlden, ifrån Snöbergen i norr och till tropikerna, var min ständiga tysta fråga till lifvet på hvarje lifspunkt — i samhälle, i sällskapet, i hemmet, i naturen och i menniskolifvet, i det enskilta och det allmänna: »hvad är det nya här?» Öfverallt sökte jag den nya Phönixgestalten som skulle, säges det, födas ur den gamlas aska. Hvad jag sökte i den nya verlden var icke så mycket nya föremål som ett nytt hopp, ett klarare ljus för den gamla liksom den nya verlden. Något om hvad jag skymtat i denna riktning har jag sagt dig i mitt Cincinatibref. Men mer, vesentligt mer återstår att säga, och vill jag säga dig i ett annat bref till dig, ett slutbref öfver hvad jag sett på andra sidan hafvet efter fulländad vandring.

Åsynen af tropikernas underbara skönhet och egna lif var vesentlig för totalbilden af det nya riket i western. Ty detta rike kommer att omfatta och omfattar redan (ehuru ej ännu i politisk mening) alla zoner, alla jordens produkter och lefnadsvilkor ifrån polarkretsen och till equatorn, och all denna herrlighet tillhör (genom comunicationernas otroliga snabbhet) tillhör hvarje medborgare i Förenta Staterna, hvarje medlem af det folk af alla folk som är den nya verldens eröfrande och laggifvande makt. Men detta laggifvande folk, det Anglosachsiska (eller kanske rättare Anglonormanniska) har från England sin bildning, och efterbildar England i så mycket, att det är ofta icke lätt att urskilja hvar det nya inträder. Ej heller inträder det ännu genom ett klart medvetande af det nya lifvet. Förenta Staternas bildning, politiska och sociala är ett märkvärdigt bevis på en försynens ledning, långt utöfver de handlande personernas medvetande. Men klart synes det att nu denna bildning är i farlig krisis, och kan ej gå framåt utom genom vaknande af folkets högre medvetande öfver sig sjelf och sin kallelse i verdshistorien. Det låg i mig att tro på denna, att söka bli klar öfver den. Men ännu riktar jag synglaset frågande på mången punkt under försök att se den anade nya stjernan. Och glad vore jag om du ville rikta dina starka ögon äfven på dessa punkter och hjelpa min syn. Englands kritiske Herkules, Thomas Carlyle, har, med någon sanning sagt att »Amerika ingenting gjort, till dess det, lika tätt befolkat som Europa, kan visa att det kan bära denna folkmängd utan nöd och utan nödens och mörkrets synder».

Amerika med sina ofantliga utmarker och sitt stora andrum i Wester kan på hundratals år icke ge det önskade beviset att det gjort något. Men den stunden kommer dock då frågan derom är förhanden. Ja, den är redan förhanden i ett par af de nordöstra staterna der det redan finnes mera arbetare än arbete och nöden visar sitt bleka ansigte och kan ej afvändas utan genom allmosa eller — utvandring till vestern. Men när vestern blir full intill Stilla hafvet? Hvar är den nya verldens »safety valve» emot folkmängdens öfverhandtagande och strömmen af Concurensen som ingenstädes blir så vild och så öfverdådig i kampen, som i Amerika. Jag frågade ofta detta i Amerika och fick aldrig ett svar utom: »det är långt dertill ännu, och tills faran kommer skola vi ha funnit ett botemedel», samt i Socialisternas mer och mindre ljusa drömmar. För egen del har jag satt mitt hopp på Associationsrörelsen — som jag i några dess hufvudmomenter tecknat i mina skildringar af England. Att jag i dessa skulle hafva uttalat ett »Anathema öfver Concurenzen» är ett misstag af läsaren, min goda B. Der finnes intet sådant; kunde ej

finnas då det ej finnes i mig, och jag ej är nog barnslig att kunna fördömma täflan i menskliga angelägenheter eller säga sådana fördömelser efter andra. Det är blott den blinda den i sin hedendom åt sig sjelf lemnade Concurensen som min fördömelse gäller.*) Täflan är god och nödvändig. Men skall den vara som vargars täflan om rofvet, eller ädla menniskors täflan som ger medtäflaren »fair chance», och har Gud och rätt för ögonen? Derom är frågan. I England och äfven i Amerika är concurensen ännu till stor del föga bättre än Vargarnes. Jag ser i Associationen det enda medlet att Christna concurenzen, eller att föra de täflande innom Christligt medvetandes och christlig ordnings sfer. Redan Geijer i sina sista litteraturblad, sitt Representationsförslag, fästade sin siiareblick på Associationen såsom framtidens stora nya bildningsmedel och concurensens ordnare och motvigt. Hans sista ord ō syner voro glädjedruckna prophetior om de nya lifsformer som genom Associationen skulle uppkomma såsom nya sköna harmonier af den jordiska tillvarelsen. Man kan se denna bildning under flera synpunkter. Men sedd under dem alla förefaller det mig att Amerika (Förenta Staterna) måste bli Associationens egentliga hemland, och stället der den får fritt spel att försöka allt hvad den kan åstadkomma till samhällets väl. Associationsprincipen ligger redan till grund för den nya verldens Statsbildning, och rörelsen att associera, eller förena sig, för att utföra något är menniskorna der lika naturlig som att andas. N. Amerikas förbindningsmedel genom floder och jernvägar synes mig, jemte Associationsrörelsen bli vesentliga medel att åstadkomma en frisk cirkulation i samhällskroppen; kommer nu härtill den mångsidighet i bildning, som lifvet och uppfostran, och den fria flyttningen innom staten, ger den Amerikanska Medborgaren — så ser jag ej annat än att här, när denna rörelse kommer till medvetande af sig sjelf, skall kunna undvikas detta stagnerande af lifvet, som låter i samhällskroppen uppkomma dess[a] moraliska och fysiska gyttjepölar der milioner menniskor — ruttna; — ett fult ord men sannt, om man ser på China och på en del af Europas länder och lif. Associationen, som i Amerika allt mer blir medveten att den bör jemna uppåt, och flytta alla deltagare (i ett yrke eller annat förbund) så högt som

*) Jag har kanske icke nog starkt accentuerat denna åtskiljnad. Den borde dock vara klar för den uppmärksamme läsaren då framställningen visar att Associationer concurrera med hvarandra, samt att concurenzen excisterar äfven innom Associationen ehuru modifierad till fullkomlig rättvisa; så att den större fliten och skickligheten får den högre lönen den förtjenat.

möjligt derinnom, och gifva hvar och en samma »fair chance», måste der bli den christliga motvigten, mot den fatalism som hittills hvilat öfver den i hednisk täflingskamp stadda mängden. Jag kan ej se annat, och har i denna rörelse och försynens ledning i denna, mitt hopp. Men mycket ligger i detta phenomen som jag ville förstå bättre. De christliga Socialisterna i England och de omedvetet Christna i Frankrike och tyskland torde komma förr i klarhet öfver det theoretiska i dessa frågor (som vesentligen äfven röra nationalekonomien och vilja der skapa ett nytt), än Amerika, der det praktiska lifvet går »a head» af det förra. Och frågar någon mig hvarföre jag ej lemnar åt dessa stora tänkare att sköta de stora frågorna, utan befattar mig att söka lösa dem, så svarar jag: jag kan icke hjelpa det. Jag har derför Carlyles giltiga ursägt för versmakare. Summa; frågar man mig: hvilka äro de skapande momenterna i denna nya verldsskapelse? så svarar jag: en af de vesentligaste är Associationsrörelsen. Ty något nytt som alldrig varit förr i historien ser jag ej i den Nya verlden utom i de nya föreningarne af de gamla bildningselementerna. Det är en Metamorphos och som jag ville tro en högre. Amerikas blomma är syngenefisten (solblomman, astern) som Fries förklarat för högsta blomklass, emedan den genomgår en metamorphos mer än alla andra blomklasser. Innom den samfälta blommans sköte blommar hvar liten blomma och bär frö för sig. Detta är ock Associationens charakter.

Godaste B! Ur liknelse i liknelse svärmar jag omkring mitt älsklingsföremål, och vet ej om jag derunder gör det tydligare för dig. Dock, jag tror så, och finner i synnerhet min sista liknelse lysande. Hoppas att du gör så äfven.

Mitt arbete »Hemmen i den nya verlden» växer under mina händer och blir en fasligt lång historie. Och ehuru interesserad jag är af den, längtar jag dock till dess slut, för att få röra mig friare i diktens fria verld. Der först skall jag rätt kunna andas ut, det andetag jag tog i landet bortom hafvet, andas fullt och fritt. Innan jag nästa sommar ser dig åter, har väl min bok gjort sitt besök hos dig och sagt hvad den har att säga, och vårt samtal skall röra sig dess bättre under en klarare sol och på en friare rymd.

Denna sommar, huru herrlig och god har den icke varit; en riktig fest af skönhet! För landtmannen har den varit god också. Åtminstone i denna trackt har grödan varit ymnig och blifvit väl bergad. Det har varit ett godt år. Och vi skulle på Årsta varit nöjda, om icke bekymmer, förorsakade genom gårdarnes förra förvaltning skapat månget tungt Moln. Men med Guds bistånd skola vi ännu komma ur molnen. Quidings äro snälla, och friskare än på flera år.

Min Mor har ett lungt, sorgfritt lif, och ett lyckligt lynne. Jag — sträfvar att hinna dit jag ville i sinne och verksamhet, men .... Ack! Hvar dag blir jag klarare varse ofullkomligheten och styckverket i mig och andra och — allt på jorden. Insigten af det bättre och längtan dertill är det enda fullkomliga här, Chrysaliden anar sin kommande verld och sina vingar, och längtar spränga puppans ringar. Ofta sörjer jag mina hädangångna systrar, sörjer att finna mig så oändeligen ensam på jorden, med ingen mer nära att tala med att förstås utaf att lefva med i innerlighet. De äro alla döda mina kära!

Stockholm 20 Sept. Jag hade en vän, på andra sidan af det stora hafvet, som mötte mig då jag kom öfver till den nya främmande stranden, som genom sin ovanliga, sköna personlighet, sin förtjusande vänskap blef mig oändeligen kär och gaf åt mitt lif dess sista sköna romantiska sommardagar. För kort tid sedan hade jag från honom ett bref fullt af sommarlif ännu. Nu är han också död. I går kom ett bref med en mörk hårlock. Han var med i det sednaste tragiska uppträdet*) på Hudson och upptogs bland liken ur floden. Han var stark simmare och andra olyckliga hakade sig fast vid honom och drogo honom ned. Han var en ung man af sällsynta gåfvor, och hans sköna verksamhet sträckte sig öfver hela Unionen. Han var mig mycket kär. Nu är han äfven borta. I hans sköna boning vid Hudsons strand — mitt första hem i den nya verlden, lefver nu blott en oändlig sorg. Och emellan den andra verlden och denna, emellan honom och mig allt stumt, stumt! Denna förfärliga stumhet, den är dödens udd. Ack! Jernvägar, ångfartyg, bryggor, kanaler det kunna menniskorna göra att förena skiljda länder och vänner på jorden. Men en väg emellan våra i döden frånskiljda vänner och oss qvarblifna, ett medel som förer en hälsning, ett tecken från den ena till den andra — hvem uppfinner det? Och ingenting är mig så underligt, så obegripligt, så orimligt och så förskräckligt som denna vanmakt, ingenting så smärtsamt och så förfärligt, så skakande som denna fullkomliga skiljsmässa denna stumhet emellan här och der. Borde icke kärleken vara starkare än döden, anden starkare än materiens band?! O denna stumhet, denna tomhet! ....

Dig har jag qvar ännu, för min själ att lefva att tala med, dig ensam i Sverige. Var mig god; sök att förstå mig äfven der jag uttrycker mig ofullkomligt, och se ej illa på att jag protesterar mot misstydning af dig. Med andra kan jag vara tyst. Det har jag

*) Den blinda Concurenzens afföda! Tvenne Ångbåtar rännde i kapp. Min vän var på den som fattade eld.

visat. Och får allt lättare att vara tyst härefter. Så mycket tystnar innom och utom oss medan vi gå fram genom lefnadsdagen och mot aftonen.

Men vare du evigt välsignad för hvad du varit och hvad du är för din

Vän
Fredrika.

---

791. Till Anna Maria Hall. Stockholm, November, 1852.

Year after year friends are taken from me by death, year after year I am becoming more lonely and solitary, and soon for affection and sympathy I shall have solely to look up to heaven. Still death is less cold, less bereaving than some things in this life. The warm hearts that were ours, the kind eyes that beamed on us, they live still warm and bright for us, and we can warm them in love, though they are taken away to another region of existence. But when hearts and eyes still on earth look cold and distant — ah me! that is worse than death.

---

792. Till Hedlund. Stockh. d. 23 Nov. 1852.

Bästa Herr Hedlund!

Ni önskar något af mig för Er följetong; och jag skulle gerna lemna dertill något — godt, om jag för närvarande såg mig god till att frambringa något sådant. Men jag är nu, och för hela denna vinter, så upptagen af mina »hem i den nya verlden» att jag ej har tid eller ögon till att skrifva om något annat. Och detta arbete är redan bortlåfvat. Men jag torde kunna lemna till Er Följetongs afdel. hvad bättre är än jag nu kunde åstadkomma. Jag har neml. i min ägo »the Mayflower», af förf. till »Uncle Toms Cabin» och hennes första arbete. Det innehåller teckningar och genretaflor, som utmärka sig genom deras lokal- och nationalfärg, genom sanning, friskhet och hjertlighet. Några äro obetydliga, men några skulle utgöra goda Följetongs Artiklar; och då förf. genom sin Uncle Tom nu blifvit ett af samtidens största litterära lejon, så skola säkert dessa första friska prof af hennes sköna talang emottagas med nöje. Will Ni hafva dem, jemte ett litet förord af mig? Jag har äfven af den Ameri-

kanske förf. Hawthorne åtskilligt som skulle passa till Följetongs afdeln. Hans »Sketches» och hans sista beryktade arbete: »the house of the seven gables». Hawthorne är, liksom Mrs Stowe, en äkta Amerikansk nationell skriftställare, och deras skrifter ge verkl. insigt i N. Amerikas enskilta lif samt natursceneri. Dessa böcker och hvad annat jag af Engelsk och Amerikansk lättare litteratur kan hafva skall stå till Er tjenst när Ni det önskar. (Littles Magasin »the living world» är rikt på goda bitar). Låt mig blott veta huru det bäst kan komma Er tillhanda. Allt hvad jag önskar af Er, om Ni vill hafva mina böcker, är att Ni, till deras öfversättning använder, ett medellöst fruntimmer. Och, jag vet det, Ert eget hjerta skall leda Er dertill. Om icke Ni har någon sådan god öfversättarinna på nära håll; ville jag föreslå den älskliga Thekla Knös, såsom en af beprövad godhet. Marie De rong, vore kanske lika god, men hon är för denna vinter min hjelparinna i afskrifning och jag är snål om hennes arbete för min egen räkning.

Slutl. en bön. Hosföljande skrifna lapp fick jag, då jag var bland Svenskarne vid Pine lake, i Wisconsin (N. Amerika) och jag låfvade att taga mått och steg i Sverige till utförande af hvad der äskas. Jag förebrår mig mycket att ha låtit saken så länge vara bortglömd af mig. Jag var ej klar öfver sättet på hvilket jag skulle kunna utföra den. Det har nu gått upp för mig ett ljus, att ingenting skulle vara ändamålsenligare än att sätta en annons om förhållandet i Götheborgs handelstidning. Visa mig den godheten att låta der införa, i lämplig form, det tillkännagifvande som lappen innehåller! Jag besökte Joh. Johnsons hem år 1850. Han var då gift med en tjock amerikanska, en enka efter hans förra husbonde, och betydligt äldre än han. Hon hade förmögenhet, och önskade, äfvensom han få hans flickor till sig. Hon sades vara en rådande husmoder och äktenskapet ej öfver sig lyckligt.*) Huset var som på en bättre bondgård hos oss, och syntes ordentligt och väl hållet. Jag vill blott tillägga att unga, arbetsföra menniskor, som kunna taga tjenst i Wisconsin och andra nordwestra stater kunna vara vissa om god lön och säker fortkomst, om de ha stark helsa och tåla vid att arbeta duktigt.

Då den skrifna adressen ger upplysning nog huru de nämda barnen skola bära sig åt för att skrifva till fadern, behöfver mitt namn icke nämnas i denna sak, hvilket jag helst önskar; utan torde annonsen få införas såsom från barnens fader!

Lycka till att ha uppnått en befattning och ställning som jag på-

*) Hon såg i öfrigt treflig ut, talade godt, och låfvade att försörja barnen.

minner mig det, af Er ansågs såsom en den önskvärdaste. Måtte den synas Er så allt ännu. Ni har fått medel i hand mäktigare än guld att gagna de »som arbeta och äro betungade». Att ni vill göra det, att ni kan göra det det vet jag. Att ni skall göra det hoppas jag innerligen. Men stridsfanan måste då höjas i fridsfurstens namn; så blott blir den en seger och fridsfana. England och Amerika icke Frankrike måste blifva våra föredömen på frihets och framåtgåendets väg. Ännu en gång hjertligen lycka till!

Aktning och vänskap
Fredrika Bremer.

---

793. Till Beata Afzelius. Stockh. d. 2 Dec. 1852.

Käraste Beata!

Icke får någonting i verlden göra dig vilse om det rum du har i mitt hjerta. Hvad som förenar dig med mig äro band som ligga i Gud Faders hand, och hvad som den håller det håller, äfven när hela verlden brister i stycken. De äro Evighets-band. Men der de finnas så kan man ju hålla små vänskapsbevis, biljetter, hälsningar o. s. v. för godt köp. Man vet ju att gömd är icke glömd. Ja att det gömda vanligen är det som ligger djupast. Så låg i mig (och ligger) äfven en epistel till dig kära goda Beata, men jag ville vänta med den tills jag kunde fullt vända uppmärksamheten åt det hållet hvilket jag förespeglat mig skulle bli straxt på Nyåret. Ty tid och tanke och ögon äro grufligt upptagna under den bit vi ha qvar af gamla året. Jag skrifver äfven dessa rader vid ljus, och måste ännu skrifva ett bref med dagens post, hvarföre jag får ej göra detta längre.

Tack för båda dina bref och dina berättelser ur ditt Upsalalif, som äro lefvande och träffande och alltid roa mig. Jag har alldeles samma tycken och känslor som du med afseende på många ting. Thecklas lilla prosaiska stycke öfver Prins Gustaf andas en ren och poetisk känsla såsom allt hvad hon skrifver.

Den der unga flickan, som du önskar för BergsSlagen, torde väl låta finna sig här. Jag förmodar att det är först till våren som hon skulle behöfvas?

Mina ögon befalla mig att sluta. Och så sluter jag dig till mitt hjerta och lefver hjertligen Din

vän
Fredrika.

Min Mor hälsar dig hjertligen. Lilla Möller är på sin Verkstad. Hon är en bra och snäll flicka och gör mig nöje i synnerhet genom sin läsning om aftnarne.

---

794. Till Hedlund. Stockh. d. 8 Dec. 1852.

Bästa Herr Hedlund!

»The Mayflower» är redan under öfversättning neml. ett par skizzer derur »Uncle Tim» och »Lag och kärlek», två små goda, roliga berättelser ur N. Amerikas hvardagslif. Flera kunna följa, så vida det önskas. Dessa kunna neppeligen fylla en tidnings följetong mer än fjorton dagar. De skola nog bli färdiga att införas straxt på nyåret, och må gerna, enligt Er önskan, annonceras med en inledn. af F. B. Skulle Ni vilja hafva flera Amerikanska skildringar så ville jag föreslå att hellre än de öfriga ur »the Mayflower», som äro nog obetydliga, taga ett par af Catherine Sedgewicks (förf. till Redwood) berättelser som äro utmärkta för deras lokala färg och almänna interesse. Hon är hittills N. Amerikas mest älskade och lästa romanförf.

Då jag för några veckor sedan sammanträffade med Jolin på konstföreningens exposition fick jag tillfälle att lägga honom på hjertat »Systrarne», i det jag omtalade den verkan de gjort i Köpenhamn, och tror mig dermed ha gifvit Era systrar ett litet godt handtag.

Ännu en gång, hjertligen lycka till utförandet af alla goda afsigter och föresattser. Men, vill ni tillåta en äldre vännina ett varningsord, framkalladt af några af dessa föresattser?

Kasta er ej in i en alltför polemisk riktning. Det är lätt att finna fel, och att klandra. Men med klandret väckes mera harm än nytt lif, om det ej uppbäres af stark öfvertygelse och insigt om botemedlen mot de öfverklagade bristerne. Framställningen af en god Comunalvård, hvar helst den finnes, borde gå i bredd med attacken mot den dåliga.

Visst är att i denna tid hjelper oss ingenting att kämpa en god kamp för en god sak såsom sträng rättvisa och billighet i allt och mot alla.

Se i detta blott att jag är — femtio år gammal, och Er

uppriktiga vännina
Fredrika Bremer.

Innan Jul skall jag sända öfversättningen med paketposten.

P. S. Fru Löwenhjelm kunde ej åtaga sig öfversättningen före Julen. Hon nämde att hon har en god del af Dickens roman Dombey et Son öfversatt. Väldig bok men god, af de der som man ej släpper då man en gång begynt den. Är den för stark till Följetongsmat?

795. Till Hedlund. Stockholm, Nyårsafton 1852.

Bästa Herr Hedlund!

Här medföljer min lilla inledning, som har blifvit en hel liten afhandling. Men jag tror att Ni ej skall hafva något emot den, i synnerhet som den så varmt omfattar er älskade »Uncle Tom». Polemiken, som jag sett både in och utrikes drifvas mot romanen, och som äfven andar, så menskligt stora och ädla, som vår Geijer kunde ingå på, åtminstone i muntliga utgjutelser, har framkallat detta försök att ställa denna vår tids älsklingsläsning på — den hylla dit den hörer. Och jag tackar Uncle Tom för en god handräckning dervid.

Med paketposten denna eft.*) M. sänder jag öfversättningen från Majblomman. Den unga öfversättarinnan, har, för ett par små öfversättningar för Mag. Bergstedt fått i honorarium 24 sk. för hvar spalt öfversättn. upptagit i tidningen, och tvenne spalter af en följetong ha blifvit räknade för en hel tidn. spalt. Ni skall visst icke finna detta arfvode obilligt. Den berättelse ur Majblomman, som hon nu är sysselsatt med, »Lag och kärlek» är något längre och har mera must och humor än Uncle Tim. Den skall komma straxt på Nyåret. Kanske önskar Ni stadna vid dessa tvenne blad af Majblomman. De öfriga äro smärre och mer obetydliga.

När berättelserne äro tryckta eller spaltantalet bestämdt torde arfvodet erläggas.

Om Ni ville skicka mig den tidn. i hvilken min lilla uppsatts förekommer**) så vore det mig kärt, då jag ej har någon afskrift af stycket.

Mottag mina hjertliga nyårs- och välgångs önskningar för Er!

Vänskapsfullt

Fredrika Bremer

*) Skulle den ej kunna tagas emot på paketposten denna afton (för de många Nyårsklapparnes skuld) så skall den komma med nästa paketp.

**) eller ock sända mig denna, efter tryckningen, tillbaka.

796. Till Frances v. Koch. Monday night [jan. 1853?]

My dear Frances! Alas for poor young girls! there are too many such in proportion to means of living in the world! Thats my great trouble. All my writing is done by womanly hands, long since working at it here (Copying) and in England by Mrs Mary Howitt. And there is nothing left do.

I am so glad little Oscar is better. May he go on; and I think he will.

God bless you and yours this new year and for ever!

Fr.

---

797. Till Böklin. Stockh. d. 5 Jannuari 1853.

Tack min vän, tack min egen goda B. för ett bref sådant, som — blott du kan skrifva det, för en Julfröjd sådan blott du kan gifva mig! Ditt bref var mig ett riktigt Julljus, och hjelpte mig att se klarare än förr i den nya verld som bildar sig under Skaparens blick.

Du har rätt, Associationen är så gammal som lifvet, den är en af dess älsta lagar. Den var med när atomerna i chaos åtskiljdes för att bilda skiljda planeter förenade i samma grundlagar; den har varit med allt sedan i Jordens historia, som organiserande bildande makt.

Men Socialismen är något mer ännu, vill vara något mer och högre. Socialism är Association med ett plus af menskligt samhällsmedvetande. Socialismen säger: »hvar Menniska som gör sitt arbete, det må vara groft eller fint mycket eller litet, som gör hvad hon förmår göra — har rätt till hela Menskligheten rikedom i intelligensens och materiens riken. Det rätt organiserade samhället skall hålla dem tillhanda för hvar trogen samhällsmedlem.» Och de Christliga socialisterna tillägga: »så vill Christendomen. Den Christna Comunionen skall bli samhällslif.» Naturalisterna i Socialismen predika samma samhällighetslära minus christendomen. St. Simon och Ch. Fourrier äro anförare för dessa båda riktningar i Socialismens sednaste förteelser. Socialismen lägger innom Associationen tyngdpunkten på det rent Menskligas befordrande. Det är Menniskan som skall äras och lyckliggöras. Den Christliga Socialismen tillägger:

det är Menniskan som i den Socialistiska Associationen skall få sin fulla rätt, skall utvecklas och förädlas genom ett harmoniskt samlif. Hvad vi söka utföra i det lilla skall bli hela samhällets lag och lif.

Bättre reda på dessa Socialistiska föreningar skall min bok öfver Amerika gifva dig; ty jag besökte i synnerhet en af dessa, och hade goda vänner bland dess medlemmar. Under det att lifvets cirkulation och den naturliga eller omedvetna Associationen i N. Amerika befordrar spridningen af alla lifvets produkter och förmåner till alla medlemmar af Förenta Staternas Samhälle söka de Socialistiska Associationerna att upptaga dessa i ett moraliskt samhällslif hvars princip är brödrakärleken som ej blott inrymmer alla Menniskors rätt till allt, men arbetar att befordra den genom alla medel moraliska och Materiella. Dessa Socialister kalla sig Harmonister, sätta Civillisterna och Civilisationen som uttryck af ett artificiellt system, och anse sig kunna sätta det verkligen naturliga. De medgifva att de ännu söka medlen härtill; men de tro orubbligt på saken och försöka ständigt å nyo i nya förbindelser dess utförande.

För egen del är jag öfvertygad om att dessa små brödra samhällen icke skola bära sig längre än som de ädla andar, som i dem ingjuta sitt lif fortfara att lefva i dem. Men om de under en kort, skön blomningstid ha uppenbarat hvad Menskliga samhället kunde vara om alla der lifvades af en gemensam ädel anda, under de materiella förmåner som Associationslifvet erbjuder; — de hade då ej lefvat och blomstrat förgäfves. De äro Propheter af det Christi rike som Jorde-riket syftar till; och de äro fyrbåkar tända på vägen, att ledsaga och att varna.*)

Men nog nu om detta ämne, och mer — i vår. Förr kommer min bok ej ut. Den blir en stor, tjock historia; den har nästan vuxit mig öfver hufvudet. Den beherrskar mig mer än jag beherrskar den. Jag har helt nyligen skrifvit ett förskräckligt stort bref till dig i den, ett riktigt Mammothbref, under det jag i Cincinnatibrefvet till dig upptog de anteckningar som jag gjorde för mig sjelf på stället för att sedan vidare utföra. Nu är jag vid tredje delen af arbetet och skall hvila mig från tankar och hufvudbry under Palmerna på Cuba.

Vet du hvad som sedan leker mig i hågen — sedan neml. jag fullbordat denna andliga resa om igen i vesterlandet? Jo, en blick

---

*) Och det kan ej nekas att den comerciella och vettenskapliga Associationen i N. Amerika allt mer begynner i sig upptaga ett moraliskt element. Jemnande uppåt Levelling uppwards är en lösen som allt allmännare antages äfven utom den egentliga Socialismen.

in i Ryssland — och — Siberien — denna tysta hemska Minotaurus, som ligger i öster om oss tyst rufvande på rof slukande menniskor! Ryssland har visat att det har vulkaniska ämnen af frihetskärlek och rättsinne glödande under berget som betäcker dess statskropp. Men det bleka kalla Siberien håller det i tygeln och uppsväljer i sina kalla grufvor hvarje frisinnad landets son. En ädel, varm Socialist sådan jag sett och hört i Amerika, predikande socialismens läror i Ryssland inför Siberiens Gorgonehufvud — det är en scen, som vore ny och pikant nog.

Mitt lif är lungt och sorgfritt för ögonblicket min goda vän; och tanken ströfvar fri och vill förverkliga länge hysta planer och förespeglingar. Den stackars tanken, eller rättare, det stackars hufvudet, kunde det blott rymma eller ordna och qvarhålla de grupper och gestalter som tränga sig dit. Men hösten är redan inne och .. — hvarföre är lifvet så kort?!

Gudskelåf, vår Goda Kung blir bättre för hvar dag, och vi ha en ny liten prins som jag har godt hopp om. Han skall gifva oss litet af Holländarnes klokhet i regementet. Och det kunna vi behöfva. Jernvägen är också en barnunge på hvars framtid jag har satt stora förhoppningar. Man börjar röra sig i penningeanstalter i landet och åkerbruket går framåt. Hushållssällskaperna och bildningscirklarne samla skiljda menniskoklasser under sina vingar och sprida hvarjehanda väckelser och tankar; detta är ju godt. Men brännvinsbränningen fortfar, och bränvinssupandet tilltar, osedlighet och brott med detsamma, åtminstäne innom Stockholm. Detta är icke godt. Och hvar finnes hjelpen?

I Stockholm är temligen dödt. Konungens sjukdom låter handel och vandel och nöjen hvila. Men man säger att det skall bli lifligare mot våren. Man går på Operan och ser Propheten och beundrar der Solens uppgång; man talar om Louis Napoleon och hans Spektakel.

Han har varit klog nog att sätta sig i spetsen för det arbete som skulle göras i Frankrike, folkets emancipation till valrätt, och industriens fria utveckling; — deri ligger väl hans rätt att hålla spiran, till dess hans arbete är gjordt; och det begynner som han lagt vägen till. Decentralisationen, och sjelfstyrelsen innom Frankrikes provinser och comuner påstås, af personer, som varit der under sednare tider, vara i starkt tilltagande.

En underlig fatalistisk figur till tro, till utseende och till — öde synes denne L. Napoleon vara.

I England går det bra; i Amerika också, ehuru ett djupt missljud genomgår dess lif och stater. Mrs Harriet Beecher Stowes bok är en ypperlig tafla af Amerikas skuggsida, och af Afrikanska racens cha-

rakter. Allt i denna bok är enligt med sanning och verklighet utom spådomarne ingifna af hennes öfverdrifna tro på Afrikanska raçens bildbarhet och framtid, allt godt utom det medel hon föreslår till afskaffande af slafveriet. »Emancipation före uppfostran» vore säker ruin för så väl den hvita som den svarta befolkningen af Amerikas södra stater.

Mina berättelser och reflexioner om slafveriet i Amerika instämma med hennes, men min utväg för befrielse är en annan. Bekantskapen med Spaniens lagar på Cuba för Negerslafvarne hjelpte mig till den.

Quidings äro bra nog till hälsan, och hushålla snällt med Årsta ehuru de ha (och vi alla) allfvarsamma bekymmer att dragas med. Vi lefva tyst och stilla, stillare än någonsin; de i sitt hem, jag med min goda mor, visserligen den älskligaste gamla fru, som man kan lefva med. Jag har tagit i huset en ung flicka som läser för mig högt om aftnarne, ty mina ögon äro klena. Detta läsande är en stor trefnad, och denna unga flicka är en blomma på min väg. Fabian och Aurore (hans hustru) komma två a tre gånger i veckan dricka the med oss och spela ett parti Whist med Mamma. Så gå dagarne i en enformighet ej utan behag. Men jag saknar ibland att icke ha en menniska att tala att sympathisera med i tanke och ande. Jag är oändeligen ensam, ehuru ej utan mottagliga vänner; men ingen som lifvar och gifver. Dock — det skall kanske vara så. Jag klagar ej. Mitt lif är rikt. Ibland också kommer Bergfalk från Upsala och skänker mig en andlig fest genom en timmas samtal.

Ditt sköna bref var mig en sådan fest min vän!

Musikalier! Ja, den som viste den lilla spelarinnans styrka och smak!.. Mendelsons »Lieder ohne Worte», äro svåra att inöfva men ej svåra att spela och fulla af känslor och tankar. Ha ni dem? Chopins Notturnos äro genialiska och originella, men fulla af Salto mortales för fingrarna. Är det fråga om sångnoter så ha vi Lindblads sånger. Det sista till Julen utkomna häftet berömmes såsom innehållande mycket vackra saker. Jag har ej hört dem ännu. Prins Gustafs sånger äro melodiska täcka känsloutgjutelser trogna vitnen om hans ande. Det är allt hvad jag nu minnes nämna.

Gud välsigne min vän, hans maka, (min goda Carolina), hans barn, hans hem och verksamhet, under det stundande året som under de förflutna! Deri ligger rik välsignelse för

Din vän
Fredrika

798. Till Martensen. Stockholm d. 7 Jan. 1853.

Professor H. Martensen.

Jag är icke död min dyrbara vän och lärare, ej heller sofver jag, ehuru min tystnad sedan månader kunde låta Er misstänka det; utan jag arbetar och sträfvar att komma igenom arbetsveckan, som jag har framför mig, och komma till Sabathen då jag kan få ro att gå i kyrkan med — Er! Men den dagen är icke ännu kommen; och under hvardagarnes lif, med själen full af hvarjehanda verldsliga ämnen och tankar, kan jag ej med godt samvete komma till Er. Nej, jag måste först skaka af mig Jernvägsdam och res-bestyr, kläda mig i helgdagsdrägt, och — — då vill Jag komma. Men jag kan icke se det Nya Året uppgå utan att sända dem åtminstone en morgonhälsning, ett hjerteligt god morgon, godt Nytt år! God Morgon! Måtte morgonen vara klar i Ert hem, lysa frid öfver en ny vagga i hemmet, och en ny liten gäst der och öfver Er Virginias modersglädje!!...

Jag måste äfven mycket och hjerteligen tacka Er för Ert vänliga, innerligen kärkomna bref, som jag mottog som en oförtjent godhet, och Er lilla skrift öfver Danmarks kyrkliga förhållanden. Det förra läste jag med tacksam känsla af Er vänskap och välvilja; den sednare med det egna nöje som Jag alltid erfar af hvad Ni skrifver, och som ingen skriftställare så skänker mig. Jag har innerligen njutit af Er ypperliga framställning af vigselns betydelse i äktenskapet, och den Kyrkliga vigselns förhållande till den blott borgerliga. Den är af mästarehand. Och det synes mig att saken är efter detta så klar och afgjord att der är ingenting mer i den att säga. Denna sak är utredd — »un fait accompli». Äfvenså har jag innerligen glädit mig åt Ert förslag till en Synodalförfattning innom kyrkan, hvarigenom kyrkan styrer sig sjelf, äfvensom den förening af Lekmän och andliga män, som Ni vill i Synoden upptaga. Misstager jag mig icke, så närmar Ni Er häruti den Presbyterianska kyrkans författning och styrelseform. Och sedan jag i Amerikas förenta Stater sett den ståndpunkt, som denna kyrka har, och den utveckling som den framför alla andra Sekters kyrkor i denna tid lägger i dagen, så kan jag icke, äfven från erfarenhetens ståndpunkt, betvifla, att icke denna författning innehåller alla vesentliga vilkor för en — — allmänlig kyrka, en Folkkyrka »par excellance». De flesta af N. Amerikas kyrkliga samfund styra sig genom synoder; och det går ypperligt. Men hvad som

frapperade mig i Amerikas Presbyterianska kyrka såsom utmärkande den framför alla andra, var, dess stigande universella, allt omfattande charakter. Medan Unitariska (Rationalistiska) kyrkor predikade förnämligast moral; och Episcopala och Methodistiska prester endast tron och det inre lifvets under, predikade Presbyterianerna Christus, som det andliga lifvets äfvensom det kroppsliga lifvets pånyfödare och förklarare. Culturverlden, vettenskapen, konsten intogos i kyrkan, som befordrare af religionskunskapen och religionslifvet; hela det materiella lifvet upptogs som tjenare för det andliga lifvets utveckling och borde allt mer medvetet upptagas i dennas tjenst. »Den elektriska »Telegraphen har sin plats deri som uppenbarare af Guds rådslag.*) »Philosophien är Guds tjenare i förståndet att klargöra sanningen, som »tron i kärleken omfattar, och att skingra skymmande töcken. Det »är på den tid att en metaphysisk distinction kan frälsa en själ!» Sådana voro de läror som jag hörde yttras af Presbyterianska predikanter, under det att Centrallifvet i menskliga lifvet, det Christliga lifvets förhållande till Menniskan, bönens, Nattvardens pånyfödande förvandlande makt, »Existentialförhållandet» såsom Ni skulle kalla det, fasthölls som hörnsten och grundfäste. Jag skulle ha svårt att förklara mig denna liberala och omfattande charakter af en kyrka som den ensidige, mörke Calvin grundat, annorlunda än genom upplysta lekmäns deltagande, jemte andliga, i kyrkans andliga styrelse. Med dessa lekmän ha det verldsliga lifvets spherer kommit in i kyrkan och blifvit döpta till Christum. Ty i N. Amerika är det tydligen mindre en storartad philosophisk öfverblick (såsom i Er Dogmatik) som utsträcker kyrkans verksamhet och vingar. Det är mera en praktisk iakttagelse och nödvändighet. I denna kyrka kommer Er Dogmatik att mottagas som en väntad vän och lärare, af hörsamma lärjungar. Ty de ha klara aningar och »notions» men tränga till system.

Mera i dessa ämnen skall Ni se i det der brefvet från America, som Jag skref till Er, in petto, i America och som jag hållit på med allt sedan utan att ha kunnat bli rätt färdig dermed. Jag ville neml. mindre redogöra för Er om de många kyrkosekterna i N. Amerika än om hufvudriktningarne i dessas andliga arbete, och om den inre centrala kyrkans utveckling derunder. Och först i sednaste tid tycker jag mig ha kommit till någorlunda klarhet häröfver. Och jag förutser att det der brefvet kan ändteligen bli färdigskrifvet och afsändt till Er om — — ett par månader. För närvarande reser jag min Vesterländska resa om igen på papperet, och har duktigt arbete

*) »Han säger till blixten: far! och den farer!» (Jobs bok.)

dermed. Brefvet till Er blir dess slutord. Men det är mig en kär tanke att det äfven skall bli en begynnelse och inledning till N. Amerikas bekantskap med vår tids och vår Nords störste Theolog.

»Amerika det praktiska lifvets land.» Ja, men det är ett lifvets land för allt lif. Och om någon lifvets riktning är der mera herrskande, så är det den till ett religionslif i anda och sanning, i hjerta och tänkande. Presterna utgöra landets Aristokrati, och förtjena genom kunskaper och talanger att utgöra den.

De andligt sinnade i Sverige dela sig nu för tiden i tvenne klasser. Den ena, den af högre bildning och tankeförmåga läser Er Dogmatik, och skrifter i denna riktning; den andra, bestående af s. k. Läsare, läser blott Bibeln, ropar: »bort med all Philosophi!» täpper igen ögon och öron och sundt förnuft, och söker berusa sig i fromma känslor. Omedelbara uppenbarelser och bönhörelser äro dessa Christnas predikan och tro.

»Speciell Försyn, bönhörelse!» Hvilket gebiet i det andeliga lifvet fullt af mysterier, motsägelser, phenomener af ljus och mörker, uppenbarelser der tecken ofta stå emot tecken!... Och ännu har ingen Stjerntydare kommit, som i harmoniska grupper och Constellationer har sökt ordna och sätta i system denna himmelens här af Andliga Solar, dubbelstjernor, planeter, Nebuloser, kometer!

Hvad är det bestämda, konstanta i dessa skiftande phenomener? Hvar ledtråden i denna labyrinth af många gångar?!

Den ena Menniskan beder och får straxt. Den andra beder likaså och får — intet, under hela Jordelifvet. En tredje beder alls icke men får ändå — liksom Saulus. Den ena Menniskan är synbarligen ledsagad och beskyddad af en god Engel, ofta underbarligen och påtagligen. Den andra synes — glömd under ett helt långt mörkt Jordelif, »utan Gud och utan under».

Allt mer blir det mig visst att Jordelifvets olika andliga phenomener på detta gebiet icke kunna förklaras utan antagande af en Menniskans (hvar enskilt Menniskas) historia så väl före som efter den jordiska episoden, hvars förhållanden vi här ej kunna öfverskåda men till hvilka vi måste se i tro och aning för lösningen af mången dunkel gåta.

Men hvad ville jag ej gifva för en Ny Keppler på detta gebiet, som gaf vettenskapens ljus åt det chaotiska stjernhvimlet. Och jag vet väl den som vore rätta mannen härför genom sin fina, dialektiska näsa (förlåt uttrycket)*) och sitt solartade, klara öga!

---

*) det kan också nämnas dialektiska Guds-gåfva. Ty »det är på den tid att en metaphysisk distinction kan frälsa en själ».

Vi ha i Sverige genomlefvat en sorglig tid innom vårt konungahus denna höst. Men Prins Gustafs död har förvandlat honom till en Gud Balder i folkets ögon och låtit honom skina som ett föredöme för alla unga män. Och Kung Oscars sjukdom har gjort honom obeskrifligt populär både i Sverige och Norrge. Hans redlighet, hans ädelsinne och ovanliga godhet och gifmildhet ha blifvit erkända af alla och innom alla partier, och alla ha de förenat sig kring hans sjuksäng i den innerliga bönen:

»Gud bevare vår Kung!»

Medan ännu sorg och fara sväfvade öfver konungaborgen kom en liten fet och duktig Arfprins till verlden, som mottogs med Canondunder och lyckönskningar och glada högtidligheter. Och sen han kom har allting ljusnat, äfven året, ty han kom som Nyårsklapp.

Vi fundera på Nyår i Sveriges lif, ropa på religionsfrihet och reformer. Emedlertid banlysa vi kättare. Vi ha begynt en Jernväg men stå ännu mycket stilla. Tyskland har, under sina tungomåls förbistring upphört att bygga på sitt Babelstorn, och lyssnar halft i trötthet halft i förtjusning till en viss »Amaranthe» som sjunger om Naturen och Menniskohjertats eviga ungdoms källor om tron och kärlekens skönhet och sällhet; »Tige alla de lärda männen; må Gud ensam tala!» Och medan halfva nationen lyssnar och hvilar, emigrerar den andra till Nya verlden sökande ett nytt hopp. Frankrike, tröttadt af sina många Salto Mortales har förlorat balansen och ligger platt »Näsegrus» under L. Napoleons fot, dock tydligen för att snart resa sig med samlad kraft och kylbuttera den fatalistiske machinisten. England går framåt i Guds och Menskligheten namn. Så gör Danmark som det synes mig. Men ....

Hvad ville jag ej gifva för en timmas samtal med Er — en gång i veckan!

Nu måste jag afbryta mitt »snack». Varma och hjertliga hälsningar till Er Moder och hustru från

Er tacksamma, innerligt tillgifna
vännina
Fredrika Bremer.

Det gläder mig uppriktigt att af tidningarne se det Fru Heiberg är fullkomligt återställd till hälsan. Jag var så ledsen att ej vara i Stockholm då båda Heibergs voro der förliden Sommar.

799. Till Beata Afzelius. Stockholm d. 29 Jan. 1853.

Kära goda Beata! Det blef icke bättre tid för mig på nyåret till att skrifva, och derföre har jag åter länge dröjt, och kommer äfven nu blott med få rader. Men min snälla Beata känner mig, och skall se till hjertat och icke räkna raderna.

De vilja icke nu säga annat än ett hjertligt: godt nytt år! och innesluta en liten Gulsparf, som skall qvittra hälsningen för dig, om igen, efter förmåga. Håll den tillgodo, snälla Beata, fast den är liten och har blott liten förmåga!

Detta vill hälsa dig välkommen åter till Upsala, efter dina Jul och Nyårsresor till Enköping och Westerås. Måtte vintern icke bli hårdare, så skall den icke bli svår för dig. Och bland de goda vännerna i Upsala skall min Beata inte frysa till själ och hjerta. Thecklas Elfvaqvellar har jag nu om aftnarne*) låtit läsa för mig och riktigt njutit af, isynnerhet af berättelserna: rosorna, och Nattfiolen, samt några humoristiska stycken. Flera af dessa kunna fullkomligt täfla med de bästa af H. C. Andersen, och man känner att de komma ur en lefvande källa, som har innom sig ingifvelsen. Din brorson Löjtnant Afzelius gladde mig härom afton med sitt besök, och skänkte med sina lifliga berättelser en glad afton åt mig och de mina. Fabian Wrede och hans hustru och ett par andra vänner voro händelsevis här.

Det gläder mig, att du läser Martensen. Genom att ofta återkomma till honom skall säkert både han och mycket af religionslärans sammanhang klarna för dig. I sin lära om Nåden nekar M. vist icke nödvändigheten af Menniskans egna sedliga arbete, men han säger — hvad vi veta är en sanning, — att den tid eller stund då Nåden eller det Gudomliga lifvets fullhet och glädje kommer till Menniskor (eller folkslag) icke beror på dem; — att den gifves efter Guds för oss fördolda skickelse och vilja. Blott ett är visst, säger M. neml. att den blir tillgänglig förr eller sednare för alla och hvar och en, samt att den redlige sökande slutl. skall finna, den bedjande få.

Ack ja, du säger det rätt; allt är obetydligt jemfördt med denna visshet, och vissheten om Guds kärleksfulla hjertelag, vilja och verksamhet, är det ena nödvändiga.

---

*) Lilla Möller är snäll och bra på allt vis, och skänker mig stort nöje. Jag tackar Gud för henne.

»Den är vår sol i köld.
I strid är den vår sköld!»

Och allt godt i lifvet, och allt skönt på jorden får högre värde deraf ty det är af honom och lefver i honom och för oss — i evighet. Rosorna skola blomma i paradiset bortom grafven skönare än här.

Jag skrifver nu — i det jag skrifver om igen, mina bref från Vesterlandet — om Cuba och mitt vistande der. Naturlifvet och luften der skänkte mig en ny uppenbarelse af Guds kraft i Naturen och af de herrligheter som ännu der skola uppgå för hans kännande, tänkande väsen.

Nu god Morgon! — ty det är morgon nu då jag skrifver. Hälsa hjertligen Fru Silfverstolpe. Min Mor som i år är mycket rask ber hjerteligen hälsa dig. Och jag är alltid Din

[— —]

---

800. Till Hedlund. Stockh. d. 3 Febr. 1853.

Bästa Herr Hedlund!

Jag har så länge dröjt med att skrifva emedan jag från postdag till postdag väntat att med detsamma få anmäla afsändningen af den andra berättelsen ur Majblomman. Men Öfversättarinnan har låtit fördröja sig af andra sysselsättningar och nu, då öfvers. verkligen är färdig, erfar jag med ledsnad att den kommer något för sent; ty godt hade det varit att den fått följa den första historien i spåren, äfven derföre att den till sitt innehåll är denna betydligt öfverlägsen. Den unga öfversättarinnan har nog gjort sitt bästa, med Öfversättningen, och äfven jag mitt, ty jag har låtit mig hennes öfv. föreläsas, och då jag i öfv. af den första delen af den förra historien, fann mycket att anmärka fick hon skrifva om hela denna del. Till min öfverraskning fann jag att hon var mindre stark i Svenska språket än man borde förmoda det af ett ungt fruntimmer som gått igenom de bästa pensioner i Stockholm. Jag är dock ej viss om att Ni har alldeles rätt i en del af Era anmärkningar mot hennes öfvers. t. ex. i den mot hennes bondspråk. Ty antingen måste Amerikanskt bondspråk (och Mrs Stowe begagnar ganska grofkornigt sådant) öfversättas med svenskt sådant, eller ock blir det alls intet bondspråk utaf, och mycket af det kärnfulla och egendomliga i uttryck och tal går då förloradt. Ej heller skulle saken bli mycket bättre genom att för-

svenska namn och titlar, då man likväl måste behålla namn på ställen samt andra lokalförhållanden. Och det är en egenhet i det Amerikanska samhällslifvet på landet att granna namn och simpla talesätt äro sammanparade utan att genera hvarandra. Saken har sina svårigheter vid öfvers. och jag vet icke rätt hur man skall fullt väl reda sig ur dessa. Öfversättaren af Uncle Tom i AftonBl. följetong har gjort som Er öfv. af Onkel Tim, behållit de Amerikanska namnen men låtit personerna tala svensk patois, svenskt ovett o. s. v. Och denna öfversättning är verkligen gjord med mycket lif och har blifvit läst med mycket nöje; och ehuru jag har hört några personer klandra de simpla svenska orden, har jag hört öfversättningens friska lif allmännt prisas.

Jag tror emedlertid att Er öfversättarinna varit lyckligare i sin öfversättning af Kärlek och lag än af onkel Tim; ehuru det väl är möjligt att några oegentliga uttryck undsluppit mitt öra. Mina ögon kunde jag dess verre ej begagna vid genomläsningen, då jag nödvändigt måste skona dem, och föreläsningen skedde vid ljussken. Jag kunde icke egna åt den en annan tid. Med dagens paketpost afgår »Kärlek och lag» till Götheborg. Jag hoppas att Ni skall finna den lilla berättelsen så god och rolig, som jag finner den. De två kyrkvärdarnes karakterer äro ypperligt tecknade, och utförandet af historien har en artistisk fulländning som saknas i Onkel Tim.

Arfvodet för Öfvers. är hederligt, och jag får tacka Er på öfversättarinnans vägnar, som jag ej tror tänkt sig det så stort. Hon och Thekla K. ha fått af Aft. Bl. Red. efter 24 sk. Rgs för hel tryckt spalt; följetongsspalten har beräknats såsom half tidningsspalt i Aft. B. Men det är visserligen bättre och redigare, då öfv. går ut på ark, att beräkna honorarium arkvis.

Jag har ännu ej tackat Er för vänl. bref samt fl. numror af Er tidning, som Ni varit god skickat mig. Tack! Jag skall läsa dessa blad eller stycken af dem när mina ögon och dagarnes tilltagande ljus det tillåta. Nu kan jag blott begagna dem om f. middagen, och denna måste jag begagna till skrifning. I den nummer som kom i går läste jag, med stort nöje, berättelsen om den Wilsonska Fabriksskolan. Sådana art. äro uppfriskande, och skola utså goda frön. Amerikanska fruntimrens svar på de Engelska damernas adress smakar af en stor förargelse, och länder dem icke till heder. Men den Engelska adressen var, i min tanke, mindre väl betänkt. England förmanade lik en gammal hennes nåd, som sittande i sin beqväma divan predikar för madamerna på torget. Amerika har svarat som en torgmadam. Men hon har icke orätt i sak. De båda damerna kunde ta hvarann i hand.

För någon tid sedan citerade Aft. Bl. ur Götheborgs hand. Tid. en berättelse om tvenne fiskare, bröder, Johannessöner, från Quille socken som genom sitt mod frälsade manskapet på en strandad slup. Vet Ni något mer om dessa präktiga karlar? Har något blifvit gjordt för att belöna dem, eller ersätta hvad de lidit? (En af bröderna hade illa skadat sina händer). Deras gerning var ett af dessa hjertstyrkande drag som stärker förtröstan till Menskligheten och dess krafter.

Känner Ni i Götheborg en Compagnion till en Svensk handlande i Mobile i Alabama (N. Amerika) vid namn Westfelt?*) Han, den Götheborske compag., skref mig till förliden vinter, erbjudande sig att fortskaffa bref till Mobile; men brefvet har förkommit ur min breflåda och namnet ur mitt Minne. Jag tror likväl att han heter Ohlson. Var god säg mig det om ni kan få reda derpå; samt mannens dopnamn!

Jag har ingenting emot att min uppsatts (med uteslutande af noterna) utgifves**) särskilt, jemte Uncle Tim, men tror att det vore godt för förl. om han väntade på Kärlek och Lag, för att intaga i samma bok denna verkl. godbit ur den nya verldens stilla-lif.

Jag måste nu sluta. Vi ha en herrlig sol i dag. Måtte den lysa Er rätt in i den innersta själen med sin glädje och värma! Och jag vet att den så gör.

Med Aktning och vänskap
Fredr. Bremer.

---

801. Till Anna Maria Hall. Stockholm, 14th February, 53

I write to you by the sick bed of my kind old Mother, struck since about eight days by a paralytic attack, that has taken from her the use of her legs. She cannot either stand or even raise herself in the bed. For some days she has suffered from fever and slight delirium; from that she is well again, and sleep, appetite and strength are returning; but — will she ever be able again to stand and walk? Alas! alas! it is a sorrowful thing to die by inches slowly and heavily. God's will be done; and thank Him that every comfort, every care and soothing thing, can be

*) Neml. den i Mobile bosatta handlande herrn

**) Ett tryckfel har på ett ställe insmugit sig. Det står: »Romanen kommer till hvar menniska med den mening: lär att segra.» Det bör stå med den maning eller uppmaning

procured for her, who never spared care or anything to soothe the sick beds of those near her. God bless her!

I still manage to spend two or three hours of the forenoon at my writing-desk, and there I forget sorrow, and the winter wrapping its heavy snow mantle about our houses and homes. I am in Cuba. I bask in the breezes of the tropics, I walk under palms, I look on the African negro dances and make sugar from the sugar-cane. I see vistas of hell and of Paradise; the former in the sugar-mills, in the Boheas where the negroes work and live; the latter in that sweet and glorious nature that God has made in the tropics to reveal his still hidden treasures of beauty and delight, to make us anticipate what life — what the feeling of existence will be when a new heaven will embrace a new and glorified earth. North America made me better understand the real earth, but Cuba made me better understand heaven. —

While my memories, my impressions, of my life in the western world still are fresh, I wrap myself in them, and live in them, the better to give them again in words and images, and try to hold all things else afar. Still I long to have done, to be able to go to works of imagination, and to feed little birds wanting to creep out of their nests, and take wing. I am glad to see the end of my voyage draws near. When the snow melts in March then I will be at home.

---

802. Till Frances v. Koch. Wednesday morning [16? febr. 1853].

My dear Frances! I had not time yesterday to answer your kind note (thank you for it!) as my mother was just then to be put in bed and made comfortable for the night. She has been very ill, but is much better now, t. i. as to the vital powers; but she is still very lame, and it seems doubtful if she ever will be able again to stand or walk. I think her case is serious, and I fear the sorrowful lot to die by inches may be hers. May she be able to retain during the long trial the sweet, cheerful, touchingly loving and lovely disposition of mind that has been hers during this first period notwithstanding all her natural restlessness, hightened by fever and the impossibility to help herself. Thank God that our two excellant servantgirls are so good, and so strong and indefatigable, and that every care and comfort can be procured for her who never spared pains or care or any thing to sooth the sickbed of those near to her! As much as is in my power her parting days will be pleasant days. Quiding and Charlotte will come to morrow from Årsta. But not for the sake of my Mother, as it is not needed. There is no immediate danger now. Thank you and Nils for your kindness!

Fr

---

803. Till Beata Afzelius. Stockh. d. 15 Mars 1853.

Käraste min Beata, det var mig hjerteligen kärt att ändteligen få höra ifrån dig ifrån Upsala! Jag hade nästan begynnt tro att Enköping och Westerås fått makt med dig, så att du ej tänkte återvända till de gamla Gudars stad. Men, Gudskelåf, der är du nu åter välbehållen ibland gamla vänner, i ett trefligt rum, och alltid densamma Beata. Och fast sorgerna och omsorgerna följt med äfven, så tycker jag ändå att de se mera ut som moln i begrepp att skingra sig än moln som hopa sig. Ty att din gamle broder har en hustru som älskar honom och som omhuldar honom och — köket, det är dock en trygghet och borgen för trefnaden af hans ålderdom, och då der är en liten söt gosse att jollra för honom och göra hvilotimmarne i hemmet ljusa, så tycker jag att man just kan vara lugn för honom. Barnen, de komma dock ur huset, och det blir dervid blott fråga om ett förr eller sednare. Och att din stora brorson är väl förlåfvad, och den lilla i goda händer och snäll, det är dock gifna solstrålar emellan molnen, min goda Beata! Men innerligt ondt gör det mig om din lilla Nanna, och hvad jag väl förstår huru hon måste känna och hvad du måste känna för henne. Det är synd om Er båda, och jag tycker att ingenting vore bättre än att hon skulle komma till dig. Går det ej an, min snälla Beata, om du har rum för henne och om en vän, framåt sommaren kunde åtminstone i någon mån bidraga till hennes kosthåll? Kanske kunde andra vänner hjelpa litet dertill äfven, — tror du det ej? Ett barn vid hennes ålder kan ej kosta mycket att föda, och kunde hon vara blott ett år eller några månader i sönder hos dig så vore det ändå för henne en förlossning och upplyftelse. Säg mig hvad du tänker derom; och hvad du tror den lilla flickans underhåll kunna kosta på året.

Här hemma ha vi också moln på vår himmel som skymma solen åtminstone till dess glans, och jag vet icke ännu om de skocka sig eller ämna förskingra sig. Min Mor hade för några veckor sedan ett lindrigt slag-anfall som nu är häfvet till dess fara, men icke till dess tunga och långsamma följder. Hon är helt och hållet ur stånd att stödja på benen och att gå, och flyttas nu jemt emellan sängen och soffan eller hennes Emma; och det är svårt att tro att hon någonsin skall bli betydligt bättre. Mycket långt och långsamt blir det nog dertill, om det någonsin kan bli fullt bra. Hvad jag mest fruktar för är ett af dessa långa tynande tillstånd, då själen dör bort eller åtminstone förlorar sitt bästa lif före kroppen och denna .... men,

jag vill ej dröja vid denna tanke, utan lefva för dagen, vara tacksam för dess goda och hoppas på framtiden. Dagen har mycket godt för mig ty den ger mig frid, frihet arbete och arbetskraft. Min Mor är, oaktadt sitt bundna tillstånd, vid det bästa lynne, och begynner repa sig i matlust och sömn. Om aftonen kommer min lilla Möller med friskt lif och läsning som är vederqvickande. Hon är bra och snäll och gör mig glädje. Tankarne på Theatern har hon nu gifvit på båten sedan den och hennes Guldarbete kommo i kollision och ej mer ville gå tillsamman. Hon bereder sig nu på att bli en duktig Guldarbeterska; och jag har i henne ett lefvande exempel på huru Menniskor då de få ett arbete som de kunna hålla af och meddetsamma utsigt för framtiden lätt öfvergifva de lockelser som bländat dem, och gå med glädje in på den säkra goda vägen. Åtminståne gäller detta visst för en stor mängd unga flickor; och jag tror att om de tidigt finge del i Msklighetens ljuslif så skulle ej så många falla i löslefnad eller i dåsighet och bitterhet. Jag har ej tid skrifva mer, men omfamnar dig hjerteligen, hälsar hjertl. från min Mor och hoppas snart få höra af dig.

Min stackars Beata, hvad det nu är kallt! Måtte du ej ha mycket ondt deraf!

Din
Fredrika.

---

804. Till Beata Afzelius.

Stockh. annandag posk [28 mars]. 1853.

Aldrig har jag känt mig så lycklig att hafva något att gifva, som då jag fått egna det åt dig, goda, kära Beata; [ty] du har alltid låtit mig känna det, som en välsignelse. Det gjorde ditt bref äfven nu. Tack! — Hvad lilla Nanna och dermed hörande saker beträffa, så få vi tala derom då du kommer till Stockholm i Juni. Jag blir nog der tills öfver midsommar. Och jag hoppas och tror att saker skola kunna ställa sig enl. ditt hjerta och barnets bästa.

Icke underligt om min goda Beata känt denna tid af köld och hårdt väder i både själ och kropp. Men — vi få väl sommar åter, både utom och innom oss. Min Mor är verkl. nu bättre. Om henne och vårt hvardagslif skrifver Mathilda Möller till dig. Tack för uppmaningen till henne att skrifva. Hon har en varm och liffull själ, som behöfver meddelande, och som helt naturligen kommer till dig.

Du skulle tycka om detta unga friska hjerta och sinne. Hon är en blomma på min väg, som jag är oändl. tacksam att ha funnit. Om henne och mycket annat, som genom henne blifvit upplifvadt hos mig skola vi tala när du kommer. Mamma hälsar dig hjertligen. Hälsa [— — —] vänner i Upsala från Din

[— —]

---

805. Till Böklin. Stockholm. Annandag posk [28 mars] 1853.

Tro icke, käraste B, att jag sofver dödens sömn fastän Du hvarken fått höra af mig eller mitt verk! Sofver gör jag, det medgifver jag, men sofver magnetiserad af den westra verldsdelens genius och bunden af dess makt. Och om än jag sofver och ser syner, under en mäktig verldsandes inflytande, kan ingen makt hindra mig att emellanåt vakna och vända mig till dig, Du som först väckte mig att se och att tänka, och att komma till dig på andens brusande vingar med erkännande och tacksägelse. Så kommer jag ofta, fast Du ej förnimmer det; så kommer jag i dag på det du må se det, och veta hvar du har mig. Och du vet det äfven det förutan, ty du känner mig ju, och vet att i djupet af min själ finnes ingen flygtighet och ingen glömska. O Nej, bättre än någonsin har jag känt under denna stilla vinter hur frukten vill mogna och allt hvad som någonsin knoppatts och blommat innom mig samlar sig till frukt, både i tanke och handling. Vill Gud skall mitt lif under kommande årtionde vittna derom. — —

»När blir du färdig med ditt arbete öfver westerlandet?» tycker jag mig höra dig fråga.

När — det vill släppa mig, när det lockat ur mig hvad det vill att jag skall vittna. Detta arbete är för mig sjelf en underlig sak. Det har tvungit mig till hvad jag ej velat eller tänkt eller ämnat, och tvingar mig i denna stund att utföra ett verk, som jag ingalunda haft aning om. Hvad det är, hur det är, — vågar jag icke ens för mig sjelf säga, ty jag har ingen klar dom deröfver ännu. Ett vet jag, och det är: att jag sökt vara trogen sanningen, och sökt och frågat den allena i allt och öfverallt. Hurudan arbetets lycka än må blifva, skall jag förblifva, såsom mig nu synes, lugn, i den känsla att jag icke kunnat göra det bättre. Min dagliga bön dervid har varit och är: »Herre! Upplys ditt ansigte öfver mig!»

Efter ett års oafbrutet arbete är nu mitt verk snart färdigt, och jag hoppas att i April månad kunna skrifva dess sista sida. Af trycket kommer det icke förrän under sommaren, då öfversättningen i England blifvit fördröjd, och jag är förpligtad att dröja med utgifvandet här till dess boken blir färdig der. I Juli eller Augusti månad hoppas jag kunna skicka den till dig, åtminståne den första delen. Arbetets längd förskräcker mig för mina läsares skull. Emedlertid — tungläst blir det icke.

Sedan jag sist jag skref till dig har jag lefvat ännu stillare än vanligt. Min Mor fick i första dagarne af Februari månad ett anfall af slag, som icke var lifsfarligt, men som förlamade hennes höfter så att hon alltsedan icke kunnat röra sig. Hon är bättre nu, men kan ännu ej lemna sin sängkammare eller stödja på benen. Lynnet är godt och älskligt, men krafterna försvagade och aftnarne som hon gerna förut tillbringade under ett litet muntert whistparti hemma, tillbringas nu under sömn. En ung flicka, som jag tagit i mitt hem, läser derunder högt för mig, och gör mig aftonen ljus och glad; och den unga friska qvinnosjälen, är mig i flera afseenden en förfriskning i mitt ensliga hem. Den gode Fadren har skickat mig en ung syster i den stund som jag bäst behöfde det.

Så gå dagarne fridfullt, och jag tänker på en resa till vestra kusten, som sommarens bästa nöje. Hur är det med min vän i sunnanskog och hans hus, hustrun den goda fromma, qvicka, trofasta, glada Carolina, med barn och blomma?! Lilla Carl Theodors bekantskap gläder jag mig att ännu få göra. Och Fredrika och Sigrid de äro väl nu tvenne blomstrande tärnor; Gud välsigne de unga flickorna!

Land och folk sysselsätta sig med jernvägar och hvarjehanda tal och tankar som låfva ett uppblomstrande lif; och warmluftskeppet Erikson skall hoppas jag hemföra till fru Svea hennes nu namnkunnigaste son, när lindarne löfvats. Jenny Lind kommer också för att sjunga den kommande våren.

Men när kommer den?! 25 graders köld, 23 tums tjock is på fjärdarne bestå vi oss här i medlersta Sverige i slutet af Mars. Ingen minnes en sådan ihärdig köld så sent på året, och man börjar fundera på Ragnarok.

Vår snälla holländska prinsessa har gifvit oss en liten prins, som jag hoppas skall bli en duktig Nationalekonom och sätta Svenska holländeriet i godt stånd, och lära oss att tänka på morgondagen; — för sent för mig och de mina! Vi ha tänkt för litet derpå och så få vi vara glada om det blott räcker till i dag. Quidings äro ute på Årsta hushålla och styra på bästa vis. Båda äro bättre till hälsan

än på flera år, och ha godt af landtlifvet. Lef väl älskade vän; låt den varma vårsolen hälsa dig från mig; den är mig en bättre tolk än de skrifna orden.

Din
Fredrika

---

806. Till Beata Afzelius. Stockh. d. 28 Apr. 1853.

Tack för ditt bref, goda kära Beata, och tack för det du skref till min lilla Möller som var helt glad deråt! Min snälla Beata förlåter mig, det vet jag, att jag, som vanligt nu blott skrifver i flygande hast — ty handen är trött och hufvudet tröttadt också — och i dag blott för att göra några frågor. Du frågade en gång efter en ung flicka skicklig till lärarinna och snäll i musik, som du önskade för en liten flicka (din systerdotters barn tror jag) hos ett beskedligt bergsmansfolk — namn har jag glömt. Säg mig, snälla Beata är den platsen ledig ännu? Om så, har jag i uppdrag att tillbjuda, för att fylla den, en ung flicka, som nu fullbordat sin lärotid, dels i M[1] Cocks skola, der hon fått mycket beröm, dels i Lindblads musikskola der hon är en af de snällaste eleverna och spelar mycket väl. Den unga flickan är utmärkt väl uppfostrad, arbetsam, pligttrogen, och har det bästa, mildaste sinnelag; hon kan på [— — —] Som hon är helt [— — —] vacker, göres mera afseende på att för henne få ett godt hem än god lön; ehuru god lön äfven visserligen framdeles är en vigtig sak för henne då hon måste vara betänkt på att hjelpa sin fattiga mor, och detta har i flera år varit flickans lefnadsmål. Är icke den plats som du förlidet år nämde, nu mera ledig, så se dig om, goda kära Beata, bland dina många bekanta om du ej kan upptäcka någon der den unga snälla flickan kunde få rum, och — skrif ett ord för henne på min beskrifning om henne. Flickan har sedan mer än ett år bodt hos Lindblads och är uppfostrad af hans Mor. Hon är vacker som en vacker ros, och för vacker att komma i något hus som ej är godt och allfvarsamt. Jag vet att du ger mig ett ord till svar när du kan det.

Fru Lindblad är sen ett par dagar åter bland de lefvandes antal, och — så lycklig, så länge!.. I dag ha vi en herrlig vårdag och jag skall nu gå ut att smaka på den. Min stackars Mor sitter — der hon sitter; men är from och snäll. Jag är mycket frisk, kan ej smickra mig med att ha blifvit yngre men hoppas att du i Juni skall ändå känna igen din gamla

[— —]

P. S. Hvarför måste du flytta? Det var ju ledsamt då du så väl trifdes i dina rum.

---

807. Till Malla Silfverstolpe. Stockholm d. 9de Maj 1853.

Tack, käraste Malla för de vänliga orden af den välbekannta handen, som efter så långt uppehåll skänkte mig en väns handtryckning! Att du tillfrisknat efter en farlig sjukdom har jag med uppriktig glädje hört. Ty fastän jag alltid tycker att det är godt att få lemna denna verld, och godt att ha gjort ifrån sig den sista svåra kampen, så kunde jag ej annat än glädja mig att de många hvars tröst och glädje du är ännu få ha dig qvar en liten tid. De aftonstunder du ger dina vänner i Upsala, den hjertlighet och välfägnad som de smaka hos dig är för många deras lifs bästa krydda. Jag har hört det af mången, och ofta i sednaste tid af Beata Afzelius, som i ditt hem får njuta stunder dem hon mer än någon kan värdera och bättre än någon förtjenar, den goda hjertliga, sjelfuppoffrande Beata! . . . .

Och det är ej utan, goda Malla, att äfven jag hoppas få deltaga i dessa stunder hos dig denna sommar, ifall neml. du blir i Upsala under Sommaren. Ty jag önskar att besöka Upsala med ett par goda vänner, som jag väntar ifrån Amerika, och att föra dem i Domkyrkan, till Upsala högar, till Slottet och — om du tillåter det — till Mallas hem! Det blir väl i Juli eller i Augusti månad. Och då hoppas jag få se dig och språka med dig en och annan god stund.

Min stackars goda Mor är allt orörlig i sin soffa; bättre till lifskrafter och lemmar, men utan förmåga att stödja på benen; likväl, Gudskelof, utan alla plågor, och frisk till lynne, och med god matlust. Hennes lefnadsafton skall, i hvad på mig ankommer, bli sorgfri, och, som jag hoppas, bli så ljus som hon velat göra de sinas lefnad, så smärtofri som hon sökt göra deras afsked från lifvet. En ung flicka, så som du vet det, har blifvit mig en tröst i mitt ensamma hem. Och jag har mottagit henne som en gåfva af försynens faderliga hand. Ty tunga, mycket tunga voro mina aftnar hemma sedan min Agathe var borta, och mina ögon nekade mig all sysselsättning. Jag såg väl vänner ibland; men kunde, af flera skäl ej välja dessa efter mitt sinne; ej heller har jag i sednare år varit road af sällskap, i synnerhet om aftnarne. Vi voro ofta ensamma, min mor

och jag. Jag berättade för henne, så länge det räckte till; sedan försökte jag att läsa högt, men mina ögon svedo och hon — somnade. Så gick vintern. Då kom, mot våren, en dag den unga flickan, kom som mer än en annan kommit, som varit mig till föga glädje. Men med henne blef det annorlunda. Det var hos henne något som jag genast tyckte om, och detta tycke har vid närmare bekanntskap stigit; och jag nu tackar Gud att jag får göra en varelse lycklig, med detsamma som hon bidrar att förljufva mitt lif. Hennes läsning högt om aftnarne är mig af mycket värde; och hennes friska själ och sinne uppfriskar mången känsla och tanka hos mig. Äfven för min Mor passar hon. Hon har upplifvat i min själ känslan för fattiga unga flickors bedröfliga lott isynnerhet i Sverige, och önskan att i någon måhn kunna verka till en förbättring i deras utsigter. Äfven derom vill Jag tala med dig då jag kommer till Upsala; och då mina bref öfver Amerika komma ut, komma de att tala derom också. Denna sak ligger mig storligen om hjertat.

I Stockholm sysselsätter man sig för närvarande förnämligast med bordvandringar och borddansar. Jag har icke ännu sett något lyckadt experiment i den vägen, men tror derpå emedan jag ej tror att många tusen tänkande och bildade Menniskor i flera länder kunna narras eller låta så narra sig. I alla fall är saken rolig och fägnar mig ty den är onekligen något alldeles nytt under solen och åter folk komma tillsammans i vänlighet och nyfikenhet och munterhet, och företaga experimenter som dock slutligen torde leda till vigtiga upptäckter öfver okända naturkrafter. Jag har hört, i Stockholm, trovärdiga personer, både herrar och fruntimmer, omtala märkvärdiga bord-dansar, som de varit vittne till, och jag skall ej ge mig ro innan jag får se hvad andra personer sett i den vägen. De lärda i physiken fräsa och skratta eller förarga sig öfver dårhusupptågen som de förmena dem vara, men de olärda unga förena sig kring borden och borden — dansa. Jag undrar hur de göra i Upsala, neml. de lärda, de olärda och borden?

Kommer ett bord i Upsala att dansa så måste det visst bli Mallas gästfria thebord, ty det bör vara vid friskt lif och godt humör! Mallas tillgifna

Fredrika.

808. Till Thekla Knös. Stockholm d. 10 Maj, 1853.

Maj är inne, expositionen af fria konster är öpnad, blåsipporna äro utslagna fjärillarne fladdra omkring, sjelfva borden dansa; allt är färdigt att festligt emottaga Thekla i Stockholm, äfven rummet som är bestämt till Theklas bostad, ty solen ställer der till illumination alla mornar.

Endast en fjärilsnatur sådan som Theklas kunde jag våga bjuda på så få beqvämligheter som lägenheten i öfrigt erbjuder. Men jag vet att en sådan ser mer på solen och lefver mer af lifvets poetiska lif än af dess materiella verklighet och derföre upprepar jag min bjudning att — komma hit!

Hvad sköna konster, dansande bord och andra Stockholms spektakler kunna prestera det kan jag bjuda på utom hus, och derinnom — allt hvad bäst jag har, jemte systerlig vård och vänskap!

hjerteligen
Fredrika.

Hälsning till Alida och bön att ej vara orolig för Thekla i Stockholm. Vi skola taga väl vara på henne och ej hålla henne qvar längre än hon sjelf vill.

Jag hoppas på ett ord från min kära Upsaliensiska gäst som säger mig att och när hon kommer!

---

809. Till Caroline Amalie. Stockholm d. 29 Maj 1853.

Eders Majestät!

Af hela mitt hjerta tackar jag Eders Majestät för de rader fulla af huldhet, som Eders Majestät för några månader sedan täcktes tillsända mig, jemte det bref ifrån Cuba till Eders Majestät, som jag tagit mig friheten bedja få offentliggöra. Dessa nya bevis af Eders Majestäts godhet och fortfarande välvilja mot mig gjorde mig mycket lycklig, och de vänliga orden från Eders Majestät skola alltid blifva för mig såsom fläcktar af den eviga våren, och förena sig i mitt minne med de sköna stunderna då jag bland Boklunderna på Sorgenfri njöt af Eders Majestäts anblick och hulda närvaro

Åter tackar jag Eders Majestät hjerteligen för tillåtelsen att få offentliggöra mitt bref till Eders Majestät ifrån Cuba. Hvad som offentligt uttalas inför en huld och sanningsälskande Drottning får nödvändigtvis, i menniskors ögon en prägel af allvar och högtidlighet, som fäster deras uppmärksamhet. Drottningens personlighet mera ännu än hennes krona kastar en glans öfver det meddelade. Man känner att åt en sådan personlighet måste erbjudas det bästa, det ädlaste som man har att bjuda. Så var äfven min afsigt då jag i bref framträdde till Eders Majestät och framlade öppet den sanning jag funnit i den nya verlden. I den tryckta copian af brefvet har originalet blifvit bibehållet oförändradt, och endast några tillägg blifvit tillfogade öfver Slafveriet samt qvinnorna i Amerika. Jag ansåg mig böra göra dem då de rörde saker af vigt, som jag sedan det första brefvet skrefs hade klarare insett, och som ej borde döljas för den ädla Drottning inför hvilken jag biktade. Äfven kände jag att hvarje sanning som jag inför Eders Majestät skulle yttra, derigenom skulle blifva för menniskor mera värd att behjertas. Och i denna tid då frågan om slafveriet har genom den amerikanska boken »Uncle Toms Cabin» stigit till första rangen af dagens frågor innom den civiliserade verlden är det af vigt för menskligheten sak att intet må bli fördolt som kan gifva ljus öfver Slafveriinstitutionen och dess närvarande förhållanden i vesterlandet. Så äfven har jag concentrerat det bästa och det värsta som jag hade att säga om Qvinnorna i den nya verlden i brefvet till Eders Majestät. Det gjorde jag för dessa Qvinnors skull; och Eders Majestät skall nog ej se illa på mig derför!

Enligt Eders Majestäts yttrade önskan får jag härmed återsända brefvet från Cuba, icke utan en suck att det bättre hade motsvarat min goda vilja, och varit värdigare den till hvilken det skrefs. Men — det skrefs under resdagens brådska och hetta! .....

Säkert har Eders Majestäts blick med deltagande följt tilldragelserna innom vårt svenska Konungahus under förliden höst och vinter; och det torde då icke vara Eders Majestät emot att jag ännu några ögonblick upptager Eders Majestäts uppmärksamhet genom att tala om dessa. Vi i Sverige ha knappt talat om något annat under denna förflutna tid; och folk och Konungahus ha i sorg och i fröjd kommit hvarandra närmare än någonsin förut under Konung Oscars regeringstid. Men ödet som drabbade den kungliga familjen var äfven af sällsamt slående art. Den hade under mer än ett fjerndels århundrade alltid varit lyckosam, frisk, tillväxande såsom få familjer i verlden. Den fick barn, och barnen växte upp, blefvo vackra och välbegåfvade, ingen var sjuk, ingen dog; den kungliga familjens anförvandter ut-

rikes tillväxte också i antal och makt, blefvo Kejsare och Keijsarinnor, gifte sig med Keijsaredöttrar, det gick ständigt uppföre för denna af lyckan gynnade slägt. Andra Kungafamiljer skakades på sina troner, några störtades, Oscar och Josephina sutto lugna och lyckosamma på sin thron. De gjorde bröllop för sin Thronarfvinge; Prins Carl fick en älsklig maka. Äfven de voro lyckliga, friska, fingo barn, och allt var fröjdefullt. Så reste Kung och Drottning utrikes med sina barn, och deras resa var som ett festligt tåg. De återkommo och mottogos med Jubel, först i Norrge, men nu på en gång vände sig bladet, och en ny tafla upprullades. Först kom Prins Gustafs oväntade hastiga död. Han hade varit allas älskling. Hans skönhet, mildhet, flärdfrihet, vänlighet, hans musikaliska gåfvor hade spridt glädje och behag hvarthän han kom. Han var sin familjs älskling och folkets käraste Prins. Sorgen öfver honom var djup innom hans hem; och innom folket uppriktig och allmän. Man skyndade att kläda sig i sorg efter honom; alla talade om honom med saknad, alla hade något vackert eller godt att berätta efter honom. I städerna höll man sorgefester öfver honom och tal fulla af loford. Och ändå tyckte ingen att berömmet var för mycket eller att talen blefvo för många. Man ville alltid gerna höra mera om Prins Gustaf. Det var som om alla på en gång hade vaknat och blifvit varse att — en Engel hade varit ibland oss! Prins Gustaf stod som en ny Baldur för allas Skandinavers blickar. Renhet och godhet syntes som sköna ynglingadygder för unga män.

Sorgfesterna för den sköna unga Prinsen kallade fram, som bäst, nya saknadens tårar öfverallt i landet, då man hörde rycktet: Konungen är illa sjuk, sorgen öfver den älskade sonen har gripit honom så djupt. Äfven Prinsessan Eugenie är sjuk af sorg efter brodern! Båda återkommo från Norrige till Sveriges hufvudstad blott för att intaga sängen och för att der under veckor och månader qvarhållas sväfvande emellan lif och död. Och när under den mörka vintern — väderleken var ovanligt dyster hela denna tid, himlen ständigt täckt af tunga regnmoln — man för hvar dag hörde tillståndet innom Konungaborgen bli allt sorgligare och mörkare, när man allt mer misströstade att Konungen skulle kunna gå igenom sin svåra sjukdom, och läkarne med visshet förutsade prinsessan Eugenies död; när man om morgonen hörde dödsryckten i staden som sade: hon är död! och om afton: få se om hon, om Konungen öfverlefva natten! .. när då dödsbud på dödsbud från utrikes Orter kom om Drottningens broder, om hennes systerdotter, om tvenne hennes systrars dödsfara — — då tycktes det som om jorden bäfvade under det hittills lyckliga, blomstrande Konungahuset, man tyckte sig se det sjunka i graf-

ven. Dödens Engel härjade derinnom. Man bad för Konungen, i kyrkorna, öfver hela landet.

Djupt och allmännt deltagande egnades Drottningen. Om henne visste man blott att hon vakade, delande sig emellan make och dotter, samt att hon bar sitt kors utan att klaga. Men några personer som händelsevis fått se henne innom slottet voro slagna af förändringen i hennes utseende. Man sade att hon mycket och hastigt åldrats.

Midt under denna sorgliga tid väntades, icke utan oro, den unga Kronprinsessans nedkomst. Hon hade redan gifvit furstehuset en prinsessa. Och sedan hade en spådom blifvit gängse i landet att hon skulle få idel Prinsessor, ingenting annat än prinsessor. »Tio Prinsessor skulle hon få men ingen Prins, och Sveriges Krona skulle efter Prins Carl gå till Prins Oscar» hade en gammal tecknatydare i Sverige, Grefve Saltza, förutspått. Det hade han läst i stjernorna.

Den sorgliga vändningen af alla tilldragelser innom Kungahuset, den beständigt mulna himmelen, den ständiga nederbörden gjorde folkfantasien särdeles mörk och uppfinningsrik på dystra tankar. Man förutsåg en hel nederbörd af Prinsessor. Denna gång skulle det bestämt komma två. Stackars Prinsessor!

Man var som bäst sysselsatt i hvar vrå med dystra tal, spådomar och Jeremiader, isynnerhet i Stockholm, då man der en vacker Jannuaridag, vid middagstiden, fick höra ljudet af en raket. Hela Stockholm höll anden och lyssnade. En raket skulle betyda en prinsessa; två raketer en Prins. En raket gick upp och så —— en till! Derefter började en dundrande kanonad. »Var det en eller två raketer? Hörde ni två raketer?» så frågade alla menniskor hvarandra innom husen och ute på gator och torg. »Två raketer! Jag hörde två! Det var två helt säkert. Då är det en prins. Låt oss räkna skotten! Sextio, sextio ett o. s. v. En Prins, en prins! Det är ej att misstaga sig på. Det är en prins.»

Det var intet misstag. En liten fet och frodig prins gjorde slut på ovisshet, spådomar, och frucktan för en nederbörd af prinsessor. Och alla Menniskor gladde sig, och den lilla prinsen emottogs som ett godt löfte och förebud.

Och han var så. Vid samma tid klarnade himmelen, solen sken fram; det blef en fördelaktig vändning i Konungens sjukdom, och till läkarnes stora förundran dog icke Prinsessan Eugenie, utan hon kom sig, och blef vid lif tvertemot deras spådomar. Om en tid kunde hon bäras upp till sin Fader. Konungen blef för hvar dag bättre.

Med den nya vändningen innom Konungahuset vände sig hela landet. Hittills hade man firat sorgefester och talat om sorgliga ämnen. Nu begynte man med glädjefester lyckönskningar, deputationer och tal utan tal. Först kom Te Deum för den lilla nyfödda prinsen och hans döpelsehögtid; så Te Deum för Konungens tillfrisknande, tacksägelser i alla kyrkor. Så begynte tacksägelsefester öfver hela landet innom de förenade rikena, och de räcka ännu, och jag ser ingen anledning till att de skola upphöra. Kung Oscar hade alltid varit värderad för sitt milda och ädla sinnelag, sin gifmildhet. Men — det är icke godt att vara Kung nu för tiden. Folket vill äfven vara kung, och finner gerna fel med den krönta Kungen när det så kan. Kung Oscar påstods det af folk i Sverige var icke mer än en menniska. Men när han låg på sin långa sjuksäng och man stod i fara att förlora honom för alltid, då gick en förändring genom folkets sinne; man öpnade ögonen och sade allmännt: »han är ändå den bästa Konung!» Man påminte sig hans rättsinne, hans godhet, hans ständigt trofasta redliga regentvård om folk och land, hans kärlek till rättvisa och hans goda vilja; man erkännde alla hans dygder och goda egenskaper. Kung Oscar var på en gång blifven den mest populära person i hela landet; och aldrig ha Sverige och Norrige varit så sannt förenade som vid Konung Oscars sjuksäng i bönen: Gud bevare vår Kung!

Samma känsla har uttryckt sig under de påföljande glädjebetygelserna i Sverige och Norrige. Det har verkeligen varit rörande och glädjande att iakttaga dessas charakter; och huru allmännt i dem man firat icke blott den goda Konungen utan äfven Menniskan. Icke blott har man tillställt illuminationer och middagar, druckit skålar, hållit tal och låtit fanfarerna ljuda, men man har öfverallt spisat de fattiga i Konungens namn, uppfört arbetarebostäder och stiftat välgörande inrättningar till minnet af Kungens tillfrisknande. Öfverallt har man velat visa sin tacksamhet genom att på något vis välgöra Menskligheten. Och säkert smakar vår goda konung deruti en andlig helsodryck för honom mer angenäm än nectar smakade Olympens store kung, som alltid synts mig en föga aktningsvärd och älskvärd person.

I nästa månad begifver sig den kungliga familjen till Särö salta bad. Våra bästa önskningar följa dem.

Endast en gång sedan min hemkomst ifrån Amerika har jag haft glädjen samtala med Drottning Josephine. Hon talade då om Eders Majestät, och hennes sköna ögon fylldes af tårar i det hon sade: »hvad hon är god och älskvärd!»

Länge har jag nu med mitt bref tagit denna älskvärdhet i anspråk. Det är den som lockat mig till språksamhet, denna som jag hoppas på, för öfverseende!

Från det goda, mig så kära Dannemark kommer då och då ett bref eller en bok, eller en mig oändeligen dyrbar hälsning lifvande många kära minnen. Tidningsnotiserna med deras eviga »Rigsdag» och »Folkething» äro grufligt tråkiga. Men häromdagen öfverraskade de oss med berättelsen om en enskiljt man i Köpenhamn, som disponerat ett stort hus till boningar för ensamma fattiga fruntimmer. Den hedersmannen ville jag se!

Att Eders Majestät befinner sig väl har jag med glädje fått höra. Att Eders Majestät likt vårsolen fortfar att sprida omkring sig glädje och välsignelse det vet jag; att en gång ännu få återse Danmarks hulda sköna Drottning är min innerliga önskan.

Att få vara innesluten i Eders Majestäts godhetsfulla åminnelse beder ödmjukeligen

Eders Majestäts
ödmjukt tillgifna
tacksamma
tjenarinna
Fredrika Bremer

---

810. Till Martensen. Stockholm 1 Juni 1853.

Af den lyckliga tid, min dyrbara vän och lärare, under hvilken jag, i Köpenhamn, hvar vecka njöt af Ert umgänge och Ert samtal, är det tvenne ögonblick som framförallt qvarstå i min själ, såsom brännpunkter för det ljus, som genom Guds nåd flödat till min ande ifrån Er. Den ena är den sena aftontimma då jag, i Er studerkammare, djerf af min andes kamp likasom af Er godhet, dref Hedendomens sak emot Christendomen frågande efter det nya lifvet, till dess jag gjorde Er otålig, men framlockade af Era läppar ett ord, inför hvilket mina frågor tystnade, min själ blef stilla, emedan den varsnade deri frågans rätta lösning och det nya lifvets uppgång.

Den andra stunden fullbordade den förstas verk. Många frågor hade blifvit sammanträngda i en enda knut. Ni löste den med ett enda hugg af det andeliga svärd som är ordets (och i detta det urskiljande förnuftets) som af det Eviga Ordet blifvit gifvit i Er hand såsom sällan åt en dödlig. Makten af dessa par ord af Er — som

ännu genljuda i min inre verld — var att de träffade lifspunkten i ämnet, att de framhäfde det vesentliga, det vitala.

Kunde jag dock göra sammalunda nu, då jag önskade redogöra inför Er för det nya lif, som jag under tvenne år sedan vi skiljdes betracktat i det stora westerlandet, dit jag reste liksom förut till Er, som en sökande, en frågande.

Detta vore min önskan; men blott ett kan jag låfva, och det är att jag icke skall uppehålla Er med många ord.

»Hvad skall Ni [i] Amerika; hvad vill Ni se der?» frågade mig mången vän i Dannemark vid min afresa. Äfven Ni frågade så. Jag ville se — den kommande.

Ty en är, som sakta kommer gångandes genom tiden alltifrån begynnelsen. Blodiga åldrar, glänsande tidehvarf äro blott olika gemak genom hvilka han framgår stilla, allt mer klarnande ur skymmande höljen, ända till denna tid vid hvars tröskel han nu står, betraktad af många med förtjusning, af många med bäfvan.

Och frågas det hvilken är denna gestalt inför hvilken thronerna vackla, kronorna affalla, all jordisk purpur bleknar så blir svaret:

Menniskan! Menniskan i ursprunglig sanning, skapad efter Guds beläte.

I alla Christendomens riken varsnar man henne, talar om henne, kämpar för henne, kämpar mot henne och — bereder henne väg. Ty hennes dag är kommen och hon måste komma med den.*)

Menniskan ville jag se, sådan hon framstår i den nya verlden, sedan hon afkastat alla häfdvunna välden, former och uniformer, som i den gamla blifvit till tryckande bördor, sedan hon på den nya jorden upprättat åt sig ett rike, och för alla folk ett verldsasyl, efter ingen annan lag än den gifven i den Christna uppenbarelsen och den i hennes eget bröst. Den menniskan ville jag se, lära förstå, och med henne det nya samhället och lifvet.

Betrackta ett ögonblick med mig denna Menniska sådan hon uppstiger ur »Majblommans» sköte och på den nya jorden planterar den första laggifvande kolonien; se henne i Pilgrimernas lilla flock!.....

De ha dragit ut, som Apostlar, från den gamla verlden, ty midt under förföljelsen för sin tro och kampen för dagligt bröd »kände de

*) Bevis derpå ser jag äfven i den varma hyllning som fria folk i våra dagar egna ädla och frisinnade regenter såsom Leopold, Victoria, Oscar. Hvilka forntidens triumftåg komma upp mot de mensklig sköna tacksägelsefester som i år gifvits öfverallt i Sverige och Norrige till firande af Konung Oscars återvunna helsa, hyllningar lika mycket åt Menniskan som åt regenten.

sig kallade att utbreda Christi rike i den nya verlden, ja om de blefve endast såsom trappsteg för andra».

De kalla sig »oberoende» (Independants, nonconformists) ty de ha skiljt sig ifrån Statskyrkan och all verldslig makt, och fordra rätt att styra sig sjelfva enligt Guds ord allena och samvetets ljus. Det förnämsta som de medföra till den nya verlden är Bibeln och Arbetets redskap.

De vilja på den nya Jungfruliga jorden upprätta en kyrka och ett samhälle i renaste styl ur den inre Menniskan upplyst af Guds ord.

Hvar man i den lilla flocken är en Guds frigjorde och fullständig medborgare. Och icke blott medborgare; regenten, domaren och presten, embetsmannen till allt embete är i honom; ty han kan och skall äfven vara allt detta då han dertill nämnes af församlingen. Menniskan bär innom sig förmågan dertill. Hvar man känner sig en man för sig och med det samma djupt förenad i solidariskt förbund med alla de öfriga. Församlingen styr sig sjelf genom tillsättande af styresmän. Dessa väljas genom röstande. De flestas röster bestämma. Alla förbinda sig att respektera och lyda lag eller styresman som de flestas röster förordnat.

Dokumentet öfver denna öfverenskommelse underskrifves af Pilgrimmerna ännu innan de lemnat Majblomman och uppstigit på den nya jorden. När det lilla samhället beträder den, är det redan färdigt till sin väsentliga, sin skapande princip.

Der skola finnas styresmän, domare och prester, såsom allt menskligt samhälle det fordrar; men de skola tillsättas af folket. Hvarken rang eller rikedom skall gälla; intet i det nya samhället skall gälla högre än de egenskaper som gjorde Peter fiskaren, och Paul Tältmakaren till Apostlar i Christi rike. Den i Christo frigjorda Menniskan står högst på jorden, och öfver henne gifves ingen högre. Hennes rang och värdighet är absolut. Hennes arbete får äfven derigenom ett högsta värde. Lifvets helgelse och arbetets heder äro lagar i Pilgrimernas samfund; och sammanfattningen af deras lif i den nya verlden, under de första decennierna är Gudstjenst och Arbete.

Så Majblommans lilla koloni. Den var fröet. Det föll i god jord och bar fruckt hundradefallt. Det var en skapande kraft i det sädeskornet; och vi igenkänna det i denna dag i Staternas samhällsförfattningar öfver hela NordAmerikanska Unionen, likasom i deras andliga lif äfven der detta ännu hämmas af tillfälliga bojor, eller förmörkas af den gamla natten.

Menniskan, lagstiftare för denna verldsdel, uppträdde der med fullt medvetande af sig såsom Guds tjenare och såsom samhällsmedlem.

De två äro hos henne innerligt förbundna. Det är hennes egenhet eller egna fullkomlighet. Hennes lefnadsregel är: »låt hela ditt lif bära vittnesbörd om din tro.»

Många af våra Skandinaviska landsmän se i Förenta Staterna endast ett aggregat af oharmoniska delar, tillhopakomna händelsevis och sammanhängande händelsevis, utan inre nödvändighet, utan organisk medelpunkt. Men för den som någon längre tid lefvat innom Förenta Staterna med ledighet och tillfälle att betrackta det inre af deras lif kan det ej bli fördoldt, att de äga innom sig en gemensam, skapande och i högsta grad vital lifsprincip, och denna är: det religiöst medborgerliga medvetandet.

Det är detta, som öfverallt uppbygger kyrkan, organiserar samhällsinstitutionerna, och de ändå mäktigare fria Associationerna, detta som ger riktning åt uppfostringsväsendet, bestämmer hemmets character, detta som gör sig väg i Litteraturen, leder dess strömmar, och bildar alla stora sociala rörelser, allt under lösen af det älsta gudomliga bud-ordet:

»Älska Gud öfver allting och din nästa såsom dig sjelf.»

Ingenstädes på jorden har väl det Christliga medvetandet om sann Mensklig frihet kommit till så fullt genombrott som i Förenta Staterna; ingenstädes har uttalats och uttalas i ord och i handling så allmänneligt den lära, att den rena religionen är den rena Moralens grund och fäste; att den sanna Gudstjensten är den sanna Menniskokärleken; att det bästa offer som kan frambäras folkens fader är åsynen af ett fritt, fromt och lyckligt folk, der alla ha lika rätt och lika möjlighet att förvärfva högsta Menniskovärde och Menniskosällhet.

Detta medvetande är den nya verldsbildningens tyngdpunkt, innom Nordamerikas stater. Allt annat, vare sig statskonst, materiell utveckling, vettenskap eller sköna konster subordinera derunder och måste frivilligt eller ofrivilligt lyda den. Der äro skiljda corpser och skiljda anförare och mångahanda gåfvor och mångahanda namn, men en är den kommenderande chefen, som de alla måste hörsamma, alla följa, och denne är den stora Menniskan; Menniskan i sin högsta personliga och samhälleliga utveckling. Dennas idé måste allt och alla tjena. Denna är det som skall verkliggöras i den enskiljta Menniskan och i hela samhället.

Bibeln och Arbetets redskap hade Pilgrimmerna från Europa medfört till den nya verlden. Man kunde säga att de tvenne äro stormakterna derinnom ännu i dag. Det religiöst andliga lifvet utvecklar sig i jemnbredd med det materiella. Menniskan och Menskligheten betraktas och befordras framför allt i deras himmelska och i deras

enkelt jordiska förhållanden. Dessa äro hufvudsak. Allt annat är bisak.

Det andliga lifvet måste här framför allt betracktas i det kyrkliga och hvad derifrån utgår.

I Europa förebrår man vanligen Norra Amerika dess många olika religionssekter, dess många skiljda kyrkor. Man förbiser dock dervid att de ha en väsentlig enhet i lära och lif, ehuru hvar särskiljt sekt församlat sig omkring en särskiljt sanning, som den uppsatt till sitt standar.*) Det var dess uppgift, dess nödvändighet. »Gud ville det så!» har jag måst säga mig, då jag betraktat de personers lif och historia, som i Norra Amerika haft betydande inflytande på det religiösa lifvets utveckling. Roger Williams, Anne Hutchinson, G. Fox (qväkaren), Anne Lee m. fl. voro alla drifna af en ande starkare än deras egen vilja. De begynte med att — liksom Luther — motstå den inre rösten, men måste slutligen — liksom han — följa dess bud.

---

*) Äfven Mormonerna? torde Ni misstroget fråga. Utan att kunna närmare redogöra för det utmärkande i Mormonernas lära måste jag dock säga, på grund af hvad jag i Amerika inhemtade om denna sekt, dess ledare och läror, att jag tror flera af de beskyllningar, som blifvit gjorda dem vara falska. Mormonerna erkänna som sin de Christnas uppenbarelselära och Bibel. Mormonbibelns sednare propheter innehålla, (såsom jag sjelf haft tillfälle öfvertyga mig om) inga nya läror, endast närmare, bokstafligare profetior om Christus och hans gerningar. Sederna bland folket i Utah — så försäkrades det mig och har äfven blifvit offentligen bestyrkt af en tänkande man — icke mormon — som vistats tvenne år i Mormonernas samhälle — voro utmärkt rena, och mormonernas qvinnor upphöjda öfver allt förtal. Sektens stiftare J. Smith var en man af simpel bildning men ägare af några ovanliga gåfvor, äfven af den sekundära prophetiska art, som man i Skottland känner under namn af »second sight». Han trodde sjelf på sina uppenbarelser, åtminstone på en del af dem.

Efter hans död styres Mormonsamhället af män som Smith förordnat till sina efterföljare. De styra, såsom S. efter Bibelordet och andans ingifvelser. Styrelsens hierarchiska charakter utgör under kloka styresmän, för närvarande, en del af dess makt att låta samhället hastigt uppblomstra, under Amerikansk lag och ordning — hvilka äfven i den stora Saltsjödalen bevisa sin organiserande kraft — den är äfven dess fara och skall en dag bereda dess fall. Den dagen blir då den ingriper i det enskiljta lifvets helgd. Skulle styrelsens ingifvelser tillåta Polygami så skall aldrig AngloAmerikanska hemmet tillåta det.

Desse Gudomligt-besatte drefvos af sin inre dämon ur trygga och glada hem ut i vildmarken, i förföljelser och fängelser, lidanden och qval af många slag att förkunna den sanning som blifvit dem kungjord, att lida, stundom att dö för de läror som de förkunnade. De kunde ej annat, de borde ej annat om de voro värdiga att vara Guds tjenare.

»Stån icke stilla med Luther och Calvin» tillropade Pilgrimernas andlige herde Robinson desse från den gamla verldens strand »de »voro stora och skinande ljus på sin tid men de genomträngde icke »all Guds rådslag. Jag besvär eder, kommen ihåg det — det är en »Artikel af er församlings kyrka — att I hållen eder färdiga att »emottaga hvilken som helst sanning som skall komma till Er ifrån »Guds skrifna ord.»

Det var på grund af denna fortgående Gudomliga meddelelse från Gud till Menniskan som Luther appellerade från Påfvens bullor till Bibelns lära; det var på grund af samma tro som Puritanerna vädjade från Englands Statskyrka till menskliga frihetens rätt att enligt skriftens ord bestämma öfver sin tro och Gudstjenst. Det var äfven i kraft af denna lära som sednare Anne Hutchinson och Henry Vane — hos hvilka, det sades att »Calvinismen gick i frö» — vädjade från Calvinisternas dogmatiska despotism till det enskiljta samvetets domsrätt och Guds röst i detta, vädjade från ordet till andan. Guds ljus i Uppenbarelsen i förening med Guds ljus i skriftforskarens själ kunde, skulle allena bestämma Menniskan. Förföljelse och landsflyckt endast stärkte ropen ur den innersta helgedomen.

Drifven ur sitt hem och sitt hemland, öfvergifven af alla, anklagad af sina vänner, och äfven af sin maka för brottslig halsstarrighet måste den milde men faste Roger Williams för läran om samvetets frihet fly ut i ödemarken och irra fredlös omkring. Men Gud var med honom. Till honom slöto sig den religiösa frihetens vänner, och i vildmarken uppväxte snart kring honom en stor stad — Providence, och sednare en Stat, Rhode Island till den religiösa tolerancens och menniskokärlekens hem.

Frihetsprincipen, som Pilgrimerna först planterat på den nya jorden hade blifvit en allt innerligare och fordrade att Menniskan skulle lemnas allena med Gud.

Väl vet jag, min ädle vän, för hvilka faror af sjelfförvillelse och högmod Menniskan på denna ståndpunkt är utsatt. Men, hvilken ståndpunkt har ej sina faror då tidsåldern är mörk och menniskan svag eller inbillsk? En högre, en innerligare gifves dock ej [än] denna: Menniskan allena med Gud. Gud talade i gamla dagar till de stora lagstiftarena och propheterna. Det är vår Christeliga, vår

lycksaliggörande tro att Gud, i dag, talar enskiljt med hvar och en af sina barn, såsom han i Christo talade med Johannes och Maria; att hvar och en af oss kan i våra heligaste och bästa stunder förnimma hans röst, och bli öra och tunga för hans sanning. Allt beror på renheten och lydaktigheten hos den enskiljte. Det kan vara oförlåtlig dumdristighet att framträda med anspråk på ett högre vetande. Det kan vara brottslig feghet att tiga stilla. Gud allena kan dömma deröfver. Menniskan står ytterst alltid allena med Gud, och ingen är emellan Honom och henne. Mycket kan kyrkan lära, mycket kan samhället bilda; ytterst förslå de ej. Menniskan måste tala allena med Gud. Deruti ligger en stor fara, men också en stor styrka och tröst. Amerikas sektstiftare ha erfarit båda delarne.

Skulle Ni fråga hvartill kyrkans splittrande i flera sekter visat sig föra i den nya verlden, så svarar jag: i första rummet till en stor, allmän kyrklighet, och en mäktig kyrklig disciplin. Antalet af kyrkor — alltid väl och prydligt byggda — i större och mindre städer måste frappera hvar resande i Förenta Staterna. Vanligen finnes en kyrka för hvart tusental personer, ofta en för femhundra, stundom för färre. Hvart kyrkligt samhälle styrer sig sjelft, tar reda på sina fattiga, på alla sina medlemmar, och öfvar en nyttig uppsigt öfver seder och ordning.

Presten är uteslutande själarnas Herde, och befattar sig med intet i församlingen utom själavården, dels genom offentlig predikan, dels genom enskiljt förmaning eller deltagande. Församlingen, som sjelf väljer sin prest, är vanligen mycket tillgifven denne, och uppbär honom högt när han förtjenar det. Man har i Europa talat mycket om Amerikanska presternas lycksökeri. Men jag måste säga att jag funnit att de prester som förenat stort christligt värde med charakterens sjelfständighet och fasthet alltid blifvit med stor kärlek omhuldade af sina församlingar, och af dem bibehållna vördade och vårdade ända till sina sista dagar. Presterna utgöra en del af Amerikas Aristokrati; och jag har bland dem funnit de mest intelligenta och interessanta personligheter.

Följden af sekternas frihet visar sig vidare i en mångsidig utveckling af det religiösa tänkandet. Hvar betydande sekt har sin egen religiösa tidning i hvilken dess läror utvecklas i förhållande till andra, under diskussion med andra sekters ordförare innom pressen, och kyrkans förhållanden och angelägenheter betracktas mångsidigt. Deraf kommer ett mycket allmännt tänkande och förstånd i sådana ämnen. Och deraf kommer att man om Amerikas folk kan säga, såsom Swedenborg, på sin tid, sade om Engelsmännen i sin vision af yttersta Domen:

»De bättre af denna nation äro i medelpunkten för alla Christna, »och orsaken hvarföre de äro i medelpunkten är emedan de hafva »utveckladt inre förnuftsljus (intellectual light). Detta ljus kommer »af den frihet, som de njuta i tänkande, och deraf i talande och skrif- »vande. Bland folk af andra nationer är detta förnuftsljus fördoldt, »emedan det icke har någon utväg.»

Ni känner förmodeligen charakteren och antalet af de betydligare religionssekterna innom förenta Staterna. Jag vill derföre här blott tala om hvad som utmärker dem gemensamt och betecknar deras inre gemensamma lif. Några af dem tala mera till den omedelbara känslan, andra till förnuftet, alla lägga de dock största vigt på Menniskokärlekens verk. Catholiker och Qväkare räcka hvarandra härutinnan handen. Till ett universellt kyrkligt medvetande jemnhögt med Förenta Staternas politiska medvetande synes mig ingen kyrka i landet ha kommit, den älsta Presbyterianska eller rättare »Congregationella» (som jag äfven ville kalla Pilgrimernas kyrka ty den inkom i landet med dem, och i den deltager hela församlingen i kyrkans angelägenheter) närmar sig dertill på denna kyrkas höjdpunkter. Der visar den sig fast ståndande på det gamla helleberget, och utbredande sig derifrån att omfatta hela verldslifvet. Äfven konsten, vettenskapen, industrien, och hela det materiella lifvet inviger den till Guds tjenst.

Till phenomener gemensamma för alla protestantiska kyrkor i Förenta Staterna, som tyda på dessas lifaktiga princip höra de så kallade »revivals», perioder då personer utrustade med ovanliga gåfvor, och tända af brinnande nit, draga omkring som missionärer i städerna och på landet, låtande på nytt utgå Johannes Döparens rop till Menniskorna: »omvänder eder!» Sådana perioder genomgå kyrkans lif som djupa friska andedrag; och tusentals menniskor räkna från dessa »Revivals» sitt nya, bättre lif.

En af den gemensamma kyrkans skönaste förteelser innom Förenta Staterna synes mig vara den stora anstalt till spridning af folkskrifter i religiös-moralisk syftning men utan sekterism, som upprättades i New York för omkring tjugu år sedan, och hvartill anhängare af flera olika religionssekter räckte hvarandra handen, och ännu i dag samverka endrägtigt och kraftigt. Tjugu tryckpressar (drifna med ångkraft) utsända dageligen derifrån 25000 tryckta skrifter, 3000 böcker inberäknade »för att utbreda kunskapen om vår herre Jesus Christus, »såsom syndares återlösare och för att befordra lefvande Gudaktighet »och sund moral, genom cirkulation af skrifter egnade att vinna alla »Evangeliska christnas gillande».

»American Tract society» tog så tryckpressens krafter i tjenst för att »Evangelise America». Perlorna af Englands och Americas religiösa och moraliska litteratur på vers och prosa samlas i dessa folkskrifter, som tryckas prydligt och förses med vackra träsnitt. Flera hundra Colportörer utsändas årligen öfver hela unionen, äfven till dess mest aflägsna delar, bland främlingarna, i vildmarkerna att sprida dessa skrifter till hvarje hem och hydda. Så låter den Evangeliska kyrkan dageligen ett sakta Mannaregn falla öfver landet, såsom ett utsäde af den store såningsmannens hand, och det goda som härutaf väckes och uppspirar, isynnerhet i barnens och ungdomens hjertan är oberäkneligt.

Och ser man ifrån denna stora såningsanstalt — hvilken sednare i ett par andra stater fått efterföljare — till folkskolorna, till anstalterna för de vanvårdade, för de brottsliga, asylerna för de vansinniga, de olyckliga innom samhället, och framför allt till den växande uppmärksamheten på dessa, och öfverhufvud på arbetet innom förenta Staterna att upphäfva nattsidan af samhällslifvet, så känner man sig frestad att gifva dem, framför andra stater, namn af Christliga Stater.

Men Ni skall säga att jag blott framställt en sida af taflan; att vi väl veta att äfven ett annat lif växer i dessa Stater, en dyrkan, en kyrka, ett folk, som icke är Guds. Jag vet det väl. »Der Gud bygger en kyrka der bygger Hin onde ett kapell.» Och den gamla ormen lefver äfven i den nya verlden. Kalla det Mammonsdyrkan, Slafveri, despoti, mobokrati eller med hvad namn som helst, betecknande lögnens eller sjelfviskhetens princip, det lefver det växer der, såsom ogräset jemte hvetet. Ja, det synes mig att de väsentligaste riktningar af Menniskoanden, i ondt och godt, hvilka under historiens åldrar uppspirat i Asien och Europa skola i America sätta frö och bli färdiga till skörd. Ofta under mitt vistande i America måste jag tänka på orden i Er Dogmatik (i Artikeln om Herrens tilkommelse og alle Tings fullendelse):

»Ju mera Historien närmar sig sitt slut, med desto större slutnings-
»hastighet röra sig tidens hjul, med desto större plötslighet och rapi-
»ditet desto hastigare omvexling af olika tillstånd framskyndar utveck-
»lingen; och den torde mycket missräkna sig som menar att emedan
»det i vårt närvarande verldstillstånd ännu återstår så mycket att
»göra, som kan behöfva århundradens arbete måste änden ännu vara
»mycket långt borta. Ty när Herren vill, kan detta göras på en in-
»nehållsrik dag; och utan en sådan skulle det aldrig blifva gjordt.
»Derföre strider det icke heller mot Skriftläran när vi tänka oss det
»Tusenåriga riket, som ett ganska kort tidsrum, som en dag hvilken

»i sig concentrerar en fullhet och en glans som eljest är spridd i år-»hundradens räcka.»

Norra Amerikas tillstånd häntyder på ett sådant fortskyndande och en sådan concentration af utvecklingens fullhet i godt och ondt. Denna verldsdels storhet och omfång omfattande alla Jordens zoner, produkter och skönheter, förbindningsmedlens snabbhet och mångfald som sätta dessa innom hvar mans ägo, vidden af enskiljt frihet, gränslösa täflingsbanor; sjelfva klimatets och luftens nervösa lynne och eggande verkan på en folk-ras hvars medfödda energi drifver den framåt och låter den medtaga alla folk på sin väg, allt fortskyndar dess fart till målet, till — domedagen. Ty jag har sagt det och måste här upprepa det; vi ha icke af America att vänta ett Utopien utan snarare en domedag, ett närmande till skördetiden för mennisko-slägtet. Och till intet folk, såsom till detta synes mig ljuda Herrens varnande rop: »Vaker!»

Ser jag likväl på det lif, som i denna tid är det mäktigast växande det öfverhandtagande innom förenta Staterna, så måste jag säga att mitt hjerta är uppfyllt af hopp. Ty skulle Förenta Staterna — och jag tror att de skola det — ur sin närvarande Constitution utplåna dess största motsägelse, skulle de innom Slafveriet inrymma befrielse-arbetets rätt och stadga en gradvis emancipation såsom lag, då — —

Om jag tänker mig att någon stor naturrevolution skulle på en gång tillintetgöra hela denna verldsdel, tänker mig den hastigt sjunka i hafsens djup och försvinna der med sina stjernströdda flaggor, sina flottor och Jernvägståg, sina stora städer och stimmande mennisko-mängder, sina stolta Capitolier och sköna stilla hem, tänker mig allt detta försvinna, tystna i djupet som i en ofantlig graf, och böljorna brusa fram deröfver, och rymden »öde och tom», men domens Engel allena flygande fram öfver den förgångna verlden med skriften öfver dess gerningar i sin hand för att föra den in i Lifsens bok, inför den allsmäktige domarens thron — då skulle vi läsa på bladet:

»detta folk gjorde allvar af att verkliggöra Guds rike på jorden.»

Se här min dyre vän och lärare min trosbekännelse öfver den nya verldens lif. Låt mig hoppas att framdeles få försvara det inför Er i Ert hem, eller i — mitt eget. Det var en af mina lifligaste önskningar i Förenta Staterna att göra dem bekanta med Ert theologiska tänkande. Det ligger mig nu om hjertat att göra Er närmare bekannt med dem; ty jag vet att Skandinaviens Christliga tänkare och

NordAmerikas folk äro djupt förbundna genom sitt arbete i samma Herres tjenst, och ha mycket att säga hvarandra.

Låt mig få vara innesluten i Er åminnelse som

Er
tacksamt tillgifna
Fredrika Bremer

---

811. Till Martensen. Stockholm d 7 Juni 1853.

Min ädle vän och lärare! Hjerteligen får jag tacka Er för Ert bref af d. 3^{dje} April. Att Er gamla, vördnadsvärda moder fått lugnt afsomna i Ert hem är mig kärt att veta. Ty en stilla smärtofri död är den skönaste fullbordan af en lång och vacker lefnadsdag. Och skönt är det när en gammal moder får insomna skyddad af den unga son hvars skydd och stöd hon en gång var. Väl den goda, vördnadsvärda gamla som så fick sluta sin arbetsdag! Hvad Ni säger om Er Moder gläder mig, ty — äfven jag hade förstått henne så. Intet som jag hörde henne säga, i dagligt tal, lät mig tänka, med afseende på hennes son: äplet faller icke långt ifrån trädet! Men hela hennes väsen och utseende ingaf mig alltid en ovilkorlig känsla af vördnad. Det var för mig naturligt att kyssa hennes hand, att sitta vid hennes fötter och se upp till henne såsom till en af de moderliga mäktiga naturer som äro mycket och veta mycket utan att ha lärt eller letat som andra, utan äro hvad de äro af Guds nåde, såsom trädet, källan, berget, blomman. Sådana bestämda naturer hos Menniskor värka innerligt förfriskande på själen, men — de hjelpa oss icke, icke oss andra sökande, sträfvande själar, hvars egentligaste natur är att söka tingens sanning och sammanhang, att icke finna ro innan vi funnit Gud och — oss sjelfva i honom. Den sökande anden ser på en sådan i sig hvilande natur med beundran, men säger: du är icke min. Min natur är en annan, har andra fordringar. Så ser han stundom på skogens mäktiga träd och önskar i melankoliska stunder att han också vore ett träd och fick hvila. Men när han får höra ett ord som hjelper honom att lösa de tillvarelsens gåtor som plåga honom, när han får se en skymt af det ljus i hvilket han kan se tillvarelsen förklarad och Gud älskansvärd, och menniskans lidande och sträfvan gjorda rättvisa, — då glädes han att icke vara träd, då glädes han att lefva, lida, sträfva, ty han ser då mening och ändamål, och ser sig en i ett stort, heligt herrligt mål, som äfven hans arbete, lidande, hans verk och vilja skall hjelpa att utföra.

Dessa sökande och frågande äro nu för tiden oändligt många. Men de som kunna svara och visa vägen äro få.

Det bref, min dyre vän, som jag så länge hållit på att skrifva til Er, brefvet om det inre lifvet i den nya verlden, följer nu här. För att ha varit så länge på vägen så har det icke blifvit synnerligen långt. Och det hoppas jag att Ni håller mig räkning för. Om Ni icke har något deremot så önskar jag att offentliggöra det ibland mina bref öfver Amerika;*) och detta blir då det sista i samlingen, ty det innehåller det mest concentrerade af hvad jag tänkt öfver den nya verldsbildningen. Det är derutinnan ett verk af Er ande likaväl som af min. Inför Er kunde jag ej tala om bisaker. Jag måste söka tränga till frö och rot af verldsträdet.

Med detta bref är mitt arbete öfver Amerika slutadt. Jag har i detta ända-igenom sökt att vara ett lydigt organ för den sanning som blifvit mig uppenbarad. Mitt arbete är ett ärligt, samvetsgrannt arbete. Så mycket kan jag säga derom. Jag har i mer än tre år såfvit, likasom magnetiserad af Westerlandets ande. Jag vänder mig nu från detta, och till menniskans inre verld med alla dess correspondenser och förhållanden till den yttre, och dessa vill jag betrakta i universella förhållanden. Hvad Danmark hvad Amerika och England gifvit mig af ljusstrålar skola här förena sig att upplysa lifvet, lifvet som mitt Sverige födde, lifvet som likt vårt gamla Ygdrasil har sina rötter och grenar i alla tillvarelsens riken.

O! att ännu en gång få tänka och tala med Er om de ting, som obäfvande äro och dessas förhållande till de som bäfvande äro! —

Nu går jag att för en tid samspråka med Jettarne i Sveriges fjelltrakter, och väntar mig att få af dem några rätt klyftiga frågor att förelägga Er en dag, för att ha nöjet att se dem klyfvas af Ert dialektiska svärd!

Men nu kan Ni ha nog af mitt skrifveri för denna gång. Jag hälsar hjerteligen och systerligen till Er Virginia, kysser i andanom Era små, och lefver

med hjertligaste
tacksamhet och tillgifvenhet
Er
Fredrika Bremer

*) Jag har tagit en afskrift deraf.

812. Till Mary Plumb. Stockholm 8 June 1853.

Miss Mary Plumb.

My dear miss Mary!

Your swedish friend pays you to day a flying visit to beg to introduce to you two distinguished artists of Swedish song, who wish to give musical soirées in the Cities of the United States. You and your good brother will be able to tell them what persons and Halls will best respond to their musical enterprize, and give them advice about the means to effect a concert in Albany; and I hope of your kindness that you will do so. And I am sure you will yourself greatly enjoy their fine talent and voices.

May you be well, my dear miss Mary, and tell me so. Severe Afflictions have met me since I came home; but I thank God for peace of mind and peace at home. How my heart clings to America and to friends there you will see by and by.

Yours affectionately
Fredrika Bremer

---

813. Till Ingemann. Stockholm d. 15 Juni 1853.

Innerlig och hjertlig tack älskelige Digter och vän för Landsby Börnene, och de kära rader af Er hand som åtföljde dem!

Boken erhöll jag något sent ifrån Bonnier, och tid och ögons svaghet ha ännu ej medgifvit mig att läsa den. Den skall utgöra en del af mitt sommarnöje, då jag får bli sjelf ett Landsbybörn bland Landsbybörn. Hvad som kommer af Er hand kan ej annat än gifva nöje. Men — om Ni skrifver ondt om Amerika så — bör Ni resa dit, och då skall Ni omvända och förbättra Er i det afseendet. Ack, det stora, herrliga vesterlandet är med sin stora rika natur, sina stora sträfvanden för menniskoväl, och samhällets fulländning en herrlig syn, som vidgar hjerta och tanke. Jag tackar Gud att jag sett den. Och nu längtar jag att se — Ryssland i synnerhet i dess Asiatiska Associationer, för att rätt uppfatta detta stora stilllif i kontrast mot westerlandets lif. Om tid och tillfälle medgifva så reser jag dit fram-

deles. För närvarande lefver jag stilla här, litet tryckt af hetta och Stadsluft och längtar ut till landet. Huru vackert måste det ej nu vara på Sorö, och huru lycklig Sorö vänliga Genius bland blommorna, fåglarna och de stilla löfkransade sjöarne!

Till Er unga vän presten Fenger ber jag Er ha godheten framföra denna hälsning:

Då jag i Amerika kom i den stat der hans vän, Mr Richmond, hade sin vistelse, sades det mig att han blifvit tokig och för närvarande vistades i England. Tillfället då hans dårskap hade brutit ut, så att det blifvit nödvändigt föra honom till ett dårhus, hade varit vid en stor offentlig sammankomst (jag minnes ej mer till hvilket föremål) då Mr R. talat och betedt sig på ett sätt, som fullkomligt blottställt honom. Han sades nu vara bättre men icke bra, och — var dessutom nu långt borta. Under sådana omständigheter, och då jag ej träffade någon närmare bekannt till honom; ansåg jag det bäst att tills vidare endast sända honom en hälsning med underättelse att jag medförde till honom ett par små böcker ifrån en ungdomsvän i Danmark; men böckerna behöll jag till dess något tillfälle yppade sig då de med visshet kunde komma i hans händer. Detta tillfälle kom likväl icke medan jag var i America, ej heller återvände Mr R. dit under denna tid. Böckerna äro derföre ännu i mitt förvar. Men då jag nu ser att Mr R. lefver och hvar han finnes, så skall jag, under denna sommar, sända honom dem med ett par resande landsmän eller ock med ett par Amerikanska vänner som jag väntar hit. De skola ännu visserligen komma i hans händer; och måtte deras milda och ljusa anda verka godt på ett sinne som tydligen icke är rätt ljust ännu, hvilket klart synes af hans Metacomet. Han kunde behöfva andas Danmarks luft och sin väns friska inflytande i dennes närhet. Amerkas klimat är ett farligt hetsande; ofta tjusande — i synnerhet under den s. k. Indianska sommarens herrliga tid, — men äfven ofta skarpt, och hårdt, alltid för torrt och stimulerande. Det stegrar lifsverksamheten och nervernas känslighet så att en öfverretning lätt uppstår. Och för detta klimats skull ville jag aldrig bosätta mig i America. Visst blir man litet Björnaktig till lynne och lefnadsvanor i mitt goda Sverige, men så lätt tokig som i Amerika blir man ej här.

Vi äro just nu temligen lifliga här med ett prestmöte, der de liberala talarena få öfvervigt genom talanger och sundt — förnuft, och vårt kyrkliga lif tyckes få makt att krypa ur puppan; vidare genom en allmän uppresning i landet emot brännvinstillverkningen och för Jernvägars anläggande, m. fl. goda företag, som låfva godt för framtiden. Jag gläder mig deråt och går att taga min lilla stilla del

i rörelsen framåt enligt det pund som Herren gifvit och på den väg han anvisat mig.

Jag lefver alltjemt i hoppet att min lefnadsväg ännu skall föra mig genom Danmark, och att jag då, om ock på endast ett par timmar, skall få besöka Sorö, och det hem der jag en gång var så lycklig med Er och Lucia!

Ödmjukt och kärleksfullt
Er
Fredrika Bremer

P. S.

H. C. Andersen är väl ute och flagrer omkring i verlden på nya Äfventyr. Skrifver De till honom så gif honom min hjertliga hälsning och tack för hans sednaste Nyårsgåfva. Nissen hos Speckhökeren är allrakäraste, och min stora gunstling bland de andra flera snälla och roliga historierne!

---

814. Till Malla Silfverstolpe. Stockholm d. 28 Juni 1853.

Goda Malla! M^r^ och Mrs Silsbee från Massachusett, i Norra Amerika, skola framlemna till dig dessa rader, i hvilka jag hjertligen beder Dig biträda dessa mina resande transatlantiska vänner med dina goda råd, i hvad de kunna behöfva dem, under deras vistande i Upsala och dess nejd, som dock ej blir längre än tvenne dagar, under hvilka de äfven ämna besöka Dannemora.

De äro aktningsvärda och förmögna Amerikaner, och tala fransyska (men icke vårt lands språk), äro trefliga och vänliga menniskor på allt vis. Goda Malla, var dem vänlig för deras egen och för min skull, Din

tillgifna
Fredrika Bremer.

---

815. Till Mathilda Möller. Trollhättan d. 14 Aug. 1853

Trollhättan kommer icke upp mot ElfCarleby, min lilla Mathilda. Vattenromansen är väl här längre, har flera episoder, men saknar Dalafallens consentrerade kraft och enhet, och jag njuter icke lifvet

här såsom jag gjorde det vid ElfCarleby, jag vet icke rätt hvarföre; Kanske emedan arbetslifvet och prosan, (jag menar den torra och ytterst materiella som blott talar om siffror och slantar) här inkräktat en alltför stor del af lifvet. De vilda herrliga fallen rika af Venerns och tjugfyra elfvers vatten brusa väl lika sköna och storartade bortom allt detta, förtäljande underliga äfventyr, men — jag hör dem icke väl här för sågarnas och fabrikernas buller och små barnens rop om »en liten styfver!» Jag är ändå glad att ha inhemtat denna nejd och hvad med den sammanhänger, och i synnerhet att ha sett och någorlunda begripit det stora verket som vi kalla Sveriges blåa band och hvars poetiska skönhet — det är, i dess helhet, ett herrligt epos! — frapperar mig ändå mer än dess materiella och industriella. Jag hoppas att min lilla Mathilda skall se det en dag, och gerna ville jag vara med på den färden, och njuta det om med dig och genom dig.

Götheborg d. 16. När jag här tänker på möjligheten att få ligga i Quarantaine och att icke när som helst kunna återkomma till mitt hem, då är det mig en tröst att jag har der en liten vän, som kan om så behöfves vara i mitt ställe hos min Mor och vaka för hennes väl klokt och snällt. Emedlertid hoppas jag att Quarantainespöket kommer att förskingras med Choleraspökeriet i Staden, och då är jag nog hemma om en vecka eller litet mer, och skall då tala litet mer om mina små resäfventyr. Hälsa Marie och Thilda från Mathildas tillgifna

Fredrika Bremer

---

816. Till P. A. Norstedt & Söner. Stockh. d. 11 Sept. 1853.

Herr P. A. Norstedt.

Härmed får jag återsända 3^{dje} Arket korektur af 2^{dra} delen, och med detsamma framföra min tacksägelse för de tre exempl. af första delen,*) äfvensom för den vänliga tanken förenad med dagens utfästande för bokens utgifvande i bokhandeln! Måtte dagen och tiden vara lyckosamma! och jag är ej utan hopp derom så vida dagen för 2^{dra} delens utgifvande icke kommer för långt efter denna. 1^{sta} delen behöfver ryggstöd af den 2^{dra}. Nio brefark Manuskript af andra de-

*) de ligga ännu ombundna på mitt skrifbord vänta[n]de på kamraternas utkomst i verlden för att bryta sitt incognito.

len följa härmed (från och med N° 26 till och m. N° 34) i hvilka Washingtons-vistandet afslutas. Mera kan sändas när som helst.

Med största högaktning
Fredrika Bremer

---

817. Till Rudenschöld. Stockholm d. 13 Sept. 1853

Bästa Gref Rudenschöld!

Huru gerna ville jag ej kunna gifva landsmän en handräckning vid deras utvandring till det stora landet der jag sjelf lefvat så rikt och njutit så mycket! Men en svårighet är för mig deruti att jag, under mitt vistande der, alltid var den förbundna, den emottagande, och jag känner mig ingen rättighet att begära nya bevis af välvilja af vänner som redan gifvit mig så mycket. Dock är det mig vid närvarande tillfälle en sann glädje att tro mig kunna tjena en ung landsman (och Er son) genom att sätta honom i förhållande till personer som kunna gagna honom i allt afseende vid hans företag, i det samma som de sjelfva kunna hafva gagn och nöje af en ung man af hans art.

Det finnes nära New York, i en af de fruktbaraste och skönaste trakterna af Staten New Jersey, [en] Association af ädla och bildade Män och Qvinnor, som i sin förening söka realisera en högre form af samhällslifvet än den vi se i det stora samhället, och verkliggöra dermed Christendomens rike på jorden. Denna Association är bildad af Familjer, men upptager i sig ensamme arbetare, som mot att arbeta för densamma deltaga i alla dess förmåner. Dess förnämsta näringsgren är jordbruk och trädgårdsskötsel, ty New Jersey jordmån är beryktad för dess goda frukter af många slag. Ni skall finna en skildring af detta lilla samhälle i första delen af mina bref öfver America hvilken nu snart utkommer, och en bättre deraf i den sista delen vid mitt sista besök på stället. Den union till hvilken jag önskar rekomendera unga Rudenschöld är dock ej denna, utan en sednare nyss bildad af den ädle Marcus Spring, hans svåger G. B. Arnold, H. W. Channing (personer om hvilka ni kan läsa i boken) samt åtskilliga deras vänner, alla utmärkta genom deras kärlek för höga menskliga ideer och derjemte praktiskt dugliga menniskor. Spring och hans vänner ha till utförande af denna Union inköpt några hundra Acres fruktbar jord vid Raritanfloden nära New York och der i den skönaste nejd, rik på skog och friska källor, grundat sitt samhälle.

Ställets serskildta namn är Eagle Wood. Jag vill gifva Er son bref till föreståndarne i denna Union; jag är öfvertygad att han ej kan komma på bättre ställe och i bättre händer ty faderlig och broderlig ledning och moderlig vård skall han finna der. Och skulle han om någon tid finna att han, för att göra hastigare lycka eller förtjena mera penningar (ty penningförtjensten är icke stor här) bör vandra åt annat håll, så skola Arnold och Channing gifva honom rekomendationer vesterut, der båda länge lefvat, och der mycket är att göra och att förtjena för en skicklig åkerbru-

kare. Men för det första kan icke Er son komma på bättre ställe än i Raritan bay Union samhället. Der må han först blifva bekant med språk, seder och bruk etc. i den nya werlden, få sin invigning till det nya lifvet och sedan stadna eller — draga vidare allt som honom lyster. Här skall han finna vänner och hem, och se och höra mycket upplifvande för ett ungt och ädelt sinne. Det skulle glädja mig att få tala med honom sjelf öfver hans resa och denna förening innan han afreser. Jag har i dag äfven skrifvit till Prof. Bergfalk för att föreslå honom skrifva jemte mig till denna Unions ledare, som vi båda blefvo bekanta med i Amerika. Vigtigt är emellertid att Er son beflitar sig att läsa Engelska språket, så att han kan vara någorlunda hemma i det då han kommer till landet der det talas. Jag känner mig nästan öfvertygad om att Er son i dessa förhållanden skall finna en lycka och en utkomst som han ej skulle ännu så finna i Sverige. Och kommer han till Stockholm så — bed honom komma till mig. Det skulle hjertligen fägna mig att i hvad jag det kan införa Er son i en krets som hör till mina skönaste minnen, och som jag ej kan tänka på utan rörelse, ehuru jag ej i allt kan bifalla dess grundsatser.

Aktning och vänskap
Fredr. Bremer.

---

818. Till Fredrika Svedbom f. Forssberg.

Tisdag middag 13 Sept. [1853]

Den stora Astrakanen — nej — den kunde jag icke äta; den var för stor, för vacker, för märkvärdig, den måste jag gifva åt Aurore Wrede så att Fabian kunde få beundra den. Men den mindre — den har jag just nu förtärt emedan ändå ingen kunde äta den bättre d. ä. med mera vördnad, beundran och kärlek för ett sådant naturens mästerstycke, så felfritt, så skönt så fullkomligt; derföre hyllades den först med ögonen, så kysstes med läpparne, och när den slutl. angreps med tänderna, så var det med en djup känsla af ovärdighet utom för den tacksamhets skull hvarmed något så helt vackert njöts, och som nu kännes som — en tår i öga och i hjerta! Och hvad skall [jag] nu säga Gifvarinnan utom att gåfvan blifvit riktigt njuten! Blommorna de rika, vackra ha lyst i två dagar i vårt förmak, I dag lyser en del af dem på — en graf, en nyss fylld graf öfver en gammal from fru och god moder. Och nu — kysser jag den lilla rara gifvarinnan af allt detta af hjertats grund och lefver hennes tacksamma vän

Fredrika

---

819. Till Böklin. Stockh. d. 16 Sept. 1853.

Ditt Julibref, min dyre Vän, kom som en af sommarens ädlaste frukter och smakade — godt! Då jag fick det var jag stadd på en resa till vestra kusten, med ett par mycket kära Amerikanska vänner, som besökt mig i Stockholm, och dem jag nu följde på deras återväg till Götheborg. Jag hade flera planer med denna resa, dem jag ämnade närmare bestämma i G. och efter skiljsmässan från mina resande vänner; men Choleran, som under min dervaro utbröt i Stockholm, gjorde hastigt slut på mina tilltänkta små utflygter, ty min gamla moder satt lam i Stockholm; min post var nu vid hennes sida och att stå för hennes hus och hem, och jag skyndade hem. Och der har jag nu lefvat tre veckor under brinnande Cholera. Hundrade och fler Mskor ha dödt om dygnet omkring oss, men vårt hus och våra vänner ha hittills blifvit skonade, och fått blott obetydliga påkänningar af farsoten. Som en verkl. mordängel kommer den här vanligen nattetid. Menniskorna lägga sig friska och sunda, och vid midnattstid kommer härjaren (eller befriaren) merendels med förfärlig våldsamhet, beröfvar sansning och medför döden, ofta innom tre a fyra timmar. De fattigares boningar äro de svårast hemsökta, men stundom kommer hemsökelsen äfven i rikemans hus. Stockholm håller emedlertid god min, och bär sig bra åt i ordnandet af sjukvård, hjelpanstalter o. s. v. Och på gatorna i staden vimlar folket muntert; man bygger hus, lägger an Gasupplysning och arbetar och muntrar sig på vanligt vis. Att mordängeln går omkring i husen märker man ej på folket utanför dem, utom på den tilltagande mängden sorgklädda personer, men ofta nog äro dessas ansigten icke sorgsna. Ack! Jag ville det vore annorlunda, — att det funnes mera kärlek i verlden, mera saknad af bortgångna anhöriga!

Utomkring i stora verlden ser det ännu ut som vid den tid du skref ditt bref. Orientaliska frågan, som en tid syntes lösa sig fredligt, (för tillfället), synes nu åter grumla sig och taga krigisk uppsyn. Min unga Vän Mr Kay i England skrifver till mig att England är så uppbragt på Rysslands förhållande och förtretadt på den ställning som dess egen regering (Englands) låtit det intaga under tvisten, att den allmänna känslan är för krig; att äfven deras handelsmän yttra »the strongest convictions that on every account, for the sake of Ci»vilisation, Commerce and political liberty, and though last not least, »for the sake of our relations with the East Russia must be kept »out of the Mediterranean» och Lord Aberdeen har under några

veckor varit den mest opopulära man i Cabinettet emedan man ansåg honom böjd att gifva vika för Rysslands fordringar.

Mig interesserar Sultan synnerligen i denna stund; genom sina personliga sympathier närmar han sig tydligen de vesterländska folkidealerna. Hans beskydd af Kossuth, hans gåfva af stora länderier till Lamartine, då denne öfvergafs af sitt eget fosterland, hans uppmuntrande af industri och åtskilliga närmningar till de fria Europeiska folkens bruk och sedvänjor innom Turkiet tyda derpå. Huru plågsam måste ej hans ställning vara, huru oharmonisk huru sönderslitande! Han behöfde nu vara en hel Turk, och han är till hälften Christen, och måste som sådan kämpa för halfmånans rätt och bestånd. Hans regentpligt, hans ädlaste stolthet kallar honom att motstå Ryssland, men hans innersta samvete måste tillhviska honom hans saks och hans folks nödvändiga undergång, och han kämpar för hvad han ej kan tro på. Jag vet icke i denna stund en mera tragisk ställning på jorden än hans.

Revolutionen i China är en verldshändelse som också tilldrager sig våra blickar. J. Kay skrifver: »We are already speculating on Chinese Railways, Joint Stock companies, Excursions and all else which interests our restless race.»

Detta märkvärdiga folk (Engelsmännen), sjelf en produkt af flera mäktiga folks förening på dess jord, synes verkl. ha emottagit kallelsen att civilisera eller humanisera större delen af jordens länder. »Äfven i de aflägsna delar af Ryssland (sade mig nyligen en qvick Engelska sedan 12 år bosatt och resande i ryssland som engelska Consulns i Pettersburg fru,) äfven i de aflägsna delar af ryssland som för Europa icke ha namn, och dit knappt några vägar gå men der stora städer växa upp, kommer Engelsmannen med sina jernvägsanläggningar, Ångmaskiner, sina bomullsspinningsanstalter, sina många uppfinningar för framfart och comfort, och man låter honom komma med dessa och ser blott dessa, och tänker ej på allt som nödvändigtvis kommer med och genom dessa, och kommer hvar helst Engelsmannen framgår.»

Men Czar Nikolai stora, starka ögon ha nog sett det, och vill i tid rusta sig till brottning mot Athleten till en del med hans egna vapen. Det förefaller mig att det ej kan afgå utan blodig lek, om än man ännu en stund nöjer sig att fäkta med pennorna.

Knappt någonting frapperade mig så mycket under min vesterländska resa, som makten af den anda som drifver den Anglosaxiska eller Anglonormanska racen. Deras arbete är likt biets och bäfverns af instinkt (ehuru af högre art), deras »savoir faire» är naturlig hos dem, och låter dem framgå med makalös säkerhet och skyndsamhet

i det de organisera samhällen och stater, med alla dithörande inrättningar. Du skall snart se min syn deraf, ty första delen af mina Amerikanska bref kommer nu snart ut i bokhandeln, och ditt exemplar af dessa skall sändas med det allra första till bokhandl. Herr Littorin, i Christianstad, der du torde låta afhemta det. Du skall dock ej bedömma arbetet efter denna första del, som nog innehåller de svagaste och mest sjelviska delarne som finnas i hela arbetet. Dock skall början och sednare delen af denna del, såsom jag hoppas tillfredsställa dig. Andra delen är ett arbete af mera styrka och omfång på allt vis; och jag är ledsen att denna del genom tryckningens långsamhet icke torde komma ut förrän till Julen, (om äfven då!) ty den första delen behöfde ryggstöd af den andra. Tredje delen kommer väl ej förr än på nyåret. Större delen deraf innehåller mitt vistande på Cuba. —

När du läst hela arbetet — som är allt ett drygt arbete, dock ej för drygt för en läsare sådan som du — så säger du mig nog ditt slutomdöme derom, och om jag någorlunda uppfyllt mitt uppdrag. Ett ärligt allfvarligt arbete är det nog, men för mycket småsaker fruktar jag ha influtit som draga ut arbetet och försvaga dess verkan. Jag har ej kunnat hjelpa det; jag fann för mig ett så stort material af hvarjehanda, och — jag har varit så ensam vid arbetet. En vän hade kunnat säga mig hvad jag kunde låta bortfalla; ensam har jag ej rätt sett min väg, eller vetat att välja.

Sedan jag nu lemnat ifrån mig min redogörelse (i England och Amerika äro alla tre delarne utkomna i öfversättn. d. 29 Aug.) vill jag åter in på diktens fällt; flera ämnen vinka, men intet vill rätt draga sinnet, intet rätt bemäktiga sig min ande. Derföre känner den sig nu litet rådvill och slapp. Men jag hoppas på höstens stärkande, lifvande lif. Närmast mitt hjerta ligger mig mitt eget köns utveckling i tanke och arbetslif, och på ett eller annat sätt måste jag verka derför. Den nya qvinnan fostrar den nya Mannen; och slägtets upphöjelse förutsätter hennes. Det finnes en sann och ädel ödmjukhet; det finnes ock en usel och föraktvärd. O! huru litet har man ej lärt qvinnorna att skilja på dessa; huru ofta ha de ej böjt sig för uselheten emedan de ej förstått att vara starka med mildhet och värdighet. Qvinnans uppfostran och ställning i samhället är ännu full af skefhet och lögnaktighet.

Åtskilligt i dessa frågor skall du se i de Amerikanska brefven, och mera i hvad jag härefter kommer att skrifva, om jag lefver. Mina resors frukt har varit att jag i mycket blifvit mycket bestämd, men jag hoppas att förblifva det med mildhet i ord och väsen. Den »tusan djefla» bestämdheten är af ondo isynnerhet hos qvinnor.

Tack för din Andeprotest emot Materiens herradöme. Jag håller innerligen med dig. Och för att förklara verlden måste man se den uppifrån, icke nedifrån. Den store byggmästaren begynte byggningen nedifr. berättar oss skapelseboken. Men säkert hade han, (såsom ännu i dag hvarje god byggmästare) hela schemat af byggnaden med både tak och torn klart i sitt hufvud innan han lade grunden; man kan ej förklara, den stora boningens tillkomst annorlunda. Och schemat heter: Menniska.

Quidings hushålla på landet och må väl. Reuterdahl mår så der i Stockholm men säger ingenting, och är god mot sina närmaste. I Stockholm tala vi ej om mycket annat än choleran, och de döda för dagen. — Låt lilla Theodor ändtl. dricka magstärkande. Millefoliethe är ypperligt om mornarne, stärker hela kroppen. Hjertlig hälsning till din goda maka från din innerligt tillgifna

Fredrika Bremer.

Gervinus Einleitung läser jag med stort nöje, oaktadt hans partiella orättvisor t. ex. mot Frankrike.

---

820. Till Bergstedt. Stockholm d. 17 Sept. 1853.

Herr C. F. Bergstedt!

Hosföljande bok kommer till Er, ifrån mig, endast som ett vänligt tecken af personlig högaktning och af tacksamhet för den tillfredsställelse och det nöje jag haft och har af mycket som Ni skrifvit och skrifver. Mottag den som ett sådant! . . . .

Er, liksom andra vänliga läsare, ville jag i öfrigt bedja att betrackta boken mera såsom ena flygeln till en hufvudbyggnad — icke synlig ännu, men som snart kommer fram — än som något helt för sig. Den torde ta sig bättre ut sedd i sammanhang med öfriga delar än så här på egen hand. Mera vill jag icke säga för den, utan öfverlemnar det åt mera ojäfviga domare.

Högaktningsfullt
Fredrika Bremer

---

821. Till Fredrika Svedbom. Mondag morgon [19 sept. 1853?].

Lilla Fru Fredrika! Skickelsen tvingar mig att spela fru Penelops rol, och omintetgöra i dag hvad jag gjort i går. Regnet förstörde rosendalspartiet, och nu förstör en annan tillfällighet mitt lilla parti för i afton. Men jag ber mina goda vänner att en annan afton få göra om båda partierna, och få njuta deras sällskap så som jag gerna ville det! En hjertelig god morgon på den vackra dagen!

Fredr.

---

822. Till Beata Afzelius. Stockh. d. 20 Sept. 1853.

Nu vill och måste jag, ehuru i hast, skrifva några ord till min goda, kära Beata, till tack för hennes bref från Enköping, som lärt mig på så lifslefvande vis se hur du sträfvade med verlden och dess vrånga vägar, samt led med djuren och deras lidande. Det första är bra besvärligt, min snälla Beata, men har dock sin lön deruti att man dermed utträttar något, och lyckas ställa till rätta hvad som är på orätt väg; och under dessa små fejder och dess[a] små segrar håller sig dock själen lefvande och frisk och löper ej fara att mögla, som är den värsta sjukdom jag vet. Ditt friska hjerta visar alltid den rätta vägen, ditt friska sinne hjelper som en god vind att blåsa folk och farkoster fram på den. Lidandet för djuren ser mörkare ut, ty der kan man ju så litet verka, så litet hjelpa äfven med den bästa vilja! Och likväl är jag så glad att Menniskor känna så, och ville ej för mycket godt borttaga ett grand af detta medlidande, annorlunda än genom att kasta deruti en gnista förhoppning. Du vet redan något om mina tröstegrunder för djurens lidande och om menniskors sköna kallelse i andarnes verld i följd af deras sympathi för djuren och deras lidande. Och mera kunde jag säga dig derom härefter; ty jag stärkes allt mer i dessa åsigter, grundade på Guds uppenbarelse i Mskoförnuftet och i Evangelium, i all förnuftig analogi emellan Menniskan och naturen; och jag har fått ett godt stöd i mina åsigter genom en bok gifven mig af den ädle Örsted i Danmark, öfver djuren, deras instinkter, förmågor, värdighet, bestämmelse o. s. v. rik på märkliga anekdoter, och sunda och äfven djupa reflexioner. Jag har icke förr än just nu haft tid att se i denna bok; men har blifvit

öfverraskad att se der så många öfverensstämmelser med mina egna funderingar, och skall nu läsa den ända igenom; och när vi härnäst träffas skall du få höra och se åtskilligt ur den.

Sedan du var här, hade jag glädjen emottaga ett besök af min goda Amerikanska doktor och hans älskvärda fru; och med dem följde jag som vän och som tolk till vestra kusten då de åter skulle resa till deras fädernesland. Det mötet och den resan gjorde mig godt till själ och kropp. Jag känner mig bättre och starkare allt sedan. Nyheten om Cholerans utbrott i Stockholm påskyndade min hemresa dit för att vara i mitt hem och hos min mor. Vi ha hittills gått lyckligt igenom den farliga tiden och mordängeln som grasserat och ännu grasserar i Stockholm har hittills gått förbi vårt och våra slägtingars och vänners hem. Min Mor sitter — der hon sitter, men är rask och har blifvit fet. Quidings hushålla på landet. Fabians äro inflyttade till staden ty farsoten blef sträng vid Marieberg. Mathilda Möller blomstrar som en ros, gör mig glädje som vanligt, och har nu glädjen att se sin far här och nöjd med hennes utsigter och belägenhet. Och jag, min goda Beata, jag har nyligen gjort ifrån mig ett långt och teml. mödosamt arbete, och skolkar och hvilar nu en tid, skrifver bref, läser böcker och går omkring till bekanta.

Min goda årstid begynnes; den kommer med äplena och vinterbrasorna, och jag vill hoppas att den hjelper mig att frambringa något godt. Stackars min Beata har väl icke godt af hösten som är grym mot gikt och rheumatismer, men Millefoliethe invertes kommer säkert att göra dig godt, och kunde du utvärtes taga ett eller annat varmt bad, utan fara för förkylning efteråt så tror jag att det skulle vara mycket välgörande, — en finsk Badstuga, mer än något annat! Kalla bad duga ej för äldre personer, men varma, med emollierande örter uti, (såsom Chamomill) äro för dem goda. Ett par sommarvarma bad som jag tog i Götheborg ha varit mig mera välgörande än alla de kalla bad jag tog förut dels i staden dels på Arsta. De gjorde mig alls icke godt. Kan du, så tag hvar fjortonde dag ett behagligt varmt bad. Längre fram på hösten skrifver jag åter till dig, och hoppas från Upsala på goda nyheter från dig. Mamma hälsar dig hjertl. lilla Mathilda gör så äfven, och jag ville gerna vara dig en god läkarinna, såsom jag är din trogna väninna

Fredr. Bremer.

Marie och Thilda hade Caffe-kalas i går min höga namnsdag till ära, och befinna sig i god hälsa och godt lynne och äro så snälla och förträffliga för Mamma. Gudskelåf för de snälla Menniskorna!

823. Till Fredrika Svedbom. Söndags Morgon [25 sept. 1853].

Snälla fru Fredrika. Jag har uppgjort en »plan de bataille» enl. med hvad vi kommo öfverens om i går, och föreslår i följd deraf att fruntimren genast vid deras inträde i La Croix's sal i morgon indela sig församlingsvis enl. dertill anvista platser, hvarom jag ämnar i dag tala med Fru La Croix; och jag hemställer om ej en artig anhållan till fruntimren om en sådan indelning kunde och borde inflyta i annonsen för i morgon i dagbladet?*) t. ex. »att man önskade för vinnande af tid och bestämdhet till uppnående af det ändamål som åsyftas med sammankomsten, att fruntimmerna ville vara goda och vid deras inträde i L. C—s sal begifva sig till de platser som skola anvisas enl. de församlingar som de tillhöra». Hemställes till vårt consultativa Statsråd och hans lilla rådinna vänligast af

Fredr. B.

Säg blott ja, eller bra till mitt bud, om förslaget godkännes.

---

824. Till J. A. Hazelius. Stockh. d. 7 Oct. 1853.

Herr Öfverste Hazelius.

Som Ombud för Central Komitén i Fruntimmersföreningen för Barnavård innom hufvudstaden, får jag å dess vägnar anhålla att Herr Öfversten ville ha godheten i morgon Lördag intaga i Svenska tidningen den skrifvelse eller kungörelse till Stockholms innevånare som här medföljer. Väl vetande att Ni varmt ömmar för de nödställdas sak hvars vältaliga förespråkare Ni ofta varit inför svenska allmänheten hoppas Komiténs medlemmar att Ni för den goda saks skull, som den åsyftar skall välvilligen samtycka att äfven framföra dess talan till hufvudstadens innevånare.

Skulle vår anhållan bifallas, och ett korektur å den i tidn. uppsatta skriften kunna meddelas mig till genomseende förr än tidningen

*) på det de interesserade må vara beredda på saken och se någon dager i sammankomstens machineri. Annonsen borde väl sättas med stora typer.

tryckes om lördag, så blefve jag, äfvensom Comitens medlemmar Er derföre mycket förbundna.

Å Central Comitén för fruntimmersföreningen vägnar
med utmärkt högaktning
Fredrika Bremer.

N. B. Det är i Aftontidningen om Lördag som vi anhålla att artikeln må införas!

---

825. Till Fredrika Svedbom. Lördags morgon [8 okt. 1853].

Högädla Sekreterare! Nödhjelps Comitén lärer ha sammankomst i dag kl. 5 på eft. middagen. Skall jag lemna vår ansökan till Capt. Hjerne som kommer till mig i dag kl. 10 på f. m. eller är det bättre att den kommer på annan väg till Komitén? Kan du komma till mig litet på f. m. så att vi kunde få talas vid? Jag vill gerna ha några ex. stadgar samt flera listor och — framför allt litet språkas vid!

Ordf. F. B.

---

826. Till? Stockholm d. 8 Oct. 1853.

Herr Cabinetts Kammarherre!

Såsom ombud för Stockholms fruntimmersförening för barnavård får undertecknad anhålla det Herr Cabinetts-Kammarherrn ville hafva godheten till deras Majestäter Konungen och Drottningen framlemna hosföljande skrifvelse från föreningens Central Comité.

Comitén tager sig friheten att inför deras kungl. Majestäter framställa föreningens syftemål, icke i hopp att vinna bidrag för dess kassa utan endast en blick af gillande för dess förehafvanden af de höga och högt älskade Personer, som varit och äro för alla Sveriges innebyggare det skönaste föredöme i goda gerningar och välgörande verksamhet. Comiten anhåller att Herr Cabinettskammarherrn godhetsfullt ville med det snaraste framlemna skrifvelsen till deras Kungl. Majestäter.

Med fullkoml. högaktning
å Stockholms fruntimmers förening för
barnavård vägnar
Fredrika Bremer.

---

827. Till Fredrika Svedbom. Mondag morgon [17 okt. 1853].

Lilla Fru! Böckerna: Revue des deux mondes och Revue Britannique samt ett exempl. af Atheneum återsändas med många ursäkter och många tacksägelser. Ett litet qvarglömdt plagg medföljer. Jag hoppas snart få återse ägarinnan et C°. Det förstår sig ju, och vi alla tre förstå det, att den lilla tillställningen i går hör till det enskilta lifvets krönika och bör icke komma i tidn. En hjertlig god morgon till herre och fru i S... ska hemmet, i hopp om att få snart en afton med dem.

Fredr.

---

828. Till Fredrika Svedbom. Onsdag morgon [19 okt. 1853].

Lilla Fru! Skicka mig ett dussin exempl. af våra stadgar, var så snäll! Och skulle ej du och din Man vilja och kunna dricka the med mig i afton, så att vi kunde betrackta några frågor tillsammans i vårt lilla trefliga och kloka tremannaråd?! Gud ske låf vår horizont ljusnar och det ser ut som vi skulle få medvind och solsken på vår väg! Om ni ej kunna komma i afton så — kunna ni komma i morgon afton?!..... Men helst i afton om möjligt.

Fr.

---

829. Till Fredrika Svedbom. Lördag morgon [22 okt. 1853?]

Min snälla Fredrika! I dag kl. emellan 6 och 7 ef. m. är ett litet sy-gille. Kom med och hjelp bikupan att surra och sy! Och bed vår »manliga Egeria» komma och se på oss litet sednare eller kl. omkring 8. Kommen så ären J goda och snälla!

Fredr.

---

830. Till Fredrika Svedbom. Mondag morgon [24 okt. 1853].

Lilla Fru Fredrika! Då listorna från bokhandlarena icke ännu blifvit återsända är det nog nödvändigt att i dag till middagen söka insamla dem. Kan Vaktmästarn som utlemnade dem icke användas dertill?! Godt vore det om så kunde ske.

Då din man är så god och låter lysa ut Jacobs fruntimmersförenings sammanträde till Onsdag ombedes han vara god utsätta kl. 12 som timman derför. En hjertlig god morgon!

Fr.

---

831. Till Carl Hallberg.

Herr ProtocollSekr. Hallberg.

I det jag härmed har äran öfversända de felande ex. af listorna samt Stadgarne*) för fruntimmersföreningen, och derjemte en skrifvelse till Ordningsnämden med anhållan att utse Ordningsmän som välvilligen, då så påfordras, ville biträda föreningens Comité med råd och dåd, ber jag Er hafva godheten att för oss leda valet på de herrar Ordningsmän (Tham och Sjöblom) som vi i går talade om samt derjemte på pumpmakar Östergren och om någon af dessa herrar äro förhindrade, på Herr Ornell. Framför allt anhåller föreningens Comité genom mig att få påräkna Era råd och vänl. samverkan med denna, såsom Ordningsnämdens Ordf.

Till församling Comiténs ledamöter ha blifvit valda utom Ordf. (undertecknad) Sekreterare: M^{l} Maria De Rong och Kassaförvaltare fru Laura Gagge — Fru Grefvinnan Platen född De Geer, Fru Willborg, Fru Wærn, M^{ll} Rytterskköld, Fru Valerius, Fru Nitsell M^{l} Broman.

Jag anbefaller föreningens interesse och goda sak i Era händer!

Med utmärkt högaktning

Fredrika Bremer

Stockholm d. 27 Oct. 1853.

*) 15 af hvardera

---

832. Till Mary Howitt. [Okt.? 1853.]

I write from my heart to thank you for your part in my work. Indeed, I have looked to some parts of it with a considerable degree of anxiety, fearing mistakes and misconceptions; but so far I have been able to see nothing of true importance in that way — nothing that cannot easily be corrected; and many parts I have truly enjoyed to read in your language and living style, most especially in vol. 3, which, is not only good, but excellent, and often so genial, so full of spontaneous life, that one can hardly suspect it is a translation. Should there be a second English translation some mistakes must be corrected, as, for instance, maten, the eatables, is translated »the meat», and the family Tolme is invariably represented by F. In Sweden the first volume is only just out; the second will be out in December, and the third not till January or February. From my heart I thank you for the heart and soul, the conscience that you have worked with. [— — —] Thank you again and again for your truly good and excellent work, and quite wonderful when I think of the circumstances under which it has been achieved. A good angel has been with you.

---

833. Till Fredrika Svedbom. Söndag morgon [6 nov. 1853].

Lilla Fru! Vi äro bjudna du och jag att bivista BildningsCirkelns högtidsdag i afton, och som jag förmodar äfven din man, då vi fått tre biljetter. Låt oss gå om ni ej äro förhindrade. Något godt kan komma deraf för vår förenings sak. Jag tänker vara kl. 6 ef. m. hos fru La Croix, och hoppas träffa er der. Om ej, så följer jag med Fru La Croix i sällskapet. En klar god morgon på denna kulna morgonstund!

Fredrika

---

834. Till Beata Afzelius. Stockholm d. 7de Nov. 1853.

Nu måste jag språka litet med dig kära, goda Beata, som jag känner på mig nog vill höra litet från mig. Jag har haft ondt om tid, nu på en tid; och varit, som du väl äfven sett och hört litet om, så upptagen af Comunala ärenden att de enskilta fått stå litet i

bakgrunden så länge, och bref och skrifvelser till publika myndigheter, »Sundhets och Ordningsnämder» m. m. ha undanträngt all brefskrifning till goda vänner. Men det der har sin tid och den är nu för det mästa öfver. Och frukten af denna, i flera afseenden, rätt arbetsamma tid, är hos mig den hjertligaste tacksamhet för det goda som blifvit utträttat, för de små barn som blifvit undanryckta lastens och eländets nästen, och försatta i goda hem, för de fattiga och goda hem som blifvit eller bli upphjelpta, det friska nyfödda kärlekslif som genomströmmar samhällskroppen, det helande, förnyande lif som kommit efter döden, och låter blommor uppväxa på grafvarne. Särskiljt är jag tacksam för de friska, välgörande intryck som jag sjelf derunder erfarit, dels genom min verksamhet i detta arbete, dels genom den bekantskap med några förträffliga och älskvärda menniskor som den föranledt. Främst bland dessa sätter jag Fru Gagge, din bekannt och vän, som äfven jag nu riktigt håller af, och hvars herrliga, varma och friska praktiska natur riktigt innerligen gläder och förfriskar mig. Att se henne, hur hon tagit till sig dessa vanvårdade, värnlösa stackars barn fulla af smutts och löss och sår i hufvudet, huru hon tvättat och snyggat upp dem, skaffat dem kläder, och så fört dem bort i de hem der föräldrars vård blifvit beredd för dem, hur hon vandrat och arbetat och verkat outtröttligt och klokt och kraftigt — det har varit en glädje att se; och under allt detta ha hennes egna barn stått som Jul-ljus omkring henne i det glada hemmet — der arbetet och omsorgen för andra blott kommit som en glädje till. Det allt har varit mig en hjertstärkande syn.

Fru Gagge är min nästa i omsorgen för Jacobs församlings barn; hon är min bästa bland alla fruntimren som mötas och arbeta i barnavårdens värf.*) Men utom henne äro der många som jag innerligen gläder mig åt, Menniskor fulla af verklighet som jag utan detta vårt gemensamma värf troligen aldrig hade lärt känna just i deras verklighet och sanna värde. Jag har sedan en månad fört ett sällskapslif så upplifvande och fullt af interesse som jag före detta icke gjort det. Och nu, när hösten kommer med sitt mörker och sina stormar nu äro snart alla de värnlösa barnen i varma, ljusa hem; och de goda hem som döden hemsökt — de skola ej sakna ljus och lif i år, ej heller nästa år och sedan — lefver Gud allsmäktig ännu, och hans lif i goda Mskors hjertan.

Under all denna yttre rörelse har äfven en rörelse uppstått innom min enskilta krets som länge varit önskad och behöflig men nu först i dessa dagar kommit i gång. Vi ha försålt Årsta och Hesslingby

*) blott att hon talade något mindre!!!!!

egendomar, och kunna nu motse, med sannolikhet — ett sorgfritt och för ekonomiska bekymmer fredat lif. Så har det ej varit på en tid. Gud vare tackad för de utsigter som nu öpnat sig för oss och med det samma att för vårt beskedliga landtfolk få goda husbönder. Icke öfverflöd men ett sorgfritt dagligt bröd samt litet öfver för andra som det behöfva, var alltid min åstundan. Och nu synes dennas uppfyllande vara betryggad. I eftermiddag skall köpekontraktet underskrifvas.

Mamma är tillfreds med hvad som sker, sitter der hon sitter men är för öfrigt rask, äter godt, såfver godt, och språkar gerna med goda vänner och bekannta som hälsa på.

D. 8 Nov. I går aftons fick jag ditt och Thecklornas vänliga, snälla bref!

Tack, du min goda varmhjertade Beata för ditt. Det var mig riktigt mycket kärt att höra det du haft nöje af mina Amerikanska bref; och det var mig kärt att få några vänliga ord om dem från Upsala vänner. Jag har sjelf haft så ringa tro på att denna första del af mina bref skulle bli omtyckt eller vinna bifall, jag har tvertom gjort mig så beredd på klander (och äfven ovett från vissa håll) att jag är i stor förundran öfver att mottagningen blifvit så icke blott god men varm och så vidt jag förspordt och bokens åtgång tyckes bevisa äfven allmänligt hjertligt. Detta är mig såsom du väl kan tro mycket kärt, och låter mig hoppas godt för de sednare delarne af mitt arbete, i hvilka mitt sjelf mindre framträder i sin sjuklighet, och ämnena visserligen äro af mera jemt interesse. Jag läser nu korrektur på sednare hälften af andra delen som väl kommer ut i slutet af denna månad. I den tredje delen komma att införas några vackra engelska stålstick (efter den engelska upplagan) af några Amerikanska naturscener: Hudsonfloden vid mitt hem der; Niagara; Floridaflodsceneri.

Och nu — nu är vårt gamla, goda Årsta öfvergånget ur våra i andra händer. Det är skrifvet. Och jag är tillfreds. Ty så mycket jag än håller af Årsta, kunde jag ej mer, utan Mamma och Agathe der, vara der med någon glädje. Det kände jag tydligt under ett vistande af sex dagar der förliden sommar. I vinter skall jag ännu en gång fara ut på några dagar, taga afsked af de gamla ställena, det gamla folket och — sedan kommer jag väl ej mera dit.

Under vintern, kära Beata, skall du följa mig på min resa i det sollysta westerlandet, och till den heta vändkretsen; och när sommaren kommer då skall du komma till Stockholm; och vi skola nog göra dig varm här. Hälsa hjertl. Fru Silfverstolpe. Hvad jag är glad att du har hennes goda gästvänliga hem om aftnarne!

Min lilla Möller är snäll och blomstrande och trofast, och passar mig hjertligen väl. Sjelf är jag frisk och starkare än jag varit det sedan jag kom hem.

Men hvad det gör mig hjerteligen ondt att du, min snälla Beata, icke kommer rätt i stånd med din kropp, och att Millefolliitheet icke vill hjelpa! Nu måste vi nödvändigt tänka på en brunnskur till sommaren. Ack — sommaren, det är långt dit. Men så ha vi Julen deremellan. Och lilla klarögda Nanna måste tända Jul-ljus för dig. Och våra Julljus här skola kanske brinna klarare än på länge.

Det skall glädja dig att höra att Lotta Öberg ändteligen är lycklig är nöjd, fullkomligt nöjd i ett godt och trefligt litet rum, och med den allra mildaste godlyntaste trefligaste Enkefru till vårdarinna och dagligt sällskap i rummet bredvid hennes, till hvilket rum nu hennes dörr jemt står öppen, så väl trifves hon med den frun. Det har varit mig en stor hugnad att kunna få det bra för den stackars sjuka varelsen.

Jag gick i kyrkan i går Allhelgonadag i behof att tacka och lofva i förening med all helgon, med alla mina bortgångna älskade, men presten tog bort andakten för mig, var så tradig, och psalmerna så tradiga och andelösa också, att jag slutligen i förtviflan satte egna ord till den sista choralens sköna musik och fick då först andas, gråta, känna, älska lefva högt i både sorg och fröjd.

Jag skulle gå oftare i kyrkan om icke presterna dödade andakten i mig. Jag undrar huru de göra det i Upsala. Men hvad kunna de göra i en spärrad stad?! — —

Goda kära Beata lef väl, lef lycklig om möjligt — eller så mycket som möjligt; och hälsa hjertligen vännerna i Upsala från mig. Min Mor hälsar dig hjertligen och lilla Möller niger och lägger båda sina tassar omkring dig. Din

Fredrika.

Mathilda Möller har nu sin Far här och är mycket upptagen deraf och lycklig deråt. Och hennes ögon lysa alltid då hon talar om Beata Afzelius.

---

835. Till Alida och Thekla Knös. Stockholm d. 8 Nov. 1853.

Ehuru jag i dag blott får skrifva några få ord måste jag nödvändigt tacka Thecklorna för deras, så vänliga och välkomna bref, som smakade som några rätt delikata, saftiga och söta frukter! Tack kära och goda vänner; hjertligen tack!

Ja, få se om jag ej nästa sommar åter får besöka Upsala på ett par dagar, och då med dessa älskvärda förträffliga vänner Springs som Ni ren gjort litet bekanntskap med i mina Amerikanska bref, men måste lära känna ännu bättre. De äro nu i Europa (nu i Paris). ansträngt arbete med hufvudet kostade Marcus S. hälsan kort efter min afresa från förenta Staterna, och hade kostat honom lifvet om icke resor i Europa under ett år någorlunda återkalladt de sjunkande krafterna; och han skall nu der resa och dröja med sin familj ett par år till, innan han återvänder för att fullborda sina påbegynta sociala arbeten. En bättre Menniska känner jag ej.

Öfvergif ej, käraste Theckla, tanken att gifva vår litteratur öfversättningar af Amerikas skalder och författare. Longfellos skrifter (hans Evangeline (på hexameter) är ett litet sorgligt men förtjusande poem) Lowells, Emersons både vers och prosa skola stå dig till buds när hellst du vill; och när du så vill Hawthornes berättelser, Miss Sedgewicks noveller (så vackra och så omtyckta) och mycket annat godt och af ädel smak som jag hemfört från westerlandet. Mest af Allt önskade jag se Bankroffts förträffliga historia öfversatt på Svenska. Den är full af både philosophiskt och biographiskt interesse och skrifven i en förtjusande styl full af poetiskt och målande lif, och utan all svulst. Så är äfven Amerikanska historieskrifvaren Prescotts historia af Mexicos eröfring af Ferdinand och Isabella ypperliga arbeten fulla af högt interesse. Kom till Stockholm kära Thekla, kom och se hvad jag fört med mig från Amerika af goda böcker och se hvad du deraf vill begagna; och låt oss här tillsammans företaga en mönstring af mina ännu i mörka skrubbar undangömda litterära skatter. De böra verkl. komma ut i ljuset. Och huru gerna ville jag ej att din hand skulle förhjelpa dertill!..... I andra delen af Mina Amerikanska bref kommer jag att tala mera om Bankroffts historia och gifva utdrag ur den som torde väcka mera uppmärksamhet på dess värde och interesse äfven för oss. Denna historia upplefde innom kort tid i Förenta Staterna femton upplagor.

»Hur det kännes att vara mor för några hundra barn?» Jo, något sträfsamt, men på det hela godt, friskt, upplifvande med kraft. Och med så goda hjelparinnor, som jag har flera, moderliga präktiga Medborgarinnor så är det mindre bråksamt än man skulle tro. Saker göra sig ibland man vet ej huru, såsom af en inre nödvändighet och af sig sjelfva. Så har det varit med detta företag. Det har fört mig mera än jag fört det. Jag har följt med en kraft som icke var min egen. Jag har blott varit verktyg och gått fram emedan — jag ej kunnat hjelpa det.

Nu omfamning och kyss och hjertliga välönskningar till Mor och dotter i Thecklornas hem!

hjertligen och vänligen
Fredrika

Mathilda Möller lyste som en nyss utsprucken solros vid Thecklas hälsning. Hon är en präktig flicka och riktig Menniska, och jag är lycklig af att ha henne nära mig. Hon äfvensom min goda Mamma bedja hjertligen hälsa

---

836. Till Fredrika Svedbom.[1] Fredag d. 18 Nov. [1853].

Min lilla Fredrika! Skulle du och din man vilja dricka the hos mig i morgon afton i sällskap med herr och fru Gagge, då vi kunde afhandla några communala frågor, som jag är angelägen att få betrackta i liten komité innan de skola förekomma i den större? Blott ett muntligt kan eller kan icke till svar!

Fr. B.

---

837. Till Rudenschöld. Stockholm d. 21 Nov. 1853.

Bästa Grefve Rudensköld!

Härmed har jag nöjet att sända det äskade och utlofvade brefvet till Presidenten för Raritan bay Union. Till Unionens första man, Mr Marcus Spring, och hans maka har jag redan skrifvit (för omkr. sex veckor sedan) för att anbefalla dem er son och hans sak. De äro nu i Frankrike och komma väl för Mr Springs hälsas skull att resa i Europa omkr. ett år, hvarefter de ämna återvända till Eaglewood, Unionens egendom och settlement. Emedlertid är jag viss på att deras bref redan ha berett den unga Svensken god mottagning i Eaglewood Unionen. Före hans afresa, i vår, skall jag äfven förse honom med ett bref till H. W. Channing; och om det låter göra sig — hvilket jag förmodar, i fall han kommer att afsegla ifrån Stockholm — så ville jag tala några ord vid honom sjelf, dessförinnan, samt aflemna några vidare bref. Emedlertid skall det nu medföljande vara honom nog för det första, vid hans ankomst till den nya verlden.

Eaglewood (New Jersey) ligger blott några få mil sjöledes från New York, och man kommer dit lätt på ett par timmar, som jag tror, med ångbåt. Och det blir ingen svårighet för Er son att få veta vägen dit, och att begifva sig dit snart efter hans ankomst till New York. Och der en gång, så — blir det nog bra för honom, och jag vet intet bättre ställe för en ung man som invigning för hans nya arbetslif.

Som beredelse till detta, medan han ännu är hemma, anbefaller jag framför allt att han må lägga sig vinning om engelska språket, både dess läsande skrifvande och talande, detta sednare om möjligt med engelsmän och Amerikanare. Det är af högsta vigt att han öfvar sig härutinnan, och blir bekannt med folkets sätt att artikulera språket — jag menar Engelsmäns eller Amerikanares.

En gång i Amerika, måste han framför allt taga sig till vara för Förenta staternas farligaste odjur — Spekulationssjuka och dyspepsia. Den förra härrör deraf att man ej nöjer sig med klok hushållning och måttlig men säker vinst och besparing, utan vill göra hastig lycka, och derför vågar sig och sin lilla besparing in i affairer som lofva stor vinst, men oftast tillskynda förlust. Må han ständigt tänka dervid på det gamla ordspråket: »bättre en fågel i handen än två i skogen.» Det andra odjuret kommer deraf att man ej är försigtig nog vid förändringen af diäten; att man äter för mycket af de landets produkter som man är ovand vid; deribland isynnerhet fet och starkt kryddad mat, söt potatis Maisbröd, ostron eller Musslor m. m. Må han framför allt hålla sig till de rätter som han är vand vid i Sverige, och mycket småningom blott vänja sig vid de nya. Må han isynnerhet icke äta sötsaker eller feta saker om aftnarne; samt akta sig för förkylningar vid luftens hastiga omvexlingar.

Vidare vet jag nu intet att anbefalla men torde väl få ett eller annat att nämna före afresan i vår.

Gif Er son min vänliga hälsning och lyckönskan. Det skall glädja mig uppriktigt att höra att det går honom väl och kanske få framdeles hälsa honom välkommen åter till sitt fädernesland, och önska honom och hans Fader lycka till ett lyckligt uppnått mål! Måtte så blifva! Jag förblifver, bästa Gref Rudensköld

Er
tillgifna
Fredrika Bremer

838. Till Thekla Knös. Stockholm d. 22 Nov. 1853.

Käraste Theckla! Det har blifvit beslutat i fruntimmersföreningens Central Comité att gifva impuls till en litteratur för barn i vårt fädernesland; och till börja med till en Jul-litteratur för fattiga små barn, de hvilka hittills i vårt land nästan helt och hållet sakna goda barnböcker. Vi ha derföre kommit öfverens om att till börja med bedja Theckla Knös skrifva åt oss en liten saga, fröken B. Ehrenborg en visa; och undertecknad har åtagit sig skrifva en berättelse om Julhögtiden på landet. Och nu, snällaste Thekla, är det min begäran och min förfrågan att (och om) du ville samtycka till vår önskan, om du ville doppa din penna i detta underbara bläckhorn, som goda Elfvor gifvit dig, der allvar är på djupet och ofvanpå lekande glittrande vågor af azurblå ether och så låta elfvor och dvergar och blommor och Julkusar och fromma visa män, eller qvinnor framträda och bära i ljuset lifvets allvar och lifvets skönhet, allt till fattiga små barns fröjd och fromma. Ty för de fattiga små skulle vi synnerligen beräkna våra litterära Julgåfvor, till dessa som hittills sakna alla eggelser genom saga och sång, dem rike mans barn ha i så rikligt mått, till goda känslor, tankar och handlingar, all muntran genom en nyttig och nöjsam läsning. Kom med oss Theckla, i arbetet för dem, och lär du dem fattigdomens mening och lära, så att de en gång, såsom du, kunna sjunga fattigdomens lof. Och lär dem, som du kan lära, så att läran liknar en lek. Min afsigt är att låta trycka de små berättelserna och visorna (i fall vi få mer än en) i särskilta små skrifter, hvar försedd med en liten vignett i träsnitt. Boktryckar Norstedt har åtagit sig tryckningen och spridningen i bokhandeln. Vi taga ut för våra genom Choleran lidande Stockholmsbarn en fem a sex-hundra exempl. och göra oss genom de öfrigas försäljning betäckta för tryckningskostnad etc. hoppas äfven möjligen få någon behållning, i hvilken de utom fruntimmersföreningen bidragande skriftställarinnorna främst skulle få sin andel.

Och nu, kära Theckla, kan du och vill du, så skänk oss en saga så fort som möjligt! Få vi den till d. 12 Dec. så kan den ändå hinna tryckas till Jul. Kort och godt är rättesnöret för läsning för barn, som vi skola söka att följa.

Säg mig nu, snällaste Thekla, hvad du tänker om saken, och om någon tankebild för Julsagan föresväfvar dig, säg mig bilden som lämpligast kan komma i träsnittet, — månne en Julkuse med långa horn och Julgrannlåt?

Förlåt det slarfvigt skrifna brefvet. För uppdraget som det innehåller ber jag ej om ursäkt; derför känner jag dig för väl; och gläder mig åt hoppet om en systerlig handräckning från dig. De hjertligaste hälsningar till Din Mor från din tillgifna

Fredrika Bremer

---

839. Till Thekla Knös. Stockh. d. 6 Dec. 1853.

Så fort jag fick underättelse om paketet på Ångbåtskontoret (genom ditt bref) skickade jag genast dit och fick det. Tack käraste Thekla, för hvad du gifvit! Nässelplockerskan och äfven Ögontrösten bli bra, om du tillåter mig att något sammandraga och förändra dem, endast så att deras goda och vackra grundtanke må mera fritt framträda. Framför min tacksägelse till dina vänner Müllers för deras godhet. Müllers historia om bladen är förträfflig, men den om Almträdet alldeles förtjusande. Denna sednare skall tryckas med sin lilla vignett af det lilla Almträdet. Jag ville blott be om tillåtelse att litet få förändra slutet; eller göra ett litet tillägg som skulle innehålla en hänvisning till hvart barn, att det kunde blifva som det goda Almträdet. Jag är innerligen glad åt den lilla historien. Och får jag komma till Upsala och tala med Müller så ger jag mig ej innan han lofvar att skrifva flera sådana berättelser för barn. Och äfven du, käraste Thekla måste bearbeta för barnen den Guldgrufva som plantornas och djurens lif i deras poesi d. ä. i deras innersta sanning och Mening innehålla. Skandinavien måste gifva en ny frisk impuls åt litteraturen och barnens odling genom dess Naturpoesi för barndomen. Jag ser nu på en resa till Upsala nästa sommar och samlif der med Theklorna, Müllers och botaniska trädgården som ett det skönaste sommarnöje och en riktigt fruktbärande botanisk excursion. Tack, tack!*)

Ett paket med små tryckta skrifter med Vignetter skall sändas till Upsala till Julen.

---

*) Jag har föreslagit vår Fruntimmersförening i Stockholm att tänka på en Bazar till Julen 1855, allt för barnens skull. Jag vill åtaga mig bokhandelsafdeln. och vill samla barnböcker från flera länder; men främst Svenska originaler. Vi skola söka bringa en äkta Svensk barnlitteratur till stånd. Början göres med dessa Julskrifter. Om det vidare skola vi samtala muntl. här eller i Upsala.

Innerlig hälsning till Beata Beatissima, och innerlig tack för henne till hennes vänner från hennes och Eder vän

Fredrika

P. S. Får jag sätta ut namnen, eller åtminståne dop Namnen af Upsalaförf.? Vi Betty, Fredrika et C° ämna sätta våra dopnamn under våra skrifter och jag tror att det af många skäl är bäst göra så.

---

840. Till Fredrika Svedbom. [11 dec. 1853.]

Goda lilla Fredrika! Kan du skaffa mig trenne (3ne) afskrifter lika med den medföljande skriften tills i morgon middag kl. 2. så vore du så snäll så snäll. Sedan måste jag hafva andra tre med ett par förändringar för England!

Kan jag få igen min skrift till Comiteerna? Tack, tack för all god hjelp.

Fredrika.

Söndag ef. m.

N. B. Skrifvelsen bör vara på det hvita papperet som nu medföljer, icke öfverstiga ett litet brefark, och vara mycket redig. Din allrabästa vackra styl.

---

841. Till Fredrika Svedbom. Mondags Morgon [12 dec. 1853].

Min snälla hjelparinna! Jag ber om ett par små förändringar i den engelska skrifvelsen. På andra sidan sätt parenthesen (which by the by does harm to nobody) straxt efter orden That passage. Frasen blir då: That passage (which by the by does harm to nobody) written in a moment of physical suffering and mental depression etc

På sista sidan står: »secure in the purity of my intentions and in the understanding of my true friends»; var snäll lemna ut den sednare meningen och skrif:

Secure in the purity of my intentions and abiding a day which will show these in a truer light, I shall not reply to such adresses etc

Får jag skicka efter en afskrift kl. 12 i dag!

Fr.

---

842. Till Red. av The Times. [1853.]

To the Editor of The Times.

Sir, — The wide reputation of The Times, and the character it bears even in my remote northern home, induce me to address you, Sir, in order to request of you the favour to admit into your paper the enclosed card from me, for the purpose of circulation in the United Kingdom. In confiding to you this address to the just sense and benevolence of the English public, I am confident, Sir, that I cannot leave it in better hands.

Yours sincerely,
Fredrika Bremer

Stockholm, Dec. 12.

---

843. Till Hedlund. Stockholm d. 16 Decem. 1853.

Jag kan icke låta det gamla året nalkas sitt slut utan att sända min unga vän i Götheborg min tacksägelse för brefvet af d. 15de Oct. och min hjertliga lyckönskan till hans förlofning med en älskvärd ung flicka, och med det samma nära förbindelse till en så aktningsvärd och högtaktad man som Gr. Thorsten Rudensköld. Jag hade väl hört rycktesvis talas om denna förlofning, men hade ingen visshet derom förr än genom Ert bref. Det gladde mig uppriktigt att höra att rycktet sagt sannt, ty ingenting är så välgörande, verkar så utvecklande och så stadgande i allt godt på en god och ädelsinnad ung man som förbindelsen med en ung qvinna af äkta qvinligt värde. På ett djupt och gudomligt vis fullända sig dessa båda naturer, under contact med hvarandra, strålande in i hvarandra i kärlek hvad djupast och störst de äga innom sig, ja uppenbarande derunder, hittills för dem sjelfva fördolda skatter, genom andarnes giftermål ett nytt andligt lif, och födande en helhet och fullhet af lifvet som de förut blott dunkelt anat men alldrig ägt. Jag skildrar den fullkomliga föreningen emellan tvenne själar i kärlek eller i vänskap, ty de två stå hvarandra mycket nära. Må ni i ert äktenskap lära känna en lycksalighet, som jag äfven lärt förstå i lyckliga och innerliga vänskapsförhållanden, men nu — har blott i minnet, ty dem jag älskat och blifvit så älskad utaf — de äro alla döda. Dock att så ha älskat, att så ha lefvat med ett menskligt väsen det är en outsäglig välsignelse. Man vet

då hvad himmelen är och man tror på dess eviga verklighet. Det blir då en fläck i vårt hjerta, i vårt innersta, som ständigt är grön, der källor springa och der rosor dofta, en fredlyst oas der evig sommar råder och dit vi kunna fly i mörka stunder som till vårt egentliga hem. Ty hafva vi haft så hem uti en annans själ att tillfälliga störningar blott voro som farande moln på en klar himmel, ha vi kännt med en annan varelse ett så djupt samband att intet i verlden förmådde rubba dess innerlighet, ha vi kännt att vi hörde samman i evighet, af djup gudomlig nödvändighet, ja, då kunna vi låta mycket i lifvet gå och komma, som det vill, mycket förlora, mycket lida och ändå vara lugna, och ändå ha nog, och ändå tacka Gud för en oändlig rikedom i vårt hjertas visshet.

Blifve det så för Er!

Hvad Er nya lagstiftning angår med afseende på äktenskapet, så skulle jag vara färdig att ingå derpå om ni kunde öfvertyga mig om att barnens öde derigenom blefve i någon mån mera betryggadt; ja att det icke blefve vida mer prisgifvet åt slumpen och samvetslösheten än det nu är. Taga vi Menniskan sådan hon är i allmänhet på jorden och i dess samhällen, så se vi dock klart att det är icke godt att förtro sig till hennes ingifvelser, ty nyck och passion ha deri en alltför stor del, och öfverrösta ofta hennes högre samvete, och skulle troligen göra det totalt om hon ej i Menskligheten högre samvete och i de lagar som uttala och representera detta hade på en gång en manande vän och en domare som hindra henne att hemfalla under sjelfviska och tillfälliga lustars lag. Det är väl klart att de juridiska banden i äktenskapet äro samhällets medel för att skydda de svagas (hustruns, barnens) lif och framtid mot mannens (eller föräldrarnas) glömska eller missaktning af sina pligter. Och Prestens inträde i kyrkans eller religionens namn för att förena makarne är blott det yttre uttalandet af den inre sanning och det syfte som allena gör föreningen emellan man och qvinna till något verkligen ädelt och heligt. Det var en helig förbindelse före prestens tillkomst men, menniskorna skulle ej ge akt derpå, eller lätt glömma det om icke kyrkan gifvit den inre lagen en form och ett ord som uttala dess helgd och blir ett bindemedel blott emedan det representerar hvad som innerst bör binda makarne.

»Kärleken behöfver ryggstöd af pligten!» sade en gång Geijer, och en annan gång: »Man talar om kärleken som om något stillastående, och ändå är ingen kärlek tänkbar utan Metamorphoser.» Se er omkring i verlden och fråga er hur mången man skulle förblifva trogen make och fader om han under fluctuationerna af sin kärlek icke hade ryggstöd af pligten (och af den allmänna sedliga opinion som pligt-

begreppet födt af sig) om under kärlekslifvets metamorphoser ingen helig lag förde till en normal utveckling.

Qväkaresamfundet, som afkastat alla vanliga yttre lagar och beropa sig på den inre lagen, den inre rösten såsom enda rättesnöre, har dock förutsatt att denna måste vara lika hos alla, och stödjer sina förbund på en sådan öfverenskommelse. Så, t. ex. vid giftermål, förklara contrahenterna inför församlingen att de vilja lefva tillsammans såsom man och hustru, och detta är nog att stifta äktenskapet. Men disciplinen af känslor, tankar och hela lefvernet är ifrån barndomen så sträng innom qväkaresamfundet att den allmänna meningen är der mera bindande än för oss några rätts och kyrkoformer; och förer i grunden till samma mål. Att personer innan de föda barn till verlden väl må besinna vigten af denna handling och af de pligter som böra följa dermed är väl en fordran af sund moral, äfvensom af erfarenheten. Och derföre är det med något skäl som man fäster namnet oäkta vid den förbindelse som icke ger akt på dessa högre mål af äktenskapet, utan söker blott låg sjelftillfredsställelse. Att barnen få lida derför såsom oäkta är orätt mot barnen, men huru hjelpa det? Det är föräldrarnes fel, då de alstrat barnen utan heligt uppsåt. Och Föräldrarnes missgerningar måste alltid till en viss grad drabba barnen. Samhället kan ej gifva efter sitt rena Moralbegrepp. Barmhertigheten, som är samhällets krona frågar mindre efter detta, och sluter den förorättade i sin upprättande famn. Och det är hvad som sker alla dar, dels genom enskilt välgörenhet, dels genom offentiga goda anstalter.

Huru ofta under närvarande tid, då efter Choleran, man närmare efterforskat barnens tillstånd i de fattiga klasserna huru ofta har man ej här funnit fäder som afskuddat sig all försorg för sin afkomma, och som äfven lyckats att göra det, då de ej kunnat bindas dertill genom prestbevis för lagligt äktenskap. Flera sådana förskjutna små har vår fruntimmersförening måst åtaga sig.

Men Ni blir sjelf Far en gång, och ehuru jag vet att Ert hjerta är en mera bindande makt för er än några yttre rättsformer, så torde Ni en gång vid blicken på era små känna er som fader äfven samhälle, och i det faderliga samhällets namn skall ni fordra både rättstjenarens och prestens biträde för att betrygga det uppväxande slägtets ekonomiska och moraliska vård. Och kunde detta biträde sträckas äfven till skydd för de oskyldiga s. k. oäkta små så — vore det väl.

Men, jag har för länge uppehållit er vid detta ämne. Fullt och hjertligt instämmer jag med er i frågan angående qvinnans myndighetsålder, och för det uppväxande slägtets bättre framtid ser jag

öfverhufvud enda garanti uti qvinnans moraliska och samhälleliga upplyftande uti alla klasser. Mitt återstående lif skall egnas att verka derför i min mohn.

I andra och tredje delarne af mina »Hem i den nya verlden» skall ni se åtskilligt af min tro och mina tankar häröfver. Med första tillfälle skall jag sända Er den nyss utkomna andra delen. Den tredje torde väl dröja tills mot Våren.

Julen är inne med sitt mörker; och kommer snart med sitt ljus. Stockholms fruntimmersförening vill under denna högtid låta hvarje hem der nöd och död gästat under farsoten, stråla gladare och rikare än någonsin tillförne, i den store helarens namn. Den kommer ock att sända ut små barnskrifter af inhemska författare och söka gifva uppslaget till en egendomlig Svensk barn litteratur. Kanske, nästa Jul, får jag sända ett litet paket med dessa barnskrifter till — — en liten son eller dotter i ert hus.

Hjertelig tillönskan af glädje, lycka och allt godt detta år, nästa år och — alla år, från Er gamla väninna

Fredrika Bremer

---

844. Till Malla Silfverstolpe. Stockholm d. 19 Decem. 1853.

Käraste, goda Malla! Hvad det gör mig ondt att se af ditt bref, att ditt alltför känsliga sinne en längre tid plågat sig med föreställningar som hvad mig beträffar sakna grund. Och, vi ha ju träffats efter min hemkomst utifrån, och har du då icke känt att allt var fridfullt, att intet grått moln låg emellan oss?! Jag trodde att du förstått mig liksom jag dig. Ty om några af mina vänner, märkt hos mig nyss före och äfven efter mina utrikes resor en större tillbakadragenhet, så är denna att likna vid insektens som känner att dess stund af förvandling är nära, att den måste samla sitt lif djupt innom sig, blifva liksom död för många fordna förhållanden, för att tyst mogna för de nya till hvilka den måste utveckla sig.

Då omkläder den sig med ett skal, och drar sig tillbaka derinnom afbidande sin tid. Och när denna är kommen flyger den ut i sin nya verld och suger dess blommor, men är derföre icke otrogen eller likgiltig för förra omgifningar och vänner; den vill ännu lefva för dem men på ett friare och andligare vis. Söta Malla! Hvad som skett och som sker med mig i detta afseende är en naturnödvändighet, och kommer af det befallande behofvet att lefva ett mera verkligt, mera

helt och fullt lif än tillförne så för mig sjelf som för andra. Jag vill ej nu undandraga mig menniskorna, men vill lefva för dem (äfven för gamla vänner) på det sätt som för mig är mest gagnande och äfven för dem, om än de ej alltid inse det. Sent i lifvet, men då med afgörande makt, inse vi att vi icke kunna lefva med en mängd personer som vi kallat vänner verkeligen såsom med vänner, och att hvarje försök till en djupare närmning blott uppenbarar en djupare skiljaktighet. Detta är ej deras fel; men ej heller vårt. Det härör deraf att vi ej enligt med våra naturer och de omständigheter som format dem höra tillsammans på det viset. Nog mycken varm välvilja, nog mycket hjertligt interesse kan ändå återstå för att göra dessa förhållanden till något vida mer än blott christlig kärlek. Man sörjer ännu öfver vännernas sorg, man gläder sig åt deras glädje, isynnerhet åt det ädla de göra, det goda de säga, och följer dem och håller af dem deruti. Man lefver med dem mera i det eviga än i det timliga lifvet. Detta blir fallet isynnerhet med den hvars tid och uppmärksamhet äro mycket upptagna af tankar eller angelägenheter icke egentligen tillhörande det enskilta lifvet. Begäret att vara sann har sedan ett tiotal af år varit mitt väsens drifkraft; — förr ville jag blott vara kärleksfull, blott balsam för alla — men ack! dermed har jag gagnat föga — —. Nu söker jag och vill vara på en gång sann och mild, ville vara god om jag det kunde; men förblir väl dermed en sökande till min lefnads slut. Men sjelfva sökandet af detta är en sköld för många lifvets pilar och en balsam för många sår. Det ger också en kraft att alltid gå framåt att alltid begynna ånyo efter hvart nytt löffall af kära vänner eller förhoppningar som gjorde lifvet rikt. Och huru mycket af dessa har jag ej sett och ser affalla!....

Och nu — står jag bra ensam. Alla dem jag mycket älskat och varit älskad af äro döda, utom en, och han är långt, långt borta. Men jag lefver nu genom nya interessen mera allmänna än enskilta. Men om dem vill jag berätta dig muntligen, då vi råkas. Emedlertid är ett visst mått arbete att utträtta för hvar dag det som är mitt goda dagliga bröd, det utan hvilket jag skulle känna mången dag en börda.*) Och jag tror att bästa medel mot ledsnad och för lycka för en hvar är detta bestämda dagliga arbete det må nu vara ålagt eller sjelftaget.

Mitt dagliga bröd för närvarande är barn-vård med dertill hörande besök och omsorger. Åtskilligt dervid är bekymmersamt, men den

*) någon har, ej så oriktigt sagt att för att lefva lyckligt måste man dagligen ha litet mer att göra än man beqvämligen kan hinna med. Men det måste då vara ett arbete som man har sitt hjerta uti.

vida större delen är nöje, interesse och uppfriskande verksamhet. Men det är förskräckligt tid-upptagande.

Theklorna ha inbjudit mig i deras gästrum till sommaren. Jag gläder mig att få komma till dem på några dagar. Jag har mycket att språka om med dem och den poetiska trädgårdsmästaren Müller. Och mycket äfven käraste Malla vill jag då äfven tala med dig.

Jag låter nu Thecklas sednare skrifter mig föreläsas om aftnarne. Hvad jag tycker om dem och hvad jag tycker om henne! En ädlare renare, friskare och rikare sångmö har Sverige ej haft bland sina döttrar! Jag skrifver i brådska ty jag har mycket brådtom; men måste innan jag slutar ännu tacka dig för Beata Afzelius och allt hvad du är och gör för henne!

Din
Tillgifna *Fredrika*

P. S. Sophie Lindblad har öfverraskat oss alla här genom sin ankomst från Norrköping frisk. Hennes sjukdom denna gång var kort och hade ovanligt ljusa ögonblick. Hon har på detta år haft många fler månaders hälsa än sjukdom. Jag kan ej säga hur lycklig jag är åt det nya hoppet för henne.

---

845. Till Beata Afzelius. Stockholm d. 20 Decem. 1853.

Du vet käraste Beata, att ingen gjort mig mera glädje att glädja än du. Och då jag vet att inneliggande lilla Julgåfva, fast den icke är syrpris, och fastän »syrprisen säges vara själen i nöjet» ändå gör dig glädje, så tackar jag dig för det att denna Julglädje äfven är min. Jag har också en mössa åt dig, svart med gröna band, som jag inbillar mig skall kläda dig synnerligen väl. Men huru få den till Upsala? Jag skall höra efter om ej Geijerstam kan taga den om hand i fall som jag förmodar, han jular i Upsala [—] dina Julljus brinna klara, [— — —] främst bland dessa! Min M[— — —] i själ och på kinder; och jag [— — —] hoppas jag få fira i stillhet, ehuru vi ha många slägtingar i staden. Små barn och barnskrifter ge mig mycket att sköta men icke för mycket. Det är ett arbete som bär lön med sig. Mamma hälsar dig hjerteligen, gladde sig särdeles, liksom äfven jag, åt det der barnet som förvandla sig i kappa. Det vore allt godt om några af våra barn här ville förvandla sig på samma sätt.

Jag hinner ej skrifva mer i dag, men omfamnar dig som
Din hjertligen tillgifna
[— —]

---

846. Till Birgitte Örsted.

Till min goda Fru Örsted

med en hjertelig tillönskan af ett godt nytt år från
en tacksam och tillgifven vännina
Fredrika Bremer.

ulafton 1853

---

847. Till Per Erik Svedbom. Söndag afton [8 jan. 1854].

Bästa Svedbom! Jag har icke mer än tre ark till renskrifna och sänder dem härmed. I morgon skall jag sända det öfriga. Dagen för Nordensons predikan har jag icke reda på, lemnar derföre ett blankt rum för den. God natt, och hjertelig tack för all vänlig omtanka!

Fr.

---

848. Till Svedbom. Tisdag morgon [10 jan. 1854]

Bästa Svedbom! Som de der sednast sända »Maklaturerna» icke torde behöfvas i dag för tryckning (artikeln upptar nog tre följetonger minst) så ber jag att återfå dem för att göra ett litet tillägg, samt putsa dem litet för pressen. Men, låt icke tryckaren kalla mig Breddrika ty jag fruktar att det tyder på artikelns bredd! Månne vi ej skulle låta aftrycka art. i häften, (t. ex. 1000 exemplar) och sälja dem för föreningens räkning? Jag tror säkert att det skulle gå bra. Några presentexempl. fick man dessutom bortgifva.

Fr.

---

849. Till Svedbom. Onsdag Morgon [11 jan. 1854].

Bästa Svedbom! Jag är ledsen att så ofta besvära med mina små biljetter, men jag måste ännu bedja om en rättelse innan den sednare delen af min redogörelse blir tryckt, och denna angår antalet af barn för hvilka fruntimmers föreningen lemnar underhåll. Detta upptages vid slutet af redogörelsen till samma belopp, som den första uppsummeringen af mer och mindre värnlösa barn uppger. Derifrån bör dock afdragas de 25 barn som genom Nödhjelps Comiténs medel blifvit nyligen inlösta på Prins Carls inrättning. Det blir kanske rättast att göra afdraget till hälften på de alldeles, andra hälften på de halft värnlösa barnen. Artickeln blir allt, som jag ser, bra lång. Skulle ej Bergstedt vara villig ge ut den ännu öfriga delen deraf i ett supplement till Aft. B.? L. J. Hjerta hade allt emellanåt ett sådant supplementblad. Förlåt

Fredrika

---

850. Till P. A. Huldberg.

Herr P. A. Huldberg.

Med mycken glädje har jag emottagit Er skrifvelse af d. 10de dennes, och emottager tacksamt det anbud Ni der gör att lemna en del exempl. af de värdefulla andeliga böcker, som finnas i er boklåda, till utdelning ibland fattiga barn i hufvudstaden. Sådana gåfvor äro mer än silfver och guld, och komma att medföra högre vinst än dessa. I fruntimmersföreningens, i mitt eget och i de fattiga barnens namn får jag uttala vår förbindelse för det goda, välvilliga tillbudet; och det skall bli mig ett nöje att få samtala närmare öfver saken, när hellst ni, på en eftermiddag, kl. omkr. 6, vill hafva godheten att besöka mig!

Med utmärkt högaktning
Fredrika Bremer

D. 12te Januari.
1854.

---

851. Till Svedbom. Fredag morgon [13 jan. 1854]

Sista biljetten öfver »maklaturerna» blir, bästa Svedbom, för att hjerteligen tacka dig för din vårdande hand vid dessa, och bedja om rättelse, (vid aftryckningen), af ett par tryckfel i sista numern. På andra sidan af Aft. B. 4de spalten står lika gossen, bör stå lilla, och på fjerde spalten af sista sidan nedtill står afbrytas i stället för aflyftas. Andra tryckfel har jag ej märkt.

Tacksaml.
Fredrika

---

852. Till Ingemann. Stockholm d. 15 Januari 1854.

Till B. S. Ingeman.

Säkert, min dyrbara Vän, har Ni trott mig vara död, då jag icke längesedan skrifvit för att tacka Er för gåfvan af Era Dramatiska arbeten och de kära vänliga ord som åtföljde den! Nej, jag är icke död, men jag har varit begrafven, med hufvud och händer begrafven i bestyr, som till den grad upptagit min tid och mina tankar att jag en tid bortåt måst vara likasom död för mina vänner och min brefväxling med dem. Jag har nemligen varit så sysselsatt med de communala angelägenheter som uppstått till följd af Cholerafarsotens härjningar i Stockholm, och bemödandet att utplåna dess spår att — jag knappt fått sysselsätta mig med något annat. En fruntimmersförening har bildat sig i hufvudstaden till vårdande af alla de genom farsoten värnlösa barnen och familjerna, och som jag är dess ordförande så — har jag haft mycket att sköta. Det mästa arbetet är nu undangjordt, och jag får nu vända mina ögon från sjukdomens och nödens mörka hemvist, och för några ögonblick hvila dem på ljusa och sköna föremål, vända dem till de hem der sång och kärlek och alla lifvets sköna föremål äro hemma, der ädla och fridfulla skalder vandra i lugn och slå sina harpor och sjunga för att göra Menniskorna bättre, ädlare, högsintare, upplyfta deras själar genom åskådandet af stora lidanden och stora handlingar. O Ingeman! Ädla och älskade Ingeman, till Er vänder jag mig då, i främsta rummet, ty Ni står för mig i Sorö fredliga skuggor som en af ljusets och sångens ädlaste Söner, till Er vänder jag mig med tack och välsignelse för hvad Ni gifvit

och gifver Menskligheten, och likaså mycket för hvad Ni är. Ty att Ni är god och ädel och skön, det ger Ert skaldskap dess inträngande, förädlande kraft; jag älskar Er sång och saga ännu högre emedan jag älskar Er. Och såsom Ni nu står så borde hvarje Menniska stå i höstanden af sitt lif, icke förvissnad och skrumpen såsom är så vanligt, utan krönt af Eterneller och af hesperiska frukter, en skön bild af Menniskans höstlif. Och väl oss att några stå så, och derigenom visa oss hvad vårt lif kan vara, kan blifva ännu på jorden, när det når sin goda, fulla utveckling.

Dessa ord vill jag lägga i dag som ett tackoffer på ert bord, ty jag har i dag ej annat att hembära Er. Frukterna af mina resor i den nya verldshalfvan har jag redan sändt Er, och de få förtälja Er hvad jag der sett och lefvat och lärt. Första delen af mina »Hem i den nya werlden» har väl, som jag förmodar, längesedan kommit till Sorö; andra delen är i Götheborg och väntar hos Herr bokhandlar Gumpert på första tillfälle att resa öfver sundet och till Sorö. Tredje delen skall komma dit först med öppet vatten. Det är en lång historia, kanske för lång och mångtalig. I dag vill jag ej mer tala derom; vill ej tänka på Westerländska affairer, och ännu mindre på Österländska, icke på verldens trassliga affairer och outredda frågor, riksdagar, quereller och dueller, utan vill hvila min själ i skådandet af den Gestalt som dock renare och renare med själen närd af Morgondagg går fram ur förstörelsen och verldsbranden; dess namn är — skön Mensklighet, och bland dem som stå förklarade i denna ser jag — Er. Jag ser Er, i denna stund så klart, så fullt att Jag tycker att Ni borde äfven se mig nära Er och mina tårfyllda ögon fästade på Er; jag ser Er i ert sköna, fridfulla hem, med Er goda Maka, och med denna bild i min själ vill jag nu tystna, och lefva glad i den en stund, ty jag är med Er. Guds frid och bästa välsignelser öfver Er och Ert hem!

Er innerligt tillgifna
och tacksamma väninna
Fredrika Bremer

P. S. Som jag ej rätt vet adressen*) till den unga, älskvärda presten Fenger Er vän beder jag Er låta inneliggande bref komma till honom.

*) Hans bref har neml. kommit undan bland mina papper, och jag kan icke i detta ögonblick igenfinna det.

853. Till Fredrika Svedbom. Tisdag morgon [24 jan. 1854]

Lilla Fru Fredrika! Om Svedbom gillar medföljande tacksägelse Adress till Graningevännerna och ville låta införa den i Aftonbladet*) (törhända med kursiv styl) så skall jag draga försorg äfven om dess införande i Svenska Tidningen. Hjertlig god Morgon!

Fr.

Jag har gjort upp våra småskriftsaffärer med Bergegren, som jag tror bra.

---

854. Till Böklin. Stockholm d. 27 Januari 1854.

Ändteligen, ändteligen en fredad stund då jag ostörd kan få vända mig till dig, min vän, min andes, mitt väsens bästa vän, min egen goda Böklin! Tack för din Julklapp, ditt goda, kärkomna bref, med ditt Aprobatur för mitt Amerikanska arbete, hvilket gillande var långt öfver min förväntan och min förhoppning. Tack för det att du var att du är så god mot mig vid denna första del af mitt verk hvars svagheter jag sjelf djupt känt, utan att dock kunna förmå mig att afhjelpa dem. Min andra del är väl hos dig nu, sedan nyårstiden. Med denna är jag mer tillfredsställd och tror att du äfven blir det. Hvad allmänheten beträffar så har den, uppburit den första delen till den grad att jag fruktar att den ej så kan hålla ut med den andra. Den tredje kommer först mot våren. Naturlifvets herrlighet under tropikens himmel skall andas mot dig i den. Några förträffliga engelska kopparstick öfver Amerikanska Naturscener, utgifna till den engelska upplagan af mitt arbete, skola åtfölja denna sista del. Du skall se der några föremål på hvilka mina ögon hvilat med outsäglig glädje och kärlek.

Jag har nu en tid lefvat under bruset af de echon som mitt arbete framkallat. Mycket deri har varit glädjande, mycket också för mig smärtsamt. Ack! Det kunde neppeligen blifva annorlunda. Arbetet var af en farlig art och kunde väl ej undgå enstaka klippor och skär, dels genom mina egna fel, dels genom andra personers

*) t. ex. i morgon!

missförstånd eller — oförstånd. Midt under mången oro och mången smärta har jag dock känt mig och känner mig uppburen af ett starkt och tröstligt medvetande om hufvudsyftningen och inflytandet af mitt verk. Min behandling af slafverifrågan synes isynnerhet göra intryck så väl i England som i Amerika, och torde förbereda en rörelse till befrielse innom slafstaterna.

Af tidningarne har Du sett hvad som för närvarande upptager min tid och mina tankar i Stockholm. Jag ville kunna säga dig att denna goda sak och verksamhet är mitt verk, såsom det ser ut då jag figurerar som dess hufvud. Jag kan det dock ej, ty jag har blifvit mera inskjuten deri af andra än att jag gifvit impuls dertill. Men en gång der har jag — gjort mitt bästa, och Guds nåd och ett par goda vänners verksamma bistånd ha låtit verket krönas med välsignelse. Jag har också derunder njutit att få offentligen uttala mig öfver ämnen mig mycket värda och vigtiga och inför församlingar som varmt förstått och motsvarat mina ord.

För nästa vinter har jag ett annat arbete att utföra, att lefva för men i liknande riktning.

Jag måste nu säga dig hvad som i sednaste tid obeskrifligen interesserat mig. Det är bekantskapen med Schweitsarens A. Vinets skrifter, och genom honom, och den reformerta kyrkans prest i Stockholm Abbe Trottet, med den s. k. fria kyrkan eller »l'Eglise libre» i det fransyska Schweitz. Denna kyrka synes ha uppstigit som en Phenix ur bålet af den nyare kritikens anfall på Bibeln och särskilt på Evangelierna, och den friaste och ändå innerligaste af alla kyrkliga skapelser utbreder sig just på den grund der Calvins hårda kyrka stod, men nu — finnes ej mer. Denna fria kyrka betracktar bibelordet såsom ingalunda ofelbart, och ger full vigt åt det mänskliga elementet i den bibliska historien; den betraktar dogmerna såsom ingalunda afslutade, ofelbara lärobegrepp; den ger rum åt utvidgande, fortskridande, grundligare tolkning, uppfattning o. s. v. Hvad den deremot fasthåller, omfattar, lefver sig in uti med allt högre kraft och innerlighet är — J. Christi person och Guds väsens uppenbarelse i honom. Betrackta honom, lära känna och förstå honom, och af honom och i honom Gud, Guds väsen, vilja, hjertelag, och derifrån utgå till fastställande af dogmer, cultus, kyrka och kyrkligt samhälle — det är denna kyrkas ståndpunkt. Betraktelsen och bönen, och i denna föreningen genom Christus med Gud är dess lif och predikan.

Men jag ville kunna visa dig ur A Vinets arbeten och låta dig höra af Trottets böner med hvilken innerlighet, hvilket stort begrepp, hvilken styrka och värma detta lif går fram hvilket ljus och hvilken

skönhet, hvilken harmoni det ger åt de ämnen det upptager. Denna kyrka sätter som utgångspunkt den högsta samvets och tankefrihet, och sökande blott den högsta sanningen framtränger den till Christus — den kärleksfulle Gudens enda fullkomliga Manifestation — och fattar honom på nytt, som förlossare, och saliggörare men med en ny djuphet, kraft och innerlighet. — Jag känner igen i denna fria kyrkas yttranden många ord och begrepp som jag långt före dess framträdande hört af dig, ord som försonade mig med lifvet och läto mig älska Gud i det jag lärde förstå honom i Christus. Och jag kan ej säga dig huru det fröjdar och upplifvar mig att i det fria, utgrenade växande trädet känna igen det frö det träd som jag emottog af den stilla, enslige forskaren i Guds djuphet, som Gud gaf mig till vän, och att se äfven deraf huru sanning växer och förr eller sednare bekräftar sitt lif i ljuset. Jag står nu först vid portarne eller i förgården af den nya kyrka jag talar om, men skall snart genom böcker och samtal bli mera hemma i den och dess hela inre tempelbygnad.

Bönen — ja, der är väl det allraheligaste, det innersta både medlet och lifvet. Du, hvars blick är lika hemma och hvilar lika vänligt och klart på förchristliga dunklare åldrar, som på de som utvecklat sig i Christendomens ljus, säg mig hvad var bönen i dessa förra tider, och har man spår af dess lif och verksamhet som kunna låta sluta till dess art i förhållande till våra böner eller vår bön i Jesu namn? Bönerna i Gamla testamentet i synnerhet i Davids psalmer äro mäktiga som åkallan och lof men synes mig sakna den universalitet som utmärker t. ex. Fader vår, sakna också kanske den djupare anda i hvilken man beder icke för sin egen skuld utan för andras skuld och bästa, och mest att man måtte kunna rätt tjena den högste. Våra läsare här påstå väl att man måste i första rummet tänka på sig och sin egen frälsning. Men detta är alltför ointeressant, utan att ses i ett större sammanhang.

Jag lefver mycket nu i denna inre verld och dess frågor medan man i den yttre rustar sig till stora strider. Om vår Riksdag skall jag ej säga dig något i dag. Den har ännu icke dragit till sig mitt interesse. Utom brännvinsfrågan, synas inga frågor dyka upp med makt och af betydenhet. De stora utrikes tvistefrågorna deremot väcka många stora tankar och aningar. Mina bref från England andas endast krigslust mot ryssland. Den ädla gamla Preussiska Ministern i England Bunsen skrifver: »Wir sind am Vorabende grosser Erzeugnisse, ernster Begebenheiten: der Alte der Tage hat sich erhoben und da er das Spiel angesehen, hat er sich entschlossen mit zu spielen. Alles ist Verhängniss in diesem, von blinden Übermuthe

und Schiksalvoller Täuschung begonnenen Streit. Was wir auch sinnen, nichts gelingt uns.»

Det ser väl nu ut som om vårt eget goda land skulle i lugn få åse den stora striden emellan despotismens och frihetens principer. Ack! Måtte vi derunder dock vakna till stora och ädla sympathier. Jag sörjer öfver att sakna dessa i Sverige, eller åtminstäne i verlden omkring mig. Något trångt och sjelfviskt, försoffadt i dagens nöd eller njutningar synes ligga qväfvande öfver hufvudstaden, åtminstäne för min blick. Och der jag ser största värman — såsom hos våra pietister saknar jag — ljus. Men i mitt stilla hem har jag frid, och saknar i mitt kapell icke ljus; din bild och ännu några vänners stå också klara der lefvande och med ljusa blickar; och i dessa solar jag mig; dock mest i hans åsyn som du lärt mig att se upp till.

Tack för hvad du skref om Svedenborg. Allt hvad du säger om honom det har jag sjelf känt och sagt under läsningen af hans skrifter; der råder en förunderlig blandning af vishet och galenskap; och han kan ej omfatta en enda sund och skön tanke som han icke under tillämpning af sin corespondanslära drifver till absurditet. Jag tycker att hans lilla skrift om vår solverld etc. riktigt måste slå hans dyrkare för pannan med dess logiska bockar. Men dessa dyrkare ha hårda pannor. Det är märkvärdigt huru några af hans fula figurer i denna bok likna Humphry Davys syner af lycksaliga väsen »med gräsliga ansigten» dem han om talar i sin bok »en naturforskares sista dagar». St. Theresas syner ha vida mera sundt förnuft och skönhet ehuru äfven de tydeligen äro återspeglingar af hennes inre föreställningar eller trosläror.

Vi ha en klar, skön sol i dag efter många mulna dagar på det nya året. I sitt rum sitter min gamla, goda Mor, ännu alltid lam men alltid glad och lycklig till lynnet, och sen en tid betydligt starkare till kroppskrafter. Quidings befriade från bördan och ansvaret af en stor landthushållning med stora skulder, begynna ljusna i sinnen och lynnen tänka på resor, små landtställen och sommarnöjen. I ditt hem ser jag, ehuru genom det stora afståndets slöja en glad skara uppblomstrande ungdom. Skulle ej min vänliga, goda Carolina en dag vilja rycka den slöjan litet åt sidan och taga till pennan och visa mig sig sitt hem sina barn i deras nuvarande tillstånd? Det skulle vara mig hjerteligen kärt.

Gif henne min innerliga hälsning, och säg ibland åt dina barn att de ha en vän i deras faders tacksamma Vän

Fredrika Bremer

855. Till Hedlund. Stockholm d. 7 Febr. 1854.

Jag måste ändteligen med några ord, i dag, tacka Er för Ert vänliga bref af d. Januari, och synnerligen för det rena och hjertliga deltagande för mitt köns belägenhet som Ni der yttrar. Ni har fullkomligen rätt: det är mången ogift, medelåldrig qvinna, som skulle vara friskare och äfven mera ren om hon hade ett barn föremål för hennes hjertas ömhet och omsorg. Likväl måste jag motsätta mig åsigten, som vore detta förhållande enda vilkoret för hennes hälsa och renhet. Och jag ber er derutinnan tro en djupt qvinlig natur, som kunde outsägligt ha älskat make och barn, outsägligt ha njutit, med oändlig fullhet ha lefvat i de förhållanden som tillhöra föreningen emellan Man och qvinna, som en tid i sitt lif äfven längtade till dem, som till sitt väsens — icke himmel men väl blomning, och likväl frivilligt afstått ifrån dem, och sedan utom dem njutit tillvarelsens fullhet och rikedom, ja, njuter dem i denna stund med en frihet och fröjd som icke blir så mången gift maka och moder till del. Men vore denna sällhet egoistisk så skulle jag ej tala om den. »Den som icke älskar han känner icke Gud.» Den ogifta eller barnlösa qvinnans lif har sina egna frestelser och sorger, men en stor del af dessa uppkomma — åtminståne till deras makt öfver henne, af den ensidiga och falska riktningen i hennes uppfostran och i den litteratur hvaraf hon föder sig och som nästan uteslutande hänvisar henne för värde och sällhet på äkta ståndet och modersvärdigheten. Dessutom har det slafveri under hvilket den ogifta qvinnan lider genom opinion och lagar stor skuld i hennes brist på själs och kroppshälsa, brist af duglighet och sällhet. Och Gud välsigne er med — den skönaste och älskligaste dotter, för det Ni ärligt vill kämpa för de bundnas sak i detta afseende!

Men se, äfven i närvarande tid, en ogift Qvinna, öfver den första ungdomsåldern, med någon frihet och någon förmögenhet, godt hjerta och godt hufvud — och jag skulle vilja visa er några sådana qvinnor bland våra för de fattiga verksamma medborgarinnor här, — och ni skall finna en friskhet, en duglighet, ett friskt och gladt lif, som vittnar om en vida lyckligare tillvarelse än den af mången qvinna med en grälig eller slarfvig Man, och flera barn, dem hon med bekymmer måste draga fram. Ja, visste qvinnorna rätt, före giftermålet, allt besvär och allt bekymmer som ofta barnen förorsaka, så — skulle många besinna sig väl innan de vågade sig in i det företaget. Åtminståne skulle de vara mer angelägna, än ofta nu, att

icke gifva hand och hjerta utan åt en make som äfven kan blifva ett stöd och en hjelp i lifvets allvarsamma omsorger.

Det finnes äfven en kraft, som ej sällan uppkommer genom förnekelsen af tillfredsställelsen af Qvinnans naturliga böjelser i yngre år, och som i Catholska länder finner ett skönare fällt för verksamhet och lif än i våra. Den varma känslan, bortvisad att söka gensvar och fullhet hos jordiska föremål, vänder sig ofta till Himmelska, och finner i umgänget med dessa, och lifvet i dessa ej sällan en fullhet och en fulländning, som det naturliga lifvet alldrig så hade kunnat skänka. Tro mig, der äro ljufheter, hänryckelser, outsägliga fröjder i ensliga hjertan, som sprida en glans öfver tillvarelsen, öfver jordiska och himmelska ting, öfver det närvarande och tillkommande, och låter själen flamma af kärlek och lof, — på ett sätt som låter vanliga kärleksfröjder synas bra — vanliga och svaga. Dock kunna de renaste, innerligast[e] kärleks stunder emellan älskande Menniskohjertan — dessa då tårar falla ned öfver leende läppar, och man begär blott att offra sig för att bevisa sin tro och kärlek — dessa kunna ge tanke derom, och komma dem nära. Men dessa M^sko^lifvets blomningsstunder aftaga med åren. Det är ett jordiskt vid dem, som drar dem till stoftet eller fängslar deras vingar. Som Sylphidens, i den sköna balletten med detta namn, falla de af och hon dör stelnande i verklighetens omfamning. Hvad af den Mennskliga Psyche som befriar sig derur, som lefver upp på nytt med odödliga vingar och strålar som ej släckas tillhör icke en naturlig utan en öfvernaturlig kärlek. Lyckliga de, som innom äktenskapet lyckas att utveckla och bibehålla denna, sednare. Deras kärlek är »född af Gudi». Vill ni se svart på hvitt hvad qvinnans kärlekslif kan vara utom könslifvet så läs Confessions de St. Therese; och fråga er huru många lyckliga älskande i jordiska förhållanden kunna tala om sådana fröjder och med sådana ord. Och dessa fröjder de äro icke underkastade vanskligheten; de ha hopp och löfte och förkänsla af evigt lif, de aftaga ej utan snarare stiga med stigande år.

Hvad våra ogifta qvinnor i Sverige, både yngre och äldre, ännu i allmänhet storligen behöfva är — frihet och ett starkt medvetande om dess värde samt om deras egen förmåga att bruka den. En ädel sjelfständighet, hvila vid sig sjelf och Gud allena är första vilkoret för all högre utveckling och sällhet.

I allt hvad jag skrifvit har jag något arbetat derför; men jag hoppas att innan jag dör skall mitt arbete gifva ett mera helt resultat. Jag skall härefter mera consentrera mina krafter derpå, mera uteslutande lefva derför.

Tack för den lilla vackra bilden af ert hemlif på Leckö! Huru hjertligen gläder jag mig icke för Er, åt förbindelsen med denna familj, som säkert åt ert rena och goda hjerta skall gifva — just hvad det behöfde för att lefva rätt fullt och färdigt, så i hemmet som i samhället.

Till Folk Calendern der Thekla Knös och Onkel Adam teckna sina namn skall jag med nöje ge mitt bidrag. Och skall bjuda till ge ett par riktiga godbitar en på vers och en på prosa. Jag förmodar att bidragen ej behöfvas förrän längre fram på året. Nu har jag mycket, mycket att sköta med — barn och Madammer och Comitteer och får ingen tid att skrifva något utom angelägna bref.

Andra delen af mina Amerikanska bref har jag tillsändt Er på Götheborg (till Hr Gumpert). Vill Ni bryta ut något stycke derur för Er tidning, så tag — berättelsen om »det fredliga Nybygget i Missisippidalen efter Mrs Child». Det är en liten godbit som måste göra godt. Jag sjelf kan aldrig läsa om den utan innerlig rörelse.

Min käraste läsning för närvarande är Schweitsaren A. Vinets arbeten. Han är en Christlig Emerson, storsinnt såsom denne i sanningens och den andliga frihetens dyrkan, men större i sin utgångs och ändpunkt, större i ödmjukhet, fullkomligare på allt vis; och för mig en af sednare tiders värderikaste bekantskaper innom litteraturen.

När Ni skrifver till Leckö, så säg era vänner att jag fått bref från mina vänner Springs; att Thorsten Rudensköld redan, genom dem, är anmäld i Unionen vid Eaglewood och dit väntad och välkomnad. Och hälsa er goda Svärfader och er lilla fästmö från Er vän

Fredrika Bremer

---

856. Till Thekla Knös. Stockholm d. 10 Febr. 1854.

Nu måste jag nödvändigt tala ett par ord med min lilla Theckla! Jag får ju säga lilla Theckla? Jag säger så gerna »lilla» åt dem som växa stora i mitt hjerta. Och nu måste jag säga min lilla Thekla att jag känner på mig att du måste undra på hvart barnskrifterna och Rosorna, och Nässelplockerskan och ögontrösten m. m. tagit vägen, och hvarföre de ej låta höra af sig i Upsala. Felet ligger till större delen hos träsnidarne här i staden, som äro grufligt lång-

samma i tillverkande af poetiska skickelser, och likna menniskorna innan Gud i deras Näso inblåst en lefvande anda. Något fel ligger ock hos mig, som ej tagit i tid ihop med en del arbete för dessa skrifter, och min ursäkt ligger blott i mycket arbete på andra håll. Men innom denna månad hoppas jag kunna sända dig ett paket med utflugna småfåglar bland hvilka du skall känna igen dina egna barn ehuru ett par af dem undergått förvandling. Som du gaf mig full tillåtelse till omarbetande af de ännu otryckta berättelserna »Nässelplockerskan» och ögontrösten så har jag fritt begagnat den. Jag har dock endast dermed närmare utfört den tanke som tydligen legat hos dig till grund för berättelsen, bortrensat från den några skymmande bisaker, och sammanträngt handlingen kring dess medelpunkt. Jag tror ej att du skall bli missnöjd med mig, eller finna att berättelsen blifvit olik din egen ande. Jag smickrar mig snarare med den förhoppning att du skall företaga några nya arbeten i liknande art som under trogen framställning af naturbilderna och deras egenheter, utveckling m. m., framhålla en bild betydelsefull för Menniskans tanke och Menniskans lif. Skulle du vilja under loppet af kommande vår eller sommar egna en del af din tid åt några berättelser af denna art, så torde jag i fruntimmersförening[en]s namn få låfva ett honorarium som du denna första gång, så ädelmodigt frånsagt dig men icke får så frånsäga dig för framtiden. »Arbetaren är sin lön värd!» Och huru mycket mera värd lön då dess arbete är af den art att ingen annan kan göra det.

Ville du göra berättelserna eller sagorna humoristiska och muntra så är det så mycket bättre! Till nästa Jul önskar jag kunna sända ut en liten utsökt flock svenska barnaskrifter i verlden, och som jag vill ha goda träsnitt till dem så måste jag begynna samlingen i tid. Jag har nyligen upptäckt en riktigt snäll och qvick träsniderska uti en ung flicka, dotter till aflidne Kapten Lindeberg. Ack! de unga flickorna! Hvad de kunde bli mycket om de bara finge!

Dina sånger och sagor har jag skickat till Mrs. Howitt (i London) som kommer att öfversätta åtskilliga af dem. Våra barnhistorier skall hon också få för sin Childrens Magazine

Och nu — går jag till din Ögontröst för att lägga sista hand vid den, efter hvilket den, med sin lilla träsnitts ögontröst, skall vandra genom pressen. Med den, är vår lilla samling barnskrifter för denna gång, färdig.

Beata Afzelius har berättat mig om den ledsamhet du haft af en bokhandlare i Stockholm. Gif honom sitt respass, men låt honom icke få undandraga sig ersättning för det arbete som han beställt och du utfört. Du får ej vara för god.

Snart mera, käraste Theckla; emedlertid hjertliga hälsningar till Din Mor och edra vänner Fru Silfverstolpe och Beata Afz. från

Din
tillgifna
Fredrika Bremer

---

857. Till Direktionen för gatuläggning i Stockholm.

Till Direktionen
för Gatuläggning i Stockholm.

Då Koppartryckerisarbetarens Enka, Margreta Mollberg, boende i huset 105, Nya vägen, icke sjelf kan skrifva, får undertecknad, å hennes vägnar, anhålla det Direktionen för Gatuläggning i Stockholm ville benäget, på något vis snart afhjelpa den bedröfliga och äfven farliga belägenhet i hvilken hon blifvit försatt derigenom att trappan till det lilla huset — i hvilket hon äger en del — redan förliden höst blef borttagen af dem som vid nya vägen arbeta för gatans utvidgning, utan att någon annan väg bereddes i trappans ställe, från porten till gatan, utom ett bräde till hälften sönderbrutet, med några spjälor på af hvilka ett par äro bortfallna, så att vägen på detta bräde emellan husporten (huset ligger på ett berg) och gatan, öfver ett djup af visst tre alnar, der stora, hvassa stenar ligga, verkligen är lifsfarlig, isynnerhet som Enkan Mollberg försörjer sig och sina barn som tvätterska, och har att krångla sig fram med stora tvättsåar öfver detta usla bräde och öfver detta djup. Då hennes man dog i Koleran och Enkan i följd deraf flera gånger blifvit besökt af fruntimmerna af Jacob församlings förening så kunna de intyga svårigheten af att komma öfver denna spång, och som hjelp härutinnan förgäfves blifvit sökt på andra håll, så torde Direktionen för Gatuläggningen i hufvudstaden icke illa upptaga att man härmed vänder sig till denna för att anhålla om rättelse i ett förhållande som under denna tid af halka är ytterst svårt, som ingen förmögen person skulle fördraga, och som den fattiga qvinnan fått så länge vidkännas emedan hon är fattig och utan skydd och målsman.

Fruntimmersföreningen i Jacob och Johannes församl. som hänskjuter Enkans sak härutinnan till Direktionen för Gatuläggningen,

gör sig förvissad om att härmed ha laggt ärendet i deras händer som förvisso kunna och skola ställa det till rätta.

För Enkan Margr. Mollberg,
boende i huset 105 Nya vägen.
å Fruntimmersföreningens vägnar
Fredrika Bremer
Ordf.

Stockholm d. 20 Febr. 1854

---

858. Till Fredrika Svedbom. Fredag afton [24 febr. 1854]

Käraste Sekreterare! Om du och din man gilla medföljande bihang till redogörelsen, som jag icke kunde få kortare, så skall jag skrifva ett ex. deraf och sända till Post och Inrikes Tidn. Kanske är du så snäll och sörjer för Aft. Bl. och Svenska Tidningens upsattser, och sänder mig jemväl för min tidn. en afskrift af Collektuppsattsen. Tack söta Fredrika och förlåt

Din
Fredr.

Säg ett ord åt betjenten
huru ni vilja göra

Vänd bl.

Om Svedbom tycker att uppsattsen bör undertecknas för att derigenom få en mera officiell karaktär så kunde man sluta den sålunda:

»Bland de förra räcknar sig den som härmed i mångas namn uttalar en hjertlig och glad tacksägelse

å Fruntimmersföreningens vägnar
Fredr. Br

N. B. man bör då ej sätta ut ordf. namn såsom nu är gjort i början af adressen.

---

859. Till Fredrika Svedbom. Fredag morgon [17 mars 1854].

La Croix's mindre sal står oss öppen Mondagen d. 27 Mars. Är det ej bäst att vi samlas der om f. middagen, samt att Central Comiten sammanträder en timma före den allmänna sammankomsten?

Om Central Comitén samlas kl. 12 och det öfriga sällskapet kl. 1 så tror jag att vi kunna bli fullkomligt färdiga med hvad vi ha att förhandla och säga till kl. 3. Guds fred och god morgon på denna herrliga morgonstund!

Fredr.

---

860. Till Thekla Knös. Stockholm d. 20 mars 1854.

Käraste Thekla!

Under afvaktan att snart få sända dig ett större paket af barnskrifter, som nu sent omsider blifvit färdiga, sänder jag några få exemplar af dina och D. Müllers små berättelser, för att låta dig och honom se huru de se ut i den drägt i hvilken de nu snart skola visa sig inför verldens barn. Måtte du ej blifva missnöjd med den eller med den del jag tagit i dess tillskärning. I Ögontrösten förekommer en person, som mera tillhör min verld än Din i hvilken inga skarpa missljud tyckes uppkommit, trängande till förlossning. Men som detta missljud får sin upplösning och sin förklaring af din ljusalf, din rena ton, så skall den tror jag dock ej synas störande eller alltför främmande för Theklas Genius.

Tack för tankan att bearbeta folksagor för barnen, och lycka till att utföra den! Säkerligen är sagan med sina äfventyr och sitt granna färgspel hvad som mest måste anslå barnets sinne, och kunde man lyckas att gifva åt folksagan mera djup mening, mera hög och andlig tendens än den vanligen har det — så som mig synes — så vore den äfven för barnet en den nyttigaste läsning. Men det synes mig som om folk-sagan liksom i allmänhet ordspråken afspegla folklifvet innom en krets temligen trång och simpel. Eller — har jag orätt? Jag kan ej säga att jag är hemma i folksagans krets, eller har studerat dess allster. I alla fall hindrar ju intet att låta dem genomgå en högre metamorphos och att Christna de gamla hedningarne. Och säkert skulle ingen förrätta det dopet bättre än Du. Tack emedlertid hjerteligen för hvad du redan gifvit och ännu vill gifva Fruntimmersföreningen för Barnavård af din andas barn!

Är din Mor frisk åter! Måtte hon vara det och intet sorgflor hvila öfver det sköna lilla Upsalahemmet! Skulle det blifva mörkare en dag, skulle din älskeliga Moder kallas bort från dig, så låt mig

hviska till dig min hemliga önskan, jag vågar icke säga min förhoppning att — en gång få tillbjuda dig ett hem.

Gif min hjertliga och varma hälsning jemte inneliggande lilla biljett till vår goda Beata Afzelius, som jag väntar att få se här med vårens varma vindar och hälsar innerligen välkommen. Hjertlig hälsning till alla goda vänner i Upsala från

Din
tillgifna
Fredrika Bremer

som snart kommer åter i ett stort paket till Upsala.

---

861. Till Beata Afzelius. Stockholm d. 21 Mars 1854

Två ord äro ju bättre än intet, och hinner jag nu föga mer så vill jag dock säga min goda, kära Beata att jag tänker på dig, och håller af dig; att min Mor är mycket raskare än förlidet år, ehuru hon ännu ej kan gå; att Mathilda Möller är blomstrande; att jag mår bra och har mycket att göra, och gläder mig att få se dig i Stockholm »när Maj har löfvat våra lindar». Det der var ju en hel mängd ord, till hvilka lägges en hjertlig omfamning från

Din tillgifna
Fredrika.

---

862. Till Fredrika Svedbom. [27? mars 1854.]

Putsa upp och Justera hur du vill de sista sidorna, som jag tilllaggt denna afdelning!

Min Mors tillstånd visar ingen nära förestående förändring, men är dock utan hopp om återställande. Jag hoppas att vi träffas kl. 4 i eft. m.

Fr.

---

863. Till Fredrika Svedbom. Mondag morgon [3 apr. 1854].

Söta Fredrika! Dagen efter vår allmänna sammankomst förleden vecka fick jag bref och vexel från goda hoppsudden. Skulle Svedbom vilja ha den godheten befordra tillkännagifvandet af gåfvan, till tidningarne, enl. min här medföljande lilla uppsatts?!.....

Fr.

---

864. Till Thekla Knös. Stockholm d. 12 April 1854

Käraste Thekla!

Kapten Geijerstam, som far att plocka sina poskliljor i Upsala har den godheten att medtaga ett par paketer och en liten ask från mig till dig. Paketerna innehålla hvart och ett 75 små paketer med fem gånger 75 småskrifter, som hembäras som tacksägelsebevis till dig och till D. Müller, till hvilken jag beder dig ha godheten att öfverlemna paketet som bärer hans namn. De mig från Upsala sända Manuskripterna medfölja äfven tacksaml. åter till deras förf. Jag tror att de alla äro ordentligt återlemnade. Skulle något saknas så låt mig veta det.

Den lilla asken innehåller något »bättre än perlor och guld», neml. små sömnpiller, mycket underbara till sin verkan. Försök af dem och jag tror att du skall finna dem märkvärdigt välgörande. Beata Afzelius har skrifvit till mig att du lider af sömnlöshet och önskade försöka Homeopathiska medel. För mig är det som jag sänder i den lilla flaskan i asken en lika säker som ljuflig hjelp. Jag tar (då neml. jag känner mig behöfva det, antingen för själens eller kroppens oro,) om afton, eller midt i natten, 7 eller 9 små gryn af dessa i handen och derifrån på tungan der jag låter dem smälta. Om jag ej somnar derefter innom en half timma tar jag åter 7 eller högst 9 a 10, icke mer. Men det felar då aldrig att en ljuflig dvala infinner sig, som innan jag vet deraf blir en ljuflig sömn. Måtte de små kornen på dig hafva samma välsignade verkan! Vid homeopathiska medel bör man iakttaga att icke under tiden bruka starkt Caffe eller dricka mycket Caffe, och ej njuta något (utom möjligen vatten) en half timma före de intagas. Ökar man dosis öfver den som jag nämt infinner sig ofta motsattsen till dvalan, neml. ett tillstånd af stor oro;

åtminstone har det verkat så på ett par personer som gjort försöket. För mig ha dessa sömnkorn varit och äro oskattbart välgörande och ha alldrig förfelat deras rogifvande verkan.

Deras namn i homeopathien är »Nux vomica», hvilket låter mindre vackert, men som är godt att veta, i fall de göra godt och man vill anskaffa sig dem.

Hälsa hjertl. Beata Afzelius och Fru Silfverstolpe och säg dem att deras gamla vän, min goda Mor är mycket illa sjuk, och, som man tror, dödligt, ehuru dödsengeln torde dröja en tid innan han barmhertigt löser själen från den arma, lama och plågade stofthyddan. Jag vet att de skola tänka på henne i sina böner.

Ännu en gång innerligt tack för dina vackra bidrag till vår barnlitteratur! Utgången af detta års företag skall visa hvad vi möjligen kunna företaga till nästa år! En hjertlig hälsning till din goda moder och tillönskan af fridens och glädjens Poskliljor för Er båda!

Fredrika.

---

865. Till Beata Afzelius. Stockholm d. 9 Maj 1854.

Förlåt kära, goda Beata att du så länge fått vänta på svar på ditt bref och vänliga frågor om min Mors befinnande. Kommer du till Stockholm i Juni eller ock Juli så tror jag att du ännu finner henne vid lif men — hvilket lif! Ack blott ett slocknande, ofta blott halft medvetande.

Hon aftynar långsamt, men bestämt, utan mycket plågor, dock stundom under mycken oro samt qval, hvartill den stora svårigheten vid hennes skötsel i anseende till hennes lamhet äfven bidrar. Tålig och kärleksfull är hon för det mästa, och jag fäster mig innerligare vid henne för hvar kärleksblick, hvart uttryck af innerlig ömhet som höjas från hennes sjukbädd. Jag fruktar för en lång och svår dödskamp. — — Under allt detta kan jag ej vara nog tacksam för att kunna vårda henne på bästa vis, och ha omkring henne Menniskor så goda så tillgifna så outtröttliga; Thilda isynnerhet är märkvärdig både för sina krafter och sitt goda, glädtiga lynne. Marie också är förträfflig och ville kunna försätta berg för att göra till lags; och så ha vi en tredje hjelpande i en stark, ung blåögd flicka från Årsta som fyller der de andra ej räcka till, och jag har för mig öfverinseendet samt de finare små sysslorna såsom att mata, kamma, och tvätta Mamma m. m. och så ha dagar och nätter gått nu i öfver 6

veckor; och ännu är tillståndet ungefärligen detsamma, endast på den sednare veckan har svagheten något betydligare tilltagit.

Under detta lefver jag blott till hälften för andra omsorger och tankar, och kan blott då och då få en läskedryck af den kommande våren. Mathilda gör mig alltid nöje med sitt friska hjerta och sinne, och äfven litet läsning om aftnarna, — men det är numera mycket litet. Vi läsa nu om Ryssland och ryssarne; och deltaga efter förmåga i kriget emellan westerländsk och österländsk anda. Barnavården fortfar att begära och få omsorg och interesse; barnen göra mig ofta stort nöje. Mer än något interesserar mig den fria Schweitsiska kyrkans rörelser och åsigter, framburna i vår hufvudstad genom dess unga och begåfvade representant presten Trottet. De äro mig icke nya, Jag har lefvat i dem och af dem långt för detta men de upplifva mig på nytt genom den bestämdhet oeh precision med hvilka de här uppträda. Det är en Christologi annan än våra läsare lära, — olika i storhet och omfattning såsom jorden med himmelen, och lika blott i innerlighetens punkt. Det gjorde mig glädje det du skref om läseriet. Du har otvifvelaktigt rätt deri. Läsarne misstaga sig ej om målet och föremålet men de uppfatta dessa i alltför små och trånga proportioner. De göra sig en enskilt Gud, en afgud att jag så må säga af alla väsens och verldars store och kärleksfulle Gud, och fatta Christus mera i utanverken af hans lif än i sjelfva hans lif och charakter — hans innersta personlighet.

När du kommer till Stockholm hoppas jag att vi tillsammans skola kunna upplefva några glada och goda stunder både ute och innom hus. Nu är posttid och brefvet skall resa. Hälsa hjertl. Theklorna, Fru Silfverstolpe och Atterboms från Din tillgifna

[— —]

---

866. Till Fredrika Svedbom. Tisdag morgon [20 juni 1854?].

Lilla snälla fru! Biljetten (tack för den!) kom mig icke i handom förrän efter kl. 6 i går eft. m. och således för sent för mötet. Och i dag vet jag ej om jag vågar in i den andra mötessalen der man kokas medan man lyssnar. Hur skola frisinnade tankar få luft och makt i ett rum från hvilket man utestänger vår Herres fria luft? Jag anar intet godt af sådan tillställning!

Hälsning och tack!

F. B.

Och tack oändl. för tidskrifter och tidningar som nu återsändas!

---

867. Till Brockhaus. Stockholm 7 July 1854.

Häusliche sorgen, ein dickes Buch zu schreiben und schwache Augen haben mich seit einigen Monaten zu einem sehr versäumlichen correspondenten gemacht; und dies muss (so gut es kann) zu meiner Entschuldigung dienen, nicht früher Ihren Schreiben von 25 Jan. dieses Jahrs beantwortet zu haben.

Allerdings denke ich meine Skizzen über England zu sammeln und in eine besondere Schrift erscheinen zu lassen, aber ich wünschte in dasselbe Heft auch eine andere Skizze beizulegen, die — noch nicht geschrieben ist. Ob dass noch dieses Jahr oder erst den folgenden geschehen kann, weiss ich noch nicht; vermutlich erst im volgenden.

In England ist eine kleine Novelle mit namen »the Light house» gedruckt worden aber durch nachlässigkeit ist mein Schwed[isch]es Mskript verloren gegangen, und die Novelle ist nicht in Schweden gedrückt erschienen.*)

Auf Ihre fragen mein Herr habe ich nur dies zu antworten. Entschuldigen Sie das ich es so spät ausspreche.

Hochachtungsvoll
Fredrika Bremer.

868. Till Marie v. Hartmansdorff.

Mondag middag [31 juli? 1854].

Så gerna goda Marie skulle jag komma, om Mamma ej blir värre, men jag har just nu hos mig dessa oförlikneliga vänner och älskvärda Menniskor från Amerika Marcus och Rebecca Spring och kan ej skiljas från dem. Just i dag ha vi i Museum hjertligen gladt oss åt Fägelbergs Thor och Odin. Mina vänner ville jag Du och Presidenten skulle se. Ni måste tycka om dem. Mamma är som vanligt.

tacksaml. ö vänl.
Fredrika

*) Ausser die von Ihnen (und von Mehreren) in Deutschland gedrückten Schriften ist von mir einige kleinere Aufsäzen und Erzählungen erschienen, in Magazinen und Jahrbüchern, aber nicht gesammelt, und nicht von Bedeutung.

869. Till Hedlund. Stockholm d. 12 Aug. 1854.

Bästa Herr Hedlund!

Har ni trott mig vara död eller ha förlorat minnet då jag på så länge icke låtit höra af mig för den der Folkkalendern? Jag lefver och jag minnes, men — jag har sutit nu i mer än fem månader vid en döendes bädd, och det har upptagit tid, tankar, lif och lust ifrån allt annat. Min stackars Moder fick ett nytt anfall af slag i början af förliden Mars månad, och har allt sedan hållit på att dö under svåra och omvexlande plågor utan ro dag eller natt, så att det är ett under att hon ännu lefver, och icke blott lefver utan har blifvit något bättre och starkare till kroppen, kan äta mer o. s. v. ehuru hennes tillstånd i öfrigt är bedröfligt nog. Under sådana omständigheter skall ni ej undra på att förmågan att skrifva eller att skapa något varit såsom död. Och FolkCalendern får detta år icke något bidrag af mig, så vida den icke vill upptaga ett par små stycken skrifna för något längre tid sedan,*) det poetiska (sundet) då jag var i Dannmark, det prosaiska för några månader sedan. Sundet har många oregelmässigheter men har, synes mig, friskt lif så att det kan förtjena ett »får gå!» De vissna löfven är ett blad ur min egen inre historia. Båda styckena äro emedlertid så obetydliga till omfång att jag förmodar de ej kunna väga stort i den materiella vigtskåln. Jag ber Er jemte Calenderns utgifvare bestämma något arfvode för dem. Jag är viss om att jag blir nöjd dermed, så vida Utg. är nöjd med de små styckena.

Jag har Er att tacka för en vänlig sändning från Götheborg, och tackar Er rätt uppriktigt för den. Särskilt gläder mig att Ni påpekat det qvinliga kapitlet i boken; ty detta är, i denna, ett hufvudkapitel som jag önskade se uppfattat. I veckan efter den nästföljande inträffar jag troligen i Götheborg med mina förträffliga vänner från Amerika Marcus och Rebecca Spring som jag då följer på deras hemväg, så långt som jag det kan innom mitt Fosterland. Kanske är Ni då, som bäst, på Läckö, kanske redan hemkommen derifrån med Er unga Fru. I så fall skall det bli mig en sann glädje att se Er och henne, och göra Er bekannta med mina vänner. Den sextonde dennes reser jag med dem härifrån till Carlstad; gör derifrån en utflygt uppåt Fryken, dröjer så ett par dagar vid Trollhättan och far

*) och som jag härmed sänder.

så vidare. Min mor är för närvarande utom fara, och jag kan egna denna tid åt dessa sällsynta menniskor och goda vänner.

Lycka och välsignelse och lifvets allrabästa hemgift för ert nya kall och stånd, som make och husfader tillönskas Eder hjertligen af Er

uppriktiga väninna
[— —]

---

870. Till Henning Hamilton. Stockholm d. 14 Aug. 1854.

Herr Grefve och Landtmarskalk!

Det skulle vara mig på en gång en heder och ett stort nöje om Gref Hamilton ville ha godheten dricka The hos mig i afton, mondag, i sällskap med mina Amerikanska vänner M^r och Mrs Spring, som äro i spetsen för den Union till hvilken unga Rudensköld begifvit sig, och som kommit att göra mig ett kort besök i Sverige. Då jag är förvissad om att bekantskapen blir ömsesidigt tillfredsställande har jag dristat mig dertill inbjuda Herr Grefven, och det skulle vara mig mycket kärt om Herr Grefven kunde antaga den antingen för i afton eller om icke då, i morgon afton; — men i morgon afton kl. 10 måste mina vänner afresa härifrån! . . . .

Med fullkomligaste högaktning
Ödmjukl.
Fredrika Bremer.

---

871. Till Red. av The Times. [1854.]

To the Editor of The Times.

Sir, — You have kindly and liberally on two occasions given publication to articles from me, and if I venture a third time to request of you such a service it is because, this time, I can hope that you will do it with pleasure, as no selfish motive prompts my request, but a better thing, which I will leave to you to judge.

The enclosed article will be published at the same time (the end of this month) in the papers of Sweden, Russia, France, Germany, and in the United States of America, and of course I must, above all things, wish

that it may be published in England, whose tongue is now spoken over so great a part of the globe. I wish it also because I know that no hearts and minds in the world will be more ready to respond to the proposal made in the article than those of the benevolent and high-minded English people, and I wish, Sir, that it may be published by your paper, as I know that The Times is received as a sign of the times among all civilized peoples. May you receive favourably my request, and may God bless you, as you will thereby be an instrument to the advance of His kingdom on earth.

I remain, Sir, with high esteem, yours

truly,
Fredrika Bremer.

Stockholm, August 14.

---

872. Till Hazelius. Stockholm d. 13 Sept. 1854

Herr Öfverste Hazelius!

Hemkommen i går aftons från en resa till vestra kusten med kära vänner från Amerika har jag i dag läst Er vänliga skrifvelse och skyndar att uppfylla Er önskan, som möter min egen, neml. att uppmaningen till fredsförbundet måtte efter originalet tryckas i Svenska tidningar. Jag sänder härmed min egenhändiga upsatts i hvilken jag blott, efter en grundad anm. i Times, (som i öfrigt har äfven flera ogrundade) gjort ett litet tillägg rörande meddelelsesättet föreningarne emellan.

Med största högaktning
Fredrika Bremer.

P. S. d. 14 Sept. Jag såg i går att den ifrågavarande uppmaningen redan blifvit införd i Sv. tidn. efter öfversättning ur Times. Min sändning kommer således nu för sent. Jag låter den likväl afgå ifall Herr Öfversten skulle vilja göra något bruk af den deri gjorda anm. rörande meddelelsesättet emellan föreningarne sid. 4. hvilken jag önskade bli känd. Jag skall i dag sända art. till Aft. Bl. Det nu medsända Mskriptet anhåller jag att få vid tillfälle åter.

---

873. Till Beata Afzelius. Stockholm d. 14 Sept. 1854.

Goda, kära Beata! Då jag i förrgår afton kom hem från min lilla resa vesterut mötte mig här ditt goda, hjertliga och som alltid innehållsrika bref. Tack derför kära goda vän! Jag följer hjerteligen med i alla dina känslor vid tilldragelserna både i Enköping och i Westerås, och är glad veta dig nu i ditt goda Upsalahem och der hjelpligen frisk och tillfreds. När jag kom till mitt hem här var det ej utan oro för tillståndet der som jag ej hört något om på länge. Det var sent om afton (kl. 1/2 10). Jag gick in i köket. Ingen var der. I pigornas rum, äfven tyst; blott ett ljus brann matt. Jag lyssnade och hörde småtalas glädtigt och trefligt i Mammas rum; genom dörrspringan såg jag Mathilda sitta och sticka; jag vinkade henne ut. En qvart timma sedan omfamnade jag min stackars Mamma, lycklig att återfinna henne plågfri och på allt vis, till själ och kropp så mycket bättre än då jag lemnade henne, om för kort eller för lång tid kan ingen säga. Men jag tackar Gud att hon är plågfri och att jag fick se henne åter. Kanske hennes innerliga och ofta upprepade bön blir uppfylld, en lugn tid före döden och ett lätt och hastigt inslumrande! Dödskampen synes mig att hon gjort ifrån sig. Min resa med mina Amerikanska vänner var en följd af än festliga än stilla stunder men alla ljusa, milda, sköna såsom uttrycket i Marcus Springs Ansigte. Jag är glad att du såg honom, och förstod honom. En skönare, renare, mildare själ har jag ej känt; från det innersta och till det mest yttre i hans väsen och handlingar är allt ett, harmoniskt och fulländat ända i de finaste skiftningar. Hans hustru och närmaste vänner säga häruti blott som jag. Det synes mig stundom att dessa Menniskor äro födda under en egen lycklig stjerna. Allt med dem faller sig lätt, ljust, fridgifvande och liffullt på en gång. Och kommer sorgen och hotar olyckan, så är det blott som förkänning, som hotelse; bakom molnet står solen färdig att frambryta, och när den kommer då har den i dessa älskande, tacksamma hjertan ett mottag och ett återsken som förhöjer hundrafallt deras egen sällhet och sprider sitt ljus till allt omkring dem. Du ser då att lifvet med dem var mig äfven nu rikt och skönt. Vädrets vackerhet, Gästfria vänners och främlingars vänlighet blomsterströdde vägen — hela vägen. I Köpenhamn omgåfvos vi af vänner, Andersen var vår dagliga gäst. Hos Enkedrottningen voro vi till Middag och hade hos denna sköna och älskeliga fru på Sorgenfri en skön dag. Skogen i Dyrehafven stod som ett tempel så lugn och herrlig på den sköna sollysta dag

vi voro der. Spring aftog ofrivilligt sin hatt under dessa hvalf, som om han kommit i kyrkan; om aftnarne sågo vi på theatern Bournonvilles baletter: »ett Folkeeventyr och Bryllupsfärden i Hardanger». Och så hade vi allt emellanåt (isynnerhet vid Trollhätta) stilla sköna aftnar då vi läste och samtalade med hvarandra, aftnar som merendels slutades med Hymner som Spring läste ur minnet eller rättare ur hjertat. Jag tackar innerligen Gud att jag fått vara en tid med dessa vänner och kunnat göra dem deras nordiska resa till ett nöje, och tackar äfven Goda Menniskor derför! Sjelf kunde jag ej njuta utan genom dem. Min Mors sorgliga tillstånd var som en mörk skugga i mitt sinne; och sedan skulle jag åter snart skiljas vid dessa kära vänner, vid denna man som jag älskade såsom jag kunnat älska en kär broder! — Och nu ha vi skiljts för — lång tid. Hemma möta många omsorger icke alla rätt glada; och jag skall nu bereda hus och hem i ordning till vintern. Med mina goda flickor hemma skall det nog bli bra. Jag längtar till att komma in i förf. verksamhet ty det är dock mitt bästa lif. Min Mor är glad och lugn, sitter oppe snörd och klädd, äter duktigt och sofver godt. Förunderligt! Hon hälsar dig hjertligen. Så gör min lilla Möller, som nu får duktigt arbeta på sin verkstad. Din lilla Engel är här väl bevarad och skall komma dig till mötes när du härnest kommer till Stockholm. Det var blott ett omhölje som gick sönder i Upsala. Den har redan gifvit sig ett nytt sådant, en ny kropp. Den är sjelf oförstörlig som Guds goda försyn. Måtte du och äfven jag kunna hvila i den tröstfullt och gladt alltid! Ack huru mycket skäl har icke jag dertill genom erfarenheterna i mitt lif! Lef väl och må väl goda kära Vän och var viss på att dina bref alldrig kunna bli för många eller för långa för

Din
Fredrika.

---

874. Till Per Erik Bergfalk. Stockholm d. 15 Sept. 1854.

Samma dag, min goda vän, som jag erhöll ditt lilla bref, reste jag med mina vänner Springs från Stockholm, de för att ej mera återkomma. Det var för oss alla en riktig motgång och stor saknad att icke finna dig i Upsala. Stället förlorade derigenom större delen af sitt lif och interesse för oss, och Springs hade så upriktigt gladt sig åt att återse och få tala med »the professor!» Men resan skulle i

något betala den vanliga skatten till det ofullkomliga — denna jordelifvets röfvarhöfding. I allt öfvrigt blef vår resa igenom Sverige och till Köpenhamn någonting bra likt fullkomligheten; skönt väder, goda vänner och bekantskaper, behagliga tillfälligheter, festliga dagar och sköna stilla stunder; och jag har nu i behåll det dyrbara minnet att ha lefvat en skön tid med dessa vänner, att ha kunnat göra dem resan i mitt fädernesland angenäm och att älska och värdera dem innerligare än förr; detta gäller isynnerhet Marcus Spring hvars englarena själ och sinne icke kan ses på nog nära håll och icke nog högt skattas.

Vi ha gjort opp att mötas än en gång om fyra a fem år, vid Eaglewood (den nya Unionen) och se hvad den är och tillsammans fara till Texas der Victor Considerant, som bäst planterar en liknande union men i vida större skala. Tänk om Du kom med oss! Säg icke nej. Den saken tål att tänka på. Dessa små formationer ha stor framtid för sig och förtjena att betraktas på nära håll både af de skriftlärda och de hoppfulla olärda. N. B. till de sednare hör jag och — äfven mina vänner Springs

Mera derom då vi träffas och du vill skänka mig en glad stund i mitt hem!

Din tillgifna
Fredrika Bremer.

---

875. Till Thekla Knös. Stockholm d. 15 Sept. 1854.

På Theklornas älskvärda klagosång att ej ha varit hemma då jag med mina Amerikanska vänner besökte Upsala kan jag blott svara med en klagan att ej ha funnit dem hemma! Det hade varit mig så kärt att få göra dem bekannta med dessa älskvärda menniskor från andra sidan hafvet, så kärt att göra mina vänner bekannt med vår svenska skaldinna och hennes mor och deras hem; ty jag vet att det hade varit till ömsesidig glädje och goda minnen. Men — det ville sig nu icke så. Vi måste se Upsala utan dess bästa prydnad — Upsalavännerna; tacka likväl lyckan som läto oss der finna Professor Fries och den behagliga, snälla M[l] Miller som skänkte oss stort nöje. Högarne, domkyrkan och Dannemora fingo sitt värde. Det var rätt bra; men icke så som det varit om Bergfalk, Theklorna, och fru Silfverstolpe varit der. Och Thekla hade bordt se Marcus Spring, ty hans ansigte bär präglen af hvad han är: en ovanligt ren och skön

natur — ett sannt Guds barn. Mera skall jag tala om honom och hans maka då jag härnäst får taga den lilla handen som skrifvit om Ragnar Lodbrok och dock är så svag! Jag fruktar den stackars lilla handen förtog sig af handgemänget med Vikingen. Sådant storverk gör man ej strafflöst.

Min söta Thekla när du kommer till Stockholm måste du skänka mig några stilla timmar ty jag vill låta dig höra några den nya tidens ideer och spegla dem i din själ och höra dina ord om dem. De ha utgjort mången stilla aftons samtal mellan mina vänner från den nya verlden och mig vid trollhätta fall och vid sundets stränder. De syntes då ljusa som morgonrodnan. De flesta Menniskor här skulle troligen i dem se en förfärligt hotande vådeld; dock ej du. Hälsning och de hjertligaste välönskningar till mor och dotter från bådas väninna

Fredrika.

Min Mor är betydligt bättre till hälsa och krafter, begynner att sitta uppe och är nästan alldeles plågfri.

---

876. Till Böklin. Stockholm d. 17 Sept. 1854.

Vid Trollhätta vattenfall läste jag ditt bref af d. 30de Juli, som jag dit medtagit ifrån Stockholm! Ack! det kan vara värdt att vänta ett år på ett sådant bref. Öfverhufvud har jag i förhållande till dig vandt mig af med otålighet; och fastän jag väl stundom tycker och tänker att du väl kunde litet förr gifva svar på tal, så vet jag dock nu mera så väl att det svaret icke uteblir, att det kommer en gång rikt af de tankar som emedlertid icke uteblifvit, kommer fruktbart och befruktande, såsom Guds sol och skyar. Hvad som nu särdeles gläder mig i detta bref, — vet du väl hvad det är? Icke din milda dom och värdering af mitt arbete, — som jag på förhand var nästan säker om, — icke din anande blick, så djup och sann, om en utveckling i mitt väsen och verkande hvaraf detta arbete blott är ett förebud; nej, men det att du ännu kämpar, att din ande ännu är ung och öppen och spänstig nog att låta sig öfvervältigas af Werldsjetten, af Vintergatorna, af de stora, dunkla frågorna som wettenskapen i hvart århundrade uppkallar ur mörkret i ljuset för att der få dem belysta, förklarade; att du öfvervältigas för att blott innerligare sluta intill dig motståndaren och öfvervältiga honom igen, — det gläder

och förfriskar mig. Der jag ser fromma Christna, (särdeles i prästkåpa,) så vissa och ostörda hvila i trossatserna under alla mörka phenomener som lifvet och wettenskapen dagligen framställa för betracktelsen har jag alldrig kunnat skilja mig från känslan att sådan fromhet och tro var skyddad af en viss grad inskränkthet. Jag har betracktat sådana menniskor med interesse men utan beundran, ja väl stundom med litet ringaktning, der jag såg tydligen att brist på tanke var värnet för deras tro. Att du kämpar med hvarje tillvarelsens varulf och icke låter den gå innan den för maningen af dess Christna namn förvandlar sig till dess rätta väsen och gestalt, det gör dig till min själs eviga vän och ledsagare, den hvars blick jag evigt kommer att söka, att rådfråga i hvarje ny natt och hvarje ny dag, som uppgår öfver oss, här och härefter.

Några ord nu om din sednaste kamp med den gamla Ymer, ty i något är ej den och ej heller dess lösning mig fullt klar. Den organiserade materien, sådan vi se den i naturen och dess gestalter har alltid varit för dig en symbolisk skrift, en öppen bok om andens lif och verld. Men hvad som nu har väckt din häpnad och dina tvifvel är mängden och massorna af oorganiserad materia i universum, — är det ej så? Du frågar: hvarföre? hvartill? Att den redan här är till »för din, för intelligensens betracktelse genom det medlande ljuset och vettenskapen» tröstar dig, ty »är nu detta förhållandet redan med oss andliga embryoner, här i timligheten, så låter det sig ana hvad stjernhimeln månde vara för högre, förklarade andar».

Ja väl, om dessa stjernor uttala ideer, och äro andens symboliska skrift. Men framför otaliga Vintergator af döda eller oorganiska kroppar (om dessa stjernverldar äro sådana) — hvad ord, hvad mening kan anden få af dem, »af detta slöseri med döda massor», så vida den icke kan betrackta dem, såsom för Universums byggnad och bestånd lika nödvändiga som bergskedjorna och klipporna väl äro för jordens? Den oorganiserade materien kan ju väl icke kallas »die Idee im andersseyn?» eller kan den anses innehålla substanser och krafter nog för att äfven på den lägsta ståndpunkt representera eller innehålla idén? Troligen är det så. Men alltid måste en qvantitativ öfvervigt i Universum af denna lägsta form synas ett underligt och motsägande ting i den store och Goda andens skapelse. Jag kan icke rätt hjelpa mig ur tryckningen af dessa Materiella massor utan genom att se förnämt på dem och säga: »J ären blott tyngder och tjena blott som sådana»; eller: J ären jordmånen hvaraf vi, andarna skola taga för att bereda våra hyddor och trädgårdar». Att se hur anden dermed förfar på jorden är mig en stödjepunkt dervid. Om Ekens och Violblommans frön alltid och i alla delar af jorden

förmå tvinga den att frambringa en ny Ek och en ny Viol-blomma, så är mig klart att den formande och lifgifvande principen ligger i fröet, eller i idén, som det omkläder, och icke i jordmassan, som tvingas att bekläda den. Och hvad som här visar sig grundlag för förhållandet emellan idé och materia måste vara det i hela det universum der samma Materia, samma ljus och öfriga krafter finnas. Ännu starkare stöd emot öfverväldet af materiens phenomener har jag i sednare tid funnit i uppmärksamhet på de andliga i Mskornas inre. En enda uppfyld bön, en förvandling af hennes väsen genom genombrottet af himmelskt ljus och himmelska krafter i en kämpande själ är ju ett faktum lika väl som solen och månan och Vintergatorna, och berättigat till samma rang som utgångspungt för betraktelsen. Mot hvarje död verld i Vintergatorna sätter jag en lefvande, på-ny-född, älskande, låfsjungande själ, och jag ser då uppstå stjerngator fullt motvägande de förra i antal. Detta ger mig lugn för det skenbara materiella öfverväldet. Men denna massa oorganiserad materia i verlden står dock alltid för mig obegriplig i den lefvande Guds rike, så länge den icke på ett klarare, mera lefvande sätt återger »Idén im andersseyn». Kan du se och säga hvarföre den icke det gör? Äro dessa massor ännu blott förberedande klumpar till en mera förnuftig mera organisk bildning, som skall komma efter den tid då »elementerna skola försmälta af heta» och vi alla förvandlade varda, — stenar, som framdeles skola lägga gatorna i det Nya Jerusalem?!

Jag nämde om phenomenet af det himmelska ljusets genombrott i en Menniskosjäl. Jag har nyligen läst om ett sådant i Biskop Mynsters sjelfbiografi »Meddelelser om mit Levnet». Efter långa, mörka strider under en stor del af hans lif kom detta till honom en afton då han satt ensam på sitt rum läsande, men det kom utan sammanhang med läsningen, utan sammanhang med något utom honom i denna stund; men icke utan djupt sådant med den föregående kampen i hans lif; det kom som ett plötsligt ljus, en visshet, en oafvisbar slutföljd och nödvändighet. Detta blef vändningspunkten i hans lif, axeln kring hvilken det sedan vände sig; det blef den nya lungan med hvilken han allt sedan hvar dag drack nytt lif och ny salighet. Berättelsen derom är ock glanspunkten i boken som, i öfrigt, besynnerligt nog framvisar en temmeligen inskränkt och torftig natur, ifrig väl att fullkomna sig i sig — (och derutinnan ingalunda svag eller lätt tillfredsställd) men utan rätt interesse och sinne för annat än Biskop Mynsters predikningar, och hvad man sagt om dem, och de flera upplagor som de fått, och för Kyrkan der han predikade. Om sanningen i sig sjelf, om verldens kamp med den, och kyrkans lif i

stort synes Biskoppen icke att bekymra sig. Martensen prisade boken och satte, som mig tycktes, för högt värde på den. Som en ärlig sjelfbekännelse har den det onekligen, och den verkan den frambringat i Danmark talar ej mycket för läsarnes ståndpunkt då de äro så skandaliserade att se deras höga afgudade biskop här träda fram som en fattig, syndig Menniska. Att han så träder fram, äfven der han ej vet af det, t. ex. när han talar om Grundtvig och sitt förhållande till honom är en för mig mindre glad sida af denna bekännelse. Martensen älskade Mynster och tog nu hans parti framför Drottningen (Carolina Amalia) och sade sig allt mer inse huru mycket han hade honom att tacka som lärare och vän.

Du ser häraf att jag nyss sett och samtalat med vår vän Martensen. Så är det. I det jag följde mina Amerikanska vänner Marcus och Rebecca Spring ifrån Stockholm, der de i sommar besökt mig, och till vestra kusten på deras återresa, följde jag dem äfven på några dagar öfver till Köpenhamn för att göra dem bekannta med goda gamla vänner och interessanta saker der som jag kände sen 1849. Martensen fann jag glad och kry, ungdomlig, lycklig öfver att ha blifvit biskop men ej utan bekymmer för utförandet af det värf han åtagit sig i denna tidpunkt och som jag fruktar alltför biskopligt sinnad och alltför conservativ blifven. Han hade nu öfvergifvit tanken om Danska Folkkyrkans reorganisation genom Synoder. »De politiska partiernas hetsighet vållade att man ej kunde vänta sig synoder af rent kyrkligt interesse. Politiken skulle der söka befordra sina parti-interessen.» Deremot ville han hafva ett Bisperåd af alla landets Biskopar, och Menighedsråd i hvar kyrkoförsamling, som skulle stå vid sidan af presten, gå honom tillhanda i råd och dåd, och dessa Menighedsråd skulle blifva de sporadiska begynnelserna genom hvilka vägen skulle beredas till bildande af Synoder hvilka om några år torde kunna utgöras af kyrkligt kunniga och interesserade personer.

Han frågade mig: »är Böklin med dem nu?» och ville veta om de kyrkliga rörelserna i Sverige. Jag kunde blott säga honom om läsarena, om trosförföljelserna, och som det bästa af tidens tecken hos oss om prest-mötena och dessas tendens att i kyrkans styrelse närma sig den Skottska presbyterialförfattningen samt beslut att vid nästa möte intaga lekmän i de kyrkliga conferenserna och höra dem. M. bad mig akta på tidens tecken innom kyrkan i vårt land och meddela honom hvad deraf kunde vara anmärkningsvärdt.

Om mina samtal med M. då jag sist var i Köpenhamn vet jag mig då ha redogjort för dig, åtminstäne i det vesentliga. Men det har väl fallit dig ur minnet.

Mina förnämsta frågor och dubier voro: »Hvari ligger Christendomens prééminens för den enskilta menniskans fullkomning framför de högsta af hedendomens läror?» Jag hänvisade på Zeno och Sokrates. Kan den Christne bli mer än dessa?

Martensen svarade: »Christendomen är en lifsgemenskap, (»Existentialförhold») hvari menniskoanden kommer i ett förhållande till den högste som han derförutan ej kunde hinna.»

Jag sade: »hvem är närmare Christus och fullkomligheten röfvaren på korset eller Sokrates?»

Martensen svarade: »röfvaren» i det ögonblicket, Sokrates när han blir Christen.»

Mot mina sednaste argumenter för dissenters rätt att »tala med Gud» att vinna af honom direkta uppenbarelser, satte nu M. sitt begrepp om nödvändiga Media utan hvilka ljuset icke kunde direkt och rent komma till Menniskan. Ett sådant Medium var f. ex Lutherska kyrkan med dess ordningar. Jag medgaf sådana medels utvecklande, befordrande makt, trodde dock att i närvarande tillstånd af kultur och med skriftens hjelp Menniskan kunde utan kyrkoordningen träda i direkt förhållande till Christus och genom honom med den högsta sanningen. Christi tillkomelse och förhållande till enskilta Menniskor var just en frigörelse från alla medias. Han hade sjelf satt sig i direkt förhållande till Menniskan. Och Menniskan kunde nu tala direkt med honom. Detta medgaf också M. fruktade blott att detta isolerande kunde leda till sjelfviska inbillningar, etc. Detta medgaf jag men önskade friare kyrkliga föreningar än hittills; Mera spontanietet i bön och Gudstjenst — isynnerhet ville jag lägga vigt på den samfällta åkallan och bönen.*) Skall en ny d. heliga Andas utgjutelse komma innom kyrkan, hvilket M. sade framför allt behöfvas, så måste den komma genom ny styrka i samfällt bön och åkallan. M. föreslog att vi skulle begynna dermed hvar i vår enskilthet. Jag samtyckte, och så skiljdes vi, sedan jag lagt på hans hjerta att skrifva en afhandling om bönen, och en om den speciella försynen, så att alla måtte kunna se och fatta huru de kunna komma i innerligt förhållande till Gud och Gud till dem. Han sade: »ja, men Man må då have någen tid!» och det fattades nu och för lång tid alldeles.

---

*) Neml. under improviserade församlingar till Guddyrkan och uppbyggelse, då anden icke förslöas eller nedtynges af routinens och vanans tyngd under de ordinarie Gudstjensterna om Söndagen. Menniskoanden liksom jorden behöfver för att hålla sig kraftig och gifvande ombyte och nya impulser till fruktbarhet.

M. var föga nöjd med tillståndet i Dannemark och i verlden; väntade stora religiösa kriser.

I Köpenhamn fann jag allt sig mycket likt, Museer och theatrar fulla; lifliga, vänliga meniskor öfverallt. Andersen återfann jag och flera vänner; blott icke Örsted. Skogen i Dyrehaven stod som ett herrligt tempel med sina gröna hvalf genom-blixtrade af solstrålar, och på Sorgenfri var den sköna och goda Drottningen, Carolina Amalia skönare och gladare, ty hon var friskare än sist, och jag och mina vänner voro hos henne till taffels. Qvinnans ställning till Mannen och samhället var ett ämne som rätt grundeligen afhandlades emellan henne och mina vänner, men hvari de voro af ganska motsatta meningar. Drottningen tillhörde den Gamla skolan satte Mannen först och pligten mot honom. Mina Amerikanska vänner talade om pligten mot Gud och hans sanning.

Dessa vänners besök ha varit min gladaste tid sedan jag kom hem från mina resor, och jag skall evigt vara tacksam för att ha kunnat skänka dem någon trefnad och glädje i mitt fädernesland. Marcus Spring är en af de ädlaste skönaste naturer, som Gud skapat, en verklig ängel i viljans godhet, känslans renhet och fromhet, sinnets och lynnets älsklighet, och dertill med ett ovanligt klart och godt hufvud. Förälskad i socialismens ädlaste sträfvanden, har han nu, sedan han blifvit rik, trädt i spetsen för en socialistisk Union, innom hvilken han, Channing och likasinnade vänner vilja i smått tillvägabringa det fullkomliga samhället. Jag har lofvat att ännu en gång komma till Amerika för att se denna tanke utförd.

Sedan jag sist skref till dig har mitt enskilta lif haft sina mörka skuggor. Min stackars Mor träffades förliden Mars Månad af en ny slagattack som efterföljdes af en förfärlig sjukdom under hvilken lifvet kämpade med döden under sex månader. Nu har lifvet vunnit; om för lång tid är ovisst. Emedlertid ha krafter och medvetande återvändt. Mitt hem blir allt mer ensligt; men interesse kärlek och trefnad felas mig icke der. Medan du bygger hus på jorden liksom i himlen väfver jag mina luftiga broar emellan Menniskohjertan och sinnen och söker framför allt uppkalla högre lif och medvetande innom mitt eget kön.

Om aftnarne låter jag läsa högt för mig af en ung blomstrande och själavaken flicka dels tidningarne dels böcker. Jag har nu begynt med Philosophie de la Liberté af shweitsaren Ch. Sekretan, som synes gifva åt Menniskans vilja en rang och värdighet som Hegel icke kom att tilldela henne under sitt utstakande af tillvarelsens lagar. Philosophie de la Liberté vill vara ett steg utöfver Hegels Philosophi. Mera om boken skall jag säga dig när jag läst den.

Den 18de Sept. En skön, solklar höstmorgon! Jag har firat den med stilla, innerlig lofsång för mången vunnen välsignelse för frid i hjertat, för starkare tro och hopp; för utsigt till en från jordiska bekymmer någorlunda fredad höst i lifvet, för återvänd fred i hemmet, för den lilla sköna episoden med mina vänner från d. nya verlden, och för dig, du min andes eviga vän och välgörare!

Till Julen ville jag gerna kunna sända dig ett litet opus af min penna hvarmed hjerta och hufvud nu gå hafvande; och kanske får jag till min Juleglädje ett nytt bref från dig!

Innerlig, hjertlig hälsning till de dina från

Din
Fredrika.

I Stockholm sysselsätter man sig med kriget i Öster som med ett stort Spektakel, och funderar på om icke vi Svenskar, nästa vår, måste taga verksamma roler deri. Koleran, som åter börjat gästa i staden, är nu vår närmaste och farligaste fiende.

---

877. Till Wulf Scheel-Plessen. Stockholm d. 20 Sept. 1854.

Herr Grefve von Plessen!

I det jag nyss hemkommen från en liten utflygt till Dannemark tar mig friheten hälsa Eder från Edert vänliga »födeland» der ännu sommaren dröjde, der Bokskogen stod härlig som ett Guds tempel, och den goda Drottningen, Carolina Amalia, skön som en Drottning i Fesagorna satt i de susande lunderna på »Sorgenfri», följer jag äfven Eder godhetsfulla uppmaning*) i det jag innesluter till Eder en af dessa Listor, som äro en ovälkommen syn för andra än gifmilda Menniskovänner. Men Edra vänliga loford öfver Stockholms fruntimmersförening för barnavård företag, och Ert goda löfte att till dessa lägga äfven en gåfva för barnen och Ert namn, »då jag sände Er en lista», öfvertygade mig att ni är af dessa vänner, och jag fullgör derföre i dag mitt uppdrag till Er, Herr Grefve, å fruntimmersföreningens vägnar med oblandadt nöje och förtroende.

Med utmärkt Högaktning
tacksamligen
Fredrika Bremer

*) under färden på Mälaren en solig Augustidag.

---

878. Till Hazelius. Stockholm d. 28 Sept. 1854

Herr Öfverste Hazelius!

Då Herr Öfversten i Sv. Tidn. offentliggjort Tidn. Times anm. å min inbjudning till ett Fredsförbund vågar jag hoppas att Ni bevisar mig den godheten att äfven införa mitt svar å dessa, ehuru detta icke ännu kunnat här blifva synligt i Times. Mitt svar är kort, och bör tjena att sätta åtskilligt i ett klarare ljus än det Times består, och äfven jag sjelf, i den föregående artikeln, låtit påskina.

Jag ber Er om denna välvilja på det en god och vigtig sak icke måtte skadas genom en oriktig uppfattning.

Högaktningsfullt
Fredrika Bremer.

Jag anhåller om att återfå mskr^tet till Inbjudningen till Fredsförbundet.

---

879. Till Hazelius. Stockh. d. 28 Sept. 1854

Herr Öfverste Hazelius!

I det jag mycket tackar för Ert välvilliga uppfyllande af min anhållan, och i det jag härmed återsänder korrekturet, med ett par rättelser (vigtiga att iakttaga) ber jag det Ni ville godhetsfullt intaga i Er tidning hosföljande tacksägelse för milda gåfvor.

Med utmärkt högaktning
Fredrika Bremer.

---

880. Till Hedlund. Stockholm d. 30 Oct. 1854.

Herr S. A. Hedlund.

Bäste Vän!

Från mina kära Amerikanska vänner Marcus och Rebecca Spring erhöll jag med sista posten hosföljande bref det ena till Er, det andra

till mig, men af hvilket jag sänder Er hälften på det Ni må litet se andan och lifvet på den ort hvilken unga Rudensköld hänvisades till i America men hvilken han, dess värre, lemnat allt för tidigt. Hade Marcus Spring warit der, så hade R. nog icke lemnat stället så hastigt, ty Spring hade förstått hvad en ung Man i hans ställning, med hans sinnelag och icke goda hälsa nödvändigen behöfde. Den ädle och i hjertat ömsinte men till det yttre sträfve Mr Arnold förstod det icke, och sjelf stark och vand att mycket umbära och bära utan otålighet fordrade han af den unge Svensken hvad denne ej hade kraft och [hälsa till. Men hade] Rudensköld blott gifvit sig tålamod en liten tid så hade snart saker blifvit bättre äfven för honom. Ni skall se det af brefven. Troligen neka dock honom både hans hälsa och lynne att tåligt vänta, tro och hoppas. Men skrif till honom, bästa Herr Hedlund, och låt äfven mina vänner veta hvart han tagit vägen, så skola de på något vis räcka sina skyddande händer till honom. Mrs Arnold om hvilken M. Spring skrifver var hans käraste syster och en af de förträffligaste och äfven till hela sitt yttre älskligaste qvinnor man kan tänka sig. Arbete och ansträngning för andra har låtit henne duka under alltför tidigt. Hennes graf är den första vid den unga nya Colonien.

Var god meddela er svärfader det vesentliga af mina vänners bref i hvad de kunna interessera honom. Det gör mig innerligen ondt att inga gladare underrättelser kunna gifvas honom om den utvandrade. Men vi måste hoppas att de skola komma ännu.

En hjertlig tack för sist och Do hälsning till Er unga fru, är allt hvad jag i dag hinner tillägga.

[— —]

P. S.

Låt mig återfå mitt halfva bref från Spring då Ni läst det. Allt från denna väns hand är mig så kärt och dyrbart. Springs adress i Paris (dit de rest i slutet af denna månad) är

Marcus Spring.
No 5. Rue de Balzac.
Avenue Champs Elisées.
Paris.

Detta om Ni vill skrifva till dem ett bref, men vill ni blott sända några rader så sänd dem till mig och jag skall innesluta dem i mitt nästa bref till mina vänner.

Den sorg som Rebecca talar om var en dubbel, neml. först den öfver Mrs Arnold, så öfver en kär syster och systerdotter till Rebecca

båda bortryckta af Choleran innom några timmar emellan hvarandra. Dödens liksom Lifvets Englar äro väldigare i America än annorstädes på Jorden.

---

881. Till Thekla Knös. Stockholm d. 7 Nov. 1854

Käraste Thekla! Tack för det lilla vällucktdoftande brefvet, och — mer än gerna, för mig, må M^l Enroth åter införa annonsen, som jag skref för henne, men (såsom förr,) utan namnteckning; och nog önskade jag bra mycket att du ville ha den godheten att öfvertaga förvaltningen af de medel den kan förskaffa henne, ty jag tror att det är som du säger att någon misshushållning är med i hennes och broderns obestånd. De ha slägtingar som äro wäl bergade och som jag är öfvertygad äfven hjelpa dem, och jag har hört sägas att M^l Enroth begärt och fått på många håll, och skulle icke vara så mycket att beklaga som det ser ut till. Emedlertid torde detta ej vara fullt rättvist; då tvenne personer som icke kunna arbeta och icke ha något att lefva af utom andras gåfvor, måste alltid behöfva återkomma på nytt och de nödgas återkomma såsom begärande.

På min namsdag i September månad erhöll jag, inlagda i en ask, en riktigt poetiskt skön lagerkrans, en doftande blombukett och en vers skrifven med en omisskänneligen Engelsk hand, innehållande en älsklig häntydning på mina bortresta vänners andliga förhållande till mig, med ett ord en gåfva, som öfverraskade och gladde mig och som jag icke kunde begripa hvarifrån den kom. Jag antastade alla mina engelska bekanta i staden (poetiska och opoetiska) men de sade att »de ville ha varit de skyldiga» men, de voro det icke. Jag gick till några Svenskor. De visste intet. Och slutligen satt jag der i min tacksamhet utan att kunna få veta hvem jag hade att tacka för festgåfvan.

Men nu kom från Upsala den hedersgumman Beata Afzelius, och nämde Theklas namn. Och nu gick det upp för mig ett ljus. Theklas var utanskriften på Asken; blott Thekla kunde så vackert tänka och skrifva, ty versen var Theklas ande i och M^l Millers engelska hand. Söta Thekla huru innerligt tackar jag dig för denna sköna och älskliga gåfva!

Ack! att den snälla behagliga Miller verkligen skall gifta sig med denna stackars, förskräckliga svartgula — jag minnes ej hans namn. Det blir då väl icke annat än ett giftermål till namnet, men ändå

förefaller det mig ömkeligt, så vida neml. hon ej gör saken af ren tillgifvenhet och af förbarmande. Det borde dock kunna en gång komma dertill i ett Christligt samhälle att inses och erkännas att en flicka är så god som en fru, ja något mer och bättre om man skall tro Paulus, och de gamla Visa. Säkert är att hon kan blifva det, att blicken och sinnet riktade mera uteslutande på det andliga lifvet, måste äfven derifrån suga lif och uppenbarelser som icke kunna så meddelas den i barnkammare och visthus och förmak fördelade qvinnan. Men prestinnorna äro få nu för tiden och derföre ha oraklerna förstummat. Ära åt de få som i ädel sång eller werksamhet uppenbara hvad qvinnan kan och bör vara oberoende af allt yttre och tillfälligt.

Just nyss gladde mig besöket af en ung qvinna, ordförande i en nyligen stiftad fruntimmersförening i en landsortsstad hvilken förening hon anmälte. Det var så mycket ljus i blicken, så mycken värma och tillförsigt i hjertat.

Din fattige Arbetare är en ståtlig karl, en glädje att veta om. Gif honom och oss en sång min söta Theckla! Jag torde kunna berätta dig ett liknande drag, äfven om en fattig arbetare. Men jag får ej nu skrifva längre. Jag måste afsända brefvet. Hälsa tusenfallt din goda Mor från Din hjertligen

tillgifna
Fredrika

Ha ni ännu skyddsförening i Upsala? och huru går och verkar den?

---

882. Till C. A. Agardh. Stockholm d. 9. Nov. 1854

Herr Biskop Agardh!

Om jag icke wore så hjerteligen glad och tacksam öfver Er skrift, så skulle jag kunna känna någon sorg deröfver, att neml. icke en Qvinna utan en Man skrifvit den, att icke en Qvinna utan en Man så kännt, så tänkt, så arbetat för de medellösa och värnlösa hvilkas betryck och behof hon bordt wara den första att förstå och att söka afhjelpa. Ack! Ni vet det väl, (då Ni mer än en gång kastat en så vänligt gillande eller deltagande blick på hvad jag skrifvit) jag har icke varit blind derföre; jag har djupt kännt mitt köns yttre och inre fångenskap och förnedring; och jag har sökt verka till befrielse ge-

nom uppkallande af dess högre medvetande och sjelfverksamhet; och hvar och en af mina skrifter har någon gestalt som vittnar derom, någon ensam qvinna som med egen kraft, vilja och gåfva, bryter sig sin egen wäg.

Men jag har dock ej haft mod, eller rättare ej klarhet och kraft att — utom i mitt sista arbete »Hemmen i den nya werlden» — uppkalla samhällets samvete och rättskänsla att göra Qvinnan rätt. Mina steg ha varit haltande, min verksamhet ofullkomlig. Jag måste blygas och rodna, att med de djupa läror i dessa ämnen, som mitt eget lifs erfarenheter gifvit mig ha kommit till så liten säkerhet i min verksamhet. Dock nu har jag kommit dertill, hvad åskådningen beträffar; vill Gud, så skall hela mitt lif härefter vittna härom. Och då just i den stund då jag står i begrepp att taga ett mera bestämdt steg härtill, en Man möter mig som sett på frågorna ur samma synpunkt som jag, men vill bereda hjelpen ur en mera omfattande sådan och i en vida större skala än den jag tänkt mig, då kan jag blott taga tacksamt hans hand emellan mina och säga: »hvad Ni uttänkt det skall jag bidraga att utföra i hvad på mig ankommer! Gud välsigne och belöne Er!» — —

Jag är innerligt öfvertygad om vigten, godheten och äfven om utförbarheten af Ert förslag, ehuru vissa mindre delar deri torde böra förändras. Det finnes ingenting mera demoraliserande för Menniskan än ett lif utan framtid, utan utsigt, utan ädelt mål. Sådant är de flesta fattiga ogifta qvinnors tillstånd i wårt land. Lifränteanstalten skulle, utom utsigten till sjelfständig bergning, öpna (hvilket är ändå vigtigare) vägen till ett mera allmänt medvetande om Qvinnans Menskliga värde och mål, hennes vigt i samhället. Samhällets upprättande blick på henne skall låta henne värdera och — akta sig sjelf.

Slafveriet i alla former undertrycker personlighetens utveckling, sjelfaktning och känsla af ansvarighet. Qvinnorna lida härunder ännu i de flesta länder; och mycket i vårt land. Jag har lidit derunder liksom de andra. Deraf det haltande, det ofärdiga i min verksamhet hittintills.

I denna stund håller på att bilda sig i Stockholm en lifränteanstalt för lärarinnor i Sverige. Rörelsen derför är begynd af en lärarinna och kommer att gälla lärarinnorna innom hela landet. Jag är bland dem, som något underblåst och varmt deltagit för företaget, och kommer äfven att taga närmare del i utförandet. Denna anstalt, som till stor del blir grundad enl. samma reglor som Litteratörernas pensions kassa i Stockholm (hvilken anstalt haft stor framgång) kommer väl att sättas i verket under kommande vinter och vår. Jag anser det en god sak att Qvinnoföreningen i denna riktning begynnes inom

denna corporation, så bestämd i sin art, och hvars vigt och värde för samhället är allom åskådligt. Den måste lyckas; och den skall sålunda bereda väg för utförandet och lyckandet af den större som Ni åsyftar och skrifvit om. Jag har kallat till mig om Söndag några tänkande vänninnor (alla sjelfständigt verksamma ogifta qvinnor ō medborgarinnor) för att samfällt betrackta och besinna Ert förslag; och framdeles vill jag besinna det i samråd med några tänkande män, varma för Qvinnornas frihet och väl, samt vanda vid den ekonomiska och statistiska delen i sådana inrättningar för hvilken jag har en alt-för svag och oöfvad blick. Var viss derom: Ert förslag skall ej hvila hvarken hos mig eller hos andra innan deraf blifvit något, som Ert hjerta kan glädja sig åt som en fader öfver sitt barn; ehuru det torde ännu taga någon tid innan det framträder i ljuset som ett lefvande, verkligt väsen. Det vore mig emedlertid mycket kärt att kunna utdela exempl. till de vänner hvilkas uppmärksamhet och interesse jag önskar påkalla.

Om jag sjelf icke skulle egna detta förslag min allfvarligaste, hjertligaste omtanke och framdeles verksamhet med alla medel Gud gifvit mig att använda, ja, då vore jag icke värd det lif, det lidande, de bittra och ljufva väckelser, som Gud tilldelat mig, den maning han gifvit mig nu genom Er, och icke värd den tillegnan af Er skrift som rör och gläder mig mer än någon alldrig så skön och smickrande låfsång kunnat det göra.

Och nu — lef wäl så länge;*) jag hoppas få återse och samtala med Er, och förblir alltid och evigt

Er
tacksamt tillgifna
Fredrika Bremer.

P. S.

Ett hjertligt tack för sist, måste jag ännu tillfoga; och var god framför det från mig och mina vänner, jemte mina vänliga hälsningar till Biskopinnan och Er dotter!

---

*) Jag menar till dess jag (snart?) får önska Er det munteligen!

883. Till Lars v. Röök. Thorsdag d. 9 Nov. 1854.

Herr Kammar Junkar Röök!

Denna Fru som aflemnar denna biljett, har en tafla att sälja föreställande ett hufvud som säges wara af Rembrandt. Wisa henne och mig den stora godhet att uppgifva till henne namn och adress på några målningsälskare i hufvudstaden som möjligen kunde hafva lust lägga sig till taflan, eller — gif henne ett godt råd huru hon på bästa och förmånligaste sätt torde kunna försälja den. Jag vore Er för denna godhet uppriktigt förbundna

Fredrika Bremer

En af dessa dagar ämnar jag enl. Er vänliga inbjudning infinna mig i Ert lilla Museum i Prins Carls palats

---

884. Till Olof Eneroth. Stockholm d. 10 Nov. 1854.

På denna friska, klara morgonstund vill jag fatta ett ögonblick i vingen för att midt ibland hvarjehanda göromål och förströelser hafva ett stilla samtal med den unga Vän, som jag lärde känna och innerligt värdera under de stormiga dagarne på Mälarens fjärdar. Då man träffas så, som vi gjorde det, i det allraheligaste af lifvet, midt under dagens yttre otrefnad och kulenhet, och andarnes spel framlockar sommarens känslor och blommor midt under wildaste höststorm då — är det ett tecken af den store och gode Anden att man är innerligen slägt, att man har ett gemensamt fosterland och ett gemensamt hem och arbete i detta; och derföre bör man icke låta tid och rum åtskilja hvad han förenat. Vi skola alltid mötas åter på jorden eller i himmelen det är jag ganska wiss om, i våra känslor, våra tankar, vårt arbete; och det är då, synes mig, helt naturligt att vi då och då äfven gifva hvarandra bref derpå. För mig har det särskilt stort wärde att i Sverige träffa unga män af ert sinnelag då det synes mig, som om de der vore mera sällsporda än i andra länder; isynnerhet saknar jag ofta hos den manliga ungdomen i vårt land den fina och ädla uppmärksamhet och artighet som i åtskilliga andra länder utmärker den fulländade unga mannen, och som kläder honom

lika mycket som den gläder andra, äfven om de ej för sig sjelfva få erfara behaget deraf. Sådant kan komma af en mycket fulländad uppfostran, men borde äfven utveckla sig som en naturlig blomma ur ett af naturen ädelt och godt manligt sinne.

Huru gerna, ack! huru gerna ville jag icke kunna säga Er ett rätt godt, rätt upplifvande ord med afseende på Er belägenhet, och Er framtid. Men jag känner mig härvid arm och stum. De som blifvit begåfvade och — hemsökta såsom Ni blifvit det, de kunna ej rådas af andra. Vi måste fråga dem om råd och högre uppenbarelse. Icke med orätt kallades i forna tider olyckan »den helige» för dess makt att utveckla själens alla krafter och förädla hjertat; och icke med orätt anses ännu i några länder, barn, hemsökta med obotliga sjukdomar, som heliga, som föremål för en fördold försynens särskilta skickelse. Vi se det ofta: de sår som skickelsen slår bli, under Guds ledning, likaså många öpna ögon för hans ljus.

»Har denne eller hans föräldrar syndat? frågade lärjungarne mästaren om den blinde gossen. Nej svarade han utan på det Guds kraft skulle uppenbaras!» Så måste det vara. De oskyldigt slagna och bedröfvade måste vara Guds särskilta utkorade redskap till förherrligande af hans rike på jorden, hans kraft i Menniskorna, Guds heliga sändebud — om de lyssna till hans kallelse.

Då St. Therese, under Jesuiternas nyckfulla wåldsstyrelse såg sig beröfvad alla de böcker hvarur hon hittills i sin klosterliga ensamhet hemtat sin tröst och glädje, hörde hon, efter den första bedröfvelsen, en röst tala i sitt inre sägande: »jag skall gifva dig en bättre bok att läsa, hvarigenom du skall bättre tjena mig.» Och hon fann denna bok i — sitt inre, under communion med det högsta väsendet och dess ingifvelser. Hennes ande kastad tillbaka på sig sjelf fördjupade sig i åskådning af dess djup och det andliga lifvets uppenbarelser, och så uppstod för henne ett nytt lif, och för verlden, och oss än i dag, dessa herrliga skapelser af andligt lif och snille öfver själens utveckling under vägen till fullkomligheten och föreningen med Gud som ännu ej blifvit öfverträffade i något land.

Jag ser på Er som ett af dessa heliga Guds redskap ämnade att lära oss något nytt, något bättre än det vi ännu känna; jag skall lyssna till Er och tyst fråga hvad den store mästaren vill lära Er och oss genom Er. Milton som blind blef siiare i högre mening ty

»Milton om han sett, sitt paradis ej diktat!»

Måtte den gode, helande anden leda Er antingen till det som skall återgifva Er Er fulla syn och hälsa, eller ock till det som skall föra Er att ej sakna dem i båda fallen till själens frid och glädje.

Huru det nu blir så — låt mig då och då höra ifrån Er, och räkna på mitt warma deltagande!

Högaktning och wänskap
Fredrika Bremer

Till hans Ex. Gref Bonde ber jag Er framföra min hjertliga och wördnadsfulla hälsning. —

---

885. Till Malla Silfverstolpe. Stockholm d. 20 Nov. 1854.

Jo, visst måste jag svara »gamla Malla» måste, ty jag kan ej låta bli det, måste åtminstone säga henne huru godt det kännes när man i den gamla hon må nu heta Jorden, historien, naturen, Menniskan eller — Malla känner igen det evigt unga, som är hjertat i dess hjerta och lifvet af dess lif. Så, när våranden kommer med sitt sköna, väckande lif gläder man sig i det man känner igen den gamla evigt unga anden, som åter och åter vittnar om skaparens lif och godhet, och väcker oss på nytt till medvetande af ett evigt vårlif innom våra själar. Så kände jag nu, när jag fick Mallas lilla bref. Viljan som skref det, känslorna det uttalade, allt var så friskt och varmt och godt, så ursprungligt ur Mallas innersta hjerta. Tack tack!

Nu är det höst och kallt och kulet. Men det är ock de varma, glada eldbrasornas tid, de stilla, långa aftnarnas tid då man läser eller får höra läsas vid lampan; Julberedelsens tid, barnens glada adventstid! Huru godt och rörande att denna tid inträffar under vår mörkaste tid här i norden, så att under mörkret går en tyst ljusström som bärer det förra. Julbrådskans tid är, Gudi lof, förbi för mig, och jag behöfver ej slita ut ögon och fingrar vid nattliga broderier af tofflor eller kragar; och jag har inga Julklappar att vänta; men Jag har dock barn, som jag kan glädja, ty »det är litet man kan roa barn med», och sannt är bibelordet att »den ensamma ofta har flera barn än den, som man hafver».

Min innerliga medkänsla, och mitt hjertliga deltagande följer den behagliga och goda M[l] Miller i hennes sorgligt sköna värf. Jag ville vara henne närmare. Gif du henne söta Malla min hjertliga och systerliga hälsning och — en bok, som jag, jemte den du önskar låna, skall sända med Geijerstam till Upsala, och den hon måste göra mig nöjet att behålla till minne af de vänner fjerran från som hon så snällt tog hand om i Upsala.

Med oro har jag lyssnat till farsotens gång och dödsposterna från Upsala fruktande att höra mig kära namn. Men Gudskelof den stygga busen har ej tagit från mig någon vän, och nu är han väl på återtåg och har vändt staden ryggen; må det vara för alltid.

Min Mor fortfar i sitt stilla, vegeterande men Gudskelof plågfria lif. Hon har hunnit till den period då barnets ro är den högsta ro Menniskan känner. Hon sitter uppe långa stunder på dagen men är dock mycket förändrad utom till lynnet, som åter är sig likt, godt och glädtigt. Jag är hjerteligen tacksam derför, och för att kunna värna om henne så att hennes lefnadsafton är sorgfri och ljus. Sjelf har jag många jern i elden och litet för mycket af denna verldens prosa att sköta; men också mycket som upplifvar och sträcker ut dagens horizont långt ut i lifvet öfver dagar och år, och ger fritt andrum. »Den sten som ofta wältes mossas icke.» Mitt förnämsta nöje har jag nu af några unga flickors goda sträfvanden och framsteg.

Innan jag nu slutar måste jag säga dig ett hjertligt tack för sist. Det förekommer mig som om jag satt inkrupen i mitt skal, och så kom Malla och tog mig med sig, och vi flögo tillsammans fram öfver jorden; och under vägen sade Malla ett ord som gick ur hjertat och till hjertat; och så sågo vi hvarann djupt in i själen in i ögonen och kysstes. Så skiljdes vi.

Och skulle vi aldrig mötas mer på denna jorden så synes mig att vi alltid skulle så mötas som då vi sist skiljdes der, ty vi hade då innerligt förstått hvarandra. En sådan stund betyder mer än ofta många års samlif. Emerson skulle hålla med mig derutinnan.

Innerlig hälsning till din goda syster, och äfvenså från min Mamma till dig och henne. Glöm mig ej hos Amelie Wr. och andra Upsalavänner.

Din hjertligt tillgifna
Fredrika Bremer

---

886. Till Thekla Knös. Stockholm d. 30 Nov. 1854.

Icke skall Thekla förgäfves ha knackat på för den blinda, eller mödat sin stackars lilla hand för hennes skull! Jag har skrifvit en liten bit för henne med titel: »den blindas lampa», och skall laga att det kommer in i dagbladet. Jag ser nog att det förra stycket ej duger att införa nu. Säg mig blott om jag skall nu tillägga att Herrar Salmson och Wallin redogöra för bidragen som kunna sändas och

de samma Upsala Herrar som förr intyga den blindas nöd; eller om det är bäst föreslå sända bidragen direkt till den Blinda Charlotte poste restante Upsala? Säg den blinda, min lilla Thekla att detta är sista gång jag kan skrifva för henne och gör det nu blott för hennes förebedjerskas skull. Hon har nära slägtingar som ej äro medellösa och som kunna hjelpa henne. Äfven har jag hört af Beata Afz. att hon lärer vara af de ständigt begärande, och ej rätt förtjena den hjelp hon får. Men kanske är denna dom ej rätt billig. Rigtigt sann i sina uppgifter anser jag ej henne vara. Men nöden är en hård herre; den blinda kan ej sjelf förtjena sitt bröd och den ständigt å nyo behöfvande måste bli den ständigt begärande. Mycket bra och hygglig tyckte jag att hon såg ut.

Säg mig hvar J. Geijerstam bor, så jag kan besvära honom med ett litet paket när han till Julen reser till Upsalir. Hvad det gör mig ondt om den der armen och handen som icke får röra sig i sitt sköna förskönande wärf! Ragnar Lodbrok, Ragnar Lodbrok!

Alltid och hjertligen
Din
tillgifna
Fredrika Bremer

Vår stackars Beata Afz. är klen till kroppen och bedröfvad till sinnet genom sin brorsons unga frus död. En sorglig händelse; men dock ej af de sorgligaste på denna jord. Det är en ren sorg i den, med skönhet och upplyftande makt.

---

887. Till J. A. Walldén.

Till Red. af Stockholms Dagblad
Herr P. A. Waldén.

Små böcker med önskan om vänligt genomögnande och D:o bedömmande!

å Fruntimmersföreningen för barnavård vägnar
Fredrika Bremer
Ordf.

Stockholm d. 19 Dec. 1854.

---

888. Till Louisa Norderling f. Drummond Hay.

Monday 27 Dec. 1854.

Dear Mrs Norderling!

What shall I do before the dreadful fact which now stares me in the face? nam: that after having repeatedly denyed my being in possession of »thoughts on selfculture» and sent you to look for them at Mrs v. Kocks or somewhere else, only not at my home, — here I find them on my table among my books in the midst of my room. I never much enjoyed them, to be sure, but now I felt perfectly frightened by them, and the more so, I fear, because their discovery impressed upon me a strong feeling how much I was wanting in selfculture and in need to study these same books with which I had felt somewhat in opposition. Alas! I fear it would be too late now, and that I am to old to learn to keep my thoughts and books in order and know which is which! And so there is no hope or help for me but in pardon. Pardon then my dear lady, just as our Lord would do, whithout any reason or right but sheer goodness! and — never lend me books again, at least not thoughts on selfCulture. And when now you take the books back give me in pledge of your forgiveness and good will a little of your Company! Will you? Thursday evening between seven and eight oclock I should be delighted to see you and your dear Mother at my little quiet and earnest conversational party.

I am sure you will come if you can, if only to show me that you, notwithstanding what has happened, yet have some hope left in my progress in selfculture! Most heartily do I bid you welcome!

Truly and affectionately

Fredrika Bremer

---

889. Till Hedlund. Stockholm d. 4 Januari 1855.

Bästa Herr Hedlund!

I går hade jag nöjet emottaga Er vänskapsfulla skrifvelse, jemte inneliggande honorar för mina små bidrag till den prydliga Calen-

dern Götha. Tack för brefvet och det andra; jag är fullkomligt nöjd med båda. Icke så nöjd är jag med några tryckfel, som litet vanställa meningen på ett par ställen i de små styckena; men något i den vägen får en författare alltid vänta sig att se då han får se sina tankar i tryck. Dessa här äro i alla fall obetydliga i jemförelse med de kollosala, som jag ibland fått med förskräckelse skåda, som t. ex. då afl. Professor Palmblad, min förste vänlige uppmuntrare och boktryckare förvandlade, i en viss romantisk och rörande situation, ordet skuggor till — suggor. Det var dock bra lätt gjordt. En annan satte nysa i stället för rysa på ett ställe der läsaren bordt rysa eller åtminståne känna sig högtidligt stämd och nu i stället måste skratta. Det går väl an ändå när tryckfelen äro så påtagliga att de komma på tryckningens räkning, och icke, såsom oftare är fallet, äfvensom med många svåra öfversättningsfel i öfversättningar på främmande språk, på författarens. Men denna klagovisa är så gammal som skrifkonsten; derföre icke mer derom!

Jag sätter nu ihop och låter trycka små, små böcker för de små; och när Ni en gång får en liten en i huset så skickar jag ett helt paket Guldkorn och Ordspråk. Till nästa Nyår vill jag ge ut några rätt folkliga folkskrifter. Vi måste verka medan dagen är. En hjertlig och innerlig Välgångsönskan till Er, Er älskliga Maka, och för allt det goda Ni vill och verkar sändes Er härmed från Er upprikтigt

tillgifna väninna
Fredrika Bremer

---

890. Till Louisa Norderling. Saturday 6 Januar 1855.

My dear Mrs Norderling!

Miss Wennberg will with the greatest pleasure run directly to you as soon as she [has] finished running about to her poor, poor Comitees, and done the distributions of the work of the »skyddsförening», which will not be before thursday or friday next week; but then she will most gladly come, and, I think, have some good advice to give you. She is a pearl of a woman and »medborgarinna». Will you come to me whenever you feel disposed?! You will make me happy by

so doing and make my fire burn more bright! A good morning dear Mrs Norderling to you and to your Mother

Yours truly
Fredrika Bremer

---

891. Till Thekla Knös. Stockholm d. 8 Jan. 1855.

Söta Thekla! Tack för sändningen med G . . . m och för orden till den i hvilka jag igenkände din ande, och som värmde mitt hjerta. Säg åt den halfblinda att hennes gåfva är mig mycket kär, äfven derföre att de värmande tingen äro så passande för mina fötter som om hon tagit mått af dem. Det var snällt af henne tänka på mina fötter. Hjertl. gläder det mig om hennes ljus kan i följd af »den blindas lampa» brinna någorlunda klart detta år; men — hur skall det gå framdeles?

Boken som jag sänder med Beata Afz. och som jag ber att lägga på ditt skrifbord är af Amerikas yngre skriftställare-talanger som med denna samling velat hedra minnet af en allmännt aktad och älskad skaldinna Mrs Osgood, som dog i sina bästa år under mitt vistande i Amerika. Jag såg henne en afton hos Miss Lynch och minnes lifligt ännu hennes sköna själfulla ögon och hennes behagliga väsen. Jag skulle också vara ibland de bidragande till hennes poetiska monument, men — det blef, som så mycket annat, som jag skulle utföra — icke af. Samlingen har synts mig vacker såsom tankan som alstrade den, och värd en plats i Theklas rum.

Beata Afz. längtar nu tillbaka till sitt Upsala hem och sina Upsalavänner, och till en del af dem skall hon medföra varma och hjertliga hälsningar från deras vän och Din tillgifna

Fredrika.

---

892. Till Scheel-Plessen. Stockholm d. 22 Januari 1855.

Herr Grefve Scheel v. Plessen

Jag har haft nöjet emottaga Herr Grefvens välvilliga skrifvelse samt gåfvan af 50 rdr Rgs. till Stockholms fruntimmersförening för

barnavård, hvilken gåfva jag vid föreningens Central Comites sammanträde förleden vecka öfverlemnade till dess kassa-förvaltare, och får jag härmed framföra till Herr Grefve Plessen fruntimmersföreningens tacksägelser för den goda gåfvan till de fattiga barnen, med hvilka tacksägelser jag förenar mina egna

hjertligen och ödmjukligen
Fredrika Bremer

---

893. Till Ulrika v. Strussenfelt? Stockholm d. 8 Febr. 1855.

Goda Ulla!

Mycket att sköta, och ögon som måste skonas och ej duga att arbeta vid ljus har låtit mig länge försumma att tacka för ditt bref af d. 20 Dec.

Dess närmaste anledning, min moders förmodade frånfälle var — ett misstag (min mor lefver och mår åter väl ehuru lam till nedre delen af kroppen) men det gläder mig att höra ditt fortfarande vänliga intresse för hvad som rörer mig samt din egen ljusa och lyckliga åsigt af lifvet och tillvarelsen. Den frid i det vissa sambandet med det högsta, Ewigt kärleksfulla väsendet och deraf glädje i alla hans gåfvor ljuset, vattnet, blommorna, hvarje grand och gnista utflöde af hans lif, dessa välsignelser komma till oss vid hösten af vårt lif mer än under någon annan dess årstid. Jag erfar det också med tacksam glädje sedan jag upphunnit mina femtio år, och känner med hvar dag den stormiga oroliga tiden längre bakom mig. Och jag är böjd att tro det denna höst-tid är ämnad att vara lifvets lyckligaste på jorden. Dock måste man då vara fredad för ekonomiska bekymmer.

En god hälsa gör det mig till pligt och möjlighet att verka något i min krets, och jag söker äfven verka medan dagen är isynnerhet för mitt eget köns befrielse och upplyftande, under bön för mig och andra till honom som kraften gifver. Mitt lif är fullt och jag tackar Gud för hvar dag.

Med innerlig tillönskan om bättre hälsa och lugnare nätter

Vänskapligen
Fredrika Bremer

---

894. Till Kungliga Biblioteket.

Till Kongl. Bibliotheket återlemnas härmed, tacksaml. hosföljande af undertecknad till låns erhållna böcker:

Erman: Archiv für kunde von Russland. Band. 7.

Collin: Russlands inneres Leben. Band I—III.

Wrangel: Le Nord de la Siberie, två delar.

Cochrane: Fussreise durch Russland. I Del.

Beiträge zur Kentniss dess Russichen Reichs: E. Hoffmans Reise etc. En del.

N. Tourgeneffs werk La Russie et les Russes lemnades af mig förliden Lördag till Wacktmästarn vid Kongl. Bibliotheket, som å Bibliothekarien Herr Arwidsons wägnar återfordrade det.

Och får jag å det riktiga återlemnandet af ofvannämda böcker anhålla om bevis.

Stockholm d. 22 Februari 1855.

Fredrika Bremer

---

895. Till Hazelius. Onsdag d. 28 Febr. 1855.

Herr Öfverste Hazelius!

Om det ännu, så som jag förmodar, är tid dertill, anhåller jag det uti uppsattsen rörande »pensionsfond för Svenska Lärarinnor» må utstrykas ett par rader på tredje eller fjerde sid. Neml. dessa: »Om »vi än kunnat önska från några håll en mera rättvis och mera välvil»lig uppfattning af företagets både förtjenster och brister så har denna »ej öfverallt saknats.» Var af den godhet och stryk ut dessa rader och låt sedan i stället för: »och, i alla fall» sätta: »så, i alla fall etc

Man har gjort mig uppmärksam på att nämda uttryck kunde reta polemiska sinnen till genmäle och det önskar jag undvika; då min Art. icke vill och bör verka annat än försoning.

Med fullkomligaste högaktning

Fredrika Bremer.

---

896. Till Beata Afzelius. Stockholm 2 Mars 1855.

När du kommer till Stockholm härnäst, goda, kära Beata, så möter du en vänlig blick en vänligt välkomnande röst mindre i ditt gamla hem på Norrlandsgatan. Min Mor har lemnat oss, har flyttat; och hennes stackars förfallna hydda är öde, har ingen blick, ingen röst mer. Gud vare lof att hon fick afsomna så stilla, så smärtofritt! Jag kan ej säga huru tacksam jag är derför. För ännu blott en vecka sedan var hon ovanligt rask och liflig, men försvagades helt plötsligt, utan någon synbar orsak; kände kyla och matthet, fick så en häftig feber, som fortfor i tre dygn tills den i dag kl. 1/2 11 f. m. slutade med — döden. Hon såf nästan oupphörligt, men då hon var vaken var hon redig, mycket vänlig och fridfull; rösten darrade och händerna. Småningom blef sömnen allt djupare och lugnare; den sista kampen var icke svår. Det vore godt att få dö så. Och nu, är för henne denna sista bitterhet öfverstånden, och hon är med sina käraste Att ha fått vårda henne och förljufva hennes sista år blir alltid för mig ett ämne för djup tacksamhet.

För första gången i mitt lif befinner jag mig fullt fri att göra och låta som mig lyster; men jag vet knappt ännu om jag kommer att känna detta som en lättnad eller som en — börda. Jag känner som om jag sjelf, och mycket som rörer mig, skulle härefter bli mig likgiltigare. Ingen mer gläder sig åt min glädje, sörjer öfver min sorg, så som de nära och kära bortgångna. Glädje och sorg börja äfven flytta, tycker jag, eller antaga andra drag.

Hur jag kommer att ställa för mig framdeles vet jag ännu ej klart. Nu är jag glad att se omkring mig de goda och trogna, som länge varit i huset; och skall tänka på att ställa det bra för dem. Quidings hjelpa mig dermed snällt och klokt, och så i allting. Gudskelof och åter, och alltid Gudskelof för outsägligt mycket godt!!

Hälsa fru Silfverstolpe hjertligt och meddela henne mitt bref. Hon är af min Mors och mina vänner. Måtte min snälla Beata icke ha det för kallt i Upsala i denna stränga vinter. Du fick ju riktigt min lilla teckning af Din Bror (Prosten i Alingsås)? Den följde med böckerna till dig innan du reste. Hjertliga hälsningar till våra vänner från Din

innerligt tillgifna
Fredrika.

897. Till Böklin. Stockholm d. 15 Mars 1855

»Den Klockaren, den drummeln!» som ställt sin klumpiga kropp emellan min väns solstrålar och mig, törstande soldyrkarinna! Jag önskar honom intet godt, utan ett komplett nederlag. Några ljusskymtar kommo, honom oaktadt, dock till mig från dig, min goda vän, genom ditt lilla bref, såsom vanligt i hvarje bref från dig, lifvande, ledande och väckande längtan till mera. Då jag ej kunde få det fulla ljuset som Jul-ljus skall jag hoppas att det blir min vår-sol.

Friis' bok om kryptogamerna finnes ej i Stockholm (på boklådorna) men jag torde i vår få den ifrån Upsala. Jag ämnade emedlertid sända dig en liten interessant bok (Taflor ur Naturlifvet) som har afhandlingar öfver lifvets öfvergångar innom naturen, hvari mycket nog skall anslå dig, ehuru det vill synas mig att arbetet saknar den vettenskapliga utveckling som man hade väntat. Sköna och djupa antydningar finnas många. Och åt en vettenskaplig tänkare torde den gifva mer än åt dilettanter. Denna bok jemte åtskilliga små barnskrifter (dem jag utgifvit) åt dina barn, hade jag ämnat skicka dig för en månad sedan, men något har mellankommit som upptagit tid och tankar; — du har väl redan sett det af tidningarne — det var min moders sista sjukdom och död. Ja, äfven hon är nu borta; hon har fått gå till de älskade förutgångna, till sin Agathe, och fick gå innan lifvet blifvit henne alltför tungt. Lam sedan två år och med en mycket rörlig och orolig själ bunden vid den lama kroppen var hennes lif allt en tung pröfning, ehuru älskvärd och undergifven hon än var till sitt sinne. Man hade föga att hoppas men mycket att frukta för henne af en förlängd lifstid. Jag tackar då Gud att hon fick gå bort innan hon ledsnat att lefva, och fick afsomna så stilla, så smärtofritt. Jag tackar honom också att jag fått förljufva hennes sista år, och att de sista ord jag hörde af den kära, darrande rösten voro — välsignelser. Quidings ha biträdt mig troget i att ställa det godt och trefligt för henne under hennes långa sjuklighetstid; och de ha varit och äro mig goda stöd och vänner vid den inträffade förändringen. Mycket kommer den ej att förändra i mitt yttre lif. Detta blir inskränktare, enklare i det ekonomiska, det är allt; och detta är godt. Född i välstånd och till välstånd har jag dock aldrig brytt mig mycket derom, alltid älskat det tarfliga och lilla i yttre vilkor; jag skall derföre ej heller nu sakna att jag härefter har föga mer än det nödvändiga men intet öfverflöd. Dessa begrepp är i öfrigt relativa. Hvad som för mig är det nödvändiga

vore nog för mången — öfverflöd. Det är dock mycket att äga detta nödvändiga för ålderdomen, när dess tid är inne, och krafterna och själens och kroppens spänstighet börja ge vika. Jag är innerligen tacksam derför. Må min jordiska boning än vara trång*), jag är ju dock herrskarinna öfver en ofantlig verld, och har ännu en stor och glädjefull verkningskrets. Jag känner mig icke fattig utan rik; och deruti har du en stor, en välsignad del.

Af tidningarne har du sett mig verksam i åtskilliga philantropiska företag för värnlösa barn, för fångarnas upprättelse och sednast för Svenska lärarinnors bättre framtid. Jag ville kunna säga dig att jag i dessa företag tagit initiativet, att jag varit den första att bringa dem å bane. Men det har ej varit så; jag har varit framskjuten af andra i dessa riktningar varmt interesserade och verksamma, och då jag insett deras värde i mer än ett afseende har jag inträdt i dem och drifvit igenom dem dels genom min penna samt genom hvad jag ägt af personligt inflytande. Följderna ha varit hittills öfver förväntan lyckosamma med de tvenne förstnämda företagen**); det sednaste har haft sina stötestenar och motgångar (mäst genom en nitisk men sjelfrådig och oförståndig anförarinnas fel) men kommer, som jag hoppas, ändå att utveckla sig till godo och till välsignelse. Arbetet med dessa föreningar ha mycket upptagit min tid och min uppmärksamhet denna vinter, och — så skrifver jag nu åter en liten bok, — förstgrödan af den nya verldens anda förmäld med Svenska förhållanden i min själ. En qvinna är medelpunkten, och qvinnans rätta utveckling tanken kring hvilken den rörer sig. Den heter: Hertha eller en själs historia. Jag hoppas att du skall gilla den. En allvarligare hyllning åt sanningen har jag ej gifvit.

Politik och nöjen ha upptagit Stockholmsverlden denna vinter. För de sednare har jag varit främmande; den förra har jag följt med interesse. Den store Zcarens död har nu kommit som en stor punkt, efter hvilken man får börja en ny mening. Man talar om fred men man tror ej derpå. Det är som om tiden vore hafvande med ett stort, oundvikligt krig; och detta känner man mer eller mindre klart. Vi ha ännu sträng vinter i Stockholm; jag längtar efter vår och sedan litet sommarlif på landet. Sedan tvenne år har jag icke smakat det. Huru nu lifvet må ställa sig för mig, så känner jag som om jag hvar dag af mitt lif skulle blott tacka Gud för hvad han låtit

*) och får jag (som väl ej är omöjligt) någongång se dig i den lilla boningen — huru stor och rik skall den ej då synas mig!

**) liksom jag äfven för mig sjelf i dessa finner en god och för mig välgörande verksamhet

mig erfara af lifvet både af smärta, och glädje, för ett godt arbete, frihet, dagligt bröd och en vän sådan som du varit och är mig det. Hälsa ömt din hustru från Din innerligt tillgifna och

tacksamma
Fredrika.

---

898. Till Ulrika v. Strussenfelt? Stockholm d. 15 Mars 1855.

Det var en god liten ande, som hviskade till dig att göra, såsom du nu gjort, goda Ulla. Samma morgon, som jag erhöll ditt bref låg jag funderande på, icke utan rätt mycket bekymmer, huru jag skulle kunna hjelpa en gammal tjenarinna bosatt i Upsala som kommit i mycket stor nöd och som hade hos sig en syster sjuk af öppen kräfta och utan medel att betala hyra eller föda; det var mig ganska klart att jag icke för närvarande kunde hjelpa henne utan att dertill låna penningar, och detta — hafver sig ej så lätt, är mig dessutom djupt emot.

När jag såg ditt bref tänkte jag: »det är en inträdesafgift i lärarinnornas pensionsfond.» Men nej; till min förundran och min innerliga glädje var det ett svar på mitt tysta, af ingen anade, bekymmer, en hjelp i nöden, sådan jag kunde hafva önskat men icke väntat den. Äfven gladde den mig mycket emedan näppeligen någon handlat emot mig, såsom du här (i liknande förhållanden) att jag helt nyss fått röna ett mycket motsatt handlingssätt, och att derföre ditt var mig en lisa och en stärkande dryck, styrkande min tro på det högre, rätts och godhetssinnet i Menniskor. Om många handla ur ett annat sinnelag så torde det väl vara mycket att de hos den, som hjelpt dem, tro på rikedom, som ofta — icke finnes, och att de ej besinna att om man sjelf än är tryggad för yttre nöd, så kan man lida mycket genom att ej vara i stånd att hjelpa de behöfvande man har sig nära. Född i välstånd och till välstånd, och sjelf förtjenande, en tid, icke obetydligt genom mina skrifter, har jag föga tänkt på morgondagen, och låtit pengarne gå som de kommit, lycklig att med dem kunna tjena andra. Min älsta broders skuldsättning, min Mors ålderdom som gjorde henne oförmögen att rätt föra tvenne stora landtegendomars ekonomi, undergräfde småningom en förmögenhet som hade varit betydlig. När jag kom hem från Amerika väntade mig vid tröskeln af mitt hem icke blott sorgen utan — fattigdomen. Men jag var frisk, jag kunde arbeta; i tvenne år uppehöll jag mig — och

äfven andra — med mina händers arbete, och jag tackade Gud derför och för lifvet. Framtiden var mörk, men det låg ej uti mig att sörja för den. Min enda lefvande syster var, genom sitt giftermål, väl bergad; min moder skulle kanske ej lefva så länge; då var jag ensam, och då — hvad gör det om man ensam sliter ondt eller dör — på en sophög. Jag hade ju på jorden lärt känna och älska Gud; allt annat var mig ringa. Så tänkte jag, och hade frid. Emedlertid, och på helt oväntadt sätt ljusnade framtiden. Våra egendomar försåldes förmånligt nog för att, sedan alla skulder blifvit betalda, lemna ett öfverskott tillräckligt att betrygga min och min systers framtid. Alla bekymmer redde sig småningom på underbart vis; och nu, kan jag motse en för ekonomiska bekymmer fredad lefnadsafton ehuru intet — öfverflöd. Detta skall jag ej heller sakna utom i sådana fall, som det jag nyss omtalat, och kanske kan jag ännu genom min penna vinna något dertill. Jag har nu sagt dig hvad ingen, utom mina allra närmaste känna, och hvad jag ej heller önskar måtte vara kännt af flera. Men ditt goda och vackra förhållande emot mig har gjort att jag gerna ser att du må fullt förstå huru välkommet det var mig, icke endast ur en moralisk synpunkt.

Var mig på det hjertligaste välkommen till Stockholm; och kan du, så som jag förmodar, välja tiden för din resa dit, så kom mot — slutet af — Maj. Då kommer det stora sammanträdet att bli, för Svenska lärarinnor, och mycket af lif och intresse kommer nog före dervid. Denna förening har haft sina stötestenar och motgångar men blifver dock säkerligen ännu något mycket godt och välsignelsebringande. Dess sednast bestämda och sannolikt blifvande form blef, vid sednaste sammanträdet af lärarinnor, så bestämd:

Alla lärarinnornas insattser i pensionsfonden bestämmas ovillkorligen till lifstidspensioner som tillträdas sedan lärarinnan fyllt femtio år.

Understödskassa bildas af frivilliga årliga bidrag af medlemmarne i föreningen, innom hvar provins i Sverige. Till understöd af denna kassa kunna lärarinnor årligen anmälas af föreningens ledamöter; och understöden genom votering, vid sammankomst, bestämmas.

Detta i största korthet. Utförligare skall kundgöras genom tidningarne när kallelsen till det allmänna årsmötet utfärdas

Ännu en gång, innerligt välkommen till hufvudstaden och till mycket der af interesse; något deraf hoppas jag få visa dig så väl i mitt hem som utom detta.

Du har icke misstagit dig denna gång, med afseende på min Moders bortgång. Den 2 Mars, om f. m. fick hon stilla insomna, omgifven af alla dem hon hade kärast qvar på jorden, och hvilar nu vid sidan af den dotter hon älskade mäst, den sist förutgångna. Lam,

fängslad till kroppen sedan tvenne år, med en mycket rörlig och orolig själ, kunde man ej önska henne en förlängd lifstid, som för henne hade blifvit endast en förlängd pröfvo och plågotid.*) Jag tackar Gud att jag kunnat förljufva hennes lefnadsafton och att hon icke behöft sakna något af det som kan hugsvala sjukdomens tid, tackar Gud att hon så stilla och plågfritt fick bortgå och att de sista ord jag hörde af den kära, darrande rösten voro — välsignelser.

Nu är jag jemförelsevis ensam i mitt hem, men många ämnen af allmännt interesse lemna mig ej tid att känna det; ej heller är jag der utan föremål för tillgifvenhet och omvårdnad. Mitt hem, intill nästa höst, är Norrlandsgatan N° 5 två tr. upp tredje huset ifrån Carl d. 13des torg. Der skall Du hjertligt välkomnas af

Din vän
Fredrika Bremer

---

899. Till Sophie Ahlbom. Söndag d. 18 Mars [1855].

Söta Sophie! Om du ser vår unga vän O. Eneroth i dag, så säg honom att jag, i följd att mindre godt mående i dag icke har något aftonsällskap, men hoppas att han nästa söndag vill deltaga deri hos mig

Din vän
Fr. B.

---

900. Till Beata Afzelius. Stockholm d. 19 Mars 1855.

Nu käraste Beata vill jag taga mig en stunds ro för att språka litet med dig som jag vet vill gerna veta något om mig och deltar deri med själ och hjerta.

Mer än fjorton dygn ha nu gått sedan d. 2 Mars, då döden kom och gjorde det tyst i mitt hem, så tyst som der alldrig ännu varit, så tyst att jag ofta känner mig förundrad deröfver. Min mor hvilar nu under snötäcket vid sidan af sin mest älskade dotter, i vår familjegraf på Österhaninge kyrkogård, och rum är i den ännu för Charlotte,

---

*) ehuru innerligt älskvärd till sinnesstämning och undergifven i sitt öde hon än var.

hennes man och mig. Jag tackar Gud alla dar för hennes fridfulla, nästan smärtofria bortgång, och det lugn och den trefnad med hvilka hon tillbringa månaderna före den sista sömnen. Min goda Svåger sörjde klokt och snällt för alla anstalter som måste följa på hennes död. Gamla trotjenare på Årsta och Hesslingby buro henne till grafven. Hon bisattes och jordfästes här i Jacobs kyrka, och våra få nära slägtingar och vänner följde henne dit på den grön-strödda vägen från hemmet. Hon var vackert lik sig hela första dygnet efter döden men förändrades sedan så hastigt och så mycket, att redan på tredje dagen då hon bars bort, det ingenting mer var qvar af den fordna vänliga skapnaden. Detta är något ohyggligt uti, men ger dock en känsla af mera lugn än om den döda är allt för lik den lefvande när locket lägges på kistan och hon bäres bort. Detta är förfärligt sorgligt och hemskt. I förra fallet känner man så bestämdt att flyttningen är gjord, att intet är qvar af den hädangångna utom det som hörer jorden och förgängelsen till.

Nu skall jag säga dig litet om mig. Så stilla, och så likt sig utom i afseende på omsorgen om min mor, mitt lif nu är känner jag dock att en förändring inträffat som allt kommer att gripa djupt in deri. Jag hoppas att det skall bli till ett bättre; att mitt lif, min själ hela min verksamhet skall härefter kunna mera samla sig i en riktning för ett mål. Gud känner detta, vet min vilja och min bön. Han skall görat! Skulle jag låta förströ mig derifrån har jag nu ingen ursäkt. Gud har skiljt mig nu från alla band, som kunde draga mig ifrån det ena, och från allt som kunde hindra mig att lefva fullt derför. Han har satt mig afsides och ensam, gifvit mig lugn, hälsa, oberoende, fred för brödbekymmer och — intet öfverflöd; derjemte tillräcklig krets för verksamhet — allt hvad jag mest kunde önska med afseende på min jordiska belägenhet. Äfven har han tillåtit att allt som aftonen lider, så kommer mera lugn och klarhet i sinnet, och litet mer tröghet till kroppen, och detta allt hjelper att mycket bestämmer sig såsom af sig sjelf, naturligt och nödvändigt. För allt detta är jag innerligen tacksam. Det är så godt att, i flera afseenden, följa med sina år.

Mina beskedliga flickor dröja alla omkring mig till flyttningen i April. Då vill lilla Stina, Mammas nattvakerska, ut på landet. Längre fram på våren reser marie till sin födelseort Nora Bergslag och tillbringar der, hos många gamla vänner, sin sommar, och vill förblifva äfven framdeles, åtminstäne tills vidare, på landet. Båda Thildorna bli qvar hos mig, — troligen till dess friare (som redan synas i farvattnet) komma och bjuda dem bort på annat hem. Till hösten blir jag qvar i detta gamla hem, men tar mig väl då en liten våning för

mig och mina Thildor, tarflig men treflig, i denna trakt. Jag har ännu aldrig i egentlig mening haft ett eget hem, men nästan tror att det skall roa mig ha ett litet sådant jemte dess små omsorger. Ty för alla stora jordiska anstalter och omsorger är jag förskräckligt rädd.

I Fängelserna går det bra. Vi ha varit och äro innerligt välkomna der för fångarne, och det är en glädje se den verkan som isynnerhet sångerna och små hjertgripande berättelser ha på deras sinnen. Fröken Ehrenborg har utmärkta gåfvor både som from lärarinna och sångerska; det är ett nöje se och höra henne på Correktionshuset ibland hennes hundratjugu försvarslösa qvinnor, ty hon har på sin del fått deras afdelning. Jag har på Correktionshusets salar varit föga mer än åskådarinna eller åhörarinna vid Söndagsskolan, och kommer att deri blott taga en tillfällig del; men i fångcellerna känner jag att mina stadigaste och käraste besök på jorden komma att afläggas. Man känner sig der så rik på skatter att meddela, och i det man öpnar Evangeliums hälsokällor för de bundna och andligen sjuka uppgår deras rikedom och djup i allt starkare mått, och man ser allt bättre huru de allt uppfylla, och räcka till för allt och alla ack! hvad säger jag »räcka till» de uppfylla med nytt lif, nya behof och nya utsigter in i Guds outtömliga rikedomar, i hans härlighet, de öfverfylla!

Lärarinnornas pensionsförening har, som du väl hördt och sedt det, haft åtskilliga svårigheter och stötestenar att strida med, men synes nu ha segerrikt öfverstått dessa och börjat taga en god och stilla växtfart. Jag skall en annan gång sända dig en uppsatts som redogör för dess sednaste skepelse hvilken äfven troligen blir dess blifvande. Den antogs med stor enhällighet vid ett möte här i staden af omkr. 100 lärarinnor; men får ej stadgad auktoritet förrän vid Majsammanträdet. Jag hoppas ännu att denna sak skall utveckla sig till något mycket godt och glädjebringande.

Din brorsson fick ditt lilla bref redan samma dag det kom inneslutet i mitt. Han säger sig sedan ha skrifvit till dig. Han har nog öfverkommit det häftigaste af sin sorg, och då han är i sällskap talar och berättar, så glömmer han allt utom stundens interesse, talar sig till fullt lif, talar sig i skratt. Men han klagar öfver en växande likgiltighet och nästan leda till lifvet och dess sträfvande; han ser der intet mål mer att uppnå utom fullgörandet af hans menskliga pligt. Jag tror ändå att kommer våren och öppet vatten och han ut på det, så skall dess friska lif upplifva hans sinne och gifva honom åter lust till lifvet.

Du målar sällskapslifvet i Up. så att jag är viss på det är fullkomligt likt; dock all litterär societet är, tror jag, af samma anda, och derföre har jag alldrig kunnat rätt fördraga den eller finna interesse i dess lif. Allt som ej innerligen rörer menniskans verkliga väl och ve i samtid och framtid synes mig för litet, för sjelfviskt att sysselsätta Menniskor uteslutande eller för längre tid. Dock tar jag gerna emot hvad litteratur och skön konst bestå för en och annan afton. Säg åt Fru Tengberg, söta Beata, att boken är jag nog tackad för, derigenom att hon välvilligen behåller den. Annan tack får hon ej tänka på. Roligt är att hon så snällt tager sig af din lilla Nanna som visst blir något ovanligt af, det tror jag af hennes ögon.

Jag afskrifver här åt dig till slutet en liten visa af fröken Ehrenborg, den första som hon lärde fångarna sjunga på Correktionshuset och som har en särdeles sångbar och gripande melodi:

Om någon till ondt mig locka vill
då svarar jag: »nej, nej nej!»
Mitt öga mitt öra mitt hjerta sluts till,
mina händer de öpna sig ej!
Ty jag går till det heliga landets ro
der ej ondt får bo.

Och ber man mig synda, ty ingen det ser
Då svarar jag: »nej, nej nej!»
Ett öga jag vet som i mörkret ser ner
Och i midnatten slumrar det ej!»
Det skådar mitt hjerta om dess lust och begär
till rättfärdighet är.

Men frågar Guds Lam: vill du följa mig?
Då svarar jag: Ja, ja, ja!
Och frågar mig Herren: säg, älskar du mig?
Då svarar jag: »ja, ack ja!»
Wäl ej att jag det allaredo fattat har
Men derefter jag far.

Fångarne lära sig vanligen en vers för hvar söndag, som de skola kunna utantill till den nästföljande.

Denna visa och en om en källa

»som är så djup som klar»

äro mycket afhållna af fångarne. Flera af fröken Ehrenborgs andliga sånger samt hennes glada sånger för barn, bland hvilka de s. k. geografiska visorna äro förträffliga.

Och nu min goda Beata har jag ju pratat med dig en lång stund. Mitt lif utom de förr vanliga besöken i Mammas rum går som förut

sin stilla gång. Jag är ensam om f. middagarne, och om aftnarne kommer Mathilda och läser högt; äfven Thilda får ibland komma och läsa en stund för att låta Mathildas ögon hvila. De snälla flickorna göra mig nöje hvar på sitt vis. Låt fru Silfverstolpe få inneliggande lilla bref och hälsa Upsala vänner rätt hjerteligen från Din

tillgifna vän
Fredrika.

---

901. Till Herman Sätherberg.

Fr. Bremer har äran härmed öfversända till Herr Dr. Sätherberg tvenne afskrifter af den lilla böneskriften Salutan till införande i Aft. Bl. eller Sv. Tidn., kanske äfven: Väktaren.

Fr. B. åtager sig söka få Art. införd i D. Bl. i begynnelsen af nästkommande vecka, och tackar hjertligen Doktor Sätherberg för den af de tvenne olyckliga fruntimren som hon jemte uppsattsen får sätta under hans Egid! Gud gifve lycka och välsignelse!

Lördag d. 21 April 1855

---

902. Till Sätherberg. Söndag d. 22 April 1855

Hr Doktor Herman Sätherberg.

Tacksamt emottager jag Doktor Sätherbergs tillbud att intyga de båda fruntimrens värde samt olyckliga belägenhet. Mitt namn har så ofta skyldrat i tidningarne att Allmänheten kan vara trött dervid.

Ej så med Dr. Sätherbergs namn, hvarmed dessutom förenar sig, i denna Allmänhets minne, välgörande uppfriskande flägtar »från hafvet», som torde uppfriska den till välgörande.

Tacksaml. ö högaktningsfullt
Fredrika Bremer

P. S. Papperen tillhörande Ml Schiller medfölja här. De tvenne systrar, som jag bedit för äro lika innerligt aktningsvärda som de äro beklagansvärda.

---

903. Till George Palmer Putnam. Stockholm, May 4, 1855.

My dear Sir: The moment is come when I can fulfil the promise given to my friend A. J. Downing, and to yourself, that you, and no other publisher in America, should be the publisher of my first novel after my work, Homes of the New World. That work, and many cares both private and public, have taken up my thoughts and my time since, so that I had no time to write a novel; until lately the pressure of the spirit has had the upper hand, and made me bring forth a novel, not of large size, but, as I presume to say, of no small or narrow mind. I shall have it printed leisurely during the summer, so as to have it ready to be published in November or December. Every printed sheet I shall send (reduced to its smallest dimensions) to England, to France, Germany, and to America, all at the same time, and so that the different publications may all be issued at the same time. I do not think that the size of this new book will exceed that of my little novel, The Midnight Sun. I leave it to you if you will have the translation done in America, in case of which I wish you would try to engage Mrs. — to do it; or, if you will, make an agreement with Mrs. Mary Howitt to have a copy of her English translation. Her genial mind and manner of writing will always make her translations in many ways unsurpassed; and her growing knowledge of the Swedish language will hereafter make mistakes of words very rare; nor will they matter much in a work of fiction. I leave to you to make the pecuniary terms of the agreement between us, perfectly sure that they will be honourable; and I am ready to subscribe to any mode you shall propose. Only I wish that you will pay the postage, in case you want me to send the printed sheets over to America and I cannot get them free of post by the legation of the United States in Stockholm, which I fear will not be possible. I do not think it safe to send anything with travellers; these are apt to be forgetful, and leave the things behind them.

My friend Downing wrote to me, in the last letter that I received from him (shortly before his most tragical death), that he would send to me several books — I think called American Stories — all written by women. I have also heard of travellers being charged with some books for me, which I supposed to be these; yet they have never come to me. I am sure, also, that you have forwarded to me that last work of my friend for which I had written a biographical sketch, and sent from Sweden the daguerreotype after which the portrait in the book was drawn. I am sure that Mrs. Downing would not that I should be without this last dear memory of her husband and my friend . . . .

Many changes, most of them sorrowful, have taken place among my friends in America since I was with them. Some of these friends have blessed me with their visits in my land and home; some I hope still to see here. My dear friends of — Cottage are still in Europe, and gave several weeks last summer to Scandinavia, which made me happy, as I was there with them. I hope, my dear sir, that the happy and beautiful family that I saw at your house on Staten Island is so still, only growing,

as all good things should. — Give my kind regards to my lovely hostess there, and remember me to common friends.

I remain, my dear sir,

Yours faithfully
Fredrika Bremer.

---

904. Till Cajsen Lindström f. Cramér.

Stockholm d. 8de Maj 1855.

Enkefru C. Linström.

Hr Notarien Löwenberg har sagt mig att i Klintehamn, på Gottland bodde en fru god, bildad älskvärd, som möjligen icke vore obenägen att upplåta ett par rum af sin rymliga boning åt fremlingar som önskade under sex a otta veckor denna sommar begagna sjöbaden vid Klinte. Detta är anledningen hvarföre den nämda frun här får ett bref från en obekannt, och hvarföre denna tar sig friheten till Fru Linström framställa sina önskningar och frågor om och i hvad måhn de kunde uppfyllas.

Ty då jag bestämt mig att jemte en ung väninna, denna sommar begagna baden vid Gottlands västra kust vore det mig kärt att kunna meddetsamma få njuta af dess landtlif, dess ängar och lundar. Man säger att sådana finnas vid Klinte, att Klinte är af Gottlands vackrare trackter, har dessutom goda bad och god bassin; Jag har derföre önskat komma till Klinte, om jag äfven der kunde finna ett godt hem och en god värdinna, som ville upplåta åt mig två rymliga rum, och gifva mig och min följeslagerska husmanskost (neml. Caffe med smör och bröd till fruckost, två rätter enkel mat till middagen, hvaraf den ena alltid skulle vara mjölk — söt eller sur, samt the eller mjölk och smör och bröd om afton) hvarjemte jag önskade få den uppassning som kunde behöfvas. Skulle likväl man icke samtycka till denna slags inackordering, så vore jag nöjd om jag blott kunde få tvenne rum med sängar och sängkläder, samt uppassning, då jag ej vill taga en piga med mig. Rummen önskade jag luftiga och om möjligt med utsigt åt hafvet. Då värdshus, såsom jag förmodar, finnes på stället kunde jag derifrån hemta min middag, och fruckost och qvellsvard skulle jag söka att sjelf besörja. Men gerna ville jag genom inackordering i ett för allt, månatligen, slippa detta bestyr, alltid litet besvärligt på främmande ort. Låfva ville jag att den, som sålunda skulle vilja åtaga sig mig och min unga vän icke skulle finna oss be-

svärliga eller fordrande i någon motto; då vi båda äro vana vid att hjelpa oss sjelfva och tycka om det; samt älska stillhet och förnöjsamhet.

Skulle den goda Fru Linström vilja försöka med oss på en månad — till börja med — så vore vi dermed hjertligen förnöjda; eller, om vi här få afslag, om vi kunde få, på Klinte, ett annat hem med de fördelar som vi önska. Derom ber jag mycket att Fru Linström ville ha godheten att med möjligaste första gifva mig svar, jemte upplysning om pris för bostad, samt för inackordering med vivre per månad, om vi äro så lyckliga att kunna vinna denna. Tag emot oss, om Fru Linström det kan! Jag tror icke att vi skola befinnas besvärliga.

Luften är ju sund och ren vid Klinte? Och ängar och lundar deromkring äro ju ej sumpiga eller så att man ej med trefnad kan vistas der om dagarne?!....

Nu tror jag att det är slut med mina frågor. Jag önskade komma till Gottland i veckan före Midsommar,*) dröjer väl ett par dagar i Wisby men ville gerna fira midsommardagen i Klinte. Skulle jag ej lyckas finna ett godt hem i Klinte, antager jag det, som är mig tillbjudet i Wisby, men oändligt gerna ville jag komma mera på landet. Mitt öde i denna sak lemnar jag nu i Fru Linströms händer och beder blott om ett snart — om möjligt godt — svar!

med fullkomligaste högaktning
Fredrika Bremer.

---

905. Till Brockhaus. Stockholm 10 Maj 1855.

Herrn A. F. Brockhaus.

Hochgeehrter Herr!

Wie ich nun bald ein neuer kleiner Roman für den Druck fertig habe, nehme ich mir die Freiheit bey Ihnen zu fragen ob Sie wohl der Übersetzung und Ausgabe desselben gegen irgend ein Honorar für die Verf. übernehmen wollen? Der titel des Buches ist: Hertha, oder Geschichte einer Seele. Der Buch wird nicht über zehn oder zwölf Bogen enthalten. Jeder Bogen wird sofort er hier gedruckt ist nach England, Amerika, Frankreich und Deutschland abgesandt. nähmlich an meine Verlegern in diesen ländern, so dass die übersetzungen um dieselbige zeit fertig werden

*) eller ock i veckan straxt efter midsommar.

können, und dass Buch überall um dieselbige Zeit erscheinen kann. Diese Zeit wird doch nich bevor Oct. oder Nov. monat, diesen Herbst, seyn können, um der Amerikanische übersetzung willen. Der erste Bogen wird wohl in Juni durch die Presse gehen. Wenn Sie, mein Hochgeehrter Herr, willig sind den Verlag in Deutschland zu übernehmen, bitte ich Sie dieses mir zu melden, samt den Bedingungen unter welchen Sie darauf eingehen wollen. Wenn ich auf diese eingehen kann, so werde ich jeder Bogen so fort er gedruckt ist mit dem post zu ihnen übersenden, wie ich es zu meinen anderen Verlegern ausser Deutschland thun werde.

Für eine baldige Antwort würde ich Ihnen Hochgeehrter Herr dankbar seyn.

Hochachtungsvoll
Fredrika Bremer.

---

906. Till Cajsen Lindström. Stockholm d. 22 Maj 1855

Goda Fru Lindström!

Rätt hjerteligen får jag tacka för det goda och vänliga lilla brefvet, som öpnar för mig på Gottland en vänlig stilla hamn. Ty outsägligt har jag längtat till en sådan, der jag kunde få hvila och uppfriska mig i hafvets goda, vederqvickande sällskap. Sjuklig är jag icke, utan deremot ovanligt frisk, men sednare års ansträngningar till kropp och själ har gjort mig en tids hvila i landtlig frid och frihet till nära nog en nödvändighet. Tack för det Fru Lindström vill skänka mig den, och vara på Gottland min vänliga värdinna! Mycket nöjd är jag med att göra upp våra affärer såsom Fru Lindström det önskar, viss om att ömsesidig billighet skall bestämma oss, och låta oss komma väl öfverens.

Att Gottland icke är en god mat-ort för främlingar hade jag hört. Men Mjölk, smör, ägg, bröd och potatis det finnes der ju, nog af?! Och har man det, så har man nästan nog under sommaren. Kommer nu dertill litet god salt mat, (kött eller fisk,) och emellanåt litet färsk D° till middagen, så är det ypperligt. För egen del äter jag nästan hellre salt mat än färsk, då jag dertill kan få en rätt mjölk (hälst filbunke). Min lilla följeslagerska M^l^ Frumerie, föreståndersk för Kronprinsessan Louises Barnvårdsanstalt, är af öfveransträngning mycket klen och svag, och behöfver tidtals ligga, hvarföre det vore godt om i hennes rum, liksom i mitt, kunde vara en soffa. För egen del önskade jag hellre en liggsoffa än en säng. En soffa med madrass på, hvilken om dagen rullas ihop, är min vanliga bädd hemma. Äfven M^l^ Fr. är vand vid att ligga på Madrass.

I öfrigt låter allt som Fr. L. talar om rummen, utsigten åt hafvet och Gottlandsängen, de friska flägtarne, och baden, så godt och trefligt att jag endast längtar dit. Den 16 Juni ämna vi företaga resan, dröja väl i Wisby två a tre dagar för att se stadens märkvärdigheter, och vända oss sedan till Klinte. Hvilken dag vi kunna dit ankomma torde jag ifrån Wisby få närmare nämna.

Också jag har varit mer än en gång djupt nedtryckt, ja nästan förtviflad af åsynen af deras lidande, som jag mycket älskat, men den store läkaren och hugsvalaren har helat dem och upprättat mig. För dem, som lidit såsom jag lidit, har jag derföre en djup medkänsla men äfven en förhoppning, att de liksom deras älskade bortgångna, liksom äfven jag, ännu skola smaka och se huru skönt och ljufligt lifvet kan vara, och tacka derför Gifvaren af all god och all fullkomlig gåfva.

Ännu en gång en uppriktig tacksägelse från Fru Lindströms förbundna

Fredrika Bremer.

---

907. Till Beata Afzelius. Stockholm d. 22 Maj 1855.

Nu känner jag på mig att du, käraste Beata, vill ha litet reda på mig och mina rörelser, och derför skrifver jag några rader för att säga blott att jag lefver håller af dig och tänker hålla i dermed så länge — jag lefver. Lefver gör jag kära Beata ehuru icke med just så mycket lif, ty mycket har jag att göra och våren tar på krafterna och ålderns skugga växer, dock icke skugga, ack nej, jag känner det ej som skugga annorlunda än att jag är svagare, orkar ej med hvad jag ville; eljest ger mig åldern förnämligast blott sina goda frukter, sitt Brittsommarlif.

Men nu behöfver jag dock kroppslig hvila och vederqvickelse en tid och derföre reser jag till Gottland d. 16 Juni, och tänker der hvila och bada under sommarmånaderna jemte Caroline Frumerie, som är mycket klen och medtagen och som vida bättre än jag behöfver repa krafter och courage; ty detta sednare felas mig icke. Och Mathilda M. ja, hon ämnar äfven resa, men hvarthän törs jag ännu icke säga innan hon fått svart på hvitt derpå. Gudskelåf, allt synes ställa sig bra för henne och äfven för mina andra snälla flickor. Söta min Beata! Det är nu åter vår! Jag hälsar den så tacksamt och njuter den mer än vanligt då jag har tid att njuta. Att min

stackars Mamma icke mer plågas att hennes minne står så kärt och fridfullt för mig tackar jag Gud för alla dagar äfvensom för hennes stilla smärtofria bortgång. Ett litet minne af henne har jag bevarat åt dig. Kan jag ej lemna dig det i Stockholm så skall jag sända det till Upsala innan jag reser. Med mina sällskaper här går det bra. Guvernanternas pensionsförening (egentl. M[l] Delangs stiftelse ehuru jag biträdt dervid) har nu närmare 100 medlemmar i högsta klassen och Obligationer äro inköpta för omkr. 1300 rdr för deras insattser. Stadgarne som blifvit omarbetade af en Comité af tre fruntimmer bli nog nu ganska bra och komma väl att fastställas vid bolagsstämman i början af Juni. Denna stiftelse blir nog förträfflig. Hoss fångarne äro alltjemt mina käraste besök; men de äro allt tröttande isynnerhet för den heta och osunda luftens skull som ofta är i celler och salar. Jag ville du kunde höra fångarne på Smedjegården sjunga psalmer samt fröken Ehrenborgs visor, och se deras varma interesse af rörande eller hjertliga menskliga förhållanden skildrade i berättelser. En stor del af dessa menniskor äro lifliga, godsinta lättrörliga, och lätt åtkomliga från hjertats sida. Brist af motståndskraft när frestelsen kommer — lättsinne är deras förnämsta fel, och bringar dem åter och åter på fall. Några ha vi dock nu i vårt Bethesda; och detta räddningshem torde ännu bli det för många.

Jag skrifver nu rent en bok, som skall vara färdig till öfversättning till Midsommar och färdig till utkomst i höst. Detta allt och åtskilligt annat ger mig lite mer att göra än jag väl hinner med. Gudskelåf emedlertid att hjertat har fred derunder och att inga sorger trycka sinnet. Litet omsorger måste man ju alltid ha när man skall flytta och sätta nytt bo m. m.*) Men det är småsaker. Quidings äro hederliga och snälla, ämna sig till Marstrand att bada. Lilla Jenny är alltjemt deras förnöjelse.

Skrif till mig nu min goda Beata säg mig om din hälsa och dina sommarplaner och allt annat godt som du sätter i dina bref. Har du sett Bergfalk och hur är han? Det var likt [— —] uppriktiga Fru Silfverstolpe att säga åt Hazelius om den der Artikeln (som jag hört berättas om, men icke sjelf läst) och det var rätt af henne. Den goda och tänkande publiken bör ogilla allt af denna beskaffenhet. Men, man kan neppeligen tro huru litet sådant rör mig personligen.

*) det kommer dervid åt mig stark lust emellanåt att lefva som fågeln utan fast bostad mer än för en årstid; och i vissa afseenden vore det det bästa för mig; men så känner jag att jag blir gammal och icke är fågel mer som jag var det i min ungdom, utan behöfver ett stilla stadigt bo.

Jag tror sannerligen att jag är litet nöjd deråt. Det låter mig blott vissare känna på hvem jag tror och i hvars ärenden jag går, och det är som om man fick dela litet af den der törnekronan; dock nej det är för mycket sagt. Ty törnekronans taggar skulle stinga, och dessa känner jag icke ens. De röra mig ej. Och rörde [de] mig så skulle det vara blott som sporrar framåt på vägen. Ty jag vet nu min väg och mitt mål.

Hälsa våra Upsalavänner hjertl. och låt D. Müller få inneliggande blad skrifvet af stackars Lotta Öberg på hennes sjuksäng. Det skall säkert glädja honom att se den njutning som han tillskyndat ett djupt men af plågor maskstunget sinne, en stackars sjukling vid grafvens brädd.

Din brorsson, den stackars enklingen, har jag ej sett på länge, men skall bjuda honom till mig innan jag reser. Och nu lef väl, och välkommen i vår eller i höst åter till Stockholm och till Din

[— —]

Det skall nog göra dig nöje höra att M[l] J. M. Le Moine fått pension i år och får det troligen äfven nästa år, samt hjelp af förra Elever. Hon kommer att föreståbarnsjukhuset på Kungsholmen under Carolinas badresa och vistande på Gottland.

---

908. Till Charlotte Sunnerdahl f. Kemner.

Annandag pingst [28 maj] 1855

Enkefru Charlotte Sunnerdahl.

Huru skall jag för Fru Sunnerdahl kunna uttrycka min glädje och tacksamhet öfver det gåfvobref till Asylfonden för åldriga, välförtjenta lärarinnor som notarien Sunnerdahl, enligt tillåtelse, förevisat mig?! Jag kan blott innerligen välsigna den milda gifvarinnan och önska att den, som så kärleksfullt vill bidraga att bereda ett godt hem för de värn och hemlösa ålderstigna, sjelf måtte få smaka den frid och glädje som hon går att skänka andra; och — måtte hon komma hit, till oss, hjelpa oss framdeles att inreda hemmet, som hon hjelper oss att bygga, och lägga sin milda, mjuka hand på de gamlas hvilobäddar; det skall göra dem mjukare och mera hvilande! Att gifva till ett

godt verk är en god och välsignad gerning, men att lägga sjelf hand vid verket skänker en dubbel tillfredsställelse.

Tack och välsignelse
Hjertligen och ödmjukligen
Fredrika Bremer

---

909. Till Fredrika Svedbom.

Gottland, Klintehamn d. 27 Juni 1855.

Goda, snälla Fredrika! Gör mig den stora tjensten och gör hemgång hos mig,*) och tag ur mitt större bokskåp nedra afdelningen till venster andra hyllan (om jag ej missminner mig) de tvenne små afhandlingar i gröna omslag af Trottet, som hafva till öfverskrift: »de l'œuvre et de la vie de Christ», samt en grön bok med namn: Denkwürdigheiten des Christlichen Lebens, af Neander; och, söta Fredrika, lägg dessa skrifter i ett paket och försegla och skrif adress till mig Wisby, Gottland och anbefalles Herr Magister Carl Bergmans försorg, och lemna det så till min Thilda att bära till Ångfartyget Kronprinsessan Louise, och lemna särskilt till den beskedliga Kapten Lyth. Söta Fredrika, förlåt uppdraget och besväret, som jag lätt kunnat bespara dig genom att taga de böckerna sjelf, men mitt förstånd var förmörkadt vid min afresa i afseende derpå, och jag tänkte mig ej få så god tid till arbete, som jag nu ser att jag verkligen får det. Jag tycker mig här ha rakt intet att göra. Vi äro i ett utmärkt godt hem bland innerligt hyggliga och välvilliga Menniskor, invid en Gottlandsäng i dess midsommarprakt, full af mångfaldiga Orchidearter och andra både vanliga och ovanliga blommor; i bakgrunden ett berg (Klinten) af förstenade djur många högst märkvärdiga;**) lemningar af tiden före syndafloden omkring oss i hvar stengärdesgård och på stränderna bligande på en med små dödsskallar och hvarjehanda Memento Mori; en basin med klaraste vatten på fin sandgrund och lifsförnyande krafter, som äfvenså kännas i luften således mycket, mycket som är interessant, godt, värderikt att tacka för.

---

*) du finner der en söt och behaglig Gr^nan Mörner (med dotter) till hvilken jag ber dig framföra min hälsning och ursäkt.

**) och en storartad utsigt öfver land och haf från klinten;

Minst tacksamma äro vi för landets väderlek som oupphörligt visar sig kall, stormig, eller våt och kulen, och för hafsstranden som är långgrund, skräpig, otreflig, som en lastageplats. Men detta finner man sig lätt uti, blott att väderleken ville blifva vänlig. Nu är den som en värd vid dåligt humör. Till lycka är vår lilla värdinna, fru C. Lindström, en perla till lynne, och äfven till hjerta och hufvud, och det skulle vara svårt finna ett bättre hem. Mat och välfägnad är för mycket snarare än motsattsen. Tidningar från stora verlden får man så mycket som kan behöfvas, åtminståne för mig, som är glad få glömma den emellanåt. Min lilla Reskamrat börjar finna sig allt bättre, och jag hoppas på en fridfull sommar den jag, för mycket, icke ville byta med din, du verldsbarn i den stora verldsstaden vid den stora Verldsexpositionen! Dock vet jag att ditt hjerta har äfven der sitt afskiljda, lugna kapell med heliga bilder och minnen och tankar icke af denna verlden.

Der, i kapellet, i dina goda, fromma tankar och önskningar bär äfven i minnet Din vän

Fredrika

P. S.

Till dig och din vän skall jag medtaga Antidiluvianska minnen i utbyte mot de lefvande Ni hemta till oss af det stora lefvande lifvet ur dess brännpunkt (N. B. dess verdsliga).

Söta Fredrika skicka inneliggande brefunge så snart som möjligt till Kamrer Tham!

---

910. Till Anna Maria Hall. Gottland, 1st August, 1855.

Dear Friend, — I am an optimist; I look always out for the sunny side of things; I cannot help it, and I would not. Thus I am so since my eye fell upon, and fully saw the Redeemer and his glory. Since I have known Him that you love and adore as well as I (and every true Christian), there is to me no total darkness in the world, and even the night of hell has a ray of light and hope.

The last one of my dear relatives that I have truly and dearly loved, my Mother, is now with her children in heaven; their good, aspiring and loving [souls?] must meet. I know it, for Jesus has said, »Blessed are those that hunger and thirst after righteousness, then they shall be satisfied».

Thank God, the death of my dear, kind Mother was a peaceful and almost painless one, the most sweet form of death that I yet have seen. It was good for her to die; then she was very lame, and growing more

and more so. I am now my own Mistress, and for the first time in my life. I shall take lodgings and set up for myself. It will be in a very modest way in accordance with my Mothers fortune; yet thank God, I am above want, and I can live wholly for those interests which are most dear to my heart.

---

911. Till Abraham Bohlin.

Klintehamn (Gottland) d. 20 Aug. 1855.

Herr Abr. Bohlin!

Om jag vore i tillfälle till att muntligen samtala med min kusin, Baron Fabian Wrede, så torde jag, i åtskilligt, kunna uppfylla Er önskan om biografiska bidrag. Men då jag befinner mig, för närvarande, på Gottland, och han — jag vet icke nu hvar, och, som jag ännu kommer att dröja här någon tid, så är ett sådant samtal icke möjligt, och således icke för mig möjligt att lemna de önskade bidragen. Ty då dessa skulle förnämligast komma att röra det enskilta och inre lifvet måste jag veta hvad han vill deraf skall nämnas eller icke; äfven torde mitt minne bedraga mig i afseende på åtskilliga data. Endast det anser jag mig kunna nämna, att F. Wrede, i de vettenskaper, som blifvit hans käraste, var, till börja med, och vesentligen, en sjelf-lärling. Hans tidiga och ovanliga anlag för mekanik och fysik icke blott icke förstodos, utan snarare motarbetades af hans uppfostrare, och det var i smyg, som den allvarliga och stilla gossen byggde små qvarnar och andra mekaniska lekverk, som det var hans nöje att sätta i gång.

Allt hos honom, som gjordt honom till den vettenskaps-man han är, har utveckladt sig af inre påtryckning och nödvändighet, oaktadt många ogynnsamma yttre förhållanden.

Detta är allt hvad jag anser mig tillständigt att säga om honom.

I den biografiska uppsattsen om honom, som jag nu har framför mig, saknar jag uppgifter om hans Fader och om hans moder Agatha Bremer, ett fruntimmer af ovanligt värde och behag, hvars tidiga förlust han alltid djupt kännt och beklagat. Men kanske nämnes hon i en föregående biografie öfver hans fader.

Tit. Dalson gjorde jag bekantskap med i Philadelphia, vet att han sednare blef anställd, som lärare, i en stad icke långt ifrån Philadelphia, men saknar om honom alla sednare underättelser. Professor Bergfalk, i Upsala, torde veta om honom något mera

Herr Bohlins sommararbete, som jag likväl blott ofullkomligt kan uppfatta, synes mig ett verkligt herkulesarbete, och likt en mångh höfdad hydra, som skulle göra ända på — mitt hufvud helt säkert, och många andras med, det är jag viss om. Annat lif föres här på Gottlands romantiskt sköna ängar, bland betande kor och får och getter, samt goda Menniskor som tänka på giftermål och dans i det gröna, barndop och barnfester! — — — —

Jag är ledsen att kunna så litet motsvara hvad Herr Bohlin önskat men Ni ser det sjelf, jag kan det icke af giltiga och goda skäl.

Om våra vänner Dahlgrens äro återkomna från sin resa ber jag om en hjertlig hälsning till dem. De skola om en liten tid höra mer ifrån mig.

Högaktningsfullt
Fredrika Bremer

---

912. Till Sätherberg. [Sept. 1855.]

Herr Doktor Sätherberg!

Då jag i början af nästa vecka måste ställa i ordning för min stackars obotligas framtid, ber jag Er ha den godheten att lemna mig hvad för henne kan hafva influtit sedan den sista Salutan. Jag förmodar att insamlingen nu kan anses i det närmaste slutad.

Kunde Doktor Sätherberg äfven skänka mig en liten stunds samtal, t. ex. om söndag morgon, omkr. kl. nio, så vore det mig mycket kärt, och jag derföre tacksam.

Med högaktning och vänskap
Fredrika Bremer

---

913. Till Andersen. Stockholm d. 17 Sept. 1855.

Vän och broder!

Då jag för några dagar sedan från min sommarutflygt återkom till mitt Stockholmshem fann jag på mitt skrifbord en knippa blå böcker och »mitt Lifs Eventyr» af Dem, käre Andersen! De var af de förste, som hälsade mig välkommen hem, och gladde min hem-

komst med goda gåfvor. Tack! Så måste äfven jag nu hälsa Dem välkommen till Deras hem åter, ehuru jag icke, som De, kan komma med några glädjande gåfvor. Jag vet, af ett litet bref af Henriette Wulff, att De i denna månad återkommer till deras hem; och jag vill åtminstone vara bland vännerna som möta dem der. Detta lilla bref af H. Wulff, skrifvet straxt före hennes afresa till Westindien var så älskeligt så varmt, så skönt att jag måste trycka det till mina läppar. Jag tyckte mig deri höra en skön själs Svanesång, och jag sörjde öfver att icke förr ha förstått, ha känt hela dess skönhet, dess varma lif. Om Dem talar hon der, såsom alltid, med en systers tillgifvenhet, och var bedröfvad öfver att icke i Köpenhamn kunna afbida deras återkomst och se Dem innan hon drog till de warme Lande. Hon är en ädel tropisk Natur. Måtte hon under Westindiens palmer och Bananasträd återvinna hälsa, eller också vinna befrielse för en flygt till ett ännu skönare land. Hennes sköna talande blick ser jag, när jag vill, i min andes djup.

Tack för sist i Köpenhamn! Jag kan ej säga Dem huru kärt det var mig att återse dem der och se dem i sällskap med de vänner, som så mycket önskat att en gång få lära känna H. C. Andersen. Dessa dagar i Köpenhamn voro mig en rätt festlig tid ty mina vänner njöto dem så mycket, och Danska vänner, (Deras sköna och goda Drottning främst bland dessa) voro vänliga mot dem, och allting föll sig så väl och gladt. Men så faller det sig alltid med Springs! Jag reste hem för att genomlefva en, i många fall, tung och bekymmersam vinter. Mitt trägna arbete i communal verksamhet uppehöll mig men upptog all min tid, dessutom äfven bunden af min stackars moders sorgliga tillstånd. Detta fortfor till Mars månad; (dock var hon nästan alldeles plågfri, ehuru lam och svag); då kom en hastig feber, med sömn, och i sömnen en stilla, välsignad död! O! huru skönt då de gamla och lefnadströtta få somna, så utan smärtor och omgifna, till det sista, af allt som kan hugsvala dem. Så hade hon, min goda moder, sökt göra afskedet fridfullt för alla dem af hennes hus, som derinnom dödt (och de ha varit många); så fick hon sjelf sluta i frid. Mycket arbete, denna tilldragelse, dess följder m. m. medtogo så mina krafter att jag blef hvad vi här kalla nära på »slut». Då våren slog ut i sin härlighet, längtade jag endast ut på landet, i ensligheten, för att få hvila och bada. Jag reste derför i Juni till Gottland, med en sjuklig ung väninna, och blef der i landtlig stillhet vid hafsstranden, sommaren öfver. Jag såg i den gamla staden Wisby några undersköna ruiner af kyrkor sedan den Catholska tiden, och på landet, i flera trackter, förtjusande vackra ängar fulla af grupper med träd och buskar på en jemn, fin gräsmatta, före höskörden ly-

sande af de skönaste blommor (isynnerhet af Orchideernas slägte, och många mycket sällsynta), ängar, som påminna om den gyllne åldern och herdelifvets poetiska idyller; ängar sådana jag ingenstädes sett utom der. Folkets lif på ön är också rätt Herdelikt och patriarchaliskt, men just icke poetiskt så, och dagligen plöjer man upp de sköna ängarne för att så klöfver och dermed få mera foder åt kreaturen. På ön, som står upp ur hafvet som en grön platå, har jag nu lefvat, och hvilat och förfriskat mig i nära tre månader; och så längtade jag åter till mitt arbetslif här, och nu är jag här för att innom kort bereda mig på flyttning från min gamla bostad och på en förändring i mitt lefnadssätt, som skall gifva mig mera lugn och tid än jag hittills haft det. Då vill jag också läsa mer, ty jag skall då få tid dertill, och denna vinter skall, hoppas jag, skänka mig mången njutning och lyftning genom umgänge med menniskor i deras arbeten. Då skall jag läsa Deras »Mitt lifs Eventyr» främst bland Deras böcker. Jag lyckönskar dem till titeln, som är särdeles lyckligt vald för Deras sjelfbiografi. Ty Deras Eget lif har ändå varit det underligaste och skönaste af Deras äfventyr, och en den mest glädjande Fe-saga, som jag känner. Måtte nu Prinsen i sagan ingå i sitt palats och lefva der länge och lycklig, som sagorna säga om sina prinsar. Blott däruti är De, kära Andersen, icke lik sagornas Prinsar att de icke fört någon Prinsessa in i deras boning, och att de icke tänker på att göra det. De synes vilja blifva en Prins Makalös, såsom vår Karl d. 12te var en Kung Makalös. Skall jag säga att de gör rätt deri, eller — bedja dem gå till Professor Holst och hans fru och låta dessa öfvertala dem att — välja en maka?! Jag vet icke. Men nog synes det mig lättare för en qvinna än för en man att lefva allena och lycklig när de kulna dagar komma i norden, hösten i lifvet och dess långa skymningar. Likväl, — den som mottager besök af sångens svanor i sin boning — kan han någonsin känna sig ensam? Gud gifve Dem hälsa och lynne att emottaga många sådana besök, käre vän, och gifva verlden ännu månget herrligt Eventyr så att De ännu måste skrifva ett långt bihang till Deras lifs Eventyr! Just i denna tid af bombardementer och blodsutgjutelse mottager man Svanor, sådana som dem de utsänder, med innerligare kärlek. När De får tid, så skrif mig till och säg mig om Dem och vännerna i Danmark. Nyss såg jag i våra blad en skön sång af Ingemann öfver Atterbom, och det var mig en glädje höra den älskade Skalden åter. Jag ämnar snart skrifva till honom Hälsa honom och hans Lucia samt andra vänner i Köpenham hjerteligen från Er städse innerligt tillgifna systerliga vän

Fredrika Bremer.

P. S.

Medföljande lilla bref till Henriette Wulff ber jag dem ha den godhet och lemna till fru Kock, enl. med Henriettes önskan, och min hälsning och bön att hon ville innesluta det i sitt bref då hon skrifver till sin Westindiefarande syster. Till Julen kommer jag att gifva ut en liten bok med titel Hertha, eller en själs historia. Den är ett stycke ur min egen själs historia, men af en mera stridbar karakter än man är vand att se af mig. Jag väntar mig icke af den blomsterkransar och beröm; men väl tillfredsställelse af en djupare och mer långlifvad art, ehuru många skola tadla den. Hertha är ett barn af min själs beröring med den Nya verldens själ, och i synnerhet med några högsinnade klara själar der. De ha gifvit mig mod att fullt uttala hvad jag starkt och klart känt; men då detta blir till tadel af mycket som nu består, i synnerhet i mitt eget land, så skall det stöta många. Min tröst dervid blir att jag icke skall förtjena propheten Hesekiels förebråelse till de propheter och prophetissor »som tala efter sitt eget och andras behag men hafva ingen syn». Jag har här haft en syn och sagt ut hvad jag sett och ser.

I Stockholm, illuminerar man för »Sebastopols fall» och promenerar i de vackra Septemberaftnarna. Lifvet är stilla; ingenting stort framstår; man äter och dricker och roar sig i små grupper och kretsar och tänker på att inrätta sig för vintern. Dock tänker äfven en och annan derunder på att tjena det högsta eller den högste!

Ännu en gång och innerligen tack för deras vänliga kärkomna gåfva af böckerna. Flera utom mig skola få godt af den.

---

914. Till Sätherberg. Onsdag d. 19 Sept. 1855.

Tusen tack Bästa Doktor Sätherberg för redogörelsen och för de mig nu sist lemnade 36 R. 12 sk. Rgs af insamlingen för min stackars sjuka! Med dessa penningar och 50 rdr dessutom af insamlingen begifver jag mig i morgon till Upsala der jag, med dessa, kommer att göra stor glädje i en lidandets boning. Måtte de goda Menniskor hvars gåfvor satt mig i stånd dertill, ha någon liten känning af alla de varma välsignelser som bli uttalade öfver dem!!

Med innerlig ledsnad hör jag att Doktor Sätherberg ej varit rätt rask; hoppas dock att hälsan snart åter blir god och att jag vid min återkomst får nöjet att se och samtala med Doktor Sätherberg.

Tacksaml. ö högaktningsfullt

Fredrika Bremer.

---

915. Till Brockhaus. Stockholm 5 Oct. 1855.

Herrn F. S. Brockhaus.

Hiermit schicke ich Ihnen der erste gedruckte Bogen meiner neuen Buch Hertha oder Geschichte einer Seele. Sorgen Sie für eine gute und getreue übersetzung desse[l]bigen und geben Sie mir für den vor-recht (sprung) für eine Ausgabe dass ich ihnen gebe durch den zusendung des Werkes in Bogen wie diese hier aus der Presse kommen — den Honorar das Sie — geben können. Der Französisch-Deutsche Verleger des Buches in Paris, bezahlt 300 fr. für jede aufl. von 1500 ex. Wenn Sie mir dies versichern wollen in Thalern oder Bücher, so bin ich zufrieden, und werde Ihnen mein Buch, wie gesagt zukommen lassen, und so dass die deutsche Übersetzung gleichzeitig mit der schwedischen Buch auskommen kann. Nur bitte ich, wenn Sie mir den Honorar in Büchern geben wollen, um die Gefälligkeit diese wählen zu dürfen. Denn es ist mir nich lieb Büchern zu bekommen wenn diese mir nicht werth oder lieb seyn können. Wollen Sie darauf eingehen und dann ein Verzechniss Ihres Buch-Verlages durch den Buchhändlern Herrn Bergegren in Stockholm mir zukommen lassen so wäre mir dieses lieb. Die Bücher die ich zu haben wünsche sind theils Deutsche theils Franzosische. Mein Buch Hertha wird zwischen 4- und 500 Seiten stark und näher 500 als 400. Sobald ich Ihre Andwort erhalten habe werde ich mehrere gedruckte Bogen schicken.

Hochachtungsvoll
Fredrika Bremer.

---

916. Till Thekla Knös. Stockholm d. 9 Oct. 1855.

Käraste Theckla! Ändteligen börjar den babyloniska förbistringen omkring mig reda sig något; stolar och bord komma på sina platser, taflor uppå väggarne, böcker i bokskåpen och man behöfver ej mer oupphörligen knuffas med sina möbler och lotsa och lofvera i rummen emellan dem, d. v. s. i ett par rum, som nu äro på redig fot; men tvenne andra äro ännu i revolutionärt skick emedan målare och kaklungsmakare, tapetserare m. m. icke der ännu utfört sina nödvändiga reparationer. Men i denna vicka blir nog allt i ordning hoppas jag. Söta min Thekla, bry dig icke om mina ögon, ty de kunna nog få läsehjelp om aftnarne så mycket de behöfva, bry dig icke heller om Fru M — — s elegiska suckar ty de äro här icke påkallade och ha hvarken rim eller reson; men tänk på om du ej ville försöka lefva med mig mitt stilla lif, en liten tid, och känna hur det kunde kännas — framdeles; tänk på om du ej gerna kunde vilja här se några

vänner, som innerligen gerna skulle vilja se dig, t. ex. Lindblads, m. fl. tänk om du ej kunde behöfva denna utflygt innan du går i vinterqvarter, om icke den skulle göra dig godt, så visst som du dermed tillskyndade andra godt och glädje. Tänk på det, min söta Thekla och beslut dig derefter. Att M. för det, att du gör ett besök af några veckor, skulle känna »sitt hjerta blöda» är uttryck, som — riktigt förtreta mig på henne, att hon vill säga så åt dig. Men du får ej, min söta Tekla vara för Dufvovek der vid laget, nej, hvarken för din eller för hennes skull. Jag är kanske något för djerf då jag bjuder dig till mig och icke har ett behagligare boningsrum att bjuda dig på än det som skulle bli ditt. Värdsfolket har mig otillspord satt dit tapeter fadda, som den faddaste Idyll, och sjelfva rummet är icke gladt och der står — ett fult rödt skåp, mitt linneskåp ack! som icke kan stå annorstädes, och som icke pryder rummet, och några taflor och andra teml. hyggliga möbler kunna dock ej skymma bort det der skåpet. Om jag ändå hade sol der att bjuda dig på; men rummet ligger innåt gården (en ovanligt treflig gård) och solen kommer ej dit; m. e. ord, rummet är icke värdigt dig. Men i andra rum har jag vacker utsigt att allt emellanåt bjuda dig på; och i ditt lilla rum, eller rättare, din cell har du i alla fall full frihet och fred. Nu har jag sagt allt, och vågar icke tillägga något i öfvertalningsväg. Blot[t] det vill jag säga att om du besluter dig att komma, så skall jag vara tacksam att få rå om dig och lefva med dig i stilla frid en liten tid.

Innerliga hälsningar till de goda, kära vännerna Müllers. Om jag hade något litet stycke värdigt att komma med i klöfverbladet så skulle det vara mig mycket kärt, och på intet vilkor vill jag derföre ha något annat honorarium än hedern att vara med i klöfverbladet. Jag skall revidera i mina blad, men tviflar att jag har något af nog värde, eller hinner skrifva något innan Julen.

Med innerlig tillgifvenhet
Fredrika

---

917. Till Cajsen Lindström. Stockholm d. 12 Oct. 1855.

Goda Lilla Fru Cajsen!

Då jag nu återsänder Anetts recepter ville jag, så oändl. gerna äfven kunna sända några goda ord och råd af den stora Professorn, men dess värre kan jag det ej. Huss säger att han, då Anetts tillstånd är så som jag beskrifvit det, omöjligt kan, på så långt afstånd,

förordna något för henne, utan råder att anlita läkare på nära håll. Han nämde en ung Dr: Ekström, nyligen flyttad till Wisby, såsom särdeles skicklig. Men jag förmodar att ingen går utanpå Kolmodin, blott att Kolmodin kommer sig för att förordna något. Stackars Anett! det gjorde mig hjerteligen ondt om henne, ehuru det förefaller mig att hennes sjukdom kan vända sig till godt för henne och drifva en del samladt ondt ur kroppen och derigenom skaffa henne bättre hälsa i framtiden. Måtte så bli; hälsa henne emedlertid så mycket och hjertligen; det skall bli mig kärt att få höra något ifrån henne.

Från Carolina kan jag framföra många vänliga hälsningar men inga goda nyheter. Det stackars barnet blir endast svagare och mer lidande; dock tycker jag att uttryck och sinnesstämning börja bli så öfverjordiska att jag vågar hoppas att hon slipper dröja länge, som lidande, på jorden. Hon ligger nu nästan beständigt. Hon stadnar emedlertid på barnsjukhuset, der man nödvändigt vill ha henne qvar, der hennes hufvud dock kan vaka öfver och styra åtskilligt, och der dessutom hennes hjerta är fästadt. Hilda Berg sköter barnen snällt och bra under Carolinas skyddande vingar. Carolina vakar med sitt hjerta och sina böner öfver den goda Anstalten. Hon är dess goda Ande så länge hon är der.

Jag har lefvat i flyttning och stök en liten tid men gläder mig nu åt för det mesta öfverståndén oreda och åt en treflig, ny bostad och en fri, glad utsigt öfver himmel och jord, som är mig dyrbarare än de mest dyrbara möbler kunde vara.

Tack innerligen för sist, och för de många goda stunder och dagar som Fru Linströms innerliga vänlighet och välvilja skänkte mig, och som jag alltid med nöje och tacksamhet skall minnas! Gottlands ängar och goda Fruar (och ett par herrar med) skola alltid stå i blomstrande behag för mitt sinne, och mitt sommarlif i deras sällskap icke blifva utan god frukt. Jag undrar hur det nu ser ut vid Klintehamn; om alla vännerna må väl, om lilla Gudson är lagom snäll och god (d. v. s. icke så god att vår Herre kan vilja ha honom!), och alla de små hemma goda i samma proportion; om gässen äro lika meniskofientliga och svinena lika meniskoälskande, och Wäderleken lika så ruskig som här, och lilla Patron lika verksam innom och utom hus till allas gagn och fromma som förr, i sommarens gyllene dagar? Det sednaste är jag säkrast på att kunna besvara. Jag är på utkik och har satt en annan, säker, person på utkik efter den der goda lärarinnan, som skall komma till Klinte med vårens vindar. Jag skrifver snart åter, och skickar några böcker, men ville ej nu dröja längre med svaret för Anett. Framför många vänliga häls-

ningar till makarne Herlitz och Sandahl och till alla de små vännerna hemma från Fru Linströms

tillgifna
Fredrika Bremer.

P. S. En min underkjortel, insydd med snodder tre qv. högt nedomkring, glömdes qvar vid Klintehamn. Kanske har Anett reda på den? Vid något tillfälle kunde jag då få den hit: Huset N° 8, hörnet af hötorget och Grytgjutargränd.

---

918. Till Beata Afzelius. Stockholm d. 13 Oct. 1855.

Kära min Beata! Alltid äro dina bref kärkomna till mig, men neppeligen har något varit mera kärkommet än detta, som gladde mig med din trefnad i och glädje öfver din nya bostad. Gud ske lof derför; och kan jag i något framdeles bidraga (och jag hoppas nog att kunna det) att du kan behålla denna fristad, så skall du icke lemna den. Jag sympathiserar innerligen med dina känslor i bostaden, äfven för dem att vilja pryda den. Går jag icke nu sjelf, i min nya bostad, och ställer och pryder och putsar alldeles, som om min goda Mammas ande farit i mig, och så olikt hvad jag var i min ungdom. Och jag gläder mig nu, som du, öfver en särdeles treflig boning och en fri skön utsigt öfver himmel och jord.*) Hvad i mitt hem är af

*) Mina dagl. rum äro åt solnedgångssidan (såsom nu mitt lif!) och när det är klart ser jag solen gå ned bakom skogkrönta berg fjerran vid horizonten. Nedanom mina fönster blickar jag på ett vimmel af madammer och pigor vid dukade bord med grönsaker, frukter, bröd och potatis och fläsk m. m. m. m. och har godt tillfälle anställa mina »reflexions chrétiennes et morales» öfver kroppsverlden och dess magbehof, och det är inte så ledsamt; men roligare är lyfta dem till torget deröfver, den stora nu molnhöljda, men ibland så herrligt strålande stora rymden för osynliga handlande.

En telegraph-tråd går snedt förbi mina fönster och kring skorstenarne på huset snedt öfver mig i gränden. På den sitta små sparfvarne och hålla sin commerce med särdeles behag; så du ser att jag har nog att förlusta mig med.

Nu just klarnar det vackert. Skyarne draga undan, det blå blickar fram; — der kommer nu solen! Stackars blöta madammerna få

lyx det har jag fått med mig som hemgift från det gamla hemmet och jag behöfver icke göra mig något samvete deröfver, ehuru jag verkl. känner någonting likt missnöje dermed och med mig då jag tänker på den Guds och Menniskones Son som gick på jorden och hade intet att luta sitt hufvud till. Vore jag i fattigare bo, så kunde jag tänka mig vara närmare honom; och skulle mitt nuvarande bo brinna upp så gaf jag det — icke en suck af saknad. Hvad jag bestämdt behöfver för att icke lida till kropp och själ är snygghet, lugn och värma; men för öfrigt behöfde jag ej mycket, en säng, en stol ett bord och de tarfligaste husgeråd! — — Men då jag nu har mer så ligger det hos mig behofvet och begäret att äfven ha det smakfullt och harmoniskt ordnadt. Besvärligt har jag haft det med handtverkare som varit svåra att få till de reparationer som måste ske, och mitt lilla gästrum är ännu icke i ordning och blir det icke förrän kanske i morgon. Skall jag sedan få rå om Thekla der? Jag ville det så gerna om det än vore blott för fjorton dagar eller tre veckor. På så kort tid kunde väl Fru Silfverstolpe låta henne flyga ut. Vore vädret alltid så ohyggligt, som det varit nu en veckas tid så vore det ej trefligt för Thekla att resa; och Cholerans vistande här i staden gör också att jag icke vill vidare yrka på hennes hitkomst. Må hon följa »det inre ljuset» i denna sak.

Du, min snälla Beata, måste nödvändigt taga något stärkande för magen för att bli af med det der suset i hufvudet, ty det kommer nog från Magen. Tag några dubbla Malörtsdroppar; de äro välgörande.

Jag har så många bref att skrifva i dag att jag nu blott hinner hjertligen omfamna dig i andanom, och bedja dig hälsa gemensamma vänner från

Din
Fredrika.

P. S. Du har väl skrifvit till Fru Theorell? Hon sände för några dagar sedan till mig för att få höra från dig. Hon var orolig ty hon hade ej hört från dig på länge.

P. S. Söta Beata, skaffa mig, om du det kan, att veta, om Doktorn tror att den stackars kräftlidande Fru Husberg ännu kan lefva flera månader? Jag menar att Doktor Söderbom är hennes läkare!

---

torka sig och sina grönsaker och jag får kanske se en klar solnedgång, bästa spektakel jag vet. Jag har ondt i hufvudet i dag och behöfver lite sol. Mina snälla flickor hemma tacka för dina hälsningar, glädja sig åt din hemtrefnad och hälsa så hjertl. åter!

919. Till Putnam. Stockholm, October 14, 1855.

My dear Sir: After a residence of several months in the country, far away from Stockholm, I have returned to my capital, and there received your note of the 10th July, and the bill for the case of books you have had the kindness to send to me with the Brig Beate to Gotheborg. Of the brig and the bookcase I have as yet no kind of intimation from Gotheborg, but will write to ask for them. I thank you very much for the good and valuable books that you have given me by this and before this, and look upon them as a fair retribution.

I have written to Mrs. Howitt, according to your first letter, to ask her to send you the printed sheets of her translation; but it seems that she is not free to do it, as Messrs. Chapman, Hall & Virtue pay her for the translation. It is also, if I understand it right, with these gentlemen that you must make arrangements if you wish to have Mrs. Howitt's translation, which certainly will be the very best translation possible to be had, and greatly favourable to your publication. Then, though she makes occasional mistakes, her style is full of life, and her genial mind shows itself even in the translation; and the knowledge which she has now gained of the Swedish language will make her less subject than ever to mistakes; and Mr. Howitt, being now at home, will be able to correct these. My advice is, therefore, my dear sir, that you should write to Messrs. Virtue & Hall, and make them propositions about the translation, and to enable you to compete in these with the Harpers, you shall owe me nothing, and I will write for your publication a special introduction, as I want to dedicate the book to the memory of my friend A. J. Downing; so that your publication will be sure to have a good run in America. I have written to Messrs. Virtue & Hall how much I want you to publish this book, asking them to let you have it on the best possible terms . . . .

As the book has been much detained (by various causes), and is not yet finished, I have but last week sent to Mrs. Howitt the first sheet (printed) for translation, so that you will be in good time to have the printed sheets from England for your publication, and be able to keep ahead with the English publishers.

I shall take a special delight in the dedication and introduction; and all I ask of you is, to write to me and tell me how the affair has succeeded, and how you are satisfied. As soon as I have your answer and approbation of the course I have suggested, I shall sit down and write what I have promised, and immediately send it to you. I remain, my dear sir, yours faithfully,

Fredrika Bremer.

920. Till Brockhaus. Stockholm 17 Oct. 1855.

Herrn A. F. Brockhaus!

Um die Postporto zu sparen schicke ich Ihnen mitt Herrn I. Dannström, der durch Deutschland nach Paris reist, sieben gedruckte Bogen meiner Hertha, oder von s. 17 bis s. 126. Den ersten Bogen des Buches haben Sie wahrscheinlich schon bekommen, allso mit diesen Bogen all in all 8 Bogen Mehr nachdem ich ihren Antwort auf mein Schreiben bekommen habe.

Hochachtungsvoll
Fredrika Bremer.

---

921. Till Isidor Dannström. Onsdag d. 17 Oct. 1855.

Då Herr Dannström har den godheten att från mig till fremmande land föra några bref mer än vanligt vigtiga till volym, får jag nämna att de alla innehålla några tryckta ark af en bok, nu under arbete, med namn: »Hertha eller en själs historia»; och jag ber att få anbefalla denna själs historia till Herr Dannströms vänliga omsorg och öfverlemnande till de H^rar som skola besörja dess öfversättnig. Paketet till Leipzig torde godhetsfullt lemnas på posten i någon tysk stad, närmaste granne med Leipzig, som träffas under resan i Tyskland. Portoet blir alltid för Brockhaus der betydligt lindrigare än om det skulle betalas för hela vägen härifrån. Ett litet bref till min Mathilda får jag äfven medsända och hjertl. hälsningar till henne, som säkert blir bra glad att återse sin vänliga ledsagare på utresan. Haf snällt en vårdande hand om mina bref med den der »själens historia» i, och emottag min hjertliga tacksägelse!

Vänl. ō högaktningsfullt
Fredrika Bremer

---

922. Till Thekla Knös. Stockholm d. 19 Oct. 1855.

Väl min Thekla lilla! Jag skulle icke få rå om dig denna gång; och jag har nu en gång en så inrotad fallenhet att vilja tro att hvad,

som sker skall bli för det bästa, på något vis, att jag äfven vill i detta fall tro ehuru jag icke ser. Och så tänker jag: det kommer väl vår och vackrare väder, frihet från Cholera i Stockholm och lättare och mera lust att resa, och då kanske kommer Thekla! — Godt att du nu finner dig så väl, — jag ser det i ditt bref — i ditt nya hem. Måtte dina vingar der icke bindas, utan få lyfta sig fritt! Söta Thekla, jag ber dig derom, ty jag anser det af vigt att begynna dermed. Frukta icke att frimodigt säga åt M. när du behöfver vara allena eller hvila dig. Det är nödvändigt för både dig och hänne. Tvingar du dig till hvad du känner plågsamt eller tröttsamt, så blir det ej bra på längden hvarken för dig eller henne. Ack! Hade man kärlek och tro för sina vänner nog att alltid vara fullt uppriktig med dem, och fullt frimodig (i kärlek), huru mycket ledsamt, och huru mycket haltande och halft kunde man ej bespara sig och dem. Söta Thekla! Jag talar så af egen bitter lifs-erfarenhet. Hos dig fruktar jag inte annat än din stora ömhet, din fruktan att göra ondt. Men litet ondt i sinom tid kan afvärja mycket för framtiden.

Magstärkande the smakar bäskt, men det förtar magsyra, och håller magen (och sinnet) friskt. Förlåt den opoetiska liknelsen!

En strålande klar sol lyser i dag öfver mitt stora hushåll på torget, och öfver mina grönklädda berg vid horizonten. Mina Väderqvarnar gå friskt omkring med sina vingar; jag maler mycket mjöl. Själens vingar ligga ej heller ihop; men flaxa dock mer än de flyga uppåt ljuset. Men dit står min diktan och traktan! Lef väl, och välkommen en annan gång till din innerligt tillgifna

Fredrika

hjertl. hälsningar till Fru Malla och Beata! Gamla Grnan Wrangel är munter och tyckes trifvas godt i sitt nya hem.

---

923. Till Cajsen Lindström. Stockholm d. 22 Oct. 1855.

Goda Fru Lindström!

Förlåt mitt misstag med underkjorteln! Den är återfunnen, och jag är mycket ledsen att ha gifvit anledning till förgäfves sökande i mitt goda hem vid Klintehamn. Stackars Anett! Jag undrar hur det är med henne? och den lille särk? Med Mottala sänder jag nu litet läsning till vintern. Hoppa öfver det som är tråkigt eller tradigt

och läs bara det som är till nytta eller nöje, och tänk dervid vänligen på Fru Lindströms uppriktiga

väninna
Fredrika.

Hälsa våra snälla fruar vid Klintehamn och lilla Gudson som jag förmodar skall taga nådigt emot Gudmors kompliment.

---

924. Till Adèle Mörner. Söndags morgon [11 nov. 1855]

Goda Fröken Mörner!

Om Fr^nan^ Rosalie träffas i dag före eller vid middagstid så var god säg henne att jag bäddar hennes säng till aftonen och ber henne dröja här öfver natten på det hon icke må gå hem den långa vägen sent på Söndagsaftonen. I morgon hoppas jag hon kommer, med sina saker, för att stadna hos mig.

Vänskapl. och aktningsfullt
Fredrika Bremer

Verte

P. S. Skulle Fröken Mörner såsom Clarabo vilja, i dag, förena sig med mig et C° för att stå vid Collekten som i dag blir i Clara kyrka för Kronprinsessan Louises (rättare Professor Huss') sjukvårdsanstalt för fattiga barn? Det vore så mycket snällt! Om fröken vill komma med oss, så kom kl. 1/2 10 i Sakerstigan i Clara kyrka, der en hel del både herrar och fruntimmer skola vara församlade för att öfverenskomma om hur de skola fördela sig vid dörrarne. Förlåt att jag så sent kommer med förslaget!

---

925. Till Fredrika Svedbom. [1855.]

Lilla Fru! Vill du se på medföljande förslag och sedan låta det komma fru Stark tillhanda?! jag vet icke hvar hon bor. Jag har skickat förslaget äfven till de andra församl. och jag tror att det bör

kunna gifva oss en säker grund att gå efter vid Cassaindelningen. Hinner jag så kommer jag straxt på eft. m. och sammspråkar med dig och vår Manliga Egeria.

Fredr.

Mondag morgon 12 Nov.

---

926. Till Cajsen Lindström. Stockholm d. 13 Nov. 1855.

I största hast måste jag skrifva några ord med posten, i dag, till min goda lilla värdinna vid Klintehamn, för att klaga på — min otur, neml. med vissa korgar med böcker uti, som för en månad sedan varit på väg till Gottland utan att kunna komma öfver dit. Att de dröjt så länge innan de voro resfärdiga var litet mitt fel, litet en bokbindares fel; men de voro, emedlertid, färdiga för en månad sedan, och jag sände dem ned till Riddarholmen för att afresa med Mottala. Men Mottala hade afgått för — två timmar sedan och jag förargades på mig sjelf, som ej i tidningarne hade läst om Gottlandsfartygens förändrade afgångstimmar. Man måste vänta till nästa Onsdag och nästa Mottala-resa (N. B. jag ville anförtro korgarne i den beskedliga Jungfru Maries vård). Nu skulle de väl komma ned i tid. Nej, nu fördröjde sig pigan, som skulle bära dem ned. Hon kom till hamnen några minuter sedan Mottala afgått. Nåväl! Nästa gång skall väl då icke något sådant hända. Min beskedliga Madam var nere vid hamnen kl. 9 på morgonen, sedan hon i två dagar sprungit för att vakta på det dröjande fartygets ankomst. Nu var hon och korgarne nere i tid, och Mottala låg der men ack! blott för att ge mig korgen. Det hade gått sönder och skulle ej mera resa till Gottland!...

Nu skulle Ångfartyget Lovisa passas på om Söndagen. Men lördagen förut läser jag i Aft. Bl. Ångfartyget Louise afgår till Wisby i slutet af nästa vecka om tillräckligt Passagerare och fraktgods erhållas! Der! kanske den ej heller kommer vidare att gå till Gottland, och jag får behålla mina korgar öfver vintern! Nej, det vore för rasande! Och jag vill hoppas ännu på lyckan och Lovisa. Slå de mig felt; huru skall jag få korgarne och mina böcker till Wisby?! Kanske kan lilla rådiga Patron anvisa mig någon utväg, om hon önskar få sin tillämnade vinterläsning. Emedlertid hoppas jag att ingen ovanlig utväg skall behöfvas.

På ett annat håll tyckes visa sig hvad man kallar — tur. Och turen ser ut som en liten, mycket hygglig, och i min tro snäll och

passande lärarinna för de små Gottländskorna, till våren. Det är en M[l] Scholander, syster till Professorn af detta namn, (den varma älskaren och skickliga framställaren af Wisby ruiner). Hon är 37 år gammal, af ett godt utseende och behagligt väsen, känner och undervisar i tre språk (Franska, tyska och Engelska) och är utmärkt skicklig som musiklärarinna, är sjelf mycket musikalisk, såsom hela hennes familj, sjunger och spelar väl, och har mycken förmåga att framlocka och utbilda unga röster samt inöfva dem till flerstämmiga sånger. Detta är ju godt, isynnerhet då personen är berömd som mycket bra till karakter af ett godt, stilla glädtigt lynne, samt vand vid barnundervisning och älskande det. Hennes hälsa har icke varit rätt god, hvarföre hon önskat sig att kunna njuta Gottlands stärkande luft. Hon är frisk åter sedan ett par år men någon nerfsvaghet är qvar som hon önskar bli af med. Jag har sagt henne lönen kunna bli (hos Fru Lindström) 200 rdr B[co]. Därmed är hon nöjd då hon dertill kan hoppas ett godt hem och vänligt umgänge i huset. Hvad hon särskilt önskar är — ett eget rum der hon efter lärostunderna kan njuta hvila och enslighet, samt en månads ledighet under sommaren för återresa hit och hälsa på sin ålderstigna moder samt öfriga Slägtingar. Beviljas detta och hon antages, så är hon färdig och nöjd att resa till Gottland i slutet af Maj månad. Hon skall nu komma en dag och spela och sjunga för mig så jag med egna öron får höra hvad jag nu blott af andra hört berömmas. Mycket tyckte jag om hennes väsen, tal, utseende — hela menniska.

Vår lilla Carolina Frumerie, är på en gång mycket bättre, och jag skall i dag se henne vid månadssammankomsten af Direktionen för barnsjukhuset.

Jag hoppas att få innom kort några ord med anledning af lärarinnan af min goda, vänliga värdinna på Gottland. Hälsa så vänligen till Fruarne Herlitz och Sandahl från Fru Linströms

tillgifna
Fredrika Bremer.

---

927. Till C. J. Fahlgren. Onsdag d. 14 Nov. 1855.

Herr C. J. Fahlgren.

Mskript. till Hertha kan icke sändas förr än i morgon. Det uppbrända bladet af H[r] Trottets skrift medföljer härmed, neml. omskrifvet. Det mig sända profvet på de stylar som kunna begagnas till

Hr Trottets tal öfver döpelsen synes mig vackert och stylarna särdeles passande. Jag anhåller derföre att sättningen deraf må begynnas med det snaraste. De första korekturen (de äro ju vanl. 2ne) må den person som läser korekturet till Hertha läsa; men det sista ber jag att få mig tillsändt äfven som sista korrekturet af hans Afhandling: Om myndigheten ö ingifvelsen etc.

Högaktningsfullt
Fredrika Bremer

---

928. Till Dannström. Tisdag d. 26 Nov. 1855.

Herr J. Dannström.

Underättad af Fru Svedbom om Er återkomst till fäderneslandet, ber jag Er vara god med ett par [ord?] upplysa om de der tjocka brefven kommit riktigt fram till deras resp. ägare, eller om någon ovisshet kan råda deruti, synnerligen med brefvet till London? Ty jag är förundrad öfver att icke ha hört ett ord derifrån med afseende på det brefvet, och det var dock det angelägnaste af de tre. Men då Er resa till London (såsom jag hört det af Fru S.) icke blef af, har möjligen brefvet icke kunnat aflemnas. Härom beder jag med det allraförsta få upplysning, ty jag ville med dagens post skrifva till England med afseende på det brefvet. Ursäkta fråga och besvär jag gör!

Högaktningsfullt
Fredrika Bremer

---

929. Till Beata Afzelius. Stockholm d. 27 Nov. 1855.

Goda, kära Beata! Jag har icke många minuter att gifva till ett bref, men jag måste ändå nödvändigt med ett par ord hälsa på min goda gamla vän i Upsala, och fråga hur det står till? Hur är det med yrseln, med hufvudet och hela kroppen? Själen, den känner jag och vet ungefärligen hur den mår, men vill dock gerna veta det ändå litet bestämdare, ty den har ju sina ombytliga modus, och är blott alltid lika i kärlek och inre lif, fast du sjelf icke tror detta.

Men ser du, jag vet det, och känner det, ty jag håller af den der själen och ser den och förstår den äfven när den under vinterdvalan icke rätt känner igen sig sjelf. Ung är den också, och vet ingenting om ålderdomen, och derföre har den mycket skönt och härligt ännu att upplefva.

Vet du, jag tror att äldre ogifta qvinnor (som ha ett varmt hjerta) behålla denna själens ungdom längre än de gifta; troligen emedan de ej förbrukat den på jorden.

»Jag känner mig så ung, så lefnadskraftig» sade till mig M[l] Kock (lärarinnan) ett par veckor före sin död, och då hon låg i dödens armar. Hennes hjerta var fullt af älskande, moderligt lif. Det är godt att få dö, medan man är så lefnadsvarm.

Kära, lilla Beata; med mig är det som vanligt, mycket att göra, mer än jag väl hinner med, och inte allt roligt men — bra ändå. Mina dagar äro upptagna af hvarjehanda arbete och aftnarna äro nu dagens gladaste stunder, sen jag har hos mig en ung Fr[na] Mörner, som läser för mig om aftnarne. Hon är god, barnsligt behaglig och anspråkslös och har en ovanlig förmåga att läsa, och ett särdeles nöje deraf.

Mathilda, som jag tror du vet det, blir i Paris öfver vintern och det är bra, ty hon bör bli mycket skicklig i sin konst. I Stockholm ha vi hurrat för Canrobert och mycket funderat hvad han varit här för, om vi skulle få krig o. s. v. Men man påstår att allt ser fredligt och Kungen ovanligt glad ut. Julen är i antågande med Julklappar och arbete, men mina händer äro stilla och mitt hjerta klappar ej mer för den. Allt har sin tid. Litet barnglädje skall jag emedlertid bereda.

Hur är det med Tengbergs? Och med lilla Nanna? Hälsa vännerna i Upsala och skrif snart till din hjerteligen tillgifna

Fredrika.

---

930. Till Brockhaus. [Dec. 1855.]

An Herrn F. A. Brockhaus, in Leipzig.

Geehrter Herr!

Der Vorschlag den Sie mir in Ihrem Brief vom 21 Nov. machen, die an Ihnen gesendeten 8 Bogen meiner Hertha, in ein Heft gleich erscheinen zu lassen war mir sehr unerwartet, da mein ausdrücklicher vorbehalt und bey meiner ersten Proposition an Ihnen betreffend dieses Buch war das die

Deutsche ausgabe um dieselbe Zeit mit der Schwedischen erscheinen sollte, nicht eher. Und es muss nicht seyn, und dieses mein Buch muss nicht Hefteweise, sondern auf einmahl, anfang und Ende erscheinen. Ich bitte Sie sehr, nicht daran anders zu machen, und ich erwarte es mit gewissheit von Ihnen als ein Man von Ehre es nich anders zu thun als wie ich es stipuliert habe; aber ich kann Ihnen keine Bogen mehr zusenden bis Sie mir Ihr Versprechen und Ehrenwort darauf gegeben haben. Auch muss ich Ihnen sagen dass ich erst in diesen Tagen die affaire, wegen dieses Buches im Begriff bin mit einem englischen Verleger abzuschliessen; und als die Englischen Verleger die einzigen im ausland sind die mir wirklich einen guten Honorar geben (und auch grösser als es in mein eigenes Vaterland erlegt werden kann) so muss ich entschiedene Rücksicht auf ihren vorschläge und Forderungen nehmen. Diese sind nun diesmahl das die englische ausgabe des Buches vorsprung vor die Schwedische und alle andere Ausgaben haben soll. Und da die Englische nicht eher als in Februar (1856) erscheinen kann so muss die Schwedische und andere Ausgaben die mit diese ausgabe verbunden sind, über diesen Zeit warten, wie lange kann ich Ihnen noch nicht sagen, aber werde es vermuthlich recht bald sagen können; und es wird dann von Ihnen abhangen ob Sie geduld haben wollen und mit die Schwedische Ausgabe einerlei Schritt halten wollen, oder ob Sie es zu langsam finden werden und die Verbindung mit mir über diesen Buch gänzlich abbrechen wollen. Ich werde nun mit der drückung des Buches in Schweden inne halten eine weile und das übrige des Buches in Mskript nach England senden. Es ist mir nicht recht und nicht angenehm das mein Buch im ausland bevor in mein eigenes Vaterland auskommt; aber ich bin nich Reich genug um die Englischen zu vernachlässigen, und dann wird die Hertha doch auch bald in mein eigenes Land erscheinen. Wenn Sie gleichen willkuhr mit die schwedisch Hertha theilen wollen, so werde ich Ihnen nachher wie zuvor die Bogen zukommen lassen, wie sie aus der schwedischen Presse kommen.*) Doch müssen Sie mir erst versprechen das Buch nicht Hefte-weise sondern auf einmahl, anfang und ende auszugeben. Ich bitte Ihnen, um meiner und des Buches willen nichts anders zu thun. Dieser Buch bedarf mehr alls alle meine andre schriften in einem Guss gelesen und aufgenommen zu werden.

Über Entschädigung etc. können wir erst sprechen wenn wir über die Ausgabe des Buches, Zeit und weise desselbigen ganz klar und einig sind. Ich verlasse mich auf Ihre Biederkeit und verbleibe

Hochachtungsvoll
die Ihrige
Fredrika Brehmer.

*) Und wenn Sie es wünschen werde ich ein Vorwort für Ihre ausgabe schreiben

931. Till Beata Afzelius. Stockholm d. 4 Dec. 1855.

Goda, kära Beata! Nu ser jag att det icke är värdt att lita på våra nya brefbefordringsanstalter; ty jag förtrodde till dem, för halfannan vecka sedan, ett litet bref till dig, och nu ser jag af ditt bref af d. 28 November att detta bref icke kommit fram, åtminståne vid den tid det borde ha kommit. Stackars min Beata! som varit så sjuk, och är så skral ännu! I unga år, då är sjukdomen stundom en vän, icke ovälkommen; men vid äldre år, då sinnenas och känslornas spänstighet gifvit efter, då är man färdig sucka med Stjernhjelm:

»Hälsan är allt; allt allt är intet då intet är hälsan!»

ty sjukdomen förmörkar själens liksom kroppens lif. Men vi måste då hålla själen uppe och karsk vid minnet af hvad vi sjelfva känt och hört andra känna efter någon svår, öfverstånden sjukdom. Och, min Beata! slå för roskull upp sjunde Cap. i Uppenbarelseboken och läs hvad der v. står skrifvet om dem »som komma ur »stor bedröfvelse». Det har sin djupa naturnödvändighet och sanning. Mig är det ofta en outsäglig hugnad att minnas min syster Heddas hänryckta tillstånd och saliga fröjd, efter stunderna af långa och förfärliga plågor och straxt före stunden af hennes slutliga flyttning. Men godt, mycket godt är det att ha »fulländadt», att ha öfverstådt den sista mörka striden: »min Gud, min Gud hvi har du öfvergifvit mig?» Godt att kunna säga: »det är fullkomnadt!»

I mitt lilla förra bref skref jag till dig om Mathilda och att hon stadnar i vinter i Paris. Hon får lära ypperligt hos en utmärkt skicklig och äfven hygglig Gravör och hans fru. För henne ser det bra ut, Gudskelåf. Mina aftnar äro väl försörjda genom en ung Friherinna Mörner, som läser för mig, och derföre bor hos mig som förr Mathilda. Hon är söt och behaglig, är icke så välbegåfvad till hufvudet som denna, men har en stor förmåga att läsa högt och ovanligt nöje deraf, läser äfven flera språk; så att jag har mina aftnar, (och de äro långa denna tiden) så trefliga jag kan önska det.

Mina ögon, som äro kinkiga, bjuda mig nu att inte skrifva längre. Jag innesluter en liten brefunge till Thekla, och sluter i andanom min kära Beata till mitt hjerta och ville så gerna kunna ställa det bättre och trefligare för dig än nu är din del! Det är ändå en klumpig och omöjlig verld vi lefva i, med alla sina svårigheter i tid och rum! Men vi bli väl lite ledigare en gång. Alltid Din

hjertligen tillgifna

[— —]

P. S. Sök att få en passande diät för Magen min lilla Beata, och drick lite portvin till Middagen! Det gör dig säkert godt

---

932. Till Andersen. Stockholm d. 14 Dec. 1855.

Vän och broder! Då jag nu under en så lång tid haft nöje och njutning af Deres Livs äfventyr är det endast billigt, att jag säger Dem mitt hjertas innerliga tack derför! Ja, tack fullt och hjertligt! Boken är god och kan icke göra annat än godt, både för den uppriktighet och den kärleksfulla ande som lefver deri. Detta är mitt intryck af boken; jag är glad åt den, ville icke ha den annorlunda, och anser den som en ren och mogen produkt af Deras natur och anda. Gud har gifvit dem att skrifva den så. Den är äfven deri en sann Naturprodukt att Skaldens lif och lynne der städse bryter fram i sång med en slags Naturnödvändighet; ty under det verkliga lifvets skiftande scener i sorg och i fröjd måste han sjunga, och lifvet och vingarne som jag känner (och alltid kännt) i deras sång visar mig huru egendomlig denna gåfva är, huru stor skiljnaden är emellan den verkliga Skalden och de många Versmakarne, bland hvilka jag sjelf varit i yngre dagar. Emedlertid hade jag önskat att De visat oss litet mer af lifvet och arbetet i den der hemlighetsfulla verkstaden som frambringat Era äfventyr, poemer, m. m. huru ingifvelsen kommer, näres; huru de födas dessa andens barn innom Deras själ. Ty dessa själens phenomener gestallta sig olika hos olika naturer, och det är af stort interesse att här jemföra och betrackta.

Särskilt måste jag tacka Dem för det stora nöje jag haft att genom denna bok lära närmare känna Örsteds och Öhlenschlägers älskvärda personligheter, och huru ädelt de varit Deras Vänner. Öhlenschläger kände och förstod jag förr icke så. De sednaste tilldragelserna med Hartmans och Örsted rörde mig på nytt, i det ljus i hvilket De framställt dem. Jag minnes huru hemsk jag blef, och missnöjd med mig sjelf öfver att jag bad Hartman, efter det lilla stycket »fjärilens flygt» spela sorg-marschen, och förundrade mig huru det hade kunnat falla mig in att sluta den lilla festliga aftonen, som blott var ämnad att väcka glada intryck, med en Sorgmarsch. Men vi göras ibland till propheter utan att vi kunna hindra det. Detta lifvets utgång är i alla fall, för oss alla, en sorgmarsch. Väl om den är så full af höghet och harmoni, som Hartmans öfver Thorwaldsen!

Det är om Aftnarne under denna mörka hösttid, som jag låtit läsa för mig Deras Livs Eventyr (mina ögon tillåta mig ej att sjelf läsa vid ljus) början deraf af en klassiskt skön ung flicka, sednare delen af en ung täck Baronessa Mörner som nu bor hos mig i egenskap af lektris. Och jag ville att De hade kunnat kasta en blick på de läsandes af Lampskenet upplysta ansigten och sett uttrycket af lif och nöje som der målade sig derunder och hört deras utrop af interesse eller tillfredsställelse. I sammanhang med Deras biographi låter jag nu äfven läsa för mig stycken af Dem hvilka jag icke förr läst och om hvilka den talar, såsom »Fuglen i Päreträet» (som är mycket täck och behändig) m. fl. Ännu en gång innerlig tack derför, och för så mycket mycket som De skänkt mig!

Jag skrifver nu till Dem från ett nytt hem, med fönstren åt Solnedgångssidan, och med en skön, fri utsigt bort åt bergen och skogarne utom staden. Sex Väderqvarnar vända sina stora vingar i en krans på höjderna vid horizonten, och straxt nedanför mina fönster är ett stort torg der det myllrar af matvaror och menniskor. Jag tackar Gud för ett litet trefligt, fridfullt hem, och utsigten till en lugn ålderdom, om den får bli som den ser ut att kunna bli. Men vi bära stundom innom oss fridstörare, som vi måste lyda om vi vilja fylla vår kallelse lyda Guds röst i oss, och — jag skrifver nu en bok som icke blir ett fridsbudskap utan snarare till strid neml. Andlig strid.*) Som Gud vill, säger jag med S. Kierkegaard, måtte vi blott känna med oss att vi följa hans maning, utföra hans bud till oss! Hvad Deras Danske Simon Stylites angår, så har han äfven här väckt en hel del interesse. De flesta här — och jag bland dem — känna att han har rätt i mycket och orätt i mycket. Han är ingen ren manifestation af sanningen; och hans sjukliga bitterhet har väl hindrat riktigheten och billigheten i hans omdömen.

Inneliggande små bref till Prof. Hauch och till den kära Henriette Wulff beder Jag Dem vara god framlemna, det sednare till hennes syster, Fru Kock, som nog är så vänlig och låter det följa med något bref från henne till Madeira, eller ock torde det få följa någon Bref-Due från Dem. Jag tänker på henne med innerlig tillgifvenhet och med saknad.

Rhimthursarne omgifva oss och förmörka luften i denna stund; öfverallt är snö och frost-dimma. Under detta bereder man sig till Julen och i Stockholm är fullt lif med Julklappers köpande, förfärdigande och äfven med anstalter för att tända Julljus för de fattiga, som mer än vanligt tryckas af dyrtid och köld.

*) Den kommer ännu icke ut på en längre tid.

Professor Enslen och hans förträffliga bilder har jag ofta sett. Den »bitte lille» man är lika skicklig som han är god, och vinner här många vänner och beundrare.

Jag ser framför mig en arbetsam vinter i åtskilliga riktningar, men till våren tänker jag på en utflygt, och som Dem tänker jag draga ut på Ideen-Jagt. Dock har jag dervid ett bestämdt villebråd i sigte. Tänk om vi möttes på färden!... De måste säga mig hvarthän de drager till Sommaren. Lef väl, emedlertid käre broderlige Vän; gläd Dem åt det goda de gifvit och gläd snart med några fler Äfventyr Deras många beundrare och vänner!

Med innerlig tillgifvenhet
Deras systerliga Väninna
Fredrika Bremer

P. S.

Vi ha i Stockholm hurrat af alla krafter här för General Canrobert, men tro dock ej på krig i förbund med honom. Ja, vi hoppas alltjemt få behålla fred och vi — behöfva det för både våra andliga och materiella angelägenheter.

Mina ögons sveda tillåter mig ej att i dag såsom jag ämnat det skrifva till Prof. Hauch. Sänd honom, jag beder Dem, min tacksamma hälsning! Snart skall jag framföra den sjelf.

Om de träffar Fru Jerichau så hälsa henne hjerteligen och säg henne att jag alla dagar har för mina ögon och hälsar på hennes förträffliga porträtt af Enkedrottning Carolina Amalia, det bästa och likaste som jag sett af denna älskvärda och sköna drottning och fullt af hennes själ och uttryck.

---

933. Till Böklin. Stockholm d. 17 Dec. 1855.

Innan det gamla året slutar sin vandring måste jag sända dig min hjertliga tacksägelse för ditt October-bref, så rikt på godhet och tankar, för mig så dyrbart, och jag måste säga dig litet om hvad som lefver i mig, ty hvad som är mitt det är ditt. Jag skrifver till dig nu ifrån ett nytt hem, med fönster åt sol-nedgångssidan, och en vidsträckt utsigt mot den vestra horizonten, dess berg och skogar. Du skall närmare se min fönsterutsigt i ett par »fönsterbilder» som jag skall sända dig till Julen. Det är lite friskt grönt ur min trädgård. Jag tackar Gud för ett litet trefligt, ljust och fridfullt hem, och utsigt till en för ekonomiska bekymmer fredad ålderdom; ty denna tid

känner jag vara nära och jag beder med lärjungarne från Emaus: »Herre blif oss när ty det lider till aftonen!» Mer ännu tackar jag honom för ett friskare inre lif än som var mitt då jag sist skref till dig, och som varit mitt allt sedan förliden vår. Inre, och väl äfven yttre orsaker vållade en förstämning och nedstämning som var mig plågsam och som jag ej kunde befria mig ifrån. Gudskelåf den har gifvit vika — jag vet icke rätt huru eller hvarföre — och källan springer åter med friska strålar i mitt bröst. Det är så bra, så riktigt, så skönt det du i ditt bref säger, om nödvändigheten och nyttan af sådana förmörkelsetider, om förmedlingen, segern o. s. v. Och om än de stundom äro af den art att de icke medgifva en verklig kamp och derföre ingen medveten eller fritt tillkämpad seger, så tjena dock deras skuggor till att låta framträda i högre ljus »Urpersonen» och hans betydelse för det menskliga lifvet. Och jag kan säga, att under alla sådana tillstånd är min enda oskymda, stadiga ljuspunkt — den rena glädjen öfver honom och hans moraliska storhet. Denna fröjdar mig då öfver allt annat i honom. När jag åter dyker opp ur mitt skymningstillstånd eller min natt, så är det för att åter hälsa honom, men nu i hela hans verld, inre och yttre, som strålar och förklaras i hans ljus. Välsignad vare du som först för mig afslöjade hans bild.

Jag håller på att sluta min Hertha,*) en tragisk gestalt af en qvinna med stora krafter och en ljustörstande själ i den trånga luft och ljuslösa verld som våra lagar och vårt samhälle berett henne. En ny och ljusare tafla, en framtidsbild upptager nu min själ, och hemtar sin näring af det nya ljus, det hjertstärkande lif, som den nya principen för den fria forskningen (det förnuftiga Samvetet) sprider i tänkandets regioner och öfver dess högsta föremål. Jag kallar denna utgångspunkt ny emedan den synes mig icke förrän nu ha framträdt i full kraft, och intagit sin plats som ordförande i de andliga frågornas högsta domstol.**) För dig är den icke ny, ty den har varit och är din egen, såsom jag förstått dig. Men det sätt, som denna princip accentueras, och framhålles, i den nya Schweitsiska skolan eller kyrkan (se Revue de Theologie, Strassbourg) samt i C. J. Bunsens nyss utgifna stora verk öfver Allmänna historien, samt kyrkan

*) Det kommer ännu att dröja flera månader innan hon kommer ut i verlden.

**) Den låg ju till grund för reformationens protest, men blef ju hvarken princip för Skrifttolkningen eller Theologien. Den emanciperade den Christne ifrån Påfve-bullans men icke ifrån bokstafvens ok.

är lik en ny ingifvelse, begynnelsen till ett nytt lif för känsla, tanke, enskilt och allmännligt lif.

Jag har hälsat och emottagit den som man emottager sin själs bästa vän. Det var mitt förnuftiga (mitt Christna) samvete som vid min första Nattvardsgång, och under hela min ungdom, så starkt och bittert protesterade emot den Gudalära som man ville gifva mig, mot den verldsordning utan ordning och ljus, som man ville att jag skulle böja mig för. Det var detta samvete som lät mig emottaga den Gud som Du lärde mig känna, och den verldsordning hvars lag du tecknade i hans ljus. O! tid af vårlif, och hänryckta syner, o! dagar och nätter, som jag då genomlefde i tankens och känslans Guda-fest! Ert ljus, ert lif rörer mig ännu till lofsång vid hvart nytt flöde ur källan som då midt i öknen sprang upp för mig! O min vän, du som lät klippan öpna sig och den källan springa, var glad åt ditt verk. Ty en större glädje, en större välgerning har ännu ingen Menniska skänkt en sin like.

Ett par theologiska skrifter, isynnerhet en af dem (om Myndigheten och om ingifvelsen i den heliga skrift) utgångna ur denna princip (den fria forskningen i ljuset af Menniskans förnuftiga samvete, uppfostrat, ell. utvecklat, genom Christendomen — hvartill d. h. Skrift är ett medel, — skall jag sända dig på nyåret. De äro af den Schweitsiska reformerta presten härstädes P. Trottet. Den ena af dem (om ingifvelsen) har jag öfversatt; den andra (om d. h. Andas döpelse) endast varit behjelplig vid, neml. öfversättningen. Bunsens verk är mitt dagliga bröd, och rikt på väckelser, tankar och framtidshopp, äfven under dess mörka taflor och profetior om stundande blodiga verldsdomar.

Mina dagar äro i öfrigt upptagna af en praktisk verksamhet genom hvilken jag hoppas verka något godt. Besöken i fängelserna, Evangelium om Christus framburet till fångarne kommer tillbaka med fröjd och stigande insigt till det egna hjertat.

Eftermiddag och afton, eller den mörka delen af dagen hvilar jag, under det en ung Fr^na^ Mörner, som bor hos mig som föreläserska, läser högt för mig från kl 7 till kl. 10. (Mina ögon tillåta mig ej mer att läsa vid ljus). Så gå dagarne stilla och jag tackar Gud för hvad de gifva af lif och frid. Jag går icke ut mer på några middags eller aftonbjudningar, och har slutat att umgås med flera gamla bekannta och vänner som egentligen hörde till det gamla hemmet och dess verld, och med hvilka ingen egentlig inre sympathi eller harmoni utgjorde sambandet. Min lilla umgängeskrets består af fem a 6 personer, dels utländningar dels Svenskar som komma till mig ibland för att läsa och samtala öfver ämnen af interesse. Detta

slags umgänge är det enda som roar mig och som jag — orkar med.

Den Kierkegaardska rörelsen i Danmark är dig säkerligen väl bekannt. Många här äro interesserade af den, känna att K. har rätt i mycket, och — orätt i åtskilligt, i synnerhet i öfverdriften. Jag finner äfven hos honom en stor brist af insigt i arten af det Christliga samhället, och Christendomens förhållande till dettas nödvändiga beståndsdelar. Hans kamp är endast negation i förhållande till det bestående, och saknar — rättvisa emot det goda som är. Att han likväl talat af en Gudomlig ingifvelse är ej möjligt betvifla för den som läst hans sednaste, nästan döende suckar; men har icke högmod och sjuklig retlighet gifvit hans kamp dess bittra obilliga anda, dess stundom låga ton?!.. I annan anda och ton är A. Vinets storartade protest mot Statskyrkan i Schweits och all Statskyrka.

Vi ha i Stockholm med alla krafter hedrat och hurrat för General Canrobert, och skulle medan han var här af lutter hänförelse gerna följt honom i krig mot Östra grannen. Men nu tala vi blott om fred och hoppas få behålla den.

Om du ville som Jul eller Nyårsklapp ge mig någon del af dina sommarstudier öfver Christendomen »som historisk tilldragelse», och i hvilken mening den Christna dogmen »Gud var i Christo och försonade verlden med sig sjelf» är en verklig, historisk tilldragelse, så vore jag derför innerligen tacksam, ty icke nog af förnuftets ljus kan flöda öfver denna punkt. Neander i sitt »Leben Jesu» säger: »Christendomens sanning står eller faller med verkligheten af Jesu öfvernaturliga födelse samt uppståndelse, och den sednare förutsätter den förra.» Är detta väl så? Christi uppståndelse kunde jag ej undvara, men väl kunde jag tänka mig hans födelse (aflelse) vara naturlig enl. kroppsmenniskan, och likväl Han till sin Ande vara Gud, och derföre slutligen spränga kroppslighetens bojor, grafven, förgängelsen.

Quidings må väl och ha ett litet fosterbarn (en liten söt och qvick Jenny) som utgör deras dagliga glädje.

Måtte Julljusen lysa glädje och Nyåret uppgå i frid och fröjd öfver ditt hem! Hälsa hjertligen din hustru (min goda hjertliga Carolina) och dina barn från

Din
Fredrika.

D. 18 Dec. Just som jag skall försegla mitt bref för att afsända det på posten erhåller jag ditt af d. 12 dennes. Innerlig innerlig tack för den sköna kära Julklappen som jag nu blott får se utanpå. Men när jag fått tillegna mig insidan så skall du åter höra från mig Din egen Fredrika.

934. Till Thekla Knös. Mondag morgon d. 31 Dec. [1855]

Min söta Thekla! Då du har den gåfvan att kunna vistas vexelvis hos dina vänner utan att ha ondt af ombytet i ställningar och förhållanden, samt saknad af comforts som du är vand vid, så vågar ag föreslå dig följande, neml:

Att du blir qvar hos mig om Onsdags afton och stadnar här natten och följande dagen och dess följande natt. Denna dag skall jag föreslå dig att använda till åtskilliga små utflygter, som vi muntligen skola tala om. Till Fredagen skall du vara fri om du så önskar.

Är du tillfreds med denna plan så — svara mig intet utan kom blott och stadna hos Din

tillgifna
Fredr.

---

935. Till L. A. Weser. Nyårsdagen 1856.

Herr Rådman Weser!

En qvinna, vid namn Saphira Kilström och som nu sitter »för försvaret» (som det kallas) på Smedjegården bönfaller ödmjukeligen och innerligen hos Herr rådman Weser att lemna henne eller skaffa henne försvar, så att hon må kunna bli fri från fängelset. Hon har icke begått något brott, och tror att Herr Rådmannen, som hon säger känner henne emedan hon tjenat hos en af hans vänner, skall vara benägen att hjelpa henne. Jag har endast låfvat att framföra denna hennes bön.

Högaktningsfullt
Fredr. Bremer

---

936. Till Louisa Norderling. Wednesday 2 Januar 1856.

My dear Louisa!

Trottets, Countess Rosen (Caroline) and the noble little poetess Thekla Knös will take tea with me this evening, have a little quiet

reading and talking. Will you not come and help us and make us thereby all happy, especially me!

Yours
Fredrika B.

---

937. Till Weser.

Herr Rådman Weser!

Med mycken tacksägelse för den vänliga skrifvelsen får jag äran nämna att Saphira Kilström befinner sig på Korrektionshuset (Smedjegården är en afdeln. af detta och de försvarslösas hem derinnom) dit hon är dömd på obestämd tid. Och då hennes fel är af den beskaffenhet, som herr Rådmannen nämner, så är icke rådligt taga henne ut derifrån. Jag känner henne alls icke och har blott velat uppfylla hennes ofta förnyade bön.

Högaktningsfullt
Fredr. Bremer

Stockholm d. 5 Jan. 1855 [56]

---

938. Till Eneroth. Stockholm d. 7 Jan. 1856.

Herr Olof Enroth.

Vore Ni här, min unga vän, så skulle Ert bref af d. 12 Nov. ge oss anledning till mer än ett samtal; men till att skriftl. samtala öfver ämnena der, felar mig tid och sinnesledighet. När Ni kommer till Stockholm skola vi, om Ni det vill, söka klarera några frågor i hvilka vi tänka olika, eller törhända icke rätt förstått hvarandra. —

I stället för egna konsepter skall jag, med Thekla Knös, som i dessa dagar reser härifrån till Upsala, sända Er ett paket med andras, neml: 1mo Mynsters sjelfbiographi, den bok som egentligen väckt mitt interesse för honom om än ej mitt fulla gillande. (»Wördnad» för honom vet jag mig aldrig hvarken ha för honom känt eller uttryckt.) Han var mig för högmodig och för mycket Deklamator; jag kände honom dessutom mycket litet; hvad jag fordrar för honom och för hvar menniska och sak är endast rättvisa, billighet; och

att man vid bedömmande af Menniskan icke måtte fästa sig vid det yttre, vid skenet. Jag vet att ett ödmjukt hjerta kan slå äfven under biskopskåpan och korset, och att man kan bo i slott och ändå lefva tarfligt som torparhustrun.

2° A. Vinets Discours Evangeliques, 1 Vol. Läs »Les enfans de Dieu» och »Deux conseils de la sagesse» och Simon Pierre, och Ni skall förstå Mannens Evangeliska eller religiösa snille. Boken är mig mycket dyrbar. Den sändes mig af Fru Vinet efter förf. död och var min första bekanntskap med honom.

3° Några små skrifter öfversatta efter den Schweitsiska reformerta pastorn i Stockholm Trottet. I den om Ingifvelsen skall Ni se en representant af en ung Philosophisk skola, som finnes redan fullt utvecklad i Schweits och hvars ståndpunkt räknar anhängare bland några af de ädlaste män och tänkare så i Tyskland som i England*) — så t. ex. den ädle och lärde Bunsen (f. d. Preussisk minister i England) och som nyss aflaggt en härlig trosbekännelse i sitt stora och storartade arbete: »Outlines of Universal History» samt i hans sednare utkomna »Zeichen der Zeit». Ni skall der se en ståndpunkt i hvilken Tro och vetande, förnuft och uppenbarelse visa sig djupt sammanhörande eller förenade. Funnes ingen sådan i hvarje Menniskas bröst, så vore för henne en förnuftig tro omöjlig. Och vore icke trons sanningar baserade på förnuftet så vore det orimligt att fordra af en förnuftig varelse att tro derpå.

Den efterföljande skriften: om Sanningen skall jag sända Er när den utkommer.

Och nu ett ord om Gottlandsförslaget. Det gör mig ondt om ni skulle förkasta det. Jag tror mig se deri en faderlig Försyns fingervisning för er. Och de skäl på hvilka ni synes vilja afvisa det synas mig — icke fullt goda.

Att ett sällskap bestående af flera af Wisby mest förmögna och mest bildade män skulle handla annorlunda än högst hederligt med afseende på den person, som de skulle anförtro att utföra en älsklingsplan och vigtig sak för dem och flera, det — är mig alldeles otänkbart.

»Er egen kompetens?» Genom att använda våra krafter kunna de

*) Äfven H. Martensen i Dannemark i hans ypperliga, innehållsrika lilla skrift om det Menskliga sjelfmedvetandets Autonomi; en ståndpunkt som han i öfrigt, dess verre, öfvergaf i sin Dogmatik hvilken äfven derföre icke motsvarade hvad jag af den hoppades ehuru rik den är på interesse för tanken och för dem som genom den behöfva se in i det himmelska samhället och dess ordning.

fördubblas. Då ingen mera kompetent person anses finnas vore det orätt att ej göra så godt man kan. »En för liten verksamhet»; — »själen fjettrad, bunden på en trång plats»! Huru kan själen fjettras genom en anställning som ger en bestämd verksamhet i den riktning som vi omfattat. Från en bestämd punkt ville Archimedes lyfta hela verlden.

Min vän A. J. Downing rådde endast om ett par tunnland Jord på höjderna vid Hudson; men hans verksamhet sträckte sig öfver hela Norra Amerika och äfven öfver till Europa. Han emottog beständigt kallelser från offentliga myndigheter och enskilta män till rådgifvare och ledare vid anläggningar af parker trädgårdar m. m. m. m. och skulle ha innom kort blifvit en lika förmögen som namnkunnig man, om han fått lefva; så högt värderades hans smak insigt och råd. Han begynte sitt lif som simpel gärtner.

Först om Ni framträder på en fast punkt, och der offentligt documenterar er förmåga genom ett godt verk, torde Ni kunna uppnå det allmännare inflytande som Ni önskar Er och som möjligen Försynen bestämt Er i vårt land. Jag tror icke att en skönare och mera väl belägen plats kunde gifvas Er dertill både för dess lokal och för dess offentlighet, än den som tillbjudes Er på Gottland.

Se i hvad jag här skrifvit, till mitt interesse för Er; och väg min mening mer än mina ord här och der. Dessa kunna ibland vara oegentliga; och hellre än att mycket nagelfara dermed skrifver jag — icke. Jag måste, för att skrifva bref, kunna räkna på en läsare som förstår min mening.

Vore jag Er syster känner jag som om jag vid närvarande förslag skulle säga Er: »Olof! tänk två gånger innan du afslår det! Du skulle genom denna nya, friska och sköna verksamhet kanske komma ifrån den ofruktbara »sjelfomfamning» som plågar dig sjelf, och som blott blir desto fastare ju längre du fängslas af den. Försök hvad Gud vill göra med dig; och om du icke är bestämd tvungen af inre eller yttre skäl att säga Nej, så säg Ja.»

Jag skrifver illa ty det mörknar och jag måste skynda. Vill Ni skrifva till mig, så skall jag deri se bevis af ett fortfarande förtroende, som är mig kärt; det skulle isynnerhet göra mig nöje höra er tala om Naturen och ert förhållande till den.

Ett hjertligt: godt nytt år!

Er vännina
Fredrika Bremer

P. S. Det lilla bokpaketet skall af Thekla K. lemnas till Fru Enroth i Upsala, i hopp att hon med något bud skall kunna sända det till Säfstaholm.

939. Till Beata Afzelius. Stockholm d. 9de Jan. 1856.

En innerlig omfamning, innerlig tillönskan af ett godt nytt år, och en innerlig tack för det sednaste goda brefvet — allt i ett, till min goda kära Beata! Hade jag blott en smula tid, så skulle jag vilja skrifva till dig långt och vidt och bredt om hvarjehanda innom och utom mig, men jag har ingen smula tid, som jag ej stjäl från något, som drar mig i kjortlen och skriker: »kom ihåg, kom ihåg mig!» och som måste hörsammas; så att min kära Beata, liksom flera mina vänner måste nöja sig med att läsa i mitt hjerta i stället för i mina bref huru gerna jag ville tala med dem mycket.

Du, min egen Beata, vet så väl hur jag är till mods med afseende på dig, att jag är helt lugn derför, och hoppas dessutom att lite längre fram kunna visa dig lite bättre än nu hvad du i alla fall vet, att jag är din innerligt tillgifna

Fredrika.

---

940. Till Lindblad. Mondag 14 Jan. 1856.

Herr Adolph Lindblad.

Caro Signore!

Pastor Trottet önskar att i vår hålla några föreläsningar, men vill derförinnan föreläsa något ur dem för en liten krets personer, för att erfara huru de kunna anslå, uppfattas o. s. v. Till denna conference, som kommer att bli om Thorsdag (d. 17 dennes) kl. 7 ef. m. bli inbjudna blott fem eller 6 personer, och bland dessa du Maestro samt Löjtnant Troili, ock jag har af Mr Trottet uppdraget att bedja Er komma, samt vara hos honom och hans fru hjertligen välkomna! Min egen önskan att Ni båda måtte antaga bjudningen, emedan sä kert denna afton blir af de sannt värderika tillägger jag

hjertligen

Fr. Bremer.

---

941. Till Ulrika v. Strussenfelt? Stockholm d. 14 Jan. 1856.

Goda Ulla! En innerlig tacksägelse för din oväntade Nyårsgåfva, och isynnerhet för andan som frambar den! Tack och välsignelse för den glädje du derigenom, i mer än ett afseende, skänkt mig! Din önskan för penningarnas användande är i allo min egen, just i följd af den lika åsigt jag har med dig om hvad Menniskan behöfver. Och hvad jag haft att gifva har jag alltid delat i två delar, den ena för de materiella lefnadsbehofven, den andra för de andeliga eller själeliga, bland hvilka jag räknar sinnets upplifning genom en liten god glädje, någon af dessa lyxarticklar, som vår herre så rikeligen består oss i skönhet, ljus, doft o. a. behagligt, för de inskränkta själar, onödiga ting, men som Menniskonaturen behöfver, så väl, som blomman luft och ljus.

Huru gerna ville jag ej med dig få språka om Statskyrkan och om samvetets och sanningens rätt framför dennas rätt. Men tiden, tiden felar mig under denna tids hopade och tankeupptagande göromål. Jag skall sända dig, med det första, några små skrifter som skola tala med dig derom bättre än nu jag, och som framställa den rätta synpunkten för dessa frågors sanna bedömmande; — i dessa skrifters öfversättning har jag haft min hand.

Visserligen kan, så som du säger det »Statskyrkan icke, i sitt närvarande skick hindra någon som med allvar vill det att lefva ett sannt Christligt lif». Men detta är icke stort pris för kyrkan. Och frågan är: »kan Statskyrkan verkligen framkalla, utveckla detta lif i dess sanning, i förstånd och känsla, hos alla sina medlemmar? Kan den befordra sann, sjelfständig Christendom hos hvar dess medlem, som söker sanningen? kan den väcka de såfvande, lifva de tröga, göra kyrkan till sanning i samhället och i hvar enskilt medlems bröst, såsom Kristi kyrkas idé det fordrar, såsom den älsta moderkyrkan, den Apostoliska, ville det och gjorde det?!» —

Kierkegaard har sett det Christliga idealet och hänryckt af denna syn har han uttalat den kraftigt, men dervid förbisett jordens vilkår och möjligheter. Och likväl är jag glad åt denna hans syn och känner djup sympathi med hans skådning, — ofta ofta har den varit min, och velat rycka mig ur min hvardagliga bana — der jag dock nu går, fjettrad af vana och nödvändighet, likväl nu med mera bestämd riktning till idealet. Hans polemiska språk är långt under hans syn, men hans sista hjertgripande suckar och ord i »dette skall siges» lemna mig intet tvifvel på hans inspiration och uppdrag

att låta verlden känna sitt affall från idealet. Resten är oväsentligt.

Det ligger i K..s uppträdande och afgång något af det djupa, mystiska inför hvilket vi stadna gripna af känslan att här är något för oss obegripligt; Att vi måste vörda detta mysterium, och lemna den kämpande, skådande anden allena med Gud, såsom Moses var det, och Œdipus, och alla djupa, sannt tragiskt höga naturer. De äro oförståndiga, felande i detaljer, i mycket, men igenom deras kamp och deras fel ha de ett gemensamt omätligt stort, de se — Gud, de äro fattade af honom; de kunna dö i hans åskådande. —

Du vet att det finnas irrstjernor, kometer, hvilka, sedan de en gång synts innom vårt jordiska planetsystem, alldrig enl. astronomernas beräkning, återvända dit. Men deras vilda eliptiska banor kunna inkomma bland andra solsystemer och der attraheras af dessa och vinna regelbunden gång, vinna medelpunkt och — frid.

Jag är, af flera skäl, öfvertygad om att C. J. L. Almqvist hör till dessa irrstjernor, och att han icke kan gå förlorad för Guds rike.

Kan någon själ det — då vi alla sammanhänga, alla äro solidariskt ansvariga för hvarandra, och ytterst ha vårt lif och vår rot i Christus och genom Christus i Gud?! Och måste ej motsattserna, som nödvändigt uppstå och fortvara under æoner och æoner, icke slutligen lösas och förklaras i den Ene, hvars namn och eviga verksamhet är kärlek? Kan ett musikstycke sluta med en dissonans? — Kan det finnas en salig himmel så länge, som det finnes ett hellvete? Jag tror det ej, och — du säkert ej heller, om du lyssnar till ditt hjertas, ditt förnufts röst.

»Men Bibeln, men Christi ord?» skall du säga. Men om det skulle visa sig att de kunna fattas på ett sätt som icke är i strid mot Kärlekens idé och fullbordan, jemte Guds allmakt, icke stridande mot det Christliga samvetets fordringar i oss! — De små skrifter jag skall sända dig*) skola tala med dig derom. De uttrycka icke blott en enskilt persons öfvertygelse de äro foster af det Menskliga medvetandets utveckling hos tidens ädlaste tänkare i flera af Europas länder. Det skall glädja mig att höra ditt intryck af dem. Men det torde vara klokast, för din verksamhet i den krets der du befinner dig, att icke mycket tala om dem eller deras läror med personer i denna.

Min verksamhet ville du höra om. Den är mångfaldig, men — jag talar icke gerna om den. Den är ett sökande att verka det godt

*) Med posten eller Diligensen i denna månad.

är, ett sökande till den Gode, icke mer; och ett kämpande mot brist och svaghet synnerligen egna.

Med hjertlig aktning och tillgifvenhet Din vän

Fredr. Bremer

---

942. Till Jenny Lind-Goldschmidt. Stockholm d. 18 Jan. 1856.

Käraste Jenny! Midtibland dina sångfester och triumfer i London vill detta blott komma till dig, som en liten dufva för att kyssa din hand och mund för din förnyade goda och stora gåfva till fruntimmersföreningens små barn, — större än någon af de årliga gåfvor den har att glädja sig af. Din gåfva af lärft och Ylletyg har nu äfven kommit ifrån fru Petterson, och blifvit af mig och tvenne mina goda medarbetarinnor samvetsgrannt fördelad, enligt de fattiga barnens antal, innom Stockholms församlingar. Kungsholmens del deraf utdelades der i färdigsydda plagg på Diakonissföreningens årsfest, och Lektor Elmblad sade dervid några ord som syntes mig så goda och vackra att jag måste upprepa dem för dig. I det E. vid festens afslutande, påminte barnen om de nya kläder de fått tillade han: »de äro från ett fruntimmer som en gång var här ibland er, och gladde sig att höra era sånger. Hon sjunger bättre än ni allesammans; men hon är icke här; ni kunna icke se henne, icke få kyssa hennes hand, icke tacka henne, — — hvad viljen J göra för henne?»

De små sågo rörda och villrådiga ut, visste sig icke någon råd hvad de kunde göra och sågo frågande på Elmb. som då tillade hjertligt:

»Bedjen för henne!» —

De ord han vidare tillade voro af en så ren och hjertlig anda att de rörde flera i församlingen utom mig, och flera önskade att du måtte få veta om denna tacksägelse.

Fru Elmblad ser jag alltemellanåt, och tycker mer om henne för hvar gång jag ser henne. Det är en ovanlig förmåga med detsamma som ett stort Christligt sinne hos denna qvinna. Jag bor nu helt nära henne och interesset för Magdalenorna har fört oss tillsammans.

Våra fader och moderlösa barn växa upp och vi ha ej skäl att misströsta om något af dem, ehuru de större, (isynnerhet gossarne) stundom göra bekymmer nog för att klart låta oss inse huru de utan allfvarlig och moderlig tillsyn skulle ha blifvit olyckliga, bortkastade

varelser. Åtskilliga, som vi fått, som yngre, att fostra göra oss sannt nöje, och — fruntimmersföreningen är en god förening, nödvändig i ett samhälle som förtjenar att kalla sig christligt, det känner jag djupt. —

Ännu en gång, innerlig tack kära, goda Landsmannina för din handräckning till denna! Lycka och välsignelse på en bana, som ingen konstnär före dig så vandrat, och som gör mig stolt att få kalla dig Svenska! Lycka i hemmet åt dig, som bidrar till så mångas husliga frid och glädje, du goda utdelarinna af Vår Herres gåfvor! — —

Hjerteligen och tacksammeligen
Fredr. Bremer

---

943. Till Brockhaus. Stockholm d. 24 Jan. 1856.

Herrn F. A. Brockhaus.

Für Ihr freundliches Schreiben vom 11 Dec. 1855 danke ich recht sehr und bitte um entschuldigung wenn ich Ihre Worten in betreff der Ausgabe des Hertha missverstanden habe, und danke Ihnen für das Versprechen bey der Ausgabe des Buches meinen wünschen zu folgen.

Ich habe mich entschlossen mit die ausgabe des Hertha in Schwedischer Sprache bis kommenden Spätsommer zu warten. Die englische Ausgabe des Buches wird aber schon am Ende Maj erscheinen. Wenn Sie nun, Geehrter Herr, willig sind auf die schwedische ausgabe zu warten, so werde ich Ihnen die Bogen aus der schwedischen Druckerei wie bisher zukommen lassen, aber kann es nicht, im folge meiner Übereinkunft mit den Englischen Verleger Mr Arthur Hall et George Virtue, N° 25 Pater Noster Row London, bevor die Englische Ausgabe fertig ist.

Ich glaube also das es nicht in Ihrem Interesse seyn kann auf die schwedische Ausgabe zu warten, sondern viel eher mit die Englischen Verleger verabredung zu treffen um ein »early Copy» von ihre übersetzung zu bekommen, wenn Sie die Deutsche ausgabe so nahe als möglich auf die Englische folgen lassen wollen. Die Bogen die ich schon vom dem Buche Ihnen zugesandt habe, werden Ihnen, natürlicher weise, auch bey einer solchen affaire von grosser Vortheil seyn, weil sie Ihnen einen Vorsprung vor Jedem anderm Übersetzung ü Ausgabe in Deutschland verstatten werden, und auch weil ein theil dieser Ausgabe unmittelbar nach dem schwedischen übersetz[t] ist. Niemand wird bei dieses verlieren als nur ich, denn Natürlicher weise verfällt, bey einer solchen wendung der Sache, meine Ansprüche auf irgend eine Vergältung von Ihrer Seite. Ich kann es aber nicht anders machen, und Sie haben die vollkommenste Freiheit in die Sache zu beschliessen wie Sie es für Gut finden.

Die affaire in England hat sich auf die länge gezogen im folge dessen verhältnisse mit eine Buchhandlung in N. Amerika und ich habe darum nicht eher als heute Ihren Schreiben beantworten können. Mit den Druck des Hertha halte ich in Schweden fürs erste inne, und sende das Buch in Mskript nach London.

Es thut mir leid das mein langes unfreiwilliges schweigen, Ihnen so lange in Unsicherheit über diese Angelegenheit gelassen hat. Aber es war nicht meine Schuld, und Sie werden gewiss mir es glauben, und folglich entschuldigen.

Hochachtungsvoll
Fredrika Bremer.

---

944. Till Böklin. Stockholm d. 19 Febr. 1856.

I går, under den skönaste klaraste solnedgång som ända till dess sista stråle upplyste mitt rum afslutade jag min Hertha hvars sista ord äro:

»Jag lyfter mina händer
upp till Guds berg och hus,»

Och jag tackar Gud för ett verk, som, med alla dess brister och ojemnheter dock är det mest betydande, mest samvetsfulla, som jag ännu skrifvit, det enda kanske af mina hittills som bär innom sig ett framtids ett evighetsfrö. Dock ha de andra i mången ton och bild varit förberedelser till detta. Men i detta har jag följt mitt medvetandes, mitt samvetes ingifvelse och jag känner att Gud välsignat mig deri. Jag behöfver detta stöd, ty mycket rop emot mig skall denna bok uppväcka.

Och nu kommer jag till dig, min andes bästa vän på jorden, först med en bön om förlåtelse för det att jag så länge dröjt att besvara ditt kära, innehållsrika bref af den 8de Dec. ett »evighetsfrö», såsom de flesta af dina bref äro för mig, och säga dig hvarföre jag dröjt. Och du har redan, till en del, sett det i begynnelsen af detta bref. Tid och tankar ha varit upptagna af angelägenheter som måste skötas och icke kunde uppskjutas. Hertha måste vara i England till en viss utfäst dag, och flera komunala angelägenheter måste denna tid så behandlas att en organisation af dem samt full redogörelse för min och fleras verksamhet i dem måtte kunna läggas inför allmänheten. I denna månad måste detta sednare af mig utföras; jag skall äfven ha allmän sammankomst samt hålla tal som Ordförande i Stockholmsfruntimmersföreningen. Först i medlet af Mars kan jag emotse

någon mera ledighet och frihet till egna, kära studier och tankeumgänge med mina vänner.

Ditt bref har jag emedlertid burit i mitt hjerta och mitt hufvud, som en medveten ehuru hemlig skatt, och måste nu, midt ibland alla tankar och kallelser hit och dit nappa tag i en liten fri-stund för att tala derom med dig och om de tankar som sammanhänga dermed, alla i grunden barn af min andes förbindelse med din.

Min första känsla deraf var glädje öfver dig och en innerlig tacksamhet för dig. Ty hvad som gjort och gör att du är så mycket för mig är det universella i din ande jemte dess sanningsälskande och logiska styrka. Ty äfven min ande kunde ej fjettras innom någon stuga hvarken kärlekens eller det abstrakta tänkandets. Alla förteelser, ifrån blomman i gruset och stjernan på fästet ville jag omfatta, och hvarje medvetandets factum eller aning hade rum i min själ, och intet uteslöts som hörde till verkligheten och lifvet. Men utan dig, ack! Jag hade förblifvit en ängsligt, sökande, frågande ande utan förmåga att samla de spridda ljusstrålarne i ett förklarande Centrum, utan frid i himmelen eller på jorden, och säker blott deruti att jag ingenting kunde antaga, ingenting hvila uti, som ej tillfredsställde mitt förnufts och mitt samvetes omuteliga fordringar. Ty dessa voro alltid starka hos mig. Men brist af alla djupare studier, och ett lif som mera lärt mig känna lifvets motsägelser och bitterheter än dess harmoniska ackorder gjorde mig redlös. Då gaf mig Gud en lefvande bok, och ett klart i ljuset invigt öga i — dig. Han vare evigt tackad derför!

Sedan lät mig ditt bref fråga: hvad är det som drifver B. att söka en Centralverld för himlakropparnas rörelser eller system? Är det tron att en sådan måste vara en fullkomligare produkt af Urmaterien och ljuset? tillbjuda, äfven i materiellt afseende, fullkomliga medel för andarnes fulla Manifestation? Hvarföre skulle han eljest glädja sig öfver de astronomiska upptäckterna rörande Halcyone och dess Centrala förhållande till en mängd stjernverldar? I Astronomiskt eller mekaniskt afseende behöfva vi ju icke tänka oss ett materiellt Centrum för stjernverlden? Dubbelstjernorna svänga ju omkring hvarandra burna af krafter (Centripetala och Centrifugala, som jag vet att de kallas) som äro för dem nog? De kunde svänga så i oändlighet äfven om inga stjernverldar funnes utom dem? — —

Ja väl! Andligt ljus öfver stjernhimmelns phenomener och deras rapport till vår verld och vår själ — det är hvad som gör oss djupt behof. Ingenting har legat öfver mig med en större börda och mer skymmande Guds beläte och Menniskans lif, — näst de mörka förteelserna i jordelifvet, än just dessa ljusmassor af verldsklot och solar

öfver oss inför hvilkas oändlighet menniskan blef så — intet tyckte jag, ett så omärkligt grand, och likväl, kunde hon så omätligt lida, längta ana!... Örsteds skrift »öfver enheten af förnuftet i hela verldsaltet», var mig som en ny uppenbarelse i denna natt. Du skall återfinna dess intryck och de tankar den väckte i mitt bref till Ö. i 2dra delen af Hemmen i den nya verlden. De tankar som mina samtal med Ö. deröfver väckte hos honom har han sedan utfört, och utgifvit i följd med denna afhandling och de ha blifvit tryckta i hans sednast utgifna werk: »Aanden i Naturen». Detta verk (Aanden i Naturen) med allt dess lefvande interesse på sjelfva naturgebietet, saknar dock andligt lif i den mening, som du, så riktigt och skönt bestämmer detta uttryck. Det saknar äfven (så var mitt intryck deraf då jag läste det, hvilket är längesedan) en andlig naturåskådning, ser ingen natur bortom (eller innom) den timliga naturen i en högre, djupare rapport till menniskan. Naturen ligger färdig i sig med sina lagar. Menniskan blir lycklig genom lydnad för dem. Naturen är i sig ett fullkomligt uttryck af den skapande anden. Örsted yttrade under ett af mina sednaste samtal med honom åsigten att Æthern, den mest förfinade naturen vi känna, kunde vara medlet eller stoffet hvaraf våra förklarade kroppar skulle bildas.

För sådana frågor var emedlertid Ö. i grunden indifferent liksom för den Mskliga individens odödlighet. Han var i detta ämne pantheist.

Hegels åsigter öfver stjernhimmeln synes mig lika underliga och obegripliga af honom som Ö..s voro mig det i anseende till den individuella menniskan ō naturen. Har jag orätt, min vän om jag tror att rätten att tillbakadrifva dessa och att fordra högre, mer tillfredsställande ligger i det förnuftiga Samvetet icke blott mitt och ditt utan i det, som genom alla äldrar och hos alla vakna folk uttalat sig i mer eller mindre klara röster och systemer fordrande en verldsåskådning som tillfredsställde den moraliska känslan, det förnuft som i allt vill se mening och sammanhang. Har jag rätt som tror att yttersta medlet för att vinna visshet är att fördjupa sig i detta medvetandes detta samvetes innehåll, och att uppdaga dess stjernsystemer och dess Centralsol? Denna tro har alltid föresväfvat mig, och kommer mig i denna tid från flera håll allt närmare. Det synes verkligen som den Europeiska anden tröttad att flyga i kretsar i tankens klara men kalla æther samlar sig för att inträngа i en ny region som den allt bestämdare kallar det menskliga medvetandets, Samvetets. I England har Morell och i synnerhet den ädle Preusiske Ministern Bunsen djupsinnig som en Tysk, klar och praktisk som en af englands söner, och en Universal-ande i ädlaste mening, fram-

trädt och i sin »Outlines of universal History» framställt »the human mind» som den stora plastiska faktorn af språken och religionerna, hvilka han skildrar i deras relativa och positiva förhållanden på ett sätt, som skulle göra dig nöje. Och på gränsen emellan Frankrike och Tyskland reser sig den Schweitsiska theologiska ō philosophiska skolan, barn på en gång af tysklands djupa tanke och af frankrikes skarpblick och med ett individuellt moraliskt lif och medvetande sådant det kanske blott kunde födas i en natur så stor och stark som den i Schweits, denna skola säger jag reser sig proklamerande samvetets gudomliga rätt att — fatta det Gudomliga och att, i det, det tillegnar sig det dömma emellan det, som Gudomligt och menskligt är. Denna skola, som tar sin utgångspunkt från Mskans Moraliska medvetande och viljans sjelfbestämmelse är afgjort Christlig, och ser i den Christliga uppenbarelsen källan icke blott till en ny lifsphilosophi men äfven naturlära. Man kan vägra sig att antaga flera af dess theoremer, men svårligen att erkänna inspirationen af dess ledande åskådning. Du skulle gilla den. Den bär framtidens fana, kring hvilken handlingens och tankens barn kunna lika samlas i framtidens kyrka och Chstligt medborgerliga lif.

Något om detta skref jag visst till dig i mitt sednaste bref; hvad och hur minnes jag ej mera. En son af denna skola är den unga Schweitsiske predikanten härstädes P. Trottet, af hvilken jag för omkring en månad sedan sände dig ett par öfversatta skrifter. Den lära han framförallt drifver är en kyrkans pånyfödelse genom en ny princip högre än myndighetens (Catholicismens) högre än trons (Protestantismen) neml. den princip, som ligger till grund för Chsti lif och Johannes lära kärleken. Kärleken fattad som princip skall pånyföda icke blott lifvet, utan vettenskapen, som af den skall få ett innehåll som skall vidga dess skrankor, icke blott tänkandet utan hvarje mensklig bildning på jorden framför allt kyrkan som bör bli, icke hvad den är i Statskyrkan utan ett verkligt samfund af troende så att kyrkan skall lefva hel och hållen i hvar medlem deraf.

Allt hvad jag i sednare tid förnummit om den religiösa rörelsen i det fransyska Schweits (först väckt af den ädle (hädangångne) Vinet), jemte några vänliga inbjudningar derifrån, ha bestämt mig att i denna focus för den närvarande högsta religiösa rörelsen, studera denna och de samhällsbegrepp, som på samma tid der utveckla sig. Jag reser derföre, om Gud så vill, i slutet af Maj till Canton de Vaud, för att dröja der öfver sommaren. I Heidelberg skall jag besöka min gamle vän, den ädle Bunsen, och i Lausanne och Geneve komma i beröring med några personer, som skola hjelpa mig att fatta och bedömma den utveckling som der föregår i det andliga lifvet. Sedan skall jag

redogöra för hvad jag funnit för mitt fädernesland och mina vänner. Kanske skall det ej bli utan nytta för utvecklingen af det religiösa tänkandet i Sverige. Här förestår tydligen en krisis. Läsare och Baptister*) bryta vägen för samvetsfriheten, och för dissenters från Statskyrkan, och Reuterdahl et C° skola hjelpa dertill genom att hålla emot. Du gode kyrkans tjenare, skall tala i förnuftets och billighetens namn till båda partierna och din röst vill jag biträda, så vidt jag det förmår. Ännu aldrig har den rösten hållit mig från att följa min bästa öfvertygelse, utan snarare vänligen styrkt mig på min väg. För i dag farväl käre, trofaste, älskade vän! Hälsning till de dina. Evigt Din

Fredrika.

---

945. Till Louisa Norderling.

Wednesday morning 20 Febr. [1856]

How is it? Could you not come this evening all alone and we read and talk a little a coeur ouvèrt? Is Mr Mammon in the way, or any thing else? If you can come take Bunsen with you and most heartily wellcome!!!

Fr.

---

946. Till Louisa Norderling. Tuesday evening [vintern 1856?].

My dear Louisa! I have the whole day quarrelled with a little headache which I hoped would wear away till the evening, when I wished to be bright as your eyes and worthy to read Bunsen in company with them. But no! Headache is groving worse and I horribly dull, so — my sweet friend, come to me rather to morrow

*) Baptistförsaml. i Stockholm allena räknar redan emellan 6 och 800 medlemmar. En ung begåfvad och eldig predikant Möllersvärd rycker med sig sinnena, och många väckas att fråga: »Är jag på nytt född?» P. Trottets predikan »om den Heliga Andas döpelse» riktas mot dem vare sig Statskyrklige eller Baptister som fatta döpelsen materiellt.

evening if you can. I am not worthy of your company to night, but only good to mope in my own. To morrow I think I shall be bright as the new moon!

Yours affectionately
Fredrika

---

947. Till Louisa Norderling.

Monday aft. noon, 10 March [1856].

My sweetest Louisa!

Cannot come this afternoon. Stupid! Love you dearly and will soon look in upon you!

Fredrika

---

948. Till Louisa Norderling.

Wednesday morning [19 mars 1856].

Dear Louisa! Will you and can you come this evening to a qiet little thea-talk with Trottets and your loving friend

Fredrika?

Mrs Svedbom has got a son and heir yesterday aft. noon.

---

949. Till Fredrika Svedbom. Onsdag f. m. [19 mars 1856]

En så hjertlig lyckönskan till Mor och far och — den lille!

Fredr.

---

950. Till Böklin. Stockholm d. 4de April 1856.

Medan mitt dyrbara orakel i sunnanskog säkert går hafvande med något orakelspråk, som i tidens fullbordan kommer ut, och kommer med ljus och lif för mitt sinne, kommer jag åter med frågor och framställningar till min vän, viss om att han gerna förnimmer hvad som lefver i mig, och glad att veta hans klara öga hvila derpå med dess egna sol-kraft. Det är en ljuf, gudomlig nödvändighet deruti, min vän att jag så måste komma till dig med hvad som djupast rörer sig hos mig.

Deribland äro nu tankarne öfver medlen till qvinnans införande i en region af lifvet, som tillhörer henne af Gud och naturen, men hvarifrån lagar och samhällsordningar hittills uteslutit henne, synnerligen i vårt land. Denna region är intelligensens, den medvetna och organiska uppfattningen af lifvet i dess sanna mening i menniskan, samhället, Naturen och af alla dessa i — Gud skaparen och fullbordaren. Det är min djupa tro, grundad så i min egen erfarenhet som i mina iakttagelser öfver lifvet och menniskonaturen att hon utan denna invigning utan att taga i besittning denna sin egendom, sitt Gudomliga arf, alldrig kommer att äga fullt sig sjelf eller att utöfva den makt som inflytande som moralisk inspiration hvartill hon genom sin andliga natur är kallad. Sjelfmedvetande, sjelfansvarighet i högsta mening bli henne derförutan fremmande; och då hon (i enskilta personer) vinner dem är det mera genom händelse och lyckträff än genom normal utveckling till ett klart insedt mål. Min Hertha drifver denna lära; och som ett af medlen att införa sina själs-systrar i denna frihetens region, har hon stiftat en s. k. helgdagsskola hvaraf medföljande blad skall visa dig utkastet och syftet. Lys deröfver du min vän, med din klara blick, och säg mig om du der finner något väsentligt led öfverhoppadt, eller brister som — kunna afhjelpas. Ty detta kan ännu ske då detta blad icke ännu gått genom tryckpressen. Hvarföre jag begynt min samhällslära för de unga flickorna med framhållande af det moraliska samvetets skönhet och rätt, är emedan jag anser att Qvinnan har i dettas styrka ett företräde, en gåfva hvars värde och betydelse hon icke fullt känner men måste lära känna för att bli fullt hvad — Gud vill, för att bli den fullt färdiga menniskan, som qvinna. Denna rena källa måste bringas i dagen och befrias från grumlande hinder på det den må klart återge det himmelskas bild, ty dertill blef hon skapad. Samvetets, och äfven sympathiens ingifvelser måste uppvisas i deras sanna

förhållanden till lifvets idealer, till eviga sanningar. Öfver det chaotiska i Qvinnans inre verld måste uttalas ett »warde ljus», och ljuset är hennes samvetes vittnesbörd i förening med eller rättare, förklaradt af Guds ljus i hans personliga uppenbarelse (Christus).

Men för att detta ljus må kunna uppgå öfver hennes verld måste hon se verlden i hvilken hon lefver, inre som yttre som ett organiskt helt, eller i ett organiskt sammanhang. Intelligensens ljus blir härvid en lärare, men hon har rätt att icke antaga dess läror, icke låta dem leda sig utan så vida som de tillfredsställa hennes moraliska känsla, samvete, sympathi, utan så vida det motsvarar ō uppfyller hennes innersta behof hennes andes fordringar. Gud har gifvit henne i detta samvete, i den djupa känslan för idealet, för harmonien en kompass som hon är berättigad att följa, endast att hon gör det samvetsgrannt.

Jag vet huru du, olika med de flesta män respekterar denna samvetets clairvoyance, och jag tror att du icke skall ha något emot att jag på denna hos qvinnan vill grunda hennes samhällslära. Men jag har kanske icke consequent utvecklat momenterna deraf. Du skall säga mig huru dermed är.

Hertha går icke längre i sin reformerande verksamhet än till dessa antydningar och i sin fordran på full medborgerlig frihet för sitt kön samt rätt till uppfostran i likhet med männerna.

Hvad skulle du säga om försöket att bygga en hel philosophi grundad på samvetets fordringar, då neml. i samvetet känslans och sympathiens stora factum der tillerkändes sin fulla rätt? Jag vet att dess interessen stå högt hos dig, äfven öfver det abstrackta förnuftets. Men jag ville fråga om du kan erkänna deras rätt, som tvingande, som inspirerande makter för det logiska tänkandet, för förnuftets fulländning?

Om Gud är kärleken, om kärlek är en djup medkänsla (sympathi), som förer att upphäfva allt som är lidande eller brist hos det älskade föremålet för att kunna göra det delaktigt af högsta fullkomning, högsta lycksalighet, så äro ju också de egenskaper hos Menniskan, som verka för samma mål, mest gudomliga, och ha rätt att anses som främst berättigade att tillfredsställas, så väl af det theoretiska som det praktiska förnuftet. Jag menar det så att samvetets fordringar på rättvisa, harmoni lycksalighet för de skapade varelserna ha rätt att af philosophien och af verldsordningen (i smått och stort) fordra tillfredsställ[el]se. (Förlåt om jag uttrycker mig ofullkomligt och förstå mig, såsom du vet att jag menar det!) Hvarföre blef din lära för mig tillfredsställande, inspirerande? Det var emedan den motsvarade mitt samvetes fordringar på Guds rättvisa, min känslas,

min djupa sympathies fordringar på alla lidande väsens (äfven naturväsens) slutliga förklaring, och lycksalighet; emedan den lät mig se lidandet hemma i Guds eget hjerta och försoningens och pånyfödelsens källor äfven der och Menniskan delaktig af dess kraft, emedan din lära, med ett ord, tillfredsställde mitt kännande, tänkande samvete; och der den ej var mig fullt tillfredsställande så var det åter (och är) på grund af någon mitt sympathetiska samvetes omuteliga fordran, (så t. ex. med afseende på en högre slags odödlighet hos de djur, som mycket lidit, eller stå i djup rapport till menskliga personligheter).

Och nu, min vän, skulle du anse mig högmodig om jag fordrar för detta mitt samvete, just emedan det är djupt qvinligt, och för det qvinliga samvetet emedan det är det mest älskande, mest sympathetiska, emedan det är skaparens sista ord på jorden (neml. i skapelsehistorien, i varelsernas utvecklingskedja) fordrar derföre rätt att blifva hördt, att få gälla, som vittne om sanningen om tingens och varelsernas innersta lif, mening ō mål, rätt att blifva en bestämmande utgångspunkt för philosophien och för samhällsläran.

Jag känner att denna tanke gör sig allt mer och mer gällande hos mig, och att den kommer att bestämma mycket af min verksamhet härefter. Men så allvarligt som jag ville yrka denna satts likaså allvarligt skall jag yrka qvinna[n]s pligt att fatta sitt eget samvetes djup, att vörda, icke sina sjelfviska ingifvelser utan Guds uppenbarelse till henne, som Qvinna. Men derföre ock skall hon som Maria sitta vid Jesu fötter, lyssnande. —

Allt sen den stund då jag mötte dig har det föresväfvat mig att just genom sympathiens stora, allmänliga faktum det borde kunna gifvas en philosophi för qvinnan, som lät henne inse tingens nödvändiga sammanhang sinsemellan, samt enhet i menniskan och genom menniskan i Gud, med ett ord, som lät henne komma till en Christlig philosophies resultater, och gjorde henne dess verlds och lifsskådning vissa och ständigt närvarande utan att hon derföre behöfde arbeta sig igenom philosopherna, utan att hon behöfde studera Plato eller Kant, Schelling eller Hegel, hvilket för de flesta af dem är rent af omöjligt. Månne de icke ha källorna för en sann verldsvishet nära till hands blott att dessa källor befrias och klargöras för dem sjelfva?

Det är i den Schweitsiska skolans method och i den position, som den ger det moraliska samvetet (»la conscience morale») i philosophiens system, mycket som låter mig hoppas att jag här skall vinna full klarhet öfver en aning, som af många orsaker är mig af högsta betydelse, och det är denna förhoppning som nu förer mig till Schweits,

till en liten krets af personer hvilka dels i kyrkan, dels i historiska vettenskapen, eller i Philosophien*) eller ock i det praktiska lifvet fortsätta eller utveckla den rörelse, som egentligen utgick af den ädle Vinet då han i Christendomens namn höjde sanningens och samvetets fana. Der vill jag lefva och lära en liten tid, bemäktiga mig mina halfva ljus och tankar, se om deraf kan blifva full dag och då skrifva »Aurora». Men kärt vore mig om du kunde ge mig din välsignelse dertill om du såg en sanning i min tro att såsom Eva var Guds sista ord till jorden, så skall hennes fullt vaknade samvete, hennes i Chsto nyinvigda lif, ge det jordiska lifvet dess sista förklaring.

Jag har i det föregående visst uttryckt mig ofullkomligt, men jag vet att du skall förstå mig.

Freden är sluten men vi äro i krig med freden och profetera ondt i följd af den. Det är »en fred» men icke »freden» har en lord Clarendon sagt och vi tro här att den icke räcker länge, och sucka öfver uppoffringarne af Menniskolif och lycka för en sådan fred.

Jag sänder dig P. Trottets skrift »om sanningen innom sanningen», af mig öfversatt ehuru icke för mig fullt tillfredställande i dess slutliga förmedlings eller förklaringsmoment. Mycket mycket hade jag att säga dig, mycket att fråga, men hinner nu icke mera.

Kan du det så skänk mig snart några ord isynnerhet om helgdagsskolan! I medlet eller slutet af Maj reser jag. Innerliga hälsningar till din Carolina från Din

Fredrika.

---

*) Denna skola i det den gör rättvisa (eller vill göra full rättvisa) åt Hegel som tankeställare som en Philosophiens eller tänkandets Keppler förbrår hans philosophi dess brist af hjerta af moraliskt samvete, och sluter sig mera till Schellings sednare Philosophi som lärer insatt viljan i dess rätt, utan att dock göra den verkligen fri, då han hos det högsta väsendet förutsätter en natur och således en tvingande nödvändighet. Den Schweitsiska (Vinetska skolan) vill gå derutöfver, och göra friheten fullt fri, genom att i Gud icke se det väsen som »är det han är» utan ett väsen som är hvad han vill vara.

Jag har emedlertid af denna skola lärt känna Schelling, och det storartade och poetiska i hans lära. Jag skall härefter studera hans philosophi något närmare.

951. Till Fredrika Svedbom. Mondag middag [7 apr. 1856].

Älskade Sekreterare! Redogörelsen från Jacobs m. m förening bör visserligen intagas på sitt rum bland de andra föreningarnes och omsluta Revisorernas (i Jac.) berättelse. Då den är mycket summarisk har väl Hr Gagge skickat böckerna som complementer. Emedlertid upptar den ej, som jag tycker sig bort, Uppbörden för 55. Tack för notiserna du sände om den, för alla församl.! På Jacobs barn har jag reda på men tycker att de borde till antal upptagits i redogörelsen. Om Revisorerna ingenting säga härom, så tiger jag. Fördeln. af Centralkassan har du ju i protokollerne en särskilt afskrift af som jag kan få låna. Jag kommer snart opp för att tala om sammankomstdagen m. m. Du borde komma och se solen nedgå en dag härifrån, i mitt lilla vänliga hem, nu så fullt af sol! Godt att Jacob icke var otrogen i menigheten. Hvad jag är nöjd att icke se revisorer här i dag!

Fr.

---

952. Till Beata Afzelius. Stockholm d. 11 April 1856.

Käraste min Beata! Tack tack för att du skref och för hvad du skref; jag längtade just att få höra ifrån dig; det var nu så längesedan. Stackars min Beata som känner kroppen så tung, jag förstår det så väl och tycker att jag känner det i din kropp. Men som det är min lilla wurm att vara doktor så måste jag ordinera för dig ett glas Seltzerwatten om mornarne och på förmiddagen ett glas porter eller ock till middagen ett litet glas godt portvin, och som du kanske vill låta bli att följa ordonnansen så har jag befallt en liten grön fågel att skaffa dig hem det förordnade, och, den följer härmed, och min snälla Beata måste göra mig till viljes och låta den fågeln göra som jag sagt och icke låta den tjena Nanna eller andra unga menskobarn som ha verlden öppen för sig och som ha kroppen lätt som en fågel. Nanna blir nog bra bara hon kommer på landet. Ja den skol-läsningen och Gramatikan nog tycker jag den är bra ofruktbar emot hvad den borde vara men, — derom måste vi tala muntligen kanske ännu denna vår!

Från min Mathilda måste jag hjertligen hälsa dig, hade bref nyss i hvilket hon talte om dig. Hon sträf[var] och arbetar och bevistar

ibland sköna fester och Messor och — lifvet är fullt för henne; bjerta skuggor och dagrar, oro, fruktan, hopp lidande, glädje kärlek — men fullt. På giftermål tänker hon icke förrän hon kan förtjena med sitt arbete. Marie var nyss i staden bad äfven hälsa dig hade blifvit duktig fet och — gumma och tänkte på bröllop till hösten med sin unga man. Han har fått en god tjenst vid gaslysningen med god lön, är en beskedlig, stilla karl och en vänlig stjerna synes uppgå öfver hennes framtid. Thilda är hos Aurore Wredes syster Fr^nan^ Arvedson, är glad och blomstrande, och hon och hennes fästman hoppas på framtiden.

Många förlåfningar talas om vid hofvet och i staden både af ungt och af gammalt folk.

Mer skall jag språka med min kära Beata en annan gång. Nu hinner jag blott omfamna dig och teckna mig din innerligt tillgifna

[— —]

---

953. Till Malla Silfverstolpe och Thekla Knös.

Stockholm d. 11 April. 1856

Innerligt goda Malla! De hjertligaste tacksägelser för ditt så vänliga bref, ditt så goda tillbud af hem hos dig. Jag är innerligen tacksam derför och för din vänlighet. De ha gifvit mig en stor lust att komma, och blir det mig möjligt så kommer jag, på några dagar, i slutet af denna månad, men, som jag redan halft fruktat det, så synes många ting hopa sig för mig, som måste skötas om och afgöras eller ordnas innan min afresa, och som neppeligen skola tillåta mig denna lilla excursion före den större till sommaren, och om du icke hör något ifrån mig innan den 25 i denna månad, då, goda Malla, tänk att »Fredrika icke hunnit, icke kunnat komma!» Och sedan — låt henne ha den lilla kammaren öppen till hennes återkomst! till en annan vår då hon vill komma och tala med sina Upsalavänner öfver hvad hon sett och hört och lärt i landet dit hon far för att få en tid tänka i ro (här kan jag det nu ej mera,) söka bli hemma i vissa regioner dit hon länge sökt att fullt inträngа, och der hon hoppas att nu med några främmande vänners biträde kunna bli hemma.

Men är det mig möjligt så kommer jag, som jag sagt, före min afresa för att tala litet om detta och äfven läsa litet med Malla Thekla och Beata, höra dem, tänka med dem!....

Och nu är posttimman der och jag hinner blott innerligen i andanom omfamna dig.

Hjertlig tacksamhet och tillgifvenhet
Fredrika.

Till Thekla.

Söta min Thekla! Jag har blifvit förhindrad genom besök och hinner ej före postens afgång skrifva som jag tänkt skrifva ett riktigt bref. Innerlig tack för dem du skänkt mig det förra och det sednaste goda, kärkomna älskliga! Du vet hur Mallas och ditt sista drar mig. Och kommer jag skall slutet af Hertha komma med och jag vill sammankalla öfver henne och det ämne som hon bär en jury sammansatt af Malla, Beata Afz. Thekla Fru Nordenfalk, Louise Müller och fröken Claeson och — jag vill af själ och hjerta lyssna till deras dom och skulle innerligen gerna vilja framkalla den, huru den än må utfalla. Men jag förbehåller mig att få sjelf tala för saken och — nu får jag ej skrifva mer denna gång min söta Thekla!

Fr.

Jag skall snart skrifva till Müller jag har fått hans lilla Fredrikas lilla mössa — som bör ha väckt uppmärksamhet på Expositionen, och just nu fått men ännu ej hunnit läsa hans andra bref. hälsa honom hjertligen

---

954. Till Thekla Knös. Stockholm d. 21 April 1856.

Min egen söta Thekla! Tack och åter tack, innerligen, till dig och din och min vän, Malla, för er så vänliga, goda kallelse! Men den der resan till Upsala för mig, var verkligen en liten hägring, som upplöste sig i luft ju närmare jag kom den. Jag undrar nu på huru jag ens kunnat tänka den möjlig för mig. Ändå saknar jag den, saknar de trefliga dagar och stunder som jag vet jag hade fått njuta med dig och Malla i hennes hem, saknar att icke ha fått höra Hvasser och hans ädla svärmerier och hans säkert många goda tankar för Qvinnan. (Johanna af Orleans! ja, hon är något att svärma för! Har du läst Michelets framställning af henne och hennes historia tecknad efter de säkraste källor, i hans Histoire de France? Det är en gestalt bredvid hvilken Schillers »Jungfru af Orleans» bleknar bort, i synnerhet dess sednare del, till en betydelselös och osann skenbild.)

Hertha, min söta Thekla öfversättes som bäst i Paris. Men denna öfversättning äfvensom den tyska ha mina förläggare i London monopoliseradt, så att jag icke har rätt låta öfversätta boken på annat håll, eller tillåta utgifvande af en öfversättning efter Svenska originalet förrän än detta utkommer; och det blir icke förrän i Augusti. De andra öfversättningarne, som de Engelska herrarne slagit under sig, komma ut förut. Jag tror derfö[r] icke att din unga vän kunde ha någon uträkning af att öfversätta boken. Det skulle eljest ha gjort mig ett nöje att sända henne den. Unga flickor som känna och tänka som hon röra mig nära och jag ville kunna vara något för dem. Ack! De stackars unga flickorna! . . . . .

Med glädje har jag hört att du kommer att resa i sommar kanske se Köpenhamn. Hälsa de sköna Bokskogarne från mig (vid Dyrehaven). De äro mig tror jag kärare än alla Köpenhamns Museer. Theatern der är bra vederqvickande. Den kommer att »More» dig. När jag återkommer från Schweits får jag ju komma till Malla och dig?*) och då skola vi språka om mycket. Hjertligen Din

Fredrika

---

955. Till Ingemann. Stockholm d. 25 April 1856.

Innan jag åter lyfter resvingarne för att begifva mig vesterut, på ett år, eller så vid laget, måste jag låta Gåsfjädern flyga till Danmark med en hälsning till mitt kära hem i Sorö och min älskade Skald Ingeman! Tack ännu en gång och alltid, tack för sist på Sorö, tack för kära bref och allt som talat och talar med mig om dem eller från Dem, ty det är mig alltid, som en vårvind för själen förfriskande, stärkande och ljuflig på en gång!

Huru gerna hade jag, vid mitt sednaste besök i Köpenhamn, i Augusti . . 54, uppsökt dem, och meddetsamma låtit dem se ett exemplar af Amerikanska medborgare, som kunnat — omvända Dem till kärlek och innerlig aktning för denna typ af Menniskan och Medborgaren! Men ack! Mina dagar — de som jag kunde tillbringa i Köpenhamn — voro räknade; min mor låg sjuk i mitt hem i Stockholm, och ehuru på bättringsvägen och väl vårdad i hemmet, hade jag ingen ro att dröja längre borta ifrån henne än, som var nödvän-

---

*) Jag hör i andanom Mallas vänliga Ja, och omfamnar henne tacksamt!

digt för att göra mina älskade Amerikanska vänner litet hemmastadda i Köpenhamn. Jag måste resa hem utan att ha sett dem och Deras Lucie! — Tro mig, det var mig en stor saknad! —

Och åter gick en vinter delad emellan sjukvård och ett stilla arbetslif åt andra håll; så kom döden till min goda, gamla moder, och kom såsom hon ofta önskat den, mild, i sömnens skepnad, nästan alldeles plågfri. Gud vare tackad derför! Sedan följde förändringar och deras oro!... Detta är nu öfver, Gudskelåf; och utan att jag gjort något derför, nästan underbarligen, och just som om min Mor och mina systrar i himmelen sörjt och ställt för mig, just så har ett litet, vänligt hem blifvit min del, ett hem ljust och fridfullt, med fönster åt solnedgångssidan och utsigt utåt de furukrönta bergen bortom staden. Vänliga föremål omgifva mig der, bland dessa äfven Lucias tafla med Solrosen, i hvilken jag tycker mig se blicken i hennes öga.

Från all denna trefnad reser jag dock nu till Schweits dit vänliga röster, sedan en tid, bjuda mig, och der jag önskar på närmare håll studera rörelsen och lifvet i den så kallade fria kyrkan i »Canton de Veaud», och besinna Samvetets rätt i lifvets grundfrågor. Jag tror att det är tid på att dess röst, mer än hittills, blir lyssnad till, och att uppenbarelsen der måtte få rätt att tala då man vill bestämma Menniskans förhållande till Gud verlden och Naturen. Ingifvelsen som blifvit oss gifven genom Christendomen (eller genom Christus) måste utveckla vårt medvetande i alla riktningar af lifvet, och den Qvinliga själen måste hafva sin egen del af denna, eller rättare, denna del måste erkännas i dess rätta mening, både af henne och af — menniskoslägtet. Mycket mycket hade jag att tala om detta med Dem och Deras Lucie, ty jag vet att jag då icke skulle tala för likgiltiga, eller för ämnet främmande åhörare. Och när jag kommer hem, då, då måste jag åter tala med dem nära eller fjerran!...

Jag har skrifvit en bok (Hertha, eller en själs historia) som skall antyda den riktning i hvilken jag nu önskar framtränga. Under loppet af sommaren skall den komma till Dem,*) och hälsa dem och Deres Lucie från

Deras
innerligen tillgifna och
tacksamma gäst och vän
Fredrika Bremer

---

*) Men jag är rädd för att De och Lucie inte komma att rätt tycka om den! De måste ändå se den. Den är ett af de ofullkomligaste men ändå ett af de vigtigaste af mina arbeten.

956. Till Martensen. Stockholm d. 28 April 1856.

Biskop H. Martensen.

När De, min dyrbara Vän och Lärare, icke hört något ifrån mig allt sedan De sist i Köpenhamn uppmanade mig att meddela dem »hvad som i religiöst och kyrkligt afseende kunde vara af interesse i Sverige», måste De hafva tänkt att icke något af särdeles interesse i denna väg var att tala om derifrån. Detta syntes mig äfven då vara fallet, och det kyrkliga lifvet der vara mycket stillastående för att icke säga fast-grodt, och de skismatiska rörelserna alltför obetydliga och saknande djupare rot för att förtjena nämnas. Sedan denna tid har likväl mycket här fått ett annat utseende, och om jag icke skrifvit förr till Er, så är det emedan förändringarne i mitt enskilta lif och många göromål, så mycket upptagit min tid och min uppmärksamhet.

Nu emedlertid är allt lugnare innom och utom mig, och som förr, så mången gång, gläder jag mig att få komma till Dem och tala om det som är djupast och vigtigast i lifvet, ehuru jag, dess värre, icke, såsom förr, nu kan få äfven höra Dem, utan måste, åtminstone för närvarande, tala ensam.

De rörelser innom Svenska kyrkan som jag sist nämde om, ha sedan tilltagit i betydelse, isynnerhet i protesten emot Statskyrkan. Den fraction af Kyrkan, som man här kallar Läsare och som mycket liknar Methodisterna i deras tro och sinnelag, har spridit sig öfver hela landet och man finner medlemmar af den öfverallt. Hvad som utmärker dem i godt är brödrakärleken för personer af deras bekännelse, en verklig ifver för Chsti Kyrka, genom predikan, spridande af religiösa skrifter, och många goda värk, afhållande från verldsliga nöjen, böjelse för religiösa församlingar äfven utom kyrkan, värme för Missionsverket, och öfverhufvud en på själarnes frälsning direkt riktad verksamhet. Hvad som utmärker dem på mindre godt vis är deras vanligen mycket inskränkta theologi, deras högmod mot »verldens barn», hvaremot de kalla sig »Guds barn», och ofta en finare verldslighet och egennytta, och en mera ytlig än innerlig Christendom. Likväl finnes hos dem ett starkt Christligt medborgare-sinne, som gör att de verka uppenbart och modigt för Christi rikes utbredande der andra, skygga, draga sig tillbaka, fruktande menniskornas tadel eller hån. De verka i detta afseende verkeligen mycket godt. De äro stränga Lutheraner (vilja åtminstone vara det) men ifra mot Statskyrkan och fordra religiös frihet.

Midt uti denna fraction har, sedan ett år, sprungit upp Baptisterna, som i denna stund ådraga sig betydligt mer uppmärksamhet och äfven förföljelser än Läsarena, hvilka Regeringen nu mera lemnar temmeligen i fred. En del läsare förena sig med Baptisterna, men en stor del står dem emot; och offentliga disputationer ha ett par gånger hållits emellan läsare och Baptister hvilka under ett ofantligt tillopp af folk, slagits med — Bibelspråk. De tvenne förnämste anförarne af Baptisterna här äro män utan vettenskaplig bildning men med varm och allvarlig vilja och god observationsförmåga. En ung man (Möllersvärd) välbegåfvad af naturen gör en mängd proselyter och håller i hvar vecka sammankomster innom hufvudstaden, vid hvilka trängseln är stor. Det synes mig emedlertid icke vara dessa predikanters förmåga utan deras hänvisande på Evangelium och »la force des choses» som betingar deras framgång. En och annan Mormon finnes äfven här, som vinner anhängare till sin chaotiska och farliga villolära; men sympathierna för denna äro ännu undantag i Sverige, och — måtte de alltid blifva det.

Det älldre Statkyrkliga presterskapet står emedlertid orörligt och sluter sig till polisen för att bevara kyrkans frid. Det yngre begynner deremot göra rörelser för att åstadkomma en friare Kyrklig författning och närmar sig dervid den Skottska Presbyterianska kyrkan. Som förkämpe för denna riktning står en Prost Hammar, icke fri från inskränkta åsigter (så t. ex. ifvrar han emot philosophien;) men en utmärkt och frimodig talare och skriftställare. Äfven han har uppträdt emot Statskyrkan och vill den Apostoliska församlingen. Midt ibland dessa förhållanden intar en reformert pastor från Schweits, P. Trottet, en särskild plats, och har, så väl genom sina predikningar, som genom några mindre Theologiska afhandlingar (t. Ex. »om Myndigheten och om ingifvelsen i den Heliga Skrift» samt »om sanningen innom Sanningen» hvilka skrifter jag öfversatt från Franskan till Svenskan) sedan ett år förvärfvat sig ett betydligt auditorium bland landets mest bildade klasser. Han bekämpar den Verbala Skrifttolkningen, hänvisar på det djupare sammanhanget, andan, den inre utvecklingen i den H. Skrift samt framför allt på Christus. Han är elev af Vinet men förhåller sig till denne som Paulus till Johannes. Rikt begåfvad, som intelligens och som talare, utrustad med den Hegelska Dialektikens instrumenter verkar han isynnerhet genom förnuftet på förnuftet, och på mera bildade personer, men kommer äfven att verka på folket genom sitt direkta och raska sätt att angripa de dogmer och institutioner som mest stå i strid med Christendomens princip och den Apostoliska kyrkans idé. I en predikan öfver Dopet (utgifven på Svenska med titel: den Heliga Andas Döpelse) förklarar

han sig starkt emot barndopet i den mening i hvilken det vanligen tages innom vår Kyrka, neml. som pånyttfödande, emedan detta begrepp utan grund i förnuftet äfven (eller först och främst) är alldeles stridande emot Evangeliums åsigt af Döpelsen; men han vill behålla det (barndopet) som en symbolisk handling från kyrkans sida i hvilken den förklarar sig vilja verka till barnets pånyfödelse till ett andligt lif. Han fordrar således endast ett beriktigande af begreppet om dopet och af Lithurgien. Trottet vill äfven en ombildning af Protestantismen till en mera andlig och lefvande lära, och är den första, som här uttalat ordet: Framtidens kyrka (l'Eglise de l'avenir) i hvilken alla Christna sekter skola kunna förenas i en bön och i en förhoppning. Den ädle Vinet uppträdde, såsom De vet det, med denna tanke och ville såsom dess standar ställa denna enda bekännelse: »Jag tror på Jesus Christus, Sann Gud född af fadren i evighet» etc.

Trottet ger för närvarande i Stockholm på fransyska en cours af föreläsningar talrikt besökt, i hvilken han betracktar den första (Apostoliska) Kyrkan i sig sjelf och i förhållande till vår tids kyrka, samt vilkoren till en förnyelse af denna till högre Christligt lif.

Den positift goda verkan af allt detta är den väckta, allvarliga uppmärksamheten tänkandet, forskandet i religiösa frågor; och det är redan mycket. Af Theologiska och religiösa arbeten är visserligen Deras Dogmatik samt predikningar här de mest lästa och inflytelserika. Kierkegaards Öieblick ha här väckt ett betydande men öfvergående uppseende. Det ofta låga i hans språk och anfall, den flagranta ytterligheten i hans påståenden och syften, ha låtit honom betracktas mera som en sinnessjuk än som en inspirerad. Ingifvelsen synes mig dock ej kunna nekas honom, men den är grumlad af sjelfviskhet, och fördunklad af en öfvermäktig subjektivism. Hans ideal saknar möjlighet och rätta proportioner. Han är en ny Simon Stylites.

Hvad mig beträffar så har bekanntskapen med Vinets skrifter, beröringen genom bref med hans vänner och anhöriga i Canton de Veaud, samt Trottets samtal väckt hos mig begäret att på närmare håll betrackta den fria Kyrka, som der utvecklat sig under Vinets inflytande samt derifrån få en klarare blick än jag nu har det, i den »Framtidens Kyrka», som tiden behöfver och som Vinet sökte och hans lärjungar söka men ännu utan att finna. Vinet, herrlig i sin protest emot den bestående Kyrkan, i Schweits, misslyckades när han ville gifva idealet till den nya kyrkan, och — hans lärjungar söka det ännu d. v. s. söka dess bekännelse och författning. Emedlertid lefver innom församlingen i Canton de Veaud ett andligt lif, som, i flera

riktningar, redan frambringat ädla, lifsförnyande frukter, och jag ämnar i denna midt tillbringa omkring ett år. När jag återkommer skall det vara mig en glädje att få komma till Dem min Lärare och Vän och säga hvad jag funnit. Hvad det än må vara så skall det bli för mig utvecklande och lifvande till sjelfbestämmelse. Må jag då äfven återfinna Dem lycklig med Deras Virginia Deras Barn samt i deras stora och vigtiga Andliga Kall!

Nu och alltid med innerlig
tillgifvenhet och Erkänsla
Deras
Fredrika Bremer

P. S. Just i dessa dagar har en liflig polemisk skriftvexling begynnts, i ett af våra dagblad, emellan Statskyrkans prester och P. Trottet om Döpelsen och Barndopet. Schweitsaren, som tillhör den stridande Kyrkan, har sin lust och fröjd i kampen, och ger kraftiga, ja dräpande svaromål på angreppen. Ehuru icke Baptist, hälsas han med fröjd af Baptisterna som en förkämpe i deras sak. Frågan fängslar allt mer det allmänna interesset. Men Barndopet som magiskt verkande Nådemedel är särdeles populärt i Sverige.

---

957. Till Cajsen Lindström. Stockholm d. 2 Maj 1856

Hur mår lilla Patron på Klinte? med barn och blomma, trälar och trälinnor, systrar och svågrar och slägt, hus och åkrar, handel och sjöfart, m. m. m. m. att tänka på och sörja för! Bra, hoppas jag, bättre än vi här i det allra utsöktaste väder och väglag af den ohyggliga sorten, med luften tjock, som en vattvälling, snö på alla tak, smuts-stöp på gatorna så fötterna kunna drunkna deri, blåst och snöglopp och kallt, så ..... och ändå ha vi den andra Maj!! Tålamod! Ingenting annat hjelper. Väderleken tar ingen reson. Man måste taga den efter som den vill. Emedlertid fryser man och är vid »dårligt humör». Men det här kan ej räcka länge, och

»När Maj har löfvat våra lindar
och vakteln slår på lummig strand
då kommer hon» —

icke Kronprinsessan, utan nu M[l] Scholander, som gläder sig att då få resa till Gottland, men önskar att uppskjuta resan något fram i Juni månad, emedan hon vill tillbringa någon tid hos sin mor samt

begagna vattenkuren innan hon beger sig utaf. Lite längre fram skall hon sjelf skrifva och bestämma dagen då hon kan afresa från Stockholm. Jag har varit lite orolig för henne, emedan hon varit bra sjuklig under vintern, men orsaken dertill har förnämligast varit de gröna tapeterna i hennes rum, hvilken färg man upptäckt innehöll arsenik, och som nära nog riktigt förgiftat henne. Hon är likväl alldeles bra åter och hoppas, efter sin vattenkur, bli äfven fullt stark igen, och då med friskt mod kunna inträda i sitt kära och ansvarsfulla kall på Gottland. Isynnerhet gläder hon sig vid den vänlighet och hjertlighet, som jag sagt henne hon kan vänta af frun och matmodern i huset.

Hur blir det med pianot? skall jag beställa något sådant och till hvad pris? Instrumentmakarn bör sörja för att det väl inlaggt i en lår afsändes härifrån på Ångfartyget. Vill Fru Lindström att jag skall bestyra härom så skrif snart till mig, ty i slutet af Maj månad är jag ej mera här, utan på vägen till Schweits, för att vistas der omkr. ett år. Sedan tänker jag få lefva och dö i Sverige ty der är mig bäst att vara och der trifves jag innerligen väl. Men, som biet måste jag flyga ut ibland för att i främmande land hemta nya safter hem till min moderkupa.

Hjertliga hälsningar till barnen och systrarne, fru Broander och andra goda vänner ber jag fru Linström utdela från »lilla Patrons»

tillgifna

Fredr. Bremer.

P. S. Stackars Carolina Frumerie, ligger alltjemt på sin sjuksäng. Litet bättre är hon likväl och funderar äfven på en resa utrikes om — Gud så vill! — —

Fru Lindström född Wrangel dog vackert och lungt omgifven af sina unga döttrar och sin gamla mor. Dessa bli nu tillsammans under den gamla goda Gummans skydd, och vårdande henne.

---

958. Till Peter Wieselgren. Stockholm d. 25te Maj 1856.

Herr Prosten Wisselgren!

På Eder vänliga skrifvelse af d 6te Maj kan jag ej svara, såsom jag önskade, ty jag står i begrepp att företaga en resa, på ett år, till Schweits och resbestyr och mångfaldiga ting, som måste ordnas här

hemma, före min resa, upptaga tid och tankar. Jag måste ock erkänna det svåra, ja omöjliga för mig att lemna en sjelfbiografi passande för en Lex. artikel. Jag förstår ej att tala lagom om mig sjelf. Jag måste göra det grundligt eller ock — icke. Grundligt skrifva derom kan jag och bör jag ej utom för dem som skola läsa det sedan jag är borta ifrån jordens skådeplats; ytligt, det — är mig svårt. Ej heller medgifver tiden att tänka öfver saken, ty jag har tagit biljett på Ångfartyget som i öfvermorgon afgår till Stettin. Håll derföre till godo de få data jag kan uppgifva och ursäkta det ofullkomliga och möjligen konfusa i uppgifterna, som torde afspegla tillståndet före resdagen.

Jag föddes i Åbo, (vid Auras strand) 1801 en Augusti Morgon, just som Domkyrkans klockor ringde 4. Mina föräldrar voro födda i Sverige. Min Farfader, son af en Rådman i Westerås, reste till Finland för att i handeln försöka sin lycka och — gjorde der sin lycka, och blef en af Finlands förmögnaste likasom mest välgörande, medborgerligt sinnade köpmän. Jag har alldrig sett honom men hans minne är mig särdeles kärt. Äfven min Farmoder (Lovisa Ullrika Solonius) som öfverlefde honom, var en ädelsinnad fru, och älskade att beskydda unga framåtsträfvande sinnen. Vår Franzén var af henne omfattad med moderlig omsorg.

Det första rediga minne jag har från min barndomstid är då jag befann mig i kajutan på det fartyg som år 1804 förde mina föräldrar öfver till Sverige jemte deras fyra barn. Jag satt i Kajutan och sprattlade otåligt med mina små fötter mot fönsterrutor som stängde mig inne, hvilket hade till följd att jag samt mina syskon fingo, jemte våra sköterskor, låf att komma ut på däck och dansa kring masten. Detta torde kunna anses som ett prof på den tidigt gryende frihetskärlek, som följt mig under hela mitt lif.

Under mitt barndoms och ungdomslif dels på landet (på det gamla Herregodset Årsta i Österhaninge Socken) dels i Stockholm, visade sig tidigt hos mig lusten att dikta och — oförmågan att göra det skriftligt. Jag kunde ej gifva form åt mina fantasier och det underligaste och omöjligaste i verlden syntes mig vara att — skrifva en bok. Krigsbedrifter, heroiska handlingar voro min lust och syntes mig vida lättare, ja, fullkoml. naturliga. Födelsedags och namsdags fester i hvilka ömsom Olympens ömsom Vallhallas Gudar kallades att tjenstgöra i vidunderliga kostymer och der allvar och löje voro blandade voro mina första färdiga produkter. Dramatiska stycken dels tragiska dels komiska mina första genomförda litterära försök. De komiska voro visserligen de bästa. Ingen skrattade innerligare åt dem än jag sjelf. Sjelf spelade jag rolerna deri, men var alldrig en

god aktris. Den anspråkslösaste och minst behagliga af mina systrar hade deremot en utmärkt talang för scenen. Mitt egentliga lif låg emedlertid icke i dessa litterära lekar. Det låg i djupare handlingar och längtan, och Gud och verlden stridde i dessa om min själ.

Egentlig ingifvelse kände jag alldrig vid mina skrifverier under hela min ungdom och pennan var mig alltid och är mig i denna stund ett fremmande liksom mig icke naturligt instrument. Ryktbarhet drömde jag tidigt, men genom helt andra medel och på andra vägar.

En dag, då min ungdom var nära flydd, och lifvets bittra erfarenheter hade fört min själ i en öcken der jag trodde att lifvet och allt var slut, kom — ingifvelsen, som en oväntad gäst såsom fordom en Gud till den fattiga stugan, och uppfyllde mig med undran och förtjusning. Den första lilla teckning, som jag utgifvit Axel och Anna eller etc skrefs af mig på två dagar och två nätter, i en slags gladt rus, sådan som den nu är tryckt. Jag kännde som om icke jag utan en fremmande makt innom mig skref och tyckte att det var obeskrifligt roligt. Mina älskade systrar tyckte så me[d.]

Från denna tid blef jag medveten om ett visst underligt, stegradt lif, som infann sig ibland, och lät mig tänka och säga saker, som jag eljest icke visste,*) och som jag på andra stunder alls icke ägde. Stundom kom det blott jag satte mig ned för att skrifva; ibland ville det icke komma alls; och då blef allt hvad jag skref liksom dödt och framtrugadt. Det varade länge innan jag liksom gjorde närmare bekanntskap med denna stundom mig påkommande ande, länge innan jag fann att den, för mig, är bunden vid vissa årstider, och äfven då till vissa timmar under dagen, neml. från morgonen till Middagstiden. Sedan denna tid är öfver kan jag ej mer skapa något. Så är det än i denna stund. Dock födes, naturligtvis det djupare innehållet af mina skapelser icke då; dem inger lifvet, dem består hjertat af dess eget lif och blod, dess kärlek, fröjd eller smärta i förbund med den tysta arbetaren uppe i hufvudet, som — sällan hvilar.

Länge har jag arbetat, som författare och likväl lefvat som en slags främling i denna kallelse; och än i denna stund synes mig att den icke är min egentliga, ej heller drager den mig, såsom den borde göra det, sedan jag väl lärt känna dess inflytande.**) Emedlertid

---

*) och pennan flyga för att kun[n]a återge de framstörtande orden.

**) och jag kan icke, som andra författare känna någon glädje öfver mina arbeten. Sedan de äro ute i verlden bli de mig likgiltiga och om jag tänker på dem är det för att gräma mig öfver deras fel ō brister. Helst skulle jag glömma dem om man tillät mig det.

har jag denna bana att tacka för den frihet i tanke och lif, som jag vunnit, och som var mig ett lika stort behof som luften för min kropp. Min begynnande ryktbarhet, efter utgifvandet af familjen H. kom efter en tid af för mycket inre kamp och mörker för att kunna skänka mig glädje. Lifvets vanliga fröjder voro döda för mig, och min själ hade ingen sol. Hvad andra ansågo högt och ärorikt såg jag på med ringaktning, och det rörde icke mitt hjerta. Jag var 30 år fyllda då Gud förde till mig, eller rättare mig till en vän som skänkte en ny Morgonrodnad åt min själ. Och från denna tidpunkt räknar jag min egentliga ungdom, mitt egentliga lif. Ni känner denna, stilla djupsinniga tänkar[e.] Han var då Rektor i Chstad skola, och hans namn är J. P. Böklin. Ännu i denna stund och alltid, alltid tackar jag Gud för hans bekanntskap, som för mitt jordiska lifs bästa gåfva, och honom (denna vän) för en källa till lefnadsfröjd och ny utveckling, som — ännu springer lika frisk, som i de dagar den först uppsprang för mig och förvandlade verlden för min blick, förklarande allt i oförgängligt ljus.

Mitt första fullt medvetna mål vid mitt skriftställeri var att hugsvala. Sednare kommo äfven andra. Gud och verlden stridde åter, mer än en gång, om själen i dess utvidgade lifssfer. Begäret att meddela det ljus Gud låtit mig finna har i sednare tider blifvit den öfvervägande känslan, äfvensom att synnerligast verka för mitt eget kön hvars behof af befrielse och högre utveckling Gud låtit mig erfara under mitt lifs öckenvandring.

Resor i främmande länder dem jag fått göra flera, ha alltid verkat som välgörande väckelser till ny utveckling, under det jag sökt utföra mitt lifs uppgift. I de dagar då lifvets betydelse och sammanhang uppgingo för mig i ljus, föddes hos mig planer, så väl till böcker som till andra arbeten hvaraf — mycket återstår att utföra. Om det blir mig gifvet att fullborda mitt verk på jorden, så skall det bli mindre ofullkomligt och fragmentariskt än det nu synes och är. Och det är äfven för att arbeta derpå, som jag nu åter reser bort på en tid i främmande land, för att sedan återkomma verka, lefva och — dö i mitt älskade fädernesland, och kanske, innan jag dör, se der gry morgonrodnaden af den skönare dag för hvilken jag härefter uteslutande lefver, emedan jag känner att — Gud vill så! —

Mer kan jag icke säga. Håll till godo och — lef väl!

Högaktningsfullt
Fredr. Bremer

---

959. Till Cajsen Lindström. Stockholm d. 26 Maj 1856.

Goda Fru Lindström! Jag är helt förbluffad öfver fortepianos dyrhet! Intet godt sådant under 500 rdr Rgs, hos någon instrumentmakare i Stockholm på norr eller på Söder! Hvad skulle jag nu göra? Jo, lita på lilla Patrons goda hjerta att ursäkta mitt misstag, goda hufvud att ytterligare rätta det, och goda affairer och pung för att sända de felande 50 rdr Rgs.

Deremot kommer ett riktigt godt och säkert, helt nytt instrument att af Instrumentmakar Berglöf försäljas, inpackas i lår samt forslas ned till Ångbåten och resa till Gottland. Tonen i Instrumentmakar Berglöfs fortepianos är den vackraste af dem jag hört — någorstädes, i synnerhet är basen full och djup. Det är ett nöje att höra den, att spela på hans instrumenter.

Jag har sålunda uppgjordt saken med Tit. Berglöf och skrifvit till M[l] Scholander att låta Instrumentet medfölja på samma Ångbåt, som hon reser med. Fru Fredrika Svedbom betalar Berglöf för Instr.*) Till henne har jag öfverlemnat de 300 rdr Bco fru Linström sände mig dertill, och till henne får lilla Patron vara snäll öfversända de återstående 50 rdr Rgs, om handeln godkännes. Ett är visst och det är att för lägre pris fås icke nu mera ett godt fortepiano i Stockholm.

I morgon afreser jag till Schweits och står midt i en förfärlig resbrådska, jag hinner derföre ej mer än tillägga mina bästa önskningar för mina Gottlandsvänner och främst för min goda värdinna der och hennes hus!

Hjertligen
tillgifnast
Fredr. Bremer.

Goda Fru Lindström säg åt Mag. Bergman, då han träffas, att Adressen på lilla barnhusgossen jag bad honom höra efter, trol. var ej fullt riktig och borde vara:

Martäbo och Mästerby.

Fru Svedbom bor Öfra Barngränd N° 1.

Charlotte Lindströms snälla döttrar hälsa hjertl. till deras goda Faster.

---

*) som icke ännu är alldeles färdigt.

960. Till Beata Afzelius. Stockholm d. 26 Maj.

Min goda kära Beata! Ett ord i flygande fart till afsked och omfamning innan jag sjelf flyger af på ångans vingar. Jag har mycket att göra med folk och saker men är frisk till själ och kropp och — det går! Om ett år hoppas jag vara åter här, och hoppas få återse dig och andra kära vänner. Vet du hvad jag skrifvit om, dessa sednare dagar? Jo, om dig och — för tryckpressen! Blif ej rädd! Jag har åtagit, på anhållan af Sophie Zelows anhöriga [— — —] hennes [— — —] egenhändiga [— — —] — åtskilligt om dig, som jag upptagit, ty det är godt och roande. Du står der (neml. i min afskrift för pressen) emedlertid blott, som Mamsell A***. Jag har äfven berättat din lilla anekdot om verkan på den lilla S. Z. af din framställ[ning] om de goda och onda Andarne. Det hela kommer att interessera dig, (jag har anfört åtskilligt ur S. Z—s bref till mig samt om vårt förhållande till hvarandra). Det kommer ut i Upsala vid midsommartid såsom jag hört det jemte Fr^nan Knorrings samlade arbeten.

Och nu, en hjertlig omfamning i hvilken jag ville kunna taga från dig all tyngd och alla krämpor, en innerlig önskan till frid och glädje! Varma hälsningar till Vännerna Malla, Müllers, vår älskeliga Thekla

[— —]

Stockholm d. 26 Maj 1856.

---

961. Till Lotten Wennberg. Berlin d. 30 Maj 1856

Min innerligt goda Lotten! I min stora resbrådska försummade jag en hel hop som jag nu sittande i allsköns lugn i Berlin (I hotèl Brandenbourg) måste söka återtaga och hoppas dervid på handräckning af min goda Lottens mjuka och trogna hand. 1mo tacksägelsen för den sjuka modern, som nu följer, och i hvilken jag lemnat åt dig att inskrifva totalsumman af insamlingen, då den blir slutad. 2° åtskilligt rörande mina sommar-gäster som jag nu ber så mycket att du ville se till och tala med min Madam om.

Jag ville neml. låta de båda flickorna Amanda Thoren, och Agnes Hallgren ha the och socker hos mig, liksom Caffe och socker. The fanns, något af, hemma men jag har ej reda på för huru lång tid.

Söta Min Lotten räkna ut med och för min Madam hvad som kan gå åt (N. B. Madam får äfven Caffe och socker) och lemna henne detta af de 25 rdr som M[l] Hellberg kommer att utbetala till dig för min räkning i slutet af Juni månad. (N. B. det är hennes egen önskan att betala månatligen.). Af dessa penningar bör då äfven afdragas för tre (eller fyra?) middagar hos M[l] Hellberg efter 24 sk. för middagen, då jag haft Rosalie M. till gäst. Var äfven så söt och se till huru Madam ställt i ordning för Thorén, om hon bäddat åt henne med rena lakan (som jag lemnade ut till henne) o. s. v. ty i den vägen behöfver Gumman eftersyn. Hälsa henne i öfrigt rätt vänligen från mig jemte Rosalie Mörner till hvilken jag sänder en liten billjett.

Det var ett förskräckligt rusk då vi sist skiljdes, och det fortfor hela dagen; men jag hade så många goda och glada minnen i mitt hjerta likasom blommor i min hand, minnen af saker som lyckats minnen af goda kära vänner att rusket icke kändes af mig. Sällskapet om bord var särdeles trefligt*) och resan gick som en olja på den ovanligt stilla sjön. Tyskland emottog oss med sommarluft, blomstrande marker (som här och der slogos med lia) rågåkrar der axen böljade i vinden Kastanier och Syrener i full blomma, med [ett] or[d] hela den vårens fullhet hvarom våra lundar och löfskogar och marker ännu blott äro en dunkel dimmig dröm. Om jag vore med dig så skulle jag underhålla dig med åtskilligt om passagerarne om bord, samt Stettinska prejerier, järnvägsstationernas brådska och villirvalla samt slutligen med den promenad i Droschka som jag i Berlin gjorde med en liten Fransysk Abbé, från hotèl till hotèl der man ingenstädes kunde emottaga oss, emedan ingenstädes fanns rum, och huru allt slutades väl och hvar och en kom på sin plats; men det är icke värdt att bestå tid och papper på. Jag reder mig bra medelst tålamod och påpasslighet af tid och tillfälle, och allt har gådt förträffligt hittills. I Berlin är nu stor uppståndelse och rörelse ty ryska Kejsarn och Keijsarinnorna äro just ankomna. Det var roligt i går se folket strömma ut åt Potsdammer vägen åkande, ridande, gående, för att få se de höga resande och att derunder sjelf få vandra i ro i de sköna skuggiga alle[e]rna af Berlins Thiergarten. I dag regnar det åter, och jag skall emedlertid besöka det »nya Museum». Lef väl så länge allragodaste Lotten och tack och åter tack för all god hjelp och hugnad som du skänkt och skänker Din

[— —]

*) Bland dessa en vacker och mycket fet Grefvinna Essen (förr Armfelt) med tvenne mycket feta och äfven vackra söner.

962. Till Lotten Wennberg. Berlin d. 2 Juni 1856.

Allra snällaste Lotten! Jag är bra ofullkomlig; det är visst och säkert, och alldrig känner jag det klarare än då jag glömmer just precist det som jag bordt bäst minnas, — hå hå!

Att jag betalar plikt derför är det billigaste i verlden, och jag känner mig nästan tacksam derför; och i synnerhet då saken dermed kan hjelpas, såsom nu är fallet. Du förstår redan hvad jag vill tala om, och att den sist glömda tacksägelsen vållar detta nya bref från Berlin. Så är det, min söta Lotten; och om inte något krångt är med i saken så skall nu verkl. det utlåfvade dokumentet komma dig tillhanda för att kunna förevisas Hellman till underskrift. Innerligen har det glädit mig att insamlingen för fru K. så pass lyckats. Få personer ha varit så oskyldigt och så djupt nödställda som hon, få äfven visa en så djup och brinnande tacksamhet. Hon är ett värdigt föremål för min Lottens goda vårdande omtanka. Hälsa henne hjertl. från mig och säg henne att jag florerar i hennes blommor. Måtte hon nu lyckas få ett bra ställe att vara på öfver sommaren!

Juni har kommit med sommar, Gudskelåf, och gårdagens eftermiddag var härlig i SansSouci park, der Nektergalarna slogo i de doftande lundarna bland de springande vattnen. I dag är himmelen utan en molnfläck. Sedan jag här besett det Nya Museum och det stora Diakonisssjukhuset beger jag mig af till Heidelberg och så vidare.

Innerlig tack min söta Lotten för att jag kan resa så trygg i tanken att du har ett vaksamt öga på de mina der hemma, både den gamla och de Nya! Ifrån Lausanne hör du vidare ifrån

Din
hjertl. tillgifna
Fredrika.

Framför min hjertl. hälsning till Gr^nan v. Platen. Jag ville gå att säga farväl till henne men hann icke! —

P. S.

Min goda Lotten ombedes läsa följande för min Madam som icke kan rätt läsa hvad som är skrifvet: Om Bonden från Wettsa (vid Årsta) som har hos sig min fosterflicka Johanna kommer upp så skall Madam säga honom att jag väntat honom alla dagar under våren, och att han nu får vända sig till Justitie Rådet Quiding som kommer till Stockholm i slutet af Juni månad och som i mitt ställe betalar

honom hvad jag utlåfvat för flickan till Våren neml. 15 rdr Rgs för hennes underhåll samt derutöfver 6 rdr till en klädning (innalles 21 rdr Rgs).

Jag tror att det blir bäst öppet tala med fru Kilander om summan som blifvit insamlad för henne samt sättet att använda den. Hon syntes mig sist ha blifvit fullt vaken och förståndig med afseende på mannen och förhållandet till honom. Hon är dessutom en förnuftig menniska.

---

963. Till Caroline Frumerie. Lausanne d. 28 Juni 1856.

Min lilla kära Carolina! Jag tänker på dig, som jag såg dig sist med både sorg och glädje, med sorg öfver din kropps med glädje öfver din själs tillstånd och jag vågar ingenting önska för dig utom att icke plågas!... I Heidelberg hörde jag mig om i tanken på dig och Susanna, hos den älskvärda familjen Bunsen, och det sades mig att pensioner funnos der man talade både fransyska och tyska, men priserna på matvaror etc. hade mycket stigit under sednare år och man torde ej kunna få ackordera in sig på godt ställe under 5 franc om dagen. Skulle du komma till Heidelberg så skulle jag lemna dig ett bref till Fräulein Frances Bunsen (en rar flicka) som skulle hjelpa dig till rätta. Utan att vara Diakonissa tar hon mycken del i deras verksamhet och jag såg hos henne trenne från Strassburg som sågo goda och bra ut. På vägen emellan Bern och Lausanne satte mig skickelsen ensam i Coupén (på Diligencen) med en äldre herre som såg mycket hygglig ut, var mycket artig, talade flera språk, kände åtskilliga af mina vänner på Cuba och befanns vara en ganska bildad och berest Spanior. Jag begynte tala om Spanien om Valenzia. Härvid kom han riktigt i extas kysste sina fingrar och sade att det var ett paradis på jorden. Det herrligaste klimat, den skönaste nejd en rikedom af alla frukter, och de allra bästa, hjertligaste menniskor som man måste älska och finna sig lycklig med. Jag sade att jag trodde Spanien vara ett dyrt land att lefva i. Nej, sade han det kunde falla sig dyrt för främlingar på hotellerna, men i de mindre landtliga städerna lefde man mycket godt för mycket godt pris. I Valenzia kunde man lefva fullkomligt väl i en så kallad pension för $2^1/_2$ franc om dagen, och då ha allt hvad man ville. Spanioren var en handlande, och tydligen en fin Gentleman, och jag blef så elektri-

serad af hans pris öfver spanien och Valenzia att jag beslöt skrifva till dig om allt detta, och ser nu ingenting bättre att göra än att du och Susanna sätta er bums att studera Spanska, och så bege er för vintern till det förtjusande Valenzia der Susanna ju har sin egendom och der ni troligen äfven finna slägtingar. Vet du min lilla Carolina, saken synes mig förtjena att tänka på, om neml. du blir så mycket bättre att du kan med allvar tänka på en utresa för vintern. Kan du det icke, ja, — då har jag blott mina två små rum att bjuda på jemte köket. De äro varma och stilla men icke glada. Efter 100 rdr Bco för dem för året vore min hyra för dem betalad. Det är 50 rdr Bco för 6 månader; således 25 rdr Bco för hvardera af er systrar för vintertiden. Äro Ni nöjda härmed så behållen dem derför, i fall, i fall Ni icke resa till det förtjusande Valenzia som mycket bättre vore. Sängkläder och täcke har ju susanna för sig?

Min lilla Carolina, i Alpernas hemland är nu bra vackert och jag har det så godt der som man möjligen kan hafva det, både genom naturen och Menniskornas godhet. Jag har outsägligt njutit af några dagar bland Alperna, och ämnar mig nu resa i ett litet sällskap till Chamouny. Flera regniga och ruskiga dagar under resan låta mig blott innerligare värdera de sköna dagar som nu kommit. Huru gå dina dagar min lilla flicka? Säg mig derom litet och hur det ser ut med utsigterna för din och Susannas vinter! Min adresse är: rue du grand Chène N° 9, pension de la Harpe, Lausanne. Till Mathilda har jag nyss skrifvit men icke kunnat ännu få svar. Jag har mycket fördröjt mig under vägen hit och har blott ännu varit här en vecka. Jag bor i en pension af allra bästa sorten, betalar 40 franc i veckan och har en härlig utsigt öfver Geneversjön och dess Alper samt en terass utanför mina fönster på hvilken jag när som hellst kan gå ut genom en fönsterdörr. Jag besöker den fria kyrkan och har de flesta mina vänner bland dess medlemmar, så att jag blir riktigt lärd i dess historia och theologi. Gud välsigne min lilla Carolina och bevare henne från ondt! Hälsa Susanna och Huss från Din vän

Fredrika Bremer.

---

964. Till Lotten Wennberg. Lausanne 28 Juni 1856.

Min innerligt goda Lotten! Sednare än jag tänkte det har jag hunnit min resas första mål, neml. Lausanne, uppehållen på vägen dels af älskvärda Menniskor, dels af Alpnejder, som lockat mig till

utfärder och dröjsmål. Nära tre veckor har jag varit på vägen hit, och fast jag haft mången ruskvädersdag så har jag äfven haft dagar och stunder för hvilka jag icke kan vara nog tacksam, ty obeskrifligt har jag njutit af dem och de naturens härligheter som jag fått skåda. Äfven här, sedan jag gått igenom några dagar med syndaflods-fysionomi njuter jag nu af den skönaste himmel och af en utsigt ifrån mina fönster och terassen derutanför (på hvilken jag har utgång från mitt rum) af Geneversjön och Alperna som icke lätteligen kan tänkas skönare. För så mycket godt, för känslan af hälsa och frihet att kunna njuta af dessa naturens och lifvets rikedomar är mitt hjerta ofta så fullt att det har svårt att berga sin glädje, och så har den i brist af bättre utgjutit sig i ett löfte, som jag här lägger ned i dina händer till ett nytt band emellan oss och som en hemlighet oss emellan, och det är att egna inkomsten af denna min resa (ty jag tänker att den skall ge mig några tusen riksdalers inkomst) till det hem för dem som ingen hälsa och intet hopp mer ha på jorden, som du först tänkt på och talat om, och som sedan blifvit mig ett kärt och vigtigt mål. Och du, min Lotten, skall bli mitt råd och min hjelp dervid. Jag besökte ett sådant hem i Berlin, som jag i förstone hade mycken möda att få reda på, ty det hade helt nyligen uppstått genom några fruntimmers sammanskått och var föga känndt. Ännu för två år sedan ägde man intet sådant hem i Berlin. Det var enkelt och af träd, men innerligt trefligt, beläget straxt utanför staden, i den friskaste luft, hade vacker utsigt och en liten nyplanterad trädgård. På galeriet utanför huset kunde de sjuka njuta den fria luften. Hemmet kunde ej nu hysa mer än 15 a 16 sjuka men skulle utvidgas att emottaga några och trettio. En kräftsjuk hade aflidit der för några veckor sedan. Hennes rum var genom dubbla dörrar skiljdt från de andras; hon hade allting afskiljdt. De andra alla som funnos der voro för det mesta lama och nerflidande; och sutto, äfven de flesta, trefligt samspråkande. En innerligt behaglig ung Diaconissa förestod det lilla hemmet. Det var blott två år gammalt. Just ett sådant der litet hem skola vi sätta i ordning när — jag kommer hem.

För närvarande är jag i en så kallad pension, af allra bästa sort, och har åtskilliga vänner och bekannta utom hus som göra mitt lif så behagligt som jag kan önska det och ge mig tillfälle att lära och inhemta så mycket som jag orkar med. Alla dagar ser jag någon ny »campagne», någon ny vacker utsigt och nya menniskor som, de flesta, synas mig behagliga, tänkande och hjertliga. Jag bereder mig nu till ett par dagars besök hos nya vänner i Morges; så till en resa in i Chamounydalen, så till ett vistande af några dagar i en Alpdal

midt ibland snöiga bergshöjder och bondfolk; så — men det kan vara nog för det första! — —

Jag innesluter i mitt bref några små biljetter som jag ber min goda Lotten vara söt utdela; tvenne af dem till mina tvenne gäster [— — —] funnit två fullkomliga motsattser. Och jag har mera hopp om A. Thorens framtid än om stackars Agnes Hallgrens. Min söta Lotten om du skulle anse dem eller min Madam Erikson behöfva af mig något mera tillskott så spara icke på det för mig. Jag är verkl. litet orolig öfver att Madam Er. möjligen får det för knappt med tre riksd. af mig i månaden samt två af sin hyresgäst (Louise Frisk) och de dricksspengar som Agnes och Amanda kunna ge. Tänk deröfver goda Lotten och öka på 2 riksd. i månaden om du så tycker för de månader hon ännu skall bo hos mig. Jag skall vara alldeles nöjd som du besluter det. Bland de saker jag glömde vid min bortresa var att lägga af en Amerikansk bok som Fru Due skulle ha och i hvilken jag ville skrifva några ord. Nu ligger boken troligen i en Coffert på min Vind men Madam E. kan trol. få reda på den med hjelp af Lotten Westman. Den är en stor, fyrkantig bok, grön och bär i Gyllne bokstäfver inskriften: »Lays of the Western world». Söta min Lotten, tag den om hand; lägg in i den medföljande lilla blad och låt den komma Fru Due tillhanda!

Det är bra mycket som jag besvärar dig med, men du kan icke tro hur godt det är mig att få lita på både din godhet och din klokhet. Jag stoppar nu in allt det myckna jag ännu hade att säga. Hälsa vänner*) och bekannta från

[— —]

Min adresse är: Lausanne, rue du grand chène. Pension de la Harpe. När du skrifver så säg mig litet om Fru Kilander och hur det ställer sig för henne.

---

*) Hälsa särskilt fru Norderling och fru Gagge. Och stackars Lotta Öberg! Säg henne att jag ber för henne här såsom hemma. Skulle hon dö utan att göra skriftligt testamente så kom i håg söta Lotten att hon, framför Fru Svedbom och mig sagt att »den som skött henne (Fru Holst) skulle få sin del». Fru Holst bör ha minst en 100 rdr. Men jag skall tala med Fru Svedbom derom till hvilken jag skall snart skrifva.

965. Till Fredrika Svedbom. Rossinières d. 10 Juli 1856.

Min rara lilla f. d. Sekreterare och ständiga vän! tack för sist, för åren som vi arbetat tillsammans och för sista stunden då du så vänligen — jemte din man, som andligen var med oss — förde mig genom den regniga morgonen och det påträngande folket torr och helbregda på den rykande draken, som snart förde mig långt bort från hemlandet! —

I rusk och regn for jag öfver hafvet men vänners hjertlighet hade satt så mycket blommor i mitt hjerta och så många blommor i mina händer, att det fula vädret alls icke kom vid mig, och jag lefde i frid i solskenet af min inre blomstergård. Sedan dess, min Fredrika, ha fem veckor skyndat förbi blott allt för snabbt, rika på många intryck, som utsått sin säd, icke förgäfves.

De dagar jag i Heidelberg framlefde med den ädle Bunsen och hans älskvärda familj äro bland mina skönaste under dessa veckor. När jag såg honom sist i London, var han lidande till själ och kropp, nedtryckt af bekymmer öfver de förvecklingar som han då såg knyta sig, bådande det stora kriget, och sannolikt af den skiljaktighet i politiska åsigter som fanns emellan honom och hans Konung. »Man muss sich selbst treu bleiben» sade han nu till mig »und ich sagte es mein guter König dass ich nicht seiner Politik mit meiner überzeugung folgen könnte» och han begärte afsked från sin ministerpost. När jag såg honom i London trodde jag honom döende af asthma, och nu, fyra år sednare, återsåg jag honom vid Neckars strand, en yngling till sinne och utseende, full af lif och hälsa, och med kollosala litterära och vettenskapliga arbeten framför sig. Det var en glädje att se och höra honom. Som förr var hans hus en samlingsplats för en utvald sällskapskrets, utmärkta resande, vettenskapsmän, mucisi etc.; och alla menskligheten både allvarliga och glada interessen hade hem der. Den gamle compos[i]tören Neukomm bodde i hans hus, och jag hörde om aftnarna den skönaste musik utförd af den gamle mästaren och andra (bland dessa mästaren på pianot Moscheles). B. var nu sysselsatt med utgifvandet af ett större historiskt philosophiskt arbete, som han kallat »dass SonnenJahr der Menschheit», och som kommer att framställa menskliga medvetandets uppdykande i dess ljusbildningar af Mythologier, heroer, och tidpunkter då det fattat och uttalat sitt Gudomliga lif och innehåll. Bunsens utseende påminner något om vår Richerts, ett anlete, ett hufvud nästan utan skuggor, fullt af ljus; men har en upphöjdare,

ädlare karakter. Endast ett sådant hufvud kan teckna »Mensklighetens Sol-år». Näst detta möte, och kanske ändå mera fröjdade och öfverraskade mig Alpernas i Berner-Oberland. Jag gjorde en utflygt in bland dem, och in i deras vilda ensligheter. Hvad de gåfvo mig i djupa, gripande känslor kan jag ej med ord beskrifva. I Lausanne åter har jag mycket njutit af flera älskvärda Menniskor (främst bland dessa af den utmärkte historieskrifvarn Proffesor L. Vulliemin*)), af naturen och af ett ovanligt behagligt sällskapslif. Framför den storartade naturen i denna nejd, framför de höga Alperna synas Menniskorna ha glömt sina anspråk på storhet eller utmärkthet, och nöja sig att sitta vid de höga makternas fötter som beundrande åskådare, som uppmärksamma naturälskare. Mycket har jag äfven haft att tänka och tala öfver den fria kyrkans lif, ställning framtid, etc. Men ju fler jag sett af dess förnämsta ordförare här ju mer erkänner jag Trottets stora öfverlägsenhet som tänkare i dessa frågor framför hans samtida.

Och nu skrifver jag till dig ur en liten bortgömd dal bland de Vaudensiska Alperna med namn Rossinières der jag är på några veckor för att hvila och stärka mig i den friska bergsluften. Det har blifvit ett riktigt mode för Stadsboarne i Schweitz att några veckor under sommaren vistas i »la Montagne», der luften är sval (men der det dess verre regnar betydligt mer än på slätten; och så gör det allt sen jag kommit hit och äfven nu). Men vill det endast bli litet vackert väder så skall jag innerligen njuta af detta stilla lif i dalen och dess egna, stilla friska lynne. Tre a fyra bergsdalar ligga här i rad hvars folk för det mesta tillhöra den fria kyrkan. Endast sedan några få år ha främlingar funnit vägen hit och börjat hyra sig in hos förmögnare bönder.**) Jag bor här i ett stort Schweitserhus, som den förmögne ägaren förvandlat i ett slags hotèl, och der man har alla idylliska rätter i öfverflöd och hör musiken af kornas klockor bitti och sent. Under sommar-veckorne kommer jag väl att besöka äfven ett par af de andra dalarna, och i början af September beger

*) hvars historia öfver Schweits fortsätter intill våra dagar J. v. Müllers. Den utgör min läsning här, och något bättre är icke lätt att få läsa.

**) Och läkare anbefalla vistandet der i stället för bad och brunnskurer. De äro alldeles inneslutna af höga berg en del snöklädda i höjden, en liten flod La Sarine forsar genom dem öfver sin steniga bädd, mottar bergsströmmarne bildar små fall och förer dem ned i Arve och Rhone. Här är nu så kallt att snö i dag fallit på en af de gröna höjderna kring dalen.

jag mig öfver Paris till Brüssel der jag vill bevista »le Congrès de Bienfaisance» som öpnas d. 15 Sept. till hvilken jag redan i Stockholm fått kallelsebref, och som synes mig vara en förteelse af allrahögsta interesse, och verkl. någonting nytt under solen. Ty, mig vetterligen är det den första gång som Christlig tanke kallar de tänkande af alla länder att tillsammans ur vettenskaplig synpunkt betrackta medlen till förbättring af de handarbetande klassernas ställning; första gången som denna fråga blifvit satt som en hufvudfråga af nationalekonomien och betracktad i den allmänlighet och med det allvar som den förtjenar. Den Brüsselska Congressen kommer framför allt att betrackta de materiella medlens handhafvande eller användande. Derifrån skrifver jag troligen ett bref till din man »vår Manliga Egeria», ty mig synes ämnena vid denna Congress liksom denna sjelf böra vara af interesse för honom i mer än ett afseende. Sedan återvänder jag till Schweits efter att ha gifvit någon tid åt Paris, och tillbringar vintern dels i Géneve dels i Lausanne. Så ser min reskarta ut för detta år. För det nästa tillstår jag att jag har en dragning till Sardinien och Piemont som — jag torde följa, om Gud så vill. Sardiniens fria ande och storartade Protest för Italiens frihet har gjort mig det landet kärt och — man känner det i allmänhet så litet!.... De fria folken borde känna och stödja hvarandra.

Hemifrån har jag just nu haft glädjen mottaga bref. Den goda snälla Lotten Wennberg har skrifvit till mig en riktigt god redogörelse, och så vet jag äfven (och genom Trottet som jag såg just innan jag lemnade Lausanne) — att allt står godt till i ditt hem, att lilla Gudson växer till i ålder och vishet. Att den stackars Lotta Öberg slutat sin långa dödskamp fick jag äfven veta. Gud ske låf derför! Söta Fredrika, om, såsom jag förmodar icke någon skriftlig förordning blifvit upprättad af Lotta Öberg öfver hennes qvarlåtenskap, så kom ihåg att Lotta yttrade framför dig och mig att hon ämnade gifva något åt dem som vårdat henne. Fru Holst förtjenar verkeligen att få åtminståne 100 rdr Rgs, ty mycket tålamod, och mycken omsorg har hon haft för Lotta, fast den stackars flickan, såsom vi veta det, hade fallenhet icke att räkna det som gafs henne utan förnämligast det som icke gafs, och tycktes vilja att Fru Holst, för den oändligt ringa summan som betalades af Lotta, skulle vara henne som en ständig sjukvakterska. Söta Fredrika, se till att Fru Holst blir hederligt lönad. Hon förtjenar det verkeligen; och jag har mer än en gång uppmuntrat henne till vård om Lotta med löfte om ersättning efter hennes bortgång. Jag har också någon rätt att be derom, ty jag har icke obetydligt bidragit till det lilla kapital Lotta äger, och nämner det endast derföre. Stackars Lotta! En liten Sepia

målning, samt en Kasimirs Schawl som jag gifvit Lotta vore mig kärt att återfå, och jag ber att någon af Lottas vänner ville behålla dem för mig till min hemkomst.

Och nu lefväl käraste Fredrika! vänliga hälsningar till gemensamma vänner,*) en hjertlig och tacksam hälsning till din goda man, och kyss till min lilla Gudson från hans tillgifna Gudmor och Din vän

Fredrika Bremer

Vill du skänka mig några rader under sommarens lopp så adressera poste restante Lausanne.

Inneliggande små bref var söt utdela!

---

966. Till Lotten Wennberg. Rossinières d. 10 Juli 1856.

Min innerligt goda Lotten! Så mycket, mycket tack för ditt midsommarbref, så godt och så redogörande, som kom till mig helt upplifvande hit i en liten bergsdal af de Vaudensiska Alperna dit jag rest, på ett par veckor, för att lefva på herdevis och andas den stärkande bergsluften, men som för närvarande är så regnig och kall att den mer påminner om vintern än om sommaren. Tack min rara Lotten för all din omtanka och goda omsorg om mina angelägenheter. Du kan ej tro hur godt det kännes att ha dem i dina händer. Fru Kilander, ja, hon är af dem som det är en riktig glädje att hjelpa; men söta min Lotten låt henne icke få mera pengar om hand än som nödvändigt behöfves för hennes underhåll. Man måste vara förmyndare för henne för mannens skull. Mycket bra tycker jag att det var med bosättningen på Waxholm, isynnerhet då hon der kan förtjena. Men mannen — ack! den som kunde få henne skiljd från honom! — — Att Thorén skulle vilja spela prinsessa mot Agnes Hallgren är då litet bedröfligt och visar huru stark hennes naturliga

*) Vår förenings Fruar bland dessa! Det »Patronage» som man i Lausanne funnit vara ett af de bästa medel för att verkl. hjelpa de fattiga har samma grund och ordning som vår skyddsmödraförening. En bättre lottad familj vårdar en sämre, en skyddsfar eller mor ett värnlöst barn, allt under en centralkomités uppsigt. Man prisar de goda förhållanden som uppkomma emellan de beskyddade och de beskyddande.

dämon är (såsom hon äfven erkänner) men stackars Agnes är af dem, som kan kalla en sådan fram, ty hon är taktlös och gör sig i otid familjär med personer som ej bry sig om henne. Hennes lilla bref var godt, barnsligt, men visar föga tanka. Icke ett ord nämner hon om sin sömnad. Jag har skrifvit till henne allfvarsamt om den och hennes framtid, men söta min Lotten mana på flickan litet att hon kommer i en stadig arbetsordning. Louise Frisk kan tjena henne till föredöme. Och vore du ej alltför mild dertill, så ville jag be dig ge en liten moralkaka åt Thorén om så behöfs. Jag har skrifvit till henne och bedit henne vara vänlig med Agnes H. och hon är litet oförlåtlig om hon ej är det. Det kommer att bli henne godt att komma till Carlslund. Om mina rum har jag skrifvit till Carolina Fr. Innerligt gerna skola de stå henne och hennes syster till buds ifrån medlet af Augusti, men Susanna Fr. får då bo tillsammans med Agnes Hallgren ända tills min Madam flyttar, då Agnes flyttar upp i mitt lilla vindsrum, till Louise Frisk. Sängkläder har jag låfvat lemna för fru Flygare och hennes dotter, för Carolina Fr. samt åt Louise Frisk och Agnes H. Goda Lotten, se, med min Madam, litet öfver hvad jag har i den vägen af finare och gröfre, och dela derpå efter din vishet. Sex par lakan har jag lemnat ut till Madam; men behöfvas flera för vintern för Carolina hennes syster och uppasserska, så finnes det i nedra afdelningen af det stora röda skåpet till hvilket du har nycklarne. Att min säng blir Carolinas, ligger mig om hjertat. Stackars barn, hon kommer att behöfva en god sådan! Mer än efter 100 rdr B:co för året vill jag ej ha för de två rummen och köket, då dessa systrar taga dem. Ack! hvad det var väl att stackars Lotta Öberg fick sluta sin långa dödskamp. Hon har haft en lång och hård pröfning i denna verld. Gud bevare lilla Jenny! Det vore stor sorg och skada om det söta barnet skulle dö, och en hård stöt för Quidings. Modern tänker jag kan nog lugnas med pengar. För Frimodig och Ljung tackar jag dig också söta Lotten. Måtte de nu vilja rätt sköta sig sjelf. Båda ha verkligen goda hufvuden, och Ljung äfven insigt i sitt tillstånd och god vilja till bättre. Säg henne, goda Lotten, att om hon skickar sig bra i Magdalenahemmet, så skall jag, då jag kommer hem, hjelpa till hennes giftermål med den karl vid hvilken hon länge varit fästad och som lär vara en beskedlig och ordentlig karl.

En sak kostade på mig i ditt bref, och det är att du alltjemt titulerar mig M. B..r. I tal kan det halkas öfver på det sätt som du gör det; men i skrift blir det så stelt och onaturligt emellan oss. Det finnes kanske ingen i mitt hemland som nu mera är mitt hjerta så nära som du, och skiljnaden i ålder oss emellan är icke heller så

mycket stor att den kunde aflägsna dig från mig; således min söta Lotten om du icke vill agera Thorén mot mig, som jag ej tror att du vill, så lägg bort härefter den stela titeln och kalla mig Du!

D. 11 Juli. God morgon min egen Lotten! Ändtligen efter tre kalla och regniga dagar en som låfvar bli solig och varm. Jag har sjungit en solsång på morgonen under min tidiga vandring i dalen och medan solen och molnen stridde om herraväldet. Men nu har solen segrat och dalen lyser i den grannaste grönska, med höet på slag eller med betande kor på sina kullar och sluttningar. Öfre delen af bergen är beklädd med granskog. I djupet mellan höjderna brusar en flod (la Sarine) till hvilken bergsströmmarne föra sina vatten. Blott litet sol och det idylliska lifvet här skall bli härligt. Mathilda Möller är gift, och berättar vackert om sin vigsel i Svenska ministerns hus i Paris. »Min lilla man» skrifver hon »är rar som Guld.» Båda fortsätta sitt trägna arbetslif på hvar sin verkstad, Mathilda med stigande förtjenst, ty hennes mästare har mycket arbete och är som en far mot henne. Om ett år ämnar det unga paret återvända till Stockholm. Käraste Lotten jag bifogar*) här hvad jag sist glömde och ber dig hjertligen förlåta alla mina glömskor och uppdrag. Hälsa min beskedliga Madam. Det var icke hennes fel utan mitt eget att min lilla kudde blef glömd. Men den blef icke lite välkommen nu med pastor Trottet, helst den just kom att hugsvala mig vid en migraine, den enda jag haft på lång tid. Och jag kan ej säga hur god den lilla kudden kändes. Alla kuddar här i landet äro stora och ha bomullsöfverdrag.

Den der bruna bårdklädningen torde vara bäst att jag behåller till vinterklädning när jag kommer hem, för att ej genast behöfva köpa en ny. Den klädning som jag nämde för fru Kilander var en af musslin passande för hennes lilla flicka; men den blef såld. När du skrifver söta Lotten så nämn lite om lilla Emil Söderberg; hur han har det på tryckeriet och om modern fått sig något bra rum litet närmare detta (E. Westrells boktryckeri). Med Gossens förtjenst der, och sin pension bör hon kunna berga sig härefter. Stackars Holm borde ha fått sig en tolfskilling för blötan han fick då han följde mig till Ångfartyget. Men jag glömde det då. Goda Lotten bota det du för mig. Jag fruktar att det bref du sist fick från mig från Lausanne icke blef frankeradt ehuru jag sade till derom. Om så var så måste du taga af mina pengar och betala hvad det kostar i lösen.

*) Nej, jag bifogar det ej, ty det skulle ej se bra ut; utan jag skall skrifva de raderna i fru Dues bok när jag kommer hem.

Och nu lefväl så länge min innerligt goda, rara Lotten! Skrif Lausanne poste restante till Din tillgifna

Fredrika.

Hälsa alla som hälsas vilja från mig!

---

967. Till Böklin. Chateau d'Oex (Canton de Vaud) d. 12 Aug. 1856.

Fjerran från dig min goda vän är jag dock dig alltid nära med mina tankar, med min ande fastän tid felas mig ofta att visa dig det svart på hvitt. Så var det äfven i Stockholm innan jag afreste, då jag var så öfverhopad af folk och göromål att jag icke en gång hann tacka dig för ditt svar på mina meddelanden ur Hertha. Programmet af hennes samtalsöfningar blef derefter betydligt förändrat. Men det lider väl ändå af den ofullkomlighet, som är min egen i dessa frågor. Jag känner väl hvad som behöfves men kan ej sätta det i system. Hertha kommer nu snart till dig. Mycket i den boken kommer att ogillas, men mycket der kommer att uppkalla frågor, som tåla att tänka på, och kommer kanske (ja, jag hoppas det) att medföra en befrielse för de bundna själarne i mitt land. Trottets skrift om döpelsen, har du icke riktigt läst, min egen goda B. då du kan förebrå honom att ringakta döpelsens Sakrament. Det är just emedan han aktar det så högt i dess sanna mening som han vill återföra barndöpelsen från dess närvarande förvillande form, och till hvad den allena kan vara: ett Kyrkans åtagande af barnet för att föra det till Christus. Den för menniskan egentliga döpelsen, invigningen till det Christliga lifvet på grund af hennes vilja och ansvarighet kan ju blott äga rum då hon blifvit sjelfansvarig Menniska; och så betraktades döpelsen tydligen af Christus och Apostlarne. Villomeningen att ett barn är pånyfödt blott derföre att det blifvit vattendöpt af presten är verkeligen alltför gängse hos oss, och en skadlig villfarelse.

Här, i främmande land, går det mig väl; blott att jag, som vanligt, ser mera för mig att utträtta än som jag ser mig väl kunna medhinna. Dock är mitt lif här betydligt lugnare och hälsosammare än det var det i Amerika. Hvad som här synnerligen interesserar mig är de kyrkliga och Statliga förhållanderna, och i de förra särdeles den fria Schweitsiska kyrkans missionära inflytande i Frankrike och i Italien; den synes verkligen kallad att väcka dessa folk till ett

sannare religiöst lif; och Bibeln börjar der tyst spridas, och förstulet läsas af en stor mängd. Öfver 30 små protestantiska församlingar (men som kalla sig Evangeliska) ha under sednare år uppstått i Frankrike. Denna kyrka, här, räknar många utmärkta män, män af vettenskap och brinnande nit för Christi rikes tillväxt. Jag kommer, denna gång, icke att ge dig något närmare upplysande öfver deras och deras kyrkas ståndpunkt. Jag står sjelf här ännu alltförmycket på frågandets ståndpunkt och lyssnar till olika partier, måhn om att dömma en rätt dom. I denna stund är jag i begrepp att begifva mig till de små Cantonerna, i medelpunkten af Schweits, der Edsförbundet har sin vagga, och der så väl de historiska minnena som Naturundren ha sin skönaste föreningspunkt i detta på Minnen och stora naturscener så rika land. Derifrån begifver jag mig till Brüssel för att vara närvarande vid den »Congrès de bienfaisance» som der öpnas d. 15 Sept. till hvilken jag blifvit kallad och som högeligen interesserar mig, då det är första gången som Vettenskapen med collektif kraft sysselsätter sig med besinnande af de fattiga klassernas belägenhet och med medlen att förbättra den, att göra den mindre underkastad tillfälligheten, och de lidanden som deras tillstånd i samhället (som arbetare för dagslön) utsätter dem för. Det sker dock, då och då, någonting nytt under solen! Jag kommer att bli i Brüssel ifr. den 15 till omkr. d. sista Sept. och jag behöfver ej säga huru kärt det vore mig att der få höra ifrån dig. Min Adress, för den första delen af vintern, blir Geneve, poste restante sednare blir det Lausanne. Der kommer jag att studera Schweitsiska historien Calvins lif och karakter, en och annan af hans skrifter, samt den nyare Italienska litteraturen. Ty ett ungt Italien rör sig under ruinerna af det gamla, som har ett för religionen och friheten varmt klappande hjerta, och mig lyster äfven att lägga handen derpå genom en utflygt till Piemont, som sednast höjt sin röst i ädel och storartad protest för Italiens frihet. Monumenter och ruiner ha för mig ett måttligt interesse, ja, äfven Naturens och konstens mästerverk ha för mig ingen tjusning jemförlig med den som ett folks lif och kamp för stora föremål inger mig. Och såsom i Amerika söker jag här, men nu i mera concentrerad mening »den nya visan» det andliga lif som skall i ett högre Chor prisa Herranom. Dertill vet jag att jag äger din välsignelse, och du skall en gång höra den sången.

Altid Din
Fredrika.

En hjertlig hälsning till din goda Maka och min vän.

968. Till Lotten Wennberg. Paris d. 18 Oct. 1856.

Min goda kära Lotten! Innerlig och hjertlig tack för din långa, goda redogörelse och dina så hjertliga ord! Att våra skyddslingar ofta nog icke göra oss glädje det få vi väl vänta, men för detta liksom för mycket annat blir man stålsatt ju älldre man blir, så att man ej nedslås deraf utan står fasst vid det gamla sköna ordet:

»Gör rätt gör väl i döden
det öfriga gör Gud!»*)

Och så får man dock alltid omsider se något utsått korn växa upp och bära fruckt. Att fru Kilander skulle vara så der oefterrättlig det hade jag ej väntat. Jag trodde att hon skulle bli af våra glädjande exempel. Emedlertid har hon fått den upphjelpning som hon behöfde, och kan hon nu ej hjelpa sig sjelf så hörer hon till de ohjelpliga åtminståne så länge, som hennes man lefver.

Att du känner godt för lilla Hallgren gläder mig hjertligen. Hennes bref till mig vittnar om en så hjertlig tacksamhet för dig och en så god vilja att det gör mig ett sannt nöje; derjemte vittnar det om mera reda och besked än jag hitintills funnit hos henne; och att hon härefter skulle få middag fritt hos Mlle Lagerholm visar att denna är belåten med hennes flit och skicklighet. Skulle hon icke få annan plats i höst än mitt lilla vindsrum, så understöd henne, goda Lotten, för min räkning med Kaffe och socker såsom hitintills, till dess hon kan förtjena något med sin söm. Äfven litet hjelp till ved torde hon behöfva.

Tag, goda Lotten af det som M^l^ Danielson betalar öfver hvad som går åt till min hyras betalning, och bestrid dermed mina små utgifter för mina skydslingar i Stockholm, och tack för det du med din vanliga klokhet låter Mlle Danielson ge medel dertill, hvilket dessutom, i dessa tider af höga hyror, icke är mer än billigt. Min Madam Söderberg torde äfven behöfva någon liten hjelp till sin hyra, om hon flyttat till bättre rum, såsom jag hoppas och hon ämnade, ty det var ett mörkt, otrefligt hål det der hon bebodde i somras. Söta min Lotten se litet till henne, och låt hennes barn komma till dig någon gång, vid högtiderna och hälsa dem från mig och gläd dem litet för

*) I Frankrike heter det: »Fais ce que dois, advienne que pourra!» Det är den enda regeln som duger om man vill gå fram sin väg med lugnt sinne det må storma hur som hellst.

min skull. De äro söta barn, i synnerhet den lilla gossen, som blir något mer än vanligt bra om allt går väl, och som jag riktigt håller af. Han är säkert på godt ställe och på god väg hos boktryckar Westrell, som är en ömsint, bra, och samvetsgrann man och som låfvat mig att ha en särskilt tillsyn om gossen. Men det skall göra hans lilla hjerta godt om du äfven litet tar dig af honom. Modern är ock en bra och beskedlig mycket arbetsam och stilla Menniska. Gumman Altin, Mamsell Falander ber jag dig äfven att för mig ihågkomma vid tillfälle, samt en gammal gumma på Ladugårdslands fattighus som heter Cathrina Åberg och som är på försörjningsafdelningen. Söta Lotten fråga äfven på Ladugårdslandet efter tvenne små gossar Sjöberg hvars mor dog, förliden höst, på korektionshuset, och som jag fruktar blefvo sedan satta i någon svält-inrättning på Ladugårdslandet, der för hvart barn endast betalades 5 rdr Rgs i månaden. Pastor Lindsten måste känna till dem. Förlåt, alldragodaste Lotten, alla dessa comissioner och uppdrag, och tack för att du så väl håller reda på mina stackare och på mina styfrar. Det är mig en stor hugnad.

Hvad mig beträffar så har jag jemt mycket att se och mycket att lära, och reser från det ena interessanta skådespelet till det andra; än i de stilla Schweitserdalarne, än i dess förfärliga Alpödemarker, än vid Congressen i Brüssel än i Pariserverldens mångskiftande lif. Skörden är rik; måtte jag kunna inhösta den rätt. I Paris har jag den stora glädjen att dagligen vara tillsammans med min snälla Mathilda och att se henne allt och mer än jag väntat af henne. Dotterlig ömhet och vård har jag här af henne. Hon är en ädel och välbegåfvad ung qvinna och lycklig i sitt äktenskap. Det går på allt vis framåt för henne. Carolina Frumerie är det mig äfvenså glädjande att se här, ty hon är så mycket bättre till hälsan och lyckligare, i följd deraf, till sinnet. Om söndag skall jag fara med båda dessa mina döttrar till Jardin des plantes.

Jag tänker ofta på hvad min Lotten skulle säga vid och hur du skulle roa dig åt mycket här, som är bra stridande med våra bruk och åsigter om hvad som passar sig, till exempel om uppassning genom betjenter istället för pigor innom hus. Min femme de Chambre t. ex. är här en ung Mr Joseph, som bäddar min säng, slår ut min potta, passar upp mig i allt, och skulle säkert hjelpa mig vid min toilett om jag önskade det. På det stället dit jag först kom vid min ankomst i Paris var min »femme de Chambre» en ung vacker 25årig Monsieur François. Och det egna är att dessa garçonger (som de kallas) äro så artiga, fruntimmersaktigt behändiga och dertill så vördnadsfulla att man snart känner sig helt ogenerad och belåten att ha

dem till uppasserskor. Nu måste jag sluta. I nästa vecka reser jag åter till Schweits och min adress der är tills vidare Lausanne poste restante.

Thorén har jag glömt tala om! Ja, hon är visst olycklig, ty hon är djupt sjuk. Min öfvertygelse är att mycket af hennes olycka ligger i arten af hennes sjuklighet. Ack Lotten! Jag måste upprepa Frnan S. Knorrings (författarinnan) ord en gång till mig: »tacka innerligen Gud att du är så frisk, ty sjukligheten vanställer allt äfven ens egen själ, ens lynne och sätt att se!» Emedlertid ligger visst äfven fel i Thorens bittra och stolta sinne. Men kanske har Gud berett henne bot der hon nu kommer. Jag tror det.

Och nu lefväl min egen goda Lotten; jag får ej prata längre. Jag gläder mig åt att du flyttar närmare mig. Mallmskilljnadsgatan är dessutom en af de trefligaste gator på norr, tycker jag. Hälsa hjertligen de dina samt vår förenings fruar och flickor (synnerligen Fru Gagge) från

Din innerligt tillgifna
Fredr. Bremer.

För skönt att Gummorna Sjöberg nu ha kommit till ro i respektiva anstalter. Tack snälla Lotten! Lite understöd torde ändå den älsta behöfva på sitt Drottninghus.

Mathilda ber om sin hjertliga hälsning. Hon är min snälla hushållerska här, och jag äter min middag hos henne.

---

969. Till Svedbom. Paris d. 22 Oct. 1856.

Bäste Vän! Det var min önskan att sända dig någon frukt af mina resor, plockad under vägen och således ägande färskhetens behag. Men hvad jag här sänder dig har låtit mig känna huru svårt detta är mig. Mig felas tid och mig felas isynnerhet färdighet att hastigt samla och ordna min skörd, isynnerhet då denna är rik, och så har den varit under den tid af några månader, som jag nu tillbragt på resor. Mina teckningar från Congressen i Brüssel, skola, om du vill offentliggöra dem i din tidning, göra dig, fruktar jag, något besvär, här och der, dels vid läsningen dels vid redaktionen af en eller annan mening. Ständigt upptagen af personer och af excursioner för att se alla slags institutioner eller orter felas mig lugn att göra väl hvad jag vill göra; och hade jag nu tid, så skulle jag här-

skrifva om ett och annat af de blad som jag sänder dig. Men jag har det icke, utan måste be dig ursäkta min ofullkomlighet och hålla till godo hvad jag här kunnat lemna. Skildringarne från Congressen skola ej, som jag tror, befinnas utan interesse, de af expositionen ej utan nytta; ty vi måste få en sådan exposition hos oss. Dess intryck var något, som ej låter sig beskrifva, och den ofantliga afsättningen af dess artiklar visade dess praktiska betydelse så för producenter som för consumenter. Min excursion i Flandern med Ed. Ducpetiaux och hans fru, var af de interessantaste under min resa, och min skildring af den skall bli kortare men bättre, som jag hoppas, än det jag nu sänder; ty jag skall ej utföra den förr än jag är i ro i Schweits åter. Nu skrifver jag i Paris, och sysselsatt med att se kontraster, i det jag förflyttar mig från det ena skådespelet till det andra och skådar än det högsta i elände än det högsta i skönhet och prakt. I morgon ämnar jag resa härifrån till Geneve, der bref adresserade poste restante alltid skola finna sin väg till mig.

Gif min innerliga hälsning till din hustru, hvars bref var mig hjertligen kärt, och som jag ser så väl i hennes sommarlif, i det ljusa gröna, med hennes sköna lilla barn, sjelf en ljus bild af en liten lycklig nordisk qvinna, mor och maka. Ännu en gång hälsa henne innerligen!

Måtte din hälsa icke lida af det arbetssamma och ansvarsfulla värf du åtagit dig! Jag tänker stundom med oro härpå. Men jag tröstar mig med att erfarenheten tyckes visa att tidningsredaktörer lefva längre och vanligen äro vid starkare hälsa än de flesta menniskor. Det tyckes ligga i det lifvet någon härdande kraft. Måtte du besanna det, och icke känna medlet för tungt. Begynnelsen är väl härvid, i motsatts med äktenskap af annan art, den svåraste delen — inga sötebrödsdagar! — Lef väl och må väl, och säg någongång huru du lefver och mår åt din resande tillgifna vän

Fredr. Bremer

P. S. Om du intager mina Belgiska teckningar i Aft. Bladet så var god sänd mig ett exempl. af bladet i hvilket de bli tryckta*) till Geneve; samt sänd ett till Mr Henri Bordier à Paris Ml de Rong vet hans närmare adress, hvilken i denna stund undfaller mig.

*) Och behåll åt mig mitt manuskript.

970. Till Lotten Wennberg. Lausanne d. 21 Nov. 1856.

Allrakäraste Lotten! Endast en liten hälsning i dag från mitt vinterqvarter i Lausanne der jag nu befinner mig i ett godt hem och med en härlig utsigt, så väl som jag någonsin kunde önska det! Måtte min Lotten vara frisk och finna sig väl jemte de sina i den nya bostaden, som jag gläder mig veta vara så nära mitt Stockholmshem.

Hvad det vore innerligt roligt att nu just ha en pratstund med dig om — hundra ting! Men att prata ensam utan att höra ett svar kännes icke roligt. Nu stundar Julen. Söta min Lotten tag tre rdr af mina penningar (af hyresgästen) och köp derföre litet Julklappar åt mina två små Söderbergar och åt C. Strand (om han är hemma i vinter) och låt dem få det om Julafton jemte påminnelse om festens betydelse. Jag saknar att icke få traktera mina barn emellanåt. Jag förmodar att min Madam Erikson lemnat i dina goda händer det silfver och linne som hon hade att [använda?] för mina gäster under sommaren. Göm det åt mig, tills vidare, goda Lotten! Till nästa höst skall Mathilda och hennes man komma hem, och jag tänker att låta dem få mina två gårdsrum med kök, åtminstone för första året af deras hemmavaro.

Mycket nöje hade jag af att vara med Mathilda i Paris. Hon är lycklig som hustru, och i allt en förträfflig ung qvinna. Snäll gravörska blir hon dessutom.

Mycket har jag iakttagit och hört om den fattigare klassens fruntimmer i tyskland, i frankrike och här som låter mig mer än någonsin se huru vigtigt det är att organisera en utvandring för dem till de länder der det är ondt om fruntimmer och deras arbete. När jag kommer hem så skola vi tänka derpå för Sverige. Vore godt om fru Letterstedt då vore hos oss. Söta Lotten, om du känner henne, så hälsa henne hjertligen från mig. Hälsa Svedboms då du ser dem och fråga om han fått ett tjockt bref som jag i October månad sände honom från Paris. Adieu min egen Lotten hjertl. hälsningar till de dina, Fru Gagge och andra vänner, och hjertlig omfamning till Dig från

Din
innerligt tillgifna
Fredrika.

971. Till Sophie Lindblad. Lausanne d. 29 Dec. 1856.
N° 7 plan St. Laurent.

Sophie, kära min Sophie! Åter ett år går till slut och ett nytt begynner sitt lopp och du? Har något pröfvoår slutat, något smärtoår slutat för dig? något nyår uppgått med ny sol och nya krafter, eller låfvar det att uppgå? Jag hoppas ständigt derpå likasom jag ber ständigt derför. Men säg mig det, om så är. Och om så icke är ännu, så säg mig det också, samt om dina älskade. Ty, vänta ej att jag någonsin eller någorstädes kan upphöra att känna derför, tänka derpå i smärta eller i glädje, och fråga derefter tyst eller uppenbart. När jag såg sist din man, (dagen före min afresa) gjorde han på mig ett djupt sorgligt intryck, ty han föreföll mig såsom djupt sjuk. Jag längtar veta om något gjorts eller kan göras för honom (bad eller brunnskur) som kan återställa hans djupt störda hälsa. För ditt lidande vet jag att hvarken bad eller brunnskur förslå, eller något som Doktorer föreskrifva. Men jag tror på tiden och Guds läkande hand i den. Ack! skall ej den store läkaren en dag komma till dig och ditt hus och säga: »det är nog! Stilla blifve de brusande vågorna! Stilla all er oro!» Söta Sophie! jag längtar derefter, jag väntar derpå! Du som vid hvar nytändning af hälsan, efter dina veckor af qval, kom till mig i morgonstunden och gladde mig med din glädje, med ditt nya lif och lät mig gråta med dig i glädje, såsom jag gråtit med dig i ditt lidande; — kom ännu till mig fast jag bor i fjerran land, och dela med mig din glädje eller din sorg, ditt tålamod. Jag är ju dig lika nära här, du vet det, här emellan Alperna, som der, i hemmet, vid Mälarns strand. Jag är och förblir alltid din djupt deltagande, innerligt tillgifna

Fredrika

---

972. Till Anders Retzius.

Bästa Professor Retzius!

Förlåt, förlåt att jag icke långt för detta svarat på brefvet af d. 15 Aug. 1856, som jag erhöll i Paris i October månad! men först och främst har jag varit så ständigt upptagen af reselifvet att min

brefväxling måst stå efter derför (och står så ännu) och sedan, hade det sina svårigheter att svara på det holländska andragandet, hvilket allt gjorde att jag uppsköt svaromålet, åtminstone till dess jag kunnat läsa fru S...s bref, hvilket icke var mig lätt, dels för den tyska handskriftens skull, dels för hennes sätt att skrifva denna. Men nu då jag fullkomligt läst detta bref vill jag ej längre dröja att svara. Bästa Professor Retzius, blif ej missnöjd med att mitt svar ej kan blifva enligt önskan. Att anbefalla till de vänner, hvilka jag har så mycket att tacka, en person, som jag icke känner, anbefalld af personer som jag icke känner, är mig icke möjligt, utan så vida hon skulle reckommendera sig sjelf på ett sätt, som gjorde mig öfvertygad om att hennes bekanntskap skulle för dessa vänner blifva angenäm. Men (oss emellan sagt), ger mig Fru S...s bref till mig det intryck att detta, med henne, ej skulle vara fallet. Hon förefaller mig som en person utan omdöme. Professor Retzius skulle vid läsandet af detta bref finna det alldeles naturligt och i sin ordning att jag afböjde hennes bekanntskap både för min och mina vänners räkning.

Var derföre af den godhet och svara Hr Broms, att jag gjort mig det till en pligt att icke till mina vänner anbefalla någon som jag ej på grund af närmare bekanntskap med full insigt kan anbefalla till deras välvilja. Säkert skall han ej misskänna att rättskänsla och grannlagenhet bjuda mig detta då jag vet att i förhållandet till mina Amerikanska vänner är all förbindelse på min sida allena.*)

Några rader till fru S. tar jag mig friheten här innesluta, i hvilka jag sökt förklara min vägran så att den ej kan bli sårande för henne.

Med största högaktning
Ödmjukeligen
Fredrika Bremer

Lausanne 6 Januari 1857.

---

*) och isynnerhet om han visste huru många liknande andraganden blifvit mig gjorda. Illa skulle jag löna mina vänners sköna gästfrihet och förtroende för mig om jag sände dem en mängd personer mig alldeles obekannta och för hvilka jag ej kan ansvara.

973. Till Böklin. Lausanne 13—16 Febr. 1857.

Min egen goda Vän!

Hör du min andes tysta samtal med dig? Ser du, huru mitt öga söker ditt vid hvarje nytt ljus, hvar ny syn som Gud låter uppgå för mig, söker dig för att meddela och för att få, eller rättare för att i djup förening med dig fullt mottaga de goda gåfvorna, uppfånga andens hviskande, skåda, tyda, tillbedja?! Ack, emellan oss äro hafven och Alperna, och om du än anar mitt samspråk, mitt lif med dig, så felas dock den klara förnimmelsen; och de skrifna tecknen derpå, ack! de säga så litet och så ofullkomligt, och derföre ock kommer jag mig så sällan för att skrifva. Lifvet är mig för fullt, min egen B. hjertat är för fullt, och sinnet så upptaget af arbetet och lusten att tillegna mig hvad lifvet och dagen bjuda, och tiden så knapp; hvar dag är en kamp och jag saknar ro att reda mig ur mångfalden och samla mig i dig, såsom jag ville det och meddelandet genom skrifning det fordrar. Men nu får jag dock ej ro innan jag sagt dig något om hvad som rör sig innom och omkring mig i min del af verlden; och derföre griper jag till pennan.

Under första tiden af mitt vistande i Schweits studerade jag förnämligast bildningen och syftet af d. fria kyrkan i Pays de Vaud. Den uppkom af följande: I begynnelsen af detta århundrade hade Kyrkan i Fransyska Schweitz förfallit i Socinianism och presterskapet i verdslighet. Åren 1817—1824 begynte på flera punkter ett uppvaknande af det religiösa medvetandet (»reveil religieux») frambringadt (i yttre motto) dels af några åldriga lärare som ledde ungdomen till en grundligare skriftforskning, dels genom engelsmän och engelskor som lifvade till sammankomster och diskussioner öfver religiösa frågor. »Hvad tror du? Är du frälsad? Hur är det med din själ? — Omvänder eder! Fråga efter det ena nödvändiga!» blefvo talämnena för dagen. Rörelsen i denna riktning gick i växande. Den grep den ädle Vinet, som hade börjat med att motsätta sig den, neml. i dess riktning att bilda en kyrklighet utom den Nationella kyrkan; och han blef dess hufvudman, i det han bekämpade den tanklösa christendomen och uttalade fordran på öfvertygelse före bekännelsen. Sanningens och samvetets rätt förordades af honom med en renhet och vältalighet, såsom kanske alldrig tillförne, meddetsamma som det positiva i Christendomen framställdes af honom i ett nytt ljus, med en glödande och rörande innerlighet. Christendomen var för honom icke

en lära, icke ett system af dogmer men framför allt en lifsvarm, lefvande person, J. Ch. sann Gud och sann menniska, inspirerad och inspirerande, i samband med hvilken den Menskliga individen (och genom denne, menskligheten) får ett nytt lif, ett nytt förhållande till Gud, för att sedan ur Honom ständigt hemta näring för det eviga lifvet, ja, det eviga lifvet sjelf — kärleken. J. Ch. personlighet, karakter, närmandet till denna i betraktelsen, såsom i lifvet, är medelpunkt, hufvudsak. Derifrån utgå alla strålar i bestämmande af lära och lif. I sin tidsskrift »Såningsmannen» samt i sina många herrliga skrifter, »Etudes Evangeliques», har Vinet visat sin inspiration af denna tanke, och sökt utveckla uppenbarelsens tillfyllestgörelse af det tänkande samvetets fordringar i alla riktningar genom dess Gudsbegrepp (Gud är kärleken) Ur denna princips synpunkt har han granskat samhällets och synnerligen Statskyrkans institutioner, vettenskapens och litteraturens förteelser. Hans stora själ och kärlek till sanningen gjorde hans kritik fri för allt partisinne, och den Christna bekännaren visste att upphöja skönheten äfven i Berangers sånger och då han tadlade lättsinnet i dessa.

Bönen blef liksom medelpunkten i den kyrkliga rörelsen — i hvilken Vinet stod som moderator yrkande: »varen sansade varen sanna!» — medlet genom hvilket man sökte ny, rikare ingifvelse. Man samlades i husen, bad, sjöng samtalade, bekände utdelade nattvarden; man gick ut på vägar och stigar i Schweits och i Frankrike talande till folket, predikande omvändelse, och utdelande biblar. Denna rörelse gick i stigande, under åtskilligt motstånd, och Styrelsen bannlyste några prester, som höllo enskilta sammankomster, ända till år 1845 då en politisk revolution inträffade, som på en dag afsatte den gamla, religiöst sinnade styrelsen och tillsatte en af alldeles motsatt anda. Denna begynte med att afsätta alla de utmärkta lärarne vid Lausannes Universitet, förbjuda alla religiösa sammankomster utom de ordinarie om söndagarne i statskyrkorna, samt ålägga presterna uppläsning af politiska plakater dem de, enligt Kyrkans reglor, ej voro pligtiga till. Flera prester vägrade detta och de religiösa sammankomsterna fortforo: »Man måste mera lyda Gud än Menniskor.» Trettio prester afsattes härpå af regeringen, och folket hetsades mot de religiösa sammankomsterna; de som höllo dem pligtfälldes eller landsförvistes. Presterna i hela Pays de Vaud sammanträdde då och man frågade sig: »skall kyrkan stå under statens godtyckliga styrelse,*) eller bör den, innom sig, äga sin styrande

*) I begynnelsen af detta århundrade hade Styrelsen afskaffat den Helvetsiska trosbekännelsen utan att insätta i dess ställe en annan.

princip?» Under tre dagar var man tillsammans under böner och samtal, hvarefter 160 prester nedlade sina embeten i styrelsens händer, likväl förbindande sig att förestå sina embeten ända till dess styrelsen hunnit förfoga om lärare i deras rum. Många af dem, som ingifvit sina afskedsansökningar återtogo dem sedan, och återgingo i Statskyrkans tjenst. De flesta, de som vidblefvo afsägelsen ledo modigt dess följder jemte hustrur och barn. En stor mängd liksinnade personer, isynnerhet bland qvinnokönet, egnade sig att understödja dem med gods och med allt hvad som stod i deras makt. 300,000 francs gjöts till deras uppehåll i en nödhjelpskassa. I 43 församlingar följde en del församlingsbor sina lärare, och bildade särskilta kyrkliga föreningar bredvid de officiella. Så uppstod den s. k. »fria kyrkan» i Pays de Vaud. Denna måste i begynnelsen mycket utstå, och dölja sina sammankomster för att undvika stenkastande, hugg och slag. Men småningom har dess ledares värde och talanger, och den allmänna meningens förnuft låtit motståndet falla; och ehuru lagen mot de dissiderande ännu gäller, ser man dem nu fritt bygga sina kapeller och hålla sina synoder och andra sammankomster som väcka allt mera interesse. I sin trosbekännelse och dogmatik skiljer sig icke den fria kyrkan från den Nationella Schweitsiska (den reformerta); i dess Styrelse organisation, disciplin m. m. sluter den sig till den Skottska fria kyrkan, samt den som under sednaste tider uppstått i Frankrike, hvilken är väsendtligen densamma som den gamla Waldensiska, hvilken allt sedan ottonde århundradet gjordt sig kännd i de Piemontesiska Alpdalarne, och som anser sig vara en fortsättning af den Apostoliska församlingen som flyktat dit undan romerska påfveväldet och Katholicismens afguderi. Den Calvinska prédestinationsläran lefver icke mer innom den sednare utvecklingen af denna kyrka, eller lefver blott der, som en gäst hvilken söker herberge under nådens tak.

Om jag nu betraktar denna kyrka, sådan jag funnit den här och i denna tid så ville jag säga till dess lof: den har mäktigt bidragit att utveckla det religiösa medvetandet, att föra menniskorna till känslan af ansvarighet, såsom medlemmar af d. Chstna kyrkan; den har verkat till större vård om skolan samt utvecklat dennas lif; den har gifvit ny fart åt missionsverket, samt åt ett christligt samhällslif innom hvilket särskilta gåfvor använda sig för det helas fromma; den har gifvit rum åt lekmännens deltagande i kyrkans angelägenheter och Gudstjenst på ett sätt som måste mäktigt bidraga till kyrkans och kyrklighetens utveckling; (i synnerhet stå de älsta omkring Pastorn eller själaherden såsom verksamma och trogna hjelpare och vänner; — den har gifvit nytt lif åt predikoembetet, dragit

till sig ypperligt begåfvade män och gifvit dem mångfaldiga tillfällen till utveckling; den har genom sin nya psalmbok — i hvilken den samlat de skönaste andliga sånger (så till ord som musik) från flera länder — och genom dess vård om kyrkosången (man sjunger fyrstämmigt, utan orgel, innom den fria kyrkans kapell — gifvit en högre skönhet och helgd åt Gudstjensten. (Det är en pligt för kyrkans medlemmar att kunna sjunga dessa sånger (Hymner eller Cantiques) och de församlas ofta till inöfvande). Den har slutligen mäktigt bidragit att väcka den Nationella kyrkan ur sitt slummerlif och dess predikanter till en verksammare Christendom.

Hvad jag saknar derinnom här, är ingifvelse. Den våg af nytt lif, som i denna rörelse steg så högt i den första hänförelsen och under Vinets andes flägt, har lagt sig, liksom Lemans våg vid stranden, innom kretsen af de kringslutande höjderna. Man dyrkar Bibeln och bibelordet med förbundna ögon, man är rädd för vettenskapens ljus, och bestrider förnuftets rätt i sanningens sökande; och hedendomens rätt till rum i den förberedande nådens rike, man vill icke se nya horizonter, och bestrider de som se dem rättighet att bruka sin syn. Man Analyserar och tolkar Bibelordet men bitvis och i smått, mer eller mindre djupsinnigt och aktar sig att undersöka på hvad grund man tolkar det och förklarar svårigheter, då neml. man icke nöjer sig (såsom jag äfven hördt) att säga: »jag begriper ej, men jag tror!»

Detta om de andlige ledarne och medlemmarne här på orten. Af annan anda, innom d. fria eller sjelfständiga kyrkan är Philosophie professorn (nu i Neuchatèl) Ch. Sekretan, verkl. en andans och icke bokstafvens man, och som bygger sin »Frihetens philosophi» och sin »Method för att komma till visshet öfver de högsta sanningarne» på den princip (neml. det Christna samvetets) som Vinet synnerligen lagt i dagen, och som han samtidigt med denne omfattade, och söker införa i vettenskapen. Till dessa fria och fromma sanningssökande tänkare sluta sig, på sjelfständigt vis, Vinets lärjungar: Trottet (förf. af »om Sanningen innom sanningen»); Edm. Shérer (nu i Genève), som allt mer närmar sig rationalisterna, och derföre skiljt sig vid sitt prest-stånd och sina förra vänner för att sluta sig till utgifvaren af »la revue de Theologie» i Strassburg I Colani, i hvars kolonner han kämpar med stor förmåga af styl och bestämdhet, men ej af djup spekulation, samt sluttl. Edmond de Pressençé i Paris, utgifvare af la Revue Chrétienne, som i det han med stor fasthet behåller i sigte Christendomens Grundsanningar, vet att lösa dem ur ordets slafveri, hålla vägen öppen för en allt djupare och rikare skrifttolkning, och visar, så i denna tidsskrift som i flera arbeten en ande

af philosophiskt djup och omfattande makt. I hans sköna bok: »le Redempteur» uptager han hela forntidens förberedande arbete för Christna uppenbarelsen. Revue Chrétienne och révue de Theologie äro de dramatiska personerna i kampen som föres i Frankrike och Schweits om J. Ch. person, om synden, skrifttolkningen samt alla dermed sammanhängande theologiska frågor.

Ch. Sekretan i la Revue Suisse och i sina särskilta arbeten står öfver kampen, men fröjdande sig öfver den, nöjd att ha funnit Gud och aktande på ljusets stigande uppenbarelse, med ridderlig anda gifvande hvarjom och enom dess rätt och framhållande ständigt för de kämpande partierne spegeln af ett djupt för hela Menniskoslägtet ömmande samvete och af en högsinnt ande, invigd i Guds.

Äfven jag gläder mig öfver kampen, i hvilken jag ser medlet för ljusets tillväxt, såsom jag gläder mig åt tillvarelsen af de båda kyrkorna: den Nationella eller Statskyrkan, och den fria. Det är mig klart att båda äro nödvändiga innom folklifvet; den första såsom bevararinna af den älsta traditionen, såsom den allmänna modern och fostrarinnan, som ger barnen den första mjölken den första underbyggnaden;*) den sednare för att hindra Statskyrkan att domna eller somna, för att vara jästen som tvingar samhällsdegen uppåt; hindrar samvetet att stadna på platån, visar det Jakobsstegen, och manar menniskan att stiga uppföre. Det hindrar icke att ej Statskyrkan kan i flera fall bevara en högre vishet, och äga visare lärare än den fria kyrkan. Så synes mig den fria kyrkan, här, i läran om Nattvarden ha öfvergifvit den Calvinska ståndpunkten för den vida ytligare af Zwingli i hvilken brödet och vinet nedsättas till blotta symboler. Man vill förandliga bokstafven och förlorar dervid substansen. Och likväl hänger man, i andra fall, så fast vid bokstafven! Det är en underlig motsägelse.

Under Augusti och September månader förliden sommar gjorde jag en resa i det ursprungliga Schweits d. v. s. i de små Cantonerna, samt i Cantonerna Bern och Zürick, och såg hvad den Schweitsiska Naturen har mest storartadt, både skönt och förfärligt. Jag lät bära mig öfver Grimsel och »la Furka», och såg Rhonefloden, den eviga oron födas ur Glaciern, den eviga hvilan (så som det ser ut). Det var en herrlig syn som solen och molnens stormande lek bidrogo att göra underbar, en syn att aldrig förgäta. Jag såg Reuss och Aare springa fram ur sina hvita vaggor i fjellen, och Rhen ur Graubunder-

*) Ja hon är den för alla barnen ständigt öpna moderliga famnen. Den fria kyrkan är exclusiv, stundom litet inquisitorisk. Hon fordrar mer af både lärare och lärjungar. —

bergen. Jag såg vidare, i pilgrimsorten Einsideln 10,000 pilgrimmer böja knä för en liten svart Mariabild, och för en mängd helgonabilder, i blindaste afgudadyrkan och hade deröfver med Aboten och Benediktinermunkarne i klostret ett samtal, som jag en gång skall tala om för dig. Jag åtföljdes på denna resa af en af d. fria kyrkans utmärktaste prestmän, lika älskvärd som sällskapare som i egenskap af menniska. Under våra färder — en stor del till fots, samtalade vi mycket om samvetets rätt, innehåll, utsträckning (han arbetade som bäst på en afhandling deröfver skrifven med mycket skarpsinne); om aftnarne läste vi A. Monods anderika betraktelser från sjuksängen, samt Epistelen till de Rom. under betraktelse af dess särskilta delars och tankars förhållande till Epistelns grundtanka; ett sätt hvari denne man har stor skicklighet och vana. Det var en skön färd nästan ständigt gynnad af vackert väder. I Zürick skiljdes vi, och efter några dagars behagligt samlif med Zürickerboarne reste jag till Brüssel. Derifrån har du hört från mig genom en liten teckning af Brüsseller Congressen och Expositionen, som jag skrifvit till Aft. bl. Red. Jag kommer snart att sända ännu en om de Belgiska städerna samt om ett par välgörande anstalter. Jag gjorde ett par interessanta bekanntskaper i Brüxell, hade ett långt enskilt samtal med Kung Leopold, och jag hade en glad, rik tid i Belgien. I Paris såg jag kontraster af prakt och elände, konstskönhet och moraliskt förderf. Men jag fann Paris liksom dödt emot hvad det var för 30 år sedan. Polisregementet höll Palais royal och staden i yttre ordning och tuckt, man hade banlyst lifvet, den fria manifestationen af det glada lättsinniga Paris. Kejsaren, i sin vagn, körde raskt genom gatorna eller öfver Marsfältet; men intet »lefve Kejsaren!» höjdes på hans väg. Han är aktad, som ett »nödvändigt ondt», ej älskad, som ett godt. Man prisar hans klokhet — för ögonblicket, man och han ser icke längre. Frankrike tror ej sjelf på sin framtid; otro och sedeförderf gå i stigande innom Paris.

I Brüsell emottog jag ditt bref af d. 8 Sept. Det gladde mig att du så godt tänkte på mig men — din lära der om barndopet förstår jag icke. Äro då våra, små, döpta barn, i Sverige, verkl. genom dopet införlifvade i Chsto? Huru ser denna döpta Christenhet i allmänhet ut där icke uppfostran och undervisning gifvit hvad döpelsens Sakrament synes utlåfva eller böra innehålla?! Och det barn, som Christus talar om (»utan J omvänder eder och varder såsom barn» etc) är väl ej detsamma som den lilla köttklump som begjutes med vatten i barndopet, utan ett barn i andan sådant som Joh. och som sedn. Jesu lärjungar döpte till Christum när det kom till dem längtande att födas på nytt! ... De flesta af d. fria kyrkans ledande,

här, (men icke alla) äro Baptister, i samma mening som Trottet i Stockholm, neml. att de förkasta Barndopet, såsom sakrament (eller såsom egande samma betydelse och kraft som d. evangeliska döpelsen) men anse ej heller Vattendopet längre, såsom nödvändigt då barnet genom kyrkans invigning före Nattvarden får en andlig döpelse »den heliga Andas dop». Af Calvin känner jag ännu föga utom hans enskilta lif. Hans stora arbete: »de l'institution Chretienne» skall jag läsa då jag kommer till Geneve. Men frukta ej, min Vän att jag någonsin skall öfvergifva »den Lutherska gedigenheten» såsom du kallar den. Den är mig för dyrbar, för nödvändig för den högsta andlighet (som just derföre äfven har en kroppslighet) och ej förgäfves har jag varit din lärjunge och lärdt fatta Idén i dess fullhet och rikedom. När du visade mig den mottog jag den, som min länge sökta skatt och näring.

Jag har nu lefvat tre månader i Lausanne angenämt delande min tid emellan studier i böcker och af samhällslifvet, bevistande af föreläsningar, sällskaper etc. Blomstringen af det religiösa lifvet innom sällskapslifvet i mångfaldiga skepnader såsom »Agaper», och enskilta församlingar för att läsa eller samtala om religiösa ämnen, är af de interessanta förteelserna i Lausannes sällskapsverld. Hela staden och orten sysselsätter sig förnämligast med uppfostran. Från alla folk sändas hit ungdom att uppfostras, och pensioner och enskilta skolor tilltaga med hvar dag. Så äfven pensionerna för främlingar som komma hit för att söka nöje eller hälsa. Utmärkta individer, såsom i Amerika, har jag ej träffat här ännu, utom Historieprofessorn Vulliemin, en man af klassisk bildning, fin urskiljningsgåfva, och utmärkt behag. En fläckt af snille lifvar hans framställning i hvilken en hög moralisk känsla i förening med en stor karakterens mildhet, låter honom framför allt framhålla idealet för att belysa frågorna eller personerna, som behandlas. Några interessanta personligheter har jag dock lärt känna; bland fruntimren synnerligen goda familje och husmödrar, unga flickor egnande sig tidigt med kärlek åt uppfostringskallet. En och annan — Hertha, som*) kraftigt känner behofvet af högre utveckling och större, rikare framtid har äfven mött mig i Schweits men jag har ej här känt den flägt af ungdom och framskridande, som gjör N. Amerikas samhällslif så uppfriskande, så föryngrande för sinnet. Också skulle jag, äfven under den politiska kris, som i Schweits under denna vinter utvecklat Nationalkänslan till en lyrisk hänförelse och gifvit en verkligen skön hjertstärkande syn, jag

*) ehuru både lagar och läroanstalter äro vida mer till qvinnans förmån än i vårt land. —

skulle det oaktadt kännt mig här något inklämd, och midt ibland »die schönen Alpen» saknat horizont och fritt andrum om icke ett interesse från annat håll underligen väckt och lifvat mig. Detta heter: Italien!! Genom en lärd Italienare och politisk flygting (allt sedan den romerska revolutionen 1848—49) Carlo Arduini har jag lärt känna den rika lifsådern i den samtidiga Italienska litteraturen, och det mägtiga ehuru bundna lif, som i Italiens stater längtar till befrielse. Med osägligt interesse har jag lefvat mig in i detta lif, ja i hela den frihetskamp som i Italien städse kämpats synnerligen för andlig frihet genom dess Christna martyrer. Meddetsamma har äfven den för-christliga bildningen i Italien och Grekland uppstigit med ny makt för mitt sinne; min barndoms syner och hjeltar ha framträtt på nytt, liksom begärande på nytt att erkännas, hyllas; och jag gör så, men i ett högre ljus, i det ljus som Du först låtit mig se. Cicero och Seneca äro hos mig jemte de Christna Martyrerna och philosopherna, och jag samtalar och lyssnar till dem på en gång, och har nöje af att urskilja rösterna samt deras ingifvelse. Jag har kännt för mig en ny uppgift i att fatta och framställa Guds rikes utveckling på jorden på sätt, som det står i min förmåga; och derföre söker jag först göra den lefvande för mitt hjerta och min själ. Denna själ söker fatta sig sjelf och sitt rike i det den söker fatta lifvet i dess daggryning morgonrodnad och dess soluppgång, och i denna sols ljus — all lifvets fullhet. Det är dock samma sol som lyser oss ifrån dagens första ljusning och till dess middagshöjd; endast skiljnad i grader, i ingifvelse. Detta har jag alltid anat, men sent lärt mig förstå, men då till outsäglig hugsvalelse.

Jag kan icke säga dig allt, som allt sedan Nyåret, denna vinter, rört sig innom mig. Mängd af slumrande larver ha liksom vaknat, spräckt sina puppor och börjat flyga omkring sökande ljuset och — finnande det. Halfqvävda toner och melodier ljuda klarare hvar dag, och vilja ordna sig till symphoni. Under ingifvelsen af dessa känslor och tankar har mitt yttre lif bestämt sig med inre nödvändighet för den närmaste framtiden. Det är vid Italiens portar som jag förnummit kallelsen af lifvet derifrån och jag vill dit. Efter en tids vistande i Geneve och i Neuchatel (der jag vill akta på utvecklingen af den qvinliga industrien, samt tala om den nya »Philosophiska methoden» med Ch. Sekretan) vandrar jag öfver Alperna in i Piemont der jag vill tillbringa de heta sommarmånaderna i de Waldensiska dalarne och grundligen studera deras anderika historia. Vill Gud, så tillbringar jag nästa Vinter i Rom. Till hösten derpå kommer jag troligen hem, och om det är möjligt, besöker jag dig på vägen till mitt Stockholmshem, som jag nog ej lemnar mer för någon större resa.

Ålderdomen är kommen, behofvet af hvila kommer allt mer, och jag bör ha samlat nog under denna resa för att tära och nära på under det qvarstående af min Arbetstid. Se Athen, Jerusalem, bli stora frestelser när en gång jag är i Rom, det känner jag, men som jag troligtvis måste aflägsna; Jag har ej råd dertill, och kanske behöfver jag det ej för den utveckling jag vill vinna. Italien, Rom behöfver jag, det känner jag. Men det är ej ruiner, ej Marmorstoder jag går att söka der. Ibland ruinerna går jag att bygga på min hydda för evigheten, och under Galatheas Marmorbröst söker jag det klappande Mskohjertat; Jag vill låta söderns sol lysa värmande på den »Aurora» som Nordens väckt innom mig, men ej kunnat bringa till mognad.

Vi ha nu här efter tre månaders kulen och töcknig vinter herrliga dagar af sol och af en luft så ren, ljuf och liffull att den gör mig ung på nytt och ger själen nya krafter. Skall jag se Dig i Schweits? Ett uttryck i slutet af ditt sednaste bref ger mig att tänka det. Här såsom hemma skall du finna mig alltid

Din
Fredrika.

P. S. Du har läst Hertha; åtminstäne har jag tillsagt att boken skulle sändas dig. Den är en bok för hvilken jag neppeligen väntar nåd af någon svensk man, men om af någon, så är denne Du. Ty du har nog förstått*) att Hertha är mitt första men icke mitt sista ord i min frihetskamp för mitt kön. I det första har jag uppträdt polemiskt. Jag kan slippa det härefter. Idealet af fadern och dottern under frihetsprincipens tillämpning gläder jag mig åt att nu framställa. Vissa brister i boken (Hertha) komma af min brist på tid att egna mig till dess behandling. Mina kommunala göromål i Stockholm togo så i anspråk tid och tankar att mitt litterära arbete måste stå efter. Deraf ojemnhet och slapphet i flera delar. Det får ej blifva så härefter.

Gif en innerligt hjertlig hälsning till Din Carolina och dina döttrar från deras Väninna

Fr. Br.

I Géneve blir jag till medlet af Maj.

---

*) att Herthas klagan och qval är min egen själserfarenhet,

974. Till Lotten Wennberg. Lausanne d. 3 Mars 1857.

Nu är det grufligt länge sedan som jag hörde något från min egen goda Lotten; och när så är tycker jag att något felas mig. Du har blifvit, min Lotten, som en frisk vårvind i mitt lif, och när jag ej förnimmer något af den kännes det som en tung stilltje från ett håll, äfven om på andra håll lifvet är alldrig än så fullt och friskt. Det är också längesedan som jag skrifvit till dig. Lifvet förer mig med sig som en brusande flod och hvar dag och hvar stund har sin omsorg. Så är det äfven jag vet det för dig, i ditt lif af så god och rik verksamhet. Välsignelse öfver det och dig!

Mitt lif är nu ej mycket för andra. Det är ett andligt ätande och drickande, ett riktigt fest-lif, som jag ej skulle tillåta mig om jag ej kännde att det är mig gifvit till ett bättre mål än min egen njutning; och äfven derföre är denna stor. Gud i sin nåd och godhet låter mig upplefva och erfara mycket, som jag knappt vågat hoppas eller ana; — ej förgäfves har jag lefvat i Alpernas land; nya horizonter och nya himlar har jag sett och ser här; eller om de ej äro mig alldeles nya, så ser jag dem likväl på ett klarare sätt och närmare håll än förr. Gud förer oss faderligen och underligen.

Troligen dröjer jag något längre än ämnadt var hemifrån; ty jag måste se Italien och studera ett och annat der. Jag känner det klart, och som en nödvändighet. Kanske stadnar jag nästa vinter öfver i Rom. Men sommaren derpå skall jag, på Guds nåd, komma hem, för att ej mer lemna mitt land, utan arbeta der så länge min arbetsdag varar.

Och då, min Lotten, hoppas jag ofta se dig, i gemensam verksamhet, i lust och nöd, och på glada små stunder, som förr. Gud gifve det; — den tanken är mig som en grönskande oas, med friska springande källor, midt ibland mina hemtankar.

Mathilda och hennes man ämna komma hem till nästa höst, och komma troligen då att taga mina båda gårdsrum samt köket i besittning, tills vidare. Allt är godt och hoppfullt för henne.

Efter något mer än tre månaders vistande i Lausanne reser jag nu till Geneve för att bli der ett par månader. Det förnämsta lifvet i Lausanne består i religiösa föreningar och sammankomster. Det är ett godt, vänligt, stilla lif, ej mycket utvecklande för tanken men som behagar mig för dess enkelhet och allvar. Dessutom har man hvarjehanda föreläsningar i vettenskapliga och litterära ämnen. Jag har duktigt frusit ifrån November och till medlet af Februari, men

sedan har börjat en tid af mildt och vackert väder af sagolik skönhet, med en luft liksom drucken af sol och vårlif; jag dricker den som Nektar under långa vandringar i denna storartade natur. Det vore för godt för en fattig, syndig menniska om hon ej kunde tacka och lofva.

Min svåger och syster skrifva till mig utförligt om allmänna och enskilta nyheter hemifrån; men jag saknar min Lottens rikhaltiga protokoller. Till Fredr. Svedbom skall jag snart skrifva från Genève. Jag omfamnar nu min älskade, goda glada Lotten och lefver hennes innerligt tillgifna

[— —]

Från Thorén har jag haft ett bref som ej vittnar rätt godt om hennes förmåga att hushålla; från lilla Hallgren har jag ej hört knytten.

---

975. Till Louise Coulin. Genève ce 3 Avril 1857

Ma chère jeune Amie! je ne vous donnerai dorenavant que ce titre — je vous remercie de tout mon coeur de vos dons, livre, fleurs et douces paroles — bien douces pour mon coeur! — ils m'ont réjouie et j'y lis votre ame. — Vous avez voulu me faire du bien, et vous l'avez fait. Laissez moi vous dire que si vous vous êtes sentie attirée par l'étrangère dont la voix vous venait de loin avec les accents d'une amie, elle, en vous voyant s'est sentie attirée vers vous et que c'est cet attrait qui l'a conduite et la conduit aux »Eaux-Vives» de Jargonnant. Et maintenant il me semble reconnaitre dans tout cela la conduite de notre bon père qui est au ciel. [— — —]

Adieu! je vous embrasse et je reste de coeur et d'esprit

Votre amie

Fredrika Bremer.

---

976. Till Fredrika Svedbom. Genève d. 22 April 1857.

Min egen goda Fredrika! Tack för ditt lilla bref! Det gaf mig ett stygn i samvetet för det jag så länge uppskjutit att tacka dig för ditt första, som gladde mig för två eller tre månader sedan, uppskjutit att skicka dig hvad jag — ämnat skicka dig. Och så satte jag mig bums ned att renskrifva mina Belgiska minnen, och nu är det gjordt, och nu lättar jag mitt samvete med att skrifva till dig.

Huru innerligen har jag ej deltagit i din oro och sednare i din glädje öfver din mans tillstånd. Det förefaller mig att han genomgått aklimateringsfebern i sitt nya kall och att han nu skall vara härdad för framtidens mödor deri. Att begynna det vid öpnandet af en riksdag med frågor framför sig, såsom vid den närvarande, var sannerligen ett eld och vattenprof för både själ och kropp. Efter att ha genomgått det kan man lefva trygg.

Hvad du skrifver mig om anfallen på min Hertha förvånar mig icke. De ha varit mig, i allo, väntade. Hvad som varit mig oväntadt och som på sätt och vis förvånat mig är den egna, underliga glädjekänsla som jag erfarit deraf; jag vet mig alldrig erfarit något dylikt. Det har varit som en osynlig makt tagit mig vid handen, och lyftat mig i en region der — men jag vill ej skrifva derom, kanske tala en dag. För mycket godt ville jag ej ha undvarit denna inre erfarenhet. Känslan att veta mig ha skrifvit, icke för att behaga menniskor, nej i fullt vetande att misshaga de flesta, att ådraga mig bitterhet och ovett; att ha dervid lydt påtryckningen af ett mäktigt inre bud och ej frågat efter något annat, förklarar till en del, men ej helt, denna känsla af frihet och fröjd.

Icke att jag är i allo nöjd med Hertha; långt derifrån. Jag känner att denna bok lider af några öfverdrifter och formfel rätt betydliga. Mina mångahanda praktiska bestyr och omsorger under sednare året i Stockholm hindrade mig att egna tillbörlig tid och tanka åt mitt litterära arbete. Det fick bli som det kunde icke som det borde. Jag led ofta mycken inre ångest då jag skref det. Men — nu har jag dock frid dermed i det väsendtliga,*) och dessutom är Hertha mitt första, icke mitt sista ord i denna riktning.

»Mimmi Svanberg!» Ja visst har min goda Lotten Wennberg föresväfvat mig under denna skepnad. Och hon har dermed delat alla deras öde som interesserat mig lifligt deri att de delvis blifvit porträtterade af mig. Men det är blott delvis och jag trodde mig ej ha gjordt henne så lätt igenkännelig, och ville det ej. Men tid och lugn felades mig att blanda färgerna fullt. Lotten W— —s vänliga bild ser dock annorlunda ut i min själ än Mimmi Svanbergs, ehuru ljus denna än synes mig.

Längesedan, söta Fredrika, hade jag bordt skrifva dig till om min tillämnade resa till Italien. Förlåt att jag ej gjordt det förr än nu. Jag tänkte ej på en sådan resa (såsom du väl vet) då jag lemnade

*) dertill bidrar ock de bref jag fått från flera håll af allfvarliga, sökande och kämpande själar, icke endast af qvinnor. Hertha är en vexel dragen på framtiden.

Sverige, och länge ej heller här i Schweits.*) Italien har alldrig hittills öfvat på mig en dragande makt; jag såg der endast ruiner och konstverk, och sådana stå i efterhand för mitt interesse. Men här, vid Italiens portar, här har jag, tvärt igenom Alperna förnummit ett under ruinerna och marmorstoderna blödande, längtande, klappande hjerta, och detta hjerta drager mig dit. Jag vill lägga mitt öra dervid, lyssna till dess tysta suckar, dess fornminnen dess framtids bundna hopp. Fredrika! Jag känner att det är en högre vilja som för mig till Italien och att jag måste lyda den.

Att säga dig i öfrigt hvad som lefvat och lefver i mig, synnerligen allt sedan detta nyår är — omöjligt. Det förefaller mig att jag kommit i en slags högre skola der jag får lära se allt hvad jag förr skymtat och frågat om i ett högre sammanhang. Huru tacksam jag är för denna skoltid kan jag ej säga. Det synes mig att jag nu skall kunna taga liksom fasta på mig sjelf och reda och ordna allt hvad som der korsat sig, och sedan hvila i — morgonrodnaden af en fullare dag, — den som kommer efter denna dags slut. Nu ej mer derom.

Och nu, min Fredrika skrifver jag dig ej mer stort om mig, och hvad jag här sänder är väl det sista af mina resminnen innan jag kommer hem — vill Gud, nästa år! Jag ämnade det, som en fortsättning af den artikel som jag sände din Man öfver Välgörenhetskongressen i Bryssel; nu har det förefallit att denna sednare kunde godt passa att uppläsa på vår förenings allmänna sammankomst, emedan den behandlar ämnen, som rör denna förening nära om än icke i dess närmaste angelägenheter. Den må dessutom vittna om den uppmärksamhet, som jag egnar de föremål och frågor hvarmed den praktiskt sysselsätter sig. Endast en inskränkt åsigt af vår skyddsförenings mål kunde låta dess medlemmar säga om denna artickel: »den angår oss icke.» Men gör som du vill, min Fredrika, med uppläsningen deraf. Din man torde i alla fall vilja upptaga den, eller göra den bekannt. Den torde kunna ge en liten påtryckning till den redan omtalade utflyttningen på landet af vår s. k. prins Carls skola, och komma våra gossar der till godo. I Schweits i Holland och Frankrike har man gjordt reformskolorna för barn till åkerbrukande kolonier hvilket haft förträfflig verkan så för barnen, som för anstalternas ekonomiska bestånd.

Jag blir ännu omkring en månad i Genève, der mångahanda interessen fästa mig; reser så till Neuchatel för att språka med den

*) så har äfven denna min resas hela mål endast småningom, till fullo, dagats för mig sedan jag kom hit.

ädle, christlige philosophen Charles Sekretan, samt besöka de märkliga fabriks (Ur-fabrik) dalarne i stadens grannskap. Sedan återvänder jag till denna nejd, der jag ännu har åtskilligt att se för hvilket jag måste afbida sommarens fulla inträde, som t. ex. Chamounix m, m. I slutet af Juli vandrar jag öfver alperna in i Italien, först till de Waldensiska dalarne, så märkvärdiga genom deras historia, deras folks religionskamp; så vidare! En del af nästa vinter önskar jag tillbringa i Rom. Huru roligt att der, vid Tiberns strand, få språka med de gamla romarne, tänka öfver fordom och nu och — kommande tider; få tänka deröfver i Christna uppenbarelsens ljus!... O Fredrika! — — —

Och sedan, sedan hur godt att få hemkomma, till det gamla hemmet, de kära vännerna, det påbegynta gemensamma arbetet samt i stillhet få utveckla det nya utsädet som Gud gifvit. Bifall eller tadel skall föga röra mig mer; det är förbi dermed; endast att vara trogen den inre rösten i stort och i smått. Blott af den får jag härefter taga straff eller belöning. —

Lef väl kära, goda väninna; låt din vänliga tanke, din förbön följa mig, hälsa hjertligen gemensamma vänner och framför allt din bästa vän, din man från Din hjertligen tillgifna

Fredrika.

Lilla rara Gudson kysses i andanom hjertinnerligen af sin Gudmor.

När du skrifver till mig, så säg mig något om Ulla Limnell och hennes barn, om Maria Derong, och om Schwan uppfyllt sitt löfte till henne!

---

977. Till Brockhaus. Genève 15 Mai 1857.

Herrn P A. Brockhaus!

Erst vor kurzem habe ich in Genf, Ihren Schreiben vom 17 Jan. bekommen, also um mehrere monate später als es geschrieben war, und mein Antwort darauf kommt nun vielleicht zu spät für Ihre absicht mit diesem Schreiben. Aber es ist mein Fehler nicht.

Meine Schriften sind in folgender ordnung ausgegeben:

1 Kleine Erzählungen: Axel und Anna, Die Einsame, etc.
2. Die Familie H.
3. Die Töchter des Presidenten.
4. Nina.

5. Die Nachbarn. —
6. Das Haus.
7. Streit und Friede.
8. Die Sklavin (Trälinnan) drama.
9. Ein Tagebuch. —
10. In Dalekarlien. —
11. Morgenwachen (broschyre, gegen Strauss.)
12. Ein par blätter vom Rhein Ufer.
13. Geschwisterleben.
14 Midsommer-Reise. —
15. Leben im Norden. Skizze über Dänische zustände im Jahr 1848.
16 Heimath in der neuen Welt.
17 Hertha.

»Morgenwachen, Ein par blätter vom Rhein Leben im Norden, Heimath in der neuen Welt und Hertha» sind nicht unter dem titel: »Skizzen aus dem Alltagsleben» erschienen, und sollten es, ihrem Inhalt gemäss, nicht.

Ihren Wunch das ich eine fernere biografiche Skizze über mich geben sollte, für Ihre Gesammtausgabe meiner Shriften, kann ich nicht entsprechen. Über mich, mein inneres und äusseres Leben werde ich nicht weiteres dem Publicum mitheilen bis ich von dieser Irdischen Schauplatz abgetreten bin.

Verzeihen Sie mein schlechtes deutsches Schreiben und glauben Sie mir, Geehrter Herr,

Hochachtungsvoll
die Ihrige
Fredrika Bremer.

P. S. Ich habe mehrere kleinere Skizzen und Aufsaze theils prosaische theils poetische für verschiedene Allmanachs ũ Jahrbücher auch wohl in Zeitungen geschrieben, die wohl ein oder zwei kleine Theile machen konnten. Aber Sie sind noch nicht gesammelt und werden es wohl nicht fürs ersten. Auch konnte ich mich nun und hier nicht dessen alle erinnern.

---

978. Till Caroline Frumerie. Geneve d. 4 Juni 1857.

Min lilla Carolina! Just nu har jag emottagit ditt bref, och jag kan ej säga dig huru ondt det gjort mig att se dig så plågad och så illa vårdad, — Jag trodde dig vara qvar på Diakonisshuset! — ej huru djupt det gläder mig att kunna hoppas dig botad, att höra dig känna dig frisk!! Gud vare innerligen tackad och prisad derför! Men, mitt stackars, stackars barn, hvad du haft ondt, hvad du haft det svårt!.... Det der såret — söta Carolina! akta dig att läka det hastigt. Det är säkert en utväg, som naturen vill ha, för elaka vätskor, som ännu kunna vara qvar. Akta dig att läka det annorlunda

än genom bad, eller förtärande af morötter, (ett af de mest helande medel för sårnader invertes). Godt att du far till Strassburg; der, eller i Tyskland, blir nog någon utväg för dig att sköta dig väl, och, behöfver jag väl säga dig att jag vill bidraga dertill i den måhn jag förmår det. Nu kan jag ej väl disponera något (det skulle förskräcka Quiding,) men när jag kommer hem skall jag kunna det snart. Emedlertid så räkna på 200 rdr Rgs. af mig min lilla Carolina, och använd den lilla summan (som jag hoppas kunna förstora!) till hjelp för din sommarbad eller brunnscur, den du nödvändigt behöfver.

Och nu — din Vinter! Bäst vore det om du kunde tillbringa den i mildare klimat än vårt. Men om du tycker det vara bäst att återvända till Stockholm, så ville jag säga dig detta: till min våning hörer en vindskammare, liten men ljus och snygg, med ett litet tillhörande kontor för ved etc. Jag betalar derför ej mer än 20 rdr Bco för året, och du behöfde då ej heller betala mer om du ville bo der. Möbler dertill, äfvensom sängkläder, kunde du få af mina, äfvensom porcelaine, silfver m. m. och säkert kunde du, för middag, ackordera in dig hos Mathilda, som kommer att, med sin man, ta mina rum åt gården till. Visst är rummet fyra trappor upp, och kanske ej rätt varmt, men det har sol, är vänligt ock — får du icke bättre så vore det väl ej farligt att taga det öfver vintern. Nu är det uthyrt åt en ung sömmerska, men om du vill ha det, så kan det ännu sägas upp. Dock tror jag att det vore dig bättre kunna vara öfver vintern i tyskland. Skrif mig till, min snälla goda flicka då du kommit dit, och ser något klarare framför dig. Om du skrifver på Genève »poste restante» så träffar det brefvet mig der ännu i Juli månad; ty jag kommer ej förrän i Augusti att fara öfver Alperna utan reser först på åtskilliga håll i Schweits, och återkommer i Juli till Genève för att göra färden till Chamounix.

Gudskelåf att du haft glädje af att vistas hos din syster Delaintray och kan skiljas i frid vid henne. Jag har alltid haft tron på något mycket godt, i grunden, hos Susanna, fastän lynnet kunde ha vridit sig.

Jag är glad att Mathildas äfventyr är väl öfver, och tror att det, i grunden, var lyckligt för henne att dess utgång blef, som den blef, ehuru sorgligt i förståne! Men hennes Arbete skall snart hjelpa upp hennes sinne igen, och hon är verkl. lyckligt gift.

Och du, min lilla flicka, torde ock kunna motse en tid af stilla frid och trefnad, om ock hvarföre icke lycka! och den som kan vara så flitig och snäll med sina händer som du, bör alldrig kunna frukta för »ett sysslolöst lif», som verkligen är ett onödigt lif om man blott har någorlunda hälsa. Gud låte denna stadga sig hos dig mitt

goda barn! Jag hoppas och tror allt godt efter hvad du sagt mig. Det var ju underligt att min dröm skulle säga mig hvad jag alldrig vaken tänkt på! Men hvad skola vi säga om Hrar Huss och Düben? Jo, att de äro stackars syndiga kortsynta menniskor. Du vet väl att Huss gifter sig, med en ung frna Bergenstråle (en enka)! Farväl min lilla Carolina! Hvad det skall bli mig kärt att en gång få språka med dig. Kanske kunna vi återvända tillsammans, då jag kommer till Tyskland för att resa hem, som väl blir nästa sommar. Innerligen och gladeligen

Din tillgifna
Fredrika Bremer.

Som jag ej vet din Adress sänder jag det här brefvet till Mathilda. Hälsa henne hjerteligen. Jag skref i förrgår till Olsen och till henne.

---

979. Till Louise Coulin. Chaux de Fond, ce 18 Juin 1857

Vous êtes, ma chère Louise, ma chère jeune soeur en esprit et vérité! Votre lettre me le fait sentir de plus en plus distinctement, et j'ai la douce espérance qu'il résultera de notre rencontre une de ces relations qui ne finissent point, et qui ne feront que s'accroître, parceque elles sont fondées dans l'amour de cette verité et de cette bonté éternelle en laquelle notre but est de croître à tout jamais!

Est ce que j'ai dit que »les Genevois n'étaient pas aimants»? Mais alors je n'ai pas pensé à leurs rapports avec moi, car certainement j'ai reçu des Genevois et Genevoises bien des marques de bonne volonté et d'affection qui me resteront en doux souvenir. Cependant laissez moi vous le dire, ma chère Louise que dans l'accueil que vous, votre soeur et vos chers parents m'ont fait quelque chose qui me touche d'une bien autre manière encore. Ce n'est pas seulement de l'amabilité mais une affection chretienne si douce et si parfaitement désintéressée que j'en suis heureuse! Oui chère Louise votre famille m'a fait sentir, comme aucune autre en Suisse, les relations de la famille commune des Enfans de Dieu; et vous ne savez pas tout le bien que vous avez fait par là, de plus d'une manière!

Je vous écris, dans ce moment du fond de la capitale de l'horlogerie, où je n'ai pas trouvé ce que je cherchais, c a d des écoles de dessin pour les jeunes filles, mais où j'ai trouvé ce que je ne cherchais pas, savoir une famille charmante qui m'a accueillie comme si elle était mienne et qui me donne toute sorte d'agréments et de plaisirs, outre la facilité de connaitre à fond la vie intime et industrielle de la Chaux de Fond. Cela fait aussi que ma visite qui ne devait être que de deux jours, se prolongera une semaine, et que ma tournée dans les Vallées du Jura me prendra au moins

quinze jours. Demain mes nouveaux amis et moi projetons une grande course à pied au saut du Doubs.

Après une vraie entrée triomphale à Neuchâtel à la vue des grandes Alpes et sous un soleil éclatant, j'y suis restée emprisonnée subitement par une pluie presque sans interruption de près d'une semaine, mais près d'un philosophe comme Ch. Secrétan et d'une famille comme la sienne il n'est pas difficile de prendre la chose philosophiquement. Enfin la pluie fit place au soleil et à la bise blanche, et Dimanche dernier je pus partir en compagnie de Mr Sécretan et de sa bonne et aimable femme pour les montagnes. Nous fîmes une course délicieuse (la grande partie à pied) à la tête de Rans et de là, le matin suivant, aussi à pied à la Chaux de fond, par des sentiers de montagne. Et maintenant je me trouve dans le creux d'une large vallée ondulée entourée de hauteurs couvertes de sapins, (paysage sans beauté excepté par la verdeur et les fleurs des pâturages) dans une ville ressemblant exactement à ces petites villes de Nuremberg qu'on fait sortir toutes prêtes des boites de joujoux d'enfans et place sur une table. Toutes les maisons se ressemblent et la vie qu'on y mène semble se ressembler extrémement aussi. Mais de cela nous causerons quand je serai avec vous. On m'appelle et je vous quitte!

Saluez tendrement vos parents et votre soeur de la part de votre affectionnée

F. B.

---

980. Till Marie Secrétan f. Müller.

Chaux de fond ce 18 Juin 1857.

Ma bien bonne Mme Sécretan!

Vous m'avez temoigné, au moment de notre separation, à la Chaud de fond, une si aimable sollicitude pour ma santé (qui n'était pas alors en tres bon état,) que je ne puis resister au désir de vous dire que je suis, a present, parfaitement bien, oui, que je le fus deja dans la soirée du jour de notre arrivée ici, que la nuit je dormis double en qualité et quantité et me levais prête a tout entreprendre. La pluie qui survint s'opposa se jour la à toute entreprise au dehors un peu étandu; j'en fus dédomagée, au dedans, par la compagnie de mon aimable hotesse, (ame toute vivante, saine et sympathique) et de sa famille. Dans la soirée je pris le thé avec la crème de la societé feminine de la Chaux de fond et en eut vraie jou[i]ssance. Ce fut le Mardi. Mecredi: pluie de nouveau, petites visites chez graveurs (frères Dubois) et graveuses, une regleuse (Modèle) de montres, et conversations sur l'horlogerie et l'independance. Le soir: reunion a

la maison de jeunes personnes auxquelles je lus les contes d'Andersen et jouais forces danses Suêdoises et Laponnes. Ciel plus clair, éspérances et projets pour les jours a venir.

Aujourdh'oui: temps magnifique, et grands projets de visites industrielles pour aujourdh'oui, et pour demain une course a pied au saut du Doud en grande caravane! Voila! Mes hôtes pleins de bonne volonté et d'amabilité ne veulent pas me laisser partir d'ici avant Dimanche ap. midi, quand ils veulent m'accompagner au Locle, et moi, je me laisse conduire comme ils le veulent, heureuse de sentir que je fais quelques plaisir a des gens si vraiment bons, et avec qui d'ailleurs je me trouve si bien. Je pense aussi qu'ayant si bien vu les choses ici, je pourrai d'autant plus vite faire mes visites au Locle et au Val Travers, et de pouvoir être de retour a Neuchatel vers la fin de la semaine prochaine ou je me rejouis bien de revenir dans ma petite chambre, ou de mon petit nid de verdure pres de vous et de Mr Secretan. [— — —]

---

981. Till Louise Coulin. Sommerhause ce 5 Juliet 1857

[— — —] Je vous écris dans ce moment d'une bien jolie campagne sur les bords du lac de Neuchâtel, en vue du Mont Blanc qui domine en roi toute la contrée, et ce soir j'irai coucher à l'Ile de St Pierre. De là j'irai à Berne pour voir l'exposition, et de Berne à Clarens. Le temps est superbe et mon coeur est plein d'action de grâces pour toutes les bonnes et belles choses de cette terre. Nous en causerons quand nous serons ensemble à Chamonix — Maintenant, Adieu ma chère, jeune amie il faut que je vous quitte. —

Saluez [— — —]

votre affectionnée
F. B.

---

982. Till Louise Coulin. Clarens-Vernex ce 17 Juliet 1857

Eh bien, ma chère petite soeur, il en sera tout comme vous le dites dans votre lettre du 9 Juillet (dont bien merci!) et cela s'arrange à merveille quant à moi, et à ce que je crois aussi, pour Mme F.! Le 26 au soir je compte être de retour à Genève dans ma chère famille de Jargonnant, et Lundi le 27 nous pourrons partir pour Chamonix. [— — —]

En revenant de Chamonix j'espère passer encore quelques jours avec vous, et nous causerons un peu ensemble de mes plans, et vous m'aiderez à les fixer mieux. Mon voyage d'Italie est remis jusqu'au commencement de Septembre, et je voudrais employer le mois d'Aout aussi profitablement que possible pour ma connaissance de la Suisse, pour mon âme et mon corps. Le corps me semble à présent en asses bon état pour n'avoir pas besoin de bains et..... mais de cela je vous parlerai verbalement — Je suis bien contente de vous savoir avec vos bons parents sur les hauteurs du Jura pendant ces grandes chaleurs [— — —] Ici à Clarens, dans la belle campagne de Melle G. (belle surtout quant à la situation) j'ai beaucoup pensé au paradis, et combien il y en a par moment encore sur la terre! Oh! ma chère Louise! puisse ma vie à venir prouver la profonde reconnaissance dont je me sens pénétrée pour les douceurs, les jouissances que Dieu m'a accordées si richement durant cette année de ma vie, la beauté qu'Il m'a permis de contempler de reconnaitre et plus encore pour l'harmonie qu'Il m'a fait entendre plus clairement, plus près!!

Combien je serai aise de vous revoir, de vous embrasser vous tous qui avez été si bons pour moi. Puissé je vous retrouver tous en bonne santé et ma chère petite soeur Louise bien réchauffée pour braver les glaciers! — Je vous écrirai de Bex où je compte aller au commencement de la semaine prochaine, et vous dirai alors au juste le jour de mon arrivée. Peut-être me retrouverez vous déjà à Jargonnant en arrivant de Gimel, car, quand j'y songe, je désirerai être un ou deux jours à Genève avant le départ pour Chamonix pour m'y bien préparer. Enfin je vous y reverrai bientot, vous et les vôtres ma chère Louise et en attendant je vous embrasse et suis de tout mon coeur votre affectionnée Amie

Fredrika Bremer.

---

983. Till Caroline Frumerie. Campagne Coulin, Jargonant, près de Genève, ce 18 Aout 1857.

Min lilla Carolina! Hjertligen tackar jag dig för ditt bref af d. 22 Juni, och att du der så snällt redogör för dig. Jag är ledsen att ej ha förr kommit mig för att skrifva dig till, men jag har varit på språng hela tiden upp och nedför Alperna och det må du tro tar i anspråk både själ och kropp så att man ibland icke har något deraf »till overs», såsom man säger i Dannmark. Jag var bra glad att se dig i någorlunda godt läge och i goda händer och det för så godt pris! fast bordet synes lemna mycket att önska. Och ditt öpna sår — det oroar mig bra mycket! Men jag hoppas på en kur af morötter och flodbad. De förra kan du väl få hvar som hellst, och det finnes ingen föda merå helande mera välgörande för åkommor sådana som din. Det är allmännt känndt. Mätte du äfven få pröfva det för dig.

Ditt värdsfolk äro rätt egendomliga menniskor, som är roligt att lära känna. Den unga herrn, som låter »sitt ljus lysa för dig i Skriftens tolkande — må han förstå att skilja hvetet från agnarne, hvad som bör bibehållas hvad som är af evig säd och det som måste affalla måtte han ej kasta ut barnet med badvattnet, som så mången gör det! Från tron på en mekanisk ingifvelse af skriftens ord och läror måste man komma om man kan alldrig så litet tänka. Men det är ej så lätt att se hvar gränsen är för den fria tolkningen af ordet och hur man skall kunna urskilja hvad Gudomligt och hvad menskligt är. Troligen finnes ej heller en gräns som kan utstakas eller bevisas. Det menskliga samvetet i innerligt förhållande till Gudmenniskan, upplyst och inspireradt af honom måste angifva riktningen, vägen. Frågan öfver arten af den Bibliska ingifvelsen är i Schweits en af dagens frågor och bearbetas af stridande partier från flera håll. Jag studerar och lärer derunder, och jag tillstår att Bibeln allt mera växer för mig derunder, såsom historien om ett folk under Guds särskilta ledning med af Gud ingifna lärare; men den menskliga delen deri låter jag ej fråntaga den, ej heller det naturliga i inspirationen.

Om du ej känner pastor Trottets sednaste bok: »Les grands jours de l'Eglise Apostolique» så sök att skaffa dig den; den skall hjelpa dig till ljus i dessa frågor, om än man ej i allt kan dela förf. tanke. Det är dock en skön och märklig bok. Den bör finnas i Strassburg. Tvenne böcker af en Engelsk lagkarl Erskine: »Evidences of the Christian religion» och »on the entire freeness of the Gospel», önskar jag äfven att du kunde läsa. Författaren framställer de inre bevisen för Christendomen med en styrka och klarhet som visar hur litet den yttre bokstafstron är behöflig, ja, huru den kan skada då den ofta hindrar att tränga fram till anden, — skalet afhåller från kärnan. Godt, min lilla Carolina att du kommit med allvar in i dylika ämnen, ty de skola ge din själ mycken och välgörande föda.

I mitt lilla vindsrum i Stockholm hade du nog kunnat ha det trefligt, ty det är vänligt och mycket soligt, men nog hade du haft det ensligt der, och det duger nog ej för dig. Bäst derföre min goda flicka, om du kan frakta dig fram någon längre tid i mildare klimat än vårt. Det ger också tillfälle till åtskilliga studier af interesse.

Till Schweits kan jag ej råda dig att komma som resande. 20 a 30 franc gå der åt om dagen, som ingenting, då man reser med diligence eller på jernväg; och om vintern fryser man jemmerligt. Du ser mig qvar här ännu emot min afsigt i våras. Det kommer sig af, dels flera gästvänliga bjudningar, som låtit mig tillbringa min sommar bra angenämt; dels att jag ej blifvit färdig med mina Alpfärder förr, dels ock att den Fru i sällskap med hvilken jag skall besöka Piemont

ej blir färdig förrän till första veckan af September, då jag afreser med henne. Skrif mig emedlertid till, min lilla flicka, enl. åfvanstående adress och låt mig veta hur det är med dig, och huru det ställer sig för dig till vintern. Man kommer att härifrån tillsända mig mina bref i de Piemontesiska dalarne, hvar, vet jag ej nu med visshet. Mathilda med sin man är afrest från Paris, som du väl vet. Jag har hört det genom Baron Manderström. Det är nu längesedan jag hade bref från Sverige. Kung Oscar lärer allt vara farligt sjuk. Jag hinner ej nu skrifva mer. Nästa bref skrifver jag till dig från Italien, när jag fått höra huru och hvar du befinner dig.

Alltid din hjertligen tillgifna
Fredrika Bremer.

Det kostar på mig att skicka dig ett ofrankeradt bref men man säger mig, och jag tror det af erfarenhet, att de så komma säkrare fram. Betala ej heller postporto då du skrifver till mig härnäst!

---

984. Till Louise Coulin. Montreux ce 25 Aout 1857

Je vous fis si mal mes adieux hier, matin, ma chère Louise ainsi qu'à Nancy, que je sens le besoin de vous les refaire aujourd'hui en attendant que je vous dise a Dieu et bonjour à la fin de cette semaine! Je ne sais même pas si, en quittant la rive de Genève je réussis à vous faire parvenir par mes yeux et mon mouchoir mes dernières salutations — car tout en vous cherchant avidement des yeux dans la foule je ne fus pas tout à fait sûre de vous avoir rencontrées, et puis j'étais préoccupée de voir arriver mes sacs et après que Marie me les eût plantés au beau milieu du tillac (ou je fus bien aise de les voir) de chercher pour eux un abri; le bateau s'éloignait rapidement et puis il y avait tant de monde! le tillac était comme une fourmillère. Je réussis pourtant à trouver une petite place et puis je me mis à penser à vous mes deux jeunes amies et à vos chers parents et — je vous laisse à deviner comment et en quel sens. Le temps était délicieusement doux et tranquille, le lac calme, le ciel se couvrit assez pour modérer l'éclat du soleil; enfin tout était au mieux pour la tranquillité; mais point d'Alpes, point de vent, point de vie excitant l'intérêt excepté deux ou trois figures tranchées et pittoresques et des petits bouts de conversation que j'attrapais par ci et par là, dont je vous raconterai une quand je vous reverrai. Les visages étaient heureux et comme endormis. Chaque fois que nous nous arrêtions le Vapeur déchargeait et puis se rechargeait d'une certaine quantité d'hommes et de femmes, le tout très tranquillement et mécaniquement. Avec ça le temps passait, l'heure avançait, les villes et les villages disparaissaient et, je ne sais pas comment, l'appétit me gagnait

et les excellentes tartines de Nancy disparaissaient aussi. Il n'en restait plus une seule quand nous abordâmes Vevey. A Vernex je fus reçue sur le rivage par Mˡˡᵉ Gaberel et ma jeune compatriote Jenny Lind fraiche comme une rose; et maintenant je vous écris de la pension Gaberel, en face de l'Eglise de Montreux et ayant une belle vue sur Chillon et tout le fond du lac. Le lac est bleu et calme et le soleil cherche à se faire jour à travers des masses de nuages restés après la pluie de cette nuit.

J'ai passé ce matin avec le livre de Mᵐᵉ Dora d'Istria sur la Suisse, qui m'inspire un regret très vif de n'avoir pas connu plus tôt cette âme noble et ardente, cette vraie républicaine chrétienne et de n'être point entrée en communication avec elle comme j'aurais aisément pu le faire. Elle n'est point Suisse; elle est une fille des provinces Danubiennes Roumaines; mais elle mériterait d'être connue et appréciée en Suisse, la patrie de son coeur, comme auteur et comme critique. Son idéal est élevé et ses connaissances ainsi que sa pensée ont une étendue peu commune chez les femmes. Mʳ Gaberel est en relation de lettres avec elle.

La société dans la maison de Mˡˡᵉ Gaberel, en ce moment, est petite mais tres agréable et très causante — plus d'autrefois que du présent. — Maintenant je vous quitte pour faire une promenade, mais vous ne me quittez pas, car vous êtes là, dans mon coeur, ma Louise, avec Nancy et vos bons parents, et vous y serez toujours!

Je vous embrasse tous et de tout mon coeur!

Votre
Fredrika

Ma chère Louise, achetez encore pour moi le portrait d'Adolphe Monod (le beau portrait que vous savez)! Saluez bien de ma part cet idéal d'heureuse vieillesse la tante Boidard! Nous avons beaucoup causé d'elle hier à table où se trouvaient plus d'une personne qui l'avaient connue, appréciée et aimée!

---

985. Till Louise Coulin. Pallanza, Lago Maggiore
13—15 Sept. 1857

Vous m'avez presque gâté mon état solitaire, ma chère, toujours plus chère Louise! Car au lieu de m'y trouver comme dans mon élément naturel, comme cela m'arrive généralement, je m'y trouve assez sotte! Je m'attrape souvent à vouloir dire: »Louise, regardez donc!» — Louise venez, voyez etc, etc et puis quand je tourne la tête et vois, au lieu de ma douce compagne, un long Monsieur près de moi, ou bien personne, je me sens toute stupide. Il me faudra vraiment du temps pour m'accoutumer à vivre sans vous. Ces derniers jours, surtout, me furent si doux, qu'il me semble que je devrai toujours cheminer ainsi avec vous et Nancy. Qu'il me tarde de vous savoir heureusement arrivées à la maison paternelle, au milieu de vos bien aimés! Ce me fut une grande satisfaction, en me séparant de vous à Viège, de vous voir, ainsi que Mˡˡᵉ M. bien établies dans un supplé-

ment bien aéré, et sous la protection d'un Monsieur qui m'inspira la plus parfaite confiance, bien que [je] le vîsse pour la première fois, tant il avait l'air de brave homme et d'homme comme il faut; et les mots qu'il m'adressa à demi voix »je serai le protecteur de ces jeunes dames!» quoique dits en souriant avaient une intention sérieuse, et je lui en sais gré. [— — —]

Et maintenant je suis sûre que ma chère Louise veut savoir de mes nouvelles, et justement je me suis mise en devoir de vous en dire après avoir bu une tasse de thé à votre santé. J'ai passé heureusement le Simplon chère Louise, mais non sans de petits désagréments qui commencèrent la nuit même où je dus m'embarquer dans un supplément qui à chaque relais devint de plus en plus mauvais — Je me ressentis aussi de ce que mes chères compagnes de voyage ne m'aidaient plus avec mon bagage car on me fit payer la nuit à Viège près de douze francs pour le »surpoids». Mais je soupçonne que ce fait est un peu l'oeuvre de l'esprit des ténèbres. — La bonne et active Rosa à Viège fut inappréciable pour moi cette nuit là, et me fut comme une fidèle domestique. Je fis le passage du Simplon en grande partie dans les brouillards, qui vers la fin se changèrent en pluie. Mais au plus haut entre Bérisal et Simplon, dans la région des Avalanches le soleil se fit jour à travers les brouillards et me fit voir une scène d'une sauvage grandeur, presque effrayante, et je regrettais que ma chère et courageuse jeune compagne ne fût pas là à la voir avec moi. Le sommet du Simplon était couvert d'un nuage épais, noir, mais toute la région moyenne et inférieure de la montagne fortement éclairée, et ici tournoyaient, se croisaient, grimpaient, s'agitaient des figures de brouillard, montant des précipices vers la hauteur, comme angoissées et toujours déchirées, refoulées et dispersées par le vent, sous ce terrible nuage noir en haut; — il me semblait voir tournoyer les âmes damnées dans l'enfer des incestueux de Dante; et tout autour les torrents bruissaient avec violence se détachant des glaciers qui bordaient en haut le long de la route et les montagnes brillaient comme d'une joie sauvage sous les rayons que dardait le soleil sur leurs flancs ruisselants. Cette scène était devant moi, et sur la gauche, le long de la route; à droite s'ouvrait, comme un gouffre immense, la vallée du Rhône, et au delà à l'horizon, dans un immense cercle, apparaissaient les pics et les glaciers de je ne sais quelles chaînes des Alpes, mais il me semblait qu'elles étaient toutes là, tant c'était grand et terrible, et le jeu des nuages qui cachaient encore plus qu'ils ne révélaient ajoutait à l'impression grande mais terrible que me fit cette scène. Je fis à pied toute cette partie de la route; nos voitures cheminaient lentement et comme silencieusement pendant que le vent courait, que les chutes d'eaux tonnaient et les brouillards tournoyaient tout autour et audessus de nos têtes (la plus forte chute d'eau est conduite par un acqueduc au dessus d'une des galeries en pierre, sous lesquelles passent les voitures, à cause des avalanches). Il faisait très froid, mais la promenade et la grandeur de cette scène me réchauffèrent.

Ma voiture était une misérable cariole ouverte à un cheval. Avec moi était un jeune Mr Anglais, bon enfant mais assez »Green» encore qui fesait force questions sans importance. Au dernier relais sur la montagne quand notre cariole eut atteint ses plus maigres proportions il me demanda: »Where will the driver sit?» Je répondis: »on our knees!» »Great God»! exclama mon jeune homme, »je monte par derrière!» Ce qu'il fit aussitôt

à mon grand amusement, et n'entra dans la voiture que quand la pluie survint et que je l'assurai que le postillon ne serait assis que sur nos pieds. — Je fus bien aise quand, à la descente, l'air devint plus doux, quoique la pluie vint en même temps. Nous entrâmes dans la belle Italie sous une pluie battante. Cependant Domo d'Ossola avait l'air gai, et les beaux yeux italiens avaient du soleil; rien n'était sombre, excepté le ciel. Je restai le jour suivant à Domo pour me reposer, et aussi parcequ'il pleuvait toujours et je ne voulais pas venir au lac Majeur en temps de pluie. Je trouvais à l'hôtel un Mr Allemand, qui revenait bien fatigué d'une course à pied dans les montagnes, d'où le mauvais temps l'avait renvoyé; il avait eté aussi au Mont Rose, fait la course au Gügli et au Gornergrat. Je lui demandai si l'on voyait beaucoup plus du GornerGrat. Il haussa les épaules »on voit un peu plus, — pas grand chose le principal est la même chose que l'on voit du Gügli.» Aucune vue de glaciers en Suisse lui avait fait l'impression grandiose et intime comme celle du Mont-Rose. Ce monsieur là était évidemment un homme de jugement et de bon sens, et son jugement sur le Gornergrat me tranquillisa au sujet de cette course. La nuit suivante à Domo d'Ossola il fit un temps! — un vrai déchainement de tonnerres et de pluie; — je ne sache que j'aie entendu rien de pareil. — Les éclairs semblaient mettre en feu toute la contrée et les torrents de pluie la mettre sous l'eau. Je ne me couchai qu'après minuit. Le jour suivant, à 6 hr. du matin j'étais en route pour Palanza, dans une espèce d'omnibus. Au premier relais on nous annonce: »Il vous faudra rester à Vogogna. La Tosa a débordé; on ne peut passer!» Longues physionomies dans l'omnibus, et assez triste arrivée à Vogogna. Ici nous voyons dételée la diligence venue du Simplon la nuit précédente; elle aussi doit attendre que la Tosa soit passable. Voici venir une nouvelle voiture et puis une autre et une autre encore; — toutes sont dételées, et les voyageurs en sortent comme des brebis égarées. Voici maintenant venir trois grandes voitures à mine de grand Seigneur, et des Messieurs dedans qui ont la mine des voitures. C'est le roi des Belges avec sa suite. On ne passe pas! dit la Tosa, et le Roi Léopold, après un regard dédaigneux sur la Vogogna, s'en retourne à Domo d'Ossola. Nous restons, nous dinons et nous consolons le mieux possible en attendant mieux. —

Je suis sûre, que vous ma chère Louise, me donnerez toute votre sympathie quand vous saurez qu'au diner de la table d'hôte je substituai un diner à part composé d'un poulet et d'une tasse d'excellent thé. Ce dernier fit passer tout à fait, un mal de tête que le tonnerre m'avait mis dans la tête et me mit de très bonne humeur avec tout le monde, y comprises la Tosa et la Vogogna. Le temps s'éclaircit et comme tout le monde disait qu'on passerait la nuit à Vogogna je sortis pour faire une promenade. Mais deux des Messieurs de l'omnibus étant allés recognoser découvrirent que la Tosa maintenant était parfaitement passable, et animèrent les cochers à partir de suite. Une dame manquait bien à l'équipage mais — »que faire»? On l'envoie chercher et puis l'on part, la laissant arriver quand et comment elle pourra. La pauvre dame est déjà sur le retour quand elle s'entend appeler et se trouve bien étonnée d'être délaissée de sa compagnie qui avec l'omnibus est partie il y a »un quarto d'ora». Cependant un gentleman et sa dame qui ont un Vetturino attendent devant l'auberge proposant de la prendre avec eux jusqu'à l'endroit du passage.

La dame donne »la buona mano» à tout le monde qui la demande dans et devant l'auberge et monte dans la berline. Il y a là un vieux Gentleman très préoccupé d'un grand livre, sa femme beaucoup plus jeune avec une physionomie charmante de traits et d'expression — toute Anglaise; et une jeune femme de chambre. Après une heure et demie nous arrivons à la Tosa ou restent dans l'attente du passage la diligence, mon omnibus infidèle et trois autres voitures. En quittant la voiture hospitalière qui m'avait recueillie je dis à la dame: »Si jamais vous venez en Suède, souvenez vous de Miss Bremer, qui serait heureuse, etc.» »Miss Bremer! Oh! how extraordinairy! allow me to present to you my husband Sir Thomas Lyell, of whom you may have heard in America»! »Oh certainly!» et nous voilà dans des reconnaissances infinies. Mes nouveaux amis prirent de moi tous les soins imaginables; Sir Thomas portant lui même mon sac de nuit, jusqu'au dernier moment tout en raisonnant sur la question de l'esclavage. La Tosa coulait grosse et rapide, presque comme le Rhône mais était rentrée dans son lit; on voyait sur les bords combien haut elle était montée. Le passage fut assez turbulent à cause de la quantité de voitures et de charrettes, et du mauvais état des bords du fleuve, mais le pont mouvant glissa sans faute le long de la grosse corde et voitures, hommes et bêtes passèrent heureusement. Mes compagnons de l'omnibus n'avaient pas très bonne conscience et cherchaient tant soi peu à s'excuser, et moi j'avais grande envie de leur conseiller de méditer un peu le second commandement, mais je n'en fis rien. A la nuit nous arrivons à Palanza et j'entrevois le lac à la lumière des étoiles. L'Hôtel de l'Univers était comble. J'obtins enfin une petite chambre pleine de toiles d'araignées, et très ressemblante à une cellule de prisonnier. Mais il y avait un bon lit, et j'y reposai délicieusement tout en prêtant l'oreille de temps en temps au tonnerre et aux torrents de pluie qui de nouveau furent déchainés, cette nuit. Le matin le ciel était bleu et clair du côté du levant, mais du côté du Simplon il était noir comme il dut être au déluge. Cependant il ne pleuvait plus et je fis une longue promenade, le long du lac. Le lac était tout couvert de troncs et de bois flottant, et toute la population riveraine du lac était en mouvement pour pêcher le bois. Jeunes et vieux, hommes et femmes tous étaient ou sur le lac ou sur le rivage tirant et hâlant en riant et criant et causant. Un orage de cette espèce est une véritable bonne fortune pour les gens du lac; car tout bois qui n'est pas marqué appartient à celui qui le pèche, et tous les pauvres gens ont pu faire ces jours ci leur provision de bois pour l'hiver. Les vieilles femmes ramassaient avec des rateaux les branches et petits débris de bois et les portaient chez elles dans des hottes. Elles m'ont bien fait penser à la tante Boidard que cette scène aurait bien amusée. Il plut encore presque tout le Samedi; il semblait que le Simplon était intarissable de gros nuages. Mais hier, Dimanche, le temps fut tout beau et ainsi aujourd'hui. — Hier donc je fus aux Isles Borromées, d'abord à l'Isola bella, qui est un petit palais de fées, mais où, si j'y devais vivre, je m'ennuierais mortellement, puis à l'Isola Madre qui est un vrai petit paradis de beauté et de plantes rares et belles, disposées de manière que vous oubliez l'art.

J'y allai seule de l'Isola bella (ou le monde affluait) avec un bon batelier et je fus reçue avec empressement par le jeune jardinier qui s'ennuyait terriblement dans son Eden sans Eve et sans visiteurs. »Personne

ne vient ici!» soupirait-il. »Si pourtant on était marié, alors on pourrait vivre ici avec agrément, »ma il Conte» ne veut avoir que des gens non mariés!» Il me fit un beau bouquet, et mon bon batelier me reconduisit à Palanza. Il n'y a pas de plus grand contraste qu'entre nos solitudes du Mont-Rose et de la Tête Noire et des Iles Borromées; et nous en causerions plus long si je ne m'apercevais que ma lettre déjà est devenue d'une longueur démesurée. Aujourd'hui j'ai été à Lucarno saluer la Suisse Italienne — Charmant séjour d'hiver; exposition toute au midi et riche végétation! Pour le lac, il me rappelle le lac des Quatre Cantons, mais me paraît moins pittoresque.

Pour le ciel il m'est absolument impossible de voir qu'il ait une plus belle couleur que le ciel de la Suisse et même que celui de la Suède dans ses beaux jours. Mais le peuple, surtout les femmes et les enfants me charment par leur physionomie, et par quelque chose d'aimable et de riant qui fait plaisir. Les enfants semblent tout à fait heureux, jolis et gentils jouant gracieusement tout le jour sur le rivage. Aujourd'hui encore on continue à pêcher du bois de tous côtés; quelquefois on se querelle bravement. Mais tout s'évapore en paroles et grands gestes, et l'on n'en vient pas aux mains. Demain je pars pour Arona et Turin, et ce soir je cherche en causant avec vous ma chère Louise, à chasser certains sentiments chauves-souris qui me viennent assez souvent le soir surtout quand je suis seule, et qui me rendent triste. Le matin je retrouve mon courage. Adieu ma compagne chère et chérie, embrassez pour moi vos chers parents, Nancy, la tante Boidard; saluez ceux qui se souviennent de moi . . . . . J'ose à peine relire cette lettre — Chère Louise, lisez la à travers les lunettes de votre amitié!

Jeudi matin.

La Tour, Vallée de Luserne ce 17 Septembre.

Louise! Je suis dans les Vallées des Waldenses, dans le foyer des premiers protestants pour la foi Evangélique, foyer de foi et de martyrs, de constance et de victoire, foyer du témoignage depuis les temps anciens jusqu'à ce jour pour l'Eglise du Christ Libérateur! Et je ne saurais vous dire combien je m'y sens bien. C'est que je respire l'air de la patrie spirituelle la mienne, la vôtre, la nôtre à nous tous, rachetées du Sauveur! Il me semble que j'ai dormi tout le temps depuis que j'ai quitté la Suisse, et que je ne me suis réveillée que hier au soir quand j'ai respiré l'air de ces vallées. Oh, ma Louise! N'y a-t-il pas pour nous, peuples chrétiens, comme il y avait pour le peuple d'Israël, une légende à réciter soir et matin dans nos maisons, à nos enfants et à nos serviteurs de génération en génération — une légende du témoignage du peuple de Dieu, témoignant et pour Dieu et pour le peuple inspiré, conduit par lui?! L'Histoire des Waldenses est un épisode de cette histoire, de cette épopée héroïque, qui devrait être chantée au berceau de tout enfant d'un peuple Evangélique connue de lui comme le visage de sa nourrice? —

Plus tard.

Melle Appia, et vos lettres, mes chères jeunes soeurs!! Pour ne pas faire de cette lettre un volume, je ne vous en parlerai pas au long. Je vous remercie du fond d'un coeur ému, je vous embrasse et je vous aime. Mais vous faites comme le Monte Rosa, le Dimanche de notre départ de

Zermatt. En vous faisant voir si bonnes et aimables pour moi, vous vous faites trop regretter. Ma Louise, que vos paroles me sont douces! Elles me font sentir profondément combien vous êtes mienne, combien nous nous sommes comprises, oh ma chère jeune soeur!

Chère Nancy! sachez que le silence est chose bien transparente, bien plus parlante que l'on ne croit en général; et Louise pourra vous dire combien peu votre timidité (que d'ailleurs je trouvais bien jolie) a pu me cacher le coeur et l'esprit que Dieu vous a donnés. — Pour l'amitié que vous m'accordez je la reçois comme un de ces dons, non mérités dont votre famille m'a comblés et j'en rends grâce à celui d'où vient tout don bon et parfait. Je vous remercie de votre petite relation de votre voyage et de vos compagnons, qui m'a beaucoup amusée. Dieu soit loué que vous êtes de retour chez vos chers parents, mes compagnes chéries! Je suis confuse du gros paquet de lettres que vous m'avez envoyé et que vous avez dû payer pour moi..... Cette grosse lettre aussi viendra à vous non affranchie. Melle Appia me le conseille pour qu'elle vous parvienne. Je resterai ici jusqu'à la fin du mois. Je suis charmée de la connaissance de Melle A. et nous ferons toutes sortes de courses et visites ensemble. Je vous écrirai encore avant de quitter les Vallées. —

Adieu mes jeunes soeurs bien aimées! Je baise les mains de vos parents, j'embrasse la tante Boidard et suis pour la vie, — cette vie qui ne finit pas, —

Votre soeur et amie dévouée

Fredrika Bremer.

Saluez de ma part votre bonne Marie, la plus Gentille des servantes Suisses!

---

986. Till Caroline Frumerie. La Torre d. 22—23 Sept. 1857.

Drufkuren! Ja, min lilla Carolina den måste vara det rätta för dig och jag har nu satt mitt hopp på den.

Hjelper icke den, ja, då är nog tecken att du är kallad till »det rätta fäderneslandet» förr än dina ännu unga år på jorden synas bestämma; men jag har för mycket sjelf längtat, i mina yngre år, att få lemna detta tröttsamma ofta så tunga jordelif, att ej tycka det vara godt för hvar och en, som der ej är fästad af ömma band och som har föga utsigt att lefva der med hälsa och kraft. Gud vare tack, mitt kära goda barn att du är friad från dina svåra plågor och deras grymma kur, att du har detta bakom dig, och framför dig det ljusa rike låfvat åt dem »som komma ur stor bedröfvelse och som ha tvagit sina kläder rena i Lammets blod», och att du känner din

själ i förbund genom bönen med Honom som allena kan föra dit! Läs, min lilla flicka, den sednare hälften af 7de Cap. i Joh. Uppenbarelse; jag har ofta i dessa ord sökt och haft stor tröst för de stackars bedröfvade på jorden. De äro en skön utveckling af orden: »salige de bedröfvade ty de skola få hugsvalelse!» Lidandet fördjupar själen, dess öpna, blödande sår bli ögon genom hvilka vi skåda i tillvarelsens djup, i lifvets djupa hemligheter, och in i Guds hjerta, sådant Jesu lif och handlingar lärt oss känna det; derföre kan lidandet bli i Guds hand medel till högsta utveckling och högsta sällhet.

»Menskoord», talade eller skrifna, kunna ju ock vara ord ingifna af Gud, och han svarar oss i sådana likaväl som genom det ljus eller den frid, som stundom genom bönen nedkallas i vårt hjerta. Ja, jag tror ej att vi, för sanningens vinnande kunna undvara denna beröring med vårt slägtes andelif och tanke, hvilka ständigt arbetar att i allt högre och fullare mått tillegna sig hvad Guds Anda ger.

Idealet som vi bära i vårt eget bröst (om vi öfverhufvud ha ett idéal) behofvet af fullkomlighet och harmoni, som jag ville kalla hvar sann menniskas grundbehof, hjelper oss småningom, då vi lyssna till denne inre lärare af Gud, att bland de skiljda rösterna i verlden urskilja dem som äro rena, som äro barn af den ursprungliga harmonien, sanningen och som hjelpa oss att fatta den. Bönen, vår bön är, i hvad den gifver oss, såsom daggen och ljuset öfver vårt arbete — men arbetet med tanka och gerning behöfva vi ej frukta vara fåfängt, då det göres så under Guds andas ledning.

Du har rätt deri att tusentals mskor lefvat och dödt lyckliga i tron på den mekaniska ingifvelsen af Skriften; men lika så visst är att hundratusentals bli genom denna lära aflägsnade från, icke blott skriften, men från honom kring hvilken all dess lära vänder sig, till hvilken den skall föra om den skall föra till sanningen och lifvet. Denna lära synes mig dessutom så oändligt oklart fattad och framburen af dem som bekänna den att de synas mig hysa den endast på grund att de ej genom-tänkt den, ty, ... men det vore för långt att orda härom. Visserligen är det ett arbete förbehållet kommande århundrade att urskilja det Gudomliga och menskliga i Bibeln eller i d. h. traditionen, att urskilja hvad som är af evig natur från det som är timligt och som bör affalla under tidens lopp eller förvandlas i högre begrepp, andligare former. Emedlertid tror jag att vi göra väl om vi ej lägga mycken vigt på denna fråga för Christna, som, genom skriftens ord eller lära, kommit till dess Medelpunkt, Frälsaren J. Ch. Själen som djupt fattat honom och som omfattar honom med innerlighet löser sig småningom från det skrifna ordet, och ser och äger frälsaren försonaren på ett inre sätt i hans lefvande personlighet,

och är genom den inre betracktelsen och bönen i ett lefvande samband med honom.

Och dit, min Carolina, synes du mig vara kommen och der, vågar jag säga, der är äfven jag. Men jag bekänner att det är månget ord i historien om J. Ch., och mången liten sak der, som äro mig hinderliga för att fatta hans bild i dess helhet och storhet, i dess eviga skönhet (betydelse). För att fatta denna måste jag liksom se bort ifrån bokstafsteckningen eller ock betrackta den endast på de ställen der den fullt uttrycker det Gudomliga Idealet: Gud i Christo; så t. ex. i de sednare Cap. af Joh. Ev. och på fl. andra ställen.*) Med full glädje kunde jag icke läsa Evangelierna om jag ej afsåg den del deri som hörer till det timliga af historien och det menskliga hos dess skrifvare. Jag vet att jag här ej kan urskilja med bestämdhet; men det är för mitt samvete ett behof att göra en sådan urskiljnad, lemnande för öfrigt åt tid och studier att vidare upplysa mig under bön om ljus från höjden.

Kan du skaffa dig Ohlshausens Commentarier öfver d. h. Skrift så tror jag att de skulle vara dig mycket behjelpliga till fattande af vissa allmänna synpunkter, äfvensom de skulle gifva dig ett interesserikt studium för vintern. Men egna åt detta blott en stund eller timma hvar dag, och trötta dig icke.

Vet du hvarifrån jag nu skrifver dig till? Ur Waldensernas dalar, ur den älsta Evangeliska protestantismens hem! Dessa bekännares sköna, dramatiska historia har fört mig hit. Jag har önskat närmare lära känna deras kyrka och deras dalar; och nu gör jag här utfärder alla dagar i dessa rika, sköna dalar, och har samtal med dess inbyggare af alla klasser, eller rättare af alla bildningsgrader. Du ser deraf att jag lemnat Schweits, öfverstigit Alperna och är i det sköna Italien. De sista bergsfärderna i Schweits till Monte Rosa och öfver Simplon voro af stort interesse men nästan för mycket för mina krafter, (hela färden till Monte Rosa ifrån Viege gjorde jag till fots, det är omkr. 6 dagars små resor (4 a 5 lieues om dagen) fram och åter). Och i det sköna Italien vid Domo d'Ossola och Lago Maggiore fann jag grå himmel och häftiga oväder, öfversvämmade vägar m. m. icke skönt. Men sedan har jag dock haft sköna dagar och har innerligen njutit af dem.

Häromdagen hade jag bref af min hederliga Svåger Quiding som höll sig vid sin soffa i följd af en knäskada men var i öfrigt rask och tillfreds; han var orolig för dig, trodde dig vara i behof af penningar och att något bref i hvilket du tillskrifvit honom derom möjligen

*) Isynnerhet hos Paulus, och i Johannes Ep.

förkommit; och han bad mig skrifva och fråga dig derom.*) När du nu svarar mig på detta, min lilla Carolina, så skrif »poste restante Genua i Piemont ty der tänker jag befinna mig i medlet af October månad. Jag längtar att höra huru du bestämmer för din vinter, och gläder mig emedlertid att du kommit till så ovanligt goda och Christliga Menniskor ty det synes mig nu vara det väsentliga för din hälsa och din Frid. Åt den goda vänliga Grnan Lewenhaupt i Strassburg (Adelaide Sparre) har jag gifvit din adress hos Mme Frey, och ämnar ännu sända dig en Mme Passavant, som skall vara utmärkt god och hjelpsam. Jag vet ej om de kunna tjena dig i något väsentligt men det är alltid godt att ha några vänner i viken. Farväl för i dag, min goda lilla flicka; du skall oftare få bref af mig efter det är dig kärt.

Se mig nu här i »l'hotel de l'Ours», omgifven utomkring af Waldensiska vänner, och på min säng en stor lunta, vägande minst 6 marker, i tjockt bockskinnsband, innehållande den älst skrifna Waldensiska historien af Leger, den jag nu studerar.

Från Mathilda har jag haft bref från hennes hem Kistegården dit hon lyckligt framkommit och der hon fann allt godt. Men Mathilda sjelf är ej bra och synes nedstämd till själ och kropp. Antingen är en ny liten Herr Olsen å bane eller behöfver hon läkarevård. Detta tillstånd är för henne icke naturligt. Jag omfamnar dig mitt goda barn och lefver Din hjertligt tillgifna

Fredrika.

---

*) Han hade ej fått bref från dig sedan i Maj och kände ej din adress. Jag skall nu skicka honom den. Godt att Susanna befinner sig väl!

ANMÄRKNINGAR

Efterl. skr. = FREDRIKA BREMER. Sjelfbiografiska anteckningar, bref och efterlemnade skrifter; jemte en teckning af hennes lefnad och personlighet, utgifne af *Ch. B[reme]r.* I, II. Örebro 1868.

Biogr. = FREDRIKA BREMER. Biografisk studie af *S. L—d Adlersparre* och *Sigrid Leijonhufvud.* I, II. Stockholm 1896.

Ehnemarkska saml. = en *Kungl. Biblioteket* tillhörig samling anteckningar, utkast och excerpt av *Fredrika Bremer.*

628. Det är Sophie von Knorring som sätter oss i stånd att rätta den månadsvilla dateringen av detta och nästa brev. Knorrings hade liksom Bremers varit i Tyskland denna sommar, och av friherrinnans »Bref till hemmet under en sommarresa» (Norrköping 1847) få vi veta, att de båda familjerna stötte ihop 24 sept. i Amsterdam på ångbåten till Hamburg, att de tillbragte några dagar i denna stad på samma hotell och att Bremers ungefär 29 sept. foro hemåt över Lübeck, d. v. s. med ångaren Gauthiod, som 4 okt. lade till vid Dalarö, närmaste station till Årsta.

Under detta Stockholmsbesök hade Fredrika, om hon så önskade (men det betvivla vi), tillfälle att se sina *Grannar* på scenen. Mindre teatern, som hade övergått från Lindeberg till Torsslow och Stjernström, öppnade 6 okt. sin nya era med »Mor och son», Charlotte Birch-Pfeiffers dramatisering av romanen, varvid fru Torsslow med framgång spelade ma chère mère och den alltför kortväxte Stjernström Bruno (jfr 559 och anm.). Stycket gavs inalles nio gånger (på Djurgårdsteatern spelades det somrarna 1854, 55 av Delandska truppen, som sedan 1844 hade haft det på sin landsortsrepertoar).

Bekymmer och oro: se sid. 3. — Din syster: friherrinnan Hedvig Margareta Gyllenhaal (1763—1857).

629. Mrs Howitt: Fahlcrantz hade i aug. bevistat den internationella Londonkonferens, där Evangeliska alliansen bildades, och hälsat på Fredrikas översättare i sällskap med svenska legationspastorn, G. W. Carlson. I sina memoarer (se anm. till 354) nämner Mary Howitt detta angenäma besök av »the Sydney Smith of Sweden» (för mycken ära att liknas vid denne Mark Twain i anglikansk prästskrud) och uttrycker sin förundran över hans »marvellous play on words». — Ansgarius: hade utkommit fullständig detta år. — Åkerblom: Per August Åkerlund. — En församling åt Roslagen till: Kårsta, annex till Frösunda; kyrkoherden hette E. J. Alner. I ärkestiftets herdaminne beklagas han naivt för att det under hans tid uppstod »religiösa rörelser, dem han hvarken framkallade, ej heller mäktade verksamt motarbeta». — Änkegrevinnan Bunge: Henrika Leuhusens fostermor, död 1845. — Den tio år yngre älskaren: han var född 1818, Henrika 1810.

630. Akrells: I Läsning för Folket 1844 hade Fredrika publicerat en liten poetisk och rörande äktenskapshistoria, »Olyckan och kärleken», vars hjälte var Erik Acrel (1788—1860), vilken som bataljonsläkare i norska kampanjen 1814 hade angripits av en gängse ögonsjukdom och förlorat synen. Med hustrun som han hade vunnit efter denna katastrof bodde han i Uppsala. Fredrika lät inte avskräcka sig från att offentliggöra deras historia

än en gång men på behörigt avstånd, i Sartain's Union Magazine (Philadelphia) 1851, där den kallas »The blind man and the blind god». — Slutet fattas.

631. Förläggaren Thomson planerade ett romanbibliotek, för vilket han strävade att vinna alla första och andra klassens förmågor. Han lyckades med Almqvist, fruarna Knorring och Carlén, Crusenstolpe, Orvar Odd, Blanche, Mellin o. s. v. Serien inleddes med »En natt vid Bullarsjön». I sina »Minnen af svenskt författarlif» skildrar Emilie Flygare-Carlén den supé, varmed den gastronomiske förläggaren invigde företaget. Fredrika Bremer stod livet igenom på förnämt avstånd från Stockholmslitteratörerna och deras festliga samkväm, och det var en märklig händelse, när Mellin en afton våren 1845 kunde framvisa henne hemma hos sig som syrpris för herrskapet Carlén. C. E. Wenström anger henne i »Stockholmslifvet för tretio år sedan» (1873) som gäst i Aganippiska brunnssällskapet, men detta är, även av kronologiska skäl, en orimlighet.

632. Geijer: åtminstone två brev med redogörelser för sina reseupplevelser hade han skrivit till Fredrika under sommaren. Det första, daterat Schlangenbad 14—17 juni, finns tryckt i hans samlade skrifter VIII (1875); det andra, från Dresden 23 juli, som förvaras i Svenska Akademins arkiv, börjar så: »Älskade Fredrika! Tusende hjerteliga tacksägelser för ditt kärkomna bref från Hamburg d. 9 Juli. Det var mig en stor glädje att emottaga det. Din vänskap är en verkelig ljusstråle i min lefnad.» Om resan säger han: »På det hela har den varit mig ett *bad för själen*, som verkar högst uppfriskande. Jag har på kort tid sett, hört och lärt mig mycket, och fått mycket att tänka på, som vidare kommer att digereras under Björkarna i Sverige, dit jag nu längtar åter.» Till sist: »Gud välsigne min älskade Vän och gifve dig och de dina mycken glädje af din resa! Hälsa dem tusenfallt.» När Fredrika återkom från Tyskland, voro Geijers redan installerade i sitt Stockholmshem. — Fester och partier av många slag: varken här eller i sin tryckta reseskildring antyder Fredrika, att hon själv innehaft någon framskjuten roll i badsocietén. Man kan emellertid gärna tro, att hon med sin stora tyska celebritet var huvudpersonen. Det bekräftas av en notis, som i början av sept. gick genom svenska pressen: »Enligt hvad bref från Marienbad [Marienberg] förmäla, har vår landsmaninna, författarinnan Fredrika Bremer, derstädes på ett utmärkt sätt blifvit firad. Bland annat berättas, att det lysande brunnssällskapet, för att göra m:ll Bremer ett nöje, instuderat och på *svenska språket* gifvit det här så omtyckta 'Nationaldivertissementet' och 'En majdag i Wärend' [bägge av Böttiger], dervid biträdde, i afseende å anordningarne för dansen, af tvenne unga vid Marienbad vistande svenskar. M:ll Bremer lärer tillfälligtvis hafva medfört partituren till dessa stycken. Arrangementerna och särdeles de svenska nationalmelodierna skola hafva vunnit stort bifall.» — Fröken Björnstjerna: f. 1781, dotter till Sverges envoyé vid tyska riksdagen Magnus Olof Björnstjerna och Wilhelmina von Hagen, en tyska. Hon hade varit hovfröken hos hertiginnan av Thurn und Taxis och sedan blivit föreståndarinna för ett sjukhus i Bonn. Där hade Malla träffat henne 1825 (»Memoarer» III, 170 f.). — Agathe W.: Wachtmeister. Hon bodde i Uppsala för sonen Hans' skull.

634. Thomas Paine: se 270 och anm. — Lichtfreunde: så kallades utifrån de protestanter inom tyska protestantismen, som i denna politiskt-

religiöst jäsande tid uppträdde på många olika punkter, höllo konferenser och bildade friförsamlingar. — Bruno Theobald: »Die wichtigsten Actenstücke zur Geschichte der protestantischen Bewegung unserer Tage» (Leipzig 1846). — Tyskkatolikerna: protestanterna inom katolicismen, en direkt motsvarighet till ljusvännerna. — Geijer tror att Tyskland är nära en revolution: Denna sannspådom hade han uttalat i brevet av 14—17 juni. — Dahlmann: »Göttingarn» kallar Fredrika honom, emedan hans ryktbarhet daterade sig från katastrofen 1837, då han jämte bröderna Grimm, Gervinus och tre andra Göttingenprofessorer avskedades och landsförvisades på grund av de sjus protest mot kungens upphävande av hannoverska författningen. Sedan 1842 var han historieprofessor i Bonn, och sommaren 1846 genomgick han kallvattenkuren i Marienberg tillsammans med sin sjukliga dotter, fru Dorothea Reyscher från Tübingen. Denne tungrodde och strävt slutne vetenskapsman, som i en hastig vändning hade blivit folkhjälte, skulle inom ett par år stiga fram som en av centralgestalterna i den revolution, vars möjlighet han nu dryftade med Fredrika. I det underbara år, då tyska förbundet stod på huvudet, då furstarna hade tappat koncepterna och professorerna regerade, burna på folkets axlar, gjorde Dahlmann utkast till det kommande tyska rikets författning och ljöd hans stämma myndigast i nationalparlamentet. Hans styva tragiska figur skulle synas bättre för eftervärlden, om inte Bismarck (som den tiden hade bara junkerhån för idén om ett tyskt rike och en preussisk kejsarkrona) stode så bred i vägen. Emellertid hade Fredrika och Dahlmann sannolikt ännu ett samtalsämne utom tysk politik. Det var en älsklingsvurm hos honom att tro sig härstamma från den svenska ätten Dalman, och det fröjdade honom, att hans vapen hängde på Stockholms riddarhus — vännen Arndt hade själv sett det där. Denna föreställning hade spritt sig även till Sverge, och efter Thomas Järtas död 1841 talades det i tidningarna om Dahlmann som hans efterträdare i Skytteanska professuren. Men den utmärkte Dahlmannbiografen Anton Springer påvisar, att den svenska härkomsten var pur fantasi.

2 oktober: minnesfel; se anm. till 628. — En stor lunta romantik: *Syskonlif*. — En s. k. läsarepräst: Åkerlund.

636. Geijer has been just here: ett Geijers besök hos Fredrika från denna tid omtalas »I solnedgången» IV, 80, men det var en måndag (1 febr.) och passar alltså inte hit. Fredrika var ofta i stan på några dagar denna vinter.

637. Adress: Hörnet af Akademiegränd och Fredsgatan 3 tr. upp. — Beata Afzelius (f. 1787), syster till Arvid August, hade i seklets tidiga år varit guvernant för hovmarskalken Zelows döttrar på Gräfsnäs, alltså uppfostrat Sophie von Knorring. Hon hade sedan haft andra lärarinneplatser men var nu på gamla dagar ledig och behövde ganska väl en hjälpare sådan Fredrika blev för henne. Och Fredrika blev det med verkligt nöje, ty Beata Afzelius var tydligen en begåvad, kvick och intagande person.

638. »Nordens Mythen»: »Nordens Mythologi eller Sindbilledsprog». — Martensen: »Den menneskelige Selvbevidstheds Autonomie i vor Tids dogmatiske Theologie» (1841) var en av stud. theol. L. V. Petersen verkställd översättning av Martensens latinska avhandling för teologie licentiatgrad (1837). — Geijers tyska bok: se sid. 35 och anm. — Geijers Minnesord i Litteratursällskapet: på Tegnérfesten 15 dec. 1846. Talet upplästes av Knut Geijer.

639. Avskrift (troligen gjord av adressaten) i Sigrid Leijonhufvuds ägo. Nygren (f. 1806) var korrektör på ritkontoret vid Motala mekaniska verkstad. I ett efterlämnat manuskript, »Mitt besök på Årsta» (tillhörigt fru Karin Sundström, Stockholm), redogör han med värdefull omständlighet för sin samvaro med Fredrika under två dagar sommaren 1846, 6 och 7 juni. Med åtskilliga uteslutningar och ändringar återfinnes denna berättelse i Dagny 1906, sid. 37 ff.

Två och ett halvt år tidigare hade Nygren i Stockholm uppvaktat den dyrkade författarinnan med ett poem, inspirerat av hennes insamling för vanvårdade barn. Den sällsamme mannen, i vilken en fordrande ande vilt brottades med en försagd och bittert självkritisk natur, måste ha starkt vädjat till hennes sympati, och hon lyckliggjorde honom med korrespondens och till och med en inbjudan till Årsta. Fru Bremer och Agathe hade vid tillfället i fråga rest till stan, och hon måste ensam underhålla sin ingalunda lättskötte gäst, som visserligen hade klart för sig, att han upplevde något sagolikt, men genom sin rolösa självgissling förvandlade den bjudna sällheten till kval. Dock begagnade han ögon och öron som en detektiv, och sålunda ha vi honom att tacka för den noggrannaste beskrivning på Årsta, dess omgivning, lokaliteter, inredning och levnadsordning, som existerar, samt åtskilliga uttalanden och berättelser av Fredrika.

De kommunistiska och socialistiska samfundsfrågorna: i *Syskonlif*, nu under arbete, strävade Fredrika med dessa problem.

640. Min lilla avhandling: »Romanen och Romanerna», som skulle inleda en bearbetning av två berättelser av Mary Howitt, verkställd av fru Betty Löwenhjelm, fru v. Hartmansdorffs syster. Den utkom till jul på Bonniers förlag under titeln »Berättelser för Fattiga och Rika». Den första historien kallades »Kärlek och Penningar», den andra »Arbete och Trefnad». Avhandlingen föreligger i två versioner utom den här nämnda. Ett manuskript bland G. H. Mellins papper på K. B. visar den tidigaste formen och bär påskriften »För Skandinaviska Kalendern» (en publikation som inte blev av). I Efterl. skr. II, 87 synes uppsatsen vara tryckt (med Quidingsk hyfsning) efter ett senare omarbetat koncept till den definitiva redaktionen och således representera ett mellanstadium. Ett betecknande prov på ovannämnda hyfsning må meddelas. I manuskriptet såväl som i inledningen till Howittska boken (ehuru där knappare i formen) förekommer följande bekännelse: »Du heliga, rika, djupa, verklighetens lif! Har jag icke sjelf trott dig vara elände och armod emedan du ej gaf mig en hjeltes ära eller en martyrs krona, och emedan du var så fattigt på äfventyr att vi — min nu så förnuftiga och förträffliga syster, . . rådinnan och jag, — i vår blomstrande ungdom, år ut och år in åkte oanfäktade till och från Kyrkan, hvar söndag, samma väg, utan att bli 'enleverade' på hvilket vi altid voro beredda, ej utan en ljuf fasa.» Det där fann justitierådet för närgånget, drog sin fru ur spelet och lät Fredrika ensam vänta på enlevering. Charlotte var mindre pryd och röjde själv i systerns biografi sina romaneska svärmerier (Efterl. skr. I, 32).

642. S:t Cyr: grevinnan Sommerhjelms svåger; se 293 och anm. — Charles: född 1826. Han hade 1837—44 varit elev vid Hillska skolan på Barnängen, och Fabian, som hörde till skolans direktörer, hade alltså gammal bekantskap med hans anlag. — Befälhavaren på Marieberg: Fabian

själv. — Exc. I— —s stora maskerad: där var Agnes Geijer, såsom man kan se »I solnedgången» IV, där sid. 105 ff. läses en ur Hermoder hämtad skildring av denna på Årsta försmådda prakt. Utrikesministern Ihres maskerader och kungsbaler hade utbildat sig, som Aftonbladet säger, till »en årlig hufvud- och statsaktion, hvilken vid varje nyår emotses med hopp och längtan innan den kommit, och en tid efteråt är förnämsta föremålet för kommentarier i sällskapskretsarna».

643. Fru Nordenflychts roman: förslaget kom för sent. Den idoga Wilhelmina Stålberg hade redan sin »Hedvig Charlotta Nordenflycht» i arbete eller färdig, och den började snart häftesvis utkomma.

644. Lagman: Callerholm i Hedemora, vars hus fru Limnell förestod. — Ingen »Magnificens»: på Dalaresan 1844 hade rector magnificus Fahlcrantz varit med. — Luckan sid. 26: ett blad är avrivet. — En förmögen fröken från Hamburg: Fräulein T. i *Ett par blad ifrån Rhenstranden*, sid. 40—54. — Fahlcrantz: den sända skriften var hans två små häften »Evangeliska Alliancen» (Uppsala 1847) med redogörelse för Londonkonferensen och dess förhistoria samt för alliansens vidare utveckling. — Kumla: hos Franzéns i Kumla prästgård hade Ulla Limnell varit ett slags fosterdotter och guvernant, men Arndt kan aldrig ha förekommit där, ty han såg Sverge sista gången 1809.

645. Atterbom: 14 jan. skulle han börjat en serie föreläsningar i svensk litteraturhistoria för stockholmarna, men blev sjuk och måste inställa företaget. — Där äro mycket goda saker: före »mycket» står överstruket »nog», förrådande en smula tvekan.

647. Hos Hazelius: i J. A. Hazelius' privatinstitut för officersutbildning. Charles blev aldrig officer; han slutade som läroverksadjunkt i Landskrona.

649. Geijers bok: först 7 maj annonserade Bonnier »Auch ein Wort über die religiöse Frage der Zeit» som »i dag inkommen». 12 maj utkom den svenska upplagan. — »Ekonomisk dröm»: Geijer hade själv tillsänt Fredrika sin Allehandaartikel av 26 febr., som ett brevfragment i hans samlade skrifter visar (»Den är verkligen så drömd, som skrifven»). — Professor Steins förträffliga arbeten: Lorenz Stein, »Der Socialismus und Communismus des heutigen Frankreichs» (1842) och »Der Begriff der Arbeit und die Principien des Arbeiterlohnes in ihrem Verhältniss zum Socialismus und Communismus» i Zeitschrift für Staatswissenschaft 1846. Några blad utdrag och resuméer i Ehnemarkska saml. betyga intresserat studium av såväl tidskriftsuppsatsen som boken. Professor Stein strävade att grundlägga en ny vetenskap, som han ännu inte visste namn för men som sedan blev kallad sociologi. Ur hans djupgående och rikhaltiga bok, i all sin hegelianska värdighet upprörd av den välvningsdigra tidens ångest, kunde Fredrika hämta eggelser och kunskaper långt utöver vad hon behövde för sitt *Syskonlif*.

650. Din tavla från Lappland: »En berättelse från Lappland» i »Nordstjernan» 1846. — »En vinter i Lappland»: här menas dialogen »Emili eller en afton i Lappland» av 1802. — Gråberg och lera: där fick Börjesson! Se sid. 24. — Fanny och hennes man: grosshandlaren Karl Kempe.

651. De nio artiklarna: de trosartiklar, som lades till grund för Evangeliska Alliansen, förekomma i Fahlcrantz' första häfte sådana de framställdes för konferensen (de voro då åtta) och i andra häftet sådana de

med omställningar och tillägg slutligen stadfästes. De tre första punkterna Fredrika framhäver måste vara hämtade ur den första redaktionen (den heliga skrifts gudomliga inspiration, auktoritet och tillräcklighet som uppenbarelseurkund; mänskliga naturens totala fördärv som följd av syndafallet; syndarens rättfärdiggörelse genom tron allena); vad hon betecknar som n:r 9 är säkerligen den i den slutgiltiga bekännelsen tillagda paragrafen, som dock är n:r 8 (själens odödlighet, kroppens uppståndelse, världsdomen genom Kristus, med de rättfärdigas eviga salighet och de gudlösas eviga straff). — Herr Bergstedts översättningar från sanskrit: C. F. Bergstedt, Uppsaladocent i grekiska, hade 1844 utgivit »Sâvitrî», en episod ur Mâhabhârata, 1845 i form av en disputationsserie »Metriska Öfversättningar från Sanskrit» och 1846 »Vikrama och Urvasî eller Hjelten och Nymfen», skådespel av Kalidâsa. — Windischmann: »Die Grundlagen der Philosophie im Morgenland», som Fredrika läste 1835. — Bulwers avskyvärda gift- och mordhistoria: romanen »Lucretia», som 2 jan.—18 febr. 1847 stod i Aftonbladets följetong. Titeln på hans apologi lyder: »A Word to the Public».

652. Atterboms företal: till »Vikrama och Urvasî». — Landshövdingen Hjerta: Hans Järta, död 6 apr. 1847. — Vår trevliga prästfru: fru Rolén, gift med vice pastorn i Österhaninge; se anm. till 411.

653. Sätrå: Säbrå. Felet ligger naturligtvis hos Franzéns ohyggliga piktur.

654. Hosföljande lilla poem: »Till E. G. Geijer» i Aftonbladet 8 maj 1847. Dess första avdelning, »Frågaren och forsen», är en i många detaljer omarbetad form av den dikt Fredrika sände Geijer i jan. 1846 och som meddelas i denna samlings andra del, sid. 500; därtill äro fogade fyra strofer daterade »Om våren 1847». Efterl. skr. utmärker sig som vanligt genom en hybridform; den där (II, 160) tryckta redaktionen härrör från ett koncept till Aftonbladsmanuskriptet, säkerligen smyckat med Quidingska förbättringar. Så är t. ex. den verkningsfullt infogade alexandrinen, som utgör näst sista versen i »Frågaren och forsen», utesluten; den uppfattades väl som ett meterfel.

655. En släkting från Finland: se sid. 53.

656. Dessa drag av ett Geijerporträtt kompletteras av några rader ur Fredrikas »Teckningar från välgörenhetskongressen och expositionen i Brüssel 1856» (vi citera manuskriptet): »Sekreteraren vid Congressen, och dess innersta själ och ledare Ed. Ducpetiaux är så lik vår store Geijer, som jag tror att en man kan vara en annan af helt annan nation. Han har samma fylliga, på stark viljekraft och stark impuls tydande ansigte, och der samma skiftande uttryck af både Leijonet och Lammet; han har samma satta, något korpulenta växt, samma obesvärade hållning och lätthet i rörelser, samma egendomliga blandning af stor energi och stor godhet, af en bondelik enkelhet och duktighet och af ett stundom nästan barnsligt behag.»

657. Er bok: »Das Märchen meines Lebens», de två första banden av en »Gesammt-Ausgabe» av Andersens skrifter, utgiven på Karl B. Lorcks förlag i Leipzig. I ett brev av 19 maj 1847 (»Breve til H. C. Andersen», sid. 603) meddelar Beskow, att han överlämnat de honom anförtrodda exemplaren till deras respektive ägare, kung Oskar och Fredrika Bremer. Den kanske ej oansenliga korrespondens, som torde ha förts mellan Fredrika och Beskow, svenska litteraturens ej mindre än majestätets hovmarskalk,

har gått förlorad; men i sina »Interiörer ur det literära Stockholmslifvet under förra hälften af vårt århundrade», sid. 88, har Arvid Ahnfelt räddat ett brevfragment av Beskow från apr. 1842, som tyder på ett ganska förtroligt umgänge. — »Lykkens Blomst»: Andersens sagospel, uppfört i Köpenhamn 1845.

658. Fru Fahnehjelm: se anm. till 545. — Min Martensen: »Den menneskelige Selvbevidstheds Autonomie». — L—g—n: Lagman Callerholm.

661. Aline Bremer: hette egentligen Alexandra; hon var född 1819 och dotter till Fredrikas kusin löjtnant August Bremer. Vi återse en skymt av henne i Mary Howitts memoarer II, 239, där hon omtalas som »ett slags tant» för skandinaviska kolonin i Rom vintern 1872.

664. Fru Åkerman: landshövdingskan i Härnösand.

665. Iduna-kabinettet: det rum intill Fredrikas skrivrum, där Qvarnströms Idunastaty var uppställd. — Sid. 58, r. 14: här följer överstruket: »Jag vet att Fabian Wrede i denna sak tänker lika med mig.»

666. Lilla fästmön: Wilhelmina Valerius, dotter till poeten. (I del II, sid. V, råkade vi genom förväxling med hennes syster tilldela henne namnet Bertha.)

667. Ur Mallas otryckta dagbok hämta vi några detaljer från detta hennes tredje och sista Årstabesök.

14 aug. »Eftermidagen kl: 4 kom Baron Fabian Wrede i vagn och afhämtade mig till Årsta. Gudomligt väder! I anledning af Galgen som passérades blef fråga om *Dödsstraff* som Wrede högeligen ogillar, och omtalade att han en gång då han for samma väg med Franzéen, kommit i en stark dispute med honom därom, hvarvid Franzéen särdeles förifrat sig. — Då vi på vägen fingo se Årsta där nu Wredes unga hustru, Aurore De Géer med sin lilla dotter passérar sommaren sade jag 'där har Baron nu två bra kära föremål!' — '*Ack ja! väl flere*' svarade han hjerteligt och varmt, som innerligen fägnade mig för de älskvärda Systrarna Bremer, som vänskapsfullt emottogo mig.»

15 aug. »Ute på morgonen i blomstergården, där jag ock såg lilla söta barnet Agatha Henriette Wrede. — Eftermidagen gingo vi alla ut i Parken satt oss i en hövålm vid Sjöastrand, Fredrika läste *Syrsan* högt. — Fredrika omtalade sin resa till Norrland och AvaSaxa. Hon är så skicklig att sköta sjuka, och curérar nu Aurore De Géer för bröstböld.»

16 aug. »Började läsa, *Max Emanuel Prins af Würtenberg och Carl XII*, uppsatte en *pirate* som jag ämnar sy åt Fru Bremer. Agata for till Stockholm för att därifrån hämta sin Mor som återkommit från Finland där hon ensam varit några veckor; rask, stark, och förståndig Fru.»

17 aug. »På eftermidagen gjorde Fredrika med Baron Wredes mig en skiön promenade roende till en liten holme i salltsjöviken Edholmen för att se Kreaturen mjölkas och dricka nysilad mjölk — Godt väder gjorde det särdeles behagligt, ljufligt — blott för litet meddelande samtal — skref 1825.»

18 aug. »Oförmodat kom främmande till midagen. Baron Kantzow från Stor-torp med en *Americansk famille*, Master Norrie med Fru och dotter och Svägerska Miss van Horn. [Se *Hemmen i den nya verlden* I, 106.] Jag klädde mig i hast för att kanskie kunna hjelpa att hålla de

främmande sällskap, och inkom ensam till de för mig aldels okända, och började tilltala dem på franska; Kantzow frågade mig hvem jag var, och gaf sig sjelf till känna som Svensk. Jag försökte sedan tala Engelska med de äldre, och franska med dottren, en täck tjuguårig flicka. Fru Bremer med Agatha kom hem från stockholm nyss före midagen, och då vi kom från bordet, voro flere Americanare komna och voro i sallongen. Ministern Ellsworth med en Master Borrow [kallas i Aftonbladet Burrows] med son och dotter. De önskade alla få se och göra bekantskap med den berömda författarinnan Fredrika Bremer. På eftermidagen gingo de alla ut i Parken. Som jag ej älskar att promenéra i stort sällskap, blef jag hemma vid min lilla bågsöm; då sällskapet återkom yttrade den unga Miss Norries sin förundran däröfver, och sade att i NewYork befatta de sig ej stort med Fruntimmersarbeten, då jag frågade hvad damerna där då sysselsätta sig med, svarade hon, att deras tid vore jämt uptagen af läsning, och från October till May i staden, af att emottaga och göra visiter, då hvarje afton vore uptagen af sällskapsnöjen, soupéer, baler och Spectacler. Båda dessa familler Norris och Borrow äro från Newyork men tycktes alls icke känna hvarandra, eller hafva något landsmansinteresse för hvarann. Fru Bremer hade på sin återresa från Finland varit på Ångfartyget i sällskap med dessa Borrows, som hon nu blef helt förundrad att här återse, och de likaså att uti Författarinnan Fredrika Bremers Mor, igienkänna sin reskamrat. Ministern Ellsworth ser alldeles icke distinguérad ut, en ung ej ful, bon vivant. Sällskapet föreföll mig aldeles icke interessant.»

20 aug. »Läste Augustinus i trädgården med stort nöje. Samtal med Fredrika, lärorikt. Hennes Mor är en förträffelig Fru. Agata mild som en engel, klok, och älskvärd.»

21 aug. »Morgonpromenade till källan med Fredrika, Wrede och hans hustru Aurore De Géer. Flitig under roligt samtal med den hederliga, kloka Fru Bremer. — Skref 1825. Vemodig — det är mig tomt! — Om afton talades om Börjesson, kanskie jag dumt nog.»

22 aug. »Underrättelse om Franzéens död den *14. Augusty*. — Baron Wrede omtalade Lifränteförslagen. Eftermidagen kom Godsets barn bjudna på dans och aftonward och prästerskapet därtill; bland dem följde Professor Bergfalck, hvars blinda gamla Far är Prost i Församlingen Österhanninge. Vackert och roligt att se den englagoda Fredrika leda dansen och lekarne, och Baron Wrede kapplöpningarne. Han är son och Bror i detta hus. Med nöje feck jag höra Bergfalk tala om Geijer och Järta, om de Tyska och Franska Historieskrifvarne. Thiers sätter han ej mycket högt, fastän han medger hans styl vara förträffelig. Michelet berömde han mycket, och aldra mäst Augustin Thierry, hvars nu under arbete varande *Histoire du Tiers État*, han anser som et mästerverk. Thierry är blind, har flere yngre hjelpare hvars studier, och rechercher han leder, och dictérar därefter. Rancke, ansåg han vara den bästa af de yngre Tyska. La Martines *Histoire des Girondins*, berömde han.»

23 aug. »Baron Wrede afreste till Stockholm.»

24 aug. »Läste Augustinus; flitig under samtal med Fru Bremer, den kloka Werldsfrun. Ensam promenade. Fredrika mera medelsam.»

25 aug. »Fredrika vänlig och medelsam, bortdref därigenom, min inneboende oro att vara henne aldeles öfverlopps — kanskie besvärlig! Vi talade om Ottilliana [Palmstierna], Sophie — Adolf. — Godt! det up-

värmde och lifvade åter mitt hjerta som ofta känner sig färdigt att stelna! Godt! godt! gaf åter mod och lust att lefva.»

27 aug. »Tillredelser till Fru Bremers och Agathes afresa till Söderköping — Afskied från den goda Fru Bremer och Agatha, den lifliga, snälla, goda Agatha! — Samtal med Fredrika om Ottilliana.»

28 aug. »Aurore och jag mäst tillsammans, Vi började läsa *Rheinische Novellen*. Högst trefligt. Skref 1825. Promenerade med Aurore. Samtal om afton med den rikt begåfvade fromma Fredrika — hennes ungdomssorger — obesvarad kärlek till en god men verldslig och af många omsorger uptagen Moder. Böcklin återförde henne från förtviflan, men kunde ej vinna hennes kärlek. — Om Adolf och Sophie. Oförgätlig god aftonstund! Hon är en Guds gåfva — att utsprida det goda!»

30 aug. »Sjuk, sof mäst hela dagen — Fredrika god som en välgörande engel. Bättre mot aftonen. Baron Wrede återkom.»

2 sept. »*Fredrika vill tillbringa ett år på Island!* Förunderligt!»

3 sept. »Tidigt på eftermidagen afreste Fabian Wrede med sin älskeliga anspråkslösa maka, och deras söta flickunge. Fredrika spelade en stund, Mendelsohns *Lieder ohne Worte* — sedan var jag en stund flitig helt ensamen i den stora höga sallongen. Denna tysta enslighet på detta för mig ändå främmande ställe, i de höga ödsliga rummen där jag känner mig främling, har något egit — både godt och vemodigt — men som blir hemskt då skymningen nalkas. Frihet ersätter dock mycket — om icke allt. Skref 1825. Om afton inkom Fredrika och var medelsam — huru obetydlig, huru fattig är jag emot hennes rika mångfaldigt utbildade förstånd! — Detta erfar och känner jag hvarje dag utan harm eller grämelse — önskar och hoppas att det skall allt mer rena och ödmjuka mitt sinne.»

4 sept. »Om afton lifligt och godt samtal med Fredrika som med intresse mins ur mina anteckningar och älskar mina Vänner, Gustava, Charlotte Posse, Gustava Rudbeck och Ottilliana.»

5 sept. »Afton samtal med Fredrika om Bergfalk — olycka och sjukdom. Jag finner ibland obegripliga orediheter.»

6 sept. »Läsa en Taschenbuch, *Penelope*, skref 1825. Eftermidagen i Prästgården med Fredrika — En hemsk känsla af ensamhet har gripit mig! och blef mig på vägen nästan olidelig, då jag kände mig så aldeles öfverlopps — och kände ändå innom mig et varmt hjerta och en klar uppfattning; — det är något som jag ej rätt kan utreda — Hvad fattas? Hvad saknar jag hos Fredrika? Troligen är det hvad *hon saknar hos mig* som felas — som gör att vi aldrig blifva rätt hemmastadda — med *hvem* är *jag* nu mera rätt hemmastadd? med *ingen* i den vida verlden! — Samtal om Grefvinnan Sommerhjelm.»

7 sept. »Samtal om *Sentimentalité*. Ingen människia finnes mer på jorden till hvilken jag vill lita mig, och begära et beriktigande af mina tankar. — Ensam promenad — ute i Guds fria luft känner jag mig mindst ensam — satt en stund vid Sjöstranden vid Agathes lilla bad-hus, och läste — ljufligt, godt. Fredrika mild och medelsam talade om sig och sin ungdom: Om St: Thérese lefverne och meningar — märkvärdigt — upbyggeligt — Mån tro ej vidskieppeligt? — Aftonen goda samtal. Geijer! O Du ädla Guds barn! — Om Charlotte Wrangel och fler.

8 sept. »Läsa Saint Thérese. Fredrika spelade Geijers visor — *Juldagen 1840. Hvad jag älskar.* — Slutade Sainte Thérese med interesse och upbyggelse. Samtal därom med Fredrika.»

9 sept. »Börja *Vicar of Wakefield.* Skref 1825. Fredrika god och medelsam ädelmodig i sin rikedom, outömlig på tankar och godhet. Läste ur sina afskrifter. God sömn sista natten på detta fredliga Årsta, där jag haft fyra goda veckor — Gud vare tack! Kanhända sista gången!»

10 sept. »Samtal med Fredrika den rena höga själen. Det är mig ibland som om jag behöfde vingar för att kunna uppehålla mig i hennes regioner, och jag nedfaller så tung och dum till jorden. Ack jag medför härifrån goda ljufva minnen — och förråd af tankeämnen. Kl: 1/2 3 for jag med Fredrika, samtal på vägen om hennes föräldrar, hennes barndom och ungdom med dem. Vi kom till Stockholm kl: 6. Jag har två små trefliga rum i hörnet af Drottninggatan och Jakobsgränd.»

12 sept. »Fredrika Bremer en korrt stund, gaf mig svarta Vinbär som hon sjelf sylltat.»

14 sept. Hos Lindblads på förmiddagen »Beata Afzelius — God och nitisk Gumma, talade förståndigt om den tvetydiga Magnetismen, och dess idkare Lindauer. Fredrika Bremer yrkade på att Sophie Kernell borde försöka detta medel; hon återvänder i dag till sitt fridfulla ensamma Årsta, som hon dock ej älskar som jag älskat mitt ungdomshem — Vi äro dock bra olika! — Väles henne! Hon medför *öfverallt* den kärlek som utgör hennes frid och sällhet!»

668. Dina poetiska stycken: »Sånger från Norrland» (1841). »St. Augustinus till sin syster» har inte Grafström äran av såvitt det gäller tanken och bilden, ty de två stanserna utgöra endast parafras på några rader av Augustinus, dem han satt som motto. — Som ingen högre än han kan se och skatta: i stället för »högre» ursprungligen »mer».

669. Underrättelsen om Franzéns död hade, som Mallas dagbok röjer, behövt åtta dagar för att hinna till Årsta.

671. Casper: kusinen Casper Wrede. — Ett par månader efter detta brev gifte sig Henrika Leuhusen med pastor Åkerlund. Hur det utföll hör inte hit; Fredrika hade i varje fall rätt i principen att låta envar bli osalig på *sin* fason. För att göra Henrika rättvisa böra vi dock uppmärksamma ett slags äktenskaplig dialog, som förråder att hon med tiden återvann en viss andlig självständighet. 1857—58 publicerade Åkerlund, som några år tidigare hade tagit avsked från ämbetet, i Uppsala en större anonym bok, »Vet du hvad Prest är?», vilken ytterst drastiskt och bibelsprängt fördömer såväl prästeståndet som alla kyrkliga institutioner. Hos Ridderstad i Linköping trycktes 1859 en liten broschyr, likaledes anonym, av fru Åkerlund, »Gån ut ur Babel, I Guds barn, och sluten eder tillsammans till den Evangelisk-Lutherska Kyrkan», där författarinnan utan att låtsa om makens opus i korthet försvarar allt vad han vidlyftigt angripit. Tonen är sober men varm och något upprörd var gång hon uttalar den stående formeln »Mormoner, Baptister och egenrättfärdiga läsare».

673. Besörja den engelska översättningen: ställa om avskrift av manuskriptet för översändning till Howitts.

674. Tacka för sin Valerie: piraten som Malla hade förfärdigat på Årsta. På ett medföljande lad står med fru Bremers stora kantiga staccatostil: »Hjerteligen tack från Ma Chère Mère till Sa Chère Malla. Char-

lotte Bremer». — Ett ryskt statsråd: kanske »Titulär-Rådet Malein från Petersburg», som enligt tidningarna i mitten av sept. anlände till Stockholm.

675. Den *goda och stora mängden:* »det Eviga folket» (se anm. till 461). — »Hegels jubelstunder»: i ett brev av 5 aug. (Biogr. II, 378 ff.) hade Böklin tagit Hegel i försvar mot »allt Sverges prästerskap» och andra som beskyllde honom för rationalism eller panteism. »Av sin egen tro gör han intet väsen, och den finner man endast i några få, oftast tillfälliga jubelstunder. Om Hegels jubelstunder mera framdeles.» Därpå citerar han som bevis: »Bloss die historische Offenbarung hat einen persönlichen, lebendigen, von keiner Menschenvernunft willkürlich gebildeten Gott . . . Und darum» etc. Citatet tillhör en recension från 1813 av F. H. Jacobis skrifter och återfinnes i Hegels Werke XVI, 214. Fredrika kände ännu inte direkt Hegels religionsfilosofi. — Där Geijer stannade: se sid. 35. — Augustinus: här citeras samma ord ur »Confessiones» (bok X, kap. 40) som sid. 61 men i olika form. Fredrika läste boken i någon utländsk översättning, en svensk fanns inte. — »Val-farten»: *Midsommar-resan* med undertiteln »En vall-fart». — Hans Wachtmeister: kusinen Agathes son. — Fransyska spektaklet: ett franskt teatersällskap uppträdde i De la Croix' salong denna höst. — Jenny Lind: hade i okt. återkommit från Tyskland och började uppträda 3 dec.

677. Schleiermachers dunkla »känsla»: här befann sig Fredrika någorlunda i samklang med Hegel, som knappast visste något fatalare än sin Berlinkollegas »Gefühl» och utan namns nämnande jämt inströdde bäska anspelningar på den i sina skrifter och föreläsningar. I tredje bandet av hans »Vorlesungen über die Geschichte der Philosophie» (utgivna av Michelet), som hon nu höll på med, skulle hon under rubriken »Schleiermacher» finna ett par fränt avfärdande sidor. — Syskonen Quidings förflyttning: hovrättsrådet Quiding utnämndes 12 nov. 1847 till justitieråd. — Tegnérs äreminne: i sept. kom första bandet av Tegnérs samlade skrifter med Böttigers biografiska inledning.

678. Colburn: Henry C., en Londonförläggare, som hade anseende för synnerlig liberalitet. — De två små profilteckningarna: *Syskonlif* I, 293, 304.

679. Magister Torén: Carl Axel T., docent i Uppsala, sedermera domprost. — Atterboms Thorild: »Svenska Siare och Skalder» IV hade varit i bokhandeln en månad. Fredrikas önskan om ett Thorildporträtt uppfyllde Atterbom i femte bandet, kapitlet »Thorilds sista dagar». — M:ll Falk: se sid. 88. — Charlotte Didron: död i Uppsala 24 juni 1847. I dagboken uttrycker Malla ofta sin vördnad för hennes upphöjda sätt att bära en mångårig sjukdom. Fredrika ämnade troligen införliva henne med sina »Perlor ur Lifs-strömmen» (se anm. till 468). — A. K.: Alida Knös.

680. Redan sex år tidigare hade Fredrika känt lust att sätta sig i förbindelse med professor Martensen (se II, sid. 191 f.). — »Den menneskelige Selvbevidstheds Autonomie»: jfr sid. 16.

681. Fröken och hennes kyrka: här är tydligen fråga om någon utländsk publikation till förmån för ett katolskt kyrkbygge. Svårligen kan detta vara något annat än Kölndomen, till vars restauration, börjad 1842 på preussiska kungens initiativ, en konstälskande luthersk kyrkoherde utan skandal kunde bidraga. »Fröken» skulle kunna vara Dresdenskriftställarin-

nan Elfriede von Mühlenfels, en specialist på välgörande kalendrar med internationella bidrag. Bland Geijers papper i Uppsala finns ett brev till honom av 25 apr. 1847, där hon (för sent!) ber om bidrag till ett album, av vilket inkomsten skulle tillfalla de nödlidande i Erzgebirge: »Auch um Ihre gütige Fürsprache bey *Friederike Bremer*, zu gleichem Zwecke, wage ich Sie angelegentlich zu ersuchen. Wiederhohlen Sie ihr gefälligst wie sehr ihr persönliches Erscheinen in Dresden ersehnt worden, mögte sie uns durch Gewährung unserer Bitte überzeugen dass unsere theilnehmende Verehrung nicht ganz werthlos für sie ist. Die Förstersche Familie [se 504 och anm.] mit der sie im Briefwechsel steht, schliest sich mit theilnehmenden Empfindungen, meiner Bitte an.» Våra efterforskningar ha hittills icke lett till någon upplysning om vare sig det ena eller det andra företaget.

682. Ava Geijerstam f. Wrangel hade avlidit 12 jan. — Amelie: Avas syster, som bodde hos Malla.

683. En härlig julotta: tre år senare, en juldag i New Orleans, återlevde Fredrika i minnet denna julotta (*Hemmen i den nya verlden* II, 510). — Lotta Öberg: se anm. till 357. — Mina teser över äktenskapet: i någon okänd skrift? — Fru Sola: detta smeknamn övergick på Ida i *Midsommar-resan.*

684. Brevet i Paris: det första meddelande Andersen efter lång väntan mottog hemifrån under sin första Parisvistelse var en tidning med en anonym smädedikt »Farvel til Andersen!» — Ahasverus: denna anspråksfulla dikt, som utkom till julen 1847, hade Andersen flera år förut bebådat för Fredrika. — Luckorna sid. 90: några bokstäver bortrivna med sigillet. — Hertigen av Weimar: rättare arvstorhertigen. Under två besök i Weimar hade Andersen varit feterad vid hovet och slutit broderlig vänskap med Karl Alexander. Mellan denne och Fredrika tjänstgjorde han som förmedlare. I ett brev av mars 1849 (»Breve fra Hans Christian Andersen» II, 206) skriver han: »Fröken Bremer sender Deres kongelige Höihed sin allerdybeste Taksigelse for de venlige Ord, der lyste til hende i Deres kongelige Höiheds forrige Brev til mig. Hun er en inderlig reen Natur; der er i hendes Væsen en Ro, en Mildhed, som udbreder sig rundt om hende, hvor hun kommer. Hun seer noget ældre ud, end hun er; men hendes Öie lyser ungt og mildt. Den sidste Bog, hun har skrevet, 'Reise til Midnats-Solen', er mere sammentrængt end de tidligere Noveller; jeg anbefaler Deres kongelige Höihed at læse den; der er Characteer og et kjærligt Hjertes Poesi udbredt over den; en höist interessant Indledning förer os til Novellen, en Indledning, der som Vinger bærer os op til det Sted, hvor Sceneriet er henlagt; vi bæres heelt op til Lapmarken, og paa denne Flugt ligesom acclimatiseres vi for den givne Fortællings Hjem; vi see under os hele Sverrig — det er et helt poetisk Landkaart, vi overskue, hvor hver Provindses Eiendommelighed i Natur og Menneske er fremhævet; vi titte ind ad Vinduerne i de smaa Byer, see hver historisk Plet og lysende Navn, og vi staae da ved Maalet, hvor Forfatterinden vil have os hen: Nordland, Birkenes, de stride Elves og de store Örnes Land, og her begynder Novellen selv: 'Reise til Midnats-Solen'.» Om Karl Alexander följde rådet, hade han tre översättningar att välja mellan: »Eine Sommerreise» (Leipzig, Brockhaus), »Die Johannisreise» (Stuttgart) och »Die Mitternachtssonne» (Grimma), som fräckt utgavs för att vara »nach dem noch ungedruckten Original-Manuscript übersetzt». — Jenny Lind: alla inkomster under denna

säsong anslog hon dels till en planerad teaterskola för medellösa barn (sedermera förvandlad till Jenny Lindstipendierna), dels till annan välgörenhet.

685. De indiska dikterna: se anm. till 651. — En den besynnerligaste roman: mellan Lindblads och Jenny Lind. Denna historia hade (se anm. till 472) våren 1843 brutit ut i en katastrof, och om den ena partens stämning vid den tiden upplyser en anteckning av Malla Silfverstolpe för 25 maj 1843, då Jenny var i Uppsala och konserterade: »Jenny kom ville tala vid mig ensam, var högst upbragt och utom sig — knöt händerna ihop öfver hjessan — sade *'jag tror jag blir galen! Kärlek — hat, afvund, bifall, smicker, intriguer förtal, allt trycker mig till jorden!'* — i det samma inkom Syster Gustava för att säga ingen ting — tre gånger afbröt hon oss sålunda och Jenny tog sin hatt och geck! och *aldrig mer* feck jag veta hvad hon då velat anförtro mig!» — Ett brev från Hegel till sin hustru: av 17 okt. 1827, i Hegels Werke XVII, 620. Det var inte Zelter utan storhertigen Hegel satt till höger om i Goethes soffa, och han nämner det väl bara för att antyda hur lite Karl August höll på etikett. — Phenomenologien: »Die Phänomenologie des Geistes»; jfr II, 142 och anm. — De religiösa frågorna på riksdagen: livliga debatter höllos i prästeståndet om upphävande av konventikelplakatet och på riddarhuset om upphävande av landsförvisningsstraffet för avfällingar från den evangeliska läran. Ingendera motionen gick igenom. — Friherrinnan Knorring: död 13 febr. Dottern Ebba gifte sig på våren med en baron Adelsvärd, löjtnant vid Skaraborgs regemente.

687. En annan liten bok: se anm. till 640. — Friherrinnan Gyllenhaal: Leuhusens syster.

689. Er bok: troligen »Mester Eckart», en studie i mystik, utgiven 1840. — Guds andliga värld: sannolikt äro prickarna över a uteglömda. — Schleiermacher: i Ehnemarkska saml. finnas några Schleiermachercitat (handstilen tyder på mitten av 1840-talet), hämtade ur »Die Weihnachtsfeier» (1806), en teologisk diskussion förklädd till novell, bastard av Platons dialoger och Schlegels »Lucinde». Om Fredrika hade läst något mer av honom utom Platonöversättningar är obekant; grunddragen av hans filosofi kände hon i varje fall genom Martensen. — Er danske översättare: se anm. till 638. Någon svensk översättning av denna bok blev aldrig av. Däremot utgav Fredrika så sent som 1863 två små skrifter av Martensen, »Den heliga nattvarden», en skärtorsdagspredikan, och »Nattvardens sakrament», ett kapitel taget ur »Den christelige Dogmatik». De samtidigt publicerade broschyrerna ha till innehållet fullkomligt identiska förord, som dock visa många formella detaljavvikelser; det ena (till den sistnämnda skriften) är tydligen koncept till det andra. — Er skrift om Dopet: »Den christelige Daab betragtet med Hensyn paa det baptistiske Spörgsmaal» (1843), översatt till svenska av C. M. Fallenius 1847. Citaten om »den döpta Psyche» och »kärlekens blick» äro hämtade ur dess sista kapitel.

690. Adressaten var trotjänarinna hos Lindblads.

692. Lamartines manifest: det berömda manifestet till Europa av 6 mars. — Marast: Armand Marrast. — Överståthållaren: J. V. Sprengtporten. Om Hartmansdorffs kallblodighet vittnas på många håll. En nekrolog i en icke just vänligt sinnad tidning (Kapten Puff 1856, 27 dec.) berättar: »Den 18 Mars 1848 satt han med uret i hand och räknade minuterna tills pöbeln

skulle inträngа i hans rum och skaffa sig ett nytt Fersiskt mord på sitt samvete, under det ordningsmakten stod handfallen och försagd, och högsta makten lemnade sin trogne tjenare i sticket och syntes tänka att det kunde vara godt att en man doge för folket.»

695. Adress: Till Den älskelige Digteren H. C. Andersen. Köpenhamn. Anbefalles till Herr professor Krügers godhetsfulla omsorg. — Professor Krüger: Krieger; se anm. till 508. — Jenny Lind: 13 apr. for hon till England. Medaljen, till vilken ett antal representativa »tonkonstens vänner» hade tagit initiativ, överlämnades högtidligt vid hennes nästa besök i Sverge, 1850.

696. Detta brev gjorde på Malla »ett sorgligt intryck». Hur kunde man entusiasmeras för *denna* revolution! Annat var det i Mallas barndom. Det kändes lindrande att få kannstöpa med den rättrogne Atterbom, som »motser mörker i framtiden». Mer än Fredrikas politik sårade henne dock säkerligen kritiken över memoarerna — hennes sensitivaste punkt.

697. Baader: i nämnda skrift (Würzburg 1837) uppställer han en hypotes om helvetet som en skärseld för de djupast fallna, vilken slutligen skulle leda till en andra klassens salighet »på nedersta trappsteget av Guds rike». — En avhandling över predestinationen: ett kapitel i »Den christelige Daab». — Vår ministerförändring: den 10 apr. bildade höger- och vänsterministär, som skulle utarbeta ett kungligt representationsförslag.

698. En bok: *Syskonlif*, som dock inte annonserades förrän 25 maj. — Gubben Lundvall: kyrkoherden i Munktorp, som Fredrika kände från sin sommarresa 1844. Säkert är det han som i någon mån har lämnat förebild till den älskvärde prästen »lilla D:r Lund». — Påven skall gifta sig: med Lola Montez, enligt Friskytten 30 apr. Fahlcrantz' brinnande hat till katolicismen drev man nog lite med på Årsta.

699. Fanny: Franzén. — Min vänliga reskamrat: på hemresan från Norrland.

700. Se anm. till 696. Mallas dagbok, 24 maj: »en breflapp från Fredrika Bremer, med hennes nya bok *Syskonlif* som stämdt mig till godt lynne.» Hon har visserligen påtecknat biljetten »Julen 1846», men det är ingenting att fästa sig vid.

701. Svenskorna äro alla varma: 10 maj innehöll Dagligt Allehanda ett svulstigt och krigslystet upprop av »ett fruntimmer» till Sverges kvinnor om en insamling för danskarna.

702. Se anm. till 356; originalet finns i Hamburgs Stadtbibliothek. — »Geschwisterleben» utkom till julen hos Brockhaus och 1850 på ett Stuttgartförlag. — Fräulein Sophie Wattenbach: sannolikt Fräulein W. i *Ett par blad ifrån Rhenstranden.*

703. Adressaten var gift med landshövdingen i Kristianstad. — De små versarne: ett litet poem »Till Erik Leijonhufvuds systrar». Leijonhufvud hade som frivillig dödats i slaktningen vid Dybböl 5 juni. Verserna stå i Aftonbladet 17 juni 1848 signerade med ett kors under en stjärna, och man skulle aldrig kunnat gissa författaren, om inte manuskriptet hade bevarats.

704. Friherrinnan Palmstierna: Mallas kusin, gift med finansministern Carl Otto Palmstierna. — Essens från Kaflås: Fredrik v. E., hans hustru, Anne Sophie Gyllenhaal, och deras dotter Jaquette. — Tant Visen: förmodligen syftas på följande i *Syskonlif* I, 191: »'Tant Visen', som brukade

säga: 'jag känner verlden!' påstod visserligen, att aldrig befanns menniskorna, af sina medmenniskor, så fulla af fel och brister, som när de skulle gifta sig, och aldrig så rika på förtjenster, som när de höllo på att dö, hvarföre hon rådde till att vid bröllopp gifva gästerna så mycket att äta, så att de glömde att tala.» — En bok av Dickens: den Malla fick var »Dombey and Son». — Mosanderska vatten: serverades i en paviljong i Kungsträdgården vid nuvarande Hamngatan. — Carlmarks: Bellmansro. — Sitt blodiga dop: junirevolutionen, som ledde till Cavaignacs diktatur. — Praslinska mordet: hertig de Choiseul-Praslin i Paris hackade ihjäl sin gemål 18 aug. 1847; den sällsynt ruskiga historien behandlades även av svenska tidningar med minutiös utförlighet.

705. Lagberg: »vattendoktorn» i Söderköping. — Sophie Hammar: lärarinna i Lindblads musikinstitut.

707. Charlotte: Franzén. — Ett bihang till mitt brev: ett föregående brev med inbjudning till Årsta, som har gått förlorat.

708. Namnteckningen är bortklippt och har tagit med sig några rader.

709. Dina paketer: så kallade Malla sina manuskripthäften. Fredrika fick troligtvis aldrig mer några sådana. — Till någon tjänst eller tröst för danskarna: i en anmälan av *Syskonlif* i Aftonbladet 1 juli, undertecknad Chr. (C. H. Rydberg), läses: »Fredrika Bremer har alla de egenskaper, som fordras för att blifva martyr: snille, hjerta, välvilja. Hon visar ett lefvande intresse för tidens stora frågor, ett oemotståndligt begär att verka för något vackert och stort, och vi äro böjda att tro, att det icke är någon hoax hvad man berättar om hennes tanka att gå öfver till danskarne och såsom en barmhertig syster gjuta balsam i deras sår och tröst i deras själar.» — De gamla vilkas stöd du så länge varit: grevinnan Wrangel och f. d. guvernanten fru von der Burg (Emilie Dalton). Den förra överlevde Malla, den senare dog 1855. — Charlotte Wrangel: fru Lindström, Mallas systerdotter.

Ur Mallas dagbok, 27 sept.: »till Fredrika Bremer, där jag först en stund var ensam med henne — men feck ej utsäga hvad jag önskade, emedan hon imponérar. Sedan ditkom Geijerstam — de samtalade i réligieusa ämnen, som jag ej rätt förstod, och ej var af aldeles samma tanke, och teg därföre. Baron Wrede med sin Fru, Justitierådet Qviding och hans Fru, och Lindblad ditkommo. Fredrika upläste för oss Anderssens *Näktergalen* och *KiresteFolket*. Emellanåt var samtalet lifligt och roligt — afskiedsskål dracks för Fredrika och hon drack för gladt återseende!» 29 sept.: Anna-Lisa Geijer »följde mig till Fredrika Bremer, som vanligt så uptagen af allmänt interesse, af välvilja för alla, så att den enskildta känner sig öfverlopps.»

710. Namnteckningen bortklippt. — Giftermålet: den sextitreårige Arvid August Afzelius gifte sig för tredje gången. Gumman Schwerin var syster till hans första hustru, Sophie Ramsay, och gift med hovstallmästaren Adolf Ludvig von Schwerin.

711. Bergmans opus: »Den religiösa frågan» av C. W. Bergman (se anm. till 480), utkommen i början av juni. Med ledning av Strauss bortkritiserar förf. uppenbarelsen och de kyrkliga dogmerna för att sedan med Feuerbachs hjälp uppresa en humanistisk världsåskådning, vilken han kröner med ett par självständiga tillsatser, själens odödlighet och Gud, den

senare som »ett postulat af det humoristiska medvetandet» (i Martensens moralfilosofi förkunnades, att »det humoristiska är den innersta bakgrunden i all kristlig världsbetraktelse»). Boken är skriven på den mest barbariska rotvälska, och Bergman förtjänade såtillvida snarare förlust av medborgerligt förtroende än pekuniärt understöd, men den tillmötesgående läsaren måste erkänna, att Fredrikas karakteristik av dess vinnande egenskaper är mästerligt träffande. — Ett arbete över socialismen: »Den sociala frågan», som publicerades i okt. Här upplöser förf:s logik egendomen i anslutning till Proudhon och skisserar flyktigt den Fourierska framtiden, associationssamhället. Det enda självständiga i boken är kapitlet »Äktenskapet eller kärleken i förhållande till egendomen», där erotiken i *Familjen H.* underkastas en rätt skarpsinnig analys och uppställes som representant för det bestående samhällets fördärvade äktenskapsbegrepp i motsats till »Det går an», som uppvisar »det enda sedliga grundlaget i förhållandet mellan man och qvinna».

Syskonlifs emottagande av allmänheten: presskritiken gav föga uttryck åt det varma förstående här talas om. Recensionerna voro dels genomhäcklande, dels ljumt och meningslöst välvilliga; en otymplig anmälare i Stockholms Aftonpost, som breder sig i tre långa artiklar (22 juni, 4 och 14 juli), gör sig besvär att grundligt bemöta den socialistiska tendensen. Signaturen E. (F. F. Carlson) i tidskriften Frey (1848, sid. 434) ondgör sig inte över tendensen och tar upp en synpunkt, som de andra förbise: »Qvinnans emancipation är, såsom hvar man vet, ett af författarinnans älsklingsthemer. Hittills har det egentligen handlat om att bereda henne en sjelfständig verksamhetssfer i det yttre lifvet, d. v. s. möjligheten af ett ekonomiskt oberoende. Här går förf. ett steg längre [!] och vindicerar henne den bildande konstens utöfning. Derom är ingenting att säga. [— — —] Kanske skall den sköna konsten alltmer öfvergå i qvinnans händer, sedan vetenskapens och samhällslifvets stora och vigtiga problemer alltmera uteslutande tyckas taga de manliga kapaciteterna i anspråk.» Ehuru så hjälplöst på villospår, hade denne kritiker dock redlig vilja och en smula flair: »Det syntes oss, sade vi ofvanföre, att nya fermenter arbeta i hennes hjerna, och det är säkert publikens hopp, kanske också dess fordran att framdeles få se henne närmare utreda och fullständigare genomföra de vigtiga themer, till hvilka hon i föreliggande bok anslagit ett självfullt preludium.» Londontidningen The Athenæum, som alltsedan 1842 hade med hjärtligaste intresse och oftast förtjusning följt Fredrikas författarskap, började ana oråd, brast ut i en het straffpredikan (10 juni) över inblandningen av obehörigheter i en »novel», som ju annars var ganska underhållande, och erinrade om att en Liszt kunde göra mänskligheten gott genom pianospel men fördröja dess framskridande genom att uppträda som folkrepresentant. Efter den dagen blev The Athenæum en grinig klandrare av »our trusty and well-beloved Swedish cousin».

712. En personlig Gud: Bergmans postulerade Gud är det mänskliga väsendet i dess evighet och fullkomning men innehålles icke i världen utan omsluter den och står över den som en glans, meddelande mänskan »en belifvande och förklarande kraft»; härmed undanröjes »allt tycke af skärpa och obehaglig främmande inverkan». Hegels subjektivitetslära, som i Feuerbachs förbättring var basen för Bergmans filosofi, hade väl Böklin talat om i sitt brev. — Ett nytt manuskript: *Midsommar-resan.*

713. Andersen åtog sig uppdraget med nit; han var på landet men skrev och begärde anvisning av Ingemann, Örsted och Edvard Collin.

714. Gauthiod avgick först 30 sept.

715. Breven till mrs Hall och hennes man ha vi endast i gamla avskrifter ur »A Book of Memoirs of Great Men and Women of the Age from personal acquaintance» (1871) av S. C. Hall, vilken är oss otillgänglig. Mrs Hall var en mycket populär författarinna, särskilt berömd för sina irländska skildringar. Den här omtalade novellen är ett ringa konstverk men också utan anspråk som sådant; syftet är att väcka intresse för »Governesses Benevolent Institution», en förening som beredde understöd, pensioner och ålderdomshem för lärarinnor. Idén var inte förspilld på Fredrika. — On the end of a voyage: on the edge. Felet kan vara den ej särdeles pålitliga avskrivarens.

716. Två små skrifter: *Midsommar-resan* och *Ett par blad ifrån Rhenstranden*, som utgåvos av C. A. Bagge. Manuskriptet till den förra finns kvar i friherrinnan Agathe von Kochs ägo. — Welchern: så står det otvetydigt. Den som menas är professor Karl Theodor Welcker, gammal beprövad och förföljd demagog, men i detta professorernas regeringsår uppstigen på ärans höjder. Han hade varit i Stockholm ett par veckor som sändebud till svenska hovet från tyska »centralmakten» samt för att »undanröja fördomar och felaktiga uppfattningar», vilket föga lyckades. — Tillägnan: till fru Bremer och till Agathe. En Aftonbladsrecensent 8 febr. 1849 vilseleddes av den förra till en ganska misslyckad förmodan: »En sådan gärd af dotterlig ömhet hedrar lika mycket förf:s hjerta, som den förökar läsarens njutning, i det den tillåter oss att i tanken dväljas vid den modersgestalt, som närt den konstnärsanda och utvecklat de herrliga anlag, hvilka den svenska publiken har att tacka för så många njutningsrika ögonblick.» Blev fru Bremer smickrad eller bara förvånad?

Hit hör ett brev från Agathe till Fabian Wrede av 26 okt.:

Bästa Fabian!

Af ett bref från Fredrika som jag feck i går afton, ser jag att hon afsändt en del manuskript till Bagge, och äfven skrifvit till dig, för att be dig vara så snäll uppgöra affairen med honom. Nu är historien den, att i förra veckan kom ett bref från Colburn, som jag straxt skickade till Fredrika, deruti säger han: att oaktadt denna tiden i anseende till de stora politiska händelserna är högst ofördelaktig för allt litterärt, hade han likväl lyckats få största delen af sin upplaga af Syskonlif försåld. Fredrikas andel af vinsten, utgörande en Summa af 116 pund sterling, vore han färdig att utbetala på hvilket sätt hon önskade det. Tillika erbjöd han sig att på samma villkor som Syskonlif, gifva ut hvarje större eller mindre arbete som Fredrika kommer att skrifva. Vidare följde några önskningar angående Manuskriptets afskrifvande m: m:

Nu vet jag att Fredrika ej vill gå in på någon afskrifning af Manuskriptet, hon hade så mycket bråk och tråk med det förras afskrift, men afsända de tryckta arken efter hand, såsom det gjordes för sednare delen af Syskonlif, det skulle hon nog vilja, och härmed tror jag äfven Colburn skulle bli nöjd, och i det fallet vore det väl allt skäl, i anseende till de der engelska pundens vigt och värde, att göra så med Midsommarresan. Men nu kommer svårigheten! denna kan neml. då ej utkomma här till Jul, ty omöjligt kan öfversättningen medhinnas tills dess, och boken måste nöd-

vändigt utkomma liktidigt i England och här. Aldrabäst vore visst om Bagge skulle kunna vara nöjd med att ge ut Rhenresan till Jul och dröja med den andra tills på Nyåret, och min bön till dig nu min lilla Fabian! är att du ville vara så snäll och föreslå honom detta. Jag tror ej han skulle förlora något derpå, Hjerta brydde sig aldrig mycket om att ge ut Fredrikas skrifter till Jul, han sade att de sälja sig lika väl ändå. Trycka är det visst bäst att göra nu likafullt, men högst angeläget är att Bagge lofvar tillse att intet Ark blir bortskickadt. Från Fredrika har jag naturligtvis ej ännu kunnat få något uppdrag i anledning af Colburns proposition, ty brefvet afgick först i Fredags, ej heller hade hon ännu fått vår protest emot inledningens nya namn, så den står nu visst som teckning af Sverige, men jag tänker hon skrifver väl snart åter, och hoppas det blir före första Arkets tryckning.

Det här blef ett förskräckeligt långt affairsbref min lilla Fabian! jag skulle bedja dig om förlåtelse derför, och för allt besvär, om jag inte visste huru god och snäll du är, när det kommer an på att hjelpa dina vänner. Ack hvad det är höst i dag min goda du! Stormen far på Örnevingar kring vår gamla borg, men vi sitta lugna och trygga inom dess fasta murar. Det var grannt det der. Och nu adieu goda, bästa Fabian!

717. Adelborg: Anders Otto, kapten, godsägare i Södermanland. — Den store Hegel: här hör man otvivelaktigt en efterklang av de filosofiska samtalen i Köpinge prästgård. Böklin var nog en djup och intressant Hegeltolk men fallen för att låna sin mästare en varmare ton ur eget gemyt. — Min uppsats: obekant. — Den lilla tankeblomman: skulle kunna vara dikten »Menniskan och Rosen», tryckt i den vittra kalendern »Rosa» 1854 (men redan 1850 på engelska i Sartain's Magazine). På Årsta var det sommarsed att lägga en nyplockad ros vid vart kuvert på frukostbordet, och en morgon talade rosen till Fredrika. — Bunsens bok: se sid. 125. — Nästa blad fattas.

719. Hierta hade tydligen med omsvep refuserat *Ett par blad ifrån Rhenstranden.* — Th. Mügge: jfr 567 och 568. — »Religionsphilosophin»: »Vorlesungen über die Philosophie der Religion» (utgivna av Marheineke), som Fredrika nog hade funnit i Böklins bokhylla. »Philosophie der Weltgeschichte», d. v. s. »Vorlesungen über die Philosophie der Geschichte», var däremot en tioårig bekant. — Det kristna liv varom talas i ett citat: ur Bunsens sid. 125 nämnda bok. — P. S.: bägge böckerna annonserades 19 dec. Mary Howitt och Colburn hade skyndat sig, ty redan 6 jan. var The Athenæum redo att förarga sig över *The Midnight Sun: A Pilgrimage.*

720. Enligt Aftonbladet försiggick Köpenhamnsresan i veckan efter den som här anges.

721. Adressaten var gift med politikern C. H. Anckarsvärd. — En åkerbärsblomma från Norrland: *Midsommar-resan.*

723. Tysk i väsen och utseende: familjen Martensen var inflyttad från Flensborg. — Drottningen: änkedrottning Caroline Amalie. — Bournonville: I »Erindringer fra Hjemmet og fra Scenen» (1903) berättar Charlotte Bournonville om Fredrikas förtroliga umgänge i hennes föräldrahem. Där meddelas även en liten hyllningsdikt, som Fredrika 7 juli 1849 inskrev i den svenskfödda fru Bournonvilles stambok. Balettmästaren fick några av hen-

nes böcker med tillägnan »Till Familjefadern, Konstnären, Skalden, August Bournonville, med högaktning och beundran». — Konferensrådet Koch: Jörgen Hansen K., arkitekt och konstakademins direktör. Hans sällskapsaftnar för genialt och ryktbart folk voro berömda. — Fröken Wulff: Henriette, en av Andersens närmaste systerliga beskyddarinnor. — En dotterson av Grönlands apostel: den som menas är Hans Egede Glahn (f. 1814), teolog och lärare; han var sondottersonson till Hans Egede. — Grundtvigs måg: Peter Boisen, föreståndare för Caroline Amalies asyl, gift med Meta Grundtvig. — Philosophie des Geistes: utgör tredje avdelningen av Hegels »Encyclopädie der philosophischen Wissenschaften». Det framgår inte klart, om Fredrika skaffade sig även logiken och naturfilosofin. — »Rauhe Haus»: eget nog tycks Fredrika inte ha besökt denna inrättning, när hon var i Hamburg på hemresan från Marienberg. — »Hegels Leben»: av Karl Rosenkranz (Berlin 1844). Titelplanschen återger en basrelief av Friedrich Drake. — Danska skribenter: av *Lif i Norden* får man ungefär veta vilka det var.

724. En bok till vår vän: den ovannämnda Hegelbiografin.

725. Den medföljande skriften: »Redogörelse för Räddnings-Institutet i Stora Råby, dess inkomster och utgifter från 1845 till 1848» av Ach. Kahl (Lund 1848). Fredrika hade sedan 1843 intresserat sig för denna anstalt.

726. Även där den ej blott är yttre: därpå följer en överstruken sats: Smärta, qval, vakande nätter etc. göra alltid ondt. — Dina fruar: i memoarerna. Enligt tillägnan hade även fru Bremer levererat några drag till Cecilia Nordenhjelm, och sin olyckliga barndomskärlek till modern har Fredrika hugfäst sid. 77 f. Fru Nordenfalk f. Hjärne (1770—1848) var änka efter brukspatronen Carl Fredrik N. och bodde på egendomen Holm vid Ångermanälven, där Fredrika hade gästat på Norrlandsresan.

727. Professor Clausen: den bekante »rationalistiske» teologen, minister sedan hösten 1848. Med honom hade Arvid Afzelius slutit het vänskap vid skandinaviska studentmötet i Köpenhamn 1845 och sedan haft honom på besök i Enköping, där väl Beata hade träffat honom. Sin 1849 födde son kallade Afzelius Henrik Nicolai Clausen. — En tredjedels sida är bortklippt.

728. Öhlenschläger: av Fredrikas sammanträffanden med honom känna vi endast det sista. *Hemmen i den nya verlden* II, 39: »Han såg så frisk och lefnadskraftig ut, då jag för ett år sedan var hos honom på hans landtställe [Fasanegaarden i Frederiksbergs park], och han var då älskvärdare än någonsin för mig, och drack en välgångsskål för min resa till nya verlden, då nyss beslutad.»

729. Historien om Bedstemodersöine: är väl det lilla stycket »Bedstemoder», intaget i den rapsodiska reseboken »I Sverrig» (1851).

730. Om bekantskapen med Örsted se sid. 164. — Con. R.: Conferensraad. — Punkten efter »Fredrika» antyder att hon först ämnat underteckna sig så men funnit det för intimt.

731. Anteckningarna: upplysningar om danska naturforskare till tjänst för *Lif i Norden*.

732. Örsted höll denna termin föreläsningar »för herrar och damer» över det skönas fysik, vilka Fredrika sannolikt bevistade, och det är kanske detta efterskriften syftar på.

733. Martensen: Fredrika fick läsa »Den christelige Dogmatik» i rentryck allteftersom arken kommo ur pressen och diskuterade så det lästa med författaren (Martensen skildrar förloppet i sin självbiografi »Af mit Levnet» II, 134 f.). Det kan man kalla förstahandsstudium. Varken hon eller Martensen kunde förutse, att det arbete de höllo på med skulle bli en klassisk lärobok, examenspluggad av oräkneliga studentgenerationer i många land. På dessa var väl i allmänhet stilens flärdlösa elegans bortkastad, likaså den poetiskt-humanistiska fläkt, som påminner om att den ortodoxe teologen hade varit Lenaus Busenfreund och framställt en tolkning av Faustproblemet, som imponerade på tyskarna. — Det förhållande han uppställt emellan tron och förnuftet: i motsats till Hegel nämligen. Martensen befann sig i det kinkiga läget att som filosof bero helt och hållet av Hegel och som teolog nödgas jämt opponera mot denne teologföraktare. — »Ueber die Wesenseinheit» etc.: föredrag på naturforskarmötet i Kiel 1846; det trycktes sedan på danska i samlingsverket »Aanden i Naturen». — Professor Hauch: han hade på grund av vad danskarna kallade uppror och tyskarna »Erhebung» måst lämna sin professur i Kiel och höll nu i Köpenhamn föreläsningar över den isländska sagolitteraturen ur estetisk synpunkt. — En liten uppsats: *Lif i Norden* publicerades i Göteborgs Handelstidning 31 juli—15 aug. 1849 och i nov. på Bagges förlag. På danska kom den som broschyr och på tyska i veckotidningen Nordischer Telegraph, allt samma år. Mary Howitt sammankopplade den synnerligen klumpigt med berättelsen »The Light House» (se anm. till 748) till en volym med titeln »An Easter Offering», som utgavs våren 1850 och genast översattes till tyska, »Eine Ostergabe» (Grimma und Leipzig), tillökad (allt värre och värre) med »Stockholmer Skizzen» av Orvar Odd; dessa introduceras bovaktigt med följande not, som skall föreställas vara av Fredrika: »Die nachstehenden Skizzen meines Freundes Orvar Odd sind so charakteristisch und voll so lebensvoller Wahrheit, dass der Leser mir gewiss diese allerliebste Zugabe herzlich Dank wissen wird.»

734. Leo: F. A., polsk-tysk jude, f. 1820. Han hade varit i bokhandlarlära i Köpenhamn, innan han började studera, och var nu engagerad i den ovannämnda Nordischer Telegraph. 1854 gifte han sig med dottern till Heines kusin och ungdomsälskade, blev därigenom mångmiljonär och en stor personlighet i Berlin samt slog sig slutligen på Shakespeareforskning. 1856 kom han åter till Uppsala för att låta fotografera de dunkla ställena i Codex argenteus, och de 63 plåtar, som togos, deponerades i Berlins kungliga bibliotek; fotografiernas planerade utgivning med kritiska kommentarer blev inte av.

735. Andersen reste 17 maj. Fredrika gav en avskedsfest för honom med »utklädning, deklamation, många gäster», som det heter i hans självbiografi, och skänkte honom en silverbägare med en dikt, som finns bevarad bland Örsteds papper på Köpenhamns universitetsbibliotek och mycket illa avtryckt i »Mit Livs Eventyr». Om han träffade Malla är ej bekant, men brevet blev avlämnat liksom de till Fahlcrantz och Böttiger, vilka han nämner bland sina Uppsalaminnen.

736. Namnet är skrivet långt ner i hörnet.

737. Brevet avlämnades aldrig.

739. Runskriften: Forsete ordagrann översättning av president; formen goður är dunkel, kanske en villolära av Hauch. — Södermark: död 15

okt. 1848. En utförlig minnesruna i Tiden 24 okt., signerad — —w (Beskow?), meddelar: »Äfven i sina sista år, då han var utmärglad af sjukdom, otålig genom lidande, öfvervuxen af skägg, och sällan lemnade sin atelier, eller sin fläckade arbetsdrägt, förvärfvade han vänner, till och med bland unga och prydliga fruntimmer. På hans bord stodo som oftast syltburkar och blomster m. m. som skickats honom, än från den ena, än från den andra, vackra handen, hvaribland Fredrika Bremers icke saknades.» — Troiilii: ursprungligen något rättare »Troiili».

740. Adressaten, syster till grevinnan Caroline von Rosen, var gift med amiral von Krusenstjerna. Andersen kom inte till Karlskrona.

741. Sorö: där tillbragte Fredrika fjorton dagar i umgänge med Ingemanns och »satte megen Pris paa den stille Ynde her ved Skov og Sö», som Ingemann skrev till Grundtvig. — En större resplan: om Amerikaresan hade hon skrivit hem.

742. Mathilde: Örsteds dotter. — Konceptet till Örsteds svar finns på Köpenhamns universitetsbibliotek:

Dyrebareste Veninde

Jeg föler en inderlig Trang til at udtrykke min hjerteligste Taknemmelighed for Deres af de skjönneste Fölelser opfyldte aandrige Brev, og den medfulgte lysende Gave. Endskjönt jeg föler dybt, at det Billede De har dannet Dem af min aandige Stræben skylder sin Glands til Venskabets altforklarende Lys, gjennemtrænges jeg dog ved det, Brevet siger mig, af en oplöftende Fölelse, hvis Behagelighed jeg vilde sammenligne med den, hvoraf man gribes ved at see sit forskjönnede legemlige Billed dannet af en ædel Kunstnerhaand.

Men jeg har dog langt mere at takke Dem for. Ved den meddelende Omgang, som under Deres Ophold her har fundet Sted imellem os, har jeg havt en velgjörende Nydelse ved den hele Maade, hvorpaa De opfordrede mig til Meddelelser, og saa uforbeholdent fremsatte Deres af en övet Eftertanke og dybe Fölelser udspringende Tvivl og Indvendinger. De tvang mig derved ofte til at behandle mine gamle Tanker i nye Retninger, og blandt andet at underkaste mine Tanker over Ulykkerne, Smærten, det Hæslige, en ny Overveielse, som ikke har været mig ufrugtbar, og som jeg endnu fortsætter. Under min Glæde over det Heles Harmonie skal jeg stræbe at indrömme Smærten og Sorgen deres lovlige Rettigheder. Overalt vil jeg i mine Grandskninger ofte finde Anledning til at fornye Mindet om vort Samliv; ja idet jeg læser hvad jeg för vort Bekjendtskab har skrevet over visse Gjenstande, kommer jeg let til at tænke paa dem; blandt andet randt De mig tit i Tankerne, da jeg for nogen Tid siden gjennemlæste min gamle Dialog om Lydvirkninger, hvor jeg har indfört en aandrig Deeltagerinde i Samtalen.

Modtag mine bedste Önsker baade for deres nærmeste Reiser og de videre besluttede, og for Deres glade og lykkelige Tilbagekomst. Dette Önske deler min Hustru, min Mathilde og alle Mine med mig. Vi vide at De vil beholde os i venskabeligt Minde, og saaledes vil De stedse være holdt blandt os.

Den dialog Örsted talar om heter »Ordnede Lydudtryks Naturvirkning» och stod i tidskriften Brage og Idun 1839; den återfinnes i tredje bandet av hans samlade skrifter. Om efterklangen i hans sista arbeten av samtalen med Fredrika se sid. 433 och anm.

743. Fyen: Andersen nämner Svendborg. — Amerikanska vänner: Downings.

744. Adressaten var gift med departementschefen Edvard Collin, sonen i det hus som Andersen kallade »Hjemmets Hjem» och författare till den tjocka, dokumentariskt värdefulla men lite för vresiga boken »H. C. Andersen og det Collinske Huus» (1882). — Jane Eyre: om författaren till den oerhört verkningsfulla romanen hade man ännu ingen aning. Det kunde annars roat Fredrika att titta in i Haworths ödsliga prästgård, där systrarna Brontë ungefär samtidigt studerade »Frederika Bremer's tales» (Clement K. Shorter, »Charlotte Brontë and her circle», andra upplagan, sid. 187). Vad hon saknade i »Jane Eyre» antydes i *Hemmen i den nya verlden* III, 34. — Danskarnas seger: vid Fredericia 5 juli.

745. Avskrift av overlærer Carl Gundersen, Trondhjem, sekreterare i Det kgl. norske videnskabers selskab.

746. Adelborg: se anm. till 717. — Enligt Handelstidningen avreste Fredrika 15 aug. med Nordstjernan från Göteborg, där hon hade dröjt ett par dagar på vägen från Marstrand.

747. Ewerlöf: generalkonsul Frans Anton E., hos vilken Fredrika gästade; tre år tidigare hade han mottagit friherrinnan Knorring. — Bellmanska yttre former: kanske tänkte Fredrika bl. a. på gluntskalden; se Signe Taubes memoarbok »Gunnar Wennerberg» I, 229. — Virginia: Virginie Bidoulac, Martensens andra hustru.

748. En liten historia, som skall komma till dig som jul-dank: den i anm. till 733 omtalade berättelsen »The Light House», till vilken det svenska manuskriptet, som Fredrika säger i 867, gick förlorat. Quidings måste emellertid ha hittat ett koncept, ty »Blänk-fyren» återfinnes i Efterl. skr. II, 64. — »Eloge pour tout le monde»: Ingemann skrev till Grundtvig 12 sept.: »Har du set, hvor smukt og kjærlig Frederikke Bremer har set det nye Liv i Norden alene fra Lyssiden?»

749. Möllenborg: generalkonsul Ewerlöfs lantställe vid Helsingör. — Nattvardsläran: se anm. till 689.

751. »Den christeliga Dogmatiken» utkom 1849 i översättning av Th Wensioe hos P. W. Karström i Mariestad.

752. Fredrika hade råkat Andersen även i Marstrand på hans hemresa. — Southwell Smith: Thomas Southwood Smith, läkare och »sanitary reformer». Det var han som hade ärvt sin mästare Benthams lik och enligt testamentarisk förordning använt det till en anatomisk föreläsning — Bentham ville vara nyttig i det längsta —, varpå han pietetsfullt förvarade skelettet, påklätt och försett med ett vaxhuvud, i sitt mottagningsrum. Han hade mycket stor del i grundandet av Metropolitan Association for improving the Dwellings of the Industrial Poor. Om både honom och de hygieniska arbetarbostäderna berättar Fredrika i sin artikelserie »England om hösten år 1851». — Min lilla artikel över Danmark: jfr anm. till 733. Av The Athenæum var den, såvitt vi kunna se, ännu inte anfallen. I Sartain's Union Magazine publicerades översättningen följande år.

753. Avskrift från mr W. C. Lane, bibliotekarie vid Harvard College Library. — Adressaten, svensk konsul i Boston, känd från *Hemmen i den nya verlden* I som en litterat man. I hans hus bodde Fredrika i jan. och febr. Nu befann hon sig sedan 6 dec. hos det unga diktarparet James och Maria Lowell på deras vackra gamla Elmwood. Hennes förste ameri-

kanske värd, Andrew Jackson Downing, hade meddelat Lowell hennes tankar om hans diktning, varpå följde en inbjudan, vilken hon besvarade med »a charming letter», som vi tyvärr inte känna till (en skrivelse från Boston säger oss, att Lowells barnbarn äga »a large box of letters which they have never been able to find an opportunity to look through»; samma bedrövliga underrättelse ha vi fått om Longfellows döttrar). Besöket slog väl ut. Lowell skriver till en vän 23 jan. 1850: »Fredrika Bremer stayed three weeks with us, and I do not *like* her, I *love* her. She is one of the most beautiful persons I have ever known — so clear, so simple, so right-minded and -hearted, and so full of judgment. I believe she liked us, too, and had a good time» (»Letters of James Russell Lowell», utgivna av Charles Eliot Norton, London 1894, I, 193). — Miss Hunt: Harriot Hunt, en pionjär för kvinnliga läkare, kanske den i praktiskt hänseende nymodigaste figur Fredrika såg i Amerika. Hon hade på egen hand och genom privatstudier hos en Bostonläkare — högskolorna voro stängda för henne — arbetat sig till såpass medicinsk kunskap, att hon 1835 kunde sätta upp praktik; därjämte reste hon vida omkring och höll föredrag i fysisk och psykisk hygien. 1853 hedrades hon med medicine doktorsgrad av det nyinrättade Women's Medical College i Philadelphia. Till hennes meritförteckning hör, att hon var suffragist och en trofast skattevägrare enligt principen »no taxation without representation».

754. Avskrift av adressaten (tillhörig Fredrika-Bremer-Förbundet), förrådande en hand ovan att föra pennan och alltså föga pålitlig; de svåraste bockarna ha vi undanröjt. Hr Langé, handlande i Milwaukee, fick mottaga Fredrika som gäst hösten detta år och skjutsa henne till den av pastor Unonius grundade svenska kolonin vid Pine Lake (*Hemmen i den nya verlden* II, 250 ff.). I primitivt poetiska brev till friherrinnan Adlersparre har han på gamla dagar uttalat sina känslor för »den ädla själadrottningen».

755. Avskrift av miss Eva Channing, Boston; originalet tillhör en autografsamlare därstädes. — Om adressaten, en framstående clairvoyante, se *Hemmen i den nya verlden* III, 424. — Mrs Kemble's reading: Fanny Kemble, den engelska aktrisen, dotter till Charles Kemble och brorsdotter till mrs Siddons, hänryckte denna säsong Bostons och Cambridges kräsna intellektuella kretsar med sina Shakespeareuppläsningar. Hon hade året förut skilt sig från sin amerikanske man, mr Butler, en brutal plantageägare. Hennes genialt passionerade natur lyser fram i lyckliga glimtar på Fredrikas reseboksblad. — A little talisman: en fribiljett för två, som mrs Kemble hade uppvaktat med.

756. Samuel Longfellow, »Life of Henry Wadsworth Longfellow» (Cambridge 1899) II, 172. — Longfellow hade avlagt visit hos Fredrika i Boston, innan hon flyttade ut till Cambridge, och bekantskapen fortsattes där; den förmöget gifte professorns hem, Craigie House, var det elegantaste och mest europeiserade i den lilla collegestaden. Hans rika estetiska bildning, intagande urbanitet och melodiskt flytande vers förvillade inte Fredrikas säkra rangkänsla, och hon taxerade honom just så högt som eftervärlden funnit honom förtjäna. — The hand: Longfellow hade kort förut låtit ta en avgjutning av Fredrikas för sin litenhet och finhet allmänt beundrade hand. — This time of my eclipse: vad Fredrika hade att utstå av den amerikanska snillekulten, en av orsakerna till hennes ohälsa i Boston,

skildras levande och spirituellt av en okänd författarinna i Harper's Magazine apr. 1857: »A reminiscence of a foreign celebrity's reception morning.» Denna intressanta artikel, som med några drag ger den yppersta teckning av Fredrikas apparition och sätt, återfinnes översatt i Hertha 1917, sid. 198. — Songs of Runeberg: »Fänrik Ståls sägner» I (1848). Longfellow hade varit i Sverge 1835 och lärt sig språket. Han hemförde också svensk litteratur till Harvards bibliotek, däribland Fredrikas teckningar. Av mångahanda märken sluta vi, att han var författare till tre omfångsrika avhandlingar i den förnäma North American Review (apr. och juli 1843, apr. 1844) om hennes arbeten, som just då i en verklig störtskur av översättningar från olika håll flödade in över Amerika. Ett brev till Freiligrath av 6 jan. 1843 (»Life of H. W. Longfellow» II, 10) bevisar hans tidiga intresse för »The Neighbours», som då ännu endast fanns i en gottköpsform, som bilaga till en mycket spridd tidning, The New World. Visserligen råka vi härvid i kollision med en auktoritet H. E. Scudder, som i det bibliografiska bihanget till sin autentiska Lowellbiografi uppför artikeln av 1844, men vi tro knappast, att Lowell skulle till den grad ha plöjt med Longfellows kalvar. Det är ovisst, att Fredrika fick njutningen att läsa dessa kultiverade och kärleksfullt ingående essayer, en lysande kontrast till hemlandets valhänta och underhaltiga kritikförsök och så mycket betydelsefullare emedan de mätte hennes verk med en litteratur, den engelskspråkiga, som redan var så rik i samma genre. — Your songs and sketches from Sweden: »Ballads and Other Poems» (1841), som innehöll översättningen av Tegnérs »Nattvardsbarnen» med en prosainledning om svenskt lantliv, och hans nyaste samling, »The Seaside and the Fireside» (1849), med »Tegnér's Drapa».

757. Ett fragment av detta fragment, från »ädelsinnade» sid. 194, r. 9 nedifrån, har i årtionden funnits på K. B., men först våren 1916 kom det föregående till rätta på en autografauktion. Troligen fladdra andra hithörande blad ännu lösa omkring. De rent formella ändringar och tillsatser, varmed brevet förvandlades till tryckmanuskript (jfr *Hemmen i den nya verlden* I, 409—414), ha vi försökt avlägsna, vägledda av bläckets blekare eller friskare färg. — »Alltid heroisk» etc.: detta yttrande om James Oglethorpe, Georgias grundläggare, som slutade sina dagar hemma i England bland dess högsta litterära societé, härrör från hans vän författarinnan Hannah More: »He is quite a preux chevalier — heroic, romantic and full of the old gallantry.» — En lustresa till Florida: den företogs i maj 1851.

758. Cape May: en badort vid New Jerseys kust, där Fredrika var första hälften av aug. tillsammans med professor och mrs Hart från Philadelphia. — General Stuart: hos honom hade Fredrika nyss gästat på hans lantställe nära Baltimore. — Min lilla skrift över Danmark: se anm. till 752. — Fröken Jacobsen: Hartmann gifte om sig 1855 med Thora Camilla Jacobsen. — Ichstedt: Isted, tyska Idstedt; de amerikanska tidningarna hade kanske korrumperat namnet.

759. Avskrift ur »Life of Dorothea Lynde Dix» av Francis Tiffany, ombesörjd av mr Edward W. Emerson, Concord. — Dorothy Dix hade Fredrika träffat först vid kongressen i Washington och sedan på general Stuarts villa vid Patapscos utlopp i Chesapeake Bay. Det var där som den berömda filantropen en månskensafton på altanen hade berättat sitt

livsverk. Sedan 1841 hade hon ägnat sig åt att skaffa vård åt de sinnessjuka, som dittills hade behandlats lika grymt i Amerika som i gamla världen. Tjugo statshospital blevo småningom upprättade genom hennes bemödande. — Coney Island: några dagar i slutet av aug. drog Fredrika »åter några friska andetag vid det stora hafvet» i sällskap med familjen Spring.

760. Niagara: där hade Fredrika Lowells till ressällskap. — Professor Clausen: se anm. till 727.

761. Se anm. till 759. — Dorothy Dix inskränkte inte sin verksamhet till Förenta Staterna; amerikanska biografilexikas högtravande uppgifter måste upptas försiktigt, men ett sådant påstår, att hon på sitt område har revolutionerat Canada, Skottland, Norge, Holland, Italien, Ryssland och Grekland. Sverges Dorothy Dix blev Magnus Huss, som 1853 med fasa inspekterade Danviken och därpå skrev den verkningsfulla broschyren »Kan eller bör hufvudstaden längre undvara en väl ordnad kuranstalt för sinnessjuke?», vilken ledde till anläggandet av Konradsberg.

762. Se anm. till 759.

763. Brevet återfinnes genomändrat och betydligt utvidgat i *Hemmen i den nya verlden* III, 256. — En av lagstiftarena här i landet: Se *Hemmen* etc. II, 87. — Log(bjelk)hus: »bjelk» står förtydligande ovanför »log». Fredrika begagnar en och annan gång denna metod, och vi ha funnit det så att säga psykologiskt riktigare att placera de överskrivna orden eller stavelserna så som här skett, ty de skulle annars i tryck få en oproportionerligt bemärkt och missprydande plats. — Sinnrik saga, sång och Saga: i st. f. »Saga» stod ursprungligen »legend».

764. Lennox: Lenox, en by i Massachusetts. Dit var Fredrika bjuden av författarinnan Caroline Sedgwick och Hawthornes; mrs Hawthorne hade hon träffat i Boston och Nathaniel kände hon genom hans böcker. Han lämnar i sina postumt utgivna »note-books» ett litet komplement till Fredrikas skildring av besöket, nedskrivet i Rom våren 1858, då de på nytt stötte ihop (Complete Works, Riverside Edition X, 171): »Miss Bremer called on us the other day. We find her very little changed from what she was when she came to take tea and spend an evening at our little red cottage, among the Berkshire hills, and went away so dissatisfied with my conversational performances, and so laudatory of my brow and eyes, while so severely criticising my poor mouth and chin. She is the funniest little old fairy in person whom one can imagine, with a huge nose, to which all the rest is but an insufficient appendage; but you feel at once that she is most gentle, kind, womanly, sympathetic, and true. She talks English fluently, in a low quiet voice, but with such an accent that it is impossible to understand her without the closest attention. This was the real cause of the failure of our Berkshire interview; for I could not guess, half the time, what she was saying, and, of course, had to take an uncertain aim with my responses. A more intrepid talker than myself would have shouted his ideas across the gulf; but, for me, there must first be a close and unembarrassed contiguity with my companion, or I cannot say one real word. I doubt whether I have ever really talked with half a dozen persons in my life, either men or women.» Här ha vi till sist den allra djupaste orsaken. Av Hawthornes personlighet kände knappt någon utom hans familj mer än två påfallande drag: hans skygga stumhet och

hans aristokratiska skönhet; rästen var dunkel och konstnärskap. Om hans ansikte hade Fredrika yttrat sig redan på ort och ställe, som man finner av ett brev från hans hustru i »Memories of Hawthorne» av Rose Hawthorne Lathrop (Cambridge 1898), sid. 200: »Miss Bremer said to me of Mr. Hawthorne's eyes, 'Wonderful, wonderful eyes! They give, but receive not.'» Slående karakteristik av en osympatetisk mänska och stor artist.

765. Sartain's Union Magazine, dec. 1851, sid. 496. — Professor Hart hade nyligen avgått från sin befattning som redaktör av denna tidskrift, för hvilken han smart nog hade engagerat Fredrika som medarbetare strax efter hennes ankomst till Amerika (om de icke så få bidrag, delvis omarbetningar av gamla saker, hon lämnade se Biogr. II, »Bibliografiska uppgifter»). Han ledsagar brevet med följande rader:

Philadelphia, October 16th, 1851.

To the Editor of Sartain's Magazine.

Dear Sir: — Having been entrusted by Miss Bremer with the grateful task of conveying her parting salutations to her American friends, I take great pleasure in sending you the subjoined beautiful and touching letter. No channel of publication seems so appropriate as the columns of the Magazine to which she has contributed so many original articles.

It has been currently rumoured, for many months past, as you are aware, that Miss Bremer, on her return to Sweden, would add to the already overgrown list of books of »Travels in the United States». How far she may have authorized the rumour, I know not. She certainly many times, and to many persons, disclaimed any such purpose. Her mission to America, as often explained by herself, was to learn, rather than to teach; to gain, not to give; to enlarge her own soul by seeing a new people and a new state of society. She has expressed a purpose to exert her faculties once more, and to their fullest extent, upon a work of fiction more comprehensive than any which she has yet written, which shall contain her matured views of life in its various moral and social aspects. Her visit to America is understood to have been rather for the enlargement of her own horizon, with a view to some such future work, than for the more common purpose implied in writing a book of »travels». In the third paragraph of the following letter, however, an intimation is given that possibly her experiences of American life may take a more definite shape.

The Illustrated London News tror sig veta bättre och anmäler 27 sept. Fredrikas hemresa med följande tillägg: »Soon after her return she will publish her notes and observations, and Mary Howitt will translate and publish, at London, an English edition.» Därom visste mrs Howitt ingenting; hon hade nog snarare samma uppfattning som Hart. I sina memoarer II, 85 refererar hon: »From America she wrote to me that the 'sun of the Western world had developed in her many germs, that had been lying snow-covered for dozens of years, but which, under its influence, began to grow and expand, making her feel that her remaining span of life would barely suffice for the ripening of what then filled her soul'.»

Rose Hill: Downings villa i Newburgh. — Liverpool: där stannade Fredrika några dagar i den ryktbare unitariske prästen och religionsfilosofen James Martineaus hus. Därefter hälsade hon på mrs Gaskell i Manchester och så bar det till Birmingham. I alla tre städerna hann hon med otroligt mycket sociala studier. Efter att ha vederkvickt sig med en poetisk

vallfärd till Stratford och Warwick hamnade hon 4 okt. i London, hos förläggaren Chapman, Strand 142, där hon fick till »fellow boarder» en ung miss Evans, som redigerade Westminster Review och hade översatt Strauss' »Leben Jesu» men på djupa och naturliga grunder plågades av att se en världsberömd romanförfattarinna; miss Evans hade täta påhälsningar av redaktionssekreteraren i The Economist, Herbert Spencer, som brukade ta henne till teatern på sina pressbiljetter. Men Fredrika fäste sig inte vid dessa spirande celebriteter, hon hade många viktigare ting och mänskor att sysselsätta sig med.

766. »Charles Kingsley: his letters and memories of his life. Edited by his wife» (tredje förkortade upplagan, London 1879) II, 276. — Fredrika gjorde ett besök i Eversleys pittoreska gamla prästgård, och om det intryck hon gjorde på Kingsley säger mrs K.: »It would be needless to say that he thought her one of the most highly cultivated women he had ever conversed with, and her sweet gentleness and womanliness attracted him still more than her intellect.» Kingsley stod ännu i sin jäsande socialistiska period och det var detta som drog Fredrika till honom, ty socialismen i sin helt nya engelska form var hennes huvudstudium i London. Han hade skrivit »Yeast» och »Alton Locke», gyttriga och delvis puerila romaner men heta av en hänsynslös rättfärdighetslidelse och evigt värdefulla som tidsdokument; han hade varit med om att bilda arbetarfackföreningar, uppträtt på chartistmöten, medarbetat i Politics for the People och The Christian Socialist och nu senast i en Londonkyrka hållit en predikan, som vållade enastående skandal, kort sagt på alla vis gjort sig omöjlig och förvärvat rykte som en ytterst samhällsvådlig individ. Hans i grunden konservativa natur stadgade sig ju alltmer, fastän hans nervösa vitalitet alltid gav honom en anstrykning av rebell, men vid denna tid var den unge kyrkoherden en löftesrik syn för Fredrika, var vad han hade kallat sig i en elegi:

Joyous knight errant of God, thirsting for labour and strife.

I will write to you: en förfrågan efter brev hos Kingsleys dotter har förblivit obesvarad, kanske på grund av krigspostgången. — Frithiof's Saga: mrs Kingsley meddelar dedikationen: »To the Viking of the New Age, Charles Kingsley, this story of the Vikings of the Old, from a daughter of the Vikings, his friend and admirer, Fredrika Bremer.»

767. Dagen för Fredrikas hemkomst är inte känd. Ännu i början av nov. var hon kvar i London. I Mary Howitts memoarer II, 85 nämnes ett »evening party», som Fredrika gav och där flera svenskar voro närvarande, som sins emellan talade om Agathes död (30 sept.); ingen tordes yppa den för henne. »Jenny Lind's secretary, a very upright young Swede, travels with her; and the thought of the sorrow awaiting her makes him quite miserable.» Detta var väl Max Hjortsberg, som uppträder bland Jenny Linds svit på Cuba i *Hemmen i den nya verlden* III, 70. — Namnteckningen bortklippt.

768. Om min resa söderut i Amerika: Fredrika hade under resan skrivit ett enda brev till Böklin, från Cincinnati nov. 1850. Originalet är försvunnet, blev förmodligen kvar hos Fredrika, när hon hade lånat det för att införa det omarbetat i sin resebok (II, 423).

769. Om adressaten se anm. till 38. Caroline Frumerie hade under ett år 1849—50 genomgått en kurs vid diakonissanstalten i Kaiserswerth

och blev anställd vid det sommaren 1851 på Kungsholmen öppnade sjukhuset för kvinnor och barn.

770. Theorells: Beata Afzelius' forna elev Sophie Schönherr var gift med justitieombudsmannen S. L. Theorell.

771. Adressaten var bror till Carl Daniel Nygren (se anm. till 639), som hade avlidit i kopporna detta år. Det hörde med till hans tragik, att han inte skulle få återse sin »dyra välgörarinna». Sommaren 1849 hade han emellertid glädjen att få hylla hennes vän Andersen, när denne kom till Motala, avstå sitt rum åt honom och fägna honom med serenad av fabriksarbetarnas sångkör; det inbragte honom mention honorable i »Mit Livs Eventyr».

772. Ett stycke är bortklippt med namnteckningen.

773. Se anm. till 715. Mr Hall, en rörlig skriftställare, konstkritiker och tidskriftsredaktör, är nu förgäten men ådrog sig i livstiden en inte just välvillig uppmärksamhet. Det var allmänt känt, att Dickens hade tagit honom till modell för mr Pecksniffs maner (i »Martin Chuzzlewit») och att tecknaren Phiz begagnat hans apparition för denna figur. Ett elakt påbrett porträtt av hans beskäftigt salvelsefulla väsen finner man i »Hawthorne and his circle» av Julian Hawthorne (New York 1903). Med sin värdiga uppsyn och sin silverklingande svada kunde han nog ta sig ganska respektabel ut i sitt konstnärliga hem och vid sidan av den älskvärda makan, en vacker och ungt entusiastisk irländska. Fredrika tillbragte några dagar mot slutet av sin Englandsvistelse på deras lantställe Firfield.

774. Det nya Aftonbladet: tidningen hade fått ny redaktör, C. F. Bergstedt. Fredrikas följetongsartiklar »England om hösten år 1851» offentliggjordes i två serier, 2 jan.—11 febr., 14—27 apr. (den senare och viktigaste serien ignoreras i Biogr.). Dessa artiklar, som rymma ett djupt betydelsefullt moment av hennes utveckling, ha i Sverge aldrig blivit samlade till bok. I den utländska pressen upptogos de på flera håll, Berlingske Tidende, Sharpe's London Magazine och Harper's Magazine (New York). I bokform utkommo de på danska (endast första serien), tyska, engelska och holländska (översättning från engelska upplagan); en polsk översättning från 1860 lär även finnas. — Den Bruno Bauerska kritiken: Bauer fortsatte vid denna tid i en rad skrifter sin 1840 påbörjade kritik av Nya testamentet, som gick långt bortom Strauss och uppvisade Jesusgestalten som en diktskapelse av evangelisten Markus. — En skicklig läkare: James John Garth Wilkinson, Swedenborgsbiograf och -översättare. Hans 1851 utgivna arbete »On the Human Body and its Connexion with Man, illustrated by the Principal Organs» värderades utomordentligt högt av den samtida kritiken för sitt tankedjup och sin ädla form. Emerson, hans trofaste läsare, skriver i »English Traits»: »Wilkinson, the editor of Swedenborg, the annotator of Fourier and the champion of Hahnemann, has brought to metaphysics and to physiology a native vigour, with a catholic perception of relations, equal to the highest attempts, and a rhetoric like the armoury of the invincible knights of old. There is in the action of his mind a long Atlantic roll not known except in deepest waters, and only lacking what ought to accompany such powers, a manifest centrality. If his mind does not rest in immovable biases, perhaps the orbit is larger, and the return is not yet» ... Fredrika hade i London gjort personlig bekantskap med Wilkinson, lockad av hans bok.

775. Se anm. till 715.

776. S. A. Hedlund redogör i Göteborgs Handelstidning 1895, 23 nov., för sin bekantskap med Fredrika Bremer. Den unge magistern uppvaktade henne i början av dec. 1851, ett långt samtal utspann sig, och till slut blev han erbjuden att komma och läsa högt då och då om aftnarna för Fredrika, som måste skona sina ögon. Förslaget antogs med nöje. Då han en gång nämnde en av honom utförd översättning av ett Hauchs skådespel, föreslog hon till bearbetning ett annat stycke av samme diktare, »Söstrene paa Kinnekullen», med scenens förläggande till Djupadal såsom lämpligare lokal för ett sagospel. Planen genomdryftades, och pjäsen kom till stånd genom ett invecklat samarbete: Fredrika övertog ett par scener (manuskriptet äges av Fredrika-Bremer-Förbundet), Betty Ehrenborg bidrog med en visa, Jeanette Granberg anordnade en scen med dans och Wilhelm Bredberg, sedermera statsrådet, hjälpte att översätta en rimmad dialog. Lappverket inlämnades till Kungliga teatern, men manuskriptet blev bortslarvat och Hedlund fick nöja sig med en ringa skadeersättning. Efteråt insåg han, att Fredrika hade satt det hela i gång mindre av dramatiskt intresse än för att skaffa honom en inkomst. »Ty så handlade hon alltid.»

Ett viktigare ämne, som säkert kom på tapeten vid dessa aftonlektyrer, har Hedlund glömt. 18 jan. höll han föredrag i Stockholms Bildningscirkel »Om arbetare-associationer» (tryckt i Svenska Tidningen 8 mars). Han började med några ord om överklassens filantropiska verksamhet i England: »Många af eder hafva troligen läst några teckningar häraf, införda i Aftonbladets följetong, skrifna af en författarinna, som utgör vårt lands ära. Jag glädjer mig åt den förhoppning, att dessa teckningar icke skola blifva utan frukt för vårt kära fädernesland, utan att de skola väcka många goda, men ännu slumrande krafter, att verksamt uppträda i samma rigtning.» Här såväl som i sitt egentliga ämne ägde han väl endast andrahandskunskap, troligen mer eller mindre förmedlad genom Fredrika; själv hade hon de friskaste källstudier att meddela, när hon i sin engelska aprilserie tog itu med de socialistiska associationerna.

777. Namnteckningen bortklippt.

778. Den högre ordningen socialister: framför allt teologen professor Frederick Denison Maurice, de kristliga socialisternas andlige ledare, Kingsleys »dear master». Dessa två representerade kyrkan i den grupp av överklassmän och arbetare, som kring årsskiftet 1849—50 bildade en förening för att grunda och befordra kooperativa arbetarassociationer. Man gjorde början med de mest betryckta yrkena, skräddare och sömmerskor, vilkas läge fasansfullt skildrades av Kingsley i »Alton Locke: Tailor and Poet». Rörelsens praktiskt inspirerande ledare var J. M. Ludlow, redaktör av The Christian Socialist, som hade »levat länge i Frankrike» och säkert hör till dem som åsyftas i nästa rad. Fredrika besökte såväl skräddarnas som sömmerskornas association, små ringa settlements, och anställde förhör.

Hon hade verkligen skäl att betrakta offentliggörandet av sina socialistiska studier som ett vågstycke. Frånsett *Syskonlif*, hade hon gjort sig misstänkt genom sina amerikanska falangstärbesök, som de bägge världsdelarnas press hade skyndat sig att utmåla. 30 dec. 1849 innehöll Friskytten en betraktelse under titeln »En socialistisk mamsell», vars början vi meddela:

»När *Folkets Röst* med pukor och trumpeter proklamerade socialismen, gjorde det intet särdeles intryck på mig; jag satt ganska trankilt qvar i mitt soffhörn och blåste tankspridd ut ett par rökmoln. *Icke var Herren i vädrena.*

När *Aftonbladet* sade sig hafva kommit till besinning att socialismen icke längre kan eller får med förakt afvisas, utan skall blifva en lösen för hela det progressiva elementet *i framtiden*, tänkte jag: den dagen, den sorgen; hvarpå jag drog nattmössan öfver örat, släckte mitt ljus, somnade och drömde om förökande i oändlighet af mina stora kapitaler.

Men när jag från Newyork erfor att de sednaste underrättelserna man hade der om mamsell *Fredrika Bremer* angingo hennes besök hos en bosättning af socialister i New-Jersey, i hvilkas planer hon ingick med en hjertlighet *that quite refreshed her hosts* —

Då skylde jag mitt ansigte för den gudomliga Socialismen, hvars snart förestående mandomsanammelse jag förutsåg. Man känner mamsell Bremers lätthet att koncipera . . . I tidens fullbordan skall Socialismens Idé framgå ur hennes sköte, välskapad, frisk och färdig till verldens förlossning.»

Friskytten ansågs kvick och hade nog sin goda del i opinionsbildningen. Den anslagna tonen befanns småningom alltmer vara den lämpliga att begagna mot Fredrika Bremer, inte bara i bulevardblad. Men betänkligare var det, att den respektabla Svenska Tidningen just i början av 1852 började intressera sig för den engelska socialismen. 26 jan. meddelade den ur Times och Quarterly Review (källor som dugde!) fullkomligt hårresande avslöjanden om denna rörelse. Här fick man veta, att dess apostlar förkunnade satanisk anarki på alla områden, mord, rov och köttets emancipation; somliga, Maurice och Kingsley med anhang, insvepte dessa läror i kristlig förklädnad och voro fördenskull i grunden de farligaste. Kingsleys romaner hade troligen vållat stor skada som revolutionära handböcker; i »Alton Locke» t. ex. tecknas med bifall hur utsvultna lantproletärer bränna och plundra på en farm. Man försummade ej häller att citera hans beryktade Londonpredikan. Artikeln ser verkligen ut som enkom gjord för att mota Fredrika, för den händelse hon tänkte ge sig in på detta kapitel. Det kan förmodas, att Aftonbladsredaktören blev ängslig och önskade få ämnet uppskjutet tills vidare; artikelserien, som Fredrika snart trodde sig färdig med (se sid. 227, r. 6 nedifrån), avbröts med intrycken från världsexpositionen utan löfte om fortsättning.

Kvinnans nya betydelse och liv i staten: i Englandsartikeln av 24 apr. läses under rubriken »Några tankar» ett i stora drag skisserat emancipationsprogram, preludium till *Hertha*. »Är denna syn för skön att en gång blifva sann? *Den är för skön att icke blifva sann!*»

Deras store representant, Waldo Emerson: i st. f. »store» stod ursprungligen »skönaste». Detta lilla steg tillbaka är en symbol av Fredrikas hela egendomliga förhållande till Emerson, som hon genom sin reseboks tre volymer låter oss följa i dess rytmiska skiftningar av attraktion och repulsion, lagenliga som ebb och flod. Hon förstod i själva verket Emerson bättre än någon av de samtida. Hennes karakteristik av honom är lysande och genialt sann. Med fina och samvetsfulla retuscher arbetar hon ut bilden till allt rundare helhet och ger i sammandrag ungefär den säregna livsprocess detta århundrades läsare kan leta ut ur Emersons tio band »Journals», hans egentliga verk. Hon var nog den första som såg honom

i hans riktiga proportioner och gav honom hans verkliga rang. Han var omgiven av en liten klick hängivna dyrkare, vilka dock allmänt ansågos vridna, och skattad som talangfull föreläsare. Carlyle hade bevärdigat honom med sin farbroderliga protektion, men så sent som 1847 kunde North American Review i själva Boston avhåna hans dikter som förvirrat joller, och det på ett nästan godmodigt sätt, som visar att man kände sig vara på den säkra sidan. Den svenska ståndpunkten röjes okonstlat i Aug. Sohlmans knarriga recension av *Hemmen i den nya verlden* I (Nordisk tidskrift 1853, häft. 11 & 12): »den svenske läsaren blir föga uppbyggd af... att få minutiös beskrifning på Emersons hy och hår... De vidlyftiga utdragen ur Emersons aforismer äro föga märkvärdiga [!] och egna sig hvarken att framkalla ett lifligare intresse för denne man eller till att närmare lära känna honom.»

Hedning var Emerson i långt djupare betydelse än Goethe, ty han saknade lidande och lidelse; han var smärtfritt såverad i en intellektuell ensamhimmel, från vilken det låg en glans över hans ansikte, när han på sitt avlägset blida sätt steg ut bland mänskorna. Fredrika, den typiska frälsarnaturen, såg så stort och milt på detta fenomen, att hon inte lät sig störas av det sorglustiga i den höge hedningens mekaniska undergivenhet för kristliga konvenanser. Walt Whitman berättade en gång för sin engelska vän mrs Gilchrist en historia om Fredrikas erfarenhet av denna Concordfilosofens klena punkt (Herbert Harlakenden Gilchrist, »Anne Gilchrist. Her life and writings.» Andra upplagan, London 1887, sid. 233 f.). En afton hos Emerson uppstod diskussion om svensk musik, och Fredrika Bremer gick till pianot för att praktiskt bemöta någon invändning som hade framställts. Då blev det en uppståndelse i sällskapet, man bad henne för all del låta bli instrumentet, och Emerson instämde, antagligen förläget: »No, Miss Bremer, this is Sunday evening, I would rather not»... Fredrika blev häpen men hämtade sig snart och skrattade. »Think of that!» slutade Whitman. »I twice questioned my informant before I could believe it.»

Om Emersons uppfattning av Fredrika ha vi inget vittnesbörd. Det frapperar emellertid, att han, den osällskaplige, sökte hennes sällskap, hälsade på henne i Boston flera gånger och förde henne med sig att gästa några dagar i hans hem (hennes andra besök i Concord; första och tredje gången kom hon av egen drift). Varm låter hans blyertsskrivna tillägnan av sina »Essays»: »To my dear friend F. B.»

779. Er unga vän: Bror Edvard Fornell (f. 1820), sjöofficer, uppträdde som författare under signaturen Jeremias Munter, lånad från assessorn i *Hemmet*. 1848 hade han samlat sina humoristiskt-satiriska skisser till en bok »Etyder» och 1851 publicerat den vidlyftiga romanen »En gnista», vars hjältinnor voro sångerskan Leopoldine och dansösen Parisina. Läsvärd är han inte. — Najaden: Ameens tidning, utgiven i Karlskrona. Konceptet till det brev, på vilket detta är svar, finns i Fredrika-Bremer-Förbundets ägo; det slutar så: »Tillåt mig begagna tillfället att tacka er för edra bref om England, om Expositionen, om lille David, om *Spinnrocken och lintotten*, hvilka senare jag tagit mig friheten ånyo exponera såsom en prydnad för min stackars Najad. 'I Sverige spinna alla' — således äfven Najaderna, men det är åtminstone icke silke.» I sin skildring av världsutställningen kallade Fredrika Sverge och Ryssland, placerade mitt emot

varandra i Kristallpalatset, David och Goliat; en spinnrock med en lintott intog hedersplats på svenska utställningen.

780. Se anm. till 774. — De gamla lärarinnorna: Fredrika berättar om ett besök i det vackra och komfortabla ålderdomshemmet för lärarinnor, som mrs Hall hade väckt stämning för genom sin berättelse »The Old Governess» (se 715 och anm.).

781. Första arket fattas. — Jenny Lind: 5 febr. hade hon i Boston gift sig med pianisten Goldschmidt. Förmodligen var det Max Hjortsberg som Fredrika hade trott skulle bli den utkorade. Ämnet var kanske lite vemodigt för Andersen. 1846 skrev han från Rom till fru Louise Lind, en av de Collinska döttrarna (»H. C. Andersen og det Collinske Huus», sid. 397 f.): »De spörger mig om Jenny. Jeg hörer jevnlig fra hende; man vil gjerne beholde hende i Weimar, og saa skulde jeg blive der; det skeer ikke. Jeg har en Söster i Jenny, en trofast Sjæl, *mere ikke;* forstaar De mig? Neppe gifter hun sig, dersom jeg har samlet og forstaaet Alt; jeg veed for en Deel hendes Bestemmelse, men har ikke Ret til at tale derom. Med mig selv er jeg saaledes paa det Rene, at jeg kan resignere; jeg bygger ingen Drömme-Slotte men tager hvad Gud lader skee for mig.» — Hennes natur blev mig klarare och förklarligare: i st. f. »förklarligare» ursprungligen »kärare». Fredrika och Jenny hade i flera år varit skilda genom Lindbladshistorien. — Örsteds bortgång: mars 1851. — Deras bok om Sverge: »I Sverrig» (1851). Ett litet häfte »Historier» hade just utkommit. — Henriette Wulff: hon gjorde flera långa sjöresor tillsammans med sin bror Christian, löjtnant vid flottan. Fredrika rekommenderade henne till Springs. — Unga Bojesen: kanske den Bojesen, som långt senare blev professor vid Cornell University, Ithaca, New York, och som nämnes i Longfellows dagbok 5 jan. 1874: »He reports Hans Christian Andersen as very ill.»

782. Brevet till Örsted av 10 aug. 1850 är förstört; Fredrika behöll det säkert. I »Breve fra og til Hans Christian Örsted» är det avtryckt efter *Hemmen i den nya verlden* II, 157 ff.

783. En tysk professor Robinson: måste nog vara teologen Edward Robinson, bekant för sina forskningsresor i Palestina och Egypten. Han var visserligen amerikan men hade studerat vid flera tyska universitet och var gift med en framstående tyska, Therese von Jacob (författarmärket Talvj), som i början av sin bana hade åtnjutit Goethes faderliga bifall. Han gav ut kvartalsskriften Bibliotheca Sacra. — James Martineau: se anm. till 765. — Maria: så hette Martensens dotter ur första giftet, men tydligen menas hans hustru, Virginie. — Biskop i Schleswig: Martensen hade varit kallad till biskop i sitt födelseland men i sista stund dragit sig tillbaka, emedan han ansåg danska regeringens språkpolitik alltför aggressiv. — Mr Miles: se *Hemmen i den nya verlden* I, 441 f.; III, 344 f.

784. Namnteckningen bortklippt.

En av Fredrikas bisysslor under denna tunga och arbetsamma vinter få vi reda på genom »Life in Sweden, with excursions in Norway and Denmark» av Selina Bunbury (London 1853), II, 256—262. Miss Bunbury kom till Stockholm i sept. 1851 i avsikt att studera det svenska sällskapslivet, göra bekantskap med familjen H., presidentens döttrar o. s. v.; hon hade varit här redan några år tidigare och exploaterat sina flyktiga intryck i en kombination av roman och resebeskrivning, »Evelyn; or, A journey

from Stockholm to Rome in 1847—48» (London 1849). Den fashionabla engelskan tog grundligt del i säsongens förlustelser och uppmärksammades i pressens societetsnotiser; på middagar, i Amaranten och vid hovet kunde hon väl träffa familjen H. och presidentens döttrar men aldrig Fredrika Bremer. Detta skedde först när hon genom fall på isen hade ådragit sig en benskada, som höll henne fängslad första hälften av mars. »A soft low voice spoke at the door — it said something, I scarcely heard the words, but I heard the tone — it was that of sympathy, kindness, love; I looked up, and saw the face of Frederika Bremer. She had heard of me, she had heard of my accident, and she came, like the sister of charity, which she truly is.» Så kom hon var dag under sjukdomstiden med goda ord och gåvor, än en väldig apelsin, »a great rarity in this land», än en knippa vita syrener, drivna i kakelugnsvärme. Det var en verklig barmhärtighetsgärning, ty miss Bunburys ytliga spiritualitet och ladylika livssyn hade ingenting att bjuda henne i ersättning. Engelskan var rörd och förtjust och måste erkänna Fredrikas praktiska kristendom, ehuru hon bibehöll sina anglikanska dubier om hennes religiösa och moraliska åsikters korrekthet.

785. Biljetten är kanske skriven 23 apr. Fredrikas socialistartiklar stodo i Aftonbladet 20 och 21 apr. — Maurice: se anm. till 778. Han hade redigerat den kortlivade veckotidningen Politics for the People 1848 och skrivit åtskilliga socialistiska »tracts». Hans evangeliskt imponerande personlighet var inte fullt så anstötlig som Kingsley, men häftiga pressattacker hade 1851 lett till inkvisitorisk prövning av hans åsikter vid King's College, där han var professor, och 1853 tvangs han att lämna sin plats. I socialistartiklarna behandlas bägge ledarna med omsorgsfull varsamhet — om det nu var för den goda sakens eller för Aftonbladets skull — och betecknas endast med initialer, fastän Fredrika på ett par andra ställen öppet prisar Kingsley.

787. Avskrift av dr Naima Sahlbom; originalet skänktes 1891 till British Museum av G. A. Kurtz. Det blev förmodligen aldrig framlämnat till adressaten.

788. En hel hop manuskript: den engelska översättningen gick raskt. Ett brev av mrs Howitt till hennes dotter 3 sept. visar, att hon redan hade hunnit långt i första volymen. — Av de fallande eller fallna murarna i samhället uppbygga en ny skön byggnad: ett stycke ur Aftonbladsartikeln 21 apr. belyser närmare dessa uttalanden.

»Det är i Englands arbetareföreningar, som vi helsa det nyare samhällets vaknande medvetande, och — det fjerde ståndets framträdande på samhällets skådeplats, till sjelfstyrelse, till menskligheten fulla medvetande och medborgarerätt!

Att det skulle komma dertill kan ej vara oväntadt för den, som tror på den kristna uppenbarelsen och dess utveckling i historien.

Men om det skall komma i fridsfurstens namn till jordens välsignelse, i helgamannasamfund till uppbyggande af Guds rike, eller — under den röda fanans anförande med blod och örlig och mycket elände, det beror på menniskorna sjelfva; det beror i främsta rummet på arbetsklassernas dygd, allvar och måtta, men dernäst och kanske lika mycket — på det broderliga, förståndiga och verksamma deltagandet från de klasser som i

kunskaper, i makt eller förmögenhet redan innehafva den öfre terrassen i samhället.

Ordet Socialism har blifvit så ofta missbrukadt att det deraf kommit i mindre godt rykte på jorden i vissa kretsar. Men — finnes det ett annat, som så väl uttrycker den sak som dermed menas och hvilken i grunden är hvar god menniska kär? Namnen S:t Simon, Fourrier, Owen citeras som hjernspöken, mäktiga att skrämma alla förnuftiga hjernor. Det intryck dessa fantastiska profeter af stora framtidsscener gjort och göra i verlden är dock obestridligt. Förnuftiga hjernor borde ej förskräckas för spöken, utan modigt se dem an, och påminna sig att i nordiska mythologien kommo Rhimtursarne före gudarne, och halfgudarne före

'den starke ofvan,
Han som allt skickar:
tvister sliter
och lönen stadgar
som varda skall';

att i all vetenskap begynnarena äro likt vikingar. Vikingar banade dock på deras djerfva ströftåg vägen för Columbus och Amerikas upptäckt. Chaldeiska och Ptolemeiska astronomer måste föregå Copernicus, Keppler och Newton. Äfven den sociala astronomien måste ha sina första upptäckare, sina titaner.

Att de måste misstaga sig i mycket är naturligt, men hvad de ha rätt uti, hvad som gör deras makt — det är frågan. Ty der ett mäktigt behof, ett stort intresse rörer sig inom menskligheten, och yttrar sig på flera håll samtidigt, der måste ett nytt lif vara tillstädes, om också under födsloarbete.»

Efter ett längre citat från Carlyle (»On Heroes») om jorden som skiljedomare, den rättvisa jorden som befordrar vetekornet man kastar i dess sköte men icke frågar efter agnarna och skräpet som följa med, slutar hon så sina anföranden om socialismen:

»Jag tror på den goda jorden äfven i menniskonaturen, som skiljer hvetet från agnarne, som 'bärer af sig sjelf först brodd, så ax, så fullmognadt hvete i axen'.

Till denna goda, rättvisa jord förtror jag äfven hvad jag här skrifvit.»

Begynnelser till dylika associationer göras här och där: i apr. hade en association av skrädderiarbetare öppnat rörelse i Folckerska huset vid Brunkebergstorg. Aftonbladet anmälde företaget 17 apr.: »Ehuru vi icke betrakta associationsprincipen med fullt så sanguiniska ögon som flera af våra samtida» o. s. v. — Martensen: »Den danske Folkekirkes Forfatningsspörgsmaal» (1851) innehöll ett utkast till synodalförfattning, vilket M. dock snart ansåg förhastat och alltför demokratiskt.

789. Blomman upprunnen ur krigets blodiga spår: novellen »Den stumme Fröken», en äkta Ingemann i sin naturromantik, idylliska humor och enkla poetpolitik, rör sig mot det slesvig-holsteinska krigets bakgrund. — Holger Danske: Ingemanns dikt, citerad i *Lif i Norden*, sid. 69. — Kammerherrinden Rosenörn: Ingeborg von Rosenörn f. de Wormskjold, överhovmästarinna hos drottning Caroline Amalie. Hon hade i tidigare år varit bosatt i Sorö och slutit nära vänskap med Ingemann; deras tankeutbyte fortsattes genom en brevväxling, som 1881 utgavs av V. Heise.

Fredrikas skrivelse innehöll nog en begäran att få låna Amerikabrevet till drottningen. — Det måtte väl icke regna där: det var Andersens fasta och ofta uttalade övertygelse, att det alltid regnade i Sorö.

790. Sånger till firande av studenttåg: Böklin hade i Aftonbladet 5 juli sett »impromptu-verser af en bekant svensk författarinna», upplästa vid välkomstfesten på Novilla 4 juli för de från Kristiania hemkomna uppsaliensarna. Fredrika Bremer kallades aldrig bekant, hon hette regelbundet »vår frejdade» eller »vår utmärkta». — Thomas Carlyle: honom behövde Fredrika inte bry sig om att träffa i London, ty hon hade redan förut gjort hans personliga bekantskap genom den som var bäst bemyndigad att presentera honom. En eftermiddag i Concord läste Emerson för henne ur sina dagboksanteckningar från Englandsbesöket 1847—48 om samvaron med Carlyle (sedan delvis meddelade i »English Traits» 1856; vad han där utelämnade har kommit fram i postuma publikationer). »Det var af dessa saker», säger hon, »som jag aldrig glömmer.» Ur Emersons muntliga berättelser förde hon med sig till London en dyrbar anekdot, som skarpt belyser de bägge profeternas väsensskillnad och som mycket roade miss Evans (se »George Eliot's life», brev till Sara Hennell nov. 1851). — I kraft av din befrielse: i st. f. »befrielse» ursprungligen »välsignelse». — Ett annat brev till dig: Fredrika inarbetade vad hon hade att tillägga i Cincinnatibrevet. — Glädjedruckna profetior: t. ex. i »En ekonomisk Dröm». — Synegesisten: lite otydligt skrivet i brådskan och troligen en ren lapsus calami. — Jag hade en vän: Andrew Jackson Downing, f. 1815, död 28 juli 1852. Denne banbrytande konstnär i »landscape gardening» och lantarkitektur känner man från Amerikaboken.

791. Se anm. till 715. Mr Hall hade ett fatalt, Pecksniffiskt sätt att göra brevutdrag; han svärmade för det känslofulla och moraliska, mindre för fakta.

792. Er följetong: i Göteborgs Handelstidning, som Hedlund nyss hade övertagit. — Hawthorne: det var möjligen Fredrikas förtjänst, att Aftonbladets följetong 1853 började med »Skarlakans-bokstafven». Annars misstänktes, att Almquist hade översatt den, ja att Hawthorne var hans amerikanska psevdonym. — Littles magasin: den litterära veckotidningen Littell's Living Age (Boston). — Marie De Ron: Mary, som hon kallas i släktdokumenten, var illegitim dotter till Fredrik De Ron, Marianne von Imhoffs svåger, och blev officiellt erkänd först 1851, vid nära fyrti års ålder; förut hade hon anagrammatiskt kallats Odner. Hon gav lektioner i engelska och franska.

793. Theklas lilla prosaiska stycke: i Uppsalatidningen Correspondenten 9 okt. 1852 står en anonym saga om prins Gustavs död med endast ett kors till rubrik. — Lilla Möller: Mathilda, Fredrikas lektris, som gick i lära hos en guldsmed.

794. Jolin: Jo. Jo. hade redan 1845 vid början av sin karriär som lustspelsdiktare och skådespelare skaffat sig Fredrikas välsignelse; se Ellen Jolin, »Johan Jolin och hans vänner», sid. 51. — »Systrarne»: se anm. till 776. — Dombey et Son: jfr sid. 121.

795. Min lilla inledning: »Om Romanen såsom vår tids Epos», i Handelstidningen 20 jan. I Efterl. skr. II, 93 återfinnes den med genomgående detaljändringar.

797. Harmonister: »harmonians» och »civilians» voro termer i Fouriers anda, som brukades av de amerikanska socialister, till vilka hörde några av Fredrikas käraste vänner, Springs och W. H. Channing. — Järnvägen är också en barnunge: 6 dec. 1852 togs det första spadtaget på Sverges första järnväg, Köping-Hultbanan.

798. Er lilla skrift över Danmarks kyrkliga förhållanden: se slutet av anm. till 788. — De läror som jag hörde yttras av presbyterianska predikanter: citaten äro hämtade från en predikan i Galena, Ill. (*Hemmen i den nya verlden* II, 360). — En gud Balder i folkets ögon: det var Böttiger som hade kommit upp med denna föreställning i ett poem utdelat vid prinsens bisättning. — Emellertid bannlysa vi kättare: 8 dec. 1852 utropar Aftonbladet i sin ledare: »Återigen hafva väktarne öfver den evangeliska lärans renhet i vårt fädernesland firat en af dessa triumfer, som gifvit vår andliga lagstiftning en så sorglig ryktbarhet kring hela den kristna verlden. I dessa dagar går den *tredje* landsförvisningen för samvetssaker inom mindre än ett årtionde i verkställighet.» Det nyaste offret var porträttritaren Pettersson, som i tidningen Demokratien 1851 hade yttrat sig misstroget om Kristi himmelsfärd; han hade utstått sex månaders fängelse och skjutsades nu ur landet, ty svenska kristendomen var strängt patriotisk och gjorde sig inget samvete av att släppa Pettersson lös på en annan nation. Sverge och Mecklenburg åtnjöto världsrykte som de mörkaste punkterna i den protestantiska kristenheten. — »Amaranth»: en klingande romantisk versberättelse av Oskar von Redwitz, vars feodala och junkerfromma anda i preussisk hovstil gjorde utomordentlig publiklycka. 1855 kom den i svensk bearbetning av pastor Kiellman-Göransson, som fick ordentligt påskrivet av Aftonbladet.

799. Theklas Elfvaqvällar: sagosamlingen »Elfvornas qvällar». — Löjtnant Afzelius: Arvid, sjöofficer, f. 1820. — Namnteckningen bortklippt.

800. Översättaren av Uncle Tom: S. J. Callerholm. Romanen stod i Aftonbladet hösten 1852. — Wilsonska fabriksskolan: »En fabriksskola» 28, 29 jan., om en ljusfabrik i London, där de hundratals minderåriga arbetarna av egen drift hade bildat en aftonskola, som uppmuntrades av fabriksägarna och ledde till en lyftning av hela personalens leverne. — De amerikanska fruntimrens svar på de engelska damernas adress: Onkel Tom och mrs Stowes besök i England, som blev en hyllningsorgie, väckte en plötslig storm av abolitionism i Englands högsta kretsar, och på ett möte hos hertiginnan av Sutherland beslöts offentliggörandet av en skrivelse från engelska kvinnor till de amerikanska med uppfordran att avskaffa slaveriet. Från amerikansk sida kom ett skickligt parodierande svar, som lade de engelska damerna på hjärtat att utrota pauperismen o. s. v. hemma hos sig. — Att min uppsats utgives särskilt: den trycktes som företal till »Majblomman» av Harriet Beecher Stowe, första häftet, som utkom i början av mars.

801. Se anm. till 715.

803. Din stora brorson: löjtnant Arvid. — Nanna: f. 1845, Arvid Aug. Afzelius' yngsta barn i andra giftet.

804. Namnteckningen bortklippt.

805. Varmluftsskeppet Ericsson: John Ericssons varmluftsmaskin hade på världsutställningen i London djupt intresserat Fredrika. Man höll nu på att experimentera med den i Amerika, men skeppet Ericsson kom aldrig

över oceanen. Fabian Wrede uttog just i dessa dagar patent på en liknande uppfinning, som man nästan hoppades skulle överträffa Ericssons. — Jenny Lind: kom inte detta år.

806. Namnteckningen bortklippt.

807. Ett par goda vänner, som jag väntar ifrån Amerika: Fredrikas Bostonläkare, homöopaten David Osgood, och hans hustru. De anlände till Stockholm 28 juli. — Och jag nu tackar Gud: »nu» tillsatt ovanför raden. — Bordvandringar: en europeisk epidemi, hitkommen från Tyskland. 29 apr. förklarade Aftonbladet: »Snart nog finnes det måhända ej i hela Stockholm ett enda bord som ej dansat eller kan förmås att dansa.» Om »de lärda i fysiken» förargade sig över denna rubbning av deras cirklar, så satt i Frankfurt am Main en stor och okänd gammal filosof, som i de nya fenomenen förtjust hälsade en bekräftelse på sitt livsverk och långt ivrigare än Fredrika Bremer längtade att få bevittna ett »Tischrücken» — Schopenhauers brev från detta år äro fulla av borddans. I Karlstads biskopshus företog den fördomsfrie naturforskaren Agardh en systematisk serie experiment, för vilka han redogjorde i Posttidningen.

809. Se anm. till 789. — Greve Saltza: Edvard von S. på Mem, som sysslade med allehanda mystiska kuriosa. — En enskilt man i Köpenhamn: grosshandlare Lorenzen, enligt notis i Aftonbladet 24 maj.

De två breven från Fredrika Bremer testamenterade drottningen till sin »konfessionarius», biskop Martensen.

810. I *Hemmen i den nya verlden* III, 505 ff. står brevet tryckt med detaljändringar från början till slut, ett längre tillägg sid. 514 samt tre nya noter, däribland en om mormonerna, som meddelar, att månggiftet verkligen hade införts bland dem. — Ty en är, som sakta kommer gångandes: jfr »den gestalt, som i våra dagar framskrider» etc. sid. 186 f. och slutet sid. 184 av brevet till Böklin.

812. Mary Plumb, »en liflig självfull flicka från NewYorks stat», hade Fredrika träffat i Georgia (*Hemmen i den nya verlden* I, 372). Rekommendationen gällde säkerligen Isidor Dannström och hans fru, sångerskan Betty Boye, som denna sommar anträdde en konsertresa till Amerika.

813. Om ni skriver ont om Amerika: i sin stora skräckromantiska roman »Landsbybörnene» skickar Ingemann sin hjälte, en musiker, på konsertturné till ett Amerika sådant han kunde uppfatta det från Sorö horisont. — Prästen Fenger: Johannes Ferdinand, f. 1805, kyrkoherde i Lynge och Broby nära Sorö. Han hade efter avslutandet av sina teologiska studier gjort en flerårig utrikesresa och med en amerikan Richmond besökt Grekland och Turkiet. Ung var han just inte, och han är kanske förväxlad med sin yngste bror, också präst. — Hans Metacomet: ett slags epos eller diktcykel. — Ett prästmöte: Svenska Prästsällskapsmötet 14—17 juni. Diskussionerna gällde förnämligast läseriet och konventikelplakatet; frisinnet företräddes särdeles av kyrkoherdarna Hammar och Bergman från Skåne samt lektor Elmblad i Stockholm. 18 juni hade Sällskapet för religionsfrihetens befrämjande ett möte, där en ung magister Borin varmt försvarade socialismen genom upplästa utdrag ur Fredrikas Aftonbladsartiklar. — P. S.: en avklippt lapp, som ligger bland Andersens papper på Köpenhamns kungliga bibliotek. Ingemann sände honom den med ett brev av 28 juni, där han efter att ha citerat Fredrikas ord om den rysk-asiatiska resplanen fortsätter: »Det var egentlig en Kone for Dem — naar hun kun

var noget yngre: med Deres europæiske og hendes americanske og asiatiske Syvmilsstövler kunde der ret spadseres 'gemytligt' sammen» (»Breve til Hans Christian Andersen», sid. 332 f.). Andersen var inte utomlands, han hade bara flytt till Silkeborg för koleran i Köpenhamn.

814. Mr och mrs Silsbee: från Salem. Det är troligen samma herrskap som uppträder i Hawthornes »English note-books» nov. 1857. De hade då rest flera år i Europa, och mr Silsbee imponerade på Hawthorne genom sin konstkunskap, sitt idéöverflöd och sin strömmande konversation.

815. Fredrika var på resa med Osgoods. I raderna om Trollhättan ha vi fröet till skildringen i *Hertha*, sid. 278 ff.

816. Den vänliga tanken förenad med dagens utfästande: förlaget ville väl fira Fredrikadagen 19 sept. med utsändandet av *Hemmen i den nya verlden* I. Andra bandet kom ut i mitten av dec. och det tredje i slutet av maj.

817. Gammal avskrift tillhörig Fredrika-Bremer-Förbundet. — 1 juni hade Fredrika bevistat Pedagogiska Föreningens årsmöte, där greve Rudenschöld höll föredrag om ståndscirkulation och svenska folkskolans förbättring. — En skildring av detta lilla samhälle: North American Phalanxtery, *Hemmen i den nya verlden* I, 86 ff.; III, 473 ff. — H. W. Channing: William Henry (1810—84). De recensenter, som drivna av något skumt agg beklagade sig över de många vackra mansporträtten i Fredrikas amerikanska bok och försökte trösta sig med att de antagligen voro starkt idealiserade, hade nog särskilt ont av Channing. Men det kan inte hjälpas: Channing var skön och lysande. En helsidesbild i Julian Hawthornes »Hawthorne and his circle» visar en ideal apostelgestalt i prästerlig talar med ett ansikte så genomstrålat av ande, att dragen nästan försvinna i en vit glans. Intrycket stämmer med de samtidas vittnesbörd om den effekt han gjorde i predikstol och föredragskateder, där hans passionerade tal »flowed like a stream of molten lava». Fredrika beskriver hans vältalighet nyktrare, det var mera i dagligt umgänge hon erfor hans charm. För den som kom direkt från Martensen och Böklin var detta en våldsamt ny prästtyp. Han marscherade med den nya världens dristigaste andliga pionjärer, hade varit medlem av transcendentalistklubben kring Emerson, från tidiga ungdomen stått Margaret Fuller mycket nära, tagit del i det litterärt ryktbara experimentet med Brook Farm (Hawthornes »Blithedale») och var alltjämt en aktiv fourierist. Hösten 1854 flyttade han över till England och blev James Martineaus efterträdare som unitarisk präst i Liverpool. Fredrikas brev till honom tyckas vara förstörda, enligt vad hans son, lord Channing of Wellingborough, meddelar oss i en älskvärd skrivelse, som betygar hans glädje att påminnas om Fredrika Bremer, vars »writings and personal charm were household word» i hans föräldrahem och hos »many friends of that time».

819. Gasupplysning: 19 dec. 1853 anställdes i Stockholms finaste kvarter det första stora eklåreringsprovet. En talrik skara åskådare följde lykttändarna hela vägen och uttryckte sin stora belåtenhet. — Mr Kay: juristen Joseph Kay (f. 1821), omtalad i Englandsartiklarna. Han hade tillbragt flera år på sociala studieresor i Frankrike, Schweiz, Tyskland och Österrike. 1846 publicerade han »The Education of the Poor in England and Europe», 1850 »The Social Condition of the People in England and

Europe» och 1853 »The Condition and Education of Poor Children in English and in German Towns», auktoritativa arbeten. Hans äldre bror, sir James Kay-Shuttleworth, var den engelska folkskolans grundare. Om Fredrikas brev till Joseph Kay har hans brorson, lord Shuttleworth, inte kunnat lämna någon upplysning. — Revolutionen i Kina: Taipingrevolutionen väckte förhoppningar om Kinas snara fullständiga europeisering och förklarades av Times för den i alla hänseenden största omvälvning världen ännu skådat. — En kvick engelska: kanske författaren till en 1854 utkommen bok »The Englishwoman in Russia: Impressions of the Russians at Home. By a Lady, Ten Years Resident in that Country.» — Reuterdahl mår så där: som ecklesiastikminister. Till hans närmaste hörde fru Limnell, som skötte värdinneskapet i hans ungkarlshem. — Gervinus' Einleitung: »Einleitung in die Geschichte des neunzehnten Jahrhunderts» (Leipzig 1853), beslagtagen på grund av sin liberala tendens; författaren dömdes av hovrätten i Mannheim till två månaders fängelse.

820. Avskrift av dr Naima Sahlbom; originalet skänktes 1881 av adressaten till British Museum. För vetskapen om detta brev liksom 787 ha vi att tacka konsul Emil Enhörning i Liverpool, som för vår räkning har fört en mycket vidlyftig korrespondens med privatpersoner och offentliga institutioner i England; de i regeln negativa resultaten av dessa storartat ihärdiga bemödanden ha sitt värde de också, ty att få veta var det eftersökta inte finns är, fastän nedslående, ett framsteg i forskning. — 1 och 5 okt. innehöll Aftonbladet en starkt berömmande recension av resebokens första del.

821. Biljetten är av adressaten daterad 18 sept. 1853. Om årtalet i stället för datum är galet, hör den till 18 sept. 1854.

822. En bok given mig av den ädle Örsted: inte författad av honom.

823. 20 sept. hade Aftonbladet en insändare, undertecknad »En lycklig och tacksam qvinna», med uppmaning att bilda ett »Sällskap för modersuppsigt öfver de genom koleran fader- och moderlösa barnen». Om nu den gav stöten eller ej, så hölls 23 sept. en av omkring hundra damer bevistad sammankomst för detta syfte i De la Croix' salong; den gången fattades inget beslut, men 26 sept. hölls i samma lokal ett nytt möte, där Allmänna Fruntimmersföreningen konstituerade sig med Fredrika Bremer som ordförande och fru Svedbom som sekreterare. Styrelsen bestod av två medlemmar och en suppleant från var och en av Stockholms församlingar, och varje församling skulle bilda en filialavdelning. Namnet vållade svårigheter; efter ett par dagar ändrades det på ett styrelsesammanträde till Skyddsmödraföreningen (sannolikt Fredrikas förslag) och kort därefter till Stockholms Fruntimmersförening för Barnavård.

824. Kungörelse till Stockholms innevånare: en säkert av Fredrika författad redogörelse »Till Stockholms innevånare» i Svenska Tidningens kvällsupplaga och i Aftonbladet 8 okt.

825. Nödhjälpskommittén: en manlig förening, bildad på Aftonbladets initiativ i en ledare av 6 dec. Kapten H. Hjärne hörde till stiftarna. — Listor: för antecknande av gåvor eller medlemskap.

826. Av de sex kabinettskammarherrar, som då omgåvo tronen, voro två utan greve- eller friherretitel: U. F. Sandels och C. L. Reuterskiöld. Kungliga familjen dröjde inte länge att genom penninggåvor betyga föreningen sin ynnest.

827. Dateringen är fru Svedboms. — Athenæum: om det var häftet för 1 okt., hade Fredrika läst en till största delen ondskefull recension av sin Amerikabok. Naturskildringarna prisades visserligen där som annorstädes, likaså åtskilligt annat, som visade »capacity for generalization» och »singular felicity of expression», men de många porträtten betraktades som en litterär otillständighet. Särskilt ett hade irriterat den aningslöse kritikern: »Miss Bremer has an undoubted right to admire Mr. Emerson, and to suppose that she is carried off her feet by the depth of his transcendental writings, — but the book which she now publishes is not the proper place for saying so with the emphasis she employs. Miss Bremer is, we fancy, capable of something much exceeding barren admiration of an eccentric philosopher; — and if Mr. Emerson and his views had been introduced at all, they should have been manfully and fairly discussed, — not employed as occasions for mere drawing-room rhetoric.» Jfr anm. till 778.

Revue des deux mondes 15 okt. uttryckte en rakt motsatt uppfattning. Emile Montégut fann boken en av de intressantaste och innehållsrikaste som hade skrivits om det outtömliga ämnet Amerika. Eget nog observerade han inte den storlinjiga samhällsbild den gav men saknade den ej häller utan ansåg bristen fullkomligt gottgjord genom de intima skildringarna av kultiverat hem- och sällskapsliv. »Son livre est surtout plein de renseignemens sur la société littéraire, et principalement sur ce groupe d'écrivains distingués et singuliers qui habite le Massachusetts. Mlle Bremer est le premier voyageur qui nous ait donné autant de renseignemens sur le philosophe Emerson.» I Paris var man tacksam för de minutiösaste meddelanden om denna avlägsna nya stjärna och den tränade franska känsligheten för finpsykologi fattade genast halten av ett Emersonporträtt som Fredrika Bremers. Edouard Laboulayes mångspaltiga recension i Journal des Débats 10 maj 1854, lika djupt förstående som elegant formad, framhåller likaledes värdet av den nära bekantskap arbetet ger med »ces hommes dont les noms et les écrits ont passé l'océan». Men han, Amerikakännaren, fattade fullt bokens hela innebörd och ställde fram dess huvuddrag i klar belysning. Slutorden lyda: »En nous montrant l'Amérique dans toute sa grandeur, et en nous la faisant aimer, en nous livrant aussi le secret de cette force et de cette jeunesse qui nous étonne, elle a servi à la fois les deux mondes et noblement payé la dette de l'hospitalité.» Laboulaye upptog denna recension i sin essaysamling »Études morales et politiques» 1862. Det var den engelska upplagan han hade haft framför sig; *La vie de famille dans le Nouveau-Monde* utkom i Paris först 1855. Franska publiken kände dock författarinnan sedan gammalt genom vad Laboulaye kallar »une foule de romans exquis».

828. Fru Svedboms datering.

829. Av adressaten daterad 23 okt. 1853.

830. Jakobs fruntimmersförening: den filial Fredrika tillhörde.

831. Hallberg var ledamot för Jakobs och Johannes församling av Stockholms stads nämnd.

832. Times 26 dec. 1853; se anm. till 842. — A second English translation: »edition» menas. — Tolme: Tolmé. I den engelsk-amerikanska upplagan betecknades de flesta privatpersoner med initialer.

834. Vi ha försålt Årsta och Hesslingby: till L. J. Hierta, kassör Lind och fabrikör Hellgren. Därom skriver justitierådet Quiding 8 nov. 1853 till Casper Wrede: »Fredrique och Charlotte finge således att upbära en årlig ränta af inemot 2000 Rdr B^{co} . . . Så länge min Svärmor lefver får jag till hennes underhåll använda Charlottes nu hela andel i räntan, och Fredrique måste ock tillskjuta något; men Fredrique har i behåll en ej ringa del af sin förtjenst på sista Boken. Gudskelof säger jag i mitt sinne öfver ett så till vida hjelpeligt slut på de genomgångna svårigheterna, större än någon kan tro, och jag känner mig lycklig genom befriandet från en tryckande börda, den der har i 2 år jagat från mig både glädje och frid.» I en efterskrift suckar Charlotte: »Ja min gode Casper vi äro nu Gud ske lof frälsade ifrån undergång» . . . Fredrikas »förtjänst på sista boken» var inte dålig, om man får tro ett brev från L. A. Ekmarck till P. A. Wallmark 3 jan. 1853, där han påstår, att »Mlle Brehmer, med hvilken jag är mycket lierad», får 500 pund av den engelske förläggaren (Arthur Hall, Virtue & Co.). — En *spärrad* stad: koleraspärrad. Fredrika älskade naturligtvis inte slika egoistiska åtgärder.

835. Översättningar av Amerikas skalder och författare: i andra samlingen av Thekla Knös' »Dikter», som utkom strax före jul detta år, finnas sju översatta poem av Bryant, Emerson och Longfellow. Senare prov på denna av Fredrika igångsatta tolkningsverksamhet träffas i några av tidens otaliga kalendrar. »Evangeline» utkom försvenskad av Albert Lysander 1854. Bancroft och Prescott (Fredrikas personliga bekanta) lågo inte för Theklas talang.

837. Se 817.

838. Julhögtiden på landet: ursprungligen »bondlandet». — Fattigdomens lof: ett poem i Thekla Knös' första diktsamling.

839. Müllers: Daniel, örtagårdsmästare vid Uppsala botaniska trädgård, och hans hustru Louise Nernst, bägge tyskfödda. Han bidrog med »Ett litet almträd» och »Bladens lefnadshistoria». — Julen 1855: antagligen menas 1854. — Våra dopnamn: man stannade vid att använda initialer.

840. Den medföljande skriften: se anm. till 842. — Min skrift till kommittéerna: sannolikt ett 10 nov. 1853 daterat »Förslag till en indelning af de genom Cholerafarsoten hjelpbehöfvande fattiga innom Hufvudstadens församlingar, enligt hvilken en grund kan vinnas för en rättvis fördelning af Fruntimmersföreningens Central Kassa» (tillhör Fredrika-Bremer-Förbundet).

842. Times 23 dec. 1853. Den medföljande artikeln var den som fru Svedbom hade fått sig uppdraget att renskriva i sex exemplar, tre för England (av vilka ett var bestämt för mrs Howitt) och tre för Amerika. Den sista rättelsen i 841 hör endast till dessa senare. Artikeln lyder:

A Card.

Having obtained a copy of the English translation of my late work, *Homes of the New World*, and having recently looked through some parts of it, I feel myself compelled to say a few words in reference to the same to my English readers. Although I certainly think the translation good and faithful on the whole — as far as I yet have seen — and in many parts even excellent, especially in the latter part of the work, still I find in several places, and most so in the first volume, misconceptions as

to words and meanings of the Swedish original, some of which must convey to the reader not acquainted with this impressions equally far from my mind and unjust to the persons or parties concerned. The great difficulty of the translation of such a book, combined with the very unfavourable circumstances under which it was carried out, is enough to explain and excuse these mistakes. Still I owe it to my friends and to myself to state that there are such. As it is impossible here to enumerate all particular cases, I will only say that if a reprint of the English translation, carefully corrected after the printed Swedish original, may take place, many things that may now justly give offence will entirely vanish or seem different. A few cases, just come under my eyes, I feel bound to name. In the first letter from New York (1st volume, page 16), I find it said about a lady as amiable as highly gifted — »She seemed to me a beautiful soul, but too angular to be happy.» The Swedish word translated by »angular» is »finkänslig», which signifies »delicately sensitive». A little further, I find in a relation of a visit on the Hudson, to the excellent family H—, and of the acquaintance with the generally (even in Scandinavia) esteemed and beloved American author, Washington Irving, several misconceptions of Swedish words and meanings far from agreeable. In the latter part of the same volume I observe, relating to the amiable old couple of Casa Bianca, a whole passage which I am sorry to see there. That passage (but which, by the by, does harm to nobody) in the manuscript letter, written in a moment of physical suffering and mental depression, it was agreed upon to leave entirely out of the printed work. It is not to be found in the Swedish book. How it has happened to be retained in the English translation, after the express agreement about its expulsion between myself and Mrs. Howitt, whose kind and generous mind was fully aware of its impropriety, is to me incomprehensible; and so are the remaining in English of two more passages of personal criticism expressly desired by me to be omitted, and neither of which is to be found in the Swedish book. Of course, great difficulties must attend the communing and working in full harmony together in such matters, for two persons in far separated countries .... but, as I cannot explain the named disagreement in these last cases, I can only state that so it is. And, though I do not think that the mistakes and mishaps complained of matter much when compared to the full and hearty appreciation of the persons concerned, faithfully given in the translation (as with the excellent old pair on the Pee Dee), I cannot but repeat my wish for a new edition of the English translation carefully corrected after the Swedish book.

Meantime, may the spirit of love and goodwill with which the work is written, and which is evident even in the translation, be in some measure the leader of those that read it, and make them not hasty in condemning the author for meanings that may be meant otherwise. It may be that the kindest judgment here also will prove the truest.

Having said this, and feeling myself, respecting the chief tenour of my work, in harmony with my own conscience, with my best friends in America,*) and with that Heavenly light which is the best critic, as it alone

*) Only the death of Mr. Poinsett prevented my communicating to him my letter on the Pee Dee, and asking his permission to publish it, as

pierces to the hidden depths of the heart, and hearing, moreover, from many quarters around me the expressions of glad surprise, of interest, love, and delight for American homes, family life, men and women, awakened by my descriptions of a people and a country too often misjudged by the people of Europe, I cannot but think that things are right in the main; and, secure in the purity of my intentions, I shall abide and hope for a day which will put these in a more full light.

Fredrika Bremer.

Stockholm, Dec., 1853.

Den passus om Poinsetts, som gjorde Fredrika så ont, innehöll bekännelsen, att kvällarna med det åldriga paret i Casa Bianca började bli ledsamma och att hon längtade bort. Övriga olyckshändelser och roliga missförstånd i mrs Howitts på det hela lyckade översättning tillåter oss inte utrymmet att reda upp. I sitt genmäle, Times 26 dec., citerar hon som rättfärdigande Fredrika Bremers tacksägelsebrev (832), mottaget »very lately», och framhåller de försvårande omständigheter, under vilka hon arbetat. När man med piskan över sig skall tolka 1800 tättskrivna manuskriptsidor, hur lätt händer det inte, att man läser »finkänslig» som »fyrkantig»! Hon slutar »regretting that Miss Bremer should have thought it necessary to place herself and me in anything like an antagonistic position before the public, or that a painful discord should be introduced into an intercourse which has hitherto been so harmonious and of so many years standing». Mellanhavandet, som lät tala om sig i Europas och Amerikas press, avslutades med följande skrivelse i Times 24 jan. 1854:

A Word in Reply to Mrs. Howitt.

To the Editor of The Times.

Sir, — Mrs. Howitt's answer in *The Times* of the 26th of December to my card in *The Times* convinces me of what I, indeed, knew before, — that, though circumstances have made us appear »antagonistically opposed» for a moment, we are not, nor will ever be, so in heart; and certainly the letter in which I apprised Mrs. Howitt of my motives for publishing my card (enclosing the same in my handwriting for her) must have shown her anything but antagonism — anything but unkind feelings. May it be permitted to me here to say a few words more on this subject, as I hope that they will satisfy herself and our common friends?

I thought that he possibly would be unwilling to have, during his lifetime, some of his judgments on public men and matters generally known. He would not now object to it, I am sure, as they might be of service to his country after his death, and as they are all alike honourable to him. He was a true and noble-minded patriot, and a most delightful companion. The realms of politics, of history, and of nature were alike open to him, and his conversation in all of them equally instructive. She (Mrs. Poinsett) was one of the kindest and most sweet-tempered of women — their home, a home of peace and comfort — their union so perfect as often to remind of the old celebrated classic pair in ancient Greece to whom the gods of Olympus came as guests. And so I have said.

Left alone and very isolated, through the death of many of my nearest and dearest ones, and having, during the period of an important work, not, as formerly, near me a friend in whose pure and noble soul I could, as in clear mirror, see my faults and errors, I asked the translator of that work, Mrs. Mary Howitt, to be to me as that friend — a kind and severe critic at once; and so she became to me. She and an American, most excellent man and friend, who saw the first part of the work, suggested several omissions, some of criticisms, some of too much or repeated eulogiums, &c., which remarks were willingly accepted by me, as they all related to particular persons or cases, not to public matters or opinions, in which I had required and urged a strict fidelity to my manuscript. Several more omissions were suggested by myself, and I added about these, — »As I look through my pages for the press I strike out many a line»; and I was sure to be, in these matters, perfectly understood and supported by Mrs. Howitt.

Several of the omissions agreed upon were carried out in the English translation, as in the Swedish original, — some not, as I have lately discovered. But, as I well know that this neglect lay not in the intention of my translator, as kind as she is considerate in such matters, I have not charged it upon her, but on circumstances, which sometimes, as little mischievous imps, or like the black elves in our Scandinavian mythology, mix themselves in human affairs just to keep them from coming right; but, without looking for mythological impediments to explain the matter, sufficient explanation may be found in the unfavourable circumstances under which the work was done, and also in the difficulty of communing about such matters by letters which had 10 days to travel before they could reach their readers. Had Mrs. Howitt and myself been so near one another in time and space as we were in our mind and heart our work would have agreed as perfectly as our will.

Nor should I ever nave thought of making any remark in public on the errors committed here and there in the book, if not some of them had happened to reflect on, and thereby to give pain to, very dear friends and their friends. This I would not and should not endure.

As to the remark quoted in Mrs. Howitt's letter about the »*maten*» and its translation, »meat», my remark has been misunderstood. It relates to a very different word. I named that and the mistakes in the spelling of foreign words and names (some of which may be the fault of my transcriber, as well as mine in not correcting them, some that of the printer) only to characterize a certain class of mistakes scattered here and there through the work, but in no way of importance.

And, indeed, in a work of such an extent, and accomplished in a great hurry, it is less the wonder that there should be some mistakes than that there are not many more. Some errors, as a matter of course, will attach themselves to every translation, as well as (alas!) to every book.*)

---

*) In the Book of Books there is said to be, only in the three first chapters of Genesis, not less than 300 variations in the translations from the original; and in the books of the New Testament more than 43,000, though (miraculously almost) only about a dozen among these are of importance.

Mrs. Howitt thinks that the printed Swedish book is, in great part, a different one from that from which she made her translation. It is certainly not. The first volume was printed in Sweden before the time that the English edition was published; and, though the second volume in Sweden has appeared some weeks later, I have made no omissions of any importance, except those that Mrs. Howitt and myself had agreed upon. A few shortenings of endearing chat and a few slight additions I have made of no kind of importance. To have done othervise would not have been fair, and it could not enter in my mind to do it. The third volume will be as little altered.

It is to me a gratification here to repeat what I have already said, both in private and public, about Mrs. Howitt's translation — it is good and faithful in general, and in many parts most excellent, less so in the first part of the work, most so in the last. As Mrs. Howitt has advanced in the work, and become identified to its mind, native genius has made her overcome all difficulties of language and matters strange to her, and she writes with the ease and inspiration of an original author. Many of her pages have I read with true delight and admiration at the beauty and power of her style.

May this full and heartfelt appreciation take away any sting that my remarks may have left in the mind of my friend and translator! May she be my friend and translator still for works possibly to come! Circumstances so unfavourable as those under which both myself and Mrs. Howitt have worked in this last work will hardly ever return, and nothing then will be in the way of our perfect harmony. If I again shall seek a translator in England I can certainly seek and wish for no other, no better, than Mary Howitt. This is the last word that I shall say in this matter.

But I cannot let this opportunity go without expressing my thankful acknowledgments of the care bestowed by my publishers (Mssrs. Arthur Hall and Virtue) on my book, and its good, sterling looks, as well as of the gallant and kind behaviour of those gentlemen to its author.

I am, Sir, &c.,

Fredrika Bremer.

Stockholm, January, 1854.

De utbrott av kälkborgerlig kitslighet, som hälsade boken på somliga håll i Amerika, hade tydligen redan hunnit fram till henne (se »such adresses» i 841). Mary Howitts översättning tjuvtrycktes genast av Harper and Brothers, New York, och fem upplagor gingo åt i första månaden. Löjligt nog har förlagets egen tidskrift, Harper's Magazine, i novemberhäftet en recension, där den författarinna, som det levat högt på i tio år, behandlas med oljig nedlåtenhet och hennes »unpretending sketches», som visserligen inte bjuda några allmänna vyer (!) men röja vaken iakttagelse och hjärtevarma sympatier, välvilligt anbefallas åt amerikanernas överseende. I decembernumret meddelas en lång fanatiskt ondsint skrivelse, en av de icke få redaktionen säger sig ha mottagit i anledning av den beryktade boken, som i sällskapskonversationerna hade utträngt till och med andeknackningar och borddans. Korrespondenten anser följden av miss Bremers oerhörda indiskretioner bli den, att de amerikanska hemmen hädanefter stängas för skriftställare; vad hennes egen reputation beträffar, så kommer folk att

»reconsider their admiration of her earlier works» och kanske inse, att de blivit lurade av de exotiska ämnena.

843. En älskvärd ung flicka: Stina Rudenschöld. — Er nya lagstiftning: Hedlund upplyser i den ovannämnda biografiska skissen, att hans dåvarande uppfattning av äktenskapet slöt sig nära till »Det går an», men svärfadern ansåg, att frågan var »för tidigt väckt». — Enda garanti uti kvinnans moraliska och samhälleliga upplyftande: i st. f. »garanti» ursprungligen »hopp».

844. Theklas senare skrifter: hennes i de dagarna utkomna »Dikter», andra samlingen; den första, ett år tidigare, förelåg redan i tredje upplagan. Det var helt naturligt, att Tekla Knös' lättdansande, melodiösa och fullkomligt äkta poesi, sanktionerad av Geijer och Atterbom, skulle slå an i denna tid, som inte var någon poetisk guldålder. Fredrika hyllade henne längre fram på ett sätt som hon älskade, genom att införa henne som romanfigur under eget namn i *Fader och dotter.*

845. Namnteckningen bortklippt.

846. Säkert medföljde de två utkomna delarna av *Hemmen i den nya verlden.*

847. Manuskriptet är »Stockholms Fruntimmersförening för Barnavård», Fredrikas föredrag vid föreningens allmänna sammankomst 31 dec. 1853. Det trycktes i Aftonbladets följetong 9—12 jan. Svedbom var ännu inte redaktör men medlem av Aftonbladsbolaget. — Nordensons predikan: överhovpredikanten Nordensons »Högmessopredikan på sista allmänna bönedagen 1853» såldes till föreningens förmån.

848. Breddrika: förmodligen felskrivning; det står i originalet på två rader, avdelat Bred-drika. I Aftonbladet 9 jan. läses verkligen »Bredrika Bremer».

851. Vid avtryckningen: föredraget utkom i febr. som broschyr under titeln *Redogörelse för begynnelsen af Stockholms Fruntimmers-Förenings för Barnavård verksamhet.*

852. Era dramatiska arbeten: Ingemanns samlade dramatiska verk utkommo 1853 i ny upplaga. — Prästen Fenger: se anm. till 813.

853. Tacksägelseadress till Graningevännerna: står som notis i Aftonbladet 24 jan. Föreningen hade från Graninge socken i Ångermanland genom brukspatron Gavelius mottagit 108 rdr, hopbragta genom en kyrkkollekt. Tacksägelser för gåvor, undertecknade med Fredrika Bremers namn och alltid märkta med någon för henne karakteristisk vändning, träffas ofta i tidningarna dessa föreningsår.

854. Min behandling av slaverifrågan: Times avtryckte tendentiöst (2 jan.) ett stycke ur boken under titeln »A Slaveowner's Experiences in America», men i allmänhet var man visst inte säker på Fredrikas ställning i frågan. Bergstedt tyckte efter första delen, att hon såg för ljust på slaveriet, och Sohlman påstod, att hon hade försonat sig med institutionen genom plantageägarnas älskvärdhet och den pittoreska landskapseffekten. Aftonbladet korrigerade sig dock något, när hela arbetet var färdigt: »Åt slafveriet har mll Bremer egnat en betydligare del af sitt arbete, än som synes oss rätt förenligt med dess plan. Utan tvifvel har hon i detta fall velat, åtminstone för Amerikas slafstater, åstadkomma en tendensskrift, som med hennes popularitet derstädes ej torde blifva alldeles utan inflytande» (25 juli 1854).

Djupt besvikna voro de amerikanska abolitionisterna; de förläto inte hennes studieresor i sydstaterna och till Cuba — att vänskapligt gästa slavägare var för dem näst intill att hålla negrer själv — och de förstodo inte, dessa mörktglödande puritaner med sin ädla martyrfanatism, att hon med alla sinnen kunde insuga skönheten på en förbannad jord och njuta av de svarta offrens sång och lekar. Om denna stämning ha vi direkt vittnesbörd genom en person, som har uppvuxit i den innersta abolitionistkretsen och som ännu på ålderdomen har svårt att smälta vad hon har blivit uppfostrad att anse som Fredrika Bremers förräderi. Det är vår ytterst hjälpsamma och kunniga korrespondent mrs Lillie Buffum Chace Wyman i Newtonville, Massachusetts, Rebecca Springs systerdotter.

Mrs Wyman är en auktoritet i ämnet: hon har för några år sedan publicerat en tvåbandsbiografi över sin mor, Elizabeth Buffum Chace, en första klassens abolitionist, och en samling biografiska skisser »American Chivalry», spirituella böcker som ge intim förstahandskunskap om en märkvärdig fas av amerikanskt själs- och samhällsliv. Vi citera hennes brev till oss som historiska dokument. 6 sept. 1916: »I wonder if it is known in Sweden that the opponents of slavery, known as Abolitionists when Miss Bremer was in this country, were very much disappointed in Miss Bremer's attitude towards slavery. Mrs. Spring tried to prevent Miss Bremer from palliating the wrong of slavery, but did not succeed to her own satisfaction. She regretted Miss Bremer's course, but loved her and tried (I think) to feel that it was not strange that when she went South she saw things as the slaveholders *wanted* her to. Wendell Phillips expressed his regret in a public oration, saying that he hoped that Miss Bremer had not quite understood what she was doing when she wrote complimentary sentences about the Slaveholders. My mother wrote to Mrs. Spring that she did not care to meet Miss Bremer saying in evident reference to the opinion she had formed of her, because of her failure to condemn slavery *absolutely*, 'less sentiment and more principle' were what she preferred in a person» 5 nov.: »You say that perhaps the Abolitionists would not have blamed Miss Bremer so much if they had not been in the thick of the terrible conflict. Well, if that conflict had been over then, her complimentary account of Slaveholding conditions would not have done so much harm. The hour in which we speak often determines the moral consequence of our speech.»

I det tal av Wendell Phillips mrs Wyman nämner erinrade han patetiskt om att förra gången han stod på denna plattform (i Faneuil Hall, Boston) satt vid hans sida Fredrika Bremer, »the representative of the literature of the Old World», och skickade genom honom den rosenknopp hon bar i sin hand till aftonens hjältinna, en ur slaveriet rymd mulattflicka; nu hade tiderna ändrats och Fredrika Bremer hade offrat »incense on the demon altar of our land». Den nutida läsaren förnimmer ingen fläkt av denna rökelse; hur mycket välbehag den skänkte plantagepatronerna är oss obekant, men det kan nog hända, att de voro jämförelsevis belåtna, ty dessa syndare hade på senare tider inte skämts bort med att betraktas som människor, skröpliga och behäftade med olycksaligt arv som andra. Fredrika Bremer kände fler arter av slaveri än negrernas.

För nästa vinter har jag ett annat arbete att utföra: missionsverksamhet för kvinnliga fångar. — Abbé Trottet: Jean Pierre, f. 1818. — Om vår riksdag: den skulle fram på våren tilldra sig Fredrikas intresse. Det

var när judeemancipationsfrågan kom upp. Då insände hon till Aftonbladet och Svenska Tidningen en artikel »Sursum Corda» med »Rätt och sanning» till motto, vilken bägge tidningarna skyndade sig att med bifall publicera (A. B. 2 maj, Sv. T. 3 maj). Vi meddela början av denna eldiga vädjan till en högre politik än den som inspirerade ständerna:

»Om jag vore riksdagsman, och dagligen lefde under bråket och tryckningen af riksdagsmaskineriet med alla dess utskott och afdelningar, betänkanden och betänkligheter, stadgar, paragrafer och omständigheter, så vet jag icke, hur det blefve mig till mods eller till hjertat, eller om jag skulle få mycket mod eller hjerta i behåll; men visst är, att nu, då jag icke är riksdagsman, icke dagligen lider af tryckningen af vårt riksdagsmaskineri, så lider jag stundom af att se mången fråga vid riksdagen icke behandlas på ett höghjertat, på ett hjertstärkande sätt, då den likväl hörer till stora menskliga förhållanden. Frågan sjelf inklämmes under diskussionen i allt smärre proportioner, och denna, i stället att likt en ädel flod, svällande af bergströmmarnes vatten, befriande bära större och smärre farkoster ut i verldshafvet och verldshandeln, synes småningom glömma sitt höga ursprung och sitt stora mål, fördela sig i små bäckar och rännilar eller — försina i sanden.

Något liknande synes på väg att inträffa i dessa dagar under riksdagens behandling af frågan om utvidgade medborgerliga rättigheter för mosaiske trosbekännare inom Sverige.

Det har ej felats — i synnerhet inom vissa Stånd — röster, som förordat saken med klart förstånd, välvilja, äfven ridderlighet och kristligt rättsinne, och ett Stånd i synnerhet — borgareståndet — som genom ständig beröring med Judarne inom affärslifvet är bäst i stånd att känna och värdera de mosaiske trosbekännarne i vårt land — borgareståndet har röstat i frågan med stor liberalitet, på grund af medborgerlig rättvisa och ekonomisk fördel för landet; det har icke vid riksdagen felats röster, som i denna fråga bekämpat fördomens, tröghetens och klenmodets argument — om kraftigt nog, om segerrikt med afseende på frågans utgång, är i denna stund mycket skäl att betvifla.

Men — finnes då intet i historien, och intet i våra hjertan, i vårt medvetande såsom ett kristligt folk, som borde leda oss att försätta frågan på ett högre gebit än blotta nyttans eller skadans för ögonblicket och för staden eller landsbygden, något som borde mana oss att vid dess afgörande rådfråga — eviga sanningar, eviga vissheter?!»

Bibel, historia, statistik och erfarenheter av särskilt Stockholmsjudarnas medborgerliga värde och stora givmildhet, vilken bl. a. hade kommit Fruntimmersföreningen till godo, användas som argument för den fullständiga emancipation Fredrika yrkar på; i betraktande av allmogens inrotade fördomar mot den obekanta rasen är hon dock villig att nöja sig med tillåtelse för mosaiska trosbekännare att bosätta sig i alla rikets städer som ett första steg (denna rättighet gavs dem genom kungl. kungörelse hösten 1854).

Hedlund avtryckte artikeln i sin tidning 8 maj med några entusiastiska introduktionsord om hur författarinnan »lägger sin mening, vackert och lefvande uttryckt, i rättvisans, brödrakärlekens, statsklokhetens och fördomsfrihetens vågskål» och tillägget: »Väl vore, om i mer än en fråga utmärkta personer utom representationen ville på samma sätt uppträda, för att mot

representanterna ställa en upplyst folkopinion.» Naturligtvis uteblev inte häller det hån av sällsynt rått slag, som numera troget ackompanjerade allt vad Fredrika Bremer företog sig.

Bunsen: en i London förvärvad vän, andlig släkting till Fredrika. Som fattig ung doktor hade Bunsen gjort upp ett program för sitt livsstudium, vilket han mitt under en lysande och mödofull statsmannakarriär oförtrutet fortfor att söka förverkliga. Det mål han med en djup och allsidig lärdoms resurser strävade till var detsamma som det Fredrika på 1830-talet hade ställt sig: att välva religionen som en himmel kring universum och historien, ordna och förklara hela världen i denna belysning. För deras helt innerliga och därför helt fria livssyn fanns ingenting profant. Med Bunsen kunde Fredrika diskutera inte bara framtidens kyrka och världspolitiken, i vars medelpunkt han stod, utan även den socialistiska sömmerskeföreningen, vars protektorer han tillhörde — hans soliga vitalitet räckte till för alla sorters intressen. Vid tiden för detta brev nalkades hans sköna Londonliv sitt bittra slut; hans strävan att dra Preussen och Österrike över till förbund med västmakterna strandade på det tsarvänliga gudsnåderiet och i apr. 1854 måste han lämna sin post och dra sig tillbaka i privatlivet.

Bunsens efterkommande — han var gift med en engelska och hade en stor skara barn — ha fördelat sig mellan England och Tyskland. På omväg över London och Dublin lyckades vi trots blockad och censur uppspåra hans kvarlåtenskap på en egendom nära Bonn. Men papperens innehavare, ryttmästaren i generalstaben Waldemar von Bunsen, underrättar oss från belgiska högkvarteret, att han först efter krigets slut kan komma åt att undersöka dem för vår räkning. Ett litet stycke världshistoria, som gör sig särskilt bra i ljuset av Bunsens förmaning på dödsbädden till sina barn: att alltid uppehålla förbindelsen med England.

Hans lilla skrift om vår solvärld: »Om Jordkloten i vår Solverld» etc. utkom 1853 i översättning från latinska originalet. — Humphry Davys syner: se 186 och anm.

855. Folkkalendern: se 869.

856. Barnskrifterna: av Fruntimmersföreningens »Barnaskrifter» trycktes fem 1853: *Julafton och julottan* av F. B., »Ett litet almträd» av D. Müller och tre visor av Betty Ehrenborg. 1854 kommo elva till, ingen av Fredrika.

857. Den officiella titeln på den här adresserade myndigheten, som bl. a. hade uppgiften att pryda Stockholm med lyxartikeln trottoarer, var »Förvaltningen för gatuläggningsarbetena i hufvudstaden».

858. Redogörelsen: för kollekterna till kolerabarnens förmån i Stockholms kyrkor söndagen 19 febr., då Te Deum hölls i anledning av farsotens upphörande. Den står med Fredrikas »bihang» och undertecknad med hennes namn i Sv. Tidningen 28 febr.

859. Föreningens årsmöte hölls 27 mars kl. 5. Ur Aftonbladets mötesreferat 29 mars: »Ordföranden höll slutligen ett varmt och hjertligt föredrag, i hvilket hon meddelade föreningens arbetande medlemmar flera goda råd och anvisningar i afseende på deras verksamhet, samt fästade föreningens ledamöters uppmärksamhet på åtskilliga stiftelser och anstalter, som redan sträfvade, eller, om de kunde komma till stånd, skulle verka i samma menniskovänliga och allmännyttiga riktning som Fruntimmersföreningen,

såsom barnsjukhuset och barnkrubban på Kungsholmen, Magdalenahemmet, stora och ändamålsenliga bad- och tvättanstalter, en inrättning der unga värnlösa flickor kunde erhålla handledning i hushållsbestyr m. m.»

860. Brevpapperet har en sirlig vinjett: Shakespeares födelsehus.

862. Ett avskuret fragment. Det gäller förmodligen en redogörelse, som sekreteraren skulle uppläsa på årsmötet. Styrelsen skulle samlas en timme före de andra medlemmarna. — Min mors tillstånd: fru Bremer fick ett nytt slaganfall mot slutet av mars.

863. Växel från Godahoppsudden: på 100 rdr banko från svenska konsuln i Capetown Letterstedt och hans fru, som Aftonbladet meddelar i en kort notis 3 apr.

865. Namnteckningen bortklippt.

866. Vi ha antagit, att det är fråga om tredje allmänna svenska läraremötet, som hölls 19—22 juni 1854; middagssammanträdena voro offentliga. Men om »tisdag» skulle vara misstag för onsdag, bör biljetten dateras 13 juni 1855. Pedagogiska Föreningens styrelse hade nämligen det året tisdagen 12 juni kl. $^1/_2$6 anordnat offentlig diskussion på Lilla Börssalen över det förslag till en förändrad organisation av huvudstadens folkskoleväsende, som utarbetats av utsedda kommitterade, och mötet fortsattes följande eftermiddag på samma lokal.

867. Se anm. till 356. Brockhaus hade nyss utgivit *Die Heimath in der neuen Welt* (den kom även på ett Stuttgartförlag). — Meine Skizzen über England: varken Fredrika eller Brockhaus visste, att *England im Herbste 1851* hade utkommit både i Leipzig och i Altona 1852. — Eine kleine Novelle: se anm. till 748.

868. Springs hade anlänt med Gauthiod 30 juli.

869. Folkkalendern: »Götha», folkkalender för år 1855 (Göteborg 1854). »Sundet. Teckning i fredstid» återfinnes med många avvikelser i Efterl. skr. II, 169. — En vänlig sändning: Hedlunds recension av Amerikaboken 1 aug. Han tar förf. med hängiven värme i försvar mot beskyllningar för optimistiskt skönmåleri (av sektväsen, fourierism, slaveri o. s. v.). »Man har t. o. m. hört ett sådant klander af en berömd predikant uttalas ifrån sjelfva predikstolen» (Wieselgren). Om »det kvinnliga kapitlet», förbisett av de flesta, yttrar han: »Ett särskilt föremål för Fr. Bremers uppmärksamhet, ett ämne, som tydligen djupt inträngt i hela hennes väsen och blifvit en uppgift för hennes lifs verksamhet, har varit den ställning *Qvinnan* i den Nya verlden börjat intaga. Lika stor och sann som hennes uppfattning af denna vigtiga fråga är, lika varma och lifvande äro hennes uppmaningar till både den nya och gamla verldens qvinnor, att förstå sin rätta kallelse . . . Tecken visa, att mer än en ädel qvinna lyssnat till dessa uppmaningar och att Fredrika Bremers ord äro ett säde, som skall bära stora frukter för menskligheten framtid. Allenast *denna* tanke är så hög, att 'Hemmen i den Nya verlden' skulle ägt vår beundran, om de icke innehållit *något* annat än den.» — Er unga fru: 16 aug. vigdes Hedlund och Stina Rudenschöld på vanligt sätt i Leckö slottskapell. — Namnteckningen bortklippt.

870. Man måste tro, att denna inbjudning är framkallad av Fredrikas konstnärslust för pittoreska kontraster. I det yttre märktes de föga: det stod inte skrivet utanpå de rika, Europaberesta och med gamla världens salongsformer bekanta Springs, att Marcus var »selfmade» och Rebecca

uppvuxen i en enkel lantlig kväkarfamilj; i synnerhet mrs Spring med sina pikanta drag, sin elegans och sin muntra spiritualitet syntes nog snarare motsvara det internationella societetsidealet än tillhöra främsta ledet av nya världens »reformers». Men i fråga om livssyn och idésfär låg det oceaner och århundraden mellan den svenska lantmarskalken och dessa fullblodsrepresentanter för Amerikas ridderskap och adel.

I mrs Wymans ovannämnda lilla bok »American Chivalry» (Boston 1913) finns en skiss om Rebecca Spring. Hon dog 1911 i Los Angeles, California, hundra år gammal på några månader när. En gruppfotografi i Anna Howard Shaws självbiografi, »The story of a pioneer», visar henne vid 94 års ålder tillsammans med Susan B. Anthony och ett par andra suffragistveteraner.

16 aug. reste Fredrika och Springs med ångaren Carlstad till Värmland.

871. Times 28 aug. 1854. — On two occasions: se anm. till 842.

Innan vi övergå till »the enclosed article», måste vi uppmärksamma en med den nära samhörig, som läses i Svenska Tidningen 12 juni 1854, »Sändebref till fruntimmers-föreningarna i Sverige». Som Stockholmsföreningens ordf. uppmanar Fredrika Bremer dessa föreningar (bildade efter huvudstadens mönster) att »genom deras sekreterare, eller en korresponderande ledamot, en gång årligen meddela föreningen i Stockholm det hufvudsakliga af deras verksamhet, tillstånd, medlemmars antal m. m., hvaremot denna skall göra sig till en pligt och ett nöje att besvara dessa meddelanden genom motsvarande uppgifter om sig och sin verksamhet, och skall sedermera draga försorg om, att en kort öfversigt af det hufvudsakliga af föreningarnes lif och arbete hvart år må komma till allmänhetens kännedom». Efter några råd till »skyddsmödrarna», särskilt de unga, att försöka uppfinna nya näringskällor för fattiga kvinnor och barn i tillvaratagande och användning av naturens produkter fortsätter hon:

»Vi bedja också våra unga väninnor att ihågkomma, att den lilla källan är den stora flodens moder; att de förtjusande söderhafvets öar, der palmer nu hvifta och evig sommar blommar, äro tillkomna genom föreningar af obetydliga väsen, som, hvar i sin cell, lefvat och verkat för det helas lif.

Hvad koralldjuren utfört i naturlifvets skymning och i hafvets djup, det kunna vi i högre mening utföra i Guds ljus och till Hans ära.

Det är derföre ingen af oss, som icke borde hvar morgon väckas af dessa ord: 'Stig upp! Du har stora ting att lefva för!'

Derföre, medan flottorna dåna på hafven och folken väpna sig, rustande sig till stort krig, vilja vi fördjupa oss i fredens värf, och ställa i vår mån lägga grunden till lyckligare tider.»

Detta betyder på nutidsspråk Fredrika Bremers försök till landsorganisation av svenska kvinnorörelsen. Det kom några decennier för tidigt, ty en svensk kvinnorörelse fanns ännu ingen annanstädes än i hennes tankar. Men där hade den levat alltsedan 1843, då hon utfärdade sitt upprop till Sverges kvinnor, som skenbart gällde ett speciellt barmhärtighetsverk men vars egentliga avsikt var — hon säger det själv i sina brev — att kalla kvinnorna till medborgerligt liv. På annat vis än under form av frivilligt socialt arbete, som då ännu bar det vilseledande namnet välgörenhet, kunde inte denna väckelse begynna; även i sådan halvmaskerad form åstadkom

den mycken förargelse, men endast Fredrika Bremers fjärrsynta blick såg i Fruntimmersföreningen för barnavård modern till F. K. P. R.

När det ovan citerade sändebrevet skrevs, hade hon redan i ordning den väldiga plan till världsorganisation, som hon nu tillställde världstidningen Times:

Invitation to a Peace Alliance.

At a time like this, when the Powers of the West arm themselves against those of the East, and enter into a struggle threatening to spread over several of the countries of Europe like a large bleeding wound, tearing men from their homes, leaving thousands of widows and fatherless children, destroying harvests, burning cities, filling hospitals, calling up bitter and hateful passions, laying shackles on commerce, embittering life in many thousand quiet, industrious families — a struggle, the sorrowful effects of which possibly may be felt by most of the nations of the earth, — at such a time we have ventured a thought, a hope, that through woman a peaceful alliance might be concluded, embracing the whole earth — an alliance opposing the direful effects of war, and contributing by united and well-directed efforts, under the blessing of God, to the development of a state of peace, love, and well-being, to come forth when once the terrors of war shall be over, and the time of devastation has passed away.

Since the beginning of this century charitable associations of women have been formed in the larger cities of most Christian countries, perhaps in all, though we do not know of their existence. They have worked, jointly or individually, for Christian purposes. Their aim has been to relieve, partially at least, the misery prevailing in the world, and to promote the coming of better times, especially by spreading the Word of God, by teaching and caring for children, by trying to call forth the energies of the poorer classes. Hitherto these associations have acted mostly without connexion with each other, scarcely knowing of each other's existence. We know, however, by daily experience the powers of association. United exertions to promote a common acknowledged aim strengthens the individual and increases the general amount of energy. It exercises a powerful attraction on those who stand indifferent, or otherwise isolated from the general movement, which thus grows in power and influence to an extent not to be calculated. Drops of water united have formed the ocean, — atoms united the universe.

We wish, therefore, to propose that the associations of Christian women formed in various places of the earth, humbly aiming to fulfil the law of love laid down by Christ himself, may hereafter enter into connexion with each other, and strengthen and extend their activity by united exertion and consciousness of a mutual aim. This aim we consider to be —

Care of the destitute, under the following leading heads: —

Caring for children by means of a Christian education, for families by exercising Christian influence, by the distribution of work and its just reward;

For the sick and the aged, by affording them protection and help;

For prisoners and other fallen fellow-creatures, by compassionate exertions to raise them from their sunk condition.

And, finally, by encouraging all institutions and means aiming to promote such purposes.

We believe that, by a connexion between the many different associations all having these and similar aims, much more could be done than what is done at present. We believe and feel that we want the encouragement which would thus be afforded by reaping the fruit of each other's experience and example.

To be able to realize such an alliance we would propose, —

1. That there should be a committee in the capital of each country, which should enter into communication with all the different female societies of that land, gather all particulars relating to them and their work, and thus be able to take a survey of the whole.

2. That each central committee, being the organ of circulation for all other societies in that land, should, through its secretary, or some other corresponding member, communicate to the central committees of other countries the principal details of the work of female societies in its own, together with accounts of such industrial efforts or good institutions standing in connexion with the aim of the society that have arisen in their country.

3. That a printed circular containing these details may be sent, free of postage, at the end of every year, from every central committee to all those af other countries with whom they stand in communication.

Without enumerating various countries, we venture to express our belief that there are not many on the earth incapable of taking part in such an alliance, partly because they profess to be wholly Christian countries, partly because in them Christian communities have risen here and there, and continue to arise more and more, beautiful green spots in the middle of the desert. We venture to hope that in the regions near the Pole, as well as in those under the burning sun of the tropics, in the old as well as in the new world, wheresoever one living spark of Christian love is glowing, there Christian women will unite with each other to alleviate the miseries of the earth, and plant seeds for the kingdom of God; and we hope and believe that these will not refuse us the hand of fellowship.

We propose an alliance in the name of the Prince of Peace, extending its healing, regenerating influence over the whole earth — an alliance in which diversities of language, of national character, of climate, of custom, of Christian denominations, may be regarded as of little import in comparison with the aim, the language, the heavenly hope, the Lord and master we have in common. In these we propose to consider ourselves as having the same native country, as belonging to the same family, and, whatever diversity of opinion there may be among us, yet to join hands as sisters, and recognize as our children and relatives all those, of whatever nation or denomination they may be, who are bereft and unhappy, and whom our care possibly can reach.

Sisters, then, whom we do not know as yet, but in whose existence we believe and hope, here and there among the ancient kingdoms of Asia, the steppes of Siberia, or in the Imperial cities of Russia; sisters of the western countries of Europe, who have lighted and guided us a long time by your bright example; and you, sisters in that vast new land beyond the Atlantic Ocean, whose homes we have just learnt to know as nurseries of

all Christian virtues; and you, Christian women among the nations of Africa; Christian women in the isles of the South Sea; mild, loving sisters, all over the earth, in whose existence we believe, though we have not seen you, whom we love without even knowing you — give us your hands! May the earth thus become encircled by a chain of healing, loving energies, which neither ocean nor event, neither discord nor time, can interrupt! Let us unite to form an alliance eternal as God's own being; for war shall come to an end, and »tongues shall cease, and knowledge shall vanish away, but charity shall not fail; charity abideth for ever».

We ought now to tell you who they are who thus address you. We are Swedish women, united for the care of poor orphans and destitute families in Stockholm, the capital of Sweden. We can rejoice in the co-operation of our Queen, and the humblest woman can join us, and, taking care of a family or a single child, rise to the dignity of its guardian angel on earth. We have recently entered into connexion with the societies of women, daily becoming more numerous, in different parts of this country, in order thereby to strengthen and encourage each other.

We are a little flock, and belong to a small nation, but we rejoice that from this nation have risen great men and benefactors to humanity. We are a little flock, but we rely on His word who has said — »Fear not, little flock, it is your Father's good will to give you the kingdom.»

It will be ours, if we believe in Him, follow Him, and obey His injunction, »If thou lovest me, feed my lambs.»

There are times and circumstances which call upon us to follow the divine prescription, »Let your light so shine before men that they may see your good works, and glorify your Father who is in Heaven.» We obey this to-day. The not less divine, »Take heed that you do not your alms before men, to be seen of them», we would take for our rule during our daily exertions for the good of the whole.

Sisters, who acknowledge the same Lord, let us unite in His name; let us call forth every good gift and healing power He has given us; call them forth prayerfully, diligently to do His work more fervently than ever before. As far as the sun sends his rays and the free winds blow over earth may our peaceful messages fly like doves from land to land, from city to city, undisturbed by the bitterness of strife, so that the world may know that the God of Peace and Love is more powerful than the spirit of war, and that He calls us to be His servants.

Each separately we are weak, and can do very little, but if, in the name of Christ, we unite our hands all around the earth and take it in our arms as a child, we may pray and hope that He will allow us at the end of time to come before our Heavenly Father, saying — »Here we are with the children Thou hast given us.»

We close here with the desire and entreaty that the female societies of foreign lands who wish to reach us the hand of fellowship would, before the end of this year, let us know it, by sending letters (postfree) to the Ladies' Association at Stockholm for the Care of Children, addressed to the Lady Superintendent,

Fredrika Bremer.

Stockholm, Midsummer-day, 1854.

Uppropet infördes 28 aug. på Times' första textsida. Den mäktiga tidningen hade till specialitet att upplåta sina fintryckta spalter för all världens klagomål, fordringar, planer, förfrågningar och tvistigheter; »the Editor», som alla dessa korrespondenter förtroendefullt adresserade sig till, satt fördold i det allraheligaste och gladde sig åt allmänhetens kostnadsfria medarbete. Endast i ytterst viktiga fall måste redaktionen höja en svarande röst på den berömda ledaravdelningen, vars tre eller fyra dagliga artiklar angåvo den riktiga synpunkten på ut- och inrikespolitik, Londons kommunalfrågor och någon gång en mänsklighetens principsak. Tidigare på året hade den måst tillrättavisande kommentera en lidelsefull skrivelse från Victor Hugo till Palmerston angående en dödsdom. Nu kom återigen en förirrad diktare, som borde hållas vid marginalen, och »the Editor» gjorde sin plikt:

It is not very surprising that a lady given up to the composition of literary fictions — the native and inhabitant of a secluded country — should have fallen into the same error as many Englishmen of mature years, and long accustomed to the manipulation of public affairs. At her own request, we publish this day a communication with which *Fredrika Bremer*, the celebrated Swedish novelist, has favoured us. Whatever our opinion may be as to the sound policy and practicability of the measures she recommends for universal adoption, there cannot be any question as to the generous motives and kindly impulses of the writer. She feels warmly, and means well; but we must beg, with all respect, to decline any participation in the holy crusade she so strongly advocates. In England we are accustomed to deal with delusions of a similar description [här följer bl. a. en kraftig fördömelse av fredsrörelsen med dess sköna program, som även Times påstår sig finna bedårande, och dess fördärvliga konsekvenser], and are in the habit of rubbing the gold tinsel off the clay image with a somewhat unscrupulous hand. Miss Bremer, then, must not take it amiss if we venture to tell her with a plain sincerity — on this side of courtesy, we trust — that the plan she has sketched out for a Universal Association of Women for various benevolent objects is the mere illusion of an amiable enthusiast; that in practice it could never be carried out as suggested; that the world at the present moment derives all the benefit it could hope to derive from such a union from the boundless charity and untiring exertions of women as individuals; and that, if persisted in, this soaring project of a Universal Association could only end in the permanent ridicule and annoyance of all parties concerned. Let us first endeavour to give in a few words an idea of Miss Bremer's letter, so that it may be clear we have not mistaken her objects, or the lengths to which she is prepared to go.

Miss Bremer, then, sets out upon the general principle that, as drops of water united form the ocean, and atoms united the universe, so it is possible to combine into one harmonious whole the benevolent impulses and actions of women throughout the world. That which she wishes to establish is the principle of association as applied to charitable works, and, to a certain extent, no doubt, she is right. It would be difficult for any number of individuals to achieve by the sum of their exertions so much good as is accomplished by the London Hospitals, for example, which are supported by the contributions of the public working to a common end.

We have purposely taken an instance the most favourable we could select for the purposes of Miss Bremer's argument, and, consequently, the most unfavourable to our own. Without association hospitals could not be. But when we go one step further, and ask ourselves what benefit would redound to humanity from a constant correspondence and intimate connexion between the various Hospitals of the world, we are wholly at a loss to give any sufficient reply. It is, of course, important that the medical knowledge of the age should be as universally promulgated as possible, but surely no one will contend that such an end could with propriety be pursued by a constant interchange of letters, post-paid, between the subscribers to these institutions in the various countries of the globe. Association is useful up to a certain point, and not further. This is the result of the universal experience of mankind since history has existed. Association, again, will cover a continent with railroads, or the ocean with steamships. It will build the splendid English club-house or the magnificent American hotel, but the moral sentiments cannot be commanded like material objects or the powers of nature. Even in religion the experiment has failed, as may be seen by the result of the Papal traditions upon the condition of the world even in our own day. We entreat Miss Bremer to leave us to our own poor, and we will not seek to divert the current of her benevolence from the unfortunates of Sweden — its appropriate recipients. Does she suppose that, if the spectacle of misery among our own countryfolk will not touch our hard hearts, the consciousness that there are in Stockholm individuals who act more honestly up to their Christian professions will rouse us to exertion? So throughout the world. In order to insure Christian practice, all the strings which vibrate in the human heart must be touched, all the diviner sympathies of our nature kindled into brightness, by the thousand influences which have converted the savage into the civilized man. This result cannot be achieved by committees of charity, and sub-committees of benevolence, by corresponding secretaries, and archives, and muffins, and green tea. The force of example in charity, as in all other matters, must be indirect to be effectual. Fashion may go for something — among ourselves it goes for a good deal; but the area which Miss Bremer has selected as the scene of her operations is somewhat too extensive for the effective action of this principle. The main idea of her scheme, — formal and universal association for charitable purposes, — is essentially faulty. We must next speak of its second grand characteristic; — this hardhearted world is to be redeemed by a Universal Association of Women. Women from the ancient kingdoms of Asia, the steppes of Siberia, and the Imperial cities of Russia — their sisters in that vast land beyond the Atlantic Ocean — the Christian women among the nations of Africa — Christian women in the islands of the South Seas — »mild loving sisters all over the earth, in whose existence Miss Bremer believes, although she has not seen you — whom she loves without even knowing you — give Miss Bremer your hands.» [Här följer referat av världsföreningens organisationsplan.]

To begin with a very minor objection indeed, — has Miss Fredrika Bremer the faintest idea of what the expense would be of getting up an annual return of the kind she contemplates in such a country as our own — of the endless correspondence — of the batches of clerks it would

involve? This, however, might be got over, if more substantial objections were not in the way. The influence of women is boundless in the world; as mothers, wives, sisters, daughters, we have to thank them for well-nigh every particle of real happiness we enjoy in our passage from the cradle to the grave. Wherever misfortune falls or calamity oppresses, or sickness chains the limbs of a sufferer to his bed of pain, there they will be found, with pity in their glances, comfort in their touch, and charity in their hearts. But we have a very strong belief that a woman must be left to select the objects of her sympathy for herself, and that any attempt to drill her into the measured steps of a battalion of charity marching to the relief of the world in general would most signally break down. In benevolence, as in all things else — if we may argue from the practice of the best and kindliest among them — women show to most advantage in the quiet of their own homes. Leave it to them to find out the poor neighbour, and the poor neighbour's sick child, and to administer relief in their own way. As many as step out of this sacred circle are not altogether so admirable as those who remain within it. We have never heard of any real advantage to humanity which has resulted from high-soaring female endeavours to regenerate mankind. Let us, finally, take certain specific objects which Miss Bremer points out to the attention of her fair sisters as especially worthy of their regard — as the education of children, the amelioration of prisoners, the care of the sick and the aged. Surely in every European country with which we are acquainted some slight efforts have been made at the realization of objects of this description, without destruction to the holy privacy of female life. If Miss Bremer would but consider how boundless and irresistible the indirect action of women must ever be in every country, she would scarcely urge her sisters on to a course which might seriously imperil this class of influence, without any corresponding advantage. Besides, if universal womanhood is to turn itself to the organization of charitable associations, what is to become of our *homes?* There have been instances, no doubt, of missionary power to an extraordinary extent among women — we may cite the English names of Mrs. Fry and Mrs. Chisholm, but these are exceptional cases of noble devotion to a cause. It is well for humanity that such noble women have lived, but it would be a very heavy calamity to the world if all women were to follow in their steps.

Detta var det svar Fredrika Bremer fick på sin starkaste appell till världen, kälkborgarens eviga svar till siaren. Men tiden är siarens bundsförvant och gör regelbundet vart släktled av kälkborgare till nästa generations åtlöje. Oss påminner Timesledaren om den gamla damen i mörka Norrland, som trodde, att järnvägstågen med tiden skulle gå långsammare; den visionära svärmarens idé däremot ha vi längesedan sett ta gestalt. Hade Fredrika Bremer fått leva och ha hälsan till åttisju års ålder, så kunde hon presiderat vid den första internationella kvinnokongressen i Washington, där det första kvinnovärldsförbundet stiftades. International Council of Women och International Woman Suffrage Alliance heta de väldiga sammanslutningar, som förena miljoner kvinnor från alla världsdelar i en organisation lik den av henne planerade och med samma syfte; det namn hon föreslog, »Peace Alliance», har också framtid för sig.

Det moderna begreppet internationalism existerade väl 1854 i några få hjärnor, fastän det inte hade hunnit till Times' kännedom, men hos ingen

så klart och dristigt, så levande som hos Fredrika Bremer. Hennes kosmopolitism — eller kosmopolitik — gick högt över samtidens huvuden, och det fanns inte i världen en mänska som kunde gripa hennes tanke. Hon märkte det, tystnade och drog sig tillbaka. Ett par gånger bara anspelar hon lätt på denna besvikelse. I »Herthas dröm» är mötet mellan Hertha och John Bull färgat av kollisionen med Times, och i sina skildringar från den sociala kongressen i Bryssel 1856 låter hon undfalla sig några vemodiga ord (vi citera efter manuskriptet): »I denna stund arbetar Ed. Ducpetiaux på organiserandet af den internationella corespondensen emellan de sällskaper som härefter skola samverka i skiljda länder. Jag hade en gång en syn af sådana internationella förhållanden för gemensam välgörenhet emellan alla folk, och jag uttalade den. Men icke många fattade min mening och möjligheten af dess verkställande. Nu ser jag den utförd, men af andra än jag tänkt mig det. Lika mycket; blott att det goda sker.»

Om uppropet kom in i ryska, franska, tyska och amerikanska tidningar ha vi inte haft tillfälle att utröna. Det är troligt, att man ansåg saken ihjälslagen av Times. Punch kom 2 sept. med en harmlös och enkel rolighet under den hemska titeln »Threatened annihilation of the British army», där den uttalar sin önskan, att miss Fredrika Bremer måtte uppge sin plan att starta »a Ladies' Peace Society». Ty om »British Beauty» skulle av miss Bremer förföras att vända sig bort från rödrockad »British valour», så bortfölle den enda återstående lockelsen till officersyrket.

872. Som naturligt var, väckte Timesuppropet stor förbluffelse i Sverge. Aftonbladet, verkligt missnöjt med sin frejdade medarbetare, refererar 5 sept. med fullkomligt bifall Times' ledare. Hazelius skrev och begärde Fredrikas svenska manuskript för sin tidning, men gav sig inte ro att avvakta den bortresta författarinnans svar utan införde 13 sept. en hemmagjord översättning under rubriken »En allmännelig Fruntimmers-Fredsförening», med Times' betraktelser som motgift. Det lilla tillägg Fredrika nu sände publicerades 15 sept. och lyder: »Statistiska uppgifter, en gång erhållna, behöfva icke förnyas oftare än hvart 10:de år, och de elektromagnetiska trådarna en gång andeligen knutna imellan föreningarna, kunna vidare meddelanden dem imellan ske lika lätt som andra meddelanden öfver hela jorden genom tryckpressen och bokhandeln.» 30 sept. slutligen meddelar Fredrika sitt svar till Times, ganska kortfattat, i artig ton förrådande hennes ringaktning för den stora tidningens framtidsflair och uttalande hennes oböjda tro på idéns växtkraft. Trots upprepat letande ha vi inte funnit detta genmäle i Times — det ansågs väl inte lämpligt. Man återfinner det i Hertha 1915, sid. 49. I den till Aftonbladet lämnade fredsförbundsartikeln, införd 26 sept., har den ovan citerade ändringen inarbetats.

Hedlund i Göteborg ville gärna slå ett riddarslag för sin vördade vän, men det lyckades honom denna gång mindre bra än han trodde. 7 sept. meddelar han uppropet i översättning och följande dag Timesledaren med en efterskrift, som är ämnad att vara på en gång frisinnad och förståndig. Times har ju alldeles rätt i att m:ll Bremers världsorganisationsplan är en orimlighet, fastän man förstår hur den kunnat uppkomma hos den som med en livlig inbillningskraft förenar förmågan att se tingen så i stort. Men m:ll Bremer har nog egentligen inte menat så tokigt; hennes avsikt var tydligen bara den att uppmana kvinnorna i de av kriget hemsökta

länderna att som »fredens och kärlekens goda andar» hela de sår männens blodiga strider vållat. Detta är ju ett i allo lovvärt företag, och Times' prat om faran av kvinnlig föreningsverksamhet låter »en smula föråldrat».

Skandal- och bulevardpressen njöt naturligtvis på sitt vis av »mamsell Bremers fridsröst, som velat göra sig hörd öfver all verlden i likhet med en annan notabilitets», och 4 nov. upplyste Friskytten: »Mamsell Fredrika Bremer lärer i dessa dagar afresa till Krim för att stifta ett fredsförbund mellan Fransmän och Ryssar.» Ett par år senare, under Herthakäbblet, uppfriskade Herman Bjursten med glädje den eklatantaste yttringen av Fredrika Bremers omättliga och braskande fåfänga. De som ville henne väl begravde den i tysthet som en ädel andes momentana förvillelse, och Esselde trodde sig säkert begå en akt av pietet, när hon ur Fredrika Bremers biografi utplånade hennes största offentliga handling.

873. Jag är glad att du såg honom: i Uppsala.

874. Brevpapperet har en vinjett, kyrkan i Stratford. — »The professor»: så kallades Bergfalk i Amerika; hans namn kunde naturligtvis ingen uttala. — Victor Considérant: Fouriers närmaste apostel och fourierismens egentlige stiftare. Landsflyktig sedan 1849, organiserade han i Bryssel 1852 en utvandring till Texas och grundade en koloni, »La Réunion», vid Red River.

875. Vinjett: Anne Hathaways cottage. — Mamsell Miller: Jane. — Ragnar Lodbrok: Theklas av Svenska Akademin 1851 prisbelönta diktcykel. — Några den nya tidens idéer: Herthaidéerna.

876. Värdering av mitt arbete: *Hemmen i den nya verlden* II, III. — Drottningen tillhörde den gamla skolan: denna Herthadiskussion vid taffeln mellan en drottning, en biskop och ett par amerikanska socialister är en underhållande scen av den sort Fredrika älskade att arrangera. Överhovmästarinnan, fru von Rosenörn, var denna gång kanske nöjd med sin drottning, som annars just den tiden oroade henne genom att, ehuru tyskfödd, ställa sig på ententens sida; hon hade under sommaren skrivit till Ingemann: »Jeg troer Hendes Majestæt betragter det som et Pligtarbeide at læse al den politiske Vrövl. Hun er en varm Beundrer af det frie England, og troer derfor at dets Politik absolut maa have Ret imod det conservative Ruslands. Hun kan ingenlunde dele min Synsmaade, at Keiser Nicolaus strider for den christne Troe, imod Islams Vantroe og Undertrykkelse.» — Ett litet opus av min penna: trodde Fredrika, att *Hertha* kunde bli färdig så snart? Det kan inte ha varit något annat verk som nu fyllde hennes hjärta och huvud; sannolikt tänkte hon sig det i en mindre voluminös och invecklad form.

877. Greve Plessen var sedan ett par år dansk minister i Stockholm, vilket han förblev till 1876. Som levnadsglad grand seigneur intog han första platsen i den diplomatiska societén.

878. Se anm. till 872.

879. Tacksägelse för milda gåvor: för 100 rdr bko från en välgörarinna, som önskade förbli okänd, till förmån för välgörande inrättningar i huvudstaden, och en lika stor summa testamenterad av mamsell Helena Thuring till Fruntimmersföreningen. Tacksägelsen återfinnes i Aftonbladet 29 sept.

880. Namnteckningen bortklippt; av de i klammer infattade orden ha staplar och prickar kvarlämnats. — Tack för sist: Fredrika och Springs hade hälsat på de nygifta Hedlunds i Göteborg. Mrs Springs brev till Hedlund, daterat Bonn 8 okt., tillhör Fredrika-Bremer-Förbundet. Efter att ha beklagat och förklarat den opsykologiska behandling, som förmådde unga Rudenschöld att efter några dagar överge Eaglewood, fortsätter hon: »If this work is of the Lord it will prosper, and we hope yet to prove that the strongest bond of union is mutual aid; and love of truth, and progress. And our dear Fredrika Bremer will come as a blessed spirit, and fold her wing there for a time; then we will fly off with her to see how Considerant's colony succeeds in Texas . . . Miss Bremer writes of pleasant tea taking [på hemresan från Köpenhamn] with you and the sweet young wife with her peaceful look as of deep content in the soul.»

Det enda som återstår av Fredrikas korrespondens med Springs är ett långt brev från Rebecca och Marcus av aug. 1856 i Ehnemarkska saml. Det börjar med tack för *Hertha* (»full of fresh rich thought» och »grand principles») och innehåller ögonblicksbilder från Eaglewoodlivet, som då befann sig i en lycklig period.

881. Mamsell Enroth: Charlotte Eneroth, en Uppsalaskyddsling. »Annonsen» var en ganska lång historia i novellistisk form (»Den Blinda», Stockholms Dagblad 20 juni 1853) och vittnar som så mycket annat om Fredrika Bremers oerhörda kraft att uppleva andras lidanden, även när de kommo till hennes kunskap i andra hand. En släng åt den vittra Uppsalakretsens defekt i detta hänseende kunde hon inte neka sig: »Staden der hon bodde var en stad med mycket sinne för lärdom och esthetik. Folk, som behöfva soppor äro oesthetiska föremål, höra ej till Olympiska samqväm och förtjena af dessa ingen uppmärksamhet.» 1 juli 1854 förnyade Dagbladet tiggeriet i eget namn med hänvisning till »Den Blinda»: »Den för nödens barn ömmande, med 'hvardagslifvets' både glädje och sorger förtroliga person, som nedskrifvit denna uppsats, och hvars hand säkerligen igenkändes af alla, lyckades i sitt ädla bemödande», men nu hade hjälpkällorna åter utsinat. — Den snälla behagliga Miller: Jane Miller gifte sig med magister Adrian Thengberg (Gunnar Wennerbergs ungdomsvän), och de ämnade tillsammans öppna en läroanstalt för unga flickor i Uppsala hösten 1855. — Skyddsförening i Uppsala: den i följd av Fredrikas upprop för vanvårdade barn bildade kvinnoföreningen (se anm. till 526).

882. Ur det stora verket »Försök till en Statsekonomisk Statistik öfver Sverige» utgav Agardh i särtryck en avdelning »Om lifränteinrättningar för svenska qvinnor» (Karlstad 1854). På titelbladets baksida står ett motto ur Meiners' »Qvinnokönets historia»: »Intet folks och inga menniskoklassers historia framställer något skådespel, hvilket till så hög grad upprörer känslan, och väcker afsky och medlidande, som historien om qvinnokönets tillstånd ibland de flesta folkslag», och på motstående sida: »*Fredrika Bremer* vördnadsfullt tillegnadt.» Den mångbegåvade biskopen var en gammal trofast emancipationsriddare. Redan 1833 förvånade han Lundaborna genom en artikel »Quinnan» i Skånska Correspondenten (18 febr.), som lidelsefullt ställde världen till rätta för det nesliga undertryckandet av det kön, som han historiskt, psykologiskt och naturvetenskapligt bevisade vara högre och rikare organiserat än männen. Denna uppfattning fasthöll han

i den nya, mindre lyriska men väl så bittra skriften. Dess kritik är fullt nutidsaktig, och hans märkvärdigt fria blick har till och med uppdagat synpunkter, som ännu vänta på att bli tillvaratagna. Man har alltså skäl att hoppas på något stort, när man kommer till denna mening: »Det återstår således icke annat än att qvinnokönet sjelf sluter sig tillsammans för att söka förmildra sitt förtryckta och beklagansvärda öde.» Men då följer bara ett i detalj utarbetat förslag till ett sparbankssystem, genom vilket varje kvinna skulle sättas i stånd att vinna sitt livsuppehälle — Agardh utgick nämligen från den resignerade föreställningen, att lagar och opinion i Sverge skulle för oöverskådlig tid framåt bibehålla sig i status quo. Detta var ingenting att grunda en kvinnorörelse på, och det blev också verkningslöst. Fredrikas fordrande självkritik och generösa vana att rikligt uppskatta andras strävanden var jämte tacksamhet för Agardhs kraftiga handräckning vad som kom henne att övervärdera hans projekt. På andra håll väckte han mindre genklang, och Kapten Puff tillät sig att sammanställa »Sophie Sagers och biskop Agardhs försök i emancipationen».

En livränteanstalt för lärarinnor: grundaren var Josephine Deland, av den berömda teatersläkten, lärarinna i franska och recitatris. 1 febr. 1855 lästes i Aftonbladet och Posttidningen ett långt upprop om »Understödds- och pensionsförening för svenska lärarinnor», undertecknat av styrelsen med Josephine Deland i spetsen. Artikeln är skriven av Fredrika och meddelar bl. a. hennes intryck från Governesses Benevolent Institution. Svenska Tidningen införde uppropet 2 febr. med en rekommendation: »Med nöje lemna vi rum för följande väl tänkta och ädelt uttryckta förslag till ett företag af den vackraste syftning.» Det skulle mycket snart komma att låta annorlunda. — Tack för sist: i Karlstad, dit Fredrika reste med Springs i aug.

883. Adress: Prins Carls palats. ingången åt strömsidan tre tr. upp. — Hovintendenten von Röök hade 1850 tagit avsked från sitt museum och sina fackelfester (se anm. till 480).

Arvid Ahnfelt, »Ur svenska hofvets och aristokratiens lif» I, 4, meddelar några rader av Fredrika till Röök, daterade sept. 1853:

»För min glömska af de små hvita sömnkornen i går afton beder jag mycket om ursäkt och sänder härmed några af dessa till ett par försök. Jag tager vanligen 7 à 9 sådana på tungan och somnar sedan inom en half timme. Gör jag ej det, så tar jag några korn till, hvarefter sömnens gud aldrig dröjer länge att infinna sig.»

I de Röökska brevbanden på Säfstaholm, där Ahnfelt skulle ha funnit biljetten, förekommer den inte.

884. Dr Olof Eneroth (f. 1825), som skulle bli ett slags svensk Downing, var enligt nekrologen i Tidskrift för hemmet 1881 vid denna tid volontär hos en handelsträdgårdsmästare. Han träffas i *Hertha* som Olof E., men troligen går han igen även i den belevade unge man »med ett par allvarliga, själfulla ögon», som visar Hertha en så finkänslig artighet på kanalbåten (sid. 283). — Grev Bonde: den blinda excellensen på Säfstaholm, hyllad som »en af Sveriges ädlingar och få mecenater» i *Syskonlif* I, 50, där han kommer och beställer en nornagrupp av den isländska bildhuggarinnan, Sophie Adlersparres dubbelgångare.

De många w i breven från denna tid betrakta vi som märken efter Fredrikas myckna engelska korrespondens.

885. Emerson skulle hålla med mig: syftar på essayerna »Character» och »Friendship», ur vilka Fredrika hade givit utdrag i *Hemmen i den nya verlden* I, 188 ff.

886. »Den blindas lampa»: i Svenska Tidningen 11 dec. och Göteborgs Handelstidning 19 dec. Senare tog Herman Bjursten hand om insamlingarna för Charlotte Eneroth. — Sin brorsons unga frus död: löjtnant Arvid Afzelius' hustru, Harriet Haasum, dog 25 nov.

887. Små böcker: »Barnaskrifter» (se anm. till 856) samt ett par av Fredrika sammanställda volymer i dockbiblioteksformat med guldsnitt och guldtryck på pärmen, »Guld-korn», bibelspråk för var dag i året, och »Vald Samling af Svenska Ordspråk». Dagbladets anmälan 22 dec. gillar nådigt berättelserna och poemen, men ordspråk anses skadliga för barn såsom alstrande »en slags uppkäftighet och pladdersjuka».

888. Adressaten, f. 1813, var dotter till en engelsk »political agent» i Marocko Edward Drummond Hay och sedan 1847 änka efter ryttmästaren Charles Norderling. — 27 dec. inföll på en onsdag, men som dagen efter en helgdag gjorde den intryck av måndag (dock menas kanske 27 nov.). — »Thoughts on Self-Culture»: en moraldocerande bok i två volymer, »addressed to Women», av Maria G. Grey och Emily Shirreff (1850). I sin gillande anmälan förmodade Athenæum, att entusiastiska och »visionary» förkämpar för kvinnoemancipationen skulle finna den förståndiga boken otillfredsställande. Det slog, som man ser, in på Fredrika. Rosalie Olivecrona däremot, som var minst ett århundrade äldre, refererade den med varm beundran i Tidskrift för hemmet 1865, sid. 224 ff.

889. Mina små bidrag: se 869.

890. Miss Wennberg: Lotten Wennberg var den aktivaste medlem såväl av den på 1840-talet stiftade Fruntimmersskyddsföreningen, vars uppgift var att skaffa arbetsförtjänst åt fattiga kvinnor, som av föreningen för barnavård. Verklig bekantskap med denna originella person, *Herthas* Mimmi Svanberg, hade Fredrika gjort först hösten 1853 i det gemensamma arbetet, men åtminstone en gång förr hade hon träffat henne, en afton hos överste af Forsell våren 1847, förevigad i den unga Marie-Louise Forsells dagbok (Syster Heijkenskjöld, »Sällskapslif och hemlif i Stockholm på 1840-talet», sid. 162).

891. G . . . m: Janne Geijerstam. — Boken som jag sänder: den befinner sig numera i vår ägo, en stor rödpärmad volym, utstyrd i 1850-talets elegantaste smak. Den är tryckt i New York 1851 och bär endast titeln »The Memorial». På försättsbladet står: »Till vår älskeliga nordiska Sångmö Thekla Knös dessa Westerländska minnesrunor, hemförda af Fredr. Bremer.» De talrika bidragande, mellan femti och sexti, äro nu till största delen urblekta namn, men bland dessa obskyriteter lyser Hawthornes barnhistoria »The Snow Image» och tonar ett genljud av Poes mystiska musik: mrs Sarah Helen Whitman, hans »Helen», har lämnat mörka och ståtliga strofer till den nyss döde älskarens minne, »To Him 'whose Hearts-trings were a Lute'» (sedan känd i omarbetad form under titeln »Resurgemus»). Om Fredrikas möte med Frances Osgood se *Hemmen i den nya verlden* I, 114.

892. Se 877. Greven hade 21 sept. rest bort på ett par månader, och därför hade listan blivit liggande.

893. Detta och två andra brev, hopsamlade från olika håll, ha vi gissningsvis tilldelat Ulrika von Strussenfelt, som åtminstone är en sannolik adressat.

894. Redan 1852 började Fredrika tala om sitt intresse för Ryssland och särskilt det asiatiska. Några rader till Böklin (sid. 261) väcka förmodan, att hon tänkte på något arbete, där en socialist i Channings stil skulle missionera i Ryssland. Av de uppräknade böckerna ha fyra tjänat till geografiskt-etnografiskt studium av Sibirien. Den fullständiga titeln på engelsmannen Cochranes översatta bok är »Fussreise durch Russland und die Sibirische Tartarei, und von der Chinesischen Gränze nach dem Eismeer und Kamtschatka»; ryssen Wrangells redogör för en på regeringsuppdrag företagen expedition i början av 1820-talet. Ernst Hofmanns »Reise nach den Goldwäschen Ostsibiriens» utgör tolvte bandet av ryska vetenskapsakademins »Beiträge zur Kenntniss des Russischen Reiches», och tysken A. Ermans »Archiv für wissenschaftliche Kunde von Russland» VII (Berlin 1849) bjöd utom en uppsats om Californias nutid och framtid ingenting annat som kunde intressera Fredrika än referat och utdrag ur finländaren Castréns brev från sina vandringar i Sibirien. Det oss obekanta arbetet om Rysslands inre liv hade naturligtvis inte 111 band utan tre, fastän ettorna råkade bli arabiska. Intresserat studium av den exilerade Nikolaj Turgenjevs tre volymer intygas av en ansenlig mängd utdrag i Ehnemarkska saml. En Rysslandsresa föresvävade henne ännu nära slutet av hennes lif.

895. Se anm. till 882. Lärarinneföreningen hade inte många dagar efter sitt första framträdande råkat illa ut. Herrar som aldrig hade anat, att det gick någon nöd på lärarinnor, visste plötsligt, när ett företag till deras understöd startades, hur ett sådant skulle vara organiserat, eller åtminstone hur det inte skulle vara. När de av styrelsen förslagsvis uppgjorda stadgarna 5 febr. publicerades i de större bladen, beledsagade Posttidningen dem med en kritisk analys och förklarade, att de inte dugde. Detta väckte upp Aftonbladet, som 8 febr. utgöt sig i en lång och amper ledare: »något förslag till förening, mindre stödt på rättvisa och klok billighet, har aldrig kommit till vår kännedom.» Den slutar med en snärt åt »den ovanligt begåfvade penna som står till deras förfogande» och som kunde företa sig något bättre än att sammanskriva stadgar, »som måste utgöra tankebegåfvade och varmhjertade menniskors åtlöje eller förtviflan». En liten osignerad insändare upplyste följande dag, att Fredrika Bremer icke hade författat stadgarna utan endast samtyckt till dem under förutsättning av framtida granskning och förbättring. Det hjälpte inte. Hon betraktades fortfarande som ansvarig chef för »Delandska truppen». En namnlös herre fann ögonblicket kommet att ventilera ett länge hopsparat groll mot »det snille, som man nu ser sig nödsakad att tukta»; den av hätskhet väsande artikeln hette »Missbruk af qvinnans verksamhet» och prydde Svenska Tidningen 22 febr. Den flerspaltiga uppsats Fredrika nu hade insänt till samma tidning och som offentliggjordes 7 mars bär rubriken »Några upplysningar rörande understöds- och pensionsförening för svenska lärarinnor» och är undertecknad E. F. B., vilket betyder, att en annan styrelsemedlem (Elise Brandt eller Emilie Becker) till någon del medverkat. Fastän föranledd av hårda angrepp, är den alltigenom präglad av ljus urbanitet och tar vänligt hänsyn till de befogade anmärkningar, som framställts mot stadgarna. 10 mars förklarade sig Posttidningen, som

hade satt bråket i gång, någorlunda nöjd, ehuru den lite buttert fortfor att brumma om »känslo-theorier».

896. Prosten i Alingsås: se 150.

Som passande avskedshyllning åt fru Bremer låta vi Sophie von Knorring uppträda som hennes minnestalare. I »Bref till hemmet under en sommarresa» tecknar hon vid den oväntade sammanstötningen med familjen Bremer »den ståtliga modern, som god, älskvärd, ungdomlig och liflig, tyckes vara en qvarglömd typ från den gamla, goda, fina tiden, hvars prydnad hon säkert var, likasom hon är den nuvarande tidens. Icke mången furstinna har ett sådant anseende, förer sig så väl, med en sådan värdighet, och ingifver så mycken vördnad som denna åldriga fru, och nästan för ingen böjer jag mina 'aristokratiska' knän så djupt som för henne, och om en riksgrefvinna sagt det, kunde jag ej blifvit mera smickrad, än när hon, för flera år tillbaka, sade: 'Dig vill jag kalla *du*, och du kan kalla mig tant'.»

897. Fries' bok om kryptogamerna: någon av hans många latinska dissertationer, som inte förekommo i bokhandeln. — Taflor ur Naturlifvet: en essaysamling av Daniel Müller (1854). — För fångarnas upprättelse: ännu ett företag som lockade skällande koppel i hälarna på Fredrika. »Fruntimmers-sällskapet för fångars förbättring», bildat av Fredrika Bremer, Mathilda Foy, Maria Cederschiöld och Betty Ehrenborg, hade genom kungl. resolution av 24 nov. 1854 erhållit tillstånd att på regelbundna tider hålla möten med Stockholms kvinnliga fångar för undervisning och uppbyggelse. 31 mars 1856 publicerade Svenska Tidningen en utförlig av Fredrika skriven redogörelse »Till styrelsen öfver fängelser och arbetsinrättningar i riket» för sällskapets verksamhet under första året. Tidningen trodde, att rapporten skulle läsas »med alla ädlas bifall». Kapten Puff undrade 18 apr. 1857 — det var slutsalvan i dess tappra halvårslånga Herthakampanj — om dessa »ädelt fria qvinnor» alltid skulle komma till fängelset bara som besökande. »Det har redan *i sunda förnuftets namn* blifvit hemställdt om icke deras vördade anförarinna borde ju förr desto hellre förpassas till det tryggande hem, som staten välvilligt öppnat för dem hvilka förlorat förmågan att tänka och handla för sig sjelfva; men om det är en sanning att mamsell Bremers sista roman, som vi icke läst [Kapten Puff koketterade jämt med denna avhållsamhet], och som ej hade utkommit då fångstyrelsen, i betraktande af 'den mer än vanligt höga bildnings ståndpunkt, hvarpå m:ll B. sig befann, gaf bifall till hennes anhållan att få besöka norra korrektionsinrättningen — om, säga vi, det är en sanning att denna roman ursäktar och försonar *osedlighet* derigenom att den öppet bedrifves (man hänvisar till sid. 44, 45, 46, 85, 270, 405 i boken) och *brott* genom att fördöljas (sid. 140, 141, 143, 162, 163, 276, 305, 306), så förena vi oss *för allmänna säkerhetens skull* i berörde hemställan. Vi ha dessutom nog med *ett* fläckadt namn inom vår litteratur; mamsell Bremer har redan skrifvit sin *går-an*-bok, det fattas då blott att hon skulle bli öfvertygad om delaktighet i något brott också, genom de lärorika exempel som framställas i hennes roman» . . .

898. Mina händers arbete: under detta tvetydiga uttryck måste förstås Englandsartiklarna och Amerikaboken. Den senare åtminstone hade säkert fått ligga till sig något år, om det inte hade varit så angeläget med honoraret. Om Bremerska finanserna vid denna kristid se anm. till 834.

— Senaste sammanträdet av lärarinnor: 11 mars i Brunkebergs hotell. Det stora sammanträdet eller bolagsstämman, som det i tidningarna kallades, hölls 30 maj. Föreningen räknade då 120 medlemmar.

899. Se 412 och anm. Sophie Ahlbom, som i unga dagar hade hållit skola i Västerås, ställde sitt ypperliga affärshuvud till lärarinnepensionsföreningens tjänst.

900. Din brorson: se anm. till 886. — Fru Thengberg: Jane Miller. — Inneliggande lilla brev: finns inte.

901. Salutan: denna rätt omfångsrika böneskrift, i Aftonbladet 26 maj, hade sitt namn efter det sämsta rummet på Serafimerlasarettet, som påstods vara avsett för obotliga. Fredrika tar som vanligt det enskilda fallet till utgångspunkt för en stor överblick och påvisar saknaden av ett hem för medellösa obotligt sjuka, ty Danviks hospital, som hon hade inspekterat, kunde inte anbefallas åt personer av någon sorts förfining. Den ena av dem hon tiggde för var troligen den sjuka i Uppsala, som nämnes sid. 380.

902. Fläktar »från havet»: »Utflygter på hafvet», minnen från en Medelhavsexpedition, där Sätherberg var med som skeppsläkare, utkom 1845—46.

903. »George Palmer Putnam», en levnadsteckning av George Haven Putnam (New York 1912), sid. 400. Brevet är där daterat 1854. Författaren, firmans nuvarande chef, meddelar oss, att inga brev från Fredrika Bremer till hans far, utom detta och det av okt. samma år, finnas bevarade. I biografin påstår han sig minnas henne mycket väl som »a graceful little woman with bright eyes, grey hair, and a genial smile» och uppdukar med lugn auktoritet förunderliga nyheter om hennes Amerikavistelse. Med den förhöll det sig så: miss Bremer hade mycket lite pengar med sig och hade för avsikt att genom föredragsturnéer och fördelaktigt kontrakt med någon amerikansk förläggare förtjäna in sina utgifter samt ett överskott därtill. Putnam, till vilken hon medförde rekommendationsbrev från en gammal affärsvän i Stockholm, tog sig an henne och behöll henne som gäst några veckor, medan han arrangerade hennes föredragsresor och förberedde utgivandet av hennes romaner, dittills okända, tycks det, i Amerika. »The first lectures were a success, but some other more exciting lectures engaged the attention of the public, and Miss Bremer found, after visits to Boston and Philadelphia, that it would not be wise to attempt to interest, in her quiet narratives and pictures of rural life, the kind of audiences to be found in the Western cities.» Böckerna vållade också besvikelse; *The Home* och *The Neighbours* gingo ganska bra, eftersom föreläsningarna hade väckt publikens nyfikenhet, men när andra förläggare hotade med tjuvtryck, var det klart, att de dyra auktoriserade upplagorna inte kunde hålla sig i marknaden. Den farligaste konkurrenten, Harper and Brothers, försökte Putnam avväpna genom att föra miss Bremer på visit till herrarna Harper och visa dem vilken liten hjälplös och älskvärd person de ämnade beröva en oumbärlig inkomst, men Harpers voro obevekliga, »and the poor little lady returned to Stockholm with pleasant memories of some American friends, but not a little disappointed at the final results of her invasion of the States».

Denna sällsynt kallblodiga lögnhistoria serveras sid. 144 f., men sid. 407 har förf. redan glömt den och meddelar ur en memoaruppsats av

fadern en annan och rimligare version, dock inte häller den riktigt ense med Fredrikas redogörelse för Putnams anbud (*Hemmen i den nya verlden* I, 75). Putnam hade en viss litterär ambition och tyckte det skulle pryda hans förlag, om han kunde ge ut den berömda författarinnans i mångfaldiga gottköpsupplagor spridda verk i av henne själv reviderade »Author's Editions»; till *The Neighbours* lyckades han få ett företal, som efter all sannolikhet var ungefär identiskt med det tyska biografiska företalet (se 356), men ökat med en vändning till Amerika.

That last work of my friend: Downings »Rural Essays» ur tidskriften The Horticulturist utgåvos postumt hos Putnam 1853 med en »memoir» av G. W. Curtis och »Letter to his Friends» av Fredrika Bremer. — My dear friends of — Cottage: Springs, Rose Cottage, Brooklyn.

904. En ung väninna: Caroline Frumerie, sedan vintern 1854 föreståndarinna vid Kronprinsessan Lovisas vårdanstalt för sjuka barn på Kungsholmen.

905. Se anm. till 356.

906. Brevets slut tyder på att fru Lindström hade talat lite om sina levnadsförhållanden. Hennes man, köpman och skeppsredare, hade avlidit i apr. efter lång sjukdom, under vilken hon hade övertagit affärerna, dem hon nu hade att sköta tillika med sex barn; hon var vid denna tid 37 år.

907. Bolagsstämman: se anm. till 898. — Den där artikeln: smädeartikeln i Svenska Tidningen 22 febr. (se anm. till 895). — Namnteckningen bortklippt.

908. Adressaten bodde på en egendom vid Motala.

909. Denkwürdigheiten: felet är denna gång korrekturläsarnas. — Magister Carl Bergman: Gottlandsskildraren, då kollega vid Visby högre lärdomsskola. — Världsexpositionen: i Paris. — Kamrer Tham: Sebastian, myntmästare, kamrer vid Johannes fattighus. Brevet är försvunnet.

910. Se anm. till 715.

911. Adressaten var disponent för Lindhska bokförlagsfirman i Örebro och höll nu på att förbereda ny följd av »Biografiskt lexikon». 12 sept. 1854 skrev han till Wieselgren, att han »tänkt att anmoda M[ll] Bremer — litet slägt och barndomsbekant med Wrede — om biografiska uppgifter, i fall jag, såsom jag förmodar, i dessa dagar träffar henne: Hon har skrifvit till en af våra gemensamma bekanta här att hon, på återvägen från Köpenhamn, skulle såsom i denna vecka komma på ett par dagars besök i Örebro.» 12 sept. var Fredrika redan hemma, men att hon verkligen hade hälsat på Örebro i förbifarten vittnar traditionen. Enligt fröken Emma Printzenskölds meddelanden bodde hon i en assessor Dahlgrens familj och träffade där en släkting till dem, Emilie Risberg (förf. till romanerna »Rolf och Alfhild», »Varnhems ros» o. s. v.), vilken för hennes räkning skulle under sommaren ha hopsamlat notiser och anekdoter från den väldiga brand, som i mars det året hade förhärjat staden. Detta material var möjligen, som det säges, ursprungligen ämnat för en berättelse, som skulle säljas till de brandskadades förmån, men för *Hertha* blev det använt.

I Bernhard Forssells »Örebro och dess utveckling» II (1916) återfinnas ett par drag, som Fredrika gjorde lyckligt bruk av (*Hertha*, sid. 132, 134); baron G. De Geer på Säbylund var den som likt Yngve fick sina glasögon krossade av ett knytnävsslag och lugnt tog upp ett annat par ur fickan.

Det som mest intresserade henne var dock ett faktum, som utelämnas av Forssell men omtalades i de samtida pressberättelserna: arbetsmanskapet vid den nyss påbörjade Köping—Hultbanan hade ädelmodigt lämnat sitt betingsarbete och hastat till olycksplatsen för att oförtrutet delta i släckning och bärgning. Där ligger uppränningen till själva romanhandlingen, och därförutan hade kanske inte Yngve Nordin kommit att utöva det nymodigaste yrke tiden kände, järnvägsingenjörens, vilket knappast passar till hans väsen och tal, där man kan tro sig spåra än Böklin, än Channing, än Downing, kanske Kingsley också. Men i Fredrikas världssyn intog järnvägen från begynnelsen en betydelsefull plats, »ånga och anda» var hennes gamla lösen och Yngves kall var för henne liksom Herthas strävan ett arbete i den kommande världssolidaritetens tjänst.

Agatha Bremer: vid moderns död sattes den åttaårige Fabian i privatskola hos Arvid Aug. Afzelius, vilken i sina »Minnen» (utg. 1901) säger att han »liknade mest sin moder och var en Bremer till snille och hjerta». — Tit. Dalson: i utdrag ur ett Amerikabrev från Bergfalk i Stockholms Aftonpost 22 mars 1850 talas något om denna person, som samtiden tycks ha intresserat sig för. — Herr Bohlins sommararbete: »Biografiskt lexikon». — Våra vänner Dahlgrens: det var nog *Hertha* de skulle få »om en liten tid». Man kan vara viss om att romanen lästes med spänning i Örebro och att man där såg sig omkring efter förebilder till personerna, fåfängt besvär naturligtvis. I Mimmi Svanberg trodde man sig igenkänna fru Dahlgren, som var livlig och filantrop, och S. A. Hedlund, som hade varit redaktör där i staden, utpekade på gamla dagar med fullkomlig visshet en Örebroflicka som Herthas modell.

912. Vinjett: Shakespeares födelsehus.

913. »Mit Livs Eventyr»: nu först utgiven på danska, i utvidgad form (jfr anm. till 657). — Professor Holst: författaren till »Den lille Hornblæser», den populära versberättelsen från slesvig-holsteinska kriget. — En skön sång av Ingemann över Atterbom: i Aftonbladet 24 aug.

914. Till Uppsala: vid detta besök bodde Fredrika hos Müllers i Botaniska trädgården och var med om att fira Thekla Knös' namnsdag 23 sept. Därefter flyttade Thekla, som hade mist sin mor under sommaren och sedan dess varit inkvarterad hos Müllers, till Malla Silfverstolpe.

915. Se anm. till 356. — Der französisch-deutsche Verleger: C. Reinwald i Paris. *Hertha* översattes till franska av historikern professor A. Geffroy, som hade besökt Sverge ett par gånger för arkivstudier, senast sommaren 1854. Fredrikas ordinarie franska översättare var annars mademoiselle R. Du Puget, som just detta år var färdig med Amerikaboken (se anm. till 827). Hon hade i sin tidiga ungdom varit bosatt i Hälsingborg som revolutionsemigrant.

916. Nu var Fredrika installerad i den våning, som skulle bli hennes hem under de få återstående år hon tillbragte i Stockholm. Det numera med en minnestavla markerade huset, Sergelgatan 8 (hörnet av Jakobsbergsgatan), hade den tiden, innan saluhallen fanns, fri utsikt över Hötorget. — I denna vicka: visserligen skrivfel men förrådande det uttal man ännu kan få höra av gamla äkta stockholmare; värmländskt tycks det också vara, ty vi ha sett formen i handskrifter av Geijer och Tegnér. — Fru M.: Malla, vars lynne dåligt stämde med Theklas. — Klöverbladet: »Fyrväplingen», en brokigt hopsatt julbok av Fredrika Bremer, Thekla Knös, Daniel och Louise

Müller, som utkom i Uppsala mot mitten av dec. Författarnas namn stå bara på titelbladet. Fredrikas enda säkra bidrag är »Fönster-bilder», som återfinnes i Efterl. skr. II, 20, med en del små formella ändringar och en sida utesluten men en hel lång avdelning tillagd. Hexameterdikten »Hvad som gör ängen så skön», vilken Biogr. med ett frågetecken tilldelar Fredrika, återställa vi till Daniel Müller. Ett samarbete genom rådplägningar och idéutbyte har säkert ägt rum under septemberdagarna i Botaniska trädgården, och så spårar man Fredrikas ande på flera håll, där inte hennes hand är med.

917. Hilda Berg: en då tjugoårig flicka, som Fredrika hade förmått att ägna sig åt sjukvård — den tiden ett besynnerligt yrke för bildade personer — och som hon några år senare övertalade, säges det, att utbilda sig till barnmorska, en då ännu osedlig profession Fröken Berg utövade detta kall i Stockholm till 1894 och avled i dec. 1916. — Sandahl: kan också läsas Sundahl.

918. I noten finner man första utkastet till den friska torgskildringen i »Fönster-bilder»; aldrig mer har Hötorget skådats av så kärleksfullt allseende konstnärsögon. Men socialreformatorn är också med och fordrar en saluhall för de »stackars blöta madamerna». — Fru Theorell: se anm. till 770.

919. »George Palmer Putnam», sid. 407. Utgivaren har daterat 1844. — The case of books: i sin fars kopiebok har G. H. Putnam funnit ett brev till Fredrika Bremer av juni 1855, där förläggaren påstår, att han på grund av Harpers nedriga konkurrens förtjänar dåligt på hennes böcker och troligen inte kan sända henne ytterligare »returns»; emellertid skickar han några av sina nyare publikationer, Putnam's Monthly Magazine, Irvings samlade verk, Downings »Rural Essays» o. s. v. — Mr. Howitt: han hade uppehållit sig en längre tid i Australien. — A special introduction: 8 mars 1856 står i American Publishers' Circular (New York) en notis att miss Bremer har skrivit till sin förläggare, att *Hertha* inte kan komma ut förrän omkring 1 maj, och sänt »a special introduction and dedication for the American edition».

Reklam lät inte Putnam fattas. Redan 1 sept. 1855 började han i nämnda bokhandelstidning annonsera det nya verket, vars namn var obekant, med utdrag ur Fredrikas majbrev, och så fortsättes det var vecka till och med 17 nov., då han börjar inse, att boken inte längre kan uppföras bland höstens nyheter. I dec. och jan. uppdyker annonsen ånyo, med lite närmare uppgifter om volym och pris; nu lovas boken till febr. Därpå följer notisen av 8 mars, där titeln första gången visar sig, och 29 mars manas bokhandlarna att skynda sig med sina order: »It is a work of great interest.» Äntligen i veckan 14—21 juni kom romanen ut. Om Harpers lämnade Hertha i fred vet man inte, men vi ha fäst oss vid en gåtfull annons i American Publishers' Circular 27 nov. 1858 av Philadelphiafirman T. B. Peterson & Brothers: »*The Four Sisters:* a Tale of Social and Domestic Life in Sweden, by Fredrika Bremer; translated by Mary Howitt. This is an authorized American edition, and contains a Dedication to the memory of A. J. Downing.» Detta är tydligen Putnams *Hertha* med mask, men varifrån kommer auktorisationen?

Yngves sammanhang med Downing är särskilt tydligt i katastrofen med den brinnande ångbåten; se berättelsen om Downings död sid. 253.

920. Se anm. till 356.

921. Dannström reste 18 okt. med Bore och kom tillbaka 12 nov. — På utresan: till Paris, där Mathilda Möller nu arbetade hos en guldsmed.

924. Adressaten var kungamakarns yngsta dotter, sedermera gift Lindersköld. Friherrinnan Rosalie Mörner f. Malmberg, hennes svägerska, skulle flytta till Fredrika Bremer som lektris. — P. S.: Fredrika hörde från början till sjukvårdsanstaltens direktion, som bestod av tolv damer utom kronprinsessan-ordföranden. Anstaltens grundplåt var ett legat av en doktor Elmstedt, vars användning Huss som testamentsexekutor hade fått bestämma.

926. Sandahl: se anm. till 917.

927. Adressaten var faktor på E. Westrells tryckeri (*Hertha* förlades av Adolf Bonnier). — Trottets skrift: »Om myndigheten och om ingifvelsen i den heliga skrift», översatt av Fredrika ur Revue de Théologie et Philosophie Chrétienne (Strassburg) 1851 och inledd med ett kraftigt rekommenderande förord. »Den Heliga Andas döpelse», ett »religionstal», var kanske översatt av Trottets hustru, Aurore af Kullberg, dotter till Kalmarbiskopen.

929. Canrobert: marskalken uppehöll sig i Stockholm 6—19 nov. som ambassadeur extraordinaire, betraktad med glada förhoppningar av eldiga ententevänner som t. ex. Aftonbladet.

930. Se anm. till 356. — Ein Vorwort: det blev inte av. — Brehmer: här misstro vi avskriften, fastän Fredrikas befogade upprördhet möjligen skulle kunnat få henne att glömma sitt eget namn.

931. Namnteckningen bortklippt.

932. De senaste tilldragelserna med Hartmanns och Örsteds: fru Emma Hartmann dog i mars 1851, några dagar före Örsted, och hennes yngsta barn på hennes begravningsdag. I självbiografin berättar Andersen, hur han från Örsteds begravning gick hem till frun och Mathilde och hur de talade om »det særegne Tilfælde, at i Kirken lød netop Hartmanns Sörgemarsch, den han componerede til Thorvaldsens Jordefærd; da vi sidst hörte den, var Örsted med os, Hartmann spillede den. — Det var hos Fröken Bremer, da hun ved min Afreise til Sverrig gjorde en lille Fest. Den lille Maria Hartmann, som netop nu denne Morgen lagdes i Jorden, var dengang klædt ud som en Engel, skulde række mig en Krands og et Sölvbæger, Hartmann spillede nogle Stykker for os, Fröken Bremer reiste sig og bad om '*Sörgemarschen*' men idet denne brusede fra Strængene, blev hun sært greben, som om der laae en Forudbetydning deri, et Varsel for mig, og hun greb min Haand, bad mig ikke at see noget Sörgeligt deri, 'det betyder at gaae frem til Storhed!' sagde hun.» — En klassiskt skön ung flicka: tyvärr obekant. — Kierkegaard: då för en månad sedan bortryckt från sitt livs väldiga slutkamp med »kristenheten». Den hade följts med starkt intresse i Sverge, Aftonbladet ägnade den en lång artikelserie 29 okt.—7 nov. och hur intensivt Fredrika Bremer upplevde den skall snart ett annat brev förtälja. — Henriette Wulff: Andersen berättar i »Mit Livs Eventyr» (den postumt utgivna fortsättningen) om den olycka som drabbade henne på denna resa till Västindien och Amerika. Den älskade brodern Christian smittades av gula febern på ett fartyg och dog några dagar efter landstigningen i Förenta Staterna. Hon begav sig då till Springs i Eaglewood för en tid och därom har Rebecca en del att berätta i det

ovan (anm. till 880) omtalade brevet av aug. 1856. — Professor Enslen: en kringresande tysk panoramamålare, som denna höst visade för stockholmarna sina »pittoreska framställningar av Italiens och Tysklands intressantaste städer och scener ur folklivet, målade efter naturen». — Vi ha i Stockholm hurrat av alla krafter här: »i Stockholm» tillsatt ovanför raden.

933. Bunsens nyss utgivna stora verk: två band »Outlines of the Philosophy of Universal History as applied to Language and Religion», publicerade i London 1854. — Jag har hälsat och emottagit den: förut står överstruket: Jag har hälsat den som den källa på hvilken jag trott och till hvilken jag törstat. — Ett par teologiska skrifter: se anm. till 927. — Vinets storartade protest mot statskyrkan: »Essai sur la manifestation des convictions religieuses et sur la séparation de l'Église et de l'État» (Paris 1842).

934. Adress: Thekla Knös. Hos Fru Troili. Brunkebergs hotel 4 tr. upp.

935. Weser var en litterat rådman, teaterförfattare och rimmare.

938. Mynsters självbiografi: jfr sid. 356 f. Eneroth hade nog, upptänd av Kierkegaard, förebrått Fredrika, att hon inte absolut fördömde den stackars biskopen, på vars grav den Kierkegaardska tragedin hade uppförts. — Discours évangéliques: förmodligen »Etudes évangéliques». Två andra essaysamlingar av Vinet kallas »Discours sur quelques sujets religieux». — »Zeichen der Zeit»: Leipzig 1855. I form av brev till E. M. Arndt förde Bunsen här en flammande polemik mot den hierarkiska renässansen inom lutheranismen (synnerligen den preussiska) såväl som katolicismen och fordrade religionens frigörelse från både prästvälde och statsmakt (liksom Vinet och Kierkegaard). Fredrika försummade inte att inflåta ett citat ur boken i sitt föredrag på Fruntimmersföreningens årsmöte 18 apr. — Om Sanningen: Trottets föredrag »Om sanningen inom sanningen», översatt av Fredrika, utkom på våren. — Gottlandsförslaget: antagligen kallades Eneroth att leda anläggningen av D. B. V:s botaniska trädgård i Visby.

940. Några föreläsningar: 21 apr.—22 maj höll Trottet i De la Croix' lilla sal sex mycket uppmärksammade föreläsningar »sur le développement religieux de l'église du premier siècle, considéré relativement à l'état de celle de nos jours».

941. Kierkegaard: här kommer äntligen bekännelsen om Fredrikas verkliga ställning till Kierkegaardsdramat. Hade inte detta brev kommit i dagen, så hade vi fortfarande måst dras med en plågsam ovisshet i detta viktiga stycke. Allt vad hon i tryck liksom i övriga kända brev har yttrat om fenomenet är egendomligt beslöjat, tvekande och tvetydigt. Ett jämförelsevis stort utrymme ägnade hon redan i *Lif i Norden* åt »Simon Stylites», och man ser därav, att hon under Köpenhamnsvåren studerade åtskilliga av hans skrifter. Men den tiden var hon distraherad av Martensen, och inte ens hennes vittfamnande ande kunde på en gång uppta dessa antipoder. Hösten 1855 däremot sysselsatte henne Kierkegaard så starkt, att han till och med trängde sig in i hennes »Fönster-bilder» från Hötorget; men även där talar hon främmande, med något liknande motvilja, om hur han från toppen av sin ensliga pelare »stirrar mot himlen, och deremellan spottar på menniskorna rundt omkring sig». Hon kämpar med sin upplevelse — den bevarar alltid ett element av olust — och strävar att inte

blottställa den; men nu slipper den dock fram och det till en tämligen avlägsen person. Den religiösa lidelsens exklusivitet, vilken hon på 1840-talet hade skönjt som en lockelse på djupet av läseriet, vars yttringar och representanter likväl då som allt framgent frånstötte henne, mötte hon här i de kolossalaste proportioner — Kierkegaard var pietisten i sin geniala fullkomning.

Hans sista hjärtgripande suckar: jfr sid. 421. Här menas väl särskilt slutstycket i det lilla flygbladet »Dette skal siges; saa være det da sagt» från våren 1855. — Allena med Gud etc.: efterklang av några rader i *Midsommar-resan*, sid. 193 f., som kunde tas för en anteciperad Kierkegaardsnekrolog. — Den krets där du befinner dig: Ulla von Strussenfelt hade skola i Grenna.

942. Adress: Fru Jenny Goldschmidt. London. To the kind care of Mrs S. C. Hall. — Vid sitt senaste besök i Stockholm, några dagar i okt. 1854, hade Jenny Lind som vanligt strött omkring gåvor, och Fruntimmersföreningen hade fått löfte om 300 rdr årligen samt tyg till kläder åt fattiga barn. — Fru Elmblad: Emilia f. Rappe.

943. Se anm. till 356.

944. Min Hertha: psalmens ord blevo inte de sista, ett kort kapitel tillsattes. — Hålla tal som ordförande: Fredrikas stora tal vid årsmötet 18 apr. återges i Aftonbladets följetong 22, 23 och 24 apr. dels ordagrant, dels i referat. Efter redogörelsen för årets verksamhet och föreningens ställning talade hon utförligt om »skyddsmoderns värv» och — för att låna en senare term — det moderliga som det centrala hos kvinnan. Hon uppträdde aldrig inför sin förening utan att kraftigt framhålla någon av de stora synpunkter, som hon ville göra ledande för arbetet. — Örsteds skrift: se anm. till 742. I »Aanden i Naturen» I hade Örsted under rubriken »Hele Tilværelsen eet Fornuftrige» sammanfört fyra avhandlingar, av vilka den första var dansk bearbetning av det tyska föredraget »Ueber die Wesenseinheit des Erkenntnissvermögens im ganzen Weltall». De tre följande uppsatserna, inspirerade av samtalen med Fredrika, heta »Skjönhedslovenes Grundlighed i det hele Verdensalt», »Den moralske Naturs lige Grundvæsen i det hele Verdensalt» och »Kundskabssamfund mellem Verdenskloderne». Jfr *Hemmen i den nya verlden* II, 141 f., 158 ff. — Hegels åsikter över stjärnhimmeln: Hegel var lika okänslig för stjärnorna som för havet och Alperna. För honom räckte förnuftet inte längre än till vår sols planetsystem; därbortom var universum »an sich unvernünftig, eine Erhabenheit, so leer, als ihre Bewunderung gedankenlos ist». — Morell: John Daniel (1816—91). Han utgav 1846 en historiskt-kritisk översikt av nittonde seklets spekulativa filosofi och 1849 »The Philosophy of Religion».

948. A son and heir: Erik Svedbom, som fick Fredrika till gudmor.

950. Schellings senare filosofi: den hade Fredrika lärt känna i »La Philosophie de la Liberté» av Secrétan, som på 1830-talet hade studerat i München och tagit djupa intryck av Schellings förkunnelse. Denna var ännu inte offentliggjord i original men blev det i den 1856 började upplagan av Schellings samlade verk. — »Aurora»: se anm. till 238. — En lord Clarendon: engelska utrikesministern.

951. På Jakobs barn har jag reda på: det senare »på» är tillsatt ovanför raden.

952. Aurore Wredes syster: Louise De Geer, gift med grosshandlaren Edvard Arfwedson. — Namnteckningen bortklippt.

953. Fru Nordenfalk: friherrinnan Marie N. f. Risellsköld, bosatt i Uppsala, förfärade Malla då och då med sina röda åsikter. — Fröken Claesson: se anm. till 468.

954. Histoire de France: i Ehnemarkska saml. finns en ansenlig mängd utdrag om medeltidens religion och Jeanne d'Arc; stilen tyder på förra hälften av 1850-talet. En recensents förmodan, att den glänsande »Tableau de France», som fyller tredje boken, hade givit idén till det inledande panoramat av Sverge i *Midsommar-resan*, förefaller grundad; man vet ju, att Bergfalk gjorde reklam för Michelet på Årsta sommaren 1847. — Hertha översättes som bäst i Paris: se anm. till 915. På svenska kom den inte ut förrän de sista dagarna av sept. Första delen av den tyska översättningen följde den engelska i hälarna och annonserades 23 juni av Samson & Wallin som nyss inkommen. Av »de andra översättningarna» känna vi endast en dansk och en holländsk, båda från 1857. — Förrän än detta utkommer: det överflödiga »än» börjar rad. — Kanske se Köpenhamn: Thekla reste verkligen till Danmark och hälsade på Ingemanns, just de rätta för henne. I Sorö akademis bibliotek finns ett brev till Ingemann av 19 jan. 1857, där hon skriver om *Hertha* och Fredrika: »Jag vågar icke bedömma den. Hon menar väl och har de ädlaste afsigter, men jag bäfvar litet för hennes lust att drifva qvinnan ur det fredliga hemmet, ut i vida verlden. Mången kommer kanske längre så, men mången går väl vilse.» — Ett hörn av papperet är bortrivet med munlacket.

956. Emot barndopet: att Fredrika sedan gammalt var kättare i den frågan intygas av en lapp från tiden kring 1840 i Ehnemarkska saml., ett av planutkasten till den religiösa bekännelseskrift som aldrig blev färdig (se anm. till 292). — En cours av föreläsningar: se anm. till 940. — Kierkegaards Øieblik: dessa flygblad, i vilka han tills pennan föll ur handen fortsatte sin i Fædrelandet började kampanj, utkommo okt. 1855 på svenska. Det var ett bra ömtåligt ämne att vidröra inför Martensen, som med sin lovpredikan över Mynster hade råkat prestera krigsanledningen och nu, avklädd all sin kristlighet, stod där i bara biskopsskruden, till åtlöje för en ännu okristligare publik, som fägnade sig åt den store prästbödelns mördande kvickhet. Fredrika kunde över huvud inte nämnt saken för Martensen, om inte den naturgrundade olust, som blandade sig i hennes innerliga upplevelse, i den stunden hade haft överhand och satt henne i stånd att se den utifrån och kyligt. — En livlig polemisk skriftväxling: i Stockholms Dagblad 16 apr.—8 maj mellan Trottet och en anonym anmälare av »Den Heliga Andas döpelse».

957. Fru Lindström född Wrangel: Mallas systerdotter, fru Cajsens svägerska; hon dog 26 febr. 1856.

958. Se 206 och anm. — Min farfader: Jakob Bremer (1711—85). Farmodern hette enligt en finsk släktbok Ulrika Fredrika Salonius och levde 1746—98. — Sådan som den nu är tryckt: ingalunda; se anm. till 364. — J. P. Böklin: ursprungligen riktigt P. J. — På ett par ställen ha orden råkat så långt ut i kanten, att de blivit stympade.

I sin uppsats för den nya följden av Svenskt biografiskt lexikon begagnade Wieselgren de flesta av Fredrikas meddelanden; hennes späda fri-

hetsrörelse i kajutan fann han inte nämnvärd. Slutstycket upptogs som citat men inte fullt troget.

960. På anhållan av Sophie Zelows anhöriga: Fredrika åtog sig att redigera och ur egna minnen komplettera Beatas forna elev friherrinnan Knorrings självbiografiska anteckningar. Den planerade upplagan blev inte av, och manuskriptet fick ligga till jan. 1861, då det trycktes i Aftonbladets följetong (se anm. till 297).

27 maj avreste Fredrika med postångaren Nagler till Stettin.

961. En grevinna Essen: född grevinna Armfelt och först gift med en kusin av samma namn; 1856 omgift med en finländsk godsägare von Essen. — Kejsarinnorna: änkekejsarinnan Alexandra var syster till kungen av Preussen. — Det »nya Museum»: Neues Museum hade blivit färdigt året förut. — Namnteckningen bortklippt.

962. Grevinnan v. Platen: f. De Geer, verksam i barnavårdsföreningen.

963. Frances Bunsen: en av exministerns döttrar. Systern Mathilde blev diakonissa. Familjen Bunsen bodde i villan Charlottenberg på högra Neckarstranden, mittemot slottet. — Susanna: Carolines syster. Deras mor var spanjorska.

964. Nya vänner i Morges: Alexis och Marie Forel, medlemmar av den intimaste Vinetkretsen. Fredrika kände dem genom fru Vinet, som bodde i Lausanne. — Fru Due: Alette, f. Sibbern, gift med norske statsministern i Stockholm. Det är på en av hennes berömda musikaliska soaréer som Rosa Norrby sammanföres med Thekla Knös och prins Gustav (*Fader och dotter*, sid. 68 ff.). Fru Due hörde enligt samma roman till Trottets trofasta åhörare.

Lotta Öberg: hon hade avlidit 21 juni. Aftonbladets notis 28 juni om hennes sista färd upplyser: »Vid denna begrafning förekom det mindre vanliga, att ett antal svartklädda damer deltog i processionen.» Den åldriga Marianne Ehrenström, Lottas första upptäckare, som hade nedlagt oerhört nit på att skaffa henne utbildning och framgång, kunde svårligen vara med bland dessa. Det hade varit tyst kring Lotta Öberg ett par årtionden, men nu föll en smula glans över graven. Hennes gamla dikthäften annonserades åter och Posttidningen ägnade henne 30 juni en vacker nekrolog (av fru Ehrenström?), som avtrycktes i andra tidningar. »Hvar och en», heter det, »som nalkats korsdragerskan i hennes trånga, med enkel smak prydda boning, der hon sedan åratal hvilade på sitt hvita sjukläger, omgifven af böcker och skrifsaker, skall sent glömma den dragningskraft hon der utöfvade; huru hon lifvades af sina vänners besök, som vanligen medförde en stegring i krafter och en liflighet som föreföll förundransvärd; huru väl hon, ehuru skild ifrån verlden, dock kände den; med hvilken ifver och skarpsynthet hon blickade in i vetenskapens och konstens områden, i naturens stora hushållning, som om alla dess riken legat för henne utbredde; huru menniskohjertat snart sagdt hade få hemligheter för henne» . . . Miss Bunbury berättar i »Life in Sweden» II (se anm. till 784) Lottas historia, sådan hon hört den av fru Ehrenström, och där får man veta, att Fredrika Bremer från början hade ställt sig kyligt avvisande till företaget att lägga på den sjukliga proletärflickan till författarinna (detta bekräftas av ett brev, som kommer att meddelas i fjärde bandet), men när de granna förhoppningarna svekos, var det hon som kom och tog hand om den övergivna.

Namnteckningen bortklippt.

965. Kompositören Neukomm: en originell individ, f. 1778 i Mozarts stad och lärjunge till Haydn, vid nittonde seklets början operadirektör i Petersburg, därefter kapellmästare hos Talleyrand, som visserligen avskydde musik men värderade musikerns intelligenta sällskap, och så några år prinslärare i Rio de Janeiro. Hos Bunsens var han sedan deras ministertid i Rom en älskad husvän, som då och då kom och slog sig ner hos dem för en tid. Fredrika hörde kanske också den unge violinisten Joachim, som besökte Heidelberg i juni och ofta gav konsert hos Bunsens. — Ett större historiskt-filosofiskt arbete: titeln blev slutligen »Gott in der Geschichte» (1857—58). Det namn Bunsen för ögonblicket hade stannat vid förklaras av dessa rader ur bokens början: »Die Weltgeschichte ist das grosse Sonnenjahr der Menschheit; die Philosophie der Weltgeschichte sucht die Formel für die Sonnenbahn: das Gesetz des Fortschrittes in der Bewegung.» — Ett huvud nästan utan skuggor: jfr skildringen av lagman Carlsson, *Hertha*, sid. 209; i denna vackra gestalt har Fredrika nog gömt en hyllningsgärd åt Richert, kanske också en mild tillrättavisning. — »Le Congrès de Bienfaisance»: vad vi nu för tiden skulle kalla social kongress. Det är tämligen visst, att Fredrikas Timesupprop 1854 föranledde inbjudningen till detta internationella möte, där hon var den enda kvinnliga deltagaren.

966. Mathilda Möller är gift: med en guldsmed Olsen.

967. Mina meddelanden ur Hertha: se sid. 437.

968. Pariservärldens mångskiftande liv: liksom Fredrika hade genomströvat New Yorks och Londons ruskigaste kvarter, besökte hon nu i Paris den undre världens danslokaler för att studera »nattfjärilar» (*Lifvet i gamla verlden* I, 151—153).

969. Teckningar från kongressen i Bryssel: »Teckningar från välgörenhetskongressen och expositionen i Brüssel 1856» i Aftonbladets följetong 6, 8 och 11 dec. Tidningarnas notiser ur den utländska pressen om Fredrika Bremers succès vid kongressen (för att inte tala om *Hertha*) hade berett en bister publik åt dessa skildringar. Att hon över huvud deltog i en kongress, bland vetenskapsmän och politiker därtill, var en oförsynthet, som djupt kränkte svensk anständighetskänsla. Men hon hälsades med livliga applåder, när hon reste sig vid namnuppropet på första sammanträdet, vid den lysande avslutningsbanketten utbragtes en skål för Fredrika Bremer, Harriet Beecher Stowe och Florence Nightingale, och kung Leopold kallade henne till en audiens, som räckte tre timmar. Harmen över dessa Sverge tillfogade nesor dallrade länge genom sinnena och bladen, och det »nej fy tusan!», som en allmänhetens talman i Svenska Tidningen utstötte, sammanfattar äkta Stockholmslyriskt de ärbara hyperboréernas känslor inför denna oroligt fåfänga varelse, som på gamla dar flackade världen omkring och med god smak mottog applåder som en annan »resande komediantska».

Med det föredrag, som var Fredrikas bidrag till kongressens förhandlingar och som 20 sept. upplästes av monsieur Visschers, besvärade hon inte svenska allmänheten. Vi återge det efter L'Etoile Belge (datum kan inte anges, ty vi känna det endast genom ett urklipp, som har tillhört Mathilda Olsen):

Messieurs, si je me sens le courage de vous adresser quelques paroles sur un sujet qui depuis longtemps me tient à cœur, et qui me semble devoir vous intéresser, c'est que, durant les conférences de ces jours, j'ai appris à connaître en vous, non seulement des législateurs, des hommes de

talent et de science, des représentants de différentes nations, mais bien plus encore des représentants de cette patrie commune que nous nommons l'humanité, et pour laquelle aucun des intérêts de ses enfants n'est indifférent; — bien plus encore, des hommes bons et généreux, au cœur ouvert, à l'âme chaleureuse pour toute œuvre de vraie charité ou de grande portée. Voilà ce qui m'encourage à soumettre à votre attention quelques faits et une prière au nom du sexe que j'ai l'honneur de représenter au Congrès.

Un de ces faits, messieurs, c'est la part que, depuis le commencement de notre siècle, et surtout depuis les deux dernières dizaines d'années, les femmes, dans les pays civilisés du globe, prennent à l'amélioration de la condition des classes pauvres et ignorantes, de la partie de l'humanité encore enveloppée dans les ombres de la nuit, et sur laquelle aujourd'hui votre attention se porte d'une manière qui prouve qu'il se fait encore »quelque chose de nouveau sous le soleil», et qui fera lever un nouveau jour pour ces pauvres enfants du crépuscule.

Je voudrais aussi, messieurs, appeler votre attention sur la spontanéité, l'unanimité et *l'unité* dans l'activité des femmes de nos jours pour les classes souffrantes; car enfin, depuis cette grande Russie, qui étend ses domaines vers les mers du Nord et de l'Orient, jusqu'aux Etats-Unis de l'Amérique qui occupent l'Occident, et où se dirigent les émigrations de tous les peuples; depuis ces pays scandinaves sur lesquels, durant quelques semaines de l'été, le soleil ne descend point, et qui partant comptent leurs années par hivers, jusqu'à ces contrées charmantes où l'éternel printemps de la nature fait oublier que »la mort est venue dans le monde»; partout où les peuples croissent à l'ombre de l'arbre de vie, planté par une main divine (je parle du christianisme) partout vous verrez en ce moment des associations bienfaisantes de femmes, qui, bien que séparées par les mers et les mœurs, les langues et les nationalités, travaillent néanmoins dans le même esprit, concourent à la même œuvre.

Cette œuvre consiste à prendre soin de l'enfance délaissée, des familles nécessiteuses, et à les relever par le travail, par l'éducation, par des influences morales et matérielles. Elles fournissent de l'ouvrage aux femmes pauvres, elles fondent des écoles pour les jeunes filles. Dans plusieurs villes on voit les dames former des sociétés pour visiter les prisonniers de leur sexe et pour établir des maisons de refuge pour celles qui, en sortant de la prison, désirent abandonner la carrière du vice. Plusieurs dames aussi se vouent au soulagement des vieillards et des malades pauvres. Cependant, on peut dire que leur activité bienfaisante comprend essentiellement de nos jours l'enfance, notamment l'éducation des filles, et le soin des familles indigentes. De tout temps, les femmes ont pratiqué la charité dans ce sens, mais à l'état d'isolement et en petit nombre, ou bien dans des ordres monastiques. Aujourd'hui elles l'exercent par des associations libres, au milieu du monde; aujourd'hui elles se donnent partout la main, comme sœurs, pour s'entraider dans leur œuvre maternelle; oui, laissez-moi l'appeler ainsi, puisque enfin, c'est partout l'intérêt, la pitié pour les pauvres enfants qui a fait jaillir ces associations comme une production spontanée et naturelle du cœur féminin, et puisque chaque membre actif de ces associations devient, de fait, une mère tutélaire pour l'enfant ou la famille qu'elle prend sous sa garde.

En Suède, messieurs, dans ce pays que l'on dit pauvre, et qui est pauvre en effet, en biens matériels, mais qui est riche en cœurs, comme il l'est en héros et en fer; en Suède il y a eu, depuis une douzaine d'années, des sociétés de dames formées pour l'objet dont je parle; mais c'est depuis les ravages du choléra parmi les classes indigentes, surtout dans nos villes, que les associations de femmes se sont développées sur une plus grande échelle et avec une grande unité d'action. A cette heure, il existe dans presque toutes nos villes des réunions de dames prenant soin des enfants orphelins, visitant les familles des pauvres et exerçant sur elles un patronage qui s'étend incessamment.

Je suis heureuse de pouvoir dire que nos efforts ont été partout noblement et généreusement secondés par des hommes, et que souvent les pasteurs de nos églises ont été les premiers à nous appeler à l'œuvre.

Je ne puis pas non plus passer ici sous silence la noble part que notre bon roi Oscar et sa digne épouse ont voulu prendre à notre entreprise, et comment ils l'ont encouragée par des paroles et par des dons. Qu'ils en soient bénis, comme ils le sont tous les jours, pour leur bienfaisance aussi bien entendue qu'illimitée! Heureux les peuples auxquels leurs chefs donnent l'exemple des plus nobles vertus!

Je reviens, messieurs, à mon sujet sous un point de vue général. Mais je vous en présenterai un autre côté, qui vous fera voir que ce qui s'est fait jusqu'ici n'est qu'une bien petite fraction, n'est que le commencement de ce qui devrait se faire, de ce qui se fera inévitablement plus tard.

S'il est vrai, messieurs, comme on l'a dit, et comme je le crois, que »les hommes font les lois et les femmes les mœurs», il est également vrai que les meilleures lois et tous les arts et les inventions mécaniques de la terre ne sauveront pas de sa ruine un peuple dont les mœurs vont se dégradant.

De grands empires nous en ont démontré la vérité; cette vérité est écrite dans les destinées des peuples qui se sont éteints lentement, honteusement, de corruption et de faiblesse morale, au milieu de toutes les splendeurs des arts et de la civilisation.

Or, il est un fait, et un triste fait de notre temps, qui mérite toute votre attention; c'est, qu'alors que tant de choses sur la terre s'améliorent dans les lois, les institutions, les inventions de tous les genres, surtout pour le mécanisme de la vie, les mœurs des peuples de l'Europe ne vont pas en s'améliorant. Il est des calculs statistiques, des chiffres qui semblent le démontrer à l'évidence. C'est un fait effrayant et qui pourrait bien faire tomber les mains aux travailleurs, faire défaillir les cœurs qui battent pour l'avenir du genre humain, si, par bonheur, un autre fait ne venait éclaircir la position, et, en nous montrant une des causes principales de la dégradation morale, nous offrir le moyen d'y remédier.

Les classes où, dans ce temps, on trouve la plus grande dépravation de mœurs ne sont point celles qui ont eu accès à la lumière, à l'éducation, à la culture de l'âme et de l'esprit, à tous les bienfaits qui nous ont été donnés avec le christianisme ou à sa suite. Dans les classes supérieures de la société comme dans les classes moyennes, vous trouverez une grande majorité de femmes respectables, respectées, et qui ont la pleine conscience de leur responsabilité et de leurs devoirs comme femmes chrétiennes.

C'est dans les masses vivant ou végétant encore dans le crépuscule de la société, que vous trouverez le plus grand nombre de femmes sans respect pour la vertu ni pour elles-mêmes, et, en conséquent, les mauvaises mœurs et tous les vices. Le remède semble donc aisé, au moins à trouver, c'est de laisser pénétrer la lumière dans ces masses, d'élever ces femmes à la connaissance de la vérité, de la vertu, et de les amener à l'aimer.

De nos jours, les femmes des classes supérieures de la société semblent reconnaître, de plus en plus, comme leur devoir de relever leurs sœurs moins favorisées, et d'apporter ainsi le concours le plus efficace qui soit en leur pouvoir pour combattre le mal qui menace la société européenne par la dégradation des mœurs. Et c'est maintenant à vous, messieurs, qu'en votre qualité de représentants des différents pays, je viens apporter ma prière.

Voyez: nous avons fait un petit commencement d'une œuvre dont on ne peut méconnaître la portée, car elle s'étendra sur toutes les générations à venir, par l'effet des plus profondes, des plus intimes de toutes les relations; mais nous avons seulement *commencé;* aidez-nous à l'étendre cette œuvre; aidez-nous à l'accomplir! Vous le pouvez, et sans votre assistance elle resterait imparfaite. Donnez-nous la main pour la conduire au but; joignez vos moyens aux nôtres. Vous en avez le pouvoir, comme législateurs, comme administrateurs des institutions publiques, qui sont de la plus haute importance pour l'avancement de notre ouvrage.

Veuillez écouter encore quelques faits qui m'ont été révélés par le pouvoir de la sympathie; car la sympathie est une oreille de l'âme, une oreille spirituelle, de toutes la plus fine, et qui entend les soupirs secrets qui ne parviennent point à l'oreille du monde.

Les femmes, les jeunes filles pour lesquelles je vous parle ici, souffrent moralement et matériellement par le manque d'éducation et d'occupation qui élève leur âme et développe leurs facultés. Il est de ces jeunes âmes, même dans les classes plus élevées de la société, qui, au fort de la jeunesse, *désespèrent* des hommes, de la Providence et de la vie, puisque pas un rayon de soleil ne vient luire sur leurs aspirations vers la lumière, puisque pas une main généreuse ne leur ouvre une carrière pour l'avenir.

Alors, quand le tentateur vient, — et il ne manque pas de venir sous une forme ou une autre, — à ces âmes découragées ou irritées, avides de vie et d'activité, alors elles sont bientôt entrainées où les démons le veulent! . . .

Mais donnez à ces jeunes filles, — et elles sont en plus grand nombre qu'on ne le pense, — donnez-leur un enseignement religieux et intellectuel qui élève et développe leur cœur et leur esprit; ouvrez des écoles, des ateliers, donnez-leur un enseignement industriel qui les mette à même d'acquérir, par plus de voies que jusqu'ici, une honnête indépendance par le travail de leurs mains (indépendance qui est la source de bien des vertus et la condition du bonheur), et croyez-moi, messieurs, ces pauvres filles ainsi élevées, relevées à leurs propres yeux et à ceux de la société, n'en deviendront que meilleures filles et sœurs, épouses et mères. J'en ai vu plus d'un exemple.

Il est un autre moyen qui pourrait puissamment contribuer à la régénération des filles et des femmes des classes indigentes de l'Europe, et je

vous prie de le prendre en considération: c'est l'émigration des femmes de ces classes.

Presque dans tous les pays de l'Europe il y a, à cette heure et, peut-être en partie, par suite de l'émigration des hommes, surabondance de femmes et de leur travail. Aussi ce travail est-il, en général, bien pauvrement rétribué, et tandis que les salaires des hommes ont, comme on l'a remarqué ici, grandement augmenté, le salaire pour l'ouvrage des femmes est resté le même, ce qui a occasionné, durant la crise alimentaire (qui se prolonge encore dans plus d'un pays), pour un grand nombre d'entre elles, de cruelles souffrances.

La surabondance du travail des femmes les met presque partout (celles au moins qui vivent du travail ordinaire des femmes, et c'est le plus grand nombre) dans une gêne pénible et incessante.

Il est de pauvres veuves qui, en travaillant tous les jours de l'année, du matin au soir, ne connaissent pas le repos du dimanche, et prenant à peine du sommeil le nécessaire, ne peuvent absolument pas arriver à vêtir et nourrir leurs pauvres enfants, et qui, le sachant, le *sentant*, travaillent toujours dans l'angoisse de leur âme. Heureuses encore, ces pauvres mères, ces pauvres femmes, quand elles ont, quand elles trouvent du travail; souvent elles n'en trouvent pas, et alors, messieurs, je vous dis ce que je sais, leur situation est terrible. Alors elles sont bien près du crime, et elles y arrivent si dans cette extrémité on ne leur vient en aide.

Les jeunes personnes qui se voient condamnées à végéter péniblement du travail de leurs mains sans pouvoir gagner plus que la simple subsistance, s'ennuient, se dégoûtent à la fin de cette vie décolorée, sans avenir, et cèdent au désespoir et à la tentation de subvenir à leurs besoins d'une manière plus facile, mais moins honnête. La majorité de ces femmes resteraient honnêtes et respectables si on leur en donnait le moyen.

Eh bien, Dieu y a pourvu. C'est un fait aussi, qu'alors qu'il y a en Europe surabondance d'ouvrages de femme, il y en a disette dans d'autres pays. Aux Indes orientales, au cap de Bonne-Espérance, dans les Etats de l'ouest de l'Amérique du Nord, il y a disette de femmes et de leur travail. Ces pays, et d'autres encore, en demandent à l'Europe, et en demandent toujours davantage. Car les femmes non mariées que l'on y envoie comme »aides» dans les maisons ou pour les besoins de la vie domestique, trouvent presque toujours, bientôt après leur arrivée, à se marier avantageusement, et alors, devenues mère de famille, elles demandent à leur tour à l'étranger des »aides», des servantes, pour les aider dans leur ménage et prendre soin de leurs enfants.

Le salaire est naturellement en proportion de la demande pour le travail. Dans l'Amérique du Nord le salaire des serviteurs dans les familles est très-élevé. J'ai vu dans le Minnesota, l'Etat le plus au nord du Mississipi, une petite servante norwégienne qui, pour apprêter le modeste dîner d'un ménage de trois personnes, recevait 50 francs par mois, et en outre des cadeaux. Son talent culinaire n'était pourtant nullement en proportion de son haut salaire. Les femmes qui savent confectionner des vêtements peuvent, dans cette contrée, presque commander leur prix. Aussi ces femmes gagnent-elles bientôt, pour leur service dans de bonnes maisons américaines, et il y en a beaucoup, une petite fortune qu'elles emploient à s'établir d'une manière ou d'une autre, mais toujours honorablement. La

grande majorité d'entre elles se marient. Les servantes ou »aides» (*helps*, comme on les appelle en Amérique), allemandes ou des peuples scandinaves, sont particulièrement recherchées par les familles américaines. J'en ai vu plusieurs en Amérique, et les ai toujours trouvées contentes de leur situation et de leur perspective. Ah! il faut de l'espoir dans l'avenir au cœur de l'homme comme il faut du soleil à la plante pour se bien développer!

Il semble donc que le surplus de femmes et de leur travail en Europe, peut, dans les pays que j'ai mentionnés, trouver un débouché également salutaire pour toutes les parties intéressées, et il semble qu'une protection de la part du gouvernement ou des sociétés à cet effet, serait pour une semblable émigration qui ne pourrait s'en passer, une bonne et sage mission [Fredrika har strukit över detta ord och ersatt det med: mesure], digne d'être recommandée. Toujours est-il entendu que la traversée doit, comme elle l'est déjà en Angleterre, pour les jeunes personnes de la classe pauvre, être précédée ou accompagnée d'une stricte surveillance et de soins pour l'instruction et l'élévation morale des émigrantes.

C'est sur la nécessité de l'élévation, en général, des femmes et des filles du peuple que je voudrais fixer toute votre attention, en vous conjurant d'y contribuer comme penseurs, comme législateurs, comme bienfaiteurs de la société. Songez que dans ces jeunes filles, vous voyez des mères, des institutrices à venir. Messieurs, songez à l'influence, au pouvoir de la mère sur l'enfant, et que »ce que la mère dit à l'oreille de son enfant retentit jusqu'à la fin du monde». Elevez donc les femmes, afin qu'à leur tour elles élèvent l'homme.

J'ai parlé jusqu'ici principalement de l'élévation des femmes de la classe indigente, mais il y a encore beaucoup à dire sur celle des femmes des classes plus opulentes de la société, beaucoup à faire pour qu'elles parviennent à répondre, en tout, au but qu'a voulu le Créateur. Je n'insiste pas là-dessus, mais je recommande la chose à votre attention.

Vous allez bientôt, tous, retourner dans vos foyers dans différents pays, retourner auprès de vos épouses, de vos enfants, de vos jeunes filles, de vos sœurs qui, certainement, attendent votre venue comme celle de leur plus cher, plus digne guide et ami, comme la lumière et la joie de leurs cœurs. Répondez à leur amour, en encourageant leurs nobles efforts, leur travail pour le bien de leurs semblables. Qu'elles sentent de plus en plus leur responsabilité morale comme membres de la grande famille humaine! Qu'elles deviennent bienfaitrices comme vous êtes des bienfaiteurs, et leur cœur et leur vie sera rempli et béni. Enfin, Messieurs, je vous le demande au nom des femmes qui travaillent, dans leur mesure, au même but que vous, dans le même champ de la charité. *Aidez-nous, et nous vous aiderons* dans la grande, la belle œuvre que vous contemplez aujourd'hui: *Le relèvement et le bonheur des classes pauvres ou négligées de la société.*

Viendra alors un jour où les filles pauvres des peuples que vous représentez ici, diront en parlant de vous: Nous étions dans l'obscurité, mais ils nous ont éclairées; nous étions en bas, dans la poussière, mais ils nous ont relevées; nous étions ignorantes, mais ils nous ont instruites; esclaves, mais ils nous ont délivrées; pauvres, et nous voilà riches par notre travail; nous étions méprisées, et nous sommes honorées; nous étions malheureuses,

et nous sommes heureuses par les dons de cette vie et les promesses de celle à venir; oh! bénis, bénis soient à jamais les jours, la mémoire de nos bienfaiteurs!.... Ainsi soit-il; et béni soit alors aussi le jour où j'ai eu le bonheur de m'adresser à vous!

Tidningen tillägger: »Cette lecture, souvent interrompue par des marques d'approbation, est accueillie par des applaudissements prolongés. — Mme Bremer paraît vivement émue.»

Ed. Ducpétiaux: kongressens upphovsman och sekreterare, sedan 1831 generaldirektör för Belgiens fängelser och fattigvårdsanstalter. Denne utomordentligt aktive man hade studerat och behandlat alla faser av samhällets avigsida. — Det värv du åtagit dig: som Aftonbladets redaktör. — Henri Bordier: arkivforskare och arkeolog; han var änkling efter Hélène De Ron, Marianne von Imhoffs dotter. — Artikelmanuskriptet finns kvar och tillhör fru Hilma Svedbom.

970. Fru Letterstedt: engelska, gift med svensk-norska konsuln i Capetown, den bekante mäcenaten (se anm. till 863). Det var tydligen hon som hade förordat kvinnlig utvandring till Godahoppsudden.

973. »Såningsmannen»: Le Semeur utgavs i Paris av H. Lutteroth, men Vinet var dess förnämste medarbetare och tidskriften kunde betraktas som hans organ. — Litteraturens förteelser: mästaren Sainte-Beuve beundrade Vinet som »un critique littéraire du premier ordre». — Ch. Secrétan: hans »Recherches de la Méthode qui conduit à la vérité sur nos plus grands intérêts» kom ut 1856. — I. Colani: Timothée C. Originalets I är troligen ett ofullgånget T. — La Revue Suisse: grundad i Lausanne av Secrétan i hans tidiga ungdom, senare flyttad till Neuchâtel liksom han. — Einsiedeln: samtalet med abboten och munkarna fick Böklin läsa i *Lifvet i gamla verlden* I, 112 ff., innan Fredrika kunde muntligen berätta det för honom. — En av d. fria kyrkans utmärktaste prästmän: Jean Panchaud, f. 1822, pastor i Château d'Oex. — A. Monods betraktelser från sjuksängen: efter Monods död (våren 1856) utgav man under titeln »Adieux d'Adolphe Monod à ses amis et à l'Eglise» de ord han hade talat till vännerna, när de om söndagseftermiddagarna samlades till uppbyggelse kring hans sjukbädd. — Vulliemin: i vår ägo har hamnat en fotografi av honom, som har tillhört Fredrika och på vilken hon har skrivit hans namn. De förfinade och karaktärsfulla dragen liksom den aristokratiska handen stämma ypperligt med skildringen här. — Som gjör N. Amerikas samhällsliv: »gjör» ändrat av »gjort». — Den politiska kris: det i följd av den lilla rojalistiska revolutionen i Neuchâtel sept. 1856 hotande kriget med Preussen, som avvärjdes genom Napoleon III:s medling. — Carlo Arduini: f. 1815. 1862 blev han professor i Zürich, men nu höll han föreläsningar i Lausanne över den nyaste italienska litteraturen, som så intresserade Fredrika, att hon antog honom till sin privatlärare. De läste skalderna Giusti och Niccolini men även Dante, som hörde till Arduinis specialiteter; han hade 1855 utgivit »La Philosophie de Dante, les Lettres et les Arts durant la Renaissance Italienne».

974. Namnteckningen bortklippt.

975. Breven till Louise Coulin ha vi endast i avskrifter, här och där lite stympade, av adressaten, madame Thomas i Genève, som åtminstone ännu för ett par år sedan var i livet (f. 1830). Hon hade sedan barndomen älskat Fredrika Bremers böcker och fantiserat om författarinnan,

och när nu lyckan förde denna i hennes väg, satte hon in sin energi på att få henne fast i sitt hem, lantstället Jargonnant i kommunen Eaux-Vives strax utanför Genève. När Fredrika inspekterade stället och familjen, fann hon bägge så vederkvickande, att hon med en ordlek kallade dem »les Eaux-Vives de Jargonnant».

976. Mina belgiska minnen: »Reseminnen från Belgien», Aftonbladet 22—23 maj 1857. — Anfallen på min Hertha: de hade pågått sedan första dagarna av okt. och befunno sig nu på upphällningen, ehuru Svenska Tidningen, den förnämsta krigsteatern, bjöd på strödda skärmytslingar ända fram i nov. 1857. Skallet hade aldrig kunnat nå Fredrika, även om hon hade suttit och inväntat det vid Hötorget, och hennes sak var det till avgjord nytta. Det höll fast uppmärksamheten och framtvang på några håll tankar som vågade sig ut i offentligheten och blevo hennes stilla medarbetare. Villigt eller ovilligt, medvetet eller aningslöst behärskades alla idéer om kvinnornas samhällsställning av *Hertha*, och så bereddes i Sverge den andliga marken för den av samhällets naturlagar pådrivna utveckling, i vars begynnelse vi stå och vars mål Fredrika Bremer uppställde. — Formfel rätt betydliga: i st. f. »rätt» ursprungligen »högst». — Vår förenings allmänna sammankomst: 8 maj. Fru Svedbom uppläste utdrag ur artikeln, bl. a. om de två stora åkerbrukskolonierna för vanvårdade barn i Ruysselede och Beernem.

977. Se anm. till 356. — Fredrika Bremers »Gesammelte Schriften» utkommo hos Brockhaus i femti band 1857—63; listan ökades med *Vater und Tochter* och *Leben in der alten Welt*, som upptog sexton av de små volymerna. *Die Töchter des Präsidenten*, varmed serien började, kom i femte upplagan, *Das Haus* i sjätte, *Die Nachbarn* i femte, *Nina* i tredje och *Streit und Friede* i fjärde. Men det stannade inte därvid, och åtminstone *Die Nachbarn* ha vi sett i sjunde upplagan från Brockhaus. Konkurrentförläggarna gjorde troligen också goda affärer.

978. Caroline Frumerie var kvar i Paris. — Susanna: gift med en fransman. — Huss och Düben: läkarna vid Kronprinsessan Lovisas vårdanstalt, från vilken Caroline i aug. 1856 hade måst ta avsked på grund av sin sjuklighet; vid detta tillfälle utfärdade Huss ett utomordentligt grant intyg, där han förklarade henne oersättlig. Den store läkarens sena giftermål väckte uppseende, men Kapten Puff, för en gångs skull ej oäven, citerade med anspelning på den andre ryktbare Huss: »Det är bättre att gifta sig än brinna.»

979. Fredrika hade 6 maj slagit sig ner på Jargonnant och i början av juni rest till Neuchâtel för att gästa Secrétans, vilka hon hade träffat föregående sommar. Efter utflykten till La Chaux-de-fonds, där hon stannade en vecka, återvände hon till Neuchâtel. Louise Secrétan, författare till en kunskapsrik och briljant skriven biografi över fadern (1912), har älskvärt meddelat oss sina hågkomster av Fredrika Bremers besök — hon var den tiden elva år:

Au milieu d'un vaste et charmant jardin s'élevait une maison, pas très grande, où les Secrétan n'avaient point de chambre d'amis. Mais tout à côté, au bout d'une petite terrasse, une maisonnette se dressait, toute tapissée de lierre; une chambre au rez-de-chaussée était le domaine des hôtes de passage; elle fut occupée, je crois, une quinzaine de jours par l'auteur Suédois; c'était l'été, le temps fut merveilleux et Mlle Bremer en

garda un poétique souvenir. Petite, fluette, elle inspirait cependant aux enfants un singulier respect par ses toilettes, qui formaient un contraste assez grand avec la simplicité de la famille. Elle portait dès le matin une robe de soie ou de satin noir et des gants blancs qu'elle quittait à peine pour les repas, les posant à côté de son assiette même au petit déjeuner. Elle soignait ses mains mignonnes, blanches, effilées, aux doigts en fuseaux. La mode était à de grands chapeaux fermés, à bavolets qu'on appelait capotes. Ceux de Mlle Bremer étaient nombreux, garnis de lilas blanc, de plumes ou de muguets, et en société elle gardait volontiers cette coiffure. Elle gâtait les enfants qu'elle avait pris en affection et qui la chérissaient. Elle aimait et admirait Mme Marie Secrétan dont elle avait compris la belle nature noble et dévouée. Quant au maître du logis, elle avait de longues conversations avec lui... La question féministe était souvent abordée [1886 framträdde filosofen med en emancipationsskrift »Le Droit de la Femme»]. — Au salon, elle se mettait volontiers au piano et jouait des mélodies scandinaves, ou bien elle lisait les contes d'Andersen, alors moins généralement connus qu'aujourd'hui. Celui qu'elle choisissait le plus volontiers était l'histoire du »vilain petit canard», du pauvre cygne chassé du poulailler.

980. Madame Secrétan var bayerska. — Mes hôtes: ett ungt herrskap Gerdt.

981. Sommerhaus, en villa vid Neuchâtelsjön, beboddes av en rik ung fröken. — L'exposition: en stor industriutställning.

983. Gud-mänskan: syftar inte på de två naturerna utan snarast på Secrétans »l'homme-Dieu», i vilken mänskligheten, den till sitt väsen gudomliga, är helt gudomlig, emedan den är hel och helig. — Trottets senaste bok: hans Stockholmsföredrag från våren 1856, publicerade i utvidgad form. — Erskine: Thomas (1788—1870), skotte. Han hade påverkat Vinet och räknade Maurice bland sina intimaste. Hans »Remarks on the Internal Evidence for the Truth of Revealed Religion» utkom 1820, »The Unconditional Freeness of the Gospel» 1828. — Baron Manderström: svensk-norsk minister i Paris.

984. Jenny Lind: en ung dam från Stockholm, som enligt överenskommelse skulle längre fram sammanträffa med Fredrika i Genua för att följa med henne till Rom. — Dora d'Istria: författarnamn för furstinnan Elena Kotzov-Masjalski f. Ghika, rumäniska. »La Suisse Allemande» i fyra band kom ut 1856.

985. Sir Thomas Lyell: det var sir Charles, den framstående geologen, mycket populär i Amerika genom sina upprepade besök där och reseskildringar därifrån. Om negerslaveriet kom han nog inte överens med Fredrika, ty han ansåg »Uncle Tom's Cabin» som en grov karikatyr. — Jeudi matin: hör till senare delen men är i avskriften placerat ungefär så här. — Melle Appia: Louise, lärarinna i La Torre. Ett franskt brev från henne av 25 febr. 1860, bevarat i Ehnemarkska saml., utvisar ett mycket livligt temperament.

986. Olshausens kommentarier: se anm. till 403. — Adelaide Sparre: gift 1851 med sin svåger Charles Emil Lewenhaupt och bosatt i Strassburg. — Léger: Jean, valdensisk präst från 1600-talet. »Histoire générale des Eglises évangéliques des vallées du Piémont» (Leyden 1669) är en mycket rar foliant.

INNEHÅLL.

År.	Adressater.	Antal brev.
1846.	*Böklin, Per*	1.
	Sid. 9.	
	Fahlcrantz, Chr. Er.	2.
	Sid. 2, 4.	
	Leuhusen, Wilhelm	3.
	Sid. 1, 8, 14.	
	Silfverstolpe, Malla, f. Montgomery	1.
	Sid. 6.	
	Thomson, N. H.	1.
	Sid. 5.	
1847.	*Afzelius, Beata*	1.
	Sid. 15.	
	Andersen, Hans Christian	1.
	Sid. 48.	
	Böklin, Per	7.
	Sid. 15, 33, 47, 50, 68, 74, 78.	
	Börjesson, Johan	1.
	Sid. 23.	
	Fahlcrantz, Chr. Er.	2.
	Sid. 40, 59.	
	Franzén, Charlotte	2.
	Sid. 55, 63.	
	Franzén, F. M.	2.
	Sid. 37, 54.	
	Grafström, A. A.	3.
	Sid. 60, 66, 85.	
	Hartmansdorff, Marie von, f. Ehrencrona	1.
	Sid. 20.	
	Hierta, Lars Johan	3.
	Sid. 45, 77, 80.	
	Koch, Frances von, f. Lewin	1.
	Sid. 14.	
	Leuhusen, Wilhelm	3.
	Sid. 20, 55, 64.	
	Limnell, Ulla, f. Löwenstedt	3.
	Sid. 25, 43, 49.	

År.	Adressater.	Antal brev.
1847.	*Lindblad, Sophie, f. Kernell*	2.
	Sid. 29, 52.	
	Martensen, Hans	1.
	Sid. 84.	
	Nygren, Carl Daniel	1.
	Sid. 18.	
	Silfverstolpe, Malla, f. Montgomery	8.
	Sid. 28, 31, 42, 45, 52, 60, 72, 81.	
	Wrede, Fabian	4.
	Sid. 22, 30, 53, 65.	
1848.	*Afzelius, Beata*	4.
	Sid. 127, 129, 138, 140.	
	Anckarsvärd, Charlotta, f. Bonde	1.
	Sid. 151.	
	Andersen, Hans Christian	6.
	Sid. 89, 109, 119, 134, 150, 152.	
	Brockhaus	1.
	Sid. 120.	
	Böklin, Per	6.
	Sid. 91, 103, 114, 123, 131, 132.	
	Fahlcrantz, Chr. Er.	1.
	Sid. 117.	
	Hall, Anna Maria, f. Fielding	1.
	Sid. 135.	
	Hierta, Lars Johan	3.
	Sid. 97, 107, 143.	
	Kempe, Karl	1.
	Sid. 118.	
	Leuhusen, Wilhelm	1.
	Sid. 97.	
	Limnell, Ulla, f. Löwenstedt	3.
	Sid. 87, 126, 135.	
	Lindblad, Sophie, f. Kernell	3.
	Sid. 102, 108, 122.	
	Martensen, Hans	1.
	Sid. 99.	
	Rosen, Lotten von, f. Wrangel	1.
	Sid. 120.	
	Silfverstolpe, Malla, f. Montgomery	6.
	Sid. 86, 98, 110, 119, 121, 128.	
	Sundin, Anette	1.
	Sid. 102.	
	Wrede, Fabian	1.
	Sid. 136.	
1849.	*Afzelius, Beata*	4.
	Sid. 159, 171, 176, 177.	

År.	Adressater.	Antal brev.
1849.	*Andersen, Hans Christian* . . . . . Sid. 160, 161, 190.	3.
	Bagge, C. A. . . . . . Sid. 189.	1.
	Benzon, S. . . . . . Sid. 191.	1.
	Böklin, Carolina, f. Nilsson . . . . . Sid. 155.	1.
	Böklin, Per . . . . . Sid. 152, 162, 173, 181, 187.	5.
	Böttiger, C. W. . . . . . Sid. 169.	1.
	Collin, Henriette, f. Thyberg . . . . . Sid. 176.	1.
	Fahlcrantz, Chr. Er. . . . . . Sid. 168.	1.
	Hartmansdorff, August von . . . . . Sid. 169.	1.
	Kahl, Achatius . . . . . Sid. 156.	1.
	Krusenstjerna, Hedvig von, f. Lagerstråle . . . . . Sid. 170.	1.
	Martensen, Hans . . . . . Sid. 178, 184.	2.
	Rudenschöld, Thorsten . . . . . Sid. 168.	1.
	Silfverstolpe, Malla, f. Montgomery . . . . . Sid. 158, 167, 167.	3.
	Örsted, Hans Christian . . . . . Sid. 161, 161, 162, 172.	4.
1850.	*Afzelius, Beata* . . . . . Sid. 198.	1.
	Andersen, Hans Christian . . . . . Sid. 197.	1.
	Bremer, Agathe . . . . . Sid. 193.	1.
	Dix, Dorothea . . . . . Sid. 198, 201.	2.
	Langé, O. G. . . . . . Sid. 192.	1.
	Longfellow, Henry Wadsworth . . . . . Sid. 193.	1.
	Parsons, Anna . . . . . Sid. 192.	1.
1851	*Afzelius, Beata* . . . . . Sid. 211, 213, 216, 218.	4.

År.	Adressater.	Antal brev.
1851.	*Böklin, Per*	2.
	Sid. 214, 221.	
	Caroline Amalie av Danmark	1.
	Sid. 202.	
	Dix, Dorothea	1.
	Sid. 202.	
	Frumerie, Caroline	1.
	Sid. 216.	
	Hall, Samuel Carter	1.
	Sid. 221.	
	Hart, John Seeley	1.
	Sid. 211.	
	Kingsley, Charles	1.
	Sid. 213.	
	Nygren, C. F.	1.
	Sid. 217.	
1852.	*Afzelius, Beata*	3.
	Sid. 224, 237, 256.	
	Ameen, Georg	1.
	Sid. 228.	
	Andersen, Hans Christian	1.
	Sid. 230.	
	Bergstedt, C. F.	1.
	Sid. 230.	
	Böklin, Per	3.
	Sid. 225, 241, 249.	
	Fahlcrantz, Chr. Er.	1.
	Sid. 240.	
	Hall, Anna Maria, f. Fielding	2.
	Sid. 223, 254.	
	Hedlund, S. A.	4.
	Sid. 224, 254, 257, 258.	
	Ingemann, Bernhard	1.
	Sid. 246.	
	Koch, Frances von, f. Lewin	1.
	Sid. 239.	
	Martensen, Hans	1.
	Sid. 234.	
	Silfverstolpe, Malla, f. Montgomery	1.
	Sid. 239.	
	Örsted, Birgitte, f. Ballum	1.
	Sid. 233.	
1853.	*Afzelius, Beata*	7.
	Sid. 267, 272, 273, 276, 306, 312, 327.	
	Bergstedt, C. F.	1.
	Sid. 305.	

År.	Adressater.	Antal brev.
1853.	*Böklin, Per* . . . . . Sid. 259, 274, 302.	3.
	Caroline Amalie av Danmark . . . . . Sid. 279.	1.
	Hall, Anna Maria, f. Fielding . . . . . Sid. 270.	1.
	Hallberg, Carl . . . . . Sid. 311.	1.
	Hazelius, J. A. . . . . . Sid. 308.	1.
	Hedlund, S. A. . . . . . Sid. 268, 322.	2.
	Howitt, Mary . . . . . Sid. 312.	1.
	Ingemann, Bernhard . . . . . Sid. 296.	1.
	Knös, Alida och Thekla . . . . . Sid. 315.	1.
	Knös, Thekla . . . . . Sid. 279, 319, 320.	3.
	Koch, Frances von, f. Lewin . . . . . Sid. 259, 271.	2.
	Martensen, Hans . . . . . Sid. 263, 284, 294.	3.
	Möller, Mathilda . . . . . Sid. 298.	1.
	Norstedt & Söner, P. A. . . . . . Sid. 299.	1.
	Plumb, Mary . . . . . Sid. 296.	1.
	Rudenschöld, Thorsten . . . . . Sid. 300, 317.	2.
	Silfverstolpe, Malla, f. Montgomery . . . . . Sid. 277, 298, 325.	3.
	Svedbom, Fredrika, f. Forssberg . . . . . Sid. 301, 306, 308, 309, 310, 310, 310, 311, 312, 317, 321, 321.	12.
	The Times, Red. av . . . . . Sid. 322.	1.
	Örsted, Birgitte, f. Ballum . . . . . Sid. 328.	1.
	En okänd . . . . . Sid. 309.	1.
1854.	*Afzelius, Beata* . . . . . Sid. 343, 345, 351.	3.
	Agardh, C. A. . . . . . Sid. 364.	1.

År.	Adressater.	Antal brev.
1854.	*Bergfalk, Per Erik*	1.
	Sid. 352.	
	Brockhaus	1.
	Sid. 347.	
	Böklin, Per	2.
	Sid. 332, 354.	
	Direktionen för gatuläggning i Stockholm	1.
	Sid. 340.	
	Eneroth, Olof	1.
	Sid. 367.	
	Hamilton, Henning	1.
	Sid. 349.	
	Hartmansdorff, Marie von, f. Ehrencrona	1.
	Sid. 347.	
	Hazelius, J. A.	3.
	Sid. 350, 361, 361.	
	Hedlund, S. A.	3.
	Sid. 336, 348, 361.	
	Huldberg, P. A.	1.
	Sid. 329.	
	Ingemann, Bernhard	1.
	Sid. 330.	
	Knös, Thekla	6.
	Sid. 338, 342, 344, 353, 363, 370.	
	Norderling, Louisa, f. Drummond Hay	1.
	Sid. 372.	
	Plessen, Wulf Scheel-	1.
	Sid. 360.	
	Röök, Lars von	1.
	Sid. 367.	
	Silfverstolpe, Malla, f. Montgomery	1.
	Sid. 369.	
	Svedbom, Fredrika, f. Forssberg	6.
	Sid. 332, 341, 341, 343, 344, 346.	
	Svedbom, Per Erik	4.
	Sid. 328, 328, 329, 330.	
	The Times, Red. av	1.
	Sid. 349.	
	Walldén, J. A.	1.
	Sid. 371.	
1855.	*Afzelius, Beata*	6.
	Sid. 377, 382, 391, 404, 412, 415.	
	Ahlbom, Sophie	1.
	Sid. 382.	
	Andersen, Hans Christian	2.
	Sid. 397, 416.	
	Bohlin, Abraham	1.
	Sid. 396.	

År.	Adressater	Antal brev.
1855.	*Brockhaus* . . . . . Sid. 389, 401, 407, 413.	4.
	Böklin, Per . . . . . Sid. 378, 418.	2.
	Dannström, Isidor . . . . . Sid. 407, 412.	2.
	Fahlgren, C. J. . . . . . Sid. 411.	1.
	Hall, Anna Maria, f. Fielding . . . . . Sid. 395.	1.
	Hazelius, J. A. . . . . . Sid. 376.	1.
	Hedlund, S. A. . . . . . Sid. 372.	1.
	Knös, Thekla . . . . . Sid. 374, 401, 407, 422.	4.
	Kungliga Biblioteket . . . . . Sid. 376.	1.
	Lindström, Cajsen, f. Cramér . . . . . Sid. 388, 390, 402, 408, 410.	5.
	Mörner, Adèle . . . . . Sid. 409.	1.
	Norderling, Louisa, f. Drummond Hay . . . . . Sid. 373.	1.
	Plessen, Wulf Scheel- . . . . . Sid. 374.	1.
	Putnam, George Palmer . . . . . Sid. 387, 406.	2.
	Strussenfelt, Ulrika von (?) . . . . . Sid. 375, 380.	2.
	Sunnerdahl, Charlotte, f. Kemner . . . . . Sid. 393.	1.
	Svedbom, Fredrika, f. Forssberg . . . . . Sid. 394, 409.	2.
	Sätherberg, Herman . . . . . Sid. 386, 386, 397, 400.	4.
1856.	*Afzelius, Beata* . . . . . Sid. 426, 441, 455.	3.
	Brockhaus . . . . . Sid. 430.	1.
	Böklin, Per . . . . . Sid. 431, 437, 468.	3.
	Eneroth, Olof . . . . . Sid. 423.	1.
	Frumerie, Caroline . . . . . Sid. 458.	1.
	Ingemann, Bernhard . . . . . Sid. 444.	1.

År.	Adressater.	Antal brev.
1856.	*Knös, Thekla* . . . . . Sid. 443.	1.
	Lind-Goldschmidt, Jenny . . . . . Sid. 429.	1.
	Lindblad, Adolf . . . . . Sid. 426.	1.
	Lindblad, Sophie, f. Kernell . . . . . Sid. 475.	1.
	Lindström, Cajsen, f. Cramér . . . . . Sid. 449, 454.	2.
	Martensen, Hans . . . . . Sid. 446.	1.
	Norderling, Louisa, f. Drummond Hay . . . . . Sid. 422, 435, 435, 436, 436.	5.
	Silfverstolpe, Malla, och Thekla Knös . . . . . Sid. 442.	1.
	Strussenfelt, Ulrika von (?) . . . . . Sid. 427.	1.
	Svedbom, Fredrika, f. Forssberg . . . . . Sid. 436, 441, 462.	3.
	Svedbom, Per Erik . . . . . Sid. 472.	1.
	Wennberg, Lotten . . . . . Sid. 455, 457, 459, 465, 470, 474.	6.
	Weser, L. A. . . . . . Sid. 422, 423.	2.
	Wieselgren, Peter . . . . . Sid. 450.	1.
1857.	*Brockhaus* . . . . . Sid. 490.	1.
	Böklin, Per . . . . . Sid. 477.	1.
	Coulin, Louise . . . . . Sid. 487, 493, 495, 495, 498, 499.	6.
	Frumerie, Caroline . . . . . Sid. 491, 496, 504.	3.
	Retzius, Anders . . . . . Sid. 475.	1.
	Secrétan, Marie, f. Müller . . . . . Sid. 494.	1.
	Svedbom, Fredrika, f. Forssberg . . . . . Sid. 487.	1.
	Wennberg, Lotten . . . . . Sid. 486.	1.

Anmärkningar sid. 509.